

ढंढेरो अथंवा गुर्भंन

आगमोद्धारक स्वर्गस्थ आचार्यदेव
श्री सागननन्दसूरीवरण भंडारना
'आचार्यग' मृन् अने 'घोडगडे'ना व्याख्याने
श्री खरवरगुप्तीय ज्ञान मन्दिर, खरपुर

[मे अर १६५१]

[निमत १७३५]

: प्रकाशक :

शा. रतनचंद शंकरलाल

१२४६ भवानी पेठ, पुना २

: मुद्रक :

ग्रानंद-प्रेस

लावनगर

પ્રસ્તાવના

આયત્તિયપરિણા માવસચરો નવનયો ય સ્વેગો ।

નિકમ્પયા તવો નિજ્જરા ય પરદેસિયત્ત ચ ॥૧૧૬૨॥ શ્રુ વ સ્વ

શાસ્ત્રપ્રકરોએ શાસ્ત્ર અધ્યયનથી આત્મદિન દાનોપાદાન, બાવ-
મવગ નવનયો મવેગ-ગોક્ષાભિનાયા માયાગ્મા અગ્ના, તપ
ધર્મનિગ્ધ । તે પરોપદેશદાન એમ આદિ શુભો જાણ્યા છે, જાણ
શાસ્ત્રનું અધ્યયન ગદ્યા કરી શકના નથી માટે જાણ શ્રવેના દિનાર્થ
લોભોગ્ય બાપામા ઉપમન્વિઓએ આગમેના વિચારો ઉપદેશ આપ્યો
છે જેનો અર્થ મા કુસ્તરૂપે પ્રગિદ્ધ થાય છે આના પ્રથમ અધ્ય-
યનમા છાત્રનું ઉચ્ચનિમયમા ત્વન થયુ ખીજમા કોપાદિને
રિજય, ત્રાગ્નમા ગીન, સ્વમા અગ્નિ વેગનો મિદાન વર્ણવી અદિ
અધ્યત્વ નામના ચોથા અધ્યયનથી મર્યાદા થાય છે તેમા અધ્યત્વ
ના ઔપચારિક આદિ બેદો અગ્નિ જ્ઞાનમાન્વિના પ્રકરોનું વિસ્તારથી
વર્ણન છે, પ્રત્યક્ષમાત્ર સુખાવસ્થાનું કર્મ એમ નથી દેવમરમા મૂળ
નાયક એમ આદિ જ્ઞાનનાય વર્ણવ્યા પછી અધ્યત્વના અર્થ
નર્ગદિ માન્ય જાણવો તીથ કરોનો માર્ગ જવે દખ્ખવા વિચરેનો
માત્રને અધિગામી એ દેશ મુખ્યત્વે જાણ્યો છે કે જે આ
પુનઃપુનઃ નવદિ પદ્મ વાસ્તાગીનું તાદ ગજાય દેશને સ્થાવના
દિમાનું રસદ, દિગ્દના મોગરનાપજાના મગ્ને તે જાણવાના

સુદેવ, તેને માન્ય રાખનારે જ અમકિતી, ન રાખનાર મિથ્યાત્વી, તેવાઓની દેવચુરુધર્મની માન્યતા, દષ્ટિએ, મન, કર્મ, એને નોડવા માટે ભેદનીતિ, ક્ષણિકવાદ, નિયતિવાદ, અર્ધભાગધીની પ્રાચીનતા, નવ તત્ત્વો, મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, ક્રપાચ યોગ વિગેરે ખાસ આપતોનો ઉદ્દેશ સ્પષ્ટતયા કર્યો છે.

સર્વ અ ગોમાની આપતો આરમા દષ્ટિવાદ નામના અગમાના ચૌદ પૂર્વોમા છે, પણ પૂર્વો ભણવા નેટલી ને ઇવાની શક્તિ નથી તેઓના માટે અગિયાર અ ગોની રચના છે. ક્ષાદશાગીની રચના ઉપજેઈ વા વિગમેઈ વા ધ્રુવેઈ વા આ ત્રિપદી પ્રભુમુખથી સાંભળી ગણધર ભગવતોએ કરી છે ત્રિપદીથી જ, પ્રવચનપુરુષનો જન્મ છે. તેમા— આચારાગ સૂચગડાગ બે પગ, સ્થાનાગ સમવાયાગ બે જઘા, જ્ઞાતા ભગવતી બે સાયળ, ઉપાસકદશાગ વાસો, અનુત્તમેપપાતિક પ્રશ્ન— વ્યાકરણ બે બાહુ, વિપાક ડોક, ને દષ્ટિવાદ એ પ્રવચનપુરુષનું મસ્તક છે. આર અ ગોમા પ્રથમ આચારાગને સ્થાન છે, કારણ તેમા સાધુનો આચાર વર્ણવ્યો છે. પ્રહેલા આચાર મુધરે પછી વિચાર આચાર એ ક્રિયા છે. અનેકાતવાદ હૃદયમા જ્યારે અહિ સા પાલનમા એ આપણી વ્યવસ્થા છે, માટે જ કોઈની હિ સા કરવાનો કોઈને અધિકાર નથી એમ ભગવાન મહાવીર મહારાજએ ત્રણ લોકની શાંતિ અને નિર્ભયતા માટે ઢંઢેરો જાહેર કર્યો, આત્માઓને આન દમય બનવાનો રસ્તો દર્શાવ્યો, કે જે જૈન શાસનનો ગુરુમત્ર છે. આ પુસ્તકમા આ વિષય જ મુખ્ય—પ્રાણભૂત હોવાથી પુસ્તકનું નામ પણ અન્વર્થક રાખવામા આવ્યું છે.

આ પુસ્તિકામા ‘પોડશક’ના વાલઃ પચ્યતિ લિફ્ફં એ શ્લોક ઉપરના કેટલાક વ્યાખ્યાનો પણ છપાવ્યા છે. તેનો વિષય દેવ-ચુરુધર્મની પરીક્ષા, બાલ, મધ્યમણુદ્ધિ અને પંડિત કષ્ઠ કષ્ઠ રીતે

પ્રે છે એ મુખ્ય હોઈ શક્યા ધર્મી ધણા કે પાપી ? જીવે ભાડે રાખેને પ્યોટ મોક્ષમાર્ગના બોડો આદિ પ્રામગિમ્ પથ કહેનાય છે

આ દેશનામર મહાત્માની નિષ્ઠા અખડ અભ્યાસ આદિ ગુણો માટે અને, હિદી ગુજ્જની પત્રિકાઓમા જુ ડાયા અભિપ્રાયો પ્રદર્શિત થયા જ છે હમણા જ લખનામા મગેલી એવ ઇન્ડિયા એરિએટલ ડે ફર મના પ્રાદ્ય અને જૈનનિભાગના અધ્યક્ષ અને વિદ્વ ક્તમાળાના અણુમોન જનાહ પત્રિકાવર શ્રી સુખનાલજી મધવી પથ પોતાના અધ્યક્ષીન ભાષણમા આ સ્વગમ્ય આગમોદ્ધાન માટે જણાવે છે કે- x x x તેઓએ પોતાનુ આખુ જીવન અનેક પ્રકારના પુસ્તકપ્રાશનમા રીનાયુ તેઓની જ એકાગ્રતા અને માર્ગપરાયણતાથી આજે વિદ્વાનોને જૈન સાહિત્યનો બહુ મોટો ભાગ સુનખ થયો છે તેઓ પોતાની ધૂનમા એટલા પાકા હતા કે, શરૂ પ્રેરુ 1મ એપ્રે હાથે પૂરુ ૨ મામા તે મ્દી અચકરા નથી x x x આપણે બધા સાહિત્યનોધનરેમીઓ તેઓના કાર્યનુ મૂલ્યાંકન કરી શકીએ છીએ આપણે એમના સમાહિત આત્મા પ્રત્યે આપણે હાર્દિક આદર પ્રગટ કરીએ

આ પુસ્તકની પ્રેમપ્રેમી સુધિ ગુણમાગજ પામેથી પ્રાય જેવી મળી તેરી જ અને પો મગના વ્યાખ્યાનોની તેઓએ જોટલી આપી તેમની, તે પથ ત્રુટિત-ગાળી કે નોકિઈ ઢેમણે અત્પ કે શરૂ ફક્ત વાક્ય ચનામાનો દેશ દૂર ૨ ના પૂ તો જ મ્યો છે તેમ કરનાં મનામ પો આશય મનિમલ્તાયા મ નાયો દોષ તેમજ બપાવતા થયા સમ માવચેતી મખવા જતા દષ્ટિદોષથી મઈ બુનો મ્દી ગઈ હોય તો તે માટે હુ ત્રચનમ ની અને વાયમની કમા માગુ હુ

આ અને સ્તવન મજાય સમદ પુસ્તક બપાવતા માટે જો રમા જેવી મોગી ૨મ ૬ નાપૂવ મેડ મોગજ મનાયજ લાક

ડાનો વેપારી ભવાની પેઠ પૂનાવાળાએ આપી તે બદલ તેઓ ધન્ય-વાદને પાત્ર છે. આમાથી બચેલી રકમમાથી “ પ્રભુ સાથે ઓકાંતમાં કરવાની વાતો ” એટલે જ સ્તવન-સન્નિધિ સંગ્રહ છપાય છે.

મહિનાઓ સુધી ‘ગૂંચવાયેલા કોકડા જેવું’ ઉપેક્ષણીય થઈ પડેલું આ પુસ્તક પ્રકાશન કાર્ય મોડે મોડે પણ બનતી તાકીદે પૂરું થયું તેનું બહુ શ્રેય આ. શ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબ અને આનંદ પ્રેસના માલિક શ્રી. ગુલાબચંદ્રભાઈ તથા હસ્તિલાલભાઈને ધંટે છે, તે માટે તેમનો જ આભાર માનવો જોઈએ.

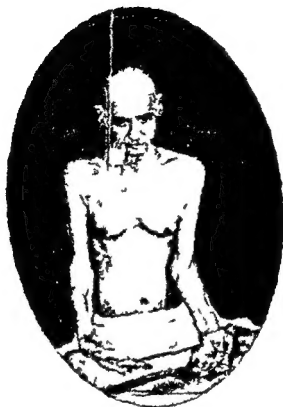
બીજા પુસ્તકોની જેમ આ પુસ્તકનો રકમ પણ જ્ઞાનખાતામાં ખર્ચાશે અને તેનો પણ હિસાબ શેઠ મોટાજી અને શેઠ જેતાજી સાકળાજી પૂનાવાળા સભાને છે કે જે બહાર પણ પાડશે.

જ્ઞાંતક વદ ૯

પ્રકાશક

સ. ૨૦૦૮.

જામનભાઈનંદભાઈ આગમોદ્ધાર પંચપૂજ્ય સ્વર્ગતિ આચાર્યદેવ
શ્રી આગમનંદગુરૂશ્રીચરણ મહાગજ માહેરા

૧ મે ૧૯૨૧ આગમ ૧૦૧૦
૨૫ ૧૯૨

આગમનંદ ૨૫ ૨૦૦૬
૬૧

ઢંઢેરો અથવા ગુરુમંત્ર

અ નુ ક મ ણિ કા

સિદ્ધપણુ શેષ્ટિયુ અને અરિહતપણુ ઉધાગિયુ	૨
અરિહતપણુ વિવેચન	૩ ૬૨ ૬૪, ૮૫, ૯૩
ઔપચારિક (કોમળ) મમ્યક્તવ	૮, ૨૧ ૨૮, ૪૮
ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપચારિક મમ્યક્તવ	૧૦ ૩૦
હુ ટેણુ ? "	૧૧
અદિગતમા અને અત તમા	૧૪
પ મોઢ માટે મુસ્તિમો શુ માને છે ?	૧૫
છત્રિયો જુગારખાનાના દલાતો છે	૧૬
અગઉપાગોનુ અગપ	૨૩
મમગ્તિના પાણિમો	૨૪
કર્મને દણુવા બે નીતિ	૨૯
આત્માની ઝોળખાણુ	૩૨
જ મ-મ જુની જોનાજોઃ માન્યતા	૩૫
સમ્યક્તવ જ્ઞાન અને ગાગિત્ર	૩૯, ૬૭, ૮૭, ૯૬, ૧૧૮, ૧૪૯
સુખાવરણિય મ્મ ક્રેમ નથી ?	૪૭
ઔપચારિક જ્ઞાન નહિ	૫૦ ૫૮
દૌન તીય તપ જાવ	૫૧

ભવનો બાળદાળ	૫૨
દેરાસરમાં મૂળનાયક કેમ ?	૬૨
નરક કેમ મનાય ?	૭૪
નરકમાં વધુ દુખી કોણ ?	૭૭
દષ્ટાંતો કેના માટે ?	૮૦
પચાતિયાના છોકરા ભૂખે મરે	૮૬
કુટુંબ, ધન, અને વિષયોરૂપ બેડી	૮૯
અનંતીવાર દ્રવ્યચારિત્ર પછી ભાવચારિત્ર	૯૦
નાસ્તિક પણ ભવોભવ હિપત્ર થનાર માને છે	૯૫
મોક્ષની હુંડી પુદ્ગલ માટે ન વઢાવાય	૧૦૪
સ્થાન વાસિઓની 'તિક્કલુત્તો' ની પાટી	૧૦૮
નવા જમાનાનું સમક્રિત અને તેનું ખડન	૧૦૮
હિપતિ, રિયતિ અને નાશ એ ત્રણ પદ્ધતી મૂત્રો સ્થાયા ૧૧૩, ૧૧૭	
ગણધર નામકર્મ	૧૧૩
જિનેશ્વરની વાણી અને દ્વિગયગે	૧૨૪
પુરાણો અને સ્મૃતિમા પૂજવાનું નહિ	૧૨૬
પૂજવાનું અને હેતુયુક્તિથી સમજવવાનું જૈનોમાજ	૧૨૭
તીર્થ કરોની અહિસાનો ઢઢેરો ૧૨૮, ૧૭૮, ૧૮૮ ૧૯૧, ૨૪૧,	
પ્રાણ, જીવ, સત્ત્વ અને ભૂત કોણ ?	૧૨૯
પ્રાણની અધિકતાએ હિસા વધુ	૧૩૨
એક જીવ બીજાનું જીવન છે ?	૧૩૩
'હિંસા' નો અર્થ	૧૪૪
દુષ્ટનું ઝાડ	૧૪૬
કર્મ તે સસાર અને જીવ વચ્ચેનો દલાલ	૧૪૭
જૈનોના દેવશુરુધર્મની વિશિષ્ટતા	૧૫૦

અજૈનોની રેનાની માન્યતા	૧૫૧
જૈનોમા હિમા ટાળનાના માધનો	૧૫૨
ન્યાય નામીઓનું પ્રમાણપાત્ર	૧૫૭
ધાર્મિકતાની મેરી મત	૧૫૩
ધર્મ નાર પ્રિતિધના ન નભે	૧૫૪
જ મથી ધર્મપણ સુચીનું મરદેણું	૧૫૫
સુ ન્યો કુ રેનાનું સ્વરૂપ	૧૬૦ ૧૬૬
મમા મા ગ્ધાત્રે પરમેશ્વર - ઇષિયો અને મન ?	૧૬૭
મોહમાર્ગનું મૂળ મધ્યસ્થિતિ	૧૬૮
જ્ઞાન ઇષિયોના ધરે ગીત મૂકાય છે	૧૭૭
વાધ જોરા મન અને ઇષિયો	૧૮૭
મનના મિત્ર પોને શાસ્ત્રમાજ ધમ	૧૮૩
મર્વની આખાદી આદના । સુરે જિનેશ્વર ને આ કુનનમ્તભો	૧૭૫
હુમ્મ મથનારાને ।ની રાખે તેજ ધર્મ	૧૭૬
આત્માનું બાન બુનાવના કુજો ગન	૧૮૧
પાગારી ત્રે ધ ધણી અને ૧૫ ૧૧ તે નોડ	૧૮૩
ધર્મ મામે મામ ૦૦ મે	૧૮૪
આત્માની આમાદીનો માગ	૧૮૬
તીર્થે ૭ અને સામાન્ય રૂઝીઆ ૬ ૬	૧૮૦
તે ૧ના અમે ઇતિ ૧ની માન્યતા	૧૧૭
જમતની પી । વીતરાગને	૧૮૪
સ્વજ્ઞાનનો માર્ગ વડેનો રાણ ૬ ૬	૨૦૦
જો મોહમુમિ	૨૦૦
જદિ હમા મત હમા ૫ માતમા	૨૦૧
અવધિતાની પજી ૧૫૭૦ પૂજે	૨૦૩
લગારુપા કપૂર તેજ મધ્યસ્થિતિ	૨૦૩

બ્રહ્માની મહેરબાનીથી બ્રાહ્મણોનું જગત	૨૦૫
સમક્રિતના લક્ષણ	૨૦૫
ઉત્થિતઅનુત્થિત જીવો	૨૦૭
ત્રિપદીના આધારે પ્રવચન	૨૦૮
ધર્મની કપ છેદ અને અગ્નિથી પરીક્ષા	૨૧૪
બૌદ્ધોના ક્ષણિકવાદનું ખંડન	૨૧૫
સર્વ તીર્થ કરોની એકજ પ્રરૂપણા	૨૧૬
ગોશાલાનો મતપડદો	૨૧૮
ક્ષાયોપશમિક ભાવ અને ઔદયિકભાવ	૨૨૦
૧૫૮મા ત્રણ પ્રકૃતિજ શુભ	૨૨૨
કાળનું અનાદિઅનંતપણુ	૨૨૫
વર્તમાન કાળમા જન્મન્ય ઉત્કૃષ્ટ તીર્થ કરો	૨૨૬
અહિંસા એજ સમક્રિત	૨૨૮, ૨૩૭
અનેક પક્ષો હોય ત્યાં સાચો કયો માનવો ?	૨૩૧
ધર ફટે ત્યારે શું કરવું ?	૨૩૪
મેળવવાની ચીજો કઈ અને કેટલી ?	૨૩૫
પ્રભુપૂજામાની હિંસાનું શું ?	૨૩૮
શત્રુના વધ કરનારને દેવ માનવા ?	૨૩૮
સમક્રિતીજ ૧૦ પૂર્વ પૂરા તો ભણી શકે	૨૩૯
અર્ધભાગધી ભાષા	૨૪૨
પ્રભુના વચનનો મહિમા	૨૪૩
ઢઢેરો ન માને તો આશ્રવ	૨૪૩
જેન શાસનનો ગુરુમંત્ર ઢઢેરો	૨૪૫
ઢઢેરાની ભાષા સર્વ જાણે તેવી	૨૪૬
અહિંસાના રક્ષણ માટે સત્ય આદિ વ્રતો	૨૪૮
મનુસ્મૃતિમા માસાહારની અને દારૂ પીવાની ક્ષેત્ર	૨૪૮

‘આળસ’ શ્રદ્ધિયો	૨૯
ઈશ્વર સુખી હુ ખી કરતો નથી	૩૦
તીર્થ દ્રવ્યે યનાવનાર છે.	
ધર્મી ધણા કે પાપી ?	૩૩
ધર્મને મુક્તમુદ્ધિયા તપાસો !	૪૬
આપણે જ્ઞેયમા કે મહેલમાં ?	૫૩
છત્રે-ભાડે રાખેસો પ્તોટ	૫૫
ધર્મીએ કરવાની ત્રણ વસ્તુ	૫૭
મોક્ષમાર્ગના બોડો	૫૮
છરિયાવહિયાનો દડ ડોના માટે !	૫૯
બ્રાહ્મ મયોગિક મુધાગને દેખનાર આળસ	૬૨
માર્ગાનુચારી મુધ	૬૪
તરવને તપાસે તે પડિત	૬૭
જૈન અજૈન દ્વિષ્ટિએ ધર્મસ્વરૂપ	૭૩
પડિત કોણ ?	૭૯
ગૌચરી વિહાર આદિ અસાર છે ?	૭૯
જન્મવંદા છતાં કર્મ ન બાધવું એ હાથની વાત છે	૮૩.
ધર્મ કયા મળે ?	૮૬
ગુરુની પરીક્ષા	૮૮
તૈંથે અને મનુષ્યભવ	૯૩

શુદ્ધિપત્રક

પૃષ્ઠ	ઑળ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૦	૧૨	ક્ષાત્ર	ક્ષાપિક
૧૬	૨૬	શત્રી	શત્રુથી
૨૧	૧૯	સુકાડ	સુકાયો
૨૨	૧૩	જથ્થાવશે	જથ્થાવાશે
૨૮	૧	કાયનો	કાયને
૩૬	૧૯	ખાગળ	ખરાળ
૪૦	૧૨	જન	જૈન
૪૩	૧૮	જથ્થાવશે	જથ્થાવાશે
૪૫	૧૧	જગ	જગ
૫૪	૧૬	પ્રયમિત	પ્રાયમિત
૭૬	૧૮	માત	મતિ
૮૦	૨	દટાત	દટાત
૮૦	૨૪	વ્યવસ્થન	વ્યવસ્થિત
૮૧	૨૪	અહીં	અમે
૮૩	૨૪	દર્શનક્રિયા	દર્શનક્રિયા
૮૫	૧૧	આચાર્યોદિ	આચાર્યોદિ
			તથાની
૮૮	૩	મમાકત	સમક્તિ

૯૬	૪	થવાવાળો	થવાવાળા
૯૬	૨૨	ચરિત્ર	ચારિત્ર
૯૮	૨૩	ક્રિયા-ચારત્ર	ક્રિયા-ચારિત્ર
૯૯	૧૨, ૧૫	માલિકી	માલિક
૧૦૧	૨૧	જણાવશે	જણાવાશે
૧૦૩	૧૫	ચાએ	ચાએ
૧૦૫	૧૧	પાદગલિક	પોદગલિક
૧૦૬	૭	ગૈશાળાના	ગૌશાળાના
૧૦૬	૧૬, ૧૮	તેજેલસ્યા	તેજેલેસ્યા
૧૧૦	૨૦	તેમને,	તેમણે
૧૧૧	૧૩	જણાવશે	જણાવાશે
૧૨૪	૯	સવે	સર્વે
૧૨૬	૧૬	યસમા	યસમાં
૧૨૮	૧૨	અનિ થી	અનિષ્ઠથી
૧૩૮	૧૩	હ	હવે
૧૪૨	૨૫	ત્યારે	ત્યારે
૧૫૩	૧૮	પીટાવ છે	પીટાવે છે
૧૫૩	૧૯	ધુઓ	સાધુઓ
૧૫૮	૪	ધંધાની	ધંધાની
૧૬૦	૨૪	કાતિષાળા	કાતિષાળો
૧૬૫	૧૨	ન પામી ન	ન પામી
૧૬૫	૧૭	અ કુંસ	અ કુંર
૧૬૫	૧૮	તે તો	તો
૧૭૫	૯	મનાવે	મનાશે
૧૭૭	૧૯	કાદાચિત્કનો	કાદાચિત્કનો
૧૭૮	૭	જ નેનું	જ નેની

૧૬૨	૧	ખરો	ખરા
૧૬૨	૧૦	ઠોરો	ઠોરો
૧૬૫	૨	કેયા	કેયો
૧૬૫	૨૧	બનવનાર	બનાવનાર
૨૧૦	૧	સ્વપનો	સ્વપનો
૨૧૩	૧૧	શ્રદ્ધ	શ્રદ્ધ
૨૧૮	૨૩	પોતાના	પોતાના
૨૨૨	૨૨	સૂત્રના	સૂત્રની
૨૨૩	૩	આ આત્માને	આત્માને
૨૨૫	૧૦	પ્રત્યર્થ	પ્રત્યર્થ
૨૩૫	૧૩	ઉ	ઉ
૨૩૫	૨૨	આત્મા	આત્માને
૨૩૮	૧૩	શત્રુના	શત્રુનો
૨૮૬	૫	જ	જ
૨૪૧	૩	મહેલા	મહેલો
૨૪૧	૧૮	માનવજો	માનવજો
૨૫૪	૧૪	પા	પાન
૨૫૮	૩	વિને	વિવેક
૨૬૧	૧૩	પાતાની	પોતાની
૨૬૨	૮	અવિગ્નિ	અવિગ્નિ
૨૬૪	૧૩	મધ્યાત્મ	મિધ્યાત્મ
૨૬૪	૧૬	અસદિત	અસદિત

रु. वे हजार ज्ञानखाते आपनार

शेठ मोटाना गधुनाथनी
गसना वेपारी भगवान पंड पुता

णमोऽस्त्यु ण भगवओ सुहम्मसामित्त

श्रीआचारंगसूत्र

(अध्याय ४ सम्बन्ध)

—*—

अध्याय संश्लेष भाग २

देशनामर

आगमोद्धारक आचार्य श्रीआनन्दसागरभूषीधर

अध्याय २१

अनादिमिथ्यादृष्टेरकृतत्रिपुञ्जस्य यथाप्रवृत्तकरणक्षीणशेष
कर्मणो देशोत्सागरोपममोटिकोटिस्थितिरुस्यापूर्वकरणभिन्न
ग्रन्थेर्मिथ्यात्वापुदयलक्षणमन्तरकरण विधायानिवृत्तिकरणेन
प्रथम सम्यक्त्वमुत्पादयत औपशमिः दर्शनम्, उक्त च—

“ऊसरदस दहेल्लय च विज्झाह वणदवो पण्ण । इय मिच्छत्ता
णुदण उवसमसम्म ल्हह जीवो ॥१॥ ” उपशमत्रेण्या औपश
मिकमिति १

(भावा ॥ ४ १०६)

રોકડિયો અને ઉધારિયો વ્યાપાર

શાસ્ત્રકાર મહારાજ, શ્રીમાન્ શીલાંકાચાર્યજી મહારાજ આચારાંગસૂત્રના ચોથા અધ્યયનની ટીકા કરતાં થકા આગળ જણાવી ગયા કે-ભગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજજીએ જગતના ઉધારને માટે ભવોભવથી તૈયાર થયેલા હોય છે. આગળ આપણે સામાન્ય કહી ગયા છીએ કે-એક ભવની મહેનતે સિદ્ધપણું, આચાર્યપણું, ઉપાધ્યાયાદિપણું મળે પણ જિનેશ્વરપણું એક ભવની મહેનતથી ન જ મળે. આ ભવમાં જે મહેનત કરે તો તેથી સિદ્ધાદિ ચારે પદો મળે એટલે એક ભવની મહેનતનાં તે ફળો છે, પણ જે અરિહંત-પદ તે તો એક ભવની મહેનતથી ન જ મળે. તીર્થંકરપણું એ એવી વસ્તુ છે કે મહેનત બીજે ત્યારે ફળ પણ બીજે. એટલે એક ભવની મહેનતથી ફળ તો બીજા જ ભવમાં મળે. અહીં સિદ્ધાદિ માટે ફળ બીજા ભવમાં નથી પણ મહેનતની સાથે ફળ પણ તે જ ભવમાં છે. માત્ર આનંદંતપણા માટે આમ જ એટલે ઉપર કત્યુ તે સુજ્ઞ છે. હવે સિદ્ધાદિપણા માટે તો રોકડિયો વ્યવહાર છે. કારણ તે જ ભવમાં ફળ મળે, અને આરહંતપણા માટે તો ઉધારિયો વ્યાપાર ગણાય, કારણ કે ફળ તો બીજા ભવમાં છે.

કાછિયા અને ઝવેરીના વ્યાપાર વચ્ચે ફરક

હવે આખા બજારમાં વ્યાપાર ઉધારિયો ચાલે. નાણાવટીનો ધંધો-આપાર હમેશા ઉધારિયો જ ચાલે. રોકડિયા વ્યાપારની કિંમત ઓછી છે. તે તો કાછિયા લોકોનું કામ. હવે જેને અંગે મહેનત વધારે તેને અંગે મુદત પણ વધારે. હવે કાછિયાની દુકાને શાક લેવા જાઓ તો બે મિનિટમાં સોદો પતે પણ ઝવેરી કે ચોક્સીની દુકાને જાઓ તો વસ્તુ માટે બબ્બે કલાક ટાઇમ કાઢો. કેમ કે તો કહો કે વસ્તુની કિંમતના પ્રમાણમાં તેની પાછળ ટાઇમનો ભોગ વધુ આપવો પડે છે.

૫૨ પરમેષ્ઠીમા અરિહત-પદની ધણી મોઘી કિમત

હવે ૫૨પરમેષ્ઠીમા અરિહત-પદની કિમત ધણી જ મોઘી છે અને તેથી તે એક ભવમા ન જ મગે પણુ ઓઝમા ઓઝા તથુ ભવ તો જોઈએ હવે જોઓ તે તીર્થ કર નામકર્મ બાધે તેઓ મિદિને સરાડે લાવે એટલે વીમસ્થાનક તપ આરાધીને જોઓ તીર્થ કર નામકર્મ બાધે તે સિદ્ધિને સરાડે લાવે જ એટલે સમાર માત્ર જ અન તો રખડવાનો છે તે સર્વનો વ્યુચ્છે કરી માત્ર તથુ ભવનો મસાર બાકી રાખે, ત્યારે જ તીર્થ કર નામકર્મ બાધી રાખે તથુ ભવથી વધારે મસાર હોય તો તે કર્મ બધાય જ નહિ વળી મિદિને સરાડે લાવે એટલે ત્રીજો ભવે તારે મને મળતુ પડશે એ નક્કી કર્યા પછી જ તીર્થ કર નામકર્મને નિમગ્નિત કરે આ વાત નક્કી કર્યા પછી તીર્થ કર નામકર્મને નિમગ્નિત મનારને તથુ ભવ હોય તેથી આગળનો મસાર ન જ હોય એવી રીતે જ ભવમા તીર્થ કરપણ તેનો બીજો ભવ ન હોય પણુ મોક્ષ જ હોય

તીર્થ કર નામકર્મ અંગે વધુ સ્પષ્ટીકરણ

આ જ્ઞાન મ્યારે નક્કી માનવા લાગ્યા મિદિને પ્રથમ મરાડે-ઓસીકે લાગ્યા, માટે જ માનીએ છીએ હવે મિદિને મગડે મૂકે ત્યારે જ તીર્થ કર નામકર્મને નિમગ્નિત કરે આટલા માટે શાસ્ત્રકારોએ તીર્થ કર નામકર્મ માટે તથુ ભવોથી આગળનો મર્વ મસાર મપી નાખીને નિમગ્નિત કરે એમ કહ્યું હવે આની તામત ત્રીજા ભવમા રતી એટલે મમાગ્નો વ્યુચ્છે અને મિદિને મગડે મૂકી તો પછી મોક્ષ જ નહિ તેવો હતો ને જ્ઞાત ખરી મોક્ષ મેળવવામા આવો નહોતો પણુ જ તીર્થ કરનો જ્ઞ હોય તે ચાહે તેટલો બૂખ્યો હોય છતાં બીજાને જમાણા મિત્રાય પોતે જાને નહિ ધર્મની પરિચુતિરાગો તો ચાહે તેટલા ઉપનામ હોય તો પણુ અતિયિ સવિભાગને સ્પર્શા મિના પાસુ ન જ કરે તેમ અહીં તીર્થ કરના

જીવે તો-જગતના જીવોને સિદ્ધિએ લઈ જવા છે માટે તે જગતના જીવોના ઉદ્ધારને માટે પોતે કર્મ બાંધેલ છે. હવે અહીં પોતાને મોક્ષ મેળવવા માટે આ જગતના ઉદ્ધારનું કર્મ બધાય છે અને તે ત્રીજે ભવે ભોગવાય અને તે ભોગવાયા પછી અવશ્ય મોક્ષ થાય.

તીર્થ કરના ભવમાં બધાતાં કર્મો કેવાં હોય ?

હવે તીર્થ કર મહારાજને ઉપદેશ દઈને કંઈ મેળવવાનું નથી. આચાર્ય, ઉપાધ્યાયાદિ ઉપદેશ દઈને ગરજ રાખે છે. શાથી ? આ ઉપદેશથી કોઈ ભવ્યાત્મા તરે તો મારા કર્મોની નિર્જરા થાય. ભવ્ય જીવોને તારવાના વિચારદ્વારા પોતાના કર્મની નિર્જરા થવારૂપ ગરજ એમને છે, પણ તીર્થ કર મહારાજને એવી ગરજ નથી. તેમને તો એક જ તરે કે અસંખ્યાત તરે તેથી મતલબ નથી. હવે અહીં કોઈ શંકા કરે છે કે-તીર્થ કરનો જીવ જન્મ્યા પછી અને કેવલજ્ઞાન થયા પહેલાં જે કર્મો બાંધે તે ભોગવવાં તો પડે જ ને ? વાત ખરી, પણ તે કર્મો બાંધેલાં કેવાં તે સમજો. પ્રથમ જેમ આયુષ્ય બાંધેલું હોય તે સોપક્રમ કે નિરુપક્રમ હોય તો તે ગતિમા લઈ જાય પણ તીર્થ કરના ભવમાં આયુષ્ય પરિવર્તન ન થાય એટલે એમનું આયુષ્ય એવી ચીજ છે કે ફરે નહિ. **દૃઢપ્રહારી** સરખાએ ગમે તેવાં નિધ કર્મ કર્યાં છતાં આયુષ્યનો બંધ ન હોતો થયો, કારણ કે તે મોક્ષે જવાના હતા. તેમ અહીં આ જીવ પ્રથમ ભવથી સમકિતવાળો, ત્રણ જ્ઞાનવાળો હોવા છતાં અવિરતિપણે પ્રવૃત્તિ કરે તો પણ તે કેવાં કર્મો બાંધે અગર કેવો સાવચેત હોય ? કહો કે એવું લૂણું કર્મ બાંધે કે જે આગલા ભવને વધારનાર કે ટાંકો મારનાર તો નૃજ થાય. નિર્દય એવા **દૃઢપ્રહારી**ને બ્યારે ટાંકારૂપ કર્મ ન થાય તો પછી પ્રભુને તો તેવું કર્મ હોય જ ક્યાંથી ? હવે બાંધે તે એવાં કે તદ્દભવે જ રૂટે.

તીર્થ કર નામકર્મ પછી ત્રણ જ ભવનો સ સાર

હવે ભગવાન જિતેશ્વર મહારાજને પ્રથમ ભવમાં સિદ્ધિ હાથમાં

આવેલી છે છતાં તેઓ મધૂરી ગાયે કે મનુષ્ય કે ત્રણ ભવ રાખીને
બાળીનો મસાર મપે તો જ તે તીર્થંદ્ર નામકર્મ નિઠ્ઠાચિત કરે
વધારે મસારાળો નિમગ્નિત ન જ કરે બ્યારથી નિમગ્નિત કરે
ત્યારથી ભન ગણાય પણ જેવ કે નરખો એક વાતરાનો ભવ અને
પછી તીર્થંદ્રનો ભન-આમ ત્રણ ભનની ગણતરી છે' હવે ત્રણ ભવથી
વધારે મસાર મપ્યો છે તેને ત્રણ ભવનો મમાગ કાપના વાર ન
લાગે છતાં અહીં તીર્થંદ્ર નામકર્મ માટે ત્રણ ભવો જોઈએ તેથી
ત્રણ ભવથી બાળીનો અધિક 'મસાર કાપ્યો'

ત્રણ ભવ પછી મહેનતનું રૂઝ મોક્ષ

હવે આચાર્યાદિ ચારે સ્થાનોમા તે ભવમા જ મહેનતનું રૂઝ
મગે પણ અશ્વિત-પદ માટે તો તે ભનની મહેનત રૂઝે નહિ ત્રીજા
ભવથી મહેનત રૂઝ થાય તો જ તીર્થંદ્રપણ મગે આવી ગીતે જગત
ના ઉદ્ધાર માટે જોઈએ અને ભવોથી, મહેનત શ્રી, વળી જોઈએ મિહિને
રોગ કે એમ શ્રીએ તો ચાતે કારણ ? ત્રણ ભવ રાખ્યા છે તેથી

આગળપાછળ જોતા શીખો

હવે તે તીર્થંદ્ર જગતને તાગવા માટે મ્યો જતો મનાવે ? તો
મહે છે કે-મહાનુભાવ ! આગળપાછળ જોતા શીખો ૯- દર્શને માટે
જો કાઈ વાચ્ય મદુ તો આ એક જ મ્યુ ? તો મહે છે કે આગળ
પાછળ જોતા શીખો ૧૦- આગળ ? તો મહે છે કે શરીરની નહિ
પણુ તમાગ આ મનુષ્ય ભવની આગળપાછળ જુઓ તો જ તમે મન્માર્ગે
આવી શકો જો તમે ભનની આગળપાછળ જોનાર નહિ બનો તો
તમોને મ માર્ગ મળશે મુશ્કેલ છે હવે જ્યારે તમે જોનાર બનશો
ત્યારે ખ્યાલ આવશે કે હું ચક્રમાથી આ થો છું અને ચક્રમા હજુ
ધૂમવાનો છું આ મમાગ્યક્રમે ખ્યાલ ત્યારે જ આવે કે જ્યારે
નગર ભવની આગળપાછળ નાખો

ભયને પિછાની બચવા ઉધમ કરે.

હવે જે ભયને પિછાને તે જ બચવાનો ઉધમ કરે. હવે તમે તમારા આત્માને ચક્કરમાં પડેલો જાણો નહિ, અગર ભાવીમાં પડશે એ જાણો નહિ, તો બચવાનો ઉધમ ન કરો. પણ પ્રથમ ચક્કરને જાણવું જોઈએ અને તે જાણાવવાનું મારું પોતાનું કામ છે.' આમ તીર્થ'કર ભગવાન કહે છે. હવે તમે સાવચેત ન થાઓ તો ભવિષ્યમાં તમારા ઉપર ચક્કર ફરી વળશે. ક્યુ ચક્કર ? છપે કાયના જીવોને જીવોરૂપે જાણ્યા નહિ, માન્યા નહિ, ગણ્યા નહિ, તેમજ તેને લાયકની પ્રવૃત્તિ ન કરી એટલે સર્વ પ્રાણીઓ, જીવો, ભૂતો, સત્ત્વો એ તમારા સરખા છે તેથી તેને હણવા નહિ, પીડા કરવી નહિ, હુકમ કરવો નહિ તેમજ તાપે પણ ન કરવા. આવો જગતનો સામાન્ય નિયમ છે.

મિથ્યાત્વના મેલરૂપ પડવાળો આત્મા

આમ છતાં અસર કોને થાય ? જેમ કાચ ચોખ્ખો છતાં પ્રતિબિંબ ક્યારે પડે ? ઉપર મેલ ન હોય તો. કાચ સ્વભાવે ચોખ્ખો છતાં જાણુની રાખનાં લેપવાળા કાચમાં કંઈ પ્રતિબિંબ ન પડે. તેમ આ આત્મા સ્વભાવે ચોખ્ખો છતાં પોતાને અજ્ઞાન કે મિથ્યાત્વનો મેલ હોય તો પોતાપણ ન દેખી શકે. પણ પોતાપણ જાણે ક્યારે ? મિથ્યાત્વનો મેલ અને અજ્ઞાનનો લેપ ખસે ત્યારે જ જોઈ શકે. આ આત્મારૂપ આરસાની માલિકી આપણી પોતાની છે. તે જોવા માટે સાધન આપ્યું પણ આપણી જ છે. મુખ્ય પણ પોતાનું છે, છતાં કાચ ઉપર લેપ લાગેલ હોય તો દેખી ન શકાય. તેમ અહીં આત્માને મિથ્યાત્વના મેલરૂપ પડે અને અજ્ઞાનનો લેપ જોવા ન દે.

તીર્થ'કરનો શુદ્ધ ઉપદેશ અને આપણો મલિન આત્મા

જિનેશ્વર મહારાજનો શુદ્ધ ઉપદેશ એ છે કે—જીવ છે. શુદ્ધ સ્વરૂપ છે.' સારાપણુની જીવને ધૃષ્ટ છે. ઉપદેશ પણ સારો છે. આમ

છતા આ જીવ તે ધારી શકતો નથી આત્મામાં રહેલું શુદ્ધ સ્વરૂપ જોવા આત્મા માગે છતા ન જ દેખી શકે તેનું કારણ શું ? તો કહે છે કે—આ આત્મા ઉપર લેપ લાગેતો હોય તો તીર્થ કર મહારાજ કહે તો પણ આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ ન જોઈ શકીએ હવે જોવાય ક્યારે ? લેપ કે પડ ખમ્મે ત્યારે આત્મામાં તાકાત એવી છે કે પર્વત, ગામને પણ ઝડપી લે પણ લૂગડું ખસેડવાની તાકાત તેની નથી હવે જો આ આત્મા નિર્મળ હોય તો પણ તેને લાગે ન મેન કાવે તેને મુશ્કેલ પડે છે એટલે આત્મા તાકાત ધરાવે છતા તે પડને ખસેડી શકતો નથી

‘લેવું લેવું’ નું અનાદિ કાળનું દરદ

હવે પડનું ખસવું તેનું નામ જ સમ્યક્ત્વ તેના ત્રણ ભેદો કાને જણાવ્યા છે ઔપશ્યિક ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશ્યિક હવે જિનગીના દરદવાળાને પ્રથમ જિનગી બધે કરવાની હવા આપવી પડે જહરા નરમ થયેલી હોય તો તેને દીમ કરવા હવા પીવી પડે તેમ આ આત્માને અનાદિ કાળથી જિવગીનું દરદ છે આથી તેને સાગ રુચતો જ નથી જિનગીના દરદવાળાને એનચીનો દાણો ન દે તેમ ‘લેવું, લેવું’ એ જ મિદ્ધાત જોતો અનાદિનો હોય તેને છોડું’ એ શબ્દ ક્યાથી સામન્યો હોય ? અને તે રુચે પણ કેમ ? ધનમાલ્ય સ્ત્રીકુટુંબ આદિ છૂટે તે ન ગમે તેથી અનાદિથી સાગ શબ્દની જિવગી આ જીવને રહેલી છે જિનગીના દરદવાળાને કેડો વાયુથી ભરાય તેમ અહીં ‘લાવ અને લેઉં’ના વાયુથી ભરાયેતો આ જીવ છે કાંડી પણ દાણા લાવીને દરમાં ભેગા કરે પણ તે ખાવાની ક્યા જન્મમાં ? કહો કે ખાય કે ન ખાય પણ ‘લાવ લેઉં’ ત્રિચાર અનાદિનો રહેતો જ છતા સાગ તો અશમાત્ર પણ જીવને રુચતો નથી કહો કે અનાદિ કાળથી ‘લાવ લેઉં’ના વાયુથી કેડો ભરાયેતો છે તેને સાગનો શબ્દ ક્યાથી રુચે ?

જીવનના અંતે તો સર્વ છોડવાનું છે

હવે આવા સમયે તીર્થ કર મહારાજનો ઉપદેશ સાંભળવા મળે તેમાં જણાવે કે—આ ‘લાવ, લેઉ’ તું સુખ માટે કરતો હોય તો તે સુખ કયા સુધી તેની હદ તો તપાસ ‘લાવ, લેઉ’ કરીને મેળવેલી ચીજ આ જીવનની આગળ તો રહેવાની નથી તને છોડવું ગમતું નથી પણ છૂટવાનું તો લખેલું છે તને તો એક પણ છોડવાનું નથી ગમતું પણ આ જીવનની પેલી પાર તો આ સર્વ છોડી દેવું પડશે. નખનો એક અગ્રભાગ પણ છોડવો ન ગમે પણ લખાઈ ગયું છે કે જીવનના અંતે સર્વ છોડવાનું છે. હવે જેના અંગે તું ‘લાવ, લેઉ’ કરે છે તે સર્વ અહીં છે. પછી જવાબ કોણ આપશે? માટે મહાતુભાવ! તેમાં સુખનો રસ્તો નથી. સુખનો રસ્તો તારી પાસે છે. ભવ પલટે પછી પોતે ન પલટાય તેવી ચીજ આત્માના સ્વભાવની છે અનંતા ભવો કરે પણ સ્વભાવમાં પલટો ન થાય.

જિનેશ્વરનો ઉપદેશ રુચે ત્યારે શું થાય?

હવે ‘લાવ, લેઉ’ છોડી દે. આવો જિનેશ્વરનો ઉપદેશ સાંભળવામાં આવે અને રુચે ત્યારે થાય શું? ‘લાવ, લેઉ’ની જે ખરાબ ખુદ્દિ હતી તે બંધ થાય. એટલે હેય પદાર્થો—છાંડવા લાયક પદાર્થોને આદરવાની ખુદ્દિ અને આદરવા લાયક પદાર્થોને છોડવાની ખુદ્દિ એટલે ત્યાગથી ભાગવાની ખુદ્દિ પ્રવર્તેલી હતી, તેના ઉપર અંકુશ પડે. હવે પ્રથમ અંકુશ મૂકાય ત્યારે સ્થિતિ કેવી હોય? આપણે અણુસમજી હોઈએ છીએ ત્યારે ભોગમાં સુખ જ માનીએ છીએ. હવે ત્યાગને માને ત્યારે સમજવું કે પ્રથમ સમ્યક્ત્વ.

પ્રથમ જન્મેલા ખચ્યા જેવું કોમળ સમ્યક્ત્વ

પ્રત્યેક દરદ શમે ખરું પણ જેમ ગૂમડાની રૂઝ આવે. પણ પાછો તેને નખ વાગે તો એ પાકે અને ચામડી ફાટે, તો પાછી રસી આવે, પણ ખરેખર રૂઝાયા પછી પાકવા આદિનો ભય ન હોય. પ્રથમ રૂઝ

તે ક્રોમળ હોય પ્રથમ જન્મ્યુ જન્મે તો ક્રોમળ જ હોય પરહટ પદાર્થનો સ્પર્શ ન ગમે એવે ઉપસામના પાસે પણ એકો ક્રોમળ હોય તેમ અહીં સમ્યક્ત્વ પામનાનાળા જીવનું સમ્યક્ત્વ પણ ક્રોમળ હોય ક્રોમળ કેમ ? ગૂંમડું જેમ રહેલ છે તે માત્રપાક બધ થના પૂરતું છે પણ ચામડીમા તો તાત્કાલ હળુ આવી નથી હોતો જન્મ પામ્યો પણ શરીરની મજબૂતી નથી પાસણ થયું પણ મોઢાની મજબૂતી નથી તેમ અહીં ઔપચારિક સમ્યક્ત્વ એટલે મમંત્રિનો શુણ્ઠ જ નહિ એમ કહીએ તો ચાલે તો પછી મમંત્રિ કેમ ? તો કહે છે કે મિથ્યાત્વથી અવગુણ નથી મટે મમંત્રિત હવે જે મિથ્યાત્વનો અવગુણ હતો તે બધ છે જીનગીના દરના પ્રથમ જન્મરૂપ પાપ તે શરીરને પોપણ ન જ આપે પરંતુ એમા એ તાત્કાલ છે કે જીવગીનો વિગર જે વાયુના લીધે હતો તે બધ કરી દે તેમ અહીં સમંત્રિત આન્યુ કે મિથ્યાત્વનો ત્રિકાગ્ર તૂટે

ઔપચારિક સમ્યક્ત્વની ઓળખાણ

હવે અહીં સમંત્રિતનો શુણ્ઠ કેમ નથી ? તો કહે છે કે મમંત્રિત્રિકા-મોહનીય નથી તેમ મિથ્યાત્વ-મોહનીય તો પડેતું જ છે હવે જન્મરૂપ તેતાની માથે તુરત જીનગી બધ ન થાય પણ વાયુ ઉપર જોર મટે ઝોડકાર, વાજ્રટ આદિ દ્વારા વાયુ મારી પ્રથમ તો જન્મરૂપના મ્વાયથી વાયુનો ઉઠાળો રોગાય તેમ અહીં ઔપચારિક સમ્યક્ત્વના મમંત્રિ મિથ્યાત્વ તો તેમ જ પડેતું છે, વેદવાનુ બધ છે, માત્ર ઉઠાળો મધ કરાય છે અનાદિ મળથી, જીવ મિથ્યાત્વી હોય છતાં પ્રથમ મિથ્યાત્વનો વિગર દ્વાય ત્યારે જ સામાન્ય ગીતે ઔપચારિક સમ્યક્ત્વ થાય

જીનદી રોકનાર જન્મરૂપ જિનવચનો

હવે વાયુનું દ્વાય થાય એટલે તે તણુ પ્રમાણે નીમ્મે જ વાજ્રટ, ઝોડકાર કે પેશાબથી નીમ્મે જ તેમ અહીં મિથ્યાત્વનો વિગર દ્વાય એટલે તેના પણ તણુ ભાગો પડે જ હવે વાજ્રટદ્વારા નીમ્મે તો

નિરાંત, ઓડકાર કે પેશાબથી તેટલી નિરાંત ન ગણીએ. હવે મિથ્યાત્વ-મોહનીયના ત્રણ ભાગ ક્રીએ. તેમા જે શુદ્ધ તે સમક્રિત, અર્ધશુદ્ધ તે મિશ્ર, અને હતા તેવા રહેવા દે તે મિથ્યાત્વ. હવે પેશાબ-દ્વારા કે ઓડકારદ્વારા જે વાયુની ગતિ થાય તેનાથી તે પાછો ઊભો થવાનો ભય, પણ વાજ્ઞેયદ્વારા નીકળેલ વાયુ પુનઃ ઊભો ન જ થાય. તેમ અહીં પણ મિથ્યાત્વનાં પુદ્ગલોના ત્રણ ભાગ પડે છે. ક્યારે ? તો કહે છે કે-જેમ જળકળના ક્વાથે ઊલટી રોકાય તો જ ભાગ પડે. હવે ઓડકાર, પેશાબ કે વાજ્ઞેયદ્વારા ખુદાસો ક્વાથ લે તો જ થાય. હવે વાયુના જેમ વિભાગ થાય છે તેમ આ જીવ જ્યારે જિનેશ્વરનાં વચનોરૂપ જળકળ પામે અને મિથ્યાત્વવાયુના ત્રણ ભાગ કરે ત્યારે જ આ સમ્યક્ત્વના ભાગો પડે.

ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ

હવે જેમ ખારી જમીનમાં આવેલો દાવાનલ ચૂપ રહે તેમ અહીં પણ ઔપશમિક સમક્રિત પામે તે મિથ્યાત્વનો ઉદય નથી એથી જ. હવે મિથ્યાત્વનો ઉદય ન હોય તે રૂપ જે સમક્રિત આવે તેનું નામ જ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ કહેવાય તે આવતાંની સાથે ત્રણ ભાગો કરે. શુદ્ધ, મિશ્ર અને અશુદ્ધ-એનાં જ નામો સમક્રિત-મોહનીય, મિશ્ર અને મિથ્યાત્વ-મોહનીય, એ ત્રણ નામે ભેદો છે. ઊલટીના દરદવાળાને જળકળથી આરામ થાય પણ જો કુપથ્ય આવે તો પાછી ઊલટી થતાં વાર ન લાગે, તેમ આ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વની સ્થિતિ એવી છે કે જો સીધે રસ્તે જાય તો મોક્ષે પહોંચે પણ જો કુરસ્તે જાય તો પાછો ગળડે હવે ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ પણ છે સીધે રસ્તે પહોંચાડે તે ક્ષાયિક અને વચ્ચે પાડે, વળી વચ્ચે જાય ચઢાવે તેનું નામ ક્ષાયોપશમિક. આવી રીતે આ ત્રણ પ્રકારના સમ્યક્ત્વ કહ્યાં. તેમા પ્રથમ ઔપશમિક શું કામ કરે અને તેનાથી શુ કાયદો ઉઠાવવો તે વગેરે જણાવી, ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિકથી શું કામ થાય તે વગેરે અધિકાર અગ્રે જણાવાશે.

વ્યાખ્યાન ૨૨

તમે તમને સમજો

શાસ્ત્રકાર મહારાજ શ્રીમાન શીવામયાચાર્ય મહારાજ બન્ધુવોના ઉપકારને માટે આચારાગ સૂત્રના ચોથા અધ્યયનની વ્યાખ્યા કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે દરેક તીર્થ કરના શામનમા તીર્થ કર મહારાજઓ પહેલવહેલા જે ઉપદેશ કરે તેમા એ કહે છે કે-તમે તમને સમજો આ જીવ આખા જગતને-પદાર્થોને સમજવાનું કરતો આ-જો છે પણ પોતાને માટે વિચાર કરવાનો પ્રસંગ આ-જો જ નથી તેને શરીર ધન માલ ઇન્દ્રિય, કુટુંબ કપાવાનો વિચાર કરવો માપજો છે પણ પોતાનો વિચાર કરવો સૂઝ્યો જ નથી હવે બીજાના વિચાર માટે શીખવાના જરૂર નથી કૃતરીને કે વાધજીને ત્રાષ રીખવતું નથી કે તારા બચ્ચાને તું ધવગાવ અરે ! જનવરના બચ્ચાને તો તેના મુખને પકડીને પણ મનુષ્ય ધવગાવે, પણ વાધજીના બચ્ચાને પકડીને ધવગાવતા કોણ શીખવે ? અર્થાત્ શરીર ઇન્દ્રિયાદિને પાળવાના સાધનો તો હવે આપોઆપ કરી વે છે તેમા ઉપદેશ કે શિખામણની જરૂર પડતી નથી નાના બચ્ચાને કુખ થાય કે તે રડે અને સુખ મળે કે રાજ થાય એ ત્રણ શીખવે છે ? કહો કે એ બાજુ તો અનાદિથી વગર ઉપદેશ આવે છે

હું કોણ ચીજ છું ?

હવે આત્માને જાણવાની બાજુ તો શીખવેલ પણ આવતી નથી તેથી તીર્થ કર જણાવે છે કે-પોતાના આત્માનું જ્ઞાન થવું તે મુશ્કેલ છે હનિવાદારીના પદાર્થો જાણવા માટે તેટલી મુશ્કેલી નથી અર્થાત્ શરીરાદિને અગે જે જે જરૂરી સ્થિતિ તે તો જનવરને પણ મળી જાય અગર તે મેળવી લે પણ પોતાને જાણવો તે જ્ઞાન

કોઇ ધારણ કરતુ નથી કોઇ ભાગ્યશાળી હોય તે જ તેવું જ્ઞાન ધારણ કરી શકે કોઇ ભાગ્યશાળીને જ વિચાર હોય કે હું કોણ ચીજ છું ? સહીઓ કરે પણ તેણે મનજવું જોઇએ કે આ કોણ ? જેના નામની સહી કરે તેની ઓળખાણ ન હોય તો તે સહીની કિંમત શી ગણવી ? હવે સુખી, દુખી એ પોતે જાણે ખરો, પણ હું તે કોણ ? તેનો ખ્યાલ નથી. અર્થાત્ કેટલાક ભાગ્યશાળીઓને ખ્યાલ હોય પણ કેટલાકોને તો તેનો ખ્યાલ જ નથી, માટે તીર્થ"કર ઉપદેશ આપે છે કે તુ કોણ તે ઓળખ

વાયરા સમાન અપ્રતિબદ્ધ આત્મા

હવે કદાચ તુ દેવદત્ત, પણ તે પચીસ કે પચાસ વર્ષ સુધી પણ તે પહેલાં તુ નહોતો અને તેથી આગળ તું રહેવાનો નથી ? હવે કહે કે-તુ આ પચાસ વર્ષ સુધીતું જ જીવન માને છે ? દેવદત્તના જીવનથી પચાસ વર્ષ, પણ જીવ કંઈ પચાસ વર્ષનો નથી. તુ દેવદત્ત હોય તો જોડેલો વખત તું રહે તેટલો વખત દેવદત્ત રહે જ, પણ અહીં દેવદત્ત નામ તો પચાસ કે એ વર્ષ સુધી ખોલાશે, પણ તે નામના નાશથી તારો નાશ નથી જ ? હવે જેની ઉત્પત્તિએ જેની ઉત્પત્તિ કે જેના નાશે જેનો નાશ હોય તે કીક પંજુ અહીં તેવું નથી. તેં તો માત્ર ભાડૂતી દેવદત્તપણું લીધું છે. જેમ હવા પૂર્વથી નીકળી પશ્ચિમ તરફ ચાલી જાય, ઉત્તરથી નીકળે અને દક્ષિણના છેડા સુધી ચાલી જાય, એટલે જેમ હવા-પવન અપ્રતિબદ્ધપણે ચાલી જનાર છે, તેમ આ જીવ વાયરાની માફક કોઈ સ્થાનના સંબધવાળો નથી. જેમ પવનને ઓળખાવવા દિશાસૂચન કરવું પડે છે તેમ અહીં જીવને ઓળખાવવા માટે ઉત્પન્ન થવાનું સ્થાન-કુટુંબક્રમીયો આદિ કંઈ નિયત નથી, પણ જે વખતે જે ભવમાં ઉત્પન્ન થયો તેટલા માત્રથી તે ભવનો ગણાય છે, માટે પ્રથમ આત્માને ઓળખવા માટે કહે છે કે 'તું તને ઓળખ.'

પાજરાને ધર માનનાર પોપટ [I]

હવે જેમ કારે મ્યુ તેમ મુનીમ ગઠના નાના છેડગને તેની માવમિનમ્ત ખતાવે સારે મિન તની વ્યવસ્થા સજે, તેમ આ આત્મા આપણી જ માલિકીનો છે તે ભગવાન જિનેશ્વરની માનિકીનો નથી છતાં તેની માલિકીની ખમર ન હોય તો વ્યવસ્થા શી રીતે બને ? માટે કહે કે ખમર પડે તો જ વ્યવસ્થા થાય પ્રથમ વ્યવસ્થા ન મ્હી તેમા મરણુ એ જ કે મિનમ્તની ખમર જ નહોતી જેમ રોહિયાનો છેડરો લાખોની મિનમ્તનો માલિક છતાં, કેવળ જાણના મમજવાળો જતા તેની માલિકીની ખમર ન હોય તો તેની મ્હ પશુ વ્યવસ્થા ન જ મ્હી શકે તેમ આ —વ આ પચ બૂનમય માગીના પાજરામા રખાયા કરે છે પછી ચાહે એદ્રિયથી લઈ પચેદ્રિયની જાતિમા કે ચારે ગતિમા ખડે જતા સ્વા પોતે મમજે છે કે—હુ તેનો માલિક છુ જેમ પોપટ પાજરામા હળી જાય એટલે પાજરાને ધર સમજે ભગાર બહાર બચ લાગે તો પાજરામા ઘૂસે ખરેખર જુઓ તો પાજરુ પોપટ માટે તો કેવળ છે, છતાં તે તેની સાથે હળી ગયેનો હોવાથી પાજરામાથી બહાર નીકળતુ તે તેને મોત લાગે તેમ આ એવ શરીરથી પાજરા માથે હળી જવાથી તેને બહાર નીકળતુ ગમતુ નથી અરે ! બહાર નીકળતુ તેને એ મોત જ મમજે છે

ગરીરનાં રગડગે ગગાયેલો આત્મા

આ એવના શરીરને અગ્નિ લાગે તો બગે પાણીમા ડૂબે તો પોતે પશુ ડૂબે મ્હો કે વરથી પોપટ શરીરથી પાજરામા પૂગાયેતો છે છતાં તેને કેવળ ન માને અને જિવટો ધર જ માને અજ્ઞાન અવસ્થામા આ બધુ મરે હવે તેને કે લાગે મ્યારે ? પાજરાના આધારે જ પોપટનુ એવન છે પાજરાના નાગે પોપટનો નાશ છે તેમ અહીં આ શરીરના રગ-ડગે એવ ગગાયેતો છે રાધમા ચપ્પુ વાગે કે તરત દુખ ભોગવાય આ આત્માને ખ્યાલ નથી કે હુ સ્વનતપણે

જંગલમાં વિચરનારો છતાં આ શરીરરૂપી પાંજરામાં પૂરાયેલો છું. તેના માટે ભગવાન ઉપદેશ આપે છે કે-ખીણું કંઈ મારે કહેવું નથી કે સભળાવીને સમજાવવું નથી, માત્ર તમે તમને સમજો કે ઝોળખો.

અહિરાત્મા અને અંતરાત્માવાળા જીવો

હવે કેટલાક અજ્ઞાની જીવો-અહિરાત્મા એટલે શરીરને માને. અંતરાત્મા-અંદરના જીવને અને સિદ્ધિપદ પામે ત્યારે પરમાત્મા માને. હવે અહારની ચીજને નુકશાન થાય કે મરી ગયો, તેને લાભ થાય તો રાજી થાય એવાને અહિરાત્માવાળા જાણવા. હવે વર્તાવમાં મજબૂત ન રહે પણ જાણે ખરા તે અંતરાત્માવાળા જેમ દારૂડિયાઓ દારૂ પીએ અને તેનો નશો ન ચઢે ત્યાં સુધી તેના દુર્ગુણો ગાઈને કાનપટ્ટી પકડે અને ડાહી વાતો કરે પણ જ્યારે પીએ ત્યારે તે બધું ભૂલી જાય, તેમ કેટલાક ડાહ્યા જીવો છે કે જેઓ આત્માનો સ્વભાવ-તેનો નિશ્ચય આદિ જાણે ખરા પણ જ્યાં મોહરાજ આવે પડે ત્યારે તેઓ પણ તેના મૂળ સ્વભાવને ભૂલી જાય.

સનિપાતમાં પડેલ અને મૂર્ખ બિંને સમાન

હવે પાડત અને મૂર્ખને સનિપાત થાય ત્યારે બંને સરખા જ હોય. તેમ આત્માને સમજનારા વાત કરે ત્યારે પૂરી ડાહી કરે. અવિરતિવાળા, દેશવિરતિવાળા તેઓ આત્માને જાણે, માને ખરા, છતાં ભાનને ભૂલી જાય. હવે જેમ કહી ગયા છીએ કે એ સી વરસનો ડોસો કહેતો હતો કે પાણીમાં આયકા ભર્યાંથી શું કામ થાય ? પણ બોલનારને જ્યારે પાણીમાં પડવું થાય અને તે વખતે આયકા ભરે ત્યારે પ્રથમનું ડહોળેલું ડહાપણ શું કામ લાગે ? હવે સમજી છતાં કેટલાક જીવો બધું કોરાણું મૂકે તેથી પ્રથમ આત્માને જાણવાનું તીર્થ કરે કહે.

દયાપાત્ર કૌણ અને ઝોલ ભાપાત્ર કૌણ ?

હવે ઝોલ વાત ધ્યાનમાં રાખજો—અક્લવિનાનો હોય અને બૂલ કરે તો તે દયાને પાત્ર પણ બન્યું. બૂલ કરે તો ઝોળભાને પાત્ર જેમ આપણો અથવા તો તે દયાપાત્ર પણ કાંઈ દેખતો અથવાય તો તેને તો કહેવું પડે કે 'જોતો નથી' એમ કહીને ઝોળભો અપાય.

હિંદુપણ શી ચીજ છે ?

હવે જે આત્માને જાણે, તેને ગતિપરિણામી માને અર ! તેથી જ હિંદુપણ છે હવે હિંદુપણ શી ચીજ તે અહીં મહેજ મમજાવી દઈ હિંદુપણ મુસ્લિમોને કેમ મનડે છે અને તેથી મુસ્લિમો તમને કાફર સમજી કેમ નવાજે છે ? હિંદુત્વે મયાત્ મયાત્તરમિતિ હિંદુ' અર્થાત્ એક ભવથી બીજા ભવે હિંદુનારે જે આત્માને માને તે જ હિંદુ અને તે કુળવાળાઓ. તે હિંદુ અર્થાત્ પુનર્જન્મ માટે તે જ હિંદુ.

મુસ્લિમોની માન્યતા

હવે મુસ્લિમોની માન્યતા કે છે કે—આ ભવ પૂરતું જ મુખ્યદુષ્ણ છે મરણ પામશે ત્યારે જ આ જાગશે. હવે ન્યાયનો હિંસ આવશે અને કાશ્મીર મુમલ માટે કાઈ મેમાડી ત્યારે આ મરણમાથી તે મુમલ જિતા ચક્રો ત્યા ન્યાય પામશે. હવે આ રીતે માન્યતામાં જ મોડું છે તે મરણમાથી મો જિતા મરણ ? ત્યાર પોલીએ ત્યારે માગી જ રોય છે આમ આ માની લાકડે કે જો મારા કમો મ્યાં દો તેો તો દેવગતિ પણ ખાતર મ્યાં મનાર તો મેન્ટમ કે જલ્દિતમા જશે. હવે ત્યાથી નીજા તે મ્યા જશે અને મ્યારે નીજાશે ! તેનો કાલ નરિ આપના તમ્યાર કામમશે. મ નુ તેના પયગબરે તેથી આમગ મધ જમ્યા નુ નથી.

એક શત્રુથી બચવું મુશ્કેલ થઈ પડે હવે આ ઇદ્રિયો આશ્રવો, ક્રોધાદિ તો ધરમા ધૂમેલા છે તેનાથી બચાય કેમ ? પાડોશીનો છોપ્રો ખરાબ હોય તો પણ ધ મા આવતો રોગાય નહિ મનુષ્ય કે આખર દારનો છોપ્રો છે તેથી ના ન પડાય તેમ ભરોસે પણ ન રહેનાય, તેથી આવચેન રહેવું પડે હવે મન વચન અને કાયા તેમજ ઇદ્રિયાદિ તો કે છે હુઆ, છતાં નોતરેથી આવેલા છે માટે આવચેતી રાખવી પડે એટલે જિનેશ્વર મહારાજે ત્રીજો ઉપદેશ એ આપ્યો કે- જો આહો તેવા અનુકૂળ પ્રમગમા જીવ્ણીશ નહિ, તેમ પ્રતિકૂળ પ્રમગમા તુ ગભરાઈશ નહિ તો તે આવેના હુઆઓ તારો બાલ પણ વાગે કરી શકશે નહિ

જિનેશ્વરનો ત્રીજો ઉપદેશ

જોએ આત્માને મમજી રાખવો હોય તેણે તો ઉચ્ચેરાવું નહિ તેમ ગભરાવું પણ ન જોઈએ તે પાડોશી હુઆઓ છતાં વમતિ છે બહાર હુઆઓ ખેરેલા હોય તે કુટુંબ મહેવાય કે માણુમવું ટોણું પણ બેઠેવું મહેશે હવે તુ અહીં એકે ઇદ્રિયની વાહવાહે જઈશ નહિ તેમજ ક્રોધાદિ ઉગાળવા માગે કે ગભરાવના માગે તો તેમને અનુકૂળ વર્તન કરીશ નહિ માટે ભયથી સાવચેત હોના ત્રીજો ઉપદેશ આપ્યો

જક્કીપણ અને દંડપણ

તે બને મ્યારે ? જો મારી વસ્તુ આત્માને હાથ આવે અને તેને તે પડે તો જ બને હવે જક્કીપણમા અને દંડપણમા દંધ કરમ નથી એટલે બનેના વર્તનમા દંડ નથી મનુષ્યને દુનિયા દગ્ગર વાર મહે તો પણ ન માને તેમ હાવાળાને પણ દુનિયા મહે તો પણ ન માને તે છતાં સુદા અડણુ મીને તેમા મનુષ્યને મહે તો દંડ પણ ખરાબ પમડીને મક્રમ છે તો જની મહેવાય સા 'દ' શબ્દ

ન વપરાય. માટે તમે કહે છે કે આ ચાહે તેમ કહે તો પણ ગણકારીશ નહિ અર્થાત્ મનના વિકારો, ધર્મિયો કે કુટુંબ વગેરે કહે અને હું ન માત્ર તો પછી જક્ષી જ કહેવાઉં ને! તો કહે છે કે— નહિ ખોટું પકડીને ન છોડે તો જક્ષી પણ સારું પકડીને ન છોડે તો જક્ષી ન કહેવાય પણ દટ કહેવાય. ખરાબ વસ્તુ પકડીને ન છોડે તો જક્ષી જ કહેવાય. હવે અહીં પકડ સારી ભેદએ તો જ અધું શોભશે. એટલે સારી વસ્તુ ન મકડી હોય અને છોડવાની વાત ન માને તો જક્ષીપણુ ગણાય.

ચોથું અધ્યયન ‘સુદરતા’

સારી વસ્તુ કંઈ એ તો કહો ? તેને સમજવા માટે ચોથું અધ્યયન ‘સુદરતા’ નામે કહ્યું એટલે સુદરને સમજાવે પછી તેને પકડ તેવું નામ જ સમ્યક્ત્વ. અસ્થિતાદિ એ દેવ અને તેમણે કહેલા તે ગુરુ કે ધર્મને માનીએ એટલે જ સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. શાહ-કાર તરવારને દેખે તે બચાવની દૃષ્ટિએ, બ્યારે ચોર તરવારને ધાના સાધન તરીકે જુએ. એકની એક તરવાર છતાં દૃષ્ટિએ જુદી છે. તેમ અહીં આત્મા જાણવો પણ તે જુદી જુદી દૃષ્ટિએ જણાય એટલે બ્યારે આત્મા છે એવું જે આ લોકોનું જ્ઞાન છે તેને કેમ ખસેડી દઉં ? આવી ભાવના થાય પછી શું સમજવું ?

વાદી-પ્રતિવાદીના વકીલોની દૃષ્ટિ

વાદી કે પ્રતિવાદીના વકીલો એક બીજના પરસ્પર પુરાવાઓ જોવામા ખામી ન રાખે, છતાં જોતી વખત દૃષ્ટિ એ જ રહે કે ‘તેને તોડવો કેમ ?’ આ પ્રકારની દૃષ્ટિ બંને પક્ષમા હોય છે. એટલે વાદીનો વકીલ વાદીના પુરાવા જુએ તે મજબૂત કરવા માટે, તેવી જ રીતે પ્રતિવાદીનો વકીલ પ્રતિવાદીના પુરાવા જુએ તે પણ મજબૂત કરવા માટે. બંનેની ધારણા એક જ છે. તેમ અહીં આત્માને જાણવા છતાં તેના શ્રેય તરફ-કલ્યાણ તરફ ન વળે પણ આત્માના અસ્તિત્વને

ઉડાના માગે તો શુ કરુ ? અર્થાત્ શુ ર દિટિએ ઉપયોગ થાય તેવી રીતિ રાખે

દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્ર તે શુ ?

હવે આત્માને શુ ર સ્થિતિએ જાણુનો પાડોળીને પણ તેવી રીતે રાખના તે બને શી રીતે ? લૂગડાના એક જ છેડામા બધી ગાંઠો હોય અને મીની રીતે નાખીએ તો નીમળી જન બહો આત્મામા આ-કર્ષ છે ? તે ગાંઠો ન પાડે તેવી રીતે છેડો જોડો તેનું નામ જ સુદર હવે ગાંઠો પાડનાનું અને છેડવાનું કેમ બને છે ? તે માટે મ્હે છે કે સુદરનો નિશ્ચય, પડી તેનો બોધ અને પડી તે સ્તે પ્રવૃત્તિ-આ ત્રણ વસ્તુ મ્ને તો મધુ સુદર હવે તે ત્રણ વસ્તુઓ બને કેમ ? તેનું નામ જ દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર છે જે સુદર મ્નેનો નિશ્ચય તે જ સમ્યક્ત્વ અને તેને ત્રણનું તે સમ્યક્જ્ઞાન અને તેની પ્રવૃત્તિ તેનું નામ જ ચારિત્ર જીવને મિથ્યાત્વ મોહનીયની આડ

દુનિયા માનને મારુ ગમે કે છતા આખી દુનિયાને સુદરતા કેમ પ્રાપ્ત થતી નથી ? સુદરતા જાણીને કેમ તે સ્તે પ્રવૃત્તિ થતી નથી ? વાત ખરી રૂલમા-શાળામા બહુના વિદ્યાર્થીઓ બધા પામ થવા જ અભ્યાસ કરે પણ રમતિયાળ છોડગઓનો પામ થવાનો કે અભ્યાસ કરવાનો વિચાર હોય તો પણ ગમનાની ઇચ્છા આડી આવ વાધી પામ ન થાય તેમ આ જીવને મિથ્યાત્વમોહનીય આડુ આવવાથી શુદ્ધ નિશ્ચય ન થાય જ્ઞાનાનુભૂતિ આડુ આવવાથી શુદ્ધ મોધ ન થાય તેમ ચારિત્ર-મોહનીય આડુ આવવાથી શુદ્ધ પ્રવૃત્તિ ન જ બને હવે બાહ્યતી મજાન-વગર માલિનીનું હોય અને તે આગ વોરે કે ત્રીમ વોરે નામ માલિની જની જાય છે તો પડી આ અજ્ઞાન તો અનાદિ મળતું છે, તે પોતાનું ઘર છોડે કેમ ? અરે ! મિથ્યાત્વ અને અવિતિ અનાદિ મળથી ઘર મ્ને બેસેલ તે છૂટે કેમ ? વાત ખરી દુનિયામા એ મયવ છે પણ શરીરમા ત્રીસ વર્

રહી એટલે આ શરીર નહિ છોડવું પડે ને ? કેમ ક્યજને થશે ને ? દુનિયાદરીના કાયદા બધે લગાડતા નથી. આ શરીર માટે તો એ કાયદો લાગુ ન પડે.

પુદ્ગલના સ્વભાવોને વશ પડેલો આત્મા

અરે પલ્લોપમ કે સાગરોપમ સુધી એ જ શરીરમા સમય વ્યતીત કર્યો હોય પણ ક્ષણવારમા જડું પડે તેનો કંઈ નિશ્ચય ન હોય. રોડાં કે ટ્રકા માટે કાયદા છે. આ શરીર તે તો ચામડું છે, અને આ આત્મા તો હવાઈરૂપ છે. તેના માટે કાયદો ન હોય. ભલે અનાદિ કાળથી આત્મામાં અજ્ઞાન, અવિરતિ, મિથ્યાત્વ રહેલા હોય છતાં તે આત્માના માલિક ન જ બને. ભલે માલિક ન બને પણ ક્યજને ખરો ને ? વાત ખરી. જેના ક્યજને જે ચીજ થઈ હોય પછી તે ચાહે તેટલી રાડો પાડે તો તે કામ ન લાગે. આ આત્માને મિથ્યાત્વ, અવિરતિએ ક્યજને કરી લીધો છે, તેથી તે અજ્ઞાનપણે કહે છે કે હું હકદાર નથી પણ ક્યજને તો મારો છે. અવિરતિ, મિથ્યાત્વ આદિ પુદ્ગલના સ્વભાવો છે, તે આત્માના સ્વભાવો નથી, છતાં તે આત્મા મિથ્યાત્વ, અવિરતિના ક્યજને તો છે ને ?

કાગળની તરવારથી કોટ ક્યજને ન થાય

વાત ખરી, પણ સો વર્ષનો ભાડવાત હોય અને દરેક વર્ષે ભાડું ભરતો જાય અને તેની ભાડાચિઠ્ઠી લખાતી હોય તો તે સો વર્ષ સુધી પણ માલિક ન જ બને. તેમ આ આત્માએ અજ્ઞાન, અવિરતિ આદિ રહેલા દીધા છે એ વાત ખરી, પણ તેની પાસે ભાડાચિઠ્ઠી છે એટલે આત્માના મધ્ય આઠ પ્રદેશો કે જે રચક નામે ઓળખાય છે, તે કોઈના આધીન નથી. એટલે મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કપાયાદિથી લેપાયેલા હોતા નથી. અહીં કાગળની તરવારથી કોટ ક્યજને ન થાય એટલે કેડે બાંધેલી ખરી તરવાર જ કોટને ક્યજને કરે. તેમ અહીં સિદ્ધ સમાન આઠ પ્રદેશો છે, આથી જ તેનો ક્યજને કર-

વામા વાગ ન લાગે પરંતુ જો તરવાર લાંબને મામે જોડે તો જ ફર અને ધાતખી પણ બિભા ચાલ્યા જાય

અપૂર્વકરણરૂપી સોય

હિંદુઓએ હિંદુપણાની રક્ષા માટે બાઈબોને એ જ જણાવ્યું કે-એક સોય શીનનાની પામે રાખે. એ જ તમારા રક્ષણ માટે મમ છે તેમ અહીં તગ્નાર લેના માટે આત્માને વાર છે તે તો ક્ષપ્ત શ્રેણિએ ચપ્તા મમ લાગે પણ હાલ અપૂર્વકરણરૂપી સોય જો આત્મા લે તો બમ છે એટલે અત્યાર સુધી ધણા કર્મો બાધતો આવ્યો છે અને છેડતો પણ આવ્યો છે, છતાં મિથ્યાત્વના પુદ્ગલોને હાખી મારના માટે તો હાલ સોય જ ને મોળની નહિ પણ અહીં મિથ્યાત્વ અનાદિ કાળથી ધર પરી બેસેન છે તેના માટે વજની સોય લે તેની મામે ખાઈણિયો કે પથ્થર આવે તો પણ તે વળે નહિ પણ તે પથ્થરાદિ લે ઈજાય એટલે તારા પરિણામોને તું મજબૂત કરે નથી જ આવે તે બેઠાઈ જન અને તેના પરિણામ તારા પ્રથમ થયા નથી માટે તે સોયનું નામ અપૂર્વકરણ-આપ્તુ આવી સોય જો તું તે તો બમ છે

ઓપશમિક સમ્યક્ત્વ

આની સોય તીર્થ પર મહારાજના ઉપદેશથી આત્માના હાથમા આવે ત્યારે મિથ્યાત્વરૂપી ઝાડ તાડજેતુ ઊંચુ લાગે પણ તેના મસ્તકે સોયની અણી વાગી કે આવે તાડ સુકાય તેમ અહીં મિથ્યાત્વ-મોહનીય ૬૯ મોડાકોડી જેટલી સ્થિતિનું એ અપૂર્વકરણરૂપી સોયના ગોદાને મહન પરી શકે તેમ નથી અતે તેનો નાશ થયા વિના છૂટે નથી હવે અપૂર્વકરણની સોય ભારતી વખતે તે મિથ્યાત્વ જીવતું હોય તો ફિકર નહિ જેમ તાડના ઝાડને સોય ભારના તે પડી ન જાય પણ સુકાઈ જાય તેમ અહીં મિથ્યાત્વને અપૂર્વકરણની સોય વાગના તે આડુ ન આવે અર્થાત્ મુદ્દુ યદને પડેલા ચતુના અંગો પ્રાગ મપી નાખે તો પછી તે વચમા મર્દ ન કરી શકે તેમ અહીં

મિથ્યાત્વના ત્રણ ભાગો કરાય. શુદ્ધ ભાગ, અશુદ્ધ ભાગ અને મિશ્ર. હવે જેમ શત્રુને પાડીને તેના ભાગ કરે તે વખતે જે જુસ્સો કે જેસ હોય તે પ્રથમ પણ ન હોય, પછી પણ ન હોય તેમ અહીં અનંતાનુષ્ઠાનીને તોડી નાંખતી વખતે જે જુસ્સો હોય તે પહેલાં કે પછી ન હોય. તેને તોડી નાંખે પછી જોર ન હોય. લાકડાં પણ ખસેડવાનાં ન હોય. અનંતાનુષ્ઠાનીને તોડી નાંખી મિથ્યાત્વને ભોંય-ભેંચું કરી નાંખે તેનું નામ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ

ઉપશમ શ્રેણિ એ શી ચીજ ?

ત્યારે પ્રથમ જીવ સાવચેત થાય ત્યારે આજ હોય. ચારિત્રને માટે ઉપશમ શ્રેણિ માટે ત્યારે પણ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ હોય. હવે તેવા જીવને જોયાં બીજાં જે સમકિત ન લેતા ઉપશમ જ કેમ લીધું ? તેની શી જરૂર ? ક્ષાયિક કેમ ન હોય ? ઉપશમ શ્રેણિ શી ચીજ વગેરે અધિકારો અગ્રે જણાવશે.

વ્યાખ્યાન : ૨૩

તીર્થંકરનો જગતને ઉપદેશમાં સંદેશો

શાસ્ત્રકાર મહારાજ શ્રીમાન શીલાંકાચાર્યજી મહારાજ ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે આચારાંગ સૂત્રના ચોથા અધ્યયનની ટીકા કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે દરેક કાળે, દરેક ક્ષેત્રે ભવોભવથી જગતના ઉદ્ધારનું ઝાડ જેણે પોષેલું છે, અને જગતના ઉદ્ધારને માટે જેણે તીર્થંકર નામકર્મ આંધેલું છે, તે તીર્થંકરો કેવલજ્ઞાન પામ્યા પછી, જગતને ઉપદેશમાં સંદેશો એ આપે છે કે-તમોએ જગતના પદાર્થો, તેનાં સાધનો મેળવવાની અને જાળવવાની મહેનત કરી છે. ચાહે જેવી ગતિમાં તમે ગયા હો તે સર્વ ગતિમાં આહાર, શરીર, ઇદ્રિયાદિ માટે પ્રયત્ન કર્યા વિના તમે નથી રહ્યા; પણ એક પ્રયત્ન તમોએ કોઈ ભવમાં કર્યો

નથી તમને પોતાને જાણવાનો પ્રયત્ન તમોએ કોઈ પણ ભવમાં કર્યો નથી હવે જગતના જીવો એમ હે છે કે 'હું છું મારે આમ થવું છે' એ સર્વ આ ભવની વાત કરે છે પણ ગયા ભવની કે આત્મા ભવની વાત કોઈ કરતા નથી કુદુષમ્બીયા કે તેના સાધન માટે પ્રયત્નો થાય તે આ જ ભવ પૂરતા યાન છે માટે જિનેશ્વર કહે છે કે-તમો તમારા આત્માને બીજા કોઈએ ન જાણ્યો તો પણ તે અનંતગાન અનંતદર્શન અનંત ચારિત્ર, વીર્યાદિવાળો, હોના છતાં તે સ્વરૂપવાળો હોવા છતાં તેને ભને ન જાણ્યો - પણ એટલું તો જરૂર જાણ્યો કે આત્મા એ- ગતિમાથી બીજી ગતિમાં ભગવાનવાળો છે

ભવોભવ ઉત્પન્ન થવાનાં જો આત્મા છે

આ એ જ હુમ્મમાં એટલું મહત્ત્વ હશે કે જેની ઉપર ચૌદપૂર્વતિ આ એક જ હુકમ ઉપર-આપ્ત ઉવવાઈ નામનું સૂત્ર રચવું પડ્યું શ્રુતસ્થવિરોધે આ ઔપપાતિક ઉપાગની રચના કરી તે શા માટે ? ભવોભવ ઉત્પન્ન થવાનાં જો આત્મા છે આવા કથનને ઉદ્દેશીને આપ્ત સૂત્ર શ્રુતસ્થવિરોધે રચ્યું અગત્ય એક વાક્યને અનુસરીને જે સૂત્રરચના થાય તેનું નામ ઉપાગ કહેવાય તેમ અહીં ભગવાન જિનેશ્વર મહારાજનું એક વાક્ય કે આ મારો આત્મા મારે ગતિમાં ઉત્પન્ન થનારો છે અને તે જ્ઞાન જરૂરી છે ' આથી તે વાત ઉપર જ શ્રુતસ્થવિરોધે ઉવવાઈ સૂત્રની રચના કરી

ગત ભવ અને આવતા ભવની વિચારણા

આત્મા કોઈ વખત એમ વિચારે છે કે-પરભવમાં શું થશે ? ગયા ભવમાં શું હતું ? આ વાન આસ્તિત્વમાં પણ વિચારાય છે પણ તે ધર્મસ્થાનકોમાં વિચારાય અને ધર્માનુકાનો મરીને જોડયા કે તે વાત જ આખી ભૂતી જવાય ! મરણકે સર્વનો ચરેતો પ્રકાશ હોય પણ વાદળાની ઘટા આડી આવી કે તે પ્રકાશ બંધ થાય તેમ

ધર્મનિષ્ઠાનના સમયે આત્માને ગત ભવ કે આવતા ભવના વિચારો આવે. તે ટકે ક્યાં સુધી ? જ્યાં સુધી આવરણરૂપી વાદળો આડા ન આવે ત્યાં સુધી. હવે તેને માટે કશું કે કોઈ, માન, માયા અને લોભરૂપી વાદળો જ્યાં આડા આવે કે તે જ્ઞાન વાદ્યું જાય. આસ્તિકોને ગત ભવ કે આવતા ભવનું જ્ઞાન થાય, પણ તે ધર્મક્રિયાના સમયે દેરાસર કે ઉપાશ્રયમાં; પણ ત્યાંથી નિવર્ત્યા કે પાછા ભાનભૂલા બની જવાય છે.

ખરું શિક્ષણ ક્યારે મળ્યું ગણાય ?

પડછાયાને કોઈ દિવસ ટકનાર ન જ ગણીએ. લાલ પડદા ઉપર જે તડકો પડે અને તેની છાયા ખીન્ન ઉપર પડે તેથી તે લાલાશ કમુબલની દિમત ન જ લાવી દે. તેમ ધર્મસ્થાનક-મા ધર્મભાવના આવે કે હું રખડતો રખડતો આવેલ છું. આવતા ભવ માટે પુણ્યરૂપી ભાતું એકઠું કરવાનું છે. આમ વિચારો આવે આથી હવે કહેવા શું માર્ગો છો ? ધર્મસ્થાનમાં કે ધર્મક્રિયામાં જવું જ નહિને ? ના, એમ નહિ. નાનો છોકરો નિશાળમાં માસ્તરની સોટી સામે પલાખું પૂજાય કે તુરત જવાય દે, પણ વગર ડરે તે ભૂલી જાય છે. માટે ભણ્યો ત્યારે જ ગણીએ કે જ્યારે વગર ડરે પણ જવાય આપતો રહે. તેમ અહીં ઉપાશ્રય, દેરું, સામાયિક, પ્રતિક્રમણાદિ તે માસ્તરની હાજરીવાળું છે, પણ ખરું શિક્ષણ તો માસ્તરની ગેરહાજરીમાં કોઈ પણ, અગર માતાપિતા કે અન્ય કોઈ પૂછે અને તે જવાય આપે ત્યારે જ ભણ્યું કહેવાય. ત્યારે તેજ છોકરો ભણેલો ગણાય. અહીં ઉપાશ્રય આદિ સ્થાનો તે સંસ્કાર નાખવાની ચીજો છે, છોડવાની નથી. માસ્તરની હાજરીમાં પલાખા પૂજાય અને આવડે પછી વગર હાજરીએ પણ આવડવાં જોઈએ. તેવા સંસ્કારો માટે જ પ્રથમ હાજરીની જરૂર ખરી.

સમક્ષિતદષ્ટિ જીવના પરિણામો કેવા હોય

હવે ધર્મસ્થાનોમાં જો વૈરાગ્યાદિવાળો ન થાય તો તેને તે

ટાળામા બેમવા જ ન દેવો ? હવે ખરુ કામ ક્યા છે ? બહાર શાસ્ત્રકાર મ્હે છે કે-ધર્માનુષ્ઠાનોમા કે ધર્મસ્થાનોમા જેમ ભવમબધી વિચારે આવે તે સારા છે, કાની નાખના જેવા નથી પણ તે જોવીસે મ્લાઁ ચોટી જવા જોઈએ મરણ કે જે જીવ સમ્યક્દષ્ટિ થયો તે વૈમાનિક સિનાય બીજુ આયુષ્ય આવે જ નહિ હવે આયુષ્ય બાધવાનો નિયમ નથી કારણ કે જેમ મરણનો નિયમ નથી અર્થાત્ મરણને અગે મનુષ્યનો નિયમ નથી તેમ પરભરતુ આયુષ્ય ક્યા ટાઇમે બાધે તેનો નિયમ પણ નથી ગમે તે પ્રવૃત્તિએ તે આયુષ્યને બાધી શકે છે હવે આયુષ્ય બાધવાનો નિયમ નથી તો જેમ હા'નો અમુક મસ્તકે આવગે એ નિયમ ન હોય તો તૈયારી ચારે તરફ રાખની પડે છનાડની ચારે તરફ દરિયો છે એટલે કાઠે તૈયારીઓ રાખની પડે જ ધરાન અક્ષધાનિસ્તાન આદિ દેશોને ધિત્તેમધી કે બચાન દરેક મસ્તક પર રાખના પડે તેમ અહીં પર ભરતુ આયુષ્ય બાધવાનો હા'નો ક્યા ટાઇમે મ્હ પ્રવૃત્તિએ આનશે તેનો નિયમ નથી અનિયમ છે તો પછી તેની તૈયારી મર્વ મળે અને સર્વ પ્રવૃત્તિએ રાખવી જ જોઈએ એમ છે તો સમન્વિતદષ્ટિ જીવ વૈમાનિક સિનાયતુ આયુષ્ય ન બાધે એ નિયમ ક્રમ ? તો કહે છે કે-સમન્વિતદષ્ટિ જીવની લેસ્થા એટલે પરિણામ બગડવાનાળા ન જ હોય

સમન્વિતદષ્ટિ જીવના આયુષ્યનો બધ

પરંતિયિને આરાધનારના પરિણામ સારા જ હોય છે જેમ ત્રીજે લીનોતરી આદિ હાથમા લઇને પૂછે કે આગે બીજ તો નથી ને ? તેમજ ચોથે લીનોતરી ખાતા વિચારે કે પાચમ આજ નથી પણ કાલે છે, એટલે કાલે લીનોતરી નહિ બાઇએ આવા પરિણામ થાય છે અને તેથી ગમ્યામામ્યા રહેના નથી આની રીતે દમ તિયિની આરાધના મરનારને પ્રથમ અને પછીના દિવમના અગે પરિણામની સીવતા રહે છે કે-તિયિ હોય તો ન કરીએ તિયિ હશે તો નહિ

કરીએ. આવા વિચારો વગર તિથિના દિવસે થાય છે, તેમ અહીં સામાયિક પ્રતિક્રમણાદિની પાછળ પણ વિચારો તેવા જ આવવા જોઈએ. 'હવે તેજોલેસ્યા એટલે કોઈ અર્થવાચક નહિ પણ અહીં સારા પરિણામવાળી જો લેસ્યા તે તેજોલેસ્યા કહેવાય. સમક્રિતદષ્ટિ હવે સમક્રિત પામ્યા પછી તેમાં જો ટકેલો હોય અને સત્તરે પાપસ્થાનકોમાં રાચતો હોય તો પણ તેની લેસ્યા સારી હોય, તેથી તે આયુષ્ય સારું બાંધે. હવે તેજો, પદ્મ કે શુક્લ લેસ્યામાં જો આયુષ્યનો બંધ કરે તો તેવી લેસ્યાના પરિણામમા જ ઉત્પન્ન થાય. જો આ નક્કી છે તો પછી સમ્યગ્દષ્ટિ હવે વૈમાનિક સિવાય બીજું આયુષ્ય ન બાંધે.

મગજનો કાપૂ રાખવાનો ઉપદેશ

જ્યોતિષકના હવેને પણ તેજોલેસ્યા છે. તેના કરતાં અસંખ્યાત-ગુણી શુદ્ધ લેસ્યામા સમક્રિતદષ્ટિ હવે હોવો જોઈએ. અરે, સત્તર પાપસ્થાનકોમાં રાચતાં છતાં તેની તેજોલેસ્યા સારી હોવી જોઈએ. જ્યોતિષક દેવ કરતા પણ અધિક સારી લેસ્યા હોવી જોઈએ. મગજનો કાપૂ ખોદશ અને ક્રોધાદિને આધીન થઈશ તો તારું જાણેલું તણાઈ જશે, માટે બીજો હુકમ એ જ કહ્યો કે મગજનો કાપૂ રાખજો નાના છોકરાને પૂછીએ કે તું ગાડો કે ડાહ્યો ? તો તે ગાડો કહેવાને તૈયાર નથી. અર્થાત મગજનો કાપૂ ગુમાવવા કોઈ તૈયાર નથી. છતાં ગુમાવી દેવાય છે શાથી ? અનુકૂળ સંજોગથી રાચી જઈ હવે પોતાના સ્વભાવને ભૂલી જાય છે, તેમ પ્રતિકૂળ સંજોગમાં ત્રાસ પામે ત્યારે તેમણે સ્વભાવ ભૂલી જાય છે, માટે કહે છે કે-ચાહે તેવા સંજોગમાં મગજનો કાપૂ રાખજો અને તેથી જ તમારો સિદ્ધાંત ટકશે. તેથી શીતોષ્ણ નામે ત્રીજું અધ્યયન કહ્યું, એટલે સ્થિર રહેવા માટે ત્રીજો હુકમ કર્યો પ્રથમ ભવોભવની ઉત્પત્તિ જાણો. મગજનો કાપૂ ગુમાવો નહિ અને સ્થિર રહો.

સુંદર વસ્તુ પકડી ન શકીએ તો ?

આ ત્રણ વાનાં છતાં સુંદર વસ્તુ પકડી ન શકીએ તો ? લોહાની

સાથે વળગેનો કાટ પણ દીપાન તેમજ એને ભટ્ટીમાં જતુ પડે, છતાં ઘાટ યેનો બને ? મ્હો કે લોહાનો જ બને કાટનો ઘાટ ન બને પણ જુદો જ પડે તેમ અહીં નિશ્ચય બતાવવાવાળા મગજનો કાળૂ રાખનાવાળા, મળેગોમા સ્થિત રહેવાવાળા હોના છતાં જોઓએ આત્માને ન પડ્યો હોય-જેમ અભય > મિત્રાદૃષ્ટિ હવો આ સર્વ વાના પ્રેરે અરે ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પાળીને નવપ્રેરેયક સુધી જાય અરે, દેવનોકની ઇચ્છાએ તો ધર્મનું આચરણુ પ્રેરે છે અને તેથી તેઓ પરબવ માને છે વગી કોધાનિના આવેશમાં આવે તો દેવગતિનું આયુષ્ય ન બાધે અને તેથી મગજ ઉપર માળૂ ખે છે તેમજ અનુભવ-પ્રતિભા સજ્જે ગોમા સ્થિરતા ખે છે, છતાં તેનો આત્મા જિયો ચની શકતો નથી

છવ પોતાની સુદરતાને બળુતો નથી

જસસી પ્રતા પ્રજા પાળવાનો ઉદ્દેશ જિયો રાખવો પડે હવે આ છવ કલ્યાણને ત્યારે જ સાને પ્રેર્યારે તે સુદરને સમઢી શકે જોઓ સુદરને મમઢી શક્તા નથી તેઓ કલ્યાણને સાવી શક્તા નથી પ્રાઇએ બોરતુ ગાડુ બર્ધુ અને દિલ્હી લઇ જાય તેથી વગે શુ ? અરે, મુમાફરી પ્રી ટાન્ટમે વડે તેથી કોયળી ન જ બરાય તેમ અહીં જોઓએ પોતાના આત્મામાં સુદરની વમાવટ પ્રી નથી તે આત્માઓ બોરતા ગાવાળો દિલ્હી પહોંચે અને મુમાફરી ખર્ચ પણ ન નીમ્મે તેની માફ પોતાના કળને પામી શક્તા નથી એટલે પ્રમગને અગે મગજૂત ત્હી સુદરનો વમવાટ આત્મામાં પ્રેરે તો જ ધાર્યું મેળવી શકે હવે સુદર શખ પોમરો છો પણ તે સુદર મ્હેવુ યેને ? જગતમાં દરેક છવ સુદરની ઇચ્છાવાળા છે માડુ જૂડુ ચને એમ તો પ્રાઇ બોલનાર નથી હવે > ત્ય પમ્તુ જૂડુ ઇચ્છનાર હવે પણ અહીં આપ્તુ જગત સુદરની ચાહનાવાળુ છે અને તેને જ માટે મથવાવાળુ છે છતાં સુદરને ન જોળખે તો પ્રેરે શુ ? હવે નાનુ બચ્ચુ મચનો કટમે લઇને હીરો મમજી પેગીમાં મૂકે, પ્રાઇ લેવા આવે તો આપે

નહિ અને લહે, એટલે અહીં બાળક કાચનો હીરો સમજે, તેમ આ આત્મા બહારની ચીજોને સુંદર માની તેને જ પોતાનામા વસાવે છે, પણ આત્માની સુંદરતાને વસાવતો નથી. જગતની સુંદરતાને જાણે છે પણ ખાટલે મોટી ખોડ છે કે પોતાની સુંદરતાને જાણતો નથી.

નિશ્ચય, બોધ અને પ્રવૃત્તિ

જગતના સ્પર્શાદિ દરેક પદાર્થને સુંદર માને, જાણે કે દેખે પણ પોતાનું સુંદર શું ? તેના માટે શાસ્ત્રકારે ત્રણ 'સુંદર' બતાવ્યાં. (૧) નિશ્ચય (૨) બોધ અને (૩) પ્રવૃત્તિ, એટલે આત્માને આત્માના સ્વરૂપનો નિશ્ચય, તેના સાધનનો બોધ અને તેની જ પ્રવૃત્તિ. એ ત્રણના જુદા પારિભાષિક નામો કંહીએ તો સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર. આત્માનું સાધ્ય તે જ દર્શન, તેનું જાણવું તે જ જ્ઞાન અને તેની પ્રવૃત્તિ તે જ ચારિત્ર. આ ત્રણ પારિભાષિક શબ્દોને કોરાણે મૂકીએ અને આ ત્રણ વસ્તુ મગજમા લો આત્મામાં નિર્મળ શું ? અને તેના સાધનોનો બોધ અને તેની જ પ્રવૃત્તિ શું ? અહીં આ ત્રણને પકડો એટલે બસ. એટલે આત્માની નિર્મળતા-રૂપી સાધ્ય હોવું જોઈએ. આ ત્રણમા પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન

ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ એટલે શું ?

એ સમ્યગ્દર્શન કેટલા પ્રકારે છે ? પ્રથમ એ વાત ચોક્કસ છે કે વાયુના વિકારે ઊલટી થાય છે પણ જેમ ઊલટી અને વાયુનો વધારો ચાલ્યા કરે તેમ આત્મા મિથ્યાત્વ બાધે અને ભોગવે, વળી પાછો બાધે. જેમ દુનિયાદારીના પદાર્થોમા રાગ્યો કે માગ્યો તો એક બીજા પદાર્થની પરપરા ચાલે, તેમ અહીં મિથ્યાત્વનું બાંધવું અને ભોગવવું એ ચાલ્યા જ કરે. તે પછી છેડો શી રીતે આવે ? હવે કૂતરું જેમ શેરીના છેડે આવીને ભસે તેની ફિકર નહિ પણ વચમાં તો ન જ હોવું જોઈએ. અર્થાત્ રસ્તા વચ્ચે કૂતરાનું ટોળું ન હોય તો જ હાથી ગતિ કરી શકે. તેમ આ જીવ બ્યારે ભાંચી શ્રેણિએ જવા

માગે સારે મિથ્યાત્વ એમ મ તો ખસી જવું જોઈએ પાથીની ગ ધે
રૂતરા ખસીને ખૂણામાં તો ન જ ભરાય પણ રોનીમાં રહેરો વાવની
ગ ધે નાશી જાય હવે અહીં ખસી જાય તેનું નામ જ ઔપશમિ
સમ્યક્ત્વ જેમ રૂતરા ખસી ગયા પછી તેનો વિભાગ કરીને જે રીતે
મારવા હોય તે રીતે હાથી મારે તેમ અહીં આ શ્વ અનાદિને
મિથ્યાત્વની હોય તો તે પ્રથમ મિથ્યાત્વને ખમેડી નાખે તે પછી
વહેચવાની વાત તે ખમેડે તેનું નામ જ પ્રથમ ઔપશમિ સમ્યક્ત્વ

શત્રુના નારા મારે ભેદનીતિની જરૂર

પ્રથમ ઔપશમિ સમ્યક્ત્વ પામ્યો એટલે પંથર નીચે
આવેયો હાથ તે હોય તો પ્રથમ હાથ કાપવાની કોશિશ કરવી પડે તે
પછી જ પંથરની વ્યવસ્થા થાય તેમ અહીં શ્વ ઉપર પડેલ
મિથ્યાત્વનો પહાડ હોય તો તે પહાડ નીચેથી ખસી જવું પડે
તેનું નામ જ ઔપશમિ સમ્યક્ત્વ કહેવાય એટલે પાટો બાધીને પછી
જ પંથરની વ્યવસ્થા કરાય તેમ અહીં જે વળગેલું મિથ્યાત્વ હોય
તેમાં ભેદનીતિ શરૂ કરે જ્યાં માણુમમાં મામર્થ્ય ઓછું હોય અને
શત્રુનો સામનો કરવો હોય તો ભેદનીતિ મિવાય બીજો રસ્તો જ ન
હોય અર્થાત્ અધિશ્ચ શસ્ત્રિવાળો શત્રુ ભેદનિતિ મિવાય નાશ પામી
શરૂ જ નહિ અહીં ઔપશમિ સમ્યક્ત્વવાળો મિથ્યાત્વનું જોર
જેતો તેના ત્રણ ભેદો કરી નાખે શુદ્ધ અનુદ્ધ અને મિત્ર હવે તે
ભેદો પાયા પછી શત્રુના પુક્ષને પણ પોતાના પક્ષમાં લેવો પડે જેમ
તીર્થંદ્ર મહારાજન ધર્મના શત્રુ છતાં પુણ્યરૂપી ધર્મને પક્ષમાં જ લે
અને તેથી પુણ્યના જે મર્યો તેને પોતાની જોડે મરૂં રૂપે ગણે ત્રમકાય
પર્યે દ્રિયપણ મનુષ્યપણ લાખુ આયુષ્ય આદિ જે પુણ્યના મર્યો છે
તેને પક્ષમાં લઈને પાપનો ખાડો મરૂં પછી પુણ્યનો ખાડો મરૂં
માટે તો સમુદ્ધાતના આઠ સમય જ જન્મ છે પછી પુણ્યની તાકાત
નથી કે તે ટપી શરૂ અહીં પુણ્યનો ખાડો મરૂં માટે ખુદ તીર્થંદ્ર

મહારાજે કંઈની સામે ભેદનીતિ શરૂ કરી. તેમ અહીં મિથ્યાત્વનો પુંજ હઠાવવા માટે તેમા ભેદનીતિ કરવી પડે.

ક્ષાયિક, ક્ષાયોપશમિક અને ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ

અહીં ત્રણ ભેદો કર્યા પછી કોના પક્ષે ચાલવું? કહે છે જે ભવિષ્યમા કામ કરવા માગતો હોય તે શત્રુને મદદરૂપ ન બને અને આપણને નુકસાનકારક ન હોય તેવો જે સમ્યક્ત્વ-મોહનીયનો બંધો છે તેને પક્ષમા લેવો કે જે આત્માના ગુણને નુકમાન ન પહોંચાડે. હવે અહીં આત્માએ સમ્યક્ત્વ-મોહનીયનાં પુદ્ગલો જો કે મિથ્યાત્વના ધરના છે પણ શુદ્ધ છે તેથી તેને લેવાં એટલે સમ્યક્ત્વનાં પુદ્ગલો જે શુદ્ધ છે તે તેના દેશરૂપ થાય. જેમ મિત્રરાજ્ય, શત્રુરાજ્ય અને તટસ્થ રાજ્ય હોય. તેમ અહીં મિથ્યાત્વના પુદ્ગલો તરીકે-જે મિત્રરાજ્ય તરીકે છે તે સમ્યક્ત્વનો પુંજ છે, તેમજ જે શત્રુરૂપ પુંજ છે તે મિથ્યાત્વ-મોહનીય અને જે તટસ્થરૂપ છે તે મિત્રમોહનીય. આ ત્રણ ઉપરથી ક્ષાયિક, ક્ષાયોપશમિક અને ઔપશમિક ભેદો સમજાશે.

સમ્યક્ત્વના ભેદોની વધુ સમજણ

ક્ષાયિક અને ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ તે પૌદ્ગલિક નથી પણ આત્મીય છે, કારણ કે તે બંનેની વખતે મિથ્યાત્વનાં પુદ્ગલોને મદદમા લીધા નથી. હવે જે ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ છે તે શુદ્ધ આત્મ-સ્વરૂપ છે અને ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ છે તે પૌદ્ગલિક છે. હવે બ્યારે ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ આત્મીય છે તો પછી ત્યાં સ્ટેશન કેમ ન કરવું ? વાત ખરી, પણ ઘેરાની સ્થિતિને છુટકારો ક્યારે ? શુદ્ધ કરીને નિકાલ લવાય તો જ. અહીં ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ વખતે આત્મા પોતાના જોરે જ ઝઝૂમે, છતાં ત્રણ મોહનીયના પુદ્ગલો વડે તે ઘેરાયેલો છે. એથી એ ઘડીમાં તેનો નિકાલ લાવવો જ જોઈએ હવે જો તે એ ઘડીમાં ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ લાવનાર સમ્યક્ત્વ-મોહનીયને

ફેડીને પોતાના પક્ષમાં ન મ્ની લે અને મિથ્યાત્વના ઘરતુ મચલવા વાળો થાય એમને શત્રુની જાગ્રતા કમનાવાળો થાય તો માર ખાઈ બેસે, પણ મમ્યક્ત્વ મોહનીયતુ જોર મ્ની લે તો પછી તેતુ જોર ન જ રહે હવે અહીં જે પક્ષ પોતાને અનુરૂણ છે, તુકમાન ન મ્ને અને ઝંઝુમના બેમે તેવો છે તેતુ નામ જ ઔપચારિક સમ્યક્ત્વ એટલે મમ્યક્ત્વ મોહનીયના પુરગનોના આધારે આત્મા ઝંઝુમના બેમે તેતુ નામ જ ઔપચારિક સમ્યક્ત્વ છે

ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ કયારે ?

અજનાગી હોય છતા જાતે તો જાગ્રિ ને ? અહીં મમ્યક્ત્વ મોહનીય છે તેના પુદ્ગલો ચોખ્ખા છે છતા જાન તો મિથ્યાત્વની છે માટે શત્રુનો મહાર કર્યા પછી તેને પણ મરત્ત તો માગ્રી જોઈએ હવે મમ્યક્ત્વ મોહનીયદ્વારા મિથ્યને મિથ્યાત્વને પોતાના પક્ષરૂપ કૃતિને પછીથી મર્વનો ખાડો મઢે મમ્યક્ત્વ, મિથ્ય અને મિથ્યાત્વ મોહનીયરૂપી ગણ્ય ભાગો મ્નેને ત્રણેને એક રૂપે કરી છેવટે મિથ્યાત્વના ઘેરાનાથી ગંહિત બને ત્યારે ક્ષાયિક મમ્યક્ત્વની બને

ચારિત્રની તાકાતવાળો મનુષ્ય

આ સર્વ વાત મ્ની પણ એક વાત ધ્યાનમાં રાખવાની છે છોમ્ગતુ એટલુ નામુ લખેતુ દોય પણ તે મયગીમાં ફેડીય લાવે નહિ મયગીમાં કંઈ ન જ લાવે રેનેટમાં નામુ સરવાળાથી માયુ છે જ્ના તે લાખોતુ નામુ કોયગીમાં મેડી ન જ લાવે તેમ અહીં આ મમ્યક્ત્વ સી ચીજ છે ? હોકાતુ નામુ તેનાથી મયગીમાં મેડી ન આવે હવે સમ્યક્ત્વ બો જાન હોય તો તેથી મોક્ષ આવે એવો નિયમ નથી નગ્મ અને તિર્થંચની કે દેવગનિમાં જ્ઞાન અને મમ્યક્ત્વ છતા મોક્ષ નથી થતો અહીં આવ ન છે છતા મયગીમાં મેડી આવતી નથી હવે તે ધધો માન મનુષ્ય જ મ્ની શે, મગ્ધુ કે તેનામાં ચારિત્રની તાકાત છે નમ્યક્ત્વ જનાવી તેના જે બેગે જણા-

વ્યા તે આત્માને જરૂરી છે તેવી રીતે વર્તનની જરૂર હોવાથી તેના ભેદો વગેરે અંગે જણાવાશે

વ્યાખ્યાન : ૨૪

તથા સમ્યક્ત્વપુદ્ગલોપદ્મજનિતાધ્યવસાયઃ ક્ષાયો-
પશમિકં ૨, દર્શનમોહનીયક્ષયાત્ ક્ષાયિકં ૩, ચારિત્રમપ્યુપ-
શમશ્રેણ્યામૌપશમિકં ૧, કષાયક્ષયોપશમાત્ ક્ષાયોપશમિકં
ચારિત્રં ૨, ચારિત્રમોહનીયક્ષયાત્ ક્ષાયિકં ૩, જ્ઞાને તુ ભાવ-
સમ્યગ્ દ્વિધા જ્ઞાતવ્યં, તદ્યથા-ક્ષાયોપશમિકં ક્ષાયિકં ચ, તત્ર
ચતુર્વિધજ્ઞાનાવરણીયક્ષયોપશમાત્ મત્યાદિ ચતુર્વિધં ક્ષાયો-
પશમિકં જ્ઞાનં, સમસ્તક્ષયાત્ ક્ષાયિકં કેવલજ્ઞાનમિતિ । તદેવં
ત્રિવિધેઽપિ ભાવસમ્યક્ત્વે દર્શિતે સતિ પરશ્ચોદયતિ ।

તીર્થંકરેતું જગતના ઉદ્ધારતું કાર્ય

શાસ્ત્રકાર મહારાજ શ્રીમાન્ શીલાકાચાર્યજી મહારાજ
ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે આચારાંગ સૂત્રના ચોથા અધ્યયનની
ટીકા કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે સર્વકાળના, સર્વ ક્ષેત્રોના
સર્વ તીર્થંકરે કેલવજ્ઞાન પામ્યા પછી જગતના ઉદ્ધારતું જે કાર્ય
શરૂ કરે છે. તેમા ઉપદેશમાં મુખ્યતાએ એ જણાવે છે કે-મહાનુ-
ભાવો ! તમે અનાદિકાળથી આહાર, શરીર, ઇન્દ્રિય, ધન, માલ,
કુટુંબ-કુળીલાદિને તપાસતા આવ્યા છો, પણ તમેએ પોતાને કોઈ
દિન તપાસ્યો નથી જનવર પણ પોતાના સ્થાન શરીરાદિને તપાસે છે.
મનુષ્ય પણ તે સર્વ તપાસે છે પણ પોતાને કોઈ તપાસતું નથી.

પ્રથમ આત્માની ઓળખની જરૂર

હવે જગતમાં દુર્લભતા પણ તેની જ છે કે જે પોતાને તપાસે.
દરેક ગતિમાં જીવ શરીર, ઇન્દ્રિય, તેના વિષયો કે સાધનોની તપાસ

કરે છે અને એ પશુ ભવ તે વિનાનો નથી હો હવે પોતાને તપાસનારો જીવ ઈર્ષા નિ બન્યો નથી, માટે પ્રથમ તમે તમારા આત્માને તપાસો હવે તપામવામાં બે દષ્ટિ છે એક બાહ્ય અને બીજી અભ્યંતર હવે ઇશને જેમ ઉત્તરદુષ્ટનો તારો દેખાડવા જોડેના ઝાડની ટોચ કે ડાળ દેખાડીને તે બતાવીએ છીએ એટલે દુષ્ટના તારા ઉપર એકદમ દષ્ટિ ન જાય તેથી અરુન્ધતીનો તારો દેખાડીને ઉત્તરદુષ્ટના તારાને બતાવીએ તેમ અહીં આત્માને જોળખવા માટે, તેના જ્ઞાન દર્શન અને આગ્નિરૂપ શુશુને જોળખવા તેનાર કે લાપક થયો નથી જતા આત્માની જોળખ તો કરાવવી હવે આત્માના બીજા ગુણો રહેવા દો પશુ પ્રથમ આ મારો આત્મા આ ભવમાં ઉત્પન્ન થયેનો છે અહીં મન આ ભવમાં રહેવાવાળો નથી આગળ પશુ ઉત્પન્ન થયે અને પ્રથમ પશુ ઉત્પન્ન થયેનો હતો હવે મને પચીસ વર્ષ થયા પશુ તે આ ભવ પૂરતા બાકી તો તું અનાદિનો છે, માટે મારો આત્મા પ્રથમ ભવમાં આવીને અહીં ઉત્પન્ન થયેનો છે એમ જ્ઞાન શ્રી લે વળી આગળ પશુ ઉત્પન્ન થશે એટલે ભવના દિમાને આ આત્મા અચન બેસી શકતો નથી આવું સ્વરૂપ પ્રથમ તું મમજી લે આ પ્રમાણે પ્રથમ તીર્થંકર મહારાજનો જગતને ઉપદેશ આપે છે કે તારો આત્મા ઉત્પન્ન થવાવાળો છે એ ભવમાં સ્થિર રહેવાવાળો નથી

જન્માતર તે ઇષ્ટતાનુ પરિણામ કે ભૂવન ?

હવે આ નક્કી થયા પછી જેમ બે મિત્ર પડેના હિંદુપણા માટે વિવેચન થઈ હતું તે પુનર્જન્મને તો હિંદુ મિત્રા બીજા બે માનના નથી એક વખતના જ મને ઇતરો માને ખગ પશુ વાગ વાગ-પુનર્જન્મને તો હિંદુઓ જ માને છે અને તેથી તેઓ આત્માને ઉત્પન્ન થવાવાળો માને પશુ હવે તે પોતાની મેળે ઉત્પન્ન થાય છે તે ઈર્ષા બાંને તેને ઉત્પન્ન કરે છે મણુ - ઉત્પત્તિ ચત્ર થાય અને પગ પશુ થાય એમને જે ઉત્પત્તિ સ્વપ્ન થતી હોય અને સ્વપ્ન ભવાતરમાં જનાનું

થતુ હોય તો તે આત્માને ઈષ્ટ હોય અગર તેની જૂલનો બદલો પણ હોય. અર્થાત્ જન્માતરમા જવું તે ઇષ્ટતાનું પરિણામ કે, જૂલનું પરિણામ ? હવે કહે છે કે સસારચક્રમા ઉત્પન્ન થવાનું હવે પોતે કરવા માગતો નથી સામાન્ય રીતે આવીથી મરવા કોણ માગે ?

સંસારી સર્વ હવે હવવાને ઇચ્છે છે

જગતના સર્વ હવે ઇચ્છાને માટે ચૈત્તલ્પિક છે. એટલે ધન-માલને ઇચ્છે પણ ખર્ચ અને જગતમા તે ધનમાલને અગે લટારુ આવે અને તેનો માર ખાવો પડે તેવું જાગે તો તે ધનને અનિષ્ટ ગણીને દેકી પણ દે. મુખના સાધન પૂરતી વસ્તુ સચ્ચે અને જે વસ્તુ હુ ખનું કારણ મારૂંમ પડે તો છોડે પરંતુ હવન એવી વસ્તુ છે કે તે અનિષ્ટ થાય જ નહિ. હવન કોઈ દિન અનિષ્ટ થતું નથી. માનવી આવેશમા આવીને પાણીમા પડે ખરો છતાં પડતાની સાથે બોલે કે કાઢજો, કાઢજો અહીં હવન ખરેખર અકારું ન થઈ શકતું પણ વહાલામા વહાલું લાગે છે તેથી શાસ્ત્રકાર કહે છે કે-સંસારી સર્વ હવે હવવાને ઇચ્છે છે કોઈ દિન મરવાને કોઈ ઇચ્છતું નથી. આ હવન હમેશને માટે દરેકને ઇષ્ટ છે પણ અનિષ્ટ નથી.

હવનમરણ ઇચ્છા આધીન બનતું નથી

હવે હવવું ઇષ્ટ છે તો પછી મરે કેમ ? કહો કે હવન એ હાથની બાજી નથી, તેમ મરણ પણ હાથની બાજી નથી. હવે તે બંને બ્યારે હાથની બાજી નથી તો પછી આવતા ભવમા ઉત્પન્ન થવું તે પણ હાથની બાજી નથી, છતાં હવનમરણ બંને શાથી ? નાસ્તિકો બીજી બાજીમાં જુદા પણ પડે. પુણ્ય, પાપ, સદ્ગતિ આદિમાં જુદા પડે પણ છોડવું છે, મરવું છે એમાં તો નાસ્તિકો પણ જુદા પડતા નથી અર્થાત્ હવન અને મરણ માટે, તે નાસ્તિકો-થી જુદા પડાય તેમ નથી. અહીં આસ્તિક અને નાસ્તિક બંને હવનમરણને માને છે છતાં તે હવનમરણ ઇચ્છાને આધીન બનતું નથી. જે ઇચ્છાને આધીન થતું હોય તો કોઈ હવન બોલું કરવા

ન જ માગે તેમ મરણુ પણ ન ઈચ્છે હવે જ્યારે તે ઇચ્છાને આધીન નથી તો પડી ઉત્પત્તિ તો આધીન હોય જ મ્યાથી ?

મરણોને આધીન ઉત્પત્તિ

તે મેં ઉત્પત્તિ આધીન મેને ? એનાત ધ્યાનમા રાખવાની માપબને નીરાગી મનુ હોય તો તે ઈચ્છા માનકો ન મનાય તેમ રોગી પણ ઇચ્છામાત્રથી ન થાય રોગી કે નીરાગી બનવાનું માધીન જ્ઞાતા હોય જ બની ગયે એટલે નીરાગીપણાના મરણો મેળનીએ તો જ નીરાગીપણ મેળનાય તેમજ રોગી થવા માટે તેના મ હો મેળના પડે જ અને ત્યારે જ તે બને અર્થાત્, રોગ મરણો અને તેને બધું રોગ તે પોતાને આધીન પણ સીધી રીતે નહિ મારા - માધનકા । તે આધીન છે અજવાણુ એ આધીન ખરું સ્વતંત્ર નહિ પણ દીપક વગેરે અજવાણુ કચવાનાળા મર્થાદિકા । જ તે બની ગયે અહીં અજવાળા ઉપર સીમે મધૂ નથી મારા તેના મ હોદા । અજવાળુ લાવવાનો મધૂ છે । તે અજવાળુ મટના માટે સપડે ઉતેચીએ તો ખીકમે નહિ પણ દીપકને ખજાર મરણો જોઈએ અહીં અજવાળુ એ આધીન હોવા જતા એને સીની રીતે કાનની તાકાત નથી કાચુ કે તેના મરણોને જ આપશે ખસેડી શખીએ

જનો અને ઈતરોની માન્યતામા ફેર

એની ગીતે અહીં આ હવન પણ આપણા આધીનની ચીજ છે તેમજ મરણ કે બનાતની ઉત્પત્તિ તે પણ આધીનતાની ચીજ છે છતાં તે મીની ગીતે લાનના માટે પાછા તામતાર નથી પણ માધનો લાનનાદારા એ બને તેમ અહીં હવન મરણ કે ઉત્પત્તિને અગે સાધનો મ્યા ? તે સીધી ગીતે આપણા દાયમા નથી પણ કા જોદાન બન આપિ થાય છે આયુષ્ય ખર્તમ મરવાદારા । મરણ મી શખીએ બનાતરનું આયુષ્ય બાધનાદારા ઉત્પત્તિ મી શખીએ આયુષ્ય લાણુ બાધના દારા હવેન ટપની શખીએ હવે ઈતરોની

માન્યતા છે કે ઈશ્વરપ્રેરિત જીવ જાય છે. ઈશ્વર સ્વર્ગમાં કે નરકમાં મોકલે ત્યાં જીવ જાય. આવી માન્યતા જૈન ધર્મની નથી. જૈન ધર્મ તો માને છે કે જીવન, મરણ અને ઉત્પત્તિ માટે જીવ સ્વતંત્ર છે, પણ તે સ્વતંત્રતા સીધી નથી.

જીવન, મરણ અને ઉત્પત્તિની જવાબદારી કોની ?

જેમ અજવાળાને અંગે સીધી સ્વતંત્રતા નથી પણ તેનાં કારણો દ્વારા તે બની શકે તેમ આ જીવની જીવન, મરણ અને ભવાંતરની ઉત્પત્તિ માટે સ્વતંત્રતા છે પણ તે સીધી નથી, પરંતુ કારણોદ્વારા છે ગયા ભવમાં જે પ્રમાણે આયુષ્ય બાધ્યુ તે પ્રમાણે જ ભોગવવાનું. જેટલું બાધ્યુ તેટલું જ ભોગવવાનું, તેમજ આ ભવમાં જેટલું અને જેવું બાધે તેટલું જ અને તેવું આવતા ભવમાં ભોગવવાનું છે. તેથી જિનેશ્વરે કહેલ છે કે તમારી મેળે જ તમારું જીવન, મરણ અને ઉત્પત્તિ છે તેથી કોઈ બીજા પદાર્થ ઉપર તમે આરોપ મૂકી શકો તેમ નથી. તમારું જીવન, મરણ અને ભવાંતરની ઉત્પત્તિ માટે તમે તમારી પોતાની જ જવાબદારી સમજો આ ભવને અંગે, જીવન, મરણને અંગે કે આવતા ભવની ઉત્પત્તિ અંગે જવાબદારી છે તો પછી ભૂલ ક્યા કરીએ છીએ ?

સારી ઇચ્છા માગથી કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી

દરેક મનુષ્ય સારા જ અક્ષરો લખવા માગે. કોઈ ખારખ લખવા માગતો નથી, પણ જેનો હાથ કાબૂમાં હોય, જેણે અભ્યાસ કર્યો હોય તે જ સારા અક્ષરો લખી શકે. પણ જેણે અભ્યાસ ન કર્યો હોય, શરીર ન કેળવ્યું હોય તો પછી સારા અક્ષરો ન જ આવે. એટલે સારા થવાને હાથકની ક્રિયા કરી હોય તેના જ અક્ષરો સારા આવે. તેમ અહીં દરેક જીવ સુખને, લાંબા જીવનને ઇચ્છે છે. કોઈ દુષ્ટ કે મરણને ઇચ્છતો નથી. પણ સારી ઇચ્છા માગથી તે કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી પણ સારા અક્ષરો કાઢવાની ઇચ્છા સાથે તેનો અભ્યાસ કર્યો હોય તો જ સિદ્ધિ સાંપડે. તેમ અહીં પણ સુખની ઇચ્છાવાળાએ

સત્ત્વો કરેના હોય તો જ તે મેળવી શકે દુષ્કારા માટે પુણ્યો પાર્જન પ્રેન હોય તો જ દુષ્કારો હવે સુખના કાલુરપ પુણ્ય ન મેળવેતુ હોય અને સુખની ઈચ્છા પ્રે તેને મળે તો દુષ્કાર, કાલુરપ મારી ઈચ્છા પ્રેના માગથી તે પ્રમાણે ફળ ન મળે જેવી રીતે પુણ્યોપાર્જન પ્રેન હોય તેવી રીતના જ સુખો મળે

જિનેશ્વરે કહેલ જગત દરતા જુદો જ ધર્મ

હવે જિનેશ્વર ભગવાને આપ્યા જગત્ ક ના મધ પશુ જુદો અવગ ધર્મ કહ્યો હોય બીજા લોકોને અરુચિય ધર્મ મળ્યો હોય તો તે આ છે આ દુન દુન, મ પુ કે દત્તપતિને અગે સ્વનત્ર છે બીજાની જવાબદારી તેમા નથી ઇતરો દુન મનુષ્ય અને દત્તપતિમા બીજાની જવાબદારી મનાવે છે તે ઉડી દીધી માથે એ જણા પુ કે બની દુન મનુષ્ય દે દત્તપતિને અગે જવાબદારી છે ખરી પણ તે મીધી રીતે માલિક મુનતો નથી પરંતુ તે પુણ્ય પાપ દ્વાગ માનિ મની શકે છે અનવાળા માટે તેનુ માધન વચ્ચાનુ પડે જ અધા । માટે પણ માધન વચ્ચાવનુ જ પડે તેન આ દુન દરે મર્થમા સ્વનત્ર છે ખરો પણ તે સ્વનત્રના માધનો ઉપર આધાર નાખે છે જેમ જેમ મનુષ્ય લોકોનો થાબતો મેં વેત જાડો હોય તો તે મપના મર્થ છે પણ તેના રાધમા મોય આપો તો ને મપગે ખરો ? નહિ મણ કે માધનમા નમોગ । ખી હોય તો મપી નાખે અહીં શૂરી શૂને માધન પણ મનુષ્ય જોઈએ હવે માધનની ખામીએ માધન માધ્યની સિદ્ધિ ન જ મી શકે આ દુન સુખની ઈચ્છા ખે અને તેના માધનો ન મેળવે બો દુખો ન પ્રે તો પડી સુખની ઈચ્છાનુ ફળ મળાથી મળે ? હવે અહીં પોતાની રમ્મિ કે અધીનતાનો ઉપયોગ મીધો ન થાય પણ માધન દા । જ થઈ ઇ

માત્રન પર જ સાધ્યની સિદ્ધિનો આવાર

તે તે માધનો મ્યા ? કોયાદિ ચાગ ગગ દેવ અને આ

કર્મોદ્ધ ને સાધનો છે તેના ઉપર કય્વળે રાખો તો જ તમે સુખ-
દુઃખ ઉપર કાબૂ રાખી શકશો. આ ઉપરથી જિનેશ્વર મહારાજે નવી
વસ્તુ આપી હોય તો તે આ કેક જ છે તમે તમારાં શુભનમરણ
અને ભવાંતરને માટે કે સુખદુઃખને માટે સ્વતંત્ર છો પણ તમે
સાધનને કેળવો એટલે સદ્ગતિના સાધનો મેળવો તો જગતમા કોઈની
તાકાત નથી કે તમોને દુર્ગતિ આપે. તેમ જ તમોએ દુર્ગતિનાં
સાધનો મેળવ્યાં હોય તો કોઈપણ સદ્ગતિ આપવા સમર્થ નથી,
માટે તમારા કૃત્યો માટે તમે જવાબદાર છો જો તમારા કૃત્યો સારા
હશે તો તમો સદ્ગતિ પામશો અને જો તમે ખરાબ કાર્યો કર્યાં હશે
તો દુર્ગતિ મેળવશો. હવે સાધનોદ્વારા જો સદ્ગતિ, દુર્ગતિ મળે છે
તો 'પછી આપું' જગત્ શા માટે સદ્ગતિ માટે પ્રયત્ન નથી કરતું ?
ન્યારે સર્વ સ્વાધીન છે. શુભ માત્રને જન્મ, મરણ, સુખ, દુઃખ કે
ઉત્પત્તિ સ્વાધીન છે તો પછી-શા માટે તે સદ્ગતિના સાધનો માટે
તૂટી ન પડે ? તેમજ શા માટે દુર્ગતિ તરફ ધક્કો મારવા ફટી
ન જ પડે ?

સદ્ગતિનાં સાધનો કોણ મેળવી શકે ?

હવે તે સદ્ગતિના સાધનો કોણ મેળવી શકે ? તો કહે છે કે દુન્યવી
સાધનોની લાલચમા જે દસાય નહિ, લલચાય નહિ તેમજ દુન્યવી ભયનાં
કારણોએ ત્રાસ ખમે નહિ તે અહીં લાલચ અને ત્રાસ આ બે
વસ્તુને જોણે દેશવટો આપ્યો હોય તે જ સુખના સાધનોને મેળવી
શકે. બાકી જે લાલચમા લેવાઈ ગયા હોય, ભયમા ભાગી ગયા હોય
તેઓ કદાપિ સદ્ગતિ મેળવી શકે નહિ અર્થાત્ ભાગ્યાથી સદ્ગતિ
ન જ મળે. અર્થાત્ દુનિયામા જે અનુકૂળ સંજોગો દેખાતા હોય તેને
આધીન ન અને, તેમજ પ્રતિકૂળ સંજોગોમા આધીન ન થવાવાળા
હોય, તેઓ જ સદ્ગતિના સાધનોને નિયમિત મેળવી શકે, અને તે
જ સદ્ગતિ અને સુખને જ મેળવે, તેને દુઃખ અને દુર્ગતિ હોય જ નહિ.

પશુપતિ અને ત્રિલોકનાથ વચ્ચે ભેદ

જૈન જ્ઞાનમા ગુનામી દૂર કરનાનો મિદ્ધાત છે ઇતરોમા ઇશ્વર ને પશુપતિ હો છે જગનના ઇવો પશુરૂપ ગણાયા છે ગાયો કે બખીઓને જેમ ગોનાળિયો વાડામા પૂરે અને મહે તેમ આ જગતના જીવોને ઇતરોએ પશુરૂપ માન્યા છે પણ તે પશુપણાનો કાપ જે પ્રાણીઓએ મૂકયો હોય તો તે ત્રિલોકનાથે તેઓ પેહે છે કે આ જીવ, જીવનમણુ અને બનાતજ જેવા સ્થાન માટે સ્વતંત્ર છે અને તેથી ગુનામીની જ જીવનને તે ખસેડી નાખે છે અને તેથી એ જ ગોખના જણા યુ કે મારો આત્મા માગી જનામદારાથી જીવવા વાગો મરવાવાગો અને જીવન ચનાનાજો છે આવી રીતે જોએ માને તે જ જૈન ધર્મમા લાખ કે આથી તણુ ઉપદેશ થયા-એક તો જ મમરણની જવાબદારી અને તે પછી તેના સાધનો જે કર્મરૂપ છે તે અને તે પછી કુલ્પવી અનુદાન કે પ્રતિદાન પ્રાપ્ત પણ મજોગોમા અપગતુ ત્રિલોક આવી રીતે આચારાગના તણુ અધ્યયનો જણા ના

જૈન શામનનો સામ્યવાદ

હવે આચારાગના તણુ અધ્યયનોમા પ્રથમમા હયે જીવ નિગમમા ઉપન્ય ચનારૂપ, બીજામા કોનાના વિજનરૂપ અને ત્રીજામા રાતોપણુ ઉપચારોમા એ નિર્દેશ, જેનારૂપ નિદાન પ્રલો આ તણુ પ્રગતો મિદ્ધાત ત્રિલોક મદા જે જણા થો મમાગની એ જ મ મણનો મિદ્ધાત મતા થો પણ તમા । અને માગમા રૂપ નથી એમ જૈન શામન મહે છે એવે નામ્યતાધર્મ જે પ્રાણને પણ વચન હોય અગર પેલેએ આગળ નેન હોય તો તે જૈન ધર્મે જ કચેન કે ત્રિલોક ભગવાન જા પપેશ અને ત્રીનાઓ પગનાની હોય કે મનિ જીવના પણ કેમણા ન હોય તેનાની માથે પણ મામ્યતા બનાવનારા જે પ્રાણ પણ હોય તો તે ત્રિલોકનાથ કે મીન પેલેણુ શામનમા મામ્યવા છે નહિ તેઓ તો પ્રથમ પોતાને ત્રિલોક કે તીર્થે મારાગ જણાવે છે કે આવી રીતે વીમલ્યાનમ્ની આધના પ્રાણે

હું તીર્થ કર થયેલ છું અને તમારા માથી જે આવી રીતે આરાધના કરશે તે મારા જેવા થશે આવી રીતે તેમણે સામ્યવાદ બતાવ્યો એટલે તમો પણ તીર્થ કર બની શકો.

પ્રજ્ઞના શાસનમાં હેડ પણ પ્રેસિડન્ટ

પ્રજ્ઞના શાસનમાં હેડ પણ પ્રેસિડન્ટ થઈ શકે છે. લોકશાહી શાસનને અંગે, પ્રજ્ઞાનંતરે અંગે જોઈ શકીએ છીએ કે ક્ષુદ્ર જાતિનો માણસ પણ પ્રેસિડન્ટ બની શકે છે, પણ ઇશ્વરપણું તો જૈન શાસન સિવાય દરેકે રનિસ્ટર કરેલ છે શૈવ કે વૈષ્ણવને પૂછો કે ઇશ્વર થવાનું તમારા કોઈ પણ શાસ્ત્રમાં કેમ બતાવ્યું નથી ? પરમેશ્વર થયેલાએ પરમેશ્વર થવાના સાધનો બતાવ્યાં હોય, તેનાં સાધનો બતાવી તેની પ્રેરણા કરી હોય તો તે જૈન શાસને જ. પરમેશ્વરની રનિસ્ટરી જન સિવાય બીજા કોઈ મતે છોડી જ નથી. પરમેશ્વર થવાના દરવાજા બંધ હોય તો જૈનદર્શન સિવાય દરેકમાં છે. હવે પ્રેસિડન્ટ બધા થતા નથી, જેની લાયકાત હોય તે જ થાય. તેમ અહીં પરમેશ્વર બનવાની છૂટ ખરી પણ જેઓ વીસસ્થાનકની આરાધના કરશે તે જ પરમેશ્વર બની શકશે

આબ્યન્તર દષ્ટિએ આત્માની સુદરતા

હવે અહીં ગુલામીની જંજીરમાં જકડવા માટે ઈતિરોના મતો હતા, પણ આ જિનેશ્વર મહારાજ એવા વિચારવાળા હતા કે દરેક જીવ ગુલામીની ધૂસરીમાંથી છૂટો એમાંથી નીકળવું તે પોતાની મરજી રૂપ છે આવું જણાવનાર શાસન જે કોઈ પણ હોય તો તે આ જૈન શાસન છે તેને અંગે આ ચોથા અધ્યયનમાં આત્માનું સુદર-પણું જણાવ્યું પ્રથમના ત્રણ અધ્યયનમાં ભવનું અસુંદરપણું જણાવ્યું અને તેથી બાહ્ય દુનિયાદારીની વસ્તુ જણાવી, તેનો કબજો જણાવ્યો. હવે આબ્યન્તર દષ્ટિએ વિચારાય છે કે કોઈપણ આત્મા આત્મીય સુદરતા વિનાનો નથી. દરેક આત્મામાં સુદરતા વસેલી જ છે ઈતિરોએ

આત્માના જ્ઞાન માન્યુ છે પણ તે બાહ્યની સ્વતંત્ર નથી મન્યુ
વૈરોધિકાએ કે નૈયાયિકાએ આત્માના જે જ્ઞાન માન્યુ છે તે
બાહ્યની હવે જૈન શાસ્ત્રકારે આત્માના તે જ જ્ઞાનને ધન્ય ગણ્યુ
છે બાહ્યની નથી ગણ્યુ હવે તે શાથી ?

વૈરોધિક અને જૈન દર્શનકારની દૃષ્ટિએ જ્ઞાન

વૈરોધિકા જ્ઞાનની ઉત્પત્તિ સ્વીકારે ઇન્દ્રિયાદિથી માને અને પછી
સાતી ના અભાવે જ્ઞાન-સુખ ન હોય અરે મોક્ષમા પણ જ્ઞાન ન હોય
એમ તેઓ કહે છે આત્માના જ્ઞાન-સુખ તેને તે બાહ્યની માને
જૈન દર્શનકાર માને છે કે ઇન્દ્રિયહીન જ્ઞાન ઉત્પન્ન થતુ નથી પણ
આત્માના પ્રગટ થાય છે ઉત્પન્ન નહિ પણ પ્રગટવાનું એટલે તે દ્વારા
પ્રગટ થનાતુ માને છે તેથી અસાધ્ય બની નિર્લસામા છત્ર જાન
સ્થા પણ મધ્યસ્થ જ્ઞાન આત્માના મનાય છે

દર્શન, જ્ઞાન અને સ્થાનિકની વ્યાખ્યા

હવે આત્માના સુદૃઢપણાને દેખાતા આત્માના સુદૃઢપણાના
ત્રણ પ્રકાર કહે છે-(૧) નિશ્ચય, (૨) મોધ અને (૩) વર્તન આ ત્રણ
પ્રકારે આત્માની સુદૃઢતા છે આ ત્રણ સુદૃઢતાને પાંચાધિકારે લઈએ
તો દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર શુદ્ધ પદાર્થનો શુદ્ધપણે નિશ્ચય
તે જ દર્શન પદાર્થનું યથાસ્થિત સ્વરૂપ જાણવું તેનું નામ
જ્ઞાન આત્માની યથાસ્થિત સ્થિતિ મારે શુદ્ધ વર્તન કરવું
તેનું નામ ચારિત્ર આની રીતે ત્રણેમા આત્મા સુદૃઢ છે તો જ
આત્માની સુદૃઢતા અને જગડે તો આત્માની અસુદૃઢતા અમંગલી
આની રીતે ચોથા અધ્યયનનું નામ ગણેન છે

ત્રણ પ્રકારના મધ્યસ્થતા

હવે નિશ્ચયમા તપાસીએ તો પ્રેરવા એવા નિશ્ચયવાળા હોય છે
કે એમ કહ્યુમા નિશ્ચય પ્રેરવારે બીજાને દેખે ના પડે બીજાને પ્રેરવા
મદ નિશ્ચયવાળા રહે છે અને કેટલાક નિશ્ચય પ્રીતિ રહે સુધી મદમ
પરો રહે છે પ્રથમ નિશ્ચય હોય અને કહ્યુમા દર્શન પડે તે બીજા

શમિક સમ્યક્ત્વ. મદ, ડગમણ અને લાખા કાળનો નિશ્ચય તેનું નામ ક્ષાયોપશમિક. હવે જે નિશ્ચય મજબૂત અને સર્વ કાળ રહે તેનું નામ ક્ષાયિક સમક્રિત છે. અહીં પારિભાષિક શબ્દ સાલળીને તમને કદાચ ગભરામણ છૂટતી હોય અગર મુશ્કેલી લાગતી હોય તો તેને તમે કોરાણે મૂકો પણ દુનિયાદારીના હિસાબે લો તો નિશ્ચય ફરે પણ ક્ષણમાં ડગમગી જાય. યુદ્ધમાં જેમ પ્રથમ શૂરવીરો વાજાં વગાડીને રણની ટોચે જાય ખરા પણ ઘેરો આવેલો દેખે ત્યાં હથિયાર મૂકી દે. અહીં નિશ્ચય મજબૂત છતાં પાછળ મીડું હોય તે નકામો. હવે વ્યાપારી નિશ્ચયમા દેશોદેશમા ફરી અમુકનો વ્યાપાર તોડી નાખવા ધારે, તેમ અહીં ક્ષાયોપશમિક નિશ્ચય અને, એટલે ઘડીકમાં વધેઘટે. આવા નિશ્ચયો તેનું નામ જે ક્ષાયોપશમિક દશા છે હવે અમુક લશ્કરોમા વીજળીક ઝડપ હોય એટલે જીતવું, પાછા હારવું નહિ અને મરવું પણ નહિ. આવા દૃઢ નિશ્ચયવાળાઓનો આત્માના કલ્યાણ માટે, દુર્ગતિને ટાળવા માટે જે નિશ્ચય થાય તેનું નામ જે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ. એટલે તેઓ કાર્યમા ઝંપલાવે અને તે પૂર્ણ જે કરે

ઓપશમિક, ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિક ચારિત્ર

આવી રીતે ત્રણ સમ્યક્ત્વો નિશ્ચયને અંગે જણાવ્યા છતાં તે વાસ્તવિક ક્યારે ગણાય ? નિશ્ચય કરનાર તે પ્રમાણે સાધનો મેળવે ત્યારે તે શેખચલ્લીની ગણતરીમા ન આવે પણ સાધનો ન મેળવે તો તે શેખચલ્લીમા ગણાય હવે સાધન એવું જીલું કરેલ હોય કે તે ક્ષણિક હોય. કેટલાક એવા હોય કે ડગમગે અને ચાલ્યા કરે કેટલાક સાધનો એવાં હોય કે જાણે એકસરખી વીજળીક લશ્કરી દુકડીઓ અહીં આ ત્રણનું નામ ઓપશમિક, ક્ષાયોપશમિક અને ક્ષાયિક ચારિત્ર આ ત્રણે ત્રણ પ્રકારના યુદ્ધ જેવા સમજવા. આ દુનિયાદારીની સાથે વાત કરી લઈએ તેમ આત્માની સાથે પ્રતિબંધ કરનારા કોણ ? સમકક્ષાના યુદ્ધને અંગે ચાહે તેવી વાત કરો તો ચાલે પણ આત્માને સામે પક્ષ કોણ ? નિર્ણય પક્ષની સામે લડવાનું અને કેમ ?

તે તો નગર મ્યાને છે આત્માની મામે મેષ પણ સામે આત્મા નથી પરંતુ એ પ્રાણ મળતુ કે મનુષ્યો જોડતુ નુશ્તા ન કરે તેટલું દેશમાં મુમેના જનસંખ્યા નજો સારે જેમ હાલ પાચમી મ્યાર મ્હીએ છીએ તે અહીં ધ્યાન મળતે કે મર્મગળના જનમમે એના બના ધૂમી ગયા કે કે તે પોતાનું મમ રીતે તમને નિર્વળ મ્હી ગ્યા છે

દર્શનમોહનીય અને ચાત્રિમોહનીયરૂપી જનસૂત્રો

અર્થ દર્શનમોહનીય અને ચાત્રિમોહનીયરૂપી એ જનસૂત્રોને મર્મશાસ્ત્રએ મુમાડી નીચા કે આર્થા એમ પણ જગ્યા કે આત્માને એમ પણ પ્રેશ એવો નથી કે જેમાં મોહગળએ પોતાના જનસૂત્રોને ધુમી ના ન હોય ફક્ત આડ રચના પ્રેગોને રહેલા દોષા છે હવે શાસ્ત્રગર મ્હો છે કે તારે મહોરના મુદ્ધથી કામ નથી પણ આત્માની નાથે તુ મુદ્ધ મ્હી ને પડી તુ આપોઆપ સ્વતંત્ર મનીશ હવે પ્રથમ મા વનો ચોખ્ખી ન થયા કે વર્તન ચોખ્ખુ ન થયા કે એના મે રમ ના જનસૂત્રો ધુમેલા છે તે બનેને દૂર મ્યા માન્યતાને મગાડના વાળા જનસૂત્રોને દૂર મ્યા તેમ નામ જ દર્શન અને વર્તનને બગાડના વાળા જનસૂત્રોને દૂર કે વા તેમ નામ જ ચાત્રિ આવી રીતે દર્શન અને વર્તનના ત્રણ ત્રણ જોડા છે હવે તે મ્હ રીતિએ કે સાચી દૂર ગમ અને આત્માનું મુદ્ધ મરમ્મ ની નીચે ચાર તે અગ્રે નથુવગે

→ૐ૮૭૦૬←

૦૪૧૫યાન રપ

મોક્ષની વાનગીરૂપ ચાત્રિનો માર્ગ

શાસ્ત્રકાર મહાત્મજી ત્રીમાન શ્રીકાન્તચાર્યશ્રી મહાત્મજી બન્ધુ
શ્રીમાત્ર ઉપમરને મારે આચારામ મૂનની ની રતા થા ચોથા અ રાનનો મનધે જણાવના આગળ તુ અધ્યયનમાં નજીની મના કે તીથ મ્હો હમેશા બનાવતી જગતના એના દગરને મારે તેના યમેના હોય છે મિત્ર આચારાશ્રી એ બનનો પ્રાન દોર તો થઈ

પૂર્ણ માધનો હોય. હવે પોતાની ઉન્નતિના સાધનો ન હોય તેનાને પરદેશીનો સંબંધ તોડવો ન પાલવે. તેમ અહીં આત્માને પુદ્ગલનો સંબંધ જડવ છે તે તોડવો ક્યારે પાલવે ? તારા આત્મામા અધી ચીજો સ્વતંત્ર હોય તો જ પાલવે, નહિ તો ઊલટી રીતે શ્રેયવાની સ્થિતિમા આવે. માટે રહે છે કે-આત્મા સપૂર્ણ સામગ્રીવાળો છે. જગતના અંદર જે સામગ્રી જોઈએ તે સર્વ છે-જગતમા જાણુ, દેખુ અને તેને ઉપયોગમા લઈ ભોગવટો કરવો-જે આ જગતમા પુદ્ગલોદ્ધાર આ ત્રણ વસ્તુની ઉપયોગિતા ગણતા હો તો પછી પુદ્ગલનો સંબંધ તોડવાથી, જાણવા, જોવા અને ભોગવવાની સ્થિતિથી બેનસીબ રહે, પણ હવે આત્મામા સ્વતંત્ર તાકાત જાણવા જોવા કે ભોગવવાની ન હોય તો પુદ્ગલનો સંબંધ છોડી નિરાધાર સ્થિતિમા રહેવું ન પાલવે. પણ અહીં જિનેશ્વર મહારાજ કરમાવે છે કે-તુ જગતમા જે જાણવા, જોવા માગે છે તે તારી આખ પહોંચે તેટલું જ જાણીશ, કારણ કે આખથી જોવું તે આગળ પ્રમાણ છે, પણ તારા આત્મામા રહેલ કેવલજ્ઞાનના ખજાનાથી તુ જોવા માગે તો આખા લોકાકાશને જોઈ શકે. ચક્ષુદ્ધાર જે જોવાય તે અમુક જોઈ ન પણ અમ-ખ્યાતા નહિ હવે તારો આત્મા સ્વતંત્ર અને પુદ્ગલની અપેક્ષા ન રાખે, તો તેથી જોવાની તાકાત અનતગુણી આત્મામા મળે છે

ભોગવ્યા વિના જાણ્યા અને જોયાની કિમત શી ?

હવે જાણવા, જોવાનું બંધ તો તમાસંગીરો પણ કરે છે. રાજની રીતિ, સ્થિતિ કે ઋદ્ધિઓ જાણવા છતાં તે ભોગવટામાં આવતી જ નથી તેથી જાણવા અને જોવા છતાં પણ જે ભોગવટામાં ન આવે તેની કિમત આપણે ગણતા નથી. કોઈ કોટ્યાધિપતિના ઘરે કોડ રૂપિયા જોવા છતાં તે ભોગવટામાં ન આવે તેમ અહીં જગતના અનંતા પદાર્થો કેવલજ્ઞાનથી જાણીએ, કેવલદર્શનથી દેખીએ છતાં ભોગવટામાં ન આવે તો જાણ્યા અને જોયાથી અળતરા થાય. કુવારીને રાડવાનું ન હોય, પગણેલીને ગડવાનું થાય તેમ અહીં

નિનજ્ઞાન મરણુ લોભતોક સ્વભાવનાથી જ્ઞાન અને દર્શન આત્મામાં રહેલ છે એમ તમે જણાવો છો છતાં ભોગવટો ગો, વાત ખરી પણ, એ માત્ર જ્ઞાનમાં, સખ કે ધનના આગણા આગળ નો ભય મધ મળી જન તો પગે પહોડમાં જુનાનો મનનમ તી? એવા ફરે કાણુ રે? પણ અહીં જગનના પ્રાચીના ભોગવટાથી તુ મુખ મેળવના ઈ-૦ ૩ તો તે મુખ તુ । માત્રમા આશ્વાસથી અનતગણુ ગેરુ ૦ એવે આ આત્મા અનત જ્ઞાનમન અનત, જ્ઞાનમન, અન વીરમન અને અનત મુખમન છે

આત્માના અનત મુખને કો-નાર કોણુ ? ।

હવે માત્રમાના ડુધને જ્ઞાનાવરણથી રોકે છે તેનો ક્ષય કરે તેથી અનત જ્ઞાનમન અને હવે એ મનુષ્ય યોગનો ચાલે માપે તેટલી તાત્કાલિકા છે જતા આધનમાં નો મોય આપીએ તો ઈ ન થાય એટલે મોયનુ આધન મળવાથી અધિ-શક્તિ છતાં માર્ ન થાય તેમ અહીં આત્મામાં અનત શક્તિ છતાં પુદ્ગલ દ્વારા મુખ ભોગવે છે તેથી પુદ્ગલની જેવી તાત્કાલ હોય તેનુ જ મુખ ભોગવે હવે આત્માના અનત મુખ ભોગવવાની શક્તિ છતાં આધન પુદ્ગલનુ મગે છે, તેથી તે અનત મુખ ભોગવો શકતો નથી હવે તે અનત મુખને રોકનાર કોણુ ? આઠ કર્મમાં સુખાવરણીય નામે કર્મ જ નથી જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય આદિ આઠ કર્મો છે વીત ગગના સ્વભાવનાથી હોનાથી આગિનાવરણીય કર્મ છે પણ સુખાવરણીય નામે કર્મ નથી અને તે કર્મ નથી તો પગે તેને રોકનાર કોણુ નથી અને તેથી આત્મામાં અનત મુખ ન રહ્યું ? હવે ચમુને લામે મુધી દેખવાની શક્તિ છતાં જન ના નયનના ક નહિ લાગતા ચમ્માં લગા વનાથી એધુ દેખાય-કાણુ દેખાય પણ દેખાતુ જ્ઞ ન થાય તેમ અહીં સાતાવેદનીય કર્મ એનુ છે કે વગરે મુખ ન ભોગવના દે તેમ જોડી પુખ્તની તાત્કાલ હોય તેનુ મુખ ભોગવના દે આથી આત્મામાં નજીવાની ખેવાની તાત્કાલ મધુ છે તેમજ બોનાગ

રૂપે જે સુખ મેળવાય છે તે સુખ મેળવવાની તાકાત પણ અનંતશુણી છે. આવી શક્તિનો ધણી તમારો આત્મા છે તેને તમે ઓળખો.

નિશ્ચય સમૃદ્ધિના ત્રણ પ્રકાર

હવે આત્માની સમૃદ્ધિને ઓળખાવતાં શાસ્ત્રકારે ત્રણ ભેદો ગણાવ્યા. એક નિશ્ચય સમૃદ્ધિ, બીજી બોધ સમૃદ્ધિ અને ત્રીજી વર્તનની સમૃદ્ધિ. હવે જે સુખ છે તે ફળરૂપ છે આ ત્રણ વસ્તુને અંગે જણાવતાં કહ્યું કે આત્માને અંગે આ ત્રણ વસ્તુ સુંદર છે દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર. આ ત્રણ રૂઢ શબ્દો દેખીને તેની કિંમત ઓછી આંકતા નહિ. તેનો ભાવાર્થ સમજો તો નિશ્ચયને જાણવાની તાકાત, સાધનો જાણવાની તાકાત અને વર્તનને જાણવાની તાકાત. આ ત્રણનાં શાસ્ત્રીય દષ્ટિએ અનુક્રમે નામો દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર રૂપે છે. હવે તે ત્રણના ત્રણત્રણ ભેદો છે. નિશ્ચય થાય ખરો પણ ક્ષણમાં ખસી જાય એટલે તત્કાળ નિશ્ચય કરે પણ ખસી જાય. કેટલાક નિશ્ચયમાં ડગમગવાવાળા હોય. અને કોઈ જગે નિશ્ચયની સ્થિતિ એવી હોય કે એકસરખો ઊંચો હોય અને છેવટ લગી તેમાં મક્કમ રહે. આ નિશ્ચયમાં કોઈ જાતનો વાંધો ન આવે. હવે પડવાવાળો ઊંચામાં ઊંચો નિશ્ચય તેનું નામ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ. હવે જે ડગમગવાવાળો, વધેઘટે એવા રૂપવાળો જે નિશ્ચય તેનું નામ ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ. હવે જે નિશ્ચય બન્યો તેમાં કાળાંતરે પણ ફેર ન પડે. અહીં કાળાંતરે દુનિયાદારીના બે પાંચ વર્ષનો નહિ પણ ચાહે પલ્લોપમ, સાગરોપમ કે અનંતા પુદ્ગલપરાવર્તો ચાલ્યા જાય તેવા કાળાંતરે પણ ફેર ન પડે, તેનું નામ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ.

વર્તનના ત્રણ પ્રકાર

જેવી રીતે નિશ્ચયને અંગે ત્રણ પ્રકાર જણાવ્યા તેવી રીતે વર્તનને અંગે પણ ત્રણ પ્રકાર છે. હવે કેટલાક પ્રવૃત્તિ કરનારા જીવનના ભોગે પણ તૈયાર થાય પણ તેમાં જો સરીઓસરી જાય તો પાછા બદલાતાં વાર પણ ન લાગે અર્થાત્ બીજી ક્ષણે એક ડગલું પણ

આગળ ન આવે અથાત્ પ્રગતિ ઊંચામાં ઊંચી થ । જ્ય પશુ પાળી
અથારુ હોય તેનું નામ જ ઔપશમિક ચારિત્ર દેવે આ વાત ધ્યાન
માં લેશુ તો ચારણની ચૌદધૂના આદિ પશુ ખીજા જ ભવે નિગો મા
જન-ભવાતરની વાત નહિ અરે । અગિનારમાં ગુણુદણમાં ખીજા
ભવે એટલે અનતર ભવમાં ચારે ગતિમાં જ્ય મ્હે ૩ નિર્મળટલિની
ટોચે ચઢેતો એટલે સ્વયંચાની મહાગજના જેવા ચારિત્રને પામેતો
એટલે યથાખ્યાત ચારિત્રને પામેતો અગિનારમે તે હોય છે હોવા
છતાં તે 'હન ગમડે તોઢે નિગો' સુધી ચાલ્યો જન આવી જે સ્થિતિ
તેનું નામ જ કપશમનેણિ એવી રીતે ક્ષાયોપશમિક ક્ષેણિમાં ચઢે
ખસે પામે ધડીમાં ચર્તાન સારો ૪૪ ન પશુ ૪૨ વેગમાં આવે
એટલે ધડી ધડીમાં ચર્તાવના દેખે ૪૩ તેનું નામ ક્ષાયોપશમિક
ચારિત્ર દેવે ક્ષણમાં ૧૭ ક્ષણમાં ક્રોધ અને ક્ષણમાં શાન્તિનો
દરિયો બને આ ક્ષણ મનાવો ક્ષાયોપશમિકના મમજવા

ક્ષાયિક ચારિત્રની મમજણ

દેવે ક્ષાયિક ચારિત્રમાં જે ઊંચામાં ગિયો વનાર ૭ સીનરાગતા
આવે તે જવાની નાત નહિ પણ ઓઠાશ તથા ન થાય જગનમાં
મર્દ ના પહોંચે તેને પેઠે પહોંચે તેમ રાત્રમાં મટેવન છે ૭ જેને નેધ
ન પહોંચે તેને મળ પહોંચે' જેમ સુખ ૩ મોજ હાન મે ધડી છે
પશુ પડી વીછી કરે તો તે મોજ નહિ રહે અને તે વીછીની
વેનાનો પાઠો બે વરી પડી ખ્યાલ ન આવે આવી રીતે મળ ખાઈ
જ્ય દરેમના ઝળિયા મનાર મળ છે પણ તે જ કાળનો કાળિયે
કરનાર જે કોઈ હોય તો તે ક્ષાયિક ભાવ છે કેવનગન જેને
થયુ છે તેને કાળનો ઝળિયો ઓધુ ૪૧ સે તેમ નથી તેમજ અનતા
પુદ્ગલપગવર્તો થયા ના પણ જેને કેવનગન થયેન છે તેને ઓધુ
યાવ તેમ નથી આત્માને જે નાન ગપાડ થયુ નિ જન નિ । ૫૭
જે હવમાં થયુ તે ક્ષાયિ ભાવનું હોવાથી મમ ૭ આવી ૧૮

કે શુભામ શેઠને મળ્યું એટલે મળ્યું ગણે અને શેઠનું ગયું એટલે પોતે પણ ગયું ગણે, પણ તેમા શુભામને કંઈ લેવાદેવાનું હોતું નથી. તેમ આ હવે પુદ્ગલની શુભામી અનાદિ કાળથી કરે છે, જેથી પુદ્ગલને અંગે જે જરૂરી ખાનપાન, વસ્ત્રાદિ છે તે સર્વને આ હવે કરે છે અને તે પ્રમાણે ચાલે છે, તે છતાં પોતાને જરૂર શાની છે તેનો ખ્યાલ આ આત્માએ કર્યો નથી એટલુંજ નહિ પણ એવા પણ કેટલાક શુભામો હતા કે જે શુભામીનો નાશ કરનાર હોય તેની સામે લડે. તેમ આ હવે પણ અનાદિથી શુભામીમાં પડેલ હતો, તેથી તે શુભામી છોડવાનું વચન પણ સાંભળી શકતો નથી. શેઠને ત્યાં ટેવાઈ ગયેલો શુભામ શુભામીના વ્યુચ્છેદનું વચન સાંભળે ત્યાં આકરો બને. તેમ આ હવે પુદ્ગલના વિયોગની વાત સાંભળે તે એનાથી સહન ન થાય.

ભવનો બાળકાળ

આ વાત વિચારવાથી માલમ પડશે કે જિનેશ્વર મહારાજના વચનો માર્ગથી દૂર રહેવા માટે તો સિહના ગાસ સમાન છે. જેમ મૃગલાના ટોળાને સિહનો અવાજ થરથરાવે છે. તેમ આ હવે ત્યાગના વચનથી, છોડવાની વાતથી થરથરે છે. એનું નામ જ ભવનો બાળકાળ કે અચ્ચાપણાનો કાળ છે, કે જે કાર્ણમા-ત્યાગની વાત સાંભળતા ગાસ છૂટે. હવે કુદેવને દેવ, કુચુરુને ગુરુ અને કુધર્મને ધર્મ માનવા બંધ્ય તેથી તેને મિથ્યાત્વી માનીએ છીએ. તે શબ્દો સાચા પણ તેના રહસ્યને સંમજે.

દાનને ધર્મ કેમ ગણ્યો ?

દાન, શીલ, તપ અને ભાવ-આ ચાર પ્રકારનો ધર્મ નાના અચ્ચાને ખ્યાલમાં હોય, પણ મોટાઓ બધા એમ માને કે સાધુ મહાત્મા આવે કે તેને એક ચીજ આપીએ કે દાન થયું તે કેમ ? તેના ઊંડા રહસ્યને સમજે તો ખ્યાલ આવે કે દાનને ધર્મ કેમ ગણ્યો ? અહીં ખિસ્સામા હતું અને પાગામા મૂક્યું તેથી ધર્મ-શુ પાગામા ધર્મ હતો કે દેનારના હાથમા કે વસ્તુના બંધે ધર્મ ? અહીં

મ્મ જગો પગ ધમ ૧૭થો તેજનાવગો ખગ ૨ હોડા જીનસ્વાથી માનમ
 પ ગે ૩ લાન દેવામા ધર્મ મ્હે છે તેમા મુદ્દો એમ જ છે—આ
 ઉપ અનાદિથી નેનાનો બુદ્ધિમા હતો મ્મ પણુ બનમા દેવાનો બુદ્ધિ
 ન હોતી નેનામા પ્ર્યાણુની બુદ્ધિ એકે બનમા ન હોતી અહીં
 લઈ લઈ ઉપે જે બુદ્ધિ હતી તેના ઉપર કુહાડો આ દાનરૂપ ધર્મ
 માને છે જે વસ્તુ મનનાના આધનરૂપ હતી, મમાગને વધા નાશપ
 હતી તે મયમના માધનરૂપ બને મોક્ષના માધનરૂપ જે મયમ
 તેો મરૂપ બને મયમમા નેનાગી બને તે માટે જ દાનને ધર્મ
 ગણ્યો અહીં નિર્મમત્વ બાન અને મોક્ષમાર્ગનું પોપણુ આ બને
 નેનાથી ના ધર્મ છે અહીં ખરા અર્થ મમત્તો મુરુદ્દન હતો

ભોગ આપનો તે જ શીલ

ગીન ધર્મરૂપ રાગને જાણ માને ખા ૧ જા તેને ધર્મ કેમ
 મ્મો ૨ તો મ્હે છે કે અનાદિ ૧૭થી આ ૧૫ ઇન્દ્રિય, મન, કુદ્દબ
 અને મામમાઓમા મન ચાતે તેમ નાયતો હતો એરો એમ પણુ બવ
 નાતો કે જેમા તે ઇન્દ્રિયાન્ના પ્રવાપે નાયતો રૂપ ન દેવ
 ઇન્દ્રિયોના નયાન્યા નાયવાનુ મનના દાન્યા દુરાનુ તો બનેનુ જ
 છે અહીં જિનેશ્વરનુ પ્રમન પામી ત્યાગીને ૧૩ અને ત્યાગને ધર્મ
 નાન્યા પત્રી દિયોના એ નાયનુ બધ કુતુ મુરુદ્દન પડે છે તો
 પત્રી બાઈ જમે દિયોના મને નામ્યો નડોતો એરી મ્તપના પણુ
 રી ગીને કી શખીએ ૧ માટે મ્હેનુ ૫ ૭ કે આ ૧૫ મનના પરિ
 ભ્રામો પ્રમાણે વર્ત્યો છે માટે તે દિન્દ્રિય મન કે માધન પ્રમાણે ન જ
 વનનુ તેનુ નામ શીલ છે ભોગ આપનો તે જ શીલ, અહીં
 અનાદિની જે ચાન હતી તે જ ને રૂપેગી ન ખી માટે ગીન તે ધર્મ

તપમા ધર્મનુ તાત્પર્ય મુ ૧

દરે તપમ્મારૂપ ધમને પણુ માનીએ છીએ એકાનુ
 આયબિન કપવામ છડ આદિ તપ મ્નીએ છીએ પણ તેમા ધર્મનુ
 તાત્પર્ય મુ છે ૧ અહીં ખાવાપીવામા બગવાનને કઈ આપનુ ૫:૩

નથી, છતાં તે બધ કરવાથી તપ કહેવાય છે અને તે ધર્મ છે. અહીં તપ કરવાથી ખરે કાયદો શો ? પારકે ઘરે બચવાથી ભગવાનને ઘેર પહોંચતું હોય તો તો ખાધા વિનાના ગેરવાનુ કહેવું અને પેટ ખાળવાનું કહેવું, તેને ધર્મ શી રીતે ગણવો ? વાત ખરી. પણ જરાક ઊંડા ઊતરો તપ કરવો શા માટે ? એકે દ્રિયથી માડીને પચે દ્રિય સુધીના તેમજ નરક, તિર્યચ કે દેવ ગતિના જીવોમા દોષ જગે તપ છે નહિ માત્ર મનુષ્ય ગતિમા તપનું વિધાન છે. હવે સર્વ જીવો પોતાનું ધ્યેય એ ગમે છે કે-પોતાના શરીરની રક્ષા કૂરમા કૂર વાધ હોય તો પણ તે પોતાના શરીરનું રક્ષણ કે પોપણ કરે અને તે ધ્યેય અનાદિ કાળનું છે અને તેથી આ જીવ એમ જ બોલે છે કે-હું એટલે શરીર અને શરીર એટલે હું એ બંનેમા ભિન્નતા નથી સમજ્યો અને અભિન્નતા પણ માનતો નથી, તેથી શરીરના રક્ષણ કે પોપણને માટે આ જીવે અનેક પાપકર્મો કર્યા છે

કરેલાં પાપોની શિક્ષા માટે તપસ્યા

જગતના સર્વ જીવો પાપ શા માટે કરે છે ? ફક્ત શરીર માટે એમ કહેવું પડશે આવા કરેલાં પાપોનું પ્રયશ્ચિત્ત-૬૬ પણ તે શરીરદ્વારા જ ભોગવવો જોઈએ બધા સુધી શરીર દ્વારા ૬૬ ન ભોગવાય ત્યાં સુધી તે પાપો જવાના નથી; માટે શરીરને કસવા માટે તપ કરવો જોઈએ. હવે જગતમા જે પોપણો થાય છે-આરભ-સમારભાદિ કમય છે. તે માટે શરીરને કસો એટલે પાપને પોપવાનું નહિ બંને આટલા માટે જ તપ કરવો જોઈએ હવે વેધ જેમ જિયામાં જિયી દવા જાણતો હોય છતાં પોતાને થયેલો રોગ તો દવા ખાય તો જ જાય. વાયવા માગથી વેધનો પણ રોગ ન મટે. સમકિતદષ્ટિ જીવો કર્મની પ્રકૃતિઓ, 'સ્વરૂપાદિ જાણે ખરા. અરે, તીર્થ કરો પણ કર્મના સ્વરૂપને સારી રીતે જાણે છે ખરા પણ સાથે સમજે છે કે દવા જાણવા માત્રથી ગુણ ન કરે, પણ વાપરવાથી ગુણ કરે. તેમ આ કર્મો કરેલા છે, તેની શિક્ષા

બોગરીએ તો જ તે મને આટના માટે કરેના પાપોની શિક્ષા માટે તપસ્યા ધરી છે શિક્ષા ભોગ ના પગી મુનો જીભો રહેતો નથી સગીર દ્વારા પાપોની શિક્ષારૂપ તપ થાય ત્યારે તે તપ ધર્મરૂપ ગણાય

ભાવના ધર્મ કેમ ?

તેરી જ રીતે ભાવનાને ધર્મ કહેવામા નાનિ અડચણ નથી આમ જના ભાવના ધર્મ કેમ ? જેમ અહીં બાયડી ડોકરા કે ભગવાન પણ સારા છે એવા જેના મનના વમગો છે તેથી તેને ધર્મ માની લેવાય પણ અહીં કારણ એ જ છે કે-આ શ્રવ અનાદિ થી અનિત્યને નિત્ય બાલને અવ્યતર માનતો રહ્યો છે પણ અશુચિને અશુચિ માનો, અનિત્યને અનિત્ય માલને બાલ માનો ત્યારે જ વિચારની શુદ્ધિ મહેવાય અને તે જ ભાવના

દાન, શીલ, તપ અને બ્રામ

નિર્મમ વપણુ તે તન ધિયાઈ વપ ાણુ તે શીન કરેના પાપોનુ પ્રાયશ્ચિત્ત તે તપ અને કરેના ખરામ વિચારોનુ પરિવર્તન તે બ્રામ આ ચાર ધર્મો મામાન્ય રીતે મહેવાય જના તેની જડ કે તાત્પર્યને વિચારવાની સ્થિતિ ધણા બોલામા લેાય

શ્રવેને માથે ભવોભવની રખડપટ્ટીરૂપ મોટી આપત્તિ

હવે જે તીર્થ મ્ગન થયા થો અને વિચરે છે તેમનું તીર્થ કરે જગતને દ્વારવા માટે થયા થાય છે અને થને તે મિવાય બીણુ ધ્યેર તેમનુ હોણુ નથી હવે તેઓ કપટેશમા પ્રથમ આપત્તિનુ ભાન મરાવે પગી મપત્તિનુ ભાન મરાવે છે ને મ વરનો માનિક બનાવ નાગને એકતુ દેતુ ગમગમણુ મરે અને એમનુ નેણુ ચક્ર ખવડાવે તેથી આ આત્માને મ્મ કઈ આપત્તિઓ છે તે મમનવવા માથે મપત્તિઓ પણ મમગવે ન નેવસુ મમ નવવા માટે પ્રથમ તીર્થ કરે શ્રવેની આપત્તિને મમગવે છે કે તમાર માથે ભવોભવની રખડ પટ્ટીરૂપ મોટી આપત્તિ છે જ મ જગ મરણુ આધિ, બાધિ,

ઉપાધિ, સયોગ, વિયોગ આદિ આપત્તિઓ ધણી છે, પણ તે ભવ-
ચક્ત્રની પાછળ છે માટે પ્રથમ રખડપટ્ટીને સમજો.

રત્નત્રયીરૂપ આત્મા

આ સમગ્રવવાતુ તીર્થ કરોતું કર્તવ્ય હોવાથી તેઓ પ્રથમ
ઉપદેશ એ આપે છે કે—તારો આત્મા ભવચક્ત્રમા ભવોભવ ઉત્પન્ન થવા-
વાળો, કર્મથી ઘેરાયેલો, અને તેના વમળમાં ગુચવાયેલો છે. અહીં રખડ-
વાતુ ભાન થવાથી મૂળ અરૂપ કયુ તેની જિજ્ઞાસા થાય, તેથી અ-
રૂપ જણાવ્યું કે તે ઘણુ સુદર છે. તુ વિજ્ઞાની ગુણુ, મૂતરનો યેવો
કે હાડકાતુ પાજરુ નથી. તુ હાડકાતુ પાજરુ કે ચામડાની કોથળી
નથી. પણ તુ તો જેમ હીરો તેજે ઝગમગે તેમ જગતમા જ્ઞાન, દર્શન
અને ચારિત્રરૂપ જે રત્નત્રયી છે તે રૂપે છે. એટલે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન
અને ચારિત્રના તેજે ઝગઝગતો તુ છે. માટે ચોથા અધ્યયનમા ત્રણ
જ સુદર ચીજો કહી; તે મિવાય જગતમાં સુદર ચીજ નથી.

મોક્ષસાધનામાં નિશ્ચયની જરૂર

આ જૈનોના પારિભાષિક શબ્દો હોવાથી તેની કિંમત તમારા
મગજમા નહિ આવે, પણ જરાક ઊંડા બિનરો તો સાધ્યનો નિશ્ચય,
તેના સાધનોનો બોધ અને તેનો અમત્ત કરવા માટે બાધકોથી દૂર
રહેવું. આ દરેક કાર્ય સાધકને માટે જરૂરી છે કોઇ પણ કાર્ય
સાધ્યના નિશ્ચય. બોધ અને પ્રવૃત્તિ વિના ન જ બની શકે. હવે નિશ્ચયની
જરૂર શી? ચૂલા ઉપર તપેલી મૂકી. હવે તે મિનિટ મિનિટને આંતરે
તપેલી નીચે મૂકે અને ચૂલા ઉપર મૂકે તો રસોઈ પરિપકવ ક્યારે
થાય? અડતાળીસ મિનિટે પણ રસોઈ થાય ખરી કે? જો કે અહીં
અડતાળીસ વખત ચૂલાનો તાપ લાગેલો છે છતાં રસોઈ ન થાય, કારણકે
ઝુટયો કાળ રસોઈ ન પકવે, તો પછી અહીં ઘડીકમાં મોક્ષ સાધવાનો,
ઘડીકમા પૈસા કમાવાનો નિશ્ચય હોય એટલે તે નિશ્ચયમાં પરિવર્તન
થવા કરે પછી સૌધ્ય સધાય કેવી રીતે? જ્યાં મિનિટે મિનિટ મગજતુ
ચક્કર ફર્યા કરે ત્યાં વળે શું? માટે કહે છે કે નિશ્ચય એટલે (૧) મોક્ષ

જ માધ્ય છે, (૨) મોક્ષ માધ્ય જ છે અને (૩) મોક્ષ સાધ્ય છે. જ એટલે પહેલામા મોક્ષ મિત્રાય મીલુ મ્મુ માધ્ય નથી ખીજમા મોક્ષમા માધ્યપણ ન હોય એટુ બને જ નહિ એટલે તે સાધ્યમા થી ખમે જ નહિ વળી મોક્ષ માધ્ય છે જ આ ગીજા પ્રત્યક્ષમા જ્યારે આરીએ ત્યારે જ આ આત્મા સુદર વિચારમા આવ્યો ગણાય એટલે સમ્યક્ત્વ ફરમુ ગણાય આનો નિશ્ચય એ જ સમ્યક્ત્વ બને તેથી આત્માનું સુદરપણુ એ જ સમ્યક્ત્વ

ચારિત્ર એટલે શુ ?

હીમની કિમ્મ તેજની માથે ગણીએ તેમ તેના તોલને પણ ગણીએ છીએ તેમ અહીં જીવનું સુદર સ્વરૂપ એટલે નિશ્ચય લઈએ છીએ વળી અહીં આત્માનું સત્ત્વર્તન કે સ્નાભાવિત્વ વર્તન આજ પૌદ્ગલિક પદાર્થો દેખીને જે વર્તન થતો હોય તે બધ કરીને આત્માના સ્નાભાવિત્વ વર્તન તરફ પ્રવૃત્તિ-તેનું નામ જ ચારિત્ર કે વર્તાય આમા તથુ તથુ બેદો બતાવ્યા ઔપશમિ ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિક હવે ત્રીન નિશ્ચય તે ઔપશમિક, નિશ્ચય ધડીકમા રહે અને ધડીકમા જન તેનું નામ ક્ષાયોપશમિક ત્રીન દશાનો વિચાર કે નિશ્ચય તે પાતે પણ પનટ જ નહિ આત્મસ્વરૂપમાથી બહાર જન નહિ, પૌ ગલિક છામા પ્રપાતે પણ દોરાય જ નહિ તેનું નામ જ ક્ષાયિક

જ્ઞાન લોકલોકની જવાબદારીની ચીજ છે

હવે સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્રના તથુ તથુ બેદો જણાવ્યા પણ જાને શુ ખગાડ્યુ કે તેના તમેએ એ જ બે સંખ્યા ? તેના તથુ તથુ બેદ મરી નાખો ઔપશમિક ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાન એમ તથુ બેદો કરી દો ને ! ખીજા જી ! બેદો પાડવાનું કહેના નથી વાત ખરી, પરંતુ એ વાત ધ્યાનમા રાખવાની છે કે સમ્યક્ત્વ તે આત્માની જવાબદારીની ચીજ છે ચારિત્ર પાતુ આત્માની જવાબ દારીની ચીજ છે ત્યારે જ્ઞાન લોકલોકની જવાબદારીની ચીજ છે

સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્ર તે અ ગે મહાપુરુષના વચને પ્રવૃત્તિ કરી શકાય, પણ જ્ઞાન એ ભાદ્રતી ચીજ નથી પણ પોતાને પ્રકાશ થાય તો જ બની શકે નિશ્ચય અને વર્તાવ તે શુદ્ધ અને ક્ષણિક બની શકે, પણ આ જ્ઞાન તેવી રીતે ન બની શકે. કારણ કે તે લોકલોકપ્રકાશ બનીને મટી જતુ નથી.

જ્ઞાનમાં ઔપશમિક ભાવ કેમ નહિ ?

હવે તેમ ન બનવાનું કારણ એ જ કે જે નિશ્ચય અને વર્તાવ છે તેને અગાડનાર મોહનીય કર્મ છે અને તે એવી ચીજ છે કે અ દગ રહે અને બહારનો દેખાવ જુદો જ કરી શકે. જેમ દુનિયાના પ્રપચી મનુષ્યો બહારનો ડોળ જુદો કરે અને અ દર ભાવના કંઈ જુદી જ રાખે હવે આ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તેવા સ્વભાવનું નથી એટલે અંદર રહે અને બહાર ન દેખાય એ ન બને અ દર હોય તો બહાર ન જ થવા દે—મોહનીયમાં. સપૂર્ણ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ થઈ જાય તેમજ સપૂર્ણ વર્તન પણ મોહનીયની સત્તાએ થાય. આ બંને બંને ખરા પણ જ્ઞાનાવરણીય તો એવી સ્થિતિનું છે કે અ દગ હોય તો બહાર આવ્યા વિના ન જ રહે. હવે ક્ષણ માત્રમા શુદ્ધ જ્ઞાન થાય અને પછી તેમા પડી જાય એ ન બને તેથી તેનો ઔપશમિક ભાવ નથી.

ભાવની અપેક્ષાએ જ્ઞાનના બે જ પ્રકાર

આ વાત કરી ત્યારે બીજી બાબુ વિચારીએ—ઔપશમિક નિશ્ચય અને ચારિત્ર બંને બે ધડીના છે તેથી વધારે ટકે નહિ બંન્માં મોહનો ક્ષય કરવા જાય ત્યા જ્ઞાનાવરણીય ઉદયમા આવે, આથી જ્ઞાનાવરણીયનો ઉપશમ ન હોય. અહીં ડગુમગુ ચાલતું નથી, તેમજ ક્ષણમા થતું નથી. તે તો સપૂર્ણ અને સર્વ કાળને માટે જ્ઞાન થાય છે. અહીં ભાવની અપેક્ષાએ જ્ઞાનના બે જ પ્રકાર—ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાન અને ક્ષાયિક જ્ઞાન.

ક્ષાયોપશમિક અને ક્ષાયિક જ્ઞાન

જ્ઞાન અને ચારિત્રને અગે ત્રણ ત્રણ નાજ નજીયા અને નાનના બે જ પ્રકાર નજીયા યા મવાન એ ગહે છે કે ત્યા જે દર્શનનો જે તે જ ઔપશમિકનો હતો તેમ ચારિત્રને અગે પણ ઔપશમિક ક્ષાયિકાનિ હોય એગે જ્ઞાન અને ચારિત્રના તે જ ઔપશમિક ત્રણ ત્રણ બેગે હતા પણ જ્ઞાનને અગે મતિ તુલ્ય અવધિ અને મનપર્યવ તે ક્ષાયોપશમિક બાવે છે અને સ્વચ્છાન જ ક્ષાયિક ગ્રહે છે હવે ક્ષાયોપશમિક મમ્યક્તવ તે દર્શન ચારિત્રના અગે જલ જુદી ચીજ નહોતી પણ જ્ઞાનને અગે નિયમ છે એગે સ્વચ્છાન તે ક્ષાયિક જ હોય અને મતિ આદિ ચાર તે ક્ષાયોપશમિક જ હોય

આવગ્તો ખમે ત્યારે શી સ્થિતિ ?

હવે જોવિ નિ તે ઔપશમિક બાવતી હતી કે ક્ષાયિક બાવતી માનીશ ? આમાયિક, ઔપશમિકની પદિત સુખ આદિ ચાર માથી જાણણ ચારિત્ર ક્ષાયિક બાવતા માનીશ ખગ ? મહે કે તેમાના મોઢ પણ ચારિત્રને ક્ષાયિક ના ધગ્ન નહિ મનાય અગે ? ઔપશમિક ના ધગ્ના પણ નહિ મની જમ ? હવે તેમા બેઠી રીતે ? તે ? મહે જ ને જે નુમતે જે ને આવ જો ખમે તે તે વખતે તે તે સ્થિતિ જણાવનામા આવે છે

મતિ, તુલ્ય, અવધિ, મનપર્યવ અને કેવલજ્ઞાન

હવે ઇન્દ્રિય અને મનદ્વાર જે બોધ થાય તેને મતિ તુલ્ય મહેન છે હવે તે ઇન્દ્રિયામા મો લોખ્ખ જ્ઞાન જાણતી નામન નથી તો પત્રી તેનાથી મપણ જ્ઞાન ચાર જ રીતે ? વળી મતિ અને મન તે જ મેથ રજવાણી ચીજે નથા અવધિજ્ઞાનનો સ્વમાન ઉપયોગ જ્ઞાનો છે તે ઉપયોગ મઈ હમેગા એમ જો હેનો નથી વળી તીરંક મહા જ્ઞાને જે અવધિજ્ઞાન ને જ્ઞાન હોય છે તે ઉપયોગવાગ

સાધી શકે હવે તે ચાર જાનો આત્માને માધનોવાળા છે દ્રક્ષ કેવલજ્ઞાન એક જ એવું છે કે જેમા ઇન્દ્રિયાદિ સાધનોની કે બીજા ઉપયોગ દેવાની જરૂર નથી પણ સતતપણે ઉપયોગ ગ્રહેણ છે, તેથી તેને ક્ષાયિકપણે માન્યું અને ચાર જાનો પ્રથમના છે તે ક્ષાયોપશમિક ભાવે છે.

પ્રથમ ચાર જ્ઞાન ક્ષાયોપશમિક, માત્ર કેવલજ્ઞાન ક્ષાયિક

હવે જગતમા કોઇ પણ જીવ ચેતના વિનાનો નથી તે સર્વને ઇન્દ્રિયદ્વારા વત્તાઓછા અશે બોધ તો માનવો જ પડશે. હવે વધવટ થશે તો પછી ક્ષાયોપશમિક ભાવ માનવો રહ્યો અને તેથી મનિ આદિ પ્રથમના ચાર જાનો ક્ષાયોપશમિક ભાવનાં છે. તે ચાગ્ના આવગ્ણો ખસવાથી તે જ્ઞાન થાય હવે ક્ષાયિક ભાવનું જ્ઞાન જે છે તે સર્વ આવરણના ક્ષયે થાય છે અહીં જે કેવલજ્ઞાન કેવલજ્ઞાનાવગ્ણીયના ક્ષયે લેવું હતું છતાં સમસ્ત જ્ઞાનાવગ્ણીય કર્મના ક્ષયે એમ કહી કેવલજ્ઞાન કેમ લીધું ? વાત ખરી, લોહુ ટીપાય ત્યારે તેની સાથે કાટ પણ ટીપાય જ તેમ અહીં મનિ આદિના આવગ્ણો તે કેવલજ્ઞાનાવગ્ણીયના તૂટવાની સાથે તૂટી જ જાય હવે સર્વ આવરણોનો ક્ષય થાય તો જ કેવલજ્ઞાન ક્ષાયિક ભાવનું થાય અહીં જ્ઞાનાદિનું સમ્યક્પણું જણાવ્યું “છતા ચોગાદ્રુદિર્વલીયની” યોગથી શ્દિ અગવાન છે કોઇ શબ્દાર્થથી ખસી જાય તેથી દુનિયા ન માને દુનિયા શબ્દાર્થને માનવા સાથે શ્દિને પણ માને છે. તેમ અહીં લાખુ લાખુ કહીને સમ્યક્દર્શન, જ્ઞાન કે ચારિત્રને સુદર ભયે કહ્યા છતાં શ્દિ શી છે ? એકલા સમ્યક્દર્શનને જ સમ્યક્ કહે છે. જ્ઞાનાદિ માટે સમ્યક્ શબ્દ વપરાતો નથી. જે કે તે જ્ઞાન ને ચારિત્રમા સમ્યક્પણું રહેણ છે છતાં તેને ‘સમ્યક્’ શબ્દ કહેવાતો નથી આખી દુનિયાએ ‘સમ્યક્’ શબ્દ દર્શન માટે જ શ્દ કરેલ છે, તે સાચી ? તેનું કારણ અગ્રે બતાવશે અને છેવટે દષ્ટાત બતાવી સમ્યક્દર્શનનું સમ્યક્પણું સાબિત કરી આખું અધ્યયન જણાવશે

વ્યાખ્યાન ૨૭

મુમાક્ષરો અને ખનામીનુ ધ્યેય શુ હોય ?

શાસ્ત્રજ્ઞ મહાત્મા શ્રીમાન ગોના મુનિ મહાત્મા આચાર્ય મૂનના ચોથા અધ્યયનની ૧૬ પ્રતા થઈ

આગળ જણાવી ગયા કે-મૂનકાળમા જે તીર્થ પ્રેર થઈ ગયા, વર્તમાન મા જે વિદ્યમાન છે મરિચ્યમા જે યાવાના છે તે અર્થ પ્રેર બરો થી એક જ ધ્યેયવાળા અને દેવલક્ષ્મી પત્રી તેમ પ્રેરની સિદ્ધિ માટે વર્તવાવાળા અને તેને જ માટે મથવાવાળા હોય છે હવે પ્રેર શુ ? જગતના હુદ્દાનુ હવે નાવડીમા એમીને અમુત્તી પાઠ મુમાક્ષરો ને ખનામી બને જાય ખગ મુમાક્ષરુ ધ્યેય એ કે-મારે પાઠ જનુ ખનાસીનુ ધ્યેય એ કે મુમાક્ષરોને પાઠ જનારુ હવે જે ખનાસી પોતે હુમતો હોય તે મુમાક્ષરોને ખીજે કાંડે લઈ જઈ શકતો નથી પણ ખનાસીનુ જે પ્રેર નાવડીમા એમનુ છે તે મુમાક્ષરોને તા વાની દૃષ્ટિએ જ બે પોતે હુમવાના પ્રેરવાલો નથી ત વાની જ બાવના ૧૫૫ કે, જ્યા તેમ મુખ્ય પ્રેર મુમાક્ષરોને તારવાનુ કે

છવોને તારવાનુ તીર્થ કરના છવનુ ધ્યેય

તીથ ૧ ॥ છવોના અને ખીજ છવોના અમ્યક્ષત્વમા તથા જ છે હવે ખનામી ચાનતો ચાનતો નહી ॥ કાંડે આર તો પણ વિચાર એ કે મુમાક્ષરોને કેમ જ ની પા જનારુ અને મુમાક્ષર એ રિચારે કે હુ પાઠ કેમ જનારુ અને જે તીર્થ ગો - ૨ અમ્યક્ષત્વ પામે અને તેમા પગ વ મોધિ પામે ત્યા વિધિ એ જ ૧૫૫ આ છવોને પા કેમ જનારુ પેના ૧૧ ત સાની ચાનતે આગળ ન જ પ્રેર પણ જગતના છવોતો જ્યા કે સા ૧૧ રિચા મા નાય ખનામીનુ ધ્યેય નાવડીમા એ ૧૧ તર્જિને નામે મંત્ર જનવાનુ ન ૧૧ પણ મુમાક્ષરો નામે કે જ્યા સાના આ ૧૧થી પ્રેરનુ નામે મંત્ર જવાનુ આત્મારિષ અને કે

તીર્થંકરપણાનું બીજ શું ?

હવે તીર્થંકરપણાનું બીજ શું ? બીજા જીવોને સસારસમુદ્ધી પાર ઉતારી મોક્ષમાર્ગે લઈ જવા. આથી તીર્થંકરપણું પ્રાપ્ત થાય ત્યારે વરબોધિ જ હોય અને તેથી હરિભક્તસૂરિજીને કહેવું પડ્યું કે બ્યારે વરબોધિ એટલે અપ્રતિપાતિ સમ્યક્ત્વ થાય ત્યાંથી તેઓ 'પરાયોચન' એટલે પરના ઉપકારમા સતતપણે તત્પર હોય હવે તીર્થંકરનું સમ્યક્ત્વ બીજાના સમ્યક્ત્વથી જુદું પડે કારણકે બીજાના સમ્યક્ત્વોમા હું કેમ સસારસમુદ્ધી તરુ એમ હોય ત્યારે તીર્થંકરના જીવનું સમ્યક્ત્વ પરના જીવને તાગવાવાળું હોય, જગત્ કેમ તરે એ ભાવનાવાળું હોય હવે તીર્થંકરપણું તો વીમરસ્થાનકથી મળે એમ કહેવાય છે તે શું ? તે પણ વાત સાચી છે. નમસ્કાર, જપ, ધ્યાન-દ્વારા આરાધાતા ઘીસે સ્થાનો પણ આત્માનો ઉદ્ધાર કરે, કારણ કે શાસ્ત્રકારોએ જિનેશ્વરની પૂજામા પણ પગપદ્મકારને અગ્રપદ આપેલ છે

દેરાસરમાં મૂળનાયક કેમ ?

હવે પૂજામા અગ્રપદ કેમ ? પ્રથમ તો મૂળનાયક કેમ ? એમ કોઈ પ્રશ્ન કરે એટલે મહાવીર મહાગુણનું કે ઋષભદેવ ભગવાનનું દેરું હોય તેમા બીજા પણ તીર્થંકરોની મૂર્તિઓ બિગળિત હોય તો તે નામે કેમ દેરાનું નામ નથી લેતા અને મૂળનાયકના નામ તરીકે કેમ સંબોધો છો ? આમા બીજા તીર્થંકરોનું અપમાન થાય છે ' કારણકે સર્વ તીર્થંકરોનો ક્ષાયિક ભ્રાવ સરખો છે. ઊંચાનીચાપણાનું ત્યા કંઈ છે જ નહિ જેમ નાટકિયો જુદા જુદા ખેત્રો કરી બતાવે અને ઉચ્ચ-નીચ સ્થાન ભજવે, તેમ અહીં કરો છો ? તો કહે છે કે-ના. ભાઈ તારી વાત સાભળી. તેમા અડચણ નથી કારણ કે જૈનશાસ્ત્ર શકાકારની જગ્યાન અધ કરવા માગતા નથી જો તેની જભ અધ કરીએ તો તે માર્ગ જ ન પામે અને ભ્રમનું સમાધાન ન થાય તેથી માર્ગ ન આવે, માટે પ્રથમ શકાનું સમાધાન કરવું જોઈએ.

ભવ્યોના ઉપકારને માટે ૪ મૂલનાયકની કલ્પના

હવે તીર્થંકર મહારાજ ખુલ્લું ધ્યેય શુ ? સર્વતુ ધ્યેય જગતના ઉદ્ધાર માટેનું છે તેઓની ઠાંતીનીચી દૃષ્ટિ અહીં અમે રાખીએ તેમા જાનના ઉદ્ધાર નો ગો સમ્યક્ ? જે કોઈ દેવર્જન કે ગે તે પ્રથમ શુ દેખશે ? હો કે મૂલનાયકને હવે તીર્થંકર ભગવતની અપેક્ષાએ મૂલનાયક નહિ પણ ઈર્જન નારની અપેક્ષાએ , મૂલનાયકપણુ છે અહીં જિજ્ઞાસામુદ્ધિથી ગમ મરે તેને તો પહોચાય પણ કાંઈની બહેનવટથી પથશે કેમ્વો એ હિમાએ રામ મ્મરી તે નમ્રમી છે હરે આ જે મૂળનાયકની ગોદપણુ તે જાયાનીચાપણે કેમ્વામી-સેન આદિ મયાલ માટે નથી પણ મન્નિમા પ્રવગ મ્નાસની પ્રથમ દૃષ્ટિ મ્ના જનાની ? મૂલનાયક ઉપર માટે તે મૂલનાયક ગણાય હવે આની રીતે મૂલનાયકપણાની યપના તે ભવ્યોના ઉપકારને માટે છે તેમને તારવાને માટે-જ છે તે વાત લક્ષ્યમા રાખશુ તો પૂજનમા પણ જણાવેલ છે કે પૂજનની સામગ્રી જે વિશિષ્ટ હોય તે પ્રથમ મૂલનાયકને અગવો પડી પહોચતી હોય તો ખાજે અગવો હરે ખૂબ્જાના ભગવાનને આગી રહે તેથી ભક્તિ તો થાય પણ મૂલનાયકને અગવવામા હેતુ એ જ કે આપનારની દૃષ્ટિ મૂલનાયક ઉપર પડે કોઈ વસ્તુ ત્યા જ પ્રથમ ધરવી તે કેવલ ભવ્યોના મ્લ્યાણુને માટે મરણુએ તેમના હારનો ઉત્થાસ દેખતા માથે વધે તે માટે

પ્રભુપૂજા અને સાધન-સામગ્રીનો વિવેક

હવે પ્રથમ જે પ્રભુપૂજા થયેની હોય તેમા સાધનમામગ્રી ઓછી હોય અને પોતે વિશાળ મામગ્રી લાવ્યો હોય તો મૂળથી પ્રક્ષાલ મ્મરને કરે પણ જો પ્રથમની પૂજા નારી રીતે થઈ હોય તો ખાજે ખૂબ્જા મ્મી લેની અને તેથી મૂલનાયકની પૂજા ડોડવી પડે તેની ફિર નહિ મળુ તેમા લાગુ થાય તેની મામગ્રી નથી, અગર તેનામાં વધે તેની મામગ્રી નથી તે માટે એમ મ્મરુ અહીં કાઈ એમ મ્મરે :- મૂલનાયકની પૂજનો વિચાર હોય તો તેના વિચાર કે ભારને ધમ્મો

સજ્જનો એ વિચારે કે આ મોહ કેવો જપ્પરજસ્ત છે કે પ્રભુ વીર જેવાને પણ હયમયાવી દે છે. અરે, અભિમાને તેમને પણ ધાપટ લગાડી અને પ્રરૂપણામાં એક વચન ચોખ્ખું ન બોલાયુ તેમાં તો આ તીર્થ કરનો છવ દોડાકોડ સાગરોપમ મુઘી ભમ્યો, તો પછી આપણે બોલવામાં ઉપયોગ રાખવો એમ સજ્જનો વિચારે, ત્યારે દુર્જન વિપરીતપણે વિચારે. હવે છુવડો, દુર્જનો લપ્પડ મારે તેથી સૂરજે પોતાનો પ્રકાશ બધ કપ્પાનો ન હોય, પણ તે તો પોતાનો પ્રકાશ આપે જ. તેમ દુર્જનો સારી અને માચી વસ્તુનો દુરુપયોગ કરે તેથી સજ્જનથી સારી વસ્તુને સારાપણે કહેવાનું બધ કરાય જ નહિ.

ધર્મનો પૂર્ણપણાનો અખતરો

અહીં આવો અહ કાર કરનારો, મોહમાં રાચનારો છવ અધમ દશામાંથી બ્યારે ધર્મના પ્રભાવે તીર્થ કરપણું પામ્યો તો તમો આવો ધર્મ કરવાવાળા ન થાઓ તો પછી તમારા જેવા બેનસીય કોણ ? હવે પ્રભુ વીર ચાહે તેવા દુર્યુણવાળા હતા અને તેમણે તે જાહેર કર્યા તે એટલા જ માટે કે ધર્મનું મહત્ત્વ બતાવાય. અહીં બિનેશ્વર મહારાજ ધર્મનો અખતરો મૂકે છે તે પૂર્ણપણાનો અખતરો છે.

મૂળસ્થિતિથી છેલ્લી રિથતિ સુધીની રીતિ

વળી તે ધર્મ કિમતી છે. કુભાર ઘડો બનાવે તેમાં કંઈ માટી, તેની મેળવણુ, રંગ આદિ સર્વ બતાવે. મૂળ સ્થિતિ પણ જણાવે. અર્થાત્ સભા સમક્ષ અખતરો મૂકનારે મૂળસ્થિતિથી છેલ્લી સ્થિતિ સુધીની રીત જણાવી. તેમ અહીં તીર્થ કરે મૂળસ્થિતિથી યાવત્ તીર્થ કરપણાની સ્થિતિ સુધીની વાત જગતને બતાવી. તે શાથી ? તો કહે છે કે—ધર્મના પ્રભાવે આ બધું બન્યું છે. હવે જો તમો ધર્મના રસ્તે નહિ આવો તો હજી રખડવું પડશે. દરેક તીર્થ કરના ચરિત્રમાં નિર્ગમ નામનું નિર્ધુક્તિનું દ્વાર જણાવે છે. હવે સિદ્ધિ રૂપ જિન્યુ સ્થાન બ્યારે તીર્થ કરોને જો ત્યારે જ તેઓ ધર્મને સભા સમક્ષ મૂકે.

આપત્તિનું નિવારણ અને સપત્તિની પ્રાપ્તિ

હવે અહીં દરમ્ તીર્થંકર મહા સમક્ષ ધર્મની પરીક્ષા જણાવતા આદ્ય યુ બનાવે ? આપત્તિનું નિવારણ અને સપત્તિની પ્રાપ્તિ. હવે આપત્તિના નિવારણમા જન્મ જગ મરણ, ગો-આધિ ને વ્યાધિ રૂપ આપત્તિ જગતના મર્વ ઇન્દ્રોને લાગેલી છે તેથી પ્રથમ તમે એ મમત્તે ૭ મારો માત્મા દરમ્ ભવમા ભટકવાનાળો ઉત્પન્ન થનાવાળો ભોવા માથે જન્મ, જરા મરણના ચક્ષુમા ચગાયેનો છે મારે અનિષ્ટ તત્ત્વ જગતમા જે ઝાઘ ભોય તો તે જન્મ જરા, મરણ આદિ છે આને અગે પ્રથમ ત્રણ અધ્યયનો પછા જતા સપત્તિની પ્રાપ્તિ ન થાય તો પછી મનિષ્ટના નિવારણનો અર્થ ગો ?

આત્માના નામ અખૂટ લાડારો

હવે ચોખ્ખાંર ગખવા તે ક્યારે જાહે ? જે માન હોય તો જ વગર માને ચોખ્ખાં રાખવા તે મૂર્ખાઈ ગણાય હવે અહીં આત્મામા મમૃદ્ધિ ભોય તો તેના ચોખ્ખાંરે મમના અહીં આત્માના ત્રણ અખૂટ ભાડારો છે હવે તે જાણવતા ન આવડે તો યુ ક્રમ લાગે ? તે આત્માનું સ્વરૂપ એવું છે - એ વખત પણ મગે જોઈતા પ્રમાણમા પણ મગે અને અખૂટપણે પણ મગે એના જ શાસ્ત્રીય નામો ઔપશમિક્ષ ક્ષાયોપશમિક્ષ અને ક્ષાયિક્ષ રૂપે છે હવે અહીં એક વખત મગે તે ઔપશમિક્ષ અને જોઈતા પ્રમાણમા મળ્યા કરે તેનું નામ ક્ષાયોપશમિક્ષ અને મગેતો ભાડાર અખૂટ રહે તે જ ક્ષાયિક્ષ છે આવી રીતે શાસ્ત્રીય પરિભાષાના ત્રણ શબ્દો છે હવે આત્માના નિશ્ચયમા એક વખત મગજખૂતી આવે તેનું નામ જ ઔપશમિક્ષ મમ્યક્ત્વ નિશ્ચયમા ડગમગતા આવે તેનું નામ ક્ષાયોપશમિક્ષ અને જોમા ચાહે તેના અને ચાટે તેવા ડગમગતાના સ્થાનો આવે તો પણ ડગમગે જ નાહ ઝીંહી ખામી ન આવે તેનું નામ જ ક્ષાયિક્ષ આવા ત્રણ ત્રણ પ્રકારો દર્શન અને ચારિત્રમા બને, પણ જ્ઞાનમર્મ ત્રણ પ્રકાર ન થાય

આત્માની અષ્ટ સમૃદ્ધિ

હવે જગતમા એક વખત ખ્યાલમા આવ્યા પછી વસ્તુ જતી નથી. જેમ ‘અગ્નિ બાળનાર છે’ એવી પ્રતીતિ થયા પછી તેમા કોઈ આગળી ન નાખે અરે, સાં માણસો કહે કે તું નહિ બળે છતાં કોઈ આંગળી નાખવા તૈયાર ન થાય. કારણ અહીં મુદ્દલ બધ થાય પણ થયા પછી ન જાય એટલે અહીં આત્માની અષ્ટ સમૃદ્ધિ છે, સિદ્ધિ છે, ઔપશમિક, ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ, તેવા જ ત્રણ ભેદો ચારિત્રના અને જ્ઞાનના ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિક એ બે ભેદો મળી કુલ આઠ ભેદો આત્માની સમૃદ્ધિના છે. વા જ ખરી, પણ હામ ચોખ્ખુ કર્યા વિના દૂધપાક બનાવાય તો તે સારો ન જ લાગે વસ્તુ-ઓ કિમતી હોય છતાં ઘેંચા વગરના હામમાં કરેલો હોવાથી વસ્તુની કિમત ઘટાડે અને વસ્તુનો આદર ન થવા દે, તેમ અહીં આત્મામા ચોખ્ખાઈ જોઈએ, પછી તે દૂધપાકરૂપી વસ્તુનો આદર થાય.

સેનાપતિની તરફીબથી જ યુદ્ધમાં જીત

અહીં તારુ ચોખ્ખુ શુ ? દરેક આચાર્યાદિએ મને એ જવાબ્યું છે કે—એકલા દર્શનને સમકિત કહેવું, જ્ઞાન કે ચારિત્રને સમ્યક્ત્વ કહેવાનું કોઈએ મને જવાબ્યું નથી. અરે ! મેં એવું સાબલ્યું પણ નથી. શ્રદ્ધાને સમ્યક્ત્વ કહેવાય, પણ જ્ઞાન અને ચારિત્રને સમ્યક્ત્વ કહેવાનું તમો કહો છો. વાત ખરી, પણ શૂરા સરદારોને લાખોના લશ્કરોથી જ જીત મળે છે. એકલો સરદાર લશ્કર વગર કંઈ ન કરી શકે. લશ્કરના જોરે, પ્રજ્ઞના સાધને અને પોષણે જીત મેળવી તે આગળ વધે છે, છતાં ઇતિહાસ તો ફલાણો જીત્યો એમ કહે છે. ઇતિહાસમાં લશ્કરીઓનું કે પ્રજ્ઞનું લિસ્ટ-બ્યાદી ન અપાય. એમાં તો શૂરા સરદારનું જ નામ આવે છે. પાંડવો અને કૌરવો લડ્યા, ત્યાં જીત્યા પાંડવો, પણ વચમાં જેની મદદે લડાયું અને જીતાયું હતું તે કોઈનું નામનિશાન પણ લેતા નથી તે કેમ? કહો કે પ્રભાવ એનો છે સાધન તરીકે લશ્કર આદિ સામગ્રી છે પણ તે સર્વમાં તરફીબ કોની ? કેમ

લક્ષ્ય લેવું એવી રીતે તેનાં શ્રી યા ક્ષેત્રમાં પ્રથમ જનુ એ તર
પ્રીય પ્રેતી? મ્હે કે જન નવી-સેનાપતિની અહીં જોમ જનગન મર્વ
ત પ્રીયને કરનારા લેય છે પછી તેમાં જીત મહાધર્મના પ્રતાપે કે
માધનોની વિપુલતાએ મળી લેય છતાં નામ તો જનગનુ જ આવે
અહીં ચારિત્રના પ્રતાપે મ્મનો ક્ષમ થાય ખરો પણ ચાત્રિને જણા
નાર તેના માધનોને લાવનાર વગેરે મોજુ કે સમ્યક્ષવ અહીં
સમ્યક્ષના સમ્યક્ બને લેય સમ્યક્ચાત્રિ પણ સમ્યક્ બને લેય
છતાં નિશ્ચય જે છે તે જ સમ્યક્ દેનાય આવી ગીતની રાધા નાદી
રહે છે તેનું મમાધાન પણ શાસ્ત્રમાં આપે છે

દર્શનને જ સમ્યક્ કેમ કહી છે ?

હરે આઠ મમૃદિ પ્રેતે નણ સુ કે પદયો આત્માના પ્રેત,
તેના મગે નાદી શમ મરે છે કે મળેનું સુ પણ છે તો પછી સમ્યક્
દર્શનને જ એટલે નિશ્ચય પ્રતીતિ, નક્કી જાતને જ સમ્યક્ મ્હે
છે ? નહોતો સમ્યક્ કેમ નથી પ્રેત ? મોઈ શ્વેતક્રાન્તે આચાર્ય જાન
કે ચાત્રિને સમ્યક્ના સમ્યક્ચાત્રિ પ્રેત નથી માત્ર સમ્યક્
શમ થી શ્વેત નિશ્ચય દેનાર કે મચિને પ્રેતાય છે અહીં ચારિત્રમાં
કે નાનમાં સમ્યક્પણુ છતાં મમતિપણુ મોઈ પ્રેતુ નથી આચાર્યદિ
મર્વ મમતિપણુ નિશ્ચયમાં લાઇ બેગ છે અહીં બેનું અપમાન શ્રી
એટો ડાહ્યુ મગવ્યુ આ તો અન્યાય પ્રેતાય તમે મેને મમન્તિ
નથી પ્રેત તો શાથી બન્યું ? મારી નતે હું નાડો બાધુ તારે જ
હું મધનમક જાણાઉં તે રિના હું બધનમક નથી વાત ખરી-
અહીં અધ્યયનના જોખમે તમે જોખમ છે મગલ કે વ્યાખ્યા
તમે રાહો પ્રેત કાલમે કે નુ નાન અમીનને લેય છે રખીનને મધ
વેવાદના નદિ જના રખીનોની નનામાં આજર મતી વગેરે રખીનની
યાર કેમ જીતે તો પગ દન । કેમ ને અને હાર તો પછી રખીનોની
મમામાં આમડની જમાવ ન નમે એટલે ત્રિવીરિતિન સુરી
પર ચાર્ય તેમ કે દાથમાં ને તો તે રખીનની આમડ વગેરે પણ

એક બે કોર્ટમાં હારે તેવો કેસ જો વકીલ લે તો તેની આખર ન જ વધે. અહીં ટીકાકાર કહે છે કે તમે આ અધ્યયનના વકીલ બન્યા છો તો ઠેક પહોચાડજો.

શૂરા સરદારનું દષ્ટાંત

આ આખા અધ્યયનમાં સમ્યગ્દર્શનને સમક્રિત કહેવું એ જ જણાવવાના છે. જ્ઞાન કે ચારિત્રનું સમક્રિત તમો ખોલી ગયા છો ખરા પણ તમો જણાવવાના નથી. વકીલ અણધરતો કે જૂઠું પુરાવો આપે તો તેની સનદ કોર્ટમાં રદ થાય. હવે અહીં સભાની આગળ જે એકલા સમ્યગ્દર્શનનું સમક્રિતપણું જણાવો છે તે ખીંકમાં તો તમો આ સભાને અવજો રસ્તે દોરી રહ્યા છો. વાત ખરી, પણ અહીં જે કહેવાય છે તે જરા સાબળો. જે મનુષ્ય હૃદયમાં આવેલી વાતોને ખુલ્લી કરે તેનો ખુલાસો થાય, પણ જે ખુલ્લી ન કરે તેનું શું થાય ? અહીં તે તારો વિચાર જાહેર કરી મારા ઉપર જે આક્ષેપ મૂક્યો છે તે વાજખી છે, પણ તને પૂછીએ છીએ કે સાધનોનો જે ખોધ તે નિશ્ચય પહેલાં હોય કે નહિ ? રમતા છોકરાઓ તરવાર, બદ્ધ આદિને આખે દેખે છે, છતાં આખે પાટા નથી બાધતા. અરે, સરદારના નોકરો હથિયારને સાફ રાખે તેથી સુભટ નોકર કે સુભટ સરદાર ? અહીં ચાકગે હથિયારને સાફ કરે, તે સરદારની મહેરનજર માટે પણ છત મેળવવા માટે હથિયારને સાફ કરતા નથી હવે શૂરા સરદારને અગે ચાકરનું હથિયારપણું કામનું નથી તેનો શૂરો સરદાર પોતે હથિયારને તૈયાર કરે તે કામ લાગે.

સમક્રિતમાં જ મોક્ષ લાવવાની તાકાત છે

હવે અનતી વખત આ જ્ઞાન, ચારિત્રનો વર્તીવ જીવને મળેલ છે. નવગ્રંથેયક સુધી જાય તેવું ચારિત્ર અનતીવાર મળેલ છે પણ જેમ ખેતરમાં ધરો જીગેલી હોય છે છતાં તે કોષ્ટક જીવના કામની નથી. ફળ જ હોય નહિ ગમે તેટલી ફાલેફૂલે છતાં સ્વભાવ ફળ આપવાનો નથી. તેમ આ જીવને જ્ઞાન ને ચારિત્ર અનતીવાર આવેલ છે પણ તે

સમન્તિ આયે આને ત્યારે જ મોક્ષને નેનાર અને સમન્તિ વગર
ચારિત્ર કે જ્ઞાન કંઈ મમનું નથી મોલ લાવવાની તાકાત જ્ઞાન કે
ચારિત્રમા નથી તે તાકાત તો મમક્તિમા છે મોલ નહિ આવવામા
ન્યૂનતા માત્ર અમ્યગૂર્ણનની હતી જ્ઞાનચારિત્ર જ્ઞા સમન્તિ આવે
અને તે પછી મોક્ષ મગે તેમાથી સમક્તિના જ પ્રતાપે બીડમા વસ્ત્રાદ
ચારે તરફ વરમે છતા બાજરીનો છોડવો નથી બગતો ખેડો કે વાવેતર
નથી વગર વાવેતરે ચરેનો વસ્ત્રાદ બીજને પે । ન શ્રી શકે તેમ
અહી મમ્યક્તવરૂપી બીજ વિના જ્ઞાન કે ચારિત્ર કામ ન કરી શકે
હવે નાનો મરખો નાંધતો જોય વવાયો દોષ તો તેના છોડવાને બિચા
વિના ન જ ચારે તેમ અહીં નાનો મરખો પણ મોક્ષનો નિશ્ચય એટલે
ઓપશમિત્ર ભાવનો નિશ્ચય થયો દોષ તો જ જ્ઞાન અને ચારિત્ર મમ
લાગે જમીન રસાળ હોય બરખે વસ્ત્રાદ હોય છતા વાવેતર ન કંઈ
તો ધામ જ ઉત્પન્ન થાય તેમ અહી મમ્યગ્જ્ઞાનરૂપી ક્ષેત્ર અનતીતાર
મગેન છે, તેમજ ચારિત્રરૂપી ક્ષેત્ર પણ મગેન હતું જ્ઞા દર્શનરૂપી બીજનું
વાવેતર થકુ ન દોષ માટે ફળ ન મળ્યું હવે થકું ચણા માજરીનો
દાણો ખેડો છો પણ માગી કે પાણીનો દાણો બોલતા નથી હવે માગી
કે વરમા વિના દાણો થયો નથી છતા જણાવો જશ તો બીજને જ ધામ

સમ્યગ્દર્શનના પ્રતાપે જ્ઞાન, ચારિત્ર

અહી જ્ઞાન ને ચારિત્ર વિના મોક્ષ નથી થતો છતા તેનું જો કંઈ
પણ બીજ ગણીએ તો તે સમન્તિ જ છે દાણો બીજના નામે ઓળ
ખાય પણ માગી કે પાણીના નામે ન ઓળખાય તેમ અહી મોક્ષના
બી તરીકે સમક્તિ જ છે જ્ઞાનચારિત્રની જરૂર તો ખરી માગી
પાણી સતત ચીજો છે, પણ એ બીજ તરીકે ન ગણાય હવે આ
સમ્યગ્જ્ઞાન કે ચારિત્ર તે તો સમ્યગ્દર્શનના પ્રભાવે ચવારૂપ હોવાથી તે
સ્વતંત્ર ન જ ગણાય એટલે સમ્યગ્દર્શનના પ્રતાપે જ્ઞાન, ચારિત્ર
છે હવે આ શ્રદ્ધા નિશ્ચય પ્રતીતિ તે આ બનેને અમ્યક્ત પ્રનાર
છે આથી તે સમક્તિરૂપ ગણાય આ વાત ખરી પણ યુક્તિથી સમજાવેલી

કરવા પ્રયત્ન કરે, પણ તેનાં મળ કારણોને નપામે નહિ. પછી તેને કેંકવાનો ઉઘમ તો થાય જ ક્યાથી ? હવે અનાદિ કાળથી આ શ્રવે કાંટાઓ કાઢવાનો ઉઘમ કર્યો ખરો, પણ આવળિયો કાઢવાનો વિચાર નથી કર્યો. તેથી તીર્થ કર મહાગજ ઉપદેશે છે કે-આ આત્મા એક છતાં નવા નવા ભવમાં જુદાં જુદાં રૂપો લે છે પાપના ઉલ્લે નારક કે તિર્થ ચતા રૂપે ઉત્પન્ન થાય, મધ્યમ પુણ્યના યોગે મનુષ્યપણે ઉત્પન્ન થાય અને ઉત્કૃષ્ટ પુણ્યના પ્રતાપે દેવગતિ પામે. હવે આ બધા દુ.ઓ પામે ખરે પણ તે થયાં શાથી ? અને તેનું નિવારણ શી રીતે થાય ?

નરકને શી રીતે મનાય ?

હવે વૈદ ગેગ જણાવે અને સ્વા આપે તો વૈદ કામનું. તેમ અહીં શ્રવને જન્મ, મરણાદિ ખરા ગેગો છે, પણ તેના ઉપાયો ન અતાવે તો તે વસ્તુ ન જાણવી સાગી અનિષ્ટ વસ્તુ જાણ્યા પછી તેના ઉપાયો જરૂર જાણવા જોઈએ જેમ જાગતા મનુષ્યની પાસે સર્પ આવે અને ઊંચતા પાસે સર્પ આવે, તો અનેના ભયમાં ફરક છે, એટલે અનિષ્ટ વસ્તુ જાણતા તેના નિવારણ માટેનો ઉપાય તો જાણવો જોઈએ. હવે નારકીનું જ્ઞાન હોય ? કોઈ કહે કે તિર્થ ચાદિને નજરે દેખીએ છીએ એટલે માનીએ. દેવને બ્યોતિષ્કના હિસાબે માનીએ, પણ નરકને તો મનાય જ શી રીતે ? તે માનવા સારુ કોઈ પણ પગથિયું નથી. મનુષ્ય કે તિર્થ ચ પ્રત્યક્ષ અને વ્યવહારમાં છે. સૂર્ય, ચંદ્ર ગ્રહ, નક્ષત્ર, તારા આદિ પ્રત્યક્ષ છે. તેથી તેમા રહેનારા દેવો માનવા પડે. નારકીના અંગે તો કોઈ દિશા નથી. માટે માનવી શાથી ?

ગુના કરતાં સજા વધુ હોય

હવે કુદરત કુદરતનું કામ કરે છે, જેમ લોક લોકસ્વભાવનું કામ કરે. હવે જેમ મનુષ્ય ગુનો કરે તેના કરતાં સજા વધુ જ હોય. પાંચ રૂપિયાની ચોરી કરનારાને સજા પાચથી વધુ જ હોય. તેમ અહીં શાસ્ત્રકાર કહે છે કે-એક વખત આપણે જે પાપ કરીએ, બીજાને દુખ દઈએ, હેરાન કરીએ, તેના ઉદય ઓછામાં ઓછો આપણે દસ

વખત બોગવચો પડે માટે ગુના જોટલી ગિફ્તા હોય નહિ પણ ગુના
મળતા મળણી શિયા ઝોઝામા ઝોઝી દોય વ્યાજે ડપિયા આઠ વર્ષે
બમણા અને મોળ વર્ષે આ ગણુ થાય અતી પાપો બાધીએ અને
તેનુ વ્યાજ ગળીએ તો તે ટેટલી વખત બોગવવા પડે ? એમ બવમા
મના પાપો ત્મ ગુણુ તો બોગવવા જ પડે

જગતમા કુલ્લની હાલની તપાસ

હવે જગતમા કુલ્લની ૧ તપાસીએ રોરીમા એ જણુને
અન્યાય થયો દોય તો ગેરીનો ગેઠ નિમન લાવે ગામતી પચાન મુખી
પનાને દેશની પચાત જાન પનાવે ખજ ખડના જાનની પચાત
ચકવતી પનાને પણ હવે તે ચકવતીના અન્યાયની પચાત
મેણુ પનાવે ? મેણુ કે કુલ્લ તેની પચાતને પનાવશે એટલે જે
મતાધીનો દોય તે મતાના બડાને જે અન્યાયો મરે તેનુ ફળ મેણુ
આપશે ? તો મેણુ કે કુ ન જરૂર ફળ આપશે ધરમા માણુમ
અન્યાય મરે તો તેનુ ફળ તો ગેઠ જ આપે પણ અહી ગળ અન્યાય
મર અને તે તો મૌથી મોટો છે હવે તેને મળ મળાગે કાઈ
નથી પણ કુલ તેને છે તી નથી માટે કુ નો માનવી પડગે
ને કુલ ને ન માનીએ તો મતા ઉપર અકુશ મણુ ધાવ જ નહિ

ખૂનોની પરપરાની મળ કયા સોગનાય ?

અહી મળ ઉપર અકુશ ધાવનાર કુલ્લ છે તો પત્રી
વધારેમા વધાર અન્યાય કના નુ શવન કેટલુ ? ચકવતી કદાચ
અધમી કે અન્યાયી હોય તો કોઠ પૂર્વ મુખી તેમ મરે વધાર તો નહિ
ને ? પત્રી તેની ય્યા શી થાય ? હવે અહી કોઠ પૂર્વ મુખી અન્યાય
કનાગે તેનુ ફળ તાજ મરીએ તો મટલુ થાય ? પ્રાચીન મળમા
ભાય લગાડાની જની અને તે વે નાથી શવો મરી ગયા, તેનાથી તેભાય
લગા ના ને દમણી લાયની વેના બોગવવી તો પડે હવે તેની
વેના વેદાય મા ? મેણુ કે આ ઔલિ સરીગ કે જે તિર્થય
કે મનુ ના છે તે દમણી વનાને મન મરી શકે જ નહિ હવે કાઈ

પણુ તેને કાઢવા માટે કોઈ સત્તાધીશનો હુકમ ચાલતો નથી. રાજા-મહારાજા, વાસુદેવ કે ચક્રવર્તી કે છત્રો પણુ નિરુપાય છે.

અનાદિની આપત્તિ નિવારવાના ઉપાયો

હવે તે નિરુપાય આપત્તિ ટાળવા માટે ઉપાય છે ખરો. વળી તે બહાર સેવા જવાનો નથી. અરુ ! ઘરને આગણે કલ્પવૃક્ષ છતાં જે દુરિંદ્રતામા જન્મ પૂરો કરે તેને શુ કરેનું ? તે બેનસીય જ ગણાય. તેમ અહીં આ આત્મા જન્મ, મરણાદિ આપત્તિઓને ભોગવ્યા કરે અને તેને દૂર કરવાનો ઉપાય પોતાની પાસે છે બહાર સેવા જવો પડે તેમ નથી. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર્ય ત્રણુ વસ્તુ પોતાના આત્મામાં જ છે. તે ત્રણુ વસ્તુઓ જ ગેગોને દૂર કરે. જન્મ, જરા, મરણાદિ આપત્તિને દૂર કરનાર આ રત્નત્રયી જ છે, તે બહારની નથી પણુ તમાગ આત્મામા છે. તે ત્રણુ ચીજોમાં દર્શન અને ચારિત્રના ત્રણુ ત્રણુ ભેદો જણાવ્યાં અને જ્ઞાનને અગે બેદ જણાવ્યા. આ ત્રણેય પ્રકારની સુદર ચીજો તમારા આત્મામાં જણાવી.

સમ્યગ્દર્શન હોય તો જ સમ્યગ્જ્ઞાન હોય

હવે અહીં શિષ્ય શકા કરે છે કે-ત્રણુ સમકિત સાબળતા નથી. માત્ર સમકિત તો એક જ સાબળીએ છીએ જ્ઞાન અને ચારિત્રને સાબળીએ છીએ ખરા, પણુ તેને સમકિત શબ્દથી કહેતા નથી. હવે તમે આગળ અધ્યયનમા એકલા સમ્યગ્દર્શનને સમકિત કહેવાના છો તો પછી અહીં સમકિત તો ત્રણેમા છે જ્ઞાન કે ચારિત્રમા પણુ સમકિત છે છતાં એકલા દર્શનને તેની મહોરછાપ કેમ ? વાત ખરી પરંતુ જગતમાં શેઠ આવે તેની પાછળ વાણોતર આવે. છતાં તમે શેઠ આવ્યા એમ બોલો પણુ વાણોતર આવ્યો એમ ન બોલો. શેઠના આવવાથી વાણોતર આવી જ જાય. હવે જ્યાં સમ્યગ્દર્શન હોય ત્યાં જ સમ્યગ્જ્ઞાન કે સમ્યક્ચારિત્ર હોય. હવે સમ્યગ્દર્શન ન હોય તો સમ્યગ્જ્ઞાન કે સમ્યક્ચારિત્ર ન ગણાય. તેથી ટીકાકાર કહે છે કે-સમ્યગ્જ્ઞાન હોય ક્યારે ? તો કહે છે કે-સમ્યગ્દર્શન હોય તો જ. ચારિત્ર અગે

પણ સમ્યગ્જ્ઞાન હોય તો જ ચાિનું મમ્યકૃત્વ કહેવાય અહીં જ્ઞાન ને ચાિનું મમ્યગ્જ્ઞાન વિના મનાય જ નહિ માથી ? દુનિયામા મમજણવાળા છે છતાં મમ્યગ્જ્ઞાનના કામ ન કરેવાય ? તેમ પાપથી કરવાના છે ત્તા મમ્યકૃત્વાચિનના કામ ન ગણાય ?

તસૂસાની સમજણ કે પ્રવૃત્તિની રાજ્યનું સત્યાનાશ જસમો બને નસ્ટ પ્રે એટલે રાજ્યનો ટેક- ૨ પણ આપે અને દુનરુદ્ધોગની તરફીય પણ પ્રે, પણ તેમા ગજ્યનું સત્યાનાશ જ હોય જસમની પ્રવૃત્તિ આશીર્વાદ ૫ ૧ હોય વશાદની મમજણ કે પ્રવૃત્તિ તે જ ગજ્યને આશીર્વાદ સમાન મને જસમની મમજણ કે પ્રવૃત્તિ તે ગજ્યને ત્રાપ સમાન છે તેમ અહીં જેને આત્મકલ્યાણનું ધ્યેય ન હોય છવાદિ તત્વો તરફ જોય ઉપાય તરફ વિચાર ન કર્યો હોય તેવાની મમજણ આત્મકલ્યાણને માટે આપણ જ છે આત્માના કલ્યાણને માટે કોની સમજણ આશીર્વાદ ૩૫ બને ? જેને આત્મકલ્યાણ કમ્વાનો નિશ્ચય કર્યો હોય તેની

નદાદાની મમજણ કે પ્રવૃત્તિ રાજ્ય માટે આશીર્વાદ

હવે મમજણનું આપણ કે પ્રવૃત્તિનું આપણ તે વશાદરીને અંગે ગણાય હવે જેને આત્મકલ્યાણની મમજણ નથી તેવાની પ્રવૃત્તિ આત્માને આપણ જ બને પણ જેને મોક્ષ સાધનાનો નિશ્ચય મ્યો હોય તેવાની પ્રવૃત્તિ આત્માના કલ્યાણને માટે આશીર્વાદ ૩૫ બને તેમ અહીં જ્ઞાન અને ચાિ આત્મકલ્યાણને માટે માર બને ? સમ્યગ્જ્ઞાન હોય તો જ હવે જેને ઈરિયોના પોપણમા ધ્યેય છે, પુદ્ગલને એ આરામમા ખવાની બાવના છે તેની પ્રવૃત્તિ મુદ્દ પ્રે ગણીએ ? જ્ઞાન કે ચાિનું મમજિનપણ તે સમ્યગ્જ્ઞાનના પ્રતાપે ગણાય જેની દષ્ટિ ખાખ હોય તેનું જ્ઞાન કે ચાિનું તે પણ ખગણ જ ગણાય જસમની પ્રવૃત્તિ કે મમજણ તે રાજ્યને કાયદામર નથી, પણ વશાદની મમજણ કે પ્રવૃત્તિ કાયદામર હોય

બચ્ચાંઓ કે સ્ત્રીઓ માટે દષ્ટાંતની જરૂર

હવે તેના માટે દોષ દટાત છે ખરું ? તો કહે છે કે—
કાલ્પનિક અને બનેલુ એમ બે દટાત હોય તેમાં કાલ્પનિક
તે ખડું કરેલુ અને બનેલુ તે ચરિત કહેવાય. હવે અહીં વક્ષાદરીનુ
દટાત તે કાલ્પનિક ગણાય, પણ ચરિત દટાત દોષ બતાવશે ? અહીં
મોક્ષમાર્ગને અંગે સમ્યક્ત્વની મુખ્યતા જણાવવા માટે. તેમ જગતમાં
વક્ષાદરી જણાવવા માટે રાજના બે કુંવરોનુ દટાત આપે છે. એક
કુંવર અધ છે. બીજો કુંવર દેખતો છે. આ કથા અહીં શી ? કથાઓ
તો બાયડી છોકરાઓ જ કરે. મોટાઓ ન કરે. વાત ખરી, પણ
શાસ્ત્રકારો સર્વને બોધ કરવાની ભાવના રાખે એટલે જે જેવી રીતે
સમજે તેને તેવી રીતે સમજાવવા કરજ પાડે છે. એટલે હુકમ દાખલા,
હલીલોથી સમજાવવા પડે અહીં દટાત તે સમજુ માટે નથી. સમજુ
માટે તો હેતુ, હલીલો કહી ગયા પણ જે બચ્ચાંઓ કે સ્ત્રીઓ છે
તે હેતુ, યુક્તિમા કે ઓર્ડર—હુકમમાં ન સમજે પણ દાખલાથી તેઓ
સમજે માટે તેમના બોધ માટે અહીં દાખલો આપવો જરૂર છે.

રાજના બે કુંવરોનુ દષ્ટાંત [ ]

તેથી કહે છે કે ઉદયસેન નામના રાજાને વીરસેન, સૂરસેન
નામના બે પુત્રો છે. ઉદયસેન નામનો અર્થ એ છે કે જેની સેનાનો
ઉદય છે. તેથી ઉદયસેન રાજા નામ છે પ્રાચીન કાળમા સેનાના બળે
રાજ્યનું બળ ગણાતું. પુત્રોનુ નામ વીરસેન અને સૂરસેન છે. તાકાત
તે શારીરિક ચીજ છે. હિંસા એ માનસિક ચીજ છે અહીં વીરસેનનુ
નામ રાખવાથી સેના વીર્યના પરાક્રમવાળી હોય. શૌર્યવાળી સેના
હોય. આવા નામો પાડવામાં પણ બુદ્ધિ જોઈએ. આજકાલ
નામો પાડવામાં કાંઈ ખ્યાલ જ નથી રખાતો. હવે નામ વ્યવાસ્થિત
પ્રાણી હોય તો પોતાની પ્રવૃત્તિ કરવામા વિચાર થઈ શકે. હવે બીજા
લોકો પાપને હડસેલે છે. શાથી ? પુણ્યથી પણ જૈનો પુણ્ય—પાપ
બંનેને ભોગવવાનું માને છે. પાપ નિર્જરાથી, નિર્જરાના કારણથી,

તપાદિથી નાશ પામે પણ 'પુણ્યે પાપ ઠેલાય' એ માન્યતા જૈન શાસન^૧ નથી ધરાવતું કારણના શાકમા ગોળ નાખો તેથી^૨ કંડવાશ અને મીઠાશ બંને જીવો લાગવાની છે જેમ કંડવાશ કે મીઠાશ એ બંને સ્વતંત્રપણે જીવના તોમ અહીં પુણ્યપાપ બંને ભોગવવાના જ

પુન્યથી પાપ ન ઠેલાય

અહીં રાજના ધરે કુવર જન્મ્યો પણ આધજો છે અહીં પુણ્યથી પાપ ન ઠેલાય નહિ તો અધત્વ ન આવત હવે પાપ ઠેલાય ખરું પણ તે નિર્જરાથી પુણ્યથી નહિ પાપનો નાશ કરનાર નિર્જરા છે પણ પુણ્યથી પાપનો નાશ^૩ ન થાય પુણ્ય-પાપ બંને સ્વતંત્ર ચીજો છે તેથી તે બંને તે તેમણે ભોગવવા જ પડે તેથી અહીં વી સેન કુવર આધજો છે અહીં રાજના ધરે જન્મવું તે પુણ્યથી છે તે પુણ્યથી હવે આધજાપણું જતું હોત તો અહીં અધાપો ન હોત અહીં પુણ્ય ને પાપ બંનેનો ભોગવટો^૪ જીવને લેવો પડે ॥

અધમા દેખતા કરેતા વધુ અકલ અને અભ્યામ

અહીં દુનિયાનો^૫ જેને અનુભવ હરો તેને ખ્યાલ હરો કે દેખ તાઓ જોટ્યો અભ્યામ કરે તેના ક તા આધજો વધુ અભ્યાસ કરે^૬ દેખતાઓ આખનો ઉપયોગ કરે તેથી શક્તિનો વ્યય પણ થાય^૭ હવે અકલ અને અભ્યાસ આધજામા વડુ દોષ છે અહીં આખે આપગ એવા કુવરની શી દશા થશે^૮ એ વિચારી રાજને દયા આવી તેથી તેણે તેને ગાયનાક્ષિી મળાઓ શીખરી^૯ હવે જે મૂર્ખને છે તે રાજ કુવરની ગાદીને લાયક છે તેને રાજ્ય ચલાવવા લાયક મળાઓ ધનુ પ્યની બાણાવળી વગેરેની મળા રીખવી આ વાત માલગીને આધજા કુવરે રાજને નિનતિ મરી કે પિતાજી મને ધનુર્વેદની નિવા રીખવો અહીં બંને પુત્રો મરખા છીએ તેથી મિ ત આખવામા બે ન મરે મને મ લીન શીખરો અને એને ધનુર્વ મે^{૧૦} મળા માથાનો માનવી શું ન કરે^{૧૧} માટે મને પણ ધનુર્વેદ તો રીખવો જ

ગાયનની કળા તો તેના જીવન માટે છે, પણ અહીં ધનુર્વેદ શીખવાનો આગ્રહ છે, તેથી શિક્ષકોને બોલાવી તેને શીખવવા લાગ્યા.

દારૂના કેકરૂપ જીવાની

અંધ વીરસેનને ઉપાધ્યાય પણ સારો મળ્યો. હવે પોતાનામા અકલ ન હોય તો ઉપાધ્યાય શું કરે? વળી ઉપાધ્યાય સારો હોય, પ્રજા પણ હીક હોય છતાં અભ્યાસ ન કરે, ગેડીદડા રમે ત્યાં કામ શું લાગે? અહીં વીરસેનને અધ્યાપક, બુદ્ધિ અને ખત ત્રણે સારા વાનાં છે, તેથી ચઢતો ચઢતો શબ્દવેધી બન્યો. જગતમા તાકીને. જોઈને બાણુ વીધે પણ અહીં આખેપાટા બાંધીને ખડખડ શબ્દના અનુમાને બાણુને વીધનારો આ વીરસેન બન્યો. હવે કોઈક વખત શત્રુનું સૈન્ય ત્યાંથી તૈયાર થઈને નીકળ્યું છે, ત્યાં રાજસભામાં ખબર પડી આ સભામા વીરસેન, સૂરસેન આદિ બેઠા છે, ત્યાં આધજો વીરસેન બોલો થઈને કહે છે કે-આ શત્રુસૈન્યને હું હકાવું તો કેમ? હવે જીવાની એવી ચીજ છે કે વગર દારૂએ કેકરૂપ આવે. દારૂડિયાને કેકરૂ તો દારૂ પીએ ત્યારે આવે, પણ અહીં વગર દારૂની કેકરૂપ જીવાની છે. તેમા પણ રાજકુવર, એટલું જ નહિ પણ ધનુર્વેદની કળાનો તેણે શાસ્ત્રથી અને ક્રિયાથી અભ્યાસ કરેલ છે. હવે તે કેટલો આગળ વધ્યો હશે? અહીં જીવાનિયો છે. અભ્યાસી થોડો ચઢે અને તેમા આ શાસ્ત્ર અને ક્રિયા બંનેની વિધામા પાસ થયેલો છે, પણ પોતે આધજો છે. તેની સૌને ખબર છે.

ઓસાન બડા કે હથિયાર?

કોઈવાર અકબર પાછાહે બીરખલને પ્રશ્ન કર્યો કે હથિયાર છે કે નહિ? વળી ઓસાન બડા કે હથિયાર? એવો પણ પ્રશ્ન કર્યો. બીરખલ કહે છે કે ઓસાન બડા. હવે તે શાથી? તો કહે છે કે વખત આવે તો ખબર પડે. હવે કોઈવાર એક ગાડો હાથી હાથીખાનામાથી ફટો થયો. અહીં દરબારગટનું બારણું અને કપાઉડનું બારણું બંધ કરેલ છે. અહીં બીરખલને બીજું કંઈ ન જડ્યું તેથી તેણે

રસ્તામા પડેલ દૂતરાને હાથીના લમણા પર ફેંચ્યું એને ઓસાનરપે
 મમે લગાડ્યું તેમ અહીં વીરસેન કહે છે કે-આખું શું મમ લાગે ?
 તે તો તેની નજીકમા ગ્રેહી વસ્તુને ખતાવે ત્યારે શબ્દ તો દૂરથી પણ
 સંભળાય અહીં છેટેથી આવેના અવાજને હું સાંભળું છું પછી નજીક
 મા દેખનાર એની આખ છે કે નહિ તે વિચારવાનું છે જ નહિ હવે
 મારામા જ્ઞેમનો ભરોસો એટલે બધો છે ગાનો ? શબ્દરેધીપણનો
 ટાંખણી ખખડે તેનો અવાજ આ અણ્ણદ્રિય જાણી લે છે અહીં
 શત્રુસૈન્ય આવેન છે ત્યારે યુદ્ધનો આદેશ રાગ પાસે માગ્યો હવે
 દરેક જગો પર સૂરસેનને આ વીરસેન પાછો પાડે તેથી રાગએ તેનો
 અતિશય જાણી યુદ્ધનો આદેશ આપળા એના વીજ્ઞેનકુમારને આપ્યો.

શબ્દરેધી બાણોથી શત્રુસેનામા હાહાકાર

હવે શબ્દનવણથી આપળા એના વીરસેને શત્રુના લશ્કરમા
 હાહાકાર મચાવ્યો. શાથી ? તે શબ્દરેધી બાણનો ઉપયોગ કરવાથી
 હરે આ દષ્ટાંત પૂરું થયું ? તો કહે છે કે-ના પ્રાચીનગ્રાજમા ચર
 પુરુષો હતા તે માત્ર ખનાવ જણાવે પણ તુકશાન કરવાનું કે જિયલ
 પાયલનું કામ તેનું નહિ જસૂન તો ખમગ કાઢેઅને જિયલપાયલ પણ
 મરે અહીં શત્રુના સૈન્યને આધગો વીરસેન શબ્દરેધી બાણોથી મારે
 છે તે મામા પક્ષને ખમર પડી એટલે શબ્દ મરવો જ બધું મર્યો અહીં
 ચૂપ થઇને લશ્કરે લડવા માડ્યું અને તેની ચારે તરફ ફરી વળ્યું આ
 ખમર રાજસમામા પડી ત્યાથી સૂરસેન કુવર યુદ્ધના મોરચે પહોંચ્યો
 શત્રુસૈન્યને હાહાકારે તેણે ની મેનને છોડ્યો. અહીં બાણોનો વરસાદ
 વરસા મે આ જગો પર દષ્ટાંત કયું ? અહીં નીરસેનની કથામા
 તત્ત્વ તું જણાવનું છે ? તો કહે છે કે જમ વીરસેનમા ધનુર્વેદનો
 અભ્યાસ પૂર્ણ અને ક્રિયા પણ પૂર્ણ હતી અર શબ્દરેધીપણ
 હતું છતાં દર્શનાક્રિયાના અભાવે તે શત્રુને આધીન બન્યો.

દર્શનક્રિયાનું મહત્ત્વ

અહીં મૂ મેન દર્શનક્રિયાવાળો હતો તો અકલ્પ ઓછી છતાં

શત્રુનો પરાજય કરી તેણે જીત મેળવી માટે પ્રથમ દર્શનરૂપી ક્રિયા જેના હાથમા હોય તે જ આગળ મોક્ષમાર્ગે જઈ શકે. આથી દર્શનનું સમક્રિતપણું કેમ કહ્યું ? જ્ઞાન ને ચારિત્રનું સમક્રિતપણું કેમ નહિ તે પણ સમજાશે. અહીં નિયુક્તિકાર આગળ ઓતાઓ શંકા કરે કે એક લીધેલી વાતને દુનિયાને કેમ સમજાવવી તેના અંગે કાલ્પનિક કથા ગોઠવાય, પણ અહીં કલ્પનાની કથાદ્વારા સિદ્ધાંત સાબિત કરવા માંગુ છું એમ નથી પણ નિયુક્તિકાર પોતે જ આ દૃષ્ટાંતના પોષણમા ગાથા કહે છે અને તેથી સમ્યગ્દર્શનને સમક્રિત કહેવું એ અધિકાર અત્રે જણાવાશે.

વ્યાખ્યાન : ૨૯

“કુળમાણોઽવિ ચ કિરિયં પરિચ્ચયંતોઽવિ સયણધણમોપ ।

વિંતોઽવિ દુહસસ ડરં ન જિણદ્ અંધો પરાણીયં ॥

(માત્રા ૦ નિ ૦ ૨૧૯)

જગતને દોરવા પ્રથમ ફળદર્શનની જરૂર

શાસ્ત્રકાર મહારાજ શ્રીમાન શીલાંકાચાર્યજી મહારાજ ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે આચારંગસૂત્રના ચોથા અધ્યયનની ટીકા કરતા આગળ જણાવી ગયા કે કોઈપણ ભૂતકાળની અદર, વર્તમાનમાં કે ભાવિકાળમા તીર્થ કરે થયા, થાય છે, અને થશે તે સર્વ તીર્થ કરે આત્માના ઉદ્ધારનો ઉપદેશ જ કરવાવાળા હોતા નથી. તેઓનું ભવા તરથી એ ધ્યેય જ હોય છે કે જગતના જીવોનો ઉદ્ધાર કેમ થાય? ખલાસીને વિચાર નાવથી તરવાનો હોય ખરો પણ તેનું ધ્યેય તો મુસાફરોને તારવાનું હોય છે. અહીં તીર્થ કર મહારાજ અને સામાન્ય કેવલીઓ પણ મોક્ષમાર્ગ લે, પણ તીર્થ કરની દીક્ષા, ઉપસર્ગસહન યાવત કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ તે પણ જગતના ઉદ્ધારને માટે હોય છે, કારણ કે દરેક તીર્થ કર સમજે છે કે જગતના જીવોને ઉદ્ધારના ઉપદેશનું ફળ લાવ્યા કે દેખાડ્યા વિના કામ ન લાગે. જગતને દોરવા માટે પ્રથમ ફળ બતાવવું પડે.

દુનિયાના ઉદ્ધાર માટે જ તીર્થ કરની દેશના

હવે દુનિયાને જે દોરવાની છે તે અતીન્દ્રિયજ્ઞાનદ્વારા માટે પ્રથમ આત્મજ્ઞાન એટલે અતીન્દ્રિય જ્ઞાન જોઈએ હવે જે પોતે અતીન્દ્રિય જ્ઞાનનાજો હોય તે જ જગતને દોરી શકે જગતને દોરવા માટે અતીન્દ્રિય જ્ઞાન જોઈએ અને તે જ્ઞાન ધાતિકર્મના ક્ષયથી મળે અને ધાતિકર્મના ક્ષય કૃપમર્ગોદિ સહન મ્હાં વિના કે મોહનીયામ્ના ક્ષય વિના થાય નહિ માટે તે મર્વ કરવાની જરૂર છે એટલે દીક્ષા પ્રસીપહકૃપમર્ગાનું મહન મોહનો નાશ ધાતિકર્મનો નાશ, દ્વેષજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ આદિ સર્વ વાના જગતના ઉદ્ધારને માટે છે હવેજે તીર્થ કરની દેશના તે પણ જગતના ઉદ્ધારને માટે જ છે

આચાર્યાદિ ત્રણની દેશના સ્વ-પરતારક

હવે આચાર્યાદિ ત્રણની દેશના સ્વ-પર તારક છે પોતે તરે અને બીજાને તારે તીર્થ કરની દેશના તો પરને તારક છે, પોતે તો તરી ગયેલા છે આચાર્યાદિ ત્રણમા તો પોતાને તરતુ બાબી છે તેથી દેશનાબારા પોતાને તરવાનું અને પારકાને નાસ્વાનું પણ કરે છે તીર્થ કરે જે દેશના આપે તે નિ સ્વાર્થ પરોપકાર માટે જ છે, પોતાનો સ્વાર્થ તેમા કંઈ નથી આચાર્યાદિ પરોપકારી ખરા પણ તેઓ પોતાનું સાધ્ય પણ માધે માધે તીર્થ કરની દેશનામા પોતાને કંઈ પણ મેળવવાનું ન હોય

તીર્થ કર નામકર્મના ક્ષય

શકા-તીર્થ કર મહારાજે તીર્થ કર નામકર્મ બાધેલ છે તેના ક્ષય માટે તેઓ દેશના આપે છે અને તેથી તે કર્મના ક્ષયરૂપ ક્ષણ તો છે જ ને? સમાજ-મહાતુબાન! વાત તો ખરી મેન કાળવા લગાડમા સાચુ નાખ્યો, તેથી માત્ર ધોવા ગયા એમ જોવાના નથી પણ મેન કાળવા ગયા જોવાય અર્થાત્ અહીં લગાડના મેનની સાથે સાચુ નાખેતો પણ કાળે છીએ છતાં માત્ર કાદરા ગયા હતા એમ જોવાના નથી અહીં સાચુ મોતાની મેજે પેઠો નહોતો, આપણે નાખ્યો હતો તેમ

અહીં તીર્થંકર મહારાજને દેશના દેતાં તે કર્મ ભોગવાય ખરું, પણ તે કર્મ પ્રથમ હતું કયા ?

તીર્થંકર નામકર્મ બાંધવાનું કારણ

તીર્થંકર નામકર્મ જ્ઞાનાવસ્થાથી જ નેમ બાંધાતું નથી. તે તીર્થંકર નામકર્મ જગતના ઉદ્ધારને માટે બાંધેલ છે, એમ ને એમ બાંધાતું નથી અને તે જગતનો ઉદ્ધાર કરતી વખતે ખપે. તેવું કળ તો છે નહિ, અર્થાત્ દેશના દેતા પોતાના આત્મામા એક પણ ગુણનો વધારો કરવાનો નથી. આવી રીતે સર્વજ્ઞાનના તીર્થંકરો જગતના જીવોના ઉદ્ધાર માટે મથી રહેલા છે અને તે ભવાતરથી મયેલા હોવાથી જગતના જીવોને ઉદ્ધારની દેશના આપે છે.

પંચાતિયાનાં છોકરાં ભૂખ્યાં મરે

હવે અંધારું મટી અજવાળું થાય તો સર્વ ક્રિયા કરવી સૂઝે. તેમ અહીં જગતના જીવો અંધારામા ક્યાં ખૂંચી રહેલા હતા ? તો કહે છે કે આહાર, શરીર, દ્રવિયો અને તેના સાધનો, તે રૂપી ચારની ચોવટમા આ જીવ અનાદિ જ્ઞાનથી ગુચવાયેલો છે તે ચારની ચોવટ સિવાય તેણે બીજો ધંધો કયો નથી 'પંચાતિયાનાં છોકરાં ભૂખ્યાં મરે' એમ લોકોક્તિ પણ છે તેમ આ જીવ ચારની ચોવટને અંગે અનાદિ જ્ઞાનથી રખડેલ છે. તેથી તેના ઉદ્ધાર માટે જણાવ્યું કે 'તું તારું 'વચાર' 'અતિથિ મે આયા ઉવવાદ્વ' ।' મારો આત્મા ઉત્પન્ન થવાવાળો છે. દરેક ભવમાં ઉત્પન્ન થવાવાળો, ભવોભવ ભટકવાવાળો છે.' એ સર્વ બીજા ઉપદેશમાં જણાવે છે.

ચારની ચોવટરૂપી ચક્કરમાં ઘૂમતો જીવ

શકા-ધર તો ઓળખાવો ? બહારના બાધ જાય છે તે ઓળખાવ્યું પણ ધરમા શું છે ? માલ મિલકત શી છે તે તો જણાવો આત્મારૂપી ધરતું કુટુંબ શું ? સમાન-કહે છે કે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રરૂપી ત્રણ સુંદર વસ્તુ તે આત્માના ધરની છે, તેને તું સભાળતો નથી. અને ચારની ચોવટરૂપી ચક્કરમાં તું ઘૂમેલો છે. આ ત્રણનાં સમકિતે

ત્રીથા અધ્યયનમાં જણાવતા જિથ્થે શકા કરી કે તમે મ્હં નવીન જ લાગ્યા નૈન દર્શન કે' શાસ્ત્રમાં સમ્યક્ દર્શનને જ સમન્તિ બધા કહે છે પણ જ્ઞાન એ ચારિત્રને 'મમાકત શબ્દથી કોઈ કહેના નથી વાત ખરી પણ ન મ્હે તેથી ન હોય એમ ન મમજ્ઞુ ? ને ને પ્રસંગ દોષ તે તે પ્રમગે વસ્તુનું કથન થાય પણ કથન ન થવાથી વસ્તુ જ નથી એમ ન બોલાય હવે મમ્યજ્ઞાન કે ચારિત્ર તે મમન્તિ નથી એમ ન બોલાય

સમકિત જ્ઞાન અને મિથ્યાજ્ઞાન

હવે તે મમ્યજ્ઞાન અને ચારિત્રમાં સમન્તિ છે એમ માનવામાં વાધો નથી પણ તે સમન્તિ છે કેવી રીતે ? તે સમજાવવો ખરા ? મમન્તિ જ્ઞાન ઉજળું થયું એમ દુનિયામાં તો બોલાય નથી તમે ત્રણેને સમકિત કહો છો ત્યારે આખો મધ કે શાસ્ત્ર એકના સમ્યક્ દર્શનનું મમકિતપણું કહે છે શ્મિ તેમ છે તેથી લોકો બોલે છે, પણ હવે તે શ્મિ સાચી છે કે ખોટી છે ? તો મ્હે છે કે શ્મિ ખોટી નથી પણ ખરી છે તો હવે તેને મમકિત કેમ કહેવાય ? જ્ઞાન એકને એમ રૂપે છે પણ તે સમ્યક્દર્શનવાળાને થાય તો મમન્તિ જ્ઞાન અને મિથ્યાદર્શનવાળાને જ્ઞાન થાય તો મિથ્યાજ્ઞાન કહેવાય

આશીર્વાદ અને શ્રાપરૂપ ચાલાકી

ચાલાકી એકની એક છતાં શાહુકાર અને ચોરના મગજમાં આવે તો તેનો ઉપયોગ ભુંદી ભૂંગી રીતે થાય શાહુકારમાં હેરી ચાલાકી આશીર્વાદરૂપ નિવડે અને ચોરમાં મ્હેરી ચાલાકી દુનિયાને શ્રાપરૂપ નિવડે શાહુકારમાં આવેલી ચાલાકી અહીં આશીર્વાદરૂપ થઈ તેમ અક્ષય હોયિયારી તે જ્ઞાનરૂપ છે પણ તે સુદર ચ્યારે ? સમ્યક્દર્શિ હોય તો સમ્યક્દર્શિ ન હોય તો મગેની ચાલાકી સુદરપણાને પામતી નથી. મમ્યક્દર્શન હોય તો જ જ્ઞાન સુદર અને મમ્યક્દર્શન ન હોય તો જ્ઞાન સુદર ન ગણાય પોલીસ મજબૂત અને ચાલક હોય તો લોકોને આશીર્વાદ રૂપ નિવડે અને ચોર મજબૂત અને

ચાલાક હોય તો લોકોને શ્રાપરૂપ નિવડે. તેવી રીતે પ્રવૃત્તિ સારી એટલે જો શાહુકારની હોય તો લોકોને આનંદરૂપ નિવડે, પણ પ્રવૃત્તિ જો ચોરની હોય તો શ્રાપરૂપ બને.

જ્ઞાન અને ચારિત્રમાં દર્શનના આધારે જ સમકિત

અહીં તપસ્યા, જ્ઞાન આદિ કરનારની દૃષ્ટિ સમ્યક્ષ હોય તો તે આશીર્વાદરૂપ બને આથી જ્ઞાનનું સુંદરપણું સમ્યક્દર્શનના સુદરપણાને લીધે છે. જ્ઞાન અને ચારિત્ર બંનેમાં સુદરપણું છે, પણ તે સ્વતંત્ર નથી ચારિત્ર કે જ્ઞાનનાં ધરનાં નાહ પણ સમ્યક્દર્શનનાં ધરના જ્ઞાન અને ચારિત્ર સુંદર છે. અરીસા તેજસ્વી રાખીએ તો ઝગમગે ત્યાં જો તેજ ઝગઝગે છે તે પોતાના ધરનું નહિ પણ દીવાના ધરનું છે. જો દીવો ન હોય તો ઝગમગનું બધ થાય. તેમ અહીં જ્ઞાન કે ચારિત્રમાં સ્વયં સમ્યક્ષપણું નથી, પણ સમકિતે વસાવેલું સમ્યક્ષપણું જ્ઞાન અને ચારિત્રમાં છે. તેથી એકલા સમ્યક્દર્શનને જ સમકિત કહેવામાં આવે છે. જ્ઞાન અને ચારિત્રને સમકિત નહિ કહેવામાં તાત્પર્ય એ જ છે કે-પોતાનામાં સ્વતંત્ર સમકિત નથી પણ દર્શનના આધારે સમકિત રહેલ છે. સમ્યક્દર્શનમાં જો સુંદરતા છે તે સ્વતંત્ર સ્વાધીન છે, પણ પરાધીન નથી. અર્થાત્ સમ્યક્દર્શન તે સ્વયં સમ્યક્ષ છે, પરંતુ જ્ઞાન ને ચારિત્ર પરાધીન સમ્યક્ષરૂપે છે.

મોક્ષ માટે સમ્યક્દર્શનની જરૂર

હવે આ વાત તમે યુક્તિથી કહો છો પણ દૃષ્ટાંત જણાવશો ખરા ? તો કહે છે કે-ગાઈ કાલે દૃષ્ટાંતથી જણાવ્યું કે પીરસેન દરેક વિદ્યામાં હોશિયાર છતાં આખે અપંગ હોવાથી શત્રુના કબ્જામાં ગયો અને સૂરસેન દૃષ્ટિવાળો હોવાથી તેણે શત્રુને હઠાવ્યો અને ભાઈને છોડાવ્યો અહીં યુદ્ધના કામમાં ચક્ષુ વિનાની તાકાત કામ ન લાગે, તેમ અહીં પણ દેવલોકાદિ મેળવવા માટે જ્ઞાન, ચારિત્ર કે ક્રિયા કામ લાગે-અને તે દ્વારા તે બંને પણ આત્માની સિદ્ધિ કે મોક્ષ સમ્યક્દર્શન વિના ન જ બની શકે.

જગતના જીવો અંગે ત્રણ બેડી

હવે નૌન મિદ્ધાત એ વસ્તુ ઉપર ગ્રહેવ છે એમા પ્રથમનાને સ્થાનનથી જે વચન મહેતુ તે પ્રથમના પુરુષોની પ્રમાણિકતાને આધીન ધર્મરોમા પૂર્વ પૂર્વના આધારે વાતને મત્ત માને પણ અહીં નિયુક્તિકાર અનુકેવની ભગવાન ભદ્રાહુમ્-રામી મહારાજ વીર સેન અને સૂરસેનની વાત ધ્યાનમા રાખીને મહે છે કે વીરસેને પોતાનુ શૂરાતન અજમાવવા માટે ક્રિયા કરવામા કંઈ કમીના રાખી ન હોતી અને તેથી જ રાજાએ યુદ્ધ માટે આદેશ આપેતો હતો અહીં વીર સેન યુદ્ધમા જનાર હતો પણ પ્રથમ ધર તપામવુ જોઈએ જીવનના ભોગે જ યુદ્ધમા જવાનુ શોભે યુદ્ધમા જઈને જેઓ પોતાના કુટુંબ કમીના તરફ દ્રષ્ટિ ગમે તેઓ યુદ્ધમા જય ન જ મેળવે તેથી કહે છે કે-જગતના જીવોને ત્રણ બેડી છે -કુટુંબ તે પગની બેડી તેમજ ૨-ધન અને ૩-ધર્મિયોના વિષયો પણ જગતના મનુષ્યોને પગની બેડી-૫ છે ધાર્યુ મરવામા આ ત્રણ વસ્તુ નડે એટલે આ ત્રણ વસ્તુ સિવાય બીજુ કંઈ નડનાર નથી હવે અહીં વીરસેન બ્યારે યુદ્ધમા જોડાયો ત્યારે તેણે ત્રણે વસ્તુઓ છોડી છે ત્રણેમાની એકે ઉપર લગની નથી કુટુંબ ધન અને સુખ એ ત્રણ ઉપરથી જેઓ મમતા છોડે મન ઉઠાવે તેઓ જ યુદ્ધમા જઈ શકે માટે વીરસેને અહીં ત્રણે વસ્તુને તિલાંજલિ આપી છે આવી રીતે પોતે ઉવમી છે બેડીને જલાંજલિ આપી છે એમ છતાં એ પાછો મ્યા ફરે છે ?

આત્માની પ્રગતિમા મનના જોરની જરૂર

જેઓને જીવનની મમતા હોય છે તેઓ યુદ્ધમા નાશભાગ મરે છે અથવા જીવ વહાતો હોય કે થાય તે વખતે લડવાની ક્રિયા કુટુંબ કમીનાદિ અને સુખ પાણુ યાદ આવે તે અહીં નથી હાથને સામી છાતીએ જ બીજુ ગમે છે તેનાથી ભાગતો નથી, પણ સુખની સામે પડે છે આવી દુષ્કર સ્થિતિ છતાં પોતે શત્રુના સૈન્યને હતી ચક્રો નહિ કાન્યુ કે તે બિચારો હતો આધગો અહીં ક્રિયા કરનાર,

ભોગને આપનાર, દુ ખને સહન કરનાર, અને મરણનો ભોગ બનવા તૈયાર બનેલો છતાં ન જીત્યો. કારણ કે તે આંખે અપંગ હતો, તેથી તેની સર્વ ક્રિયાઓ નિષ્ફળ નિવડી અને પોતે કેદ થયો. આમ દુનિયામાં અને એટલે દુનિયામાં મનનું જોર કામ ન લાગે. ત્યાં તો કુટુંબ કે કોથળીનું જોર કામ લાગે આત્મામા તો મનના જોરે વધવાનું છે ત્યાં દુનિયાનું જોર જોવાનું નથી

તાકાત છતાં અંધની દુનિયામાં પણ હાર

હવે એ વાત જોડીને કામ શુ ? તો કહે છે કે કુટુંબ કોથળીવાળો હોવા છતાં અક્ષલ વિનાનો હોય તો તે ફાવી ન શકે, પણ અહી વીરસેન અક્ષલવાળો છે. હવે પાણીમાં તરનારો કુશળ છતાં તરવાની ક્રિયા ન કરે તો પછી ફૂળી જ નાપ. માથે બોજ વધારે લાગ્યો હોય તો પછી તરનારો પણ શું કરે ? અહી તરવાની ક્રિયાવાળો પ્રતિબંધ વિનાનો હોય તો જ તરી શકે. કુટુંબ, ધન અને ખાલ સુખ આ ત્રણ ચીજો જગતના જીવોને ભારરૂપ છે. પરબવનું સાધન કરવામાં આ ત્રણ અંતરાયભૂત છે, તેથી ત્રણે વસ્તુને છોડે છે, ક્રિયા પણ કરે છે, વળી તે દુ ખ ન થાય એ રીતે નહિ પણ સામી છાતીએ દુ ખને સહે છે. આમ છતાં અંધજો વીરસેન શત્રુસૈન્યને ન જીતી શક્યો. અહીં મનનું જોર નથી ચાલતું તેમ દુનિયાદારીમાં, પણ આત્માની ખાખતમાં તો મનનું જ જોર જોષએ, તે માટે નિર્ધુક્તિકાર દષ્ટાંતની સાથે જ તે વાતને ઘટાવે છે.

અનંતી વખત દ્રવ્ય-ચારિત્ર પછી જ ભાવ-ચારિત્ર

તેઓ કહે છે કે-આ ધર્મમાર્ગમાં પણ સર્વસાવધ-આરભ-પરિશ્રદની નિવૃત્તિ કરી ગયેલ હોય-અહીં નિવૃત્તિ કરી એટલે પચ્ચક્ષ્ણાણુ કર્યાં-હવે તે કર્યા પછી પાછા ભેગાં થવાનું એમ નહિ, પણ સ્વજન, ધન, માલ આદિ છોડી દે છે. મહાવ્રતોને અંગીકાર કરી દુ ખની ક્રિયામાં ફરે છે. ચારિત્રનાં કંઈ સહન કરે, પણ જોને સાધ્યનો નિશ્ચય નથી, અરે, તેનો ખ્યાલ નથી તે કોઈ દિને સિદ્ધિને પામી શકે નહિ.

જાતી એ વાત ધ્યાનમાં લેવાની છે મમ્મગૃહ્ણન વિનાના જ્ઞાનનાગો
જૈન દર્શનને માનવાનાગો જતા નિશ્ચય ન હોવાથી તેને મિથ્યાદષ્ટિ કહીએ
તેમજ જૈન શામનથી જુદી પ્રવૃત્તિ હોય તેને પણ મિથ્યાદષ્ટિ કહીએ
હવે શાસ્ત્રકાર જુદી જ વાત કરે છે કે જૈન દર્શનનું જ્ઞાન અને
ચારિત્ર હોય જુદી રીતે હોય જતા મનાતરે તે જૈન દર્શનના જ
જ્ઞાન અને ચારિત્રને પામશે જેમ એકરો ખોટો એકડો સેકડો વખત
કરે પછી જ આવશે કરે તેમ આ આત્માને યુદ્ધગયાન દીપણુ ઇંદ્રિયા
ગમીપણુ અનાદિ કાળથી લાગેલ છે તેથી આત્મારામીપણુ લાવવું
મુશ્કેલ છે હરિભદ્રચૂરિણ કહે છે કે—અનતી રખત દ્રવ્ય-ચારિત્ર
આવે સારે જ ભાવ-ચારિત્ર આવે તેવી જ રીતે જ્ઞાન માટે
પણ મમગ્રવું

મરુદેની માતાને એકાએક મોક્ષ ક્યાથી મળ્યો ?

આ મિદ્ધાત ક્યાં પછી શિષ્યે શકા કરી કે—મરુદેવા માતાને
નસપણુ મળ્યું નથી તેઓ મનુષ્યપણુ પામ્યા નથી તેઓ તો
અનાદિ નિગોહનાથી નીમળીને આ-આ હતા તેમને ક્યાથી મોક્ષ
મળ્યો ? તેમને દ્રવ્ય-ચારિત્ર કે જ્ઞાન અનતી વાર આવેલ નથી ફક્ત
ભાવ જ્ઞાન અને ચારિત્ર એટલી સાથે આવી ગયા હતા આ શકાથી
સિદ્ધાંતને શિષ્યે તોશ્યો પણ ખીજી દષ્ટાંત શિષ્યને પૂછ્યું તો તે
મૌન ધરી ગયો ખીજી દષ્ટાંત ગોત્યું પણ મળતું નથી કહે કે મોક્ષક
જ ૯૫ એવો હોય કે જે અનાદિ નિગોહનાથી આ યો હોય અને
અનતીનાર દ્રવ્ય જ્ઞાન ચારિત્ર પામ્યા સિવાય સીધો ભાવ જ્ઞાન કે
ભાવ ચારિત્ર પામી જ્ઞાન દ્રવ્ય અચ્છેરાની વાત સાંભળીએ છીએ કે
તીર્થંદરને દેવવીપણે ઉપમગાદિ જ ના નથી તે અનતી ઉત્સર્પિણી
કે અનમર્પિણીએ જન્યા તેવી જ રીતે અનતી ઉત્સર્પિણી અને
અનમર્પિણીએ જ આ મરુદેવા માતાની મિદ્ધિનો જનાવ છે તેથી તે
આશ્ચર્યકર હોવાથી દષ્ટાંત ૩૫ ન લેવાય

મિથ્યાદષ્ટિના જ્ઞાન-ચરિત્રની શી કિ મત ?

હવે દરેક ૯૫ એવેયકમાં અનતીવાર ઉત્પન્ન થયો તે દ્રવ્ય ચારિત્ર

પામીને જ. હવે અહીં જૈનોનું મિથ્યાદષ્ટિપણમાં જ્ઞાન કે ચારિત્ર હોય તો તે અનંતકાળ પછી પણ સમ્યક્પણે પરિણમવાનો પ્રસંગ છે. મિથ્યાદષ્ટિપણમાંના જૈનોના જ્ઞાન કે ચારિત્ર દ્વારા સમ્યગ્જ્ઞાન કે ચારિત્ર આવવાનો સભવ છે, પણ મિથ્યાદષ્ટિના જ્ઞાનદ્વારા સમ્યગ્જ્ઞાન ન જ આવે. અહીં નિર્યુક્તિકાર કહે છે કે—

કુળમાણોઽવિ નિવિત્તિં પરિચ્ચયંતોઽવિ સયણધનમોષ ।

દિંતોઽવિ દુહસ્સ ડરં મિચ્છદિટ્ઠી ન સિજ્ઝહ ડ ।

(આચા૦ નિ૦ ૨૨૦)

કુર્વન્નપિ નિવૃત્તિમ્-અન્યદર્શનામિહિતાં, તથા-પચ્ચયમાઃ પચ્ચ નિયમા इत्यादिकां, तथा परित्यजन्नपि स्वजनघनभोगान् પચ્ચાગ્નિતપઆદિના દદદપિ દુઃખસ્યોરઃ મિથ્યાદષ્ટિર્ન સિધ્ધતિ, (આચા૦ ટી૦ પૃ૦ ૧૭૭)

સ્વજનાદિનો ભોગ આપનાર, ધનમાલને છોડનાર, સુંખને તિલાંજલિ આપનાર એવો મિથ્યાદષ્ટિનો જીવ તો સિદ્ધિ ન જ પામે. અન્ય દર્શનની પ્રતિજ્ઞાઓ લીધી હોય-અન્ય દર્શનની આહે તેવી પ્રતિજ્ઞાઓ હોય. તેમાં છ કાય સખંધી પ્રતિજ્ઞા ન હોય. કારણકે તે છ જીવનિકાય માનતા નથી. હવે ધતરોમા યમ પાંચ માને છે. સાખ્યાદિ નિયમ તરીકે માને છે. તેઓ નિયમન કરે, સ્વજનાદિને છોડી દે. તેમા દુખ વેઠ્યાનું ક્યા છે ? તો કહે છે કે-પંચાગ્નિ તપ આદિ કરીને દુઃખની સામે જવાનું છે. આમ ધતરોમાં હોવા છતાં તે કર્મકાય કરી સિદ્ધિ ન પામે. હવે મોક્ષે ન જવામા કારણ શું ? તો કહે છે કે-દર્શન નથી એટલે સાધ્ય જ નથી.

જૈનોએ માનેલ કેવલજ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મા

જૈનમાં જીવ માન્યો છે તે કેવલજ્ઞાન સ્વરૂપ તેથી સાધવાનું એ રહે કે કેવલજ્ઞાન કે દર્શન કેમ ઉત્પન્ન થાય ? તે જ સાધ્ય રહે. અહીં બ્યા કેવલજ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મા ન મનાયો હોય તેથી જ્ઞાનાવરણી-યાદિ, દર્શનાવરણીય આદિ ન મનાય. તેમજ વીતરાગ સ્વરૂપ આત્મા ન

માનવાથી ચાિ નમોહનીય આદિ કર્મો જ ન મનાયા “દર્શનચિન્ત
ત્વાદ્, અઘકુમારવન્ અસમર્થ કાર્યસિદ્ધયે” (આચા૦ ટી૦ પૃ,
૧૭૭) અહીં આધેયો વી સ્તેન જપ્તસ્ત ધનુર્વેદનાળો, યુધ્ધમા
ઝઝુમવાવાળો જતા કાર્યની સિદ્ધિ માટે ન થયો તેમ અહીં દર્શન
વિનાનો કાર્યની સિદ્ધિ માટે ન જ બને

જ્ઞાનક્રિયા છતા દર્શન વિના સિદ્ધિ અશક્ય

હવે અહીં અમારે યુ કરવું તે જણાવો તારા મનમા એમ
શકા થાય કે-દર્શન વિનાનો જ્ઞાનક્રિયાવાળો જતા સિદ્ધિને ન પામે
તેથી અમાર અહીં યુ કરવું તે જણાવો તે કહે છે કે-કર્તવ્યની
મીડી બનાવી સમ્યક્ત્વનો અધિકાર શી રીતે રેવો તે અગ્રે
જણાનાશે

૦યાખ્યાન ૩૦

તમ્હા કમ્માણીય જેડમણો દસળમિ પયજ્જા ।

દસળમિ હિ સફલાણિ હુતિ તત્તનાણચરણાદ્ ॥ (આચા૦
નિ૦૦૨૧) । યસ્માત્સિદ્ધિમાર્ગમૂલારૂપદ્ સમ્યગ્દર્શનમન્તરેણ ન
કર્મક્ષય સ્પાદ, તસ્માત્ કારણાકર્માનીક જેતુમના સમ્ય
ગ્દર્શને પ્રયતેત, તસ્મિન્ન સતિ યદ્ભવતિ તદ્દર્શયતિ-દર્શનવતો
હિ હિ' હેતો યસ્માત્સમ્યગ્દર્શનિન સફલાણિ ભવન્તિ તપોક્ષા
નચરણાયતસ્ત્ર યત્નવના ભાગ્યમિતિ । (આચા૦ ટી૦ પૃ ૧૭૭)
જેનો તીર્થ કરને કેમ માને છે ?

શા અમારે મનાવના શ્રીમાન ગીલામચાર્યજી મહારાજ
આચાર્યનાગ સૂતના મોથા અધ્યનની ગીમ ન તા થકા
આગળ જણાવી ગયા કે જે મર્ષ તીર્થ ન મહા । ન જૂનમા થયા
ભાવિમા થગે અને વતમાનમા છે તે મર્ષતુ તીર્થ ન પછુ વાધી ?
જમ આપે સદ્ધિ આપે તેથી નરિ તે પડી તેઓને તીર્થ ન
માનીમે ગાધી ? હુનિયામર્ષી ન મર્ષપછુ ચી-ત્યા ન અને એવી વસ્તુને

હીધે એમનું તીર્થ કરંપણુ માનવામા આવ્યું છે. દુનિયાની તમામ વસ્તુઓ જગતના કારણોથી મળે પણ જે જગતની પાસેથી કે ખીજ પાસેથી ન મળે તેવી વસ્તુ કંઈ કે જે તીર્થ કર મહારાજ આપે છે અને તેથી આપણે તેમને તીર્થ કર માનીએ છીએ ?

તીર્થ કરો ધર્મ બતાવે છે, બનાવતા નથી

હવે જૈનો તીર્થ કરોને કર્તા નરીકે, જન્મદાતા તરીકે માનતા નથી હતા તેમને માને છે ખરા પણ કંઈ રીતે ? તો કહે છે કે જગતમા સૂર્ય ઉદ્યોત કરી ઉપકાર કરે છે. તેમ તીર્થ કર મહારાજ જગતને જે ઉપકાર કરે છે તે માર્ગ બતાવવા તરીકે કરે છે શુ કરવાથી આત્મા ઘેરાય છે અને સસારમા રખડે છે, અને શુ કરવાથી ભવનો છોડા પામી, સસારથી તરી, ભાવિ સુખને પામે છે, આ બે રસ્તાઓનો ઉપદેશ તેઓ આપે છે હવે આ બે રસ્તા પોતે બનાવતા નથી પણ બતાવે છે. જિનેશ્વર મહારાજે કહ્યું ત્યારે જ પાપ થવા માડ્યું કે રોકાવા માડ્યું એમ નથી તેમના ઉપદેશ પહેલા પણ હવો હિસાદિ કરીને પાપો તો બાધતા હતા અને હિસાદિ ન કરીને કર્મની નિર્જા પણ કરતા હતા. હીરો છે કે કાકરો તે કંઈ રીતે બનાવતો નથી, પણ હીરો તો માત્ર તે વસ્તુને બતાવી દે. જેમ હીપક હીરો અને કાકરો બતાવી આપે છે, તેવી રીતે જિનેશ્વરે પણ ધર્મને બતાવી દે, ધર્મને બનાવતા નથી, તેમજ અધર્મને બતાવી દે પણ બનાવી ન દે.

દીપક, સૂર્ય સમા ઉપકારી જિનેશ્વરો

હવે જેવી રીતે જગતમાં દીપક, સૂર્ય ઉપકારી પદાર્થો છે, તેવી રીતે પ્રભુ પણ ધર્મ-અધર્મ બતાવીને ધર્મમાર્ગનો ઉપદેશ-ધર્મમાર્ગે જવાનો ઉપદેશ આપે તેથી ઉપકારી છે. હવે વાખનો હીરો ધૂળમાં ખોનાયો દેાય તો તે મેળવવો ગાંધી ' ભયે દીવાસળીની કોડીની કિંમત દેાય ના તેનાથી તે મળે, એટલે ઉપકાર તો તેનો જ. હવે જિનેશ્વર મહારાજ આપણા જેવા શરીરાદિવાળા છે પણ સાથે ધર્મમાર્ગ

પ્રકાશનાની સમિતિનાળા છે અને તે બતાવનાનો ઉપદેશ પણ તેઓ જ આપી શકે છે આ ત્રીજા જગત માનમાં ન જ મળે જગતમાં પીછા ચીજો મળે માત્ર ધર્મનું સ્વરૂપ જગતમાં જણાવા ન મળે હવે ધર્મનું સ્વરૂપ બતાવનારા તીર્થ કરો જ છે તેથી તેમને પરમેશ્વર તરીકે માનીએ છીએ તેઓ પ્રથમ એ સદેશ આપે છે કે તમે તમારા આત્માને ઓળખો તમારા દરેકના આત્મા ઉત્પન્ન થનારાળા છે

નાસ્તિક પણ ઔત્પાતિક માને છે

હવે નાસ્તિક પણ ઔત્પાતિક માને છે ઔત્પાતિક એટલે શું ? ઉત્પાત એટલે પચ મહાબૂતમાથી ઉત્પન્ન થાય તે ઔત્પાતિક કહેનાય પરભવ કે શરીરથી જન્મે નેઓ જુને નથી માનતા તે પણ ઉત્પાતને માને છે ખરા પણ અહીં ઉત્પાતનો અર્થ શો થાય ? જેને ઉપજવાનું છે અર્થાત્ જે આત્મા ઉત્પન્ન થનાવાળો છે-ઉપજવાવાળો છે આ વામ્બથી ગણધરોના મશયો કેમ ખ્યાયા અને તેથી આ વામ્બને અગ્રપદ કેમ આપ્યું ? ઇદ્રભૂતિનો પ્રશ્ન એ હતો કે જીવ છે કે નહિ ? પ્રશ્નને સમાધાનમાં જણાવ્યું કે જીવ છે અને તે ઉત્પન્ન થનાવાળો છે આટલી વાત મ્હી અશિભૂતિ કર્મને । માનનારા હતા તેના સશયના છેને માટે જીવ છે અને તે પોતપોતાના કર્મ પ્રમાણે ઉત્પન્ન થાય છે એમ જણાવ્યું વળી વાયુભૂતિ આદિના મગયને માટે પણ જીવ ઔત્પાતિક એને ભવોભવ ઉત્પન્ન થનાવાળો છે એમ કહ્યું

ગણધરોના સશયોનું છેદન

હવે જીવ જેવો આ ભવમાં હોય તેવો જ પરભવમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? તો કહે છે કે ના પણ જેવા કમો કરવા હોય તેની રીતનો ઉત્પન્ન થાય જે તે દિશામાથી આવેનો ઉત્પન્ન થાય આવી રીતે ચારે દિશામાથી કે જિર્વ અધા ત્રિામાથી આવીને પણ ઉત્પન્ન થવા વાળા જીવ હોય અથાત્ પુણ્ય પાપના આધારે જ જીવો ઉત્પન્ન થાય હવે જે એકના પુણ્ય માનનાગ અને પાપ ન માનનારા આ

પાપ માનનારા અને પુણ્ય ન માનનારા એવા જે ગણધરો હતા તે સર્વ ગણધરોના સશય ટાળવા માટે આ હવે ઔપાતિક એટલે ભવોભવ ઉત્પન્ન થવાવાળો છે એમ જણાવ્યું.

હવે ઉત્પન્ન થવાવાળો શા માટે ?

હવે પાપ કૃત્રિમ છે તેથી તેનો નાશ થાય, માટે શુદ્ધ સ્વરૂપ-વાળો જે આત્મા તે નિર્મળ આત્માનું પોતાના સ્વરૂપમાં જે રહેલું તે જ મોક્ષ. આવી શંકાના સમાધાન માટે પ્રથમ એ જ ઉદ્દગાર તીર્થકરે બહાર પાડ્યો કે છ એ દિશામાંથી આ હવે આવીને ઉત્પન્ન થવાવાળો છે. હવે તે શાથી ? જુદી ગતિ, જુદી જાતિ પણ શાથી ? મન ઇદ્રિયાદિના વિકારોને આધીન બનેલો હોવાથી હવે તે તે રૂપે ફરવાવાળો થાય. જે ઇદ્રિય અને મનના વિકારો ઉપર તે કાબૂ મૂકે, તેનો સર્વથા નાશ કરે તો તે ભવાતરમા ફરવાવાળો ન થાય. હવે તે મન અને ઇદ્રિયોના વિકારો થાય શાથી ? અનુકૂળ પદાર્થોથી લલચાય, પ્રતિકૂળ વિકારોથી ભય પામે, તેથી મન અને ઇદ્રિયના વિકારોને આધીન બને હવે તે લલચાય નહિ કે ભય પામે નહિ તો વિકારોને આધીન ન બને. આવી રીતે ઉત્પાતનાં ત્રણ અધ્યયનો જણાવ્યા.

કેવલજ્ઞાની પુરુષનો આત્મા કેવો હોય ?

હવે આ સર્વ વાત કૃત્રિમ છે. આત્માનો તો તેવો સ્વભાવ કે સ્વરૂપ નથી પણ હવે તે આત્માનું મૂળ સ્વરૂપ કયું ? તેના માટે જ આ એથા અધ્યયનમા સમ્યક્ત્વ જણાવ્યું. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચરિત્ર આ ત્રણ આત્માના સુદર સ્વરૂપો છે હવે આત્માનો સ્વભાવ ખોટી માન્યતા કરવાનો નથી. જે કાંઈ ખોટી માન્યતા થાય તેમા કારણ આત્માની વિકૃતિ છે જેવો પદાર્થ હોય તેવી જ માન્યતાનો સ્વભાવ આત્માનો છે. જેમ કાચનો સ્વભાવ વસ્તુ પ્રમાણે પ્રતિબિંબ કરવાનો છે, તેવી જ રીતે આત્માનો સ્વભાવ નિર્મળતાનો છે પછી કાચમા જેમ નાના મોટાપણુ થાય, તે તેના વિકારને અંગે

ચાય તેમ અહીં આત્મામા મિથ્યાત્વ-મોહનીયના પુદ્ગલોનો વિકાર ચાય તેથી જીવ તત્ત્વને અતત્ત્વ માને હવે શુદ્ધ માન્યતા આવવી તે જ આત્માનો સ્વભાવ છે તેવી ૧૧૦ જાણીએ તે પણ આત્માનો સ્વભાવ છે સૂર્યનો સ્વભાવ પ્રકાશ દેવાનો છે તેમ આત્માનો સ્વભાવ લોકાયોક્તી વસ્તુને જાણવાનો છે કાચ પણ જોવો હોય તેવું પ્રતિબિંબ આપે સૂર્ય પણ વાદળ રહિત હોય તો પ્રકાશ સપૂર્ણ આપે પણ અહીં આત્મામા તે સ્થિતિ નથી પોતાનો જ્ઞાન સ્વભાવ છે તે લોકાનાકને જાણવાનો છે હવે જગતમા જે જાણી નીચી આધા પાછી યના કરે તેમા ફરક છે જેમ વેશ્યાના ધરના દીવાને અને જિનેશ્વર મહારાજના ધરના દીવાને પોતાને કોઈ જાતનો લેખ લાગતો નથી તેમ અહીં કેવલજ્ઞાની પુરુષનો આત્મા જ્ઞાનથી આત્મા જગતને જુએ ખરે છતાં રાગદ્વેષનો અશ એમના આત્માને ન લાગે, એટલે વીતરાગ સ્વભાવવાળો આ આત્મા છે આવી રીતે શુદ્ધ માન્યતા વીતરાગતા લોકાયોક્ત જાણવાનો સ્વભાવ આ પણ સમ્યગ્રૂપ છે અને તે આત્માના સ્વભાવો છે

જ્ઞાન, ચારિત્ર્ય સુદરપણુ કૃત્રિમ કે સ્વાભાવિક ?

હવે જ્ઞાન કે ચારિત્ર્યને સમકિત ગ્રાઈ કહેલું નથી માત્ર મમ્ય ગર્હાનને જ સમકિત રહે છે તમે ત્રણને સમકિત શાથી કહો છો? વાત ખરી હું તેના સ્વરૂપને અંગે સમકિત રહું છું એટલે જ્ઞાન કે ચારિત્ર્યમા સુદરપણુ તે કરેલું છે > સ્વાભાવિક છે તે વિવરીને જાણાવેલું નથી મેં પ્રથમ ત્રણમા સમકિતપણુ માત્ર જાણાવેલું છે પણ તે જ્ઞાન, ચારિત્ર્યમા જે મમન્તિપણુ છે તે પોતાના ધરતું છે કે કોઈથી આવેલું છે? હવે જે પોતે મમન્તિરૂપ હોય અને ખીજને મમન્તિરૂપે કરે તેવી તાત્કાત માત્ર સમ્યગ્ર્હાનમા છે જ્ઞાન કે ચારિત્ર્યમા તેવી તાત્કાત નથી પોતે મમન્તિરૂપે હે આ ખીજને તેના પનાવે તેવી શક્તિ માત્ર મમ્યગ્ર્હાનમા જ છે હવે જ્ઞાનમા > ચારિત્ર્યમા જે સુદરપણુ છે તે પોતાના ધરતું નથી, મમ્યગર્હાન કરતું સુદરપણુ

જ્ઞાનમાં છે. તેવી રીતે ચારિત્રમા પણ સુદરપણુ સમ્યગ્દર્શને જ કરેલું છે.

લાડવાની મીઠાશ અને ગોળની મીઠાશ

હવે સમ્યગ્દર્શનમા સુદરપણુ કાણે ક્યુ ? તો કહે છે કે સ્વયં તે પોતે સુંદર છતાં જીવને સુદર બનાવે છે, તેથી સમ્યગ્દર્શનને સમક્રિત કહીએ છીએ. ત્રણેમાં સુદરપણુ હોવા છતાં એકલા સમ્યગ્દર્શનને જ સમક્રિત કેમ કહે છે ? હવે લાડવો મીઠો ખરો પણ તે ગોળના પ્રભાવે. હવે ગોળ જે મીઠો તે કાઠના પ્રભાવે નહિ પણ સ્વયં મીઠો છે. તેમ અહીં સમ્યગ્દર્શન સમક્રિત ખરું, પણ તે પોતાના પ્રભાવે અને જ્ઞાન કે ચારિત્રમાં સમક્રિત છે પણ તે સમ્યગ્દર્શનનું કર્તૃત્વ છે અર્થાત્ સમ્યગ્દર્શન વિનાનું જ્ઞાન કે ચારિત્ર તે મિથ્યાજ્ઞાન કે મિથ્યાચારિત્ર ગણાય. હવે જ્ઞાન કે ચારિત્ર વિનાનું સમ્યગ્દર્શન તે મિથ્યાદર્શન ન ગણાય. આટલું અને ઘી વિના કંઈ ગોળની મીઠાશ ન જાય, પણ ગોળ વિના લાડવાની મીઠાશ ચાલી જાય આટલા માટે સમ્યગ્દર્શન પોતે સમક્રિતરૂપ રહે છે અને જ્ઞાન ને ચારિત્રને તે રૂપે બનાવે છે, માટે તેને સમક્રિતરૂપે કહે છે.

સમ્યગ્દર્શન વિનાનાં જ્ઞાન, ચારિત્ર, તપ

હવે તે કેટલું જખરજસ્ત છે તેને અંગે દૃષ્ટાત જણાવ્યું વીરસેન અને સૂરસેનના દૃષ્ટાતમાં દર્શન વિનાનો વીરસેન ચાહે તેટલો જખરજસ્ત હોવા છતાં લગાધમાં ફસાઈ મર્યો અને જખરજસ્ત ન હોવા છતાં માત્ર દર્શનવાળો હોવાથી સૂરસેન લગાધમાં જીત મેળવી શક્યો. માટે કર્મરૂપી સૈન્યને જીતવા માટે માણસે સમ્યગ્દર્શનને પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. હવે જેનામા સમ્યગ્દર્શન હોય તેનું જ જ્ઞાન, ક્રિયા-ચારિત્ર કે તપ સફળ થાય છે. સમ્યગ્દર્શન વિનાના જ્ઞાન, ચારિત્ર કે તપ કંઈ કામ આપતા નથી.

મોક્ષનો આછો ખ્યાલ

હવે અહીં ક્રમ શું ? સૈન્ય શું ? તેનો સમુદાય શું ? તેની જીત કેવી રીતે થાય વગેરે સમજાવ્યા વિના તેને જીતવાનો પ્રયત્ન

શુ કામ લાગે ? તો કહે છે કે-આત્માનું જે શુદ્ધ સ્વરૂપ તેને આસ્તિત્વેએ મોક્ષ કહેવ છે મોક્ષશબ્દ કોઈને ન ગમે તો આત્માનું સુદર સ્વરૂપ મેળવવું એમ લો હવે આ જન્મમા કોઈ એવું સર્વોચ્ચ આપે તેમ નથી કે આ જીવને રોગ નહિ થાય કે ફરી જન્મ પણ નહિ થાય આવી જગ્યા પણ કોઈ બતાવશે નહિ મોક્ષ રાજ્યોમા એવી એક પણ જગ્યા નથી કે જેમા રોગ રોક કે જન્મ ન હોય ફક્ત મોક્ષ નામની એક જગ્યા છે કે જેમા મધ્ય પત્રી અનંતા મળયક પછી પણ જન્મનાનું કે મરવાનું ન થાય - રોગ શોષાદિ પણ ન થાય આનું સર્વોચ્ચ ત્યા જ મળે

પ્રથમ કર્મરાજને જીતનાની જરૂર

હવે પાશ્ચાતના મહેનમા પાશ્ચાત અને નોકર બંને જન્મ પણ અહીં પાશ્ચાત જાય તે માલિકી તરીકે અને નોકર જન્મ તે નોકરના દિસાએ તેમ અહીં મોક્ષે બે રીતે જવાય આત્માની સ્વતંત્રતાએ પણ જવાય અને કર્મના બળે પણ જન્મ પાશ્ચાતના મહેનમા નોકર જન્મ તે પરાધીનતાએ તેમ અહીં સિદ્ધતા ધ્યાનમા માલિકી તરીકે મેળવું જન્મ ? કર્મરાજના મનુને જે જીતે તે જ જઈ રાકે હવે રાજ્ય અને પ્રદી રૂએ જગતમા ફરત શો ? જીતે અને સિદ્ધાસને બેએ તો ગતિ અને હારે તો કેદી તેમ અહીં આત્માને અંગે કર્મની સાથે શુદ્ધ બેનના માણ્ય અને તેના તાબામા આવ્યા તો પ્રદી અને તે કર્મને જીતીએ તો માલિક બનીએ અને રાજ્ય થવાય બીજાનો હાં અસેડીએ નહિ ત્યા સુધી આપણે હાં ન થાય તેની રીતે આ જીવની સ્થિતિ ઉપર કર્મરાજને અનાદિનો હાં કરી તેને તામે કરેન કે માટે પ્રથમ કર્મરાજને જીતનાની જરૂર છે આ કર્મ એકલું નથી પણ એકતી પાળી બીજું લાગેન છે એથી એનું મૈત્ર્ય છે જેમ જિજ્ઞાસુ ધર્મિય અંગે રોગ લાગેલ છે તેમ

મોક્ષમાર્ગનું મૂળ શું ?

હવે મારી ચીજ વાવો પત્રી તેની ગતિ આગળ વધતી જાય

માટે કહે છે કે-સિદ્ધિ એટલે મોક્ષ જે છે તેનું મૂળ શું? કર્મરૂપ સૈન્યને છતવું તે. તે કર્મ લક્ષરને છતીને તેની હાર કર્યા વિના સિદ્ધિમાર્ગ મળી શકે તેમ નથી, માટે પ્રથમ કર્મક્ષય કરવો. તે જ મોક્ષમાર્ગનું મૂળ છે. હવે તે કર્મક્ષય સમ્યગ્દર્શન વિના ન જ બની શકે, તો પછી સમ્યગ્જ્ઞાન કે ચારિત્ર વિના પણ તે મોક્ષ નહિ જ બને. હવે સમ્યગ્દર્શન કોઈ દિન જ્ઞાન કે ચારિત્રને ખરાબ રહેવા ન જ દે. તે જ્ઞાનને સમ્યક્ બનાવી દે પણ ચારિત્રને સમ્યક્ શાથી કરશે? તો કહે છે કે ચારિત્રથી રહિત મોક્ષે જશે પણ દર્શન રહિત મોક્ષે નહિ જ જાય. એટલે સમ્યગ્દર્શન વિના મોક્ષ થતો નથી. જ્ઞાનને સમ્યક્ બનાવે છે. ચારિત્રની દરકાર રાખતું નથી. આવું આ સમ્યગ્દર્શન હોવાથી તે કર્મક્ષયના કારણરૂપ અને સિદ્ધિના મૂળરૂપ છે. માટે જો મોક્ષની ઇચ્છા હોય તો કર્મરૂપ સૈન્યને છતવા તૈયાર થવું જોઈએ, અને તેમ તૈયાર થવા માટે પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન માટે તૈયારી કરવી પડે.

આત્મામાં સમ્યગ્દર્શન થયા પછી શું શું બને ?

હવે સમ્યગ્દર્શન આત્મામાં થાય તો પછી શું શું બને? તો કહે છે કે-જે સમ્યગ્દર્શનવાળો હોય તે જ્ઞાન, તપ, ચારિત્ર કરે તે સર્વ સફળ જ થાય. જેમ દુનિયાદારીમાં વફાદાર હોય તેની અક્ષત આપણને આધારરૂપ બને પણ લુચ્ચાની ચાલાકી કે પ્રવૃત્તિ ત્રાસરૂપ બને. જ્યારે વફાદારની ચાલાકી કે પ્રવૃત્તિ આપણને મગળરૂપ થાય છે. તેમ અહીં સમ્યગ્દર્શનવાળો છવ જે કોઈ હોય તેનું જ્ઞાન, તપ, ચારિત્ર એ બધું જ સફળ જ થાય. એટલે ખીજી રીતે કહી શકીએ તો ચતા જ્ઞાનને નિષ્ફળ થતું બચાવવું હોય તો 'સમ્યગ્દર્શન'મા ઉઘમ કરવાની જરૂર છે. તેવી જ રીતે તપ અને ચારિત્ર પણ નિષ્ફળ થતાં અટકે છે, પણ તે સમ્યગ્દર્શનથી સફળ બને છે. માટે કર્મક્ષયની ઇચ્છાવાળાએ સમ્યગ્દર્શન માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન, તે પછી જ કર્મ પર છત

હવે અહીં શિષ્યે શકા કરી કે-પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન કરવાની જરૂર કે કર્મનું લક્ષ્ય હતવાની જરૂર ? સમ્યગ્દર્શન કર્યાંલક્ષ્યને છતાં વિના ખનવાનું નથી અને તે સમ્યગ્દર્શન વિના કર્મનું છતાવાનું પણ ખનવાનું નથી કાવડા બે બાલુ ગોળા હોય પણ તે એક બીજાના આધાર હોય છે પરસ્પર આધારરૂપ હોય છે તેમ અહીં પણ એ જ દ્રશ્ય છે હવે તે ખનેમા પ્રથમ શું ? તો કહે છે કે-કર્મગતુની લક્ષ્ય કરવા પહેલા સમ્યગ્દર્શન લાવવાનો રસ્તો ગણાવેતો છે હવે મ્મલક્ષ્ય દ્વાર્યા પહેલા તે મ્મને પ્રથમ નિર્મળ સાચી બનાવવા અને તે વખતે, વિચાર શો આવે અને તે વખતે કર્મ કેટલું વૃદ્ધ ?

ધર્મની આકાંક્ષાથી મોક્ષ સુધીનો ઇતિહાસ

જેમ જગનમા પ્રથમ ધર્મશ્રવણની ઇચ્છા થયે થઈ પછી માન જના જવાનું થાય અહીં પ્રથમ ઇચ્છા થઈ તેજ કર્મશત્રુને છતા હવે તે ઇચ્છા મરી ન ગઈ એટલે તે ચાલુ રહી એટલે સામળવા માટે ચાનવું શરૂ કર્યું અહીં કર્મશત્રુના ક્ષય માટે કેવી કેવી સ્થિતિ આ છે જેમકે શ્રવણેચ્છા ગમનેચ્છા પ્રત્યષ્છા, ધર્મ શી ચીજ ? તેનું સ્વરૂપ ભણી તેનું ફળ જાણ્યા પછીની ઇચ્છા વગેરે સ્થિતિઓ, કેવી છે, તે ઠીક મોક્ષ પામે નહિ ત્યાં સુધીનો આખો ઇતિહાસ સાચ કરે જણાવવો જોઈએ અહીં સમ્યગ્દર્શનથી નિર્મળતા થાય અને મ્મ-ક્ષય થાય અને તેનાથી જ મોક્ષ થાય આવી રીતે ધર્મની આકાંક્ષાથી મોક્ષ સુધીનો ઇતિહાસ અમે જણાવે

૦યાખ્યાન ૩૧

માહારકવદિપૂમાદ્દતોસુ ચ ગારવેસુ કારતયિય ।

એમેચ વારસવિદે તરમિ ન દુ કારત્રે સમણો ॥

(માત્રા૦ ત્રિ૦ ૨૨૪) માહારક્ય ઉપધિક્ષ પૂજા ચ જ્ઞદિચ્છ-
આમર્શૌવખ્યાદિકા માહારોપધિપૂજર્દયસ્તાસુ નિમિત્તમૂતાસુ

જ્ઞાનચરણક્રિયાં કરોતિ, તથા ગારવેષુ ત્રિષુ પ્રતિવદ્ધો ચત્કરોતિ તત્કૃત્રિમમિત્યુચ્યતે, યથા ચ જ્ઞાનચરણયોરાહારાદ્યર્થમનુષ્ઠાનં કૃત્રિમં સન્ન ફલવદ્ભવતિ एवं સવાહ્યાભ્યન્તરે દ્વાદશપ્રકારે તપસ્યપીતિ, ન ચ કૃત્રિમાનુષ્ઠાયિનઃ શ્રમણભાવો, ન ચાશ્રમણ-સ્યાનુષ્ઠાનં ગુણવદિતિ, તદેવં નિરુપધેર્દર્શનવતસ્તપોજ્ઞાનચરણાનિ સફલાનીતિ સ્થિતમતો દર્શને યતિતત્ત્વ્યં, દર્શનં ચ તત્ત્વાર્થશ્ર-દ્ધાનં, તત્ત્વં ચોત્પન્નાપગતકલક્કાશેષપદાર્થસત્તાવ્યાપિજ્ઞાનૈસ્તીર્થ-કૃદ્ધિર્થદભાપિ, તદેવ સૂત્રાનુગમાયાતેન સૂત્રેણ દર્શયતિ—
(આચારંગ પૃ૦ ૧૭૮)

અનાદિ કાળથી રખડપટ્ટીવાળો છવ

શા અક્ષર મહારાજ શ્રીમાન્ શીલાંકસૂરિજી મહારાજ આચારંગ સૂત્રના યોગ અધ્યયનની દીક્ષા કરતા થકા

આંગળ જણાવી ગયા કે ભૂતકાળના અનંતા તીર્થકરો, વર્તમાનકાળ-ના સંખ્યાતા અને ભવિષ્યકાળના અનંતા તીર્થકરો, જે શાસનની સ્થાપના કરે છે, તે ભવ્ય છવોના ઉપકારને માટે શુ જણાવે છે? તો કહે છે કે—તમે પોતાને ઓળખતા શીખો. દરેક ભવમાં તમે શરીર, ઇન્દ્રિય, આહાર, વિષયાદિ કે તેનાં સાધનેને ઓળખતા હતા. એક પણ ભવ તેને ઓળખ્યા વિનાનો રહ્યો નથી. અનાદિના ભવચક્રમાં તમેએ જે કોઈ પણ ચીજ ન ઓળખી હોય તો તે તમારા આ-ત્માને જ. એકે દ્રિયથી પચેન્દ્રિય સુધીની જ્ઞાતિને ઓળખવામાં પ્રથમ એક જ સાધન જાણો કે હું અહીં ઉત્પન્ન થવાવાળો છું અને આવીને જવાવાળો છું. હું અહીંની ચીજ નથી. ખીજા ભવમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થયો છું. વળી મારો આત્મા અહીંથી ખીજા ભવમાં ઉત્પન્ન થવાવાળો છે. અર્થાત્ રખડપટ્ટીવાળો જ છું છું.

રખડપટ્ટી મટાડવા માટેનાં કારણો

હવે તે રખડપટ્ટી મટાડવા માટે કારણો જોઈએ. વળી તે ક્યાં? તો કહે છે કે—પાંચ ઇન્દ્રિયોનાં વિષયોને તમે આધીન ન બનો. અનંતા

વિષયોને આધીન ન બનેા જો તેના વિષયોને આધીન બનેા તો જ
 રખડપની થાય હવે ઇદ્રિય અને મન વળગાવવા ન ધારીએ તો પણ
 વળગી જ જાન વળી તે હામાપ્રહમાના માલિનાની જેમ વળગે
 હામાપ્રહમા માટે તે ઠે લીધમા ભટકયો હવે આ શ્રવ પ્રથમ
 તેજમ મર્મણુની ભટ્ટીના જેરે આહારની ઈચ્છા કરી અને તે લીધા
 પછી શરીર વળખુ અને તેમા ઇદ્રિયો ફૂગી પછી તેના માધનો અને
 વિષયોમા રાચ્યો હવે તે સદાને માટે વળગી અહી પ્રથમ આહાર
 લેવા જતા એ પછી બીજા બધા ક્રમશઃ વળખ્યા હવે આવી રીતે
 વળગવાનું મન એ પણ ભરે ગતિમા ન હોય તેમ બન્યું જ નથી
 હવે ઇદ્રિયોથી છૂટા પડી શકવાના નથી મનથી છૂટા પડનાના નથી
 એ ચોક્કસ છે છતાં તેના શુલામીમા ન રહો બરે મન અને ઇદ્રિય
 તમાગ શુનામ થઈને રહે પણ તમે તેના શુલામ ન બને તેથી
 ત્રીજા અધ્યયનમા જણાવ્યું કે-મન અને ઇદ્રિયના સબધોથી તમે
 અનુકૂળ મન્યોગોમા ખુશી ન થાઓ પ્રતિકૂળ મન્યોગોમા નાખુશ ન
 થાએ તો જ મન અને ઇદ્રિય શ્રુતીને તેને તમે શુલામ બનાવશો

મમ્યગર્હનનું માહાત્મ્ય

આવી રીતે ત્રણે વસ્તુ બતાવી છતાં આત્માનું શું ? આત્માની
 એવી ક્ષમતા મોતી કિમત છે કે જેના માટે મહેનત મોતી છતાં ફળ
 શું ? ‘એહવો કુઝર અને મરવો ઉદર એના જેવું લાગે છે કારણ
 કે આત્મામા હેરી વસ્તુ જાણ્યા વિના મહેનત કે ક્રિયા ક્ષમી તે
 નમતી છે માટે એમા અધ્યયનમા જણાવે છે કે-આત્મામા ત્રણ
 મોટામા મોતી ચીજો છે-અભ્યગર્હન જ્ઞાન અને ચારિત્ર આ
 ત્રણ દુનિયામા કિમતી ગણાય છે વળી તે ત્રણે આત્માની ચીજો,
 છે બહારની નથી આવી રીતે ત્રણ ચીજો એમા અધ્યયનમા એળ
 ખાવી હવે આ ત્રણની સુદગ્ધા છે પણ તેમા એક ચીજ એવી છે
 કે પોતે સુદગ્ધ બને અને બીજાને સુદગ્ધ કરે બાકીની બે ચીજો
 પોતે સુદગ્ધ નથી પણ બીજા તેને સુદગ્ધ કરે હવે એક જ મમ્યગર્હન

છે તે પોતે સુંદર છે અને બીજાને સુંદર કરે. જ્ઞાન એવી ચીજ છે કે તેને દર્શન સુંદર કરે. જેમ લોટનો સ્વભાવ છે કે ગોળથી મીઠો થઈ શકે. તેમ અહીં જ્ઞાન અને ચારિત્રનો સ્વભાવ છે કે તે દર્શનથી સારા બને અને તેથી જેને સમ્યગ્દર્શન હોય તેના શ્રુત, ચાગ્રિ, તપ એ સ્વસ્વભાવે થાય. હવે જેને સમ્યગ્દર્શન ન હોય તેના શ્રુત, ચારિત્ર કે તપ આત્મીય દષ્ટિએ સફળ ન થાય.

દર્શન વિનાનું જ્ઞાન, ચારિત્ર કે તપ તે કપટ જ કેમ ?

હવે તે સફળ કરે કોણ ? મૂર્ખ મનુષ્ય પણ પ્રયોજન વિના પ્રવૃત્તિ ન કરે. તેમા વળી આ શાસ્ત્ર ભણાવાનું, ચારિત્ર પાળવાનું, તપ કરવાનું એ નિષ્ફળ કેમ હોય ? શુ તેના માટે ભુદું જ ફળ છે ? નિયુક્તિકાર કહે છે કે-કેટલાકોને આહાર, ઉપધિ આદિ માટે-જ્ઞાન-ચારિત્ર-તપ હોય છે. કેટલાકોને પૂજા માટે, વૈદ્યાદિ લબ્ધિ માટે ચારિત્ર તપાદિ હોય, અરે ! અભિમાન માટે પણ જ્ઞાન, ચારિત્રાદિ હોય. આવી રીતે જ્ઞાન, ચારિત્ર કે તપ કરાય તે આત્માની દષ્ટિએ સફળ થઈ શકતાં નથી દુનિયાદરીની દષ્ટિએ તે કપટ ગણાય છે. એટલે દર્શન વિનાનું જ્ઞાન, ચારિત્ર કે તપ કરાય તે કપટ રૂપ છે. હવે જે ધાર્મિક દષ્ટિએ ક્રિયા આદિ કરે, જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે, ચારિત્ર પાળે કે તપ કરે, તેને તમો કપટરૂપ કહો તો તો હદ વાળી એમજ ગણાયને ? વાત ખરી, પણ એક વાત ધ્યાનમાં રાખો કે શેડે મુનીમને પાંચ હજારની ચિટ્ટી આપી કે અમુક જગોથી લઈ અમુક જગે ભરવા. અહીં મુનીમે લીધા ખરા પણ ભરવામાં સ્થાનાન્તર કર્યું. અહીં મુનીમે લીધા, ચિટ્ટી શેઠના હાથની છે, છતાં મુનીમ ખેઈમાન થયો. કારણ કે તેણે બીજા સ્થળે ભર્યા. તેમ અહીં પણ આ જ્ઞાનકથન કર્યું કોણે ? ચારિત્ર, તપ આદિ વાંત સમજાવી કોણે ? ભગવાન જિનેશ્વર મહારાજે જ તે જ્ઞાન, ચારિત્ર કે તપ નિરૂપણ કર્યા છે, તો કહો કે ચિટ્ટી લખનાર તો જિનેશ્વર જ ઠર્યા ને ?

મોક્ષની હુંડી પુદ્ગલ માટે ન વટાવાય

હવે તેમણે જે દાક્ષાંગીની સ્થના કરી. સામાયિકાદિ ચારિત્રો

અને તપમા યાવત્ નવકારણી જણાવી-તે મર્વ કહેન છે તે શાને માટે ? કહેા કે ઋણ મોક્ષ માટે અહીં જિનેશ્વરે વખેલી યાનાદિની ચિકી મોક્ષ માટે જ હતી આ રત્નત્રીનું પ્રગટ કરવું તે પણ મોક્ષ માટે છતાં તમોએ તે યાનાદિની ચિકી વટાવીને પુદ્ગલમા ભરી અર્થાત્ પ્રભુએ કહેલા યાન, ચારિત્ર કે તપને આદરીએ છીએ એમ કહીએ છતાં તેનું ફળ શું ધાર્યું ? આહાર નહિ, સમાન અભિમાન આદિમા તે હુડીના નાણા નાખ્યા અહીં પ્રભુએ તો તે ગાનાદિની રકમ તો મોક્ષમા જ ભરવાનું જણાવ્યું હતું તેની જગે આહાર, નહિ મહાદિ કે પૂજામા ભરી તેથી વિશામધાત થયો ને ?

પોદ્ગલિક દુગો એટલે એક જાતનો પ્રપચ

હવે દુનિયાદારીની અપેક્ષાએ પોદ્ગલિક દુગો થાય તે એક જાતનો પ્રપચ છે આવેા પ્રપચ કરીને ધ્યાનમા ગમખને કે ટેલાક પ્રપચે શિક્ષાને પાત્ર હોય કેટલાક માણીને લાયક હોય, પણ અહીં તેનાથી દુર્ગતિરૂપ હડ નહિ જ થાય જેમ મુનીમ રકમ બીજા રથાને ભરી આવ્યો તેથી રકમ તો શેડના નામે જ જમે થશે, પણ મુનીમના ધરે રકમ જમે નહિ થાય તેમ અહીં જિનેશ્વરે કહેવું યાન પૂજા ઉપધિ, સમાનાદિ કે નહિ માટે કરે છતાં તે આવે તો ખાતામા જ તેની નિશાની શી ?

એક કોયઠારૂપ અભવ્ય છન

‘નમો અરિહતાયુ’ પદનો જ અને ‘કરેમિભતે’ પદનો ક એ બોલવાનો અધિકાર કોણ મેળવી શકે ? અતઃ કોટકોટિ સાગરોપમની મિથ્યાત્વની નેણે રિયતિ મ્હી દોય તે જ આહારાદિ માટે પણ તીર્થ કરે ફરમાવેલા જ્ઞાન, ચારિત્ર કે તપને પામી શકે અહીં મ્હેવું પડે છે કે- અભવ્ય છન એક કોયઠારૂપ છે ચાલે તેટલી વખત મેયકુ કાંલ્લામા રંધાય પણ તે સીકે નહિ તેમ આ અભવ્ય અનતી વખત જેન યાસનના સસર્ગમા આવે મોહનીયની ફલ મેઝાકોડીની સ્થિતિ તોડી નાખે, છતાં તેને સમ્યક્ત્વ ન જ થાય એટલે મોક્ષની માન્યતા

કે ઇચ્છા થાય જ નહિ. હવે જેને જેને જિનેશ્વર કહેલા મોક્ષની માન્યતા કે ઇચ્છા થઈ તે સર્વ જીવો ભવ્ય જ હોય. અર્થાત્ મોક્ષને માનનારો કે માગનારો કોઈ દિન અભવ્ય હોય જ નહિ. એવાને ભવ્યપણાની છાપ મળે. હવે અહીં માને કંઈ અને પાપ કંઈ જુદા જ કરે, પછી તે ભવ્ય હોય ક્યાથી ? એમાં આશ્ચર્ય ન પામવું.

ગોશાળા જેવો પાપી અભવ્ય કેમ નહિ ?

ભગવાન મહાવીર ખુદ કેવલીપણે હતા, તીર્થ કર હતા, ગૈશાળાના અંગે શુરુ હતા. તે મહાવીરના નામે જ ચરી ખાનારો ગોશાળો છે, છતાં તે જ ગોશાળો પ્રભુ વીરને ઊભા અને ઊભા બાળી નાંખવાની સ્થિતિ વિચારે છે. દુનિયામાં જૂનીને પણ દાસી દેવી હોય તો બાળીને નથી દેવાતી. અહીં કેવલી મહારાજને બાળી નાંખવા તૈયાર થાય, તે પાપ કંઈ અધમ સ્થિતિનું ગણવું ? હવે જે શુરુના પ્રતાપે પોતે બહાર આવ્યો છે, બચ્યો છે, છતાં તેવાને અંગે આવી નીચ પ્રવૃત્તિ કરે છે તે વિચારો. તેજેલેસ્યાથી સર્વાનુભૂતિ અને સુનક્ષત્ર પ્રથમ બળી ગયા છે, એટલે ગોશાળાને પોતાની તેજેલેસ્યાની ખાતરી છે અને તેથી પ્રયોગ અજમાવે છે. વળી તે તેજેલેસ્યા તત્કાળની છે. જૂની કે કટાઈ ગયેલી નથી. દાસીની વાત તો જૂની પણ કહેવાય. અહીં તેજેલેસ્યાના દાહકપણાની તત્કાળની ખાતરી છે તે પ્રયોગથી પ્રભુને બાળી નાંખવાની વાત છે, છતાં તેને શાસ્ત્રકારો અભવ્ય નથી કહેતા, પણ સમ્યક્ત્વ પામી અર્ધપુદ્ગલપરાવર્ત પછી મોક્ષ જનારો તે બન્યો છે. આવી સ્થિતિના પાપવાળો પણ ભવ્ય થાય, તેમાં આશ્ચર્ય નથી. અહીં મૂળ મુદ્દો એ છે કે-જિનેશ્વર ભગવાનના શાસનમાં કહેલો મોક્ષ માને અને ઇચ્છે-તેને માટે ભવ્ય-પણાનું સર્ટિફિકેટ છે.

અભવ્યને મોક્ષની માન્યતા કે ઇચ્છા કદી ન થાય

હવે જે અભવ્યો છે કે જે અનંતી વખત તીર્થ કરના સંજોગોમાં આવે, અંતઃકોટાકોટિ-સાગરોપમ મુધી અનંતી વખત તોડે પણ ખરા;

છતા તેના જીવોને મોક્ષની માન્યતા કે ઇચ્છા કદાપિ થવાની જ નથી જેમ કોયડુ રાગી તે ઠેક સુધી રહે છતા ન જ સીઝે તેમ આ અભ્યર્જનો જીવ અનતી વખત મોહનીયની ૬૯ કોડકોડીની સ્થિતિ તોડે, જતા તેને મમ્યજ્ઞર્જન ન જ ર્થો

મમ્યજ્ઞર્જન વિનાનું જ્ઞાન કે ચારિત્ર પ્રપચરૂપ છે

હવે 'નમો અહિતાણુ'નો જગ અને 'પ્રેમિજ તેનો ક્ષમારે પામે' તો કહે છે કે ૬- કોડકોડીની મોહનીયની સ્થિતિને તોડે તો જ તે પામી શકે હવે આહાર પૂજા નહિ માટે કગતા ગાનાદિ - આગિનાદિ મર્વયા નનામા છે એમ કહેવા માગતા નથી પણ નિર્નેશરે જે જ્ઞાન ચારિત્ર કે તપનું નિરૂપણ પ્રેમ છે તેમા એ મુરો નથી કે આ જ્ઞાન ચારિત્રથી તે માર્ગી ખાય અગર લોકોમા રાહવાહ બોલાવે નેમનો મુરો નો મોક્ષનો જ છે તે માટે એ કહેવા કે હવે તે જ્ઞાન ચારિત્રનો ઉપયોગ આપએ તો આહાર, નહિ આદિમા પ્રેમ છે અને તેમની મુરદને જગાડી નાખી છે-વે રી નાખી છે અર્થાત્ જગતના જીવોના હ્રદારને માટે તે તપ નાન - ચારિત્રનો ઉપયોગ કર્યો નથી તેથી તે પ્રપચ ગણાય એટલે મમ્યજ્ઞર્જન વિનાનું જ્ઞાન કે ચારિત્ર તે પ્રપચરૂપ છે

કુટિયાની જેમ માન ગણ્ઠ પડનાનો નહિ

હવે જ્યા પ્રપચ દોષ ત્યા સાધુપણની સ્થિતિ ન ગણી શકાય, તેથી નિર્ધુમ્નિકાએ નખી મુરું કે જ્ઞાન ગ્રહણ પ્રેમ પણ જોડે મમ્ય જ્ઞર્જનને તે ચારિત્ર પાળો પણ માથે મમ્યજ્ઞર્જનને રાખો તપ કરો પણ માથે જ્ઞર્જનને માનો અને પ્રપચી તણુમા ન ઠરો જે જર્જનને જે રાખ્યો તો તે જ્ઞાન ચારિત્ર કે તપમા પ્રપચ નહિ જ રહે હવે મમ્યજ્ઞર્જનની આ શુશ્લુષુનિ કે પ્રગમ કહી પણ તેનું એમનું નામ જ પકડીએ એટલે જ્ઞાન-તપ કરીએ તેમા સાથે બોલી દમ્બે કે તે જ્ઞર્જન સહિત જ છે તેથી ચાલશે ને? તો મ્હે છે કે ના અહી મમ્યજ્ઞર્જન વસ્તુ હોવી જોઈએ પણ તેનો રાગ

‘નિનેશ્વર મહારાજે પદાર્થો જાણી, તેનું સ્વરૂપ નિરૂપણ કરેલ છે, તે મારે માનવા છે’ એવા વિચારવાળાને તે મુશ્કેલ નથી.

તીર્થ’કર મહારાજઓએ જે કહેલું તે જ તત્ત્વ

જેમ હીરો કિંમતી છે, તે દરિદ્રી પાસે છે, છતાં તેનો પડછાયો તો દરિદ્રી લઈ શકે. તેમ આ જીવ અજ્ઞાનીમા અજ્ઞાની, કમઅક્કલનો હોય તો પણ તે જીવને નિનેશ્વર મહારાજે કેવલજ્ઞાનથી જાણેલા પદાર્થો-સ્વરૂપો તેને તત્ત્વ તરીકે માનવાનો નિશ્ચય કરવામાં અડચણ ન જ આવવી જોઈએ. અને તેથી ‘નિનેશ્વર મહારાજે કહેલું તત્ત્વ’ એ વાત શાસ્ત્રોમા જગોજગો પર આવે છે. અહીં પદાર્થો અને તેના સ્વરૂપમાં આપણું જાણવાનું જ્ઞાન પહોંચી શકે તેમ નથી, માટે જ કહે છે કે-તીર્થ’કર મહારાજઓએ જે કહેલું તે જ તત્ત્વ.

કેવલજ્ઞાનવાળા તીર્થ’કરોએ કહેલ તે જ તત્ત્વ

અહીં તીર્થ’કર તો નામથી, સ્થાપનાથી, દ્રવ્યથી પણ હોય તે સર્વનું કહેલું તત્ત્વ કહેવું ? નરકમા રહેલ ઔણિક કે અહી રહેલા ઔણિક જે બોલે તે સર્વ તત્ત્વ ગણવું ? તો કહે છે કે ના. પ્રથમ અમે કહીએ છીએ કે વ્યાપક એવા જે તીર્થ’કરો હોય, અર્થાત્ તે કેવલજ્ઞાનવાળા જે તીર્થ’કરો હોય તેઓ જે કહે તે તત્ત્વ. હવે તે જ્ઞાન તેમની સાથે જ જોડાયેલું છે કે બીજાને પણ ખરું ? તો કહે છે કે તેમને પણ જ્ઞાનાવરણીપાદિ કર્મ લાગેલું જ હતું, તે તેમણે દૂર કર્યું છે, અને કેવલજ્ઞાન પ્રગટ કર્યું છે અને તેથી જે કાંઈ તેમને કહેલ છે તે જ તત્ત્વ છે. તુંબડીમા કાકરા નાખો કે બીજી ચીજ નાંખો, તે બધાનો અવાજ સરખો લાગે તેમ અહી ભગવાને, કેવલજ્ઞાનીએ કહેલું તે જ માનવું, એમજ પ્રશ્ન્યા કરવું કે બોલવું એ સમજવું શી રીતે ? કોઈ પ્રશ્ન કરે કે-જીવ શું ? અજીવ શું ? તો કેવલજ્ઞાનીએ કહેલ છે તે, એમ બોલવાનું કહેતા નથી, પણ તે તો રસ્તો છે. પણ તેમણે જે કહેલ છે તે પણ સાથે જણાવીએ છીએ. સૂત્રની વ્યાખ્યામાં જે સૂત્રા-

નુગમ છે તે સૂત્રદ્વારાએ કહ્યું તત્ત્વ બગવાને કહ્યું, તે હવે જણાવના પ્રથમ આત્માના સ્વરૂપ માટે જે રત્નનથી જણાવી છે તેનો આધાર અમે જણાવશે

વ્યાખ્યાન ૩૨

છવ સિનાય કોષ પદાર્થ ઉત્પત્તિ રૂપ નથી

શા ભ્રમર મહારાજ શ્રીમાન્ શીલાકાવ્યાયશ્ચ મહારાજ બન્ધુ
જીવોના ઉપકારને માટે આત્મારાગ સૂનના સમ્યક્ત્વના
નામના મોયા અવ્યયનની નીચે પ્રત્યા ચક્ર આગળ જણાવી ગયા કે
ભગવાન્ સુદર્ભાશ્રી ભગવાન્ તીર્થં મહાગજથી ગણ્ય વસ્તુ પામ્યા
હવે નાટકિયો કહ્યું રૂપ ન હોય બહુરૂપી જેમ ધણા રૂપોને પ્રે, પણ મતે
મનુષ્ય તે મનુષ્ય જ તેની ગતિ જગતમા ત્યમ પડેલા પ્રતિબિંબથી
કાચમા કંઈ પણ અમર ન થાય ફરત ન જ પડે હવે જેમ કાચમા
પડેલા પ્રતિબિંબને લીધે ફરત ન પડે તેમ જગતમા ચાહે તેના પદાર્થની
ચાહે તેની અવસ્થા થાય જીવના અંગે ચાહે તેવી ગતિ થાય
અજીવના અંગે હીંકરે મારી આદિ થાય પણ તેમા કંઈ ફર નથી
હવે ઉત્પત્તિ તે બનાવની નીચે પ્રે કે દ્રવ્યને અંગે છે હવે જગત
મા જીવોનું ગતિરૂપે ઉત્પત્તિ થતું અજીવનું ધગદિ રૂપે ઉત્પત્તિ થતું
તે જીવ અજીવને અંગે લેણું થયેન છ જીવ મિથ્યા કોષ પદાર્થ
ઉત્પત્તિ રૂપ નથી છવે પ્રેના કર્મને લીધે જ ઉત્પત્તિ થવાય છે કાચ-
મા ચાહે તે પ્રતિબિંબ પડે તેથી તે જીવ કે નાપુરુષ થવાનો નથી
કાચ માન અપમાન પામનાનો નથી પત્રી પ્રતિબિંબ જાનતું કે
ગધેડાનું હોય તેની અથે એને નિશ્ચય નથી હવે કાચ છાયાને જ રે
છે કાચમા રાગની છમી હોય તો રત્ન રૂપિયા અને ગવેગની
છમીવાળા કાચની કિંમત તે વેચવા માગે પણ કમી ન જાય

ઉત્પન્ન થનારો પદાર્થ આરોપિત કે કલ્પિત નથી

અહીં જીવને અંગે નારકીપણા કે તિર્થંચપણાને અંગે અધમતા અને દેવ-મનુષ્યના અંગે ઉત્તમતા રહેલી છે. તેથી ઉત્પન્ન થવાના અંગે સમ્બધ રહેલો છે. માટે ગણુધર મહારાજને કહે છે કે ઉત્પત્તિ ને પદાર્થની થાય તે નાટકિયાની જેમ કલ્પિત કે આરોપિત નથી, પણ વસ્તુ-સ્થિતિ રૂપ છે. માટે આથી જે નિસવાદ માનનાર હતા, તેમનો ધ્વસ થયો. બ્રહ્મલોકમાં કંઈ પણ ઉત્પન્ન થવાનું નહિ, એવો તેમના મગજનો વાયરો દૂર કરવા માટે ભગવાને ગણુધરને જણાવ્યું કે જગતમાં જે ઉત્પન્ન થનારો પદાર્થ છે તે આરોપિત કે કલ્પિત નથી. હવે કેટલાકો એમ માનનારા છે કે જે જન્મે તે નાશને જોડે લઈને જ જન્મે-મનુષ્ય જન્મે તે અમુક વર્ષ પછી મરણ પામે. જન્મ સાથે મરણ જોડેલ છે. ઘટની ઉત્પત્તિ સાથે તેનો નાશ પણ અમુક મુક્ત પછી હોય જ. હવે પાણીમાં થયેલો પરપોટો પ્રત્યક્ષ વિષયભૂત છે. તે ઉત્પન્ન થાય છે અને નાશ પામે છે. હવે જે વસ્તુ પ્રત્યક્ષ હોય તેને અંગે કાંઈ માણસથી ના ન જ કહી શકાય. તેનાથી કેમ ઘટે એવો પ્રશ્ન ન જ કરી શકાય.

શું નાશ એટલે અભાવ ?

અગ્નિ ઠારતો નથી, તે પાણીને કેમ ઠારશે? વળી જે પાણી બાળતું નથી તે અગ્નિ કેમ કરશે? આવી શકાના જેવું એ ગણાય. દુનિયામાં પદાર્થોની શકા થાય, એ બંને પણ 'હું હું' એની શકા કોઈને થતી નથી. કારણ પ્રત્યક્ષ તેમજ અનુભવની વસ્તુ છે, માટે એમાં શંકાને સ્થાન નથી. હવે પરપોટાની ઉત્પત્તિ પ્રત્યક્ષ દેખ્યા પછી માનવી પડે, પણ નાશ એવી કોઈ ચીજ નથી. નાશ એટલે અભાવ. દીવો ઉત્પન્ન કરવા માટે કોડિયું, દીવેલ, વાટ, સળી આદિ જોઈએ, અને તેના થવા માટે તો ધસીએ એટલે થાય. પણ નાશ કોઈ એવી ચીજ નથી. જો પરપોટો નાશ પામ્યો તો તેને કટકા નથી, અજ-વાણું નાશ પામ્યું તો તેના કંઈ કટકા નથી.

આવી રીતે અવયવના નાશમા જન્મ એ તો નાશ એવી, ચીજ નથી,
નાશ એ પણ પદાર્થ

આવી માન્યતાવાળા માટે ગણધરાને જણાવતુ પડ્યુ કે નાશ
એ પણ પદાર્થ છે કેની રીતે ? પરપોટો નાશ પામ્યો એટલે પ્રથમ,
પરપોટો પોલા આકાર હતો તે ગયો અને પાણી તો છે જ,
ઉત્પત્તિએ જેમ દ્રવ્યની અવસ્થા છે તેમ નાશ પણ વ્યતી અવસ્થા
છે હવે ઉત્પત્તિ પણ પ્રથમ પર્યાયના નાશ વિના અને નહિ આગળી
મા વાગપણુ તે સીધાપણુના નાશ પત્રી જ છે હવે નાશ જે
કલ્પિત પદાર્થ હોત તો ઉત્પત્તિ અને જ નહિ ઉત્પત્તિ એ આગ રૂપ
છે અને તે આકારનો નાશ તે પણ પદાર્થનું સ્વરૂપ છે હવે ધડાને
બનાવવામા હડ એ કારણ છે તેમ નાશને માટે પણ કારણ છે
તેથી તે પણ વસ્તુ છે હવે સર્વમા આગળ જન્મ એ તો સમગ્ર,
કર્મનો નાશ એનું નામ જ મોક્ષ

સવર, નિર્જરા, મોક્ષ એટલે શુ ?

હવે સવર, નિર્જરા એ ચીજ કય ? અહીં મોક્ષમા મુક્ત
કર્મનો નાશ નિર્જરામા અપપત્તે કર્મનો નાશ અને સવરમા
આવતા કર્મનું શેકાવુ આ નર્વમા નાશ નામનું તત્ત્વ છે અને
તેથી જ મોક્ષાદિ છે હવે જગતમા એ પણ પદાર્થ એવો નથી કે
જે ઉત્પન્ન થતો ન હોય તેની જ રીતે એ પણ પાર્થ એવો નથી
જેનો નાશ ન હોય પણ માત્રમા આગતારિ જે નિત્યપણે
ગણાતા આ પદાર્થો છે જના તે ઉત્પન્ન અને નાશરૂપ જ છે વધુ
ગદ્ય રમ, વ્યપણે ગુણો અને પર્યાયરૂપે પાર્થો બધા પનટાય
છે જેમ આકાર આ આગળીને અવગાહના છદ્દ હેય છે તે જગ
એટલે તેનો નાશ થયો અહીં આગળી બની કરી તેથી તે આગળીના
અવગાહના રૂપે પશ્ચિમનું અહીં જે અવગાહ પેનાનો સ્વભાવ હતો
તે તો હો ધરામય કે મહામય કરેવાનો અવગર નથી, અહીં

ઉત્પત્તિ અને નાશ દરેક પદાર્થમાં રહેલ છે. ‘આધજો વણે અને વાછરડું ચરે’ તેના જેવો ઘાટ છે. કારણ કે અહીં ઉત્પન્ન અને નાશ થાય. જેમ દોરડું વધે નહિ અને પદાર્થ રહે જ નહિ, તેમ અહીં જગતમાં એક પણ પદાર્થ રહે નહિ, એટલે ઉત્પત્તિ અને નાશ બે જ પદાર્થો કહી શકાય તેમ નથી. પણ દરેક પદાર્થ જીવ, અજીવ આદિ કોઈ પણ વસ્તુ પોતે પોતપોતાના સ્વરૂપે સ્થિર જ છે.

ત્રણ પદ પરથી બાર અંગની રચના

આ ત્રણ વસ્તુઓ બ્યારે ધ્યાનમાં આવી, ત્યારે ગણુધર મહારાજના કે જેઓનું સ્થાન ઉત્તમોત્તમ બુદ્ધિ છે, એવી ઉત્તમ બુદ્ધિવાળા ગણુધર મહારાજઓનું ચૌદ પૂર્વોમાં અનંતગુણવૃદ્ધિ તરીકે સ્થાન છે, આવી બુદ્ધિવાળા ગણુધરોએ દરેક પદાર્થને અંગે ઉત્પત્તિ, ક્રુવ અને નાશ એમ ઉતાર્યાં. આ ત્રણ પદથી જ ખરેખર બાર અંગની રચના કરી છે. હવે તે આશ્ચર્ય નહિ લાગે જગતના દરેક પદાર્થને અંગે આ ત્રણ વસ્તુ વિચારાય, તો બાર અંગમાં કંઈ નવીન વિશેષતા રહેતી નથી. હવે ભગવાન જિનેશ્વર મહારાજથી ત્રિપદી પામીને જગતના દરેક પદાર્થના અંગે અતર્મુદ્દર્તમાં ગણુધરો બાર અંગોની રચના કરે. હવે એક સવાલ થશે કે તીર્થ કર ત્રણ પદ કહે અને તેના ઉપર ગણુધરો બાર અંગ રહે, તેના કરતાં તીર્થ કરો સીધા જોલી નાખે તો શું મુખ ફરે છે? તીર્થ કર મહારાજ અનંતજ્ઞાની અને અનંત વીર્યવાળા છે ને? વાત ખરી, પણ એક વાત ધ્યાનમાં રાખવાની કે પ્રભુની ત્રિપદી માત્ર નીકળે ત્યાં ગણુધરો દ્વાદશાંગીને ધારે જ છે. ‘ઉપ્પન્નેદ્ધ વા વિગમેદ્ધ વા ધુવેદ્ધ વા’ આ ત્રણ પદ નીકળતાં તેની વ્યાપકતા થતાં ગણુધર મહારાજઓને ક્ષયોપશમ થાય અને તેઓ રચના કરે.

સંબંધીના મરણ પછી તેનું શું થશે?

હવે તીર્થ કર નામકર્મ અને ગણુધરપદ પણ શાથી બધાય? જેઓ ભવાંતરથી એ માન્યતાવાળા હોય કે આખા જગતને હું મોક્ષ

માર્ગે દોરુ, શા માટે મધ મોક્ષમાર્ગથી વચિત રહે નિર્મલ પ્રવચનમા
 કેમ ન જોડાય આવી ભાવનાવાળાઓ તીર્થ કર નામકર્મ ઉપાજો
 હવે જોડોની એની તાકાત ન હોય તેઓ વિચારે કે મારા કુટુંબમા
 કે મબધમા જો હોય તે તો આવા ધર્મથી વચિત ન જ રહે શા
 મનમા જોડાયા પિતાનો ન જ હોય હવે સસારમા કુટુંબીના અંગે
 આપણા મનુષ્ય પછી શુ થશે તે વિચારીએ પણ તેના મનુષ્ય પછી
 તેનું જુ થશે એ વિચાર આવતો નથી આ બધું પછી આગળના
 ભવે શુ બનશે ? પ્રથમ બનમા બાધેના પુણ્યોને ભોગવવા માટે
 અહીં આવેના છે મ્યારમા વાવેતુ તેના છોડના રૂપ આ ભોગ
 ભોગવીએ છીએ કાલિકે જોનરો ખાતી હોય નવી કમલ(મોક્ષમ)
 માટે કંઈ ખરું ? તેમ અહીં આ હવે પુણ્ય મરન તેથી આવ્યો
 હકુકમી છે તેથી તે માગ મબધમા આવ્યો માટે તેનો આવતો
 બધું મુધરે તેનું મધ કંઈ પડે

અભયકુમારની આર્દ્રકુમારને બેટ [ ]

અભયકુમારના અંગેનો વિચાર જોશો તો ખમગ પડશે કે
 અનાય દેવમા હેના આર્દ્રકુમારના બાપનો દૂત શ્રેણિક મહારાજ
 પામે જાય છે અહીં આર્દ્રકુમાર પૂછે છે કે દૂત તું મ્યા જાય છે
 અહીં શ્રેણિક અને મારા પિતાને જળસુખ મબધ હોવો જોઈએ
 તેથી આ બેટણ તમને જાય છે પરંતુ કેળ એ એવી ચીજ છે કે
 એ વખત ફળ આપે પછી નામી, પણ આમ વગેરે દર વર્ગે ફળ
 આપે અહીં મારો વશ તે કેળ તરીકે કે આમ તરીકે ? અહીં
 અમારો અને શ્રેણિકનો મબધ આગળ વધે તેનું મધ મરુ જોઈએ
 એટલે આમરક્ષા જેવી સ્થિતિમા થતું જોઈએ, અહીં દૂતને પૂછે છે
 કે તું શ્રેણિક પામે ગયો છે ખરો ? હા ઘણી વખત ત્યાના
 માગુસો પણ અહીં આવે છે 'તેને મધ પુત્રાદિ છે' હા છે
 તે ખમગ ચાર બુદ્ધિનો નિધાન અભયકુમાર નામનો પુત્ર છે' અહીં
 આર્દ્રકુમારે શ્રેણિકને દૂતને આપીને અભયકુમારને મોખ્ખી પોતાના

નામથી મોકલી. ચીજો અભયકુમાર પાસે આવી હવે દુનિયામાં ચાલ્યો આવે તેને પ્રસંગ આવે દેવો પડે. તેમ અહીં દૂતે ભેટણું અભયકુમારને આપ્યું, પણ સામે મોકલવું શું ? ખાઈને ખેસાય નહિ અને ભેટણું પણ દેવું. અભય વિચારે છે કે હવે ભેટણું તેવું દઉં કે તેનો ઉદ્ધાર થાય આપણે રૂપિયા દીધા અને રૂપિયા લીધા એની જોમ નહિ. અહીં ભેટણું, પરિગ્રહ સસા તે પાપને વધારનારી ચીજ છે. કલ્યાણ તે નિર્ભયતા કરનારી ચીજ છે હવે અહીં ઋષભદેવજી મહારાજની રત્નોત્તી પ્રતિમા ભરાવીને મોકલાવી. અહીં રત્નો મોકલ્યા પણ તે પ્રતિમા રૂપે બનાવી પ્રતિષ્ઠિત કરી મોકલીને સાથે અભયે સદેશો પણ કહેવડાવ્યો. કારણ ત્યાં અનાર્થ દેશ છે, એટલે મૂર્તિની ખજાન ન પડે. અભયકુમારને નિશ્ચય થયો કે પૂર્વભવના આરાધના કરતા, વિરાધના થતા એ અનાર્થ દેશમાં અનાર્થપણે ઉપજ્યો છે, છતાં મારી સાથેનો સંબંધ અને મેત્રીભાવના એ બતાવે છે કે જરૂર પૂર્વભવનો સંબંધ હશે.

પૂર્વભવના સંસ્કારોનું ખેંચાણ

જગતમાં દેખીએ છીએ કે જ્ઞાતિમાં હજારો કન્યાઓ અને હજારો છોકરાઓ છતાં અમુક કન્યા માટે અમુક જ છોકરો પસંદ પડે. તેનું કારણ શું ? કહો કે પૂર્વભવના સંસ્કારો જ ખેંચે છે. અહીં મારી સાથે જે સંબંધ કરવા માગે છે, તે જરૂર સંબંધવાળો અને સારો જીવ હશે. આવો વિચાર અભયકુમાર કરે છે. અહીં ખરેખર ધર્મ પમાડવાવાળો જીવ આવો વિચાર કરે છે. આવો ભરોસો રાખીને કહે છે કે મારી સાથે સંબંધ બાંધનારો જીવ નજીકમાં મોક્ષે જનારો હોવો જોઈએ. તેવા કારણના યોગે ત્યાં અનાર્થમાં ઉપજ્યો છે. હવે કારણ મળે તો અવશ્ય છૂટી આર્થમાં આવી, આગળ વધી, નજીકમાં જ મોક્ષે જાય. અહીં આરભ સમારંભમાં રાચેલા આ અભયકુમાર છે, દીક્ષિત નથી, છતાં આવી ઉચ્ચ ભાવના કરે છે. હવે દૂતે રત્નોત્તી ભરાવેલી

મૂનિ આપી તે ત્યાં મર્ધ ત્યાં લુધ લુધ મ્યાને મૂનતા દેવની મૂર્તિનો
ખ્યાલ આરતા પૂર્વમનુ જાતિસ્મ લુ ગિજ્યુ અને વિગધનાના પ્રતાપે
અહીં કિપવવાનો ખ્યાલ આવ્યો

ગણધર નામકર્મ ક્યારે બધાય ?

હવે 'એક વખત ખતા ખાવનો શવ ફરી વખત બન કરે તો
ફૂતગના મૂતા પણ જૂડો છે' અહીં પાચસો મુમટો તથા રાખને પણ
હાળીને આદિકુમાર ત્યાંથી નીખી ગયા મહીં અમયકુમારને એ ખ્યાલ
હતો કે મારી માથે જે જોડાય તે જરૂર મોક્ષમાર્ગે આનંદારો જ હોય
તેમ અહીં ગણધર ન મર્મ તે મારે કે જે કુડ મીજતોને ધમ
મર્ગમા જોડે અહીં પ્રભુજી નિપત્ર હે તે ગણધર મહારાજના આ
સ્મામા ઓતપ્રોત બો અને તેથી દાદ્યાગી સ્વે અહીં અથથથી
તીથ મરે કહે સ્વનથથી ગણધરે સ્વે એવી રીત મુનમર્શિનામીજી
જિનેશ્વર પાસેથી નિપદી પામીને દાદ્યાગીની રચના મરતા પ્રથમ કિપાદ
નામના પાથને અંગે જણાવતા કહે છે મ-આ નગનના એ
જણના નથી કે મારો આત્મા ઉત્પત્ત થનારા છે

ઉત્પત્તિ તે સહેતુક કે નિર્ડેતુક ?

મહીં આ મે જ ઉત્પત્તિ તે મહેતુક છે કે નિર્ડેતુક ? મરણ રિના
મર્ધ થતુ જ નથી હવે જે એમ ન મને તો મિશ્રમા માદિ
નાં ગીને બતે ? મનુવાદિ પ્રયોજન કાન્થોથી જન્ય-ઉત્પત્ત થનાર ન
હોય તો મિશ્રમા કેમ ? હવે અહીં ઉત્પત્તિ કારણવાળી કે મણુ
વિનાની ? તો કહે છે કે મણુવાળી કે તેથી મન, ઇન્દ્રિય આત્મી
ગુનામી જ ભવમા ગ્ળ વાન કાળ છે આથી તે મીજ અધ્યવનમા
જણાવી ગયા

ઉત્પત્તિના કાળો ગી ગીતે રોકાય ?

હવે તે કારણો રોકાય શી ગીને ? અનૂળ વિચ્છો હોય તો
તેમા સન્યાસુ નદિ, પ્રતિફળમા નાખુજ ન થતુ એવે ગિ મને

અરતિ નામના એ વિષયોને જો આત્મા ખસેડે તો ઇદ્રિયો અને મનની તાકાત નથી કે તે તમને ચલાયમાન કરે. હવે ભવમા રખડતા અટકાવવા માટે જે પદાર્થો જતાવ્યા, તેની સાથે આત્માના ગુણો સમ્યક્ત્વ નામના ચોથા અધ્યયનમાં કહ્યા.

આત્માની સાથે રહેવાવાળા ત્રણ ગુણો

હવે પર્યાયો ક્ષણિક હોય પણ ગુણો ક્ષણિક હોય એવો નિયમ નથી જે ક્ષણિક પણ નહિ, સર્વથા ધ્રુવ પણ નહિ એવો પદાર્થ તે ગુણ, ગંધ, રસ કે સ્પર્શ વિનાનો ન હોય, એટલે કે તેના ગુણો અને પર્યાયો છે. આત્મા દ્રવ્ય અને પર્યાયરૂપે જુદો રહેતો છે. હવે તે પદાર્થ કયો ? તો કહે છે કે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર. આ ત્રણ ક્ષણિક નથી, તેમ સર્વ કાળ માટે સરખાં રહેવાવાળા પણ નથી. સારે હવે આ આત્માની સાથે રહેવાવાળા આ ત્રણ ગુણો જણાવતા કહે છે કે સમ્યગ્દર્શન એ મહાવિષય રૂપ છે. પોતે સુંદર છે અને બીજાને પણ સુંદર બનાવે.

સમ્યગ્દર્શન કહેવું કોને ?

હવે તે સમ્યગ્દર્શન કહેવું કોને ? ગણધર મહારાજ કહે છે કે તે જ હુ બોલુ છુ. અહીં તે જ હુ, કેમ ? તો કહે છે કે-તીર્થ કર મહારાજના ઉત્પત્તિ, વિગમ અને ધ્રુવ એ ત્રણ પદાર્થોને સાંભળીને, જગતનું વ્યાપકપણું જાણીને, જે હુ સુધર્મ બોલું છુ, તે મારી શુદ્ધ મતિપૂર્વક જ બોલુ છુ. જગતમા દસ્તાવેજ લખાવતા અક્કલ હોશિયારી પાછળથી લખાવાય છે, તેમ અહીં, ગણધરો પ્રથમથી જ કહે છે

પુરુષવિશ્વાસે વચનવિશ્વાસ

હવે જે પુરુષના વિશ્વાસે વચનમા આવેલા છે, તેમને જણાવતા કહે છે કે-જો તીર્થ કર મહારાજનું કહેલું અને ગણધર નામકર્મ ધારણ કરીને બોલનારો માનો તો પુરુષવિશ્વાસે વચનવિશ્વાસ થાય. તે શ્રદ્ધાનુસારી મનુષ્યોને માટે કહે છે કે મને તમે માનતા

હો તો હુ તીર્થંકર મહારાજનો આદેશ તમને કહુ જગતમા ઢઢેરો -
 ખીગવાવાળા બોને છે > આ > >રો બાલ્યાહી છે તેઓ એમ આગ
 જથી જ બોતે છે પાઞ્જથી મેઈ બોનતા નથી આવી રીતે પાદ-
 ગાહે & શહેનશાહે મોખ્લી આપેનો > >રો કહી મબળાવુ હુ જ્યા
 ઓડર-હુકમને અગે ખેવાનુ હોય તે પ્રથમથી જ હોય -કોઈ પણ
 પ્રથમ જ ફરમાવે પાઞ્જથી નહિ

પ્રથમ ભરોસાના અધ્યાનનુ કથન

તેમ અહીં પણ પ્રથમ ભરોસાનુ અધ્યાન શ્રદ્ધાનુમારીઓને
 જણાવવુ પડે છે & હુ તે ગણુધર કહુ હુ અહીં 'સે' પદ કેમ ?
 તો કહે છે દે હુ ને > હુ તે મારી મતિફલપનાએ નહિ પણ
 તીર્થંકર મહારાજ પામેથી ને જણુવા મનુ તે કહુ હુ અહીં
 > કહુ હુ એવો અધિગર તીર્થંકર મિવાય ખીજને ન હોય
 તીર્થંકર મહારાજના વચનથી બોધ પામી દાલ્યાગીતી રચના કરી
 અને તીર્થંકરાએ જેના ઉપર છાપ મારી તે જ > કહુ હુ અહીં
 તીર્થંકર મહારાજના વચને - ભરોમે જગતને કહે છે શુ કહે છે ?
 જગતને તારવાનો ઉપદેશ , અહીં પ્રથમ ને ત્રણ આદેશો બતાવ્યા
 તે આત્માની આપત્તિ ટાળવા માટે અને હવે ને આદેશ કહેશે તે
 મામારિક આપત્તિ ને મિથ્યાત્વના બેરે થઇ હોય તેને ટાળવા માટે,
 ઓડર જણાવે છે હવે મમર્ગથી થયેલી આપત્તિને ટાળવા માટે કેવો
 ઓડર તે અગ્રે જણાવાશે

વ્યાખ્યાન ૩૩

'સે ચેમિ-જે મર્હ્યા જે ચ પદુપન્ના જે ચ માગનિસ્તા
 અરહતા મગવતો તે સબ્બે એવમાલ્લભિતિ એવ માસતિ એવ
 વર્ણવિતિ, એવ વર્ણવિતિ । (માત્રા૦ ટી૦ પૃ૦ ૧૭૮)

હુ ચોતાને બેનારો બન

માત્રાકર મહારાજ શ્રીમાન ગોવિંદાચાર્યજી સબ્બ જીવોના

ઉપકારને માટે આચારાંગ સૂત્રના ચોથા અધ્યયનની ટીકા કરનાં થકી આંગળ જણાવી ગયાં—આર અગની વાચના જાંબૂસ્વામીજી આંગળ આપનાં થકા પ્રથમ આચારાંગાદિના ત્રણ અધ્યયનમા શું જણાવ્યું ? તો કહે છે કે પ્રથમ અધ્યયનમા તીર્થ કરો પરોપકારને માટે જે દેશના આપે છે, તેમા કહે છે કે તુ તમે આંગળ. જીવ ધરિયોના વિષયોને તો માનતો જ આવ્યો છે, એટલે સ્પર્શ, ઝસ, ગધાદિને જાણવામા તો અન તો કાળ થયો, પણ હવે તું પોતાને જોનારો અન તે જોનારો તુ થયો નથી. હવે પોતાને જોવું શું ? પોતાને જોવાથી કંઈ વધવાનો કે ઘટવાનો નથી જ. હવે આત્માના જે અસખ્ય પ્રદેશો છે તે જોવાથી અન તો થવાનાં નથી, તેમ ન જોવાથી તે અસખ્યાતા પ્રદેશો કંઈ સખ્યાતા થવાના, નથી, એટલે જાણવાથી કંઈકો અને ન જાણવાથી નુકશાન હોય, તેવું જાણ્યું પણ કોમ લાગે, પણ અહીં આત્માને અનાદિકાળથી નથી જાણ્યો, એ પણ તમે કહો છો, તે સાથે તે આત્માના પ્રદેશો અસખ્યાતા છે તે રહેવાના છે, તેમાં વધવટ જાણવા કે નહિ જાણવાથી થવાની નથી ? વાત ખરી, પણ જંગતમાં આપણે હું ખોથી દૂર જઈએ, તે હું ખો કંઈ મારી નાખનારું હોતાં નથી. તેનાથી દૂર કેમ ખસાય ? સુખો કંઈ સવાયા કરતા નથી, છતાં હું ખ આત્માની હેરાનગતિ કરે છે, તેથી દૂર ભંગાય છે અને સુખો સવાયા કરતાં નથી, પણ તે આત્માને હેરાન કરતાં નથી, છતાં તે આત્માને પ્રાણપ્રિય છે.

ક્ષણિક સુખ ખાતર હજારો જીવોનો સંહાર

હવે નિયમ એ થયો કે સુખના કારણોમા પ્રવૃત્તિ કરવી અને હું ખના કારણોથી હમેશા દૂર રહેવું. હવે જંગતમાં જીવને માનનારા પ્રાણીઓ નથી પણ પોતાને માનનારા છે. હવે ચોક્કસીને લ્યાં કોઈ શુદ્ધ સોતુ લઈને જાય. તેનો ભાવ પેસે તોલો કહ્યો. હવે ચોક્કસીના ઘરમા રહેલા સોનાનો ભાવ તોલોનો રૂપિયા ૨૪ હોય, તો અહીં ચોક્કસીપણ શી રીતે જાણવું ? આ તો સફેદ લૂટારાપણ જણાય.

પારખા એનાની ઝિમ્મ 'ઓઝી' અને પોતાની 'માનની ઝિમ્મ' પણ
 મનાવની તે વાજમી 'ન ગણાવ' એમનીની 'દુઝમે તો પીડ્યા' કે જે
 આનાનો ફરક હોય હવે અહીં પૃથ્વી 'અર્પ' 'અગ્નિ આ' પાંચે
 ભૂતોને 'ન માનીએ' ખગ પણ પોતાના ક્ષણિ સુખની 'ખાતર
 હામરો કે નાઓ' જીવોનો નાશ કે 'મહા' થાય તેની આપણને 'ઈ
 ઝિમ્મ' કે અરેરાળી પણ થતી નથી' જેમ તમ્મ લાગી તે ક્ષણિ
 દુખ કે હવે મયુ પાળી' પીતા અમર્યાના અપૂરકાયાના જીવોની
 વિરાધના થઈ તે જીવોના જીવનનો નાશ થયો અહીં ક્ષણિ સુખ
 માટે આટલી મોટી 'વિરાધના' હવે અહીં મપાવેને 'ન માનો' અને
 તેની વિરાધના પ્રે એ કેમ પારને ? માટે એ કે કે પોતાના
 આત્માને જે રીતે ગણે છે તે 'રીતે ગણના' જીવોના આત્માને
 માન અને તે પ્રમાણે વર્તી 'ખતાવ

અનાદિની રખડપટ્ટી મટાડનાનો ઉપાય

પોતાના જીવને ખચાવવા સુખી રંગા, દુખ દૂર કરવા માટે
 જોવો પ્રયત્ન કરે છે તેવા જ પ્રયત્ન પર જીવો માટે ગાય છે ખરો ?
 હવે આની ઝિમ્મિ થના નિના આત્માને આજખવાતુ ક્રેડુ તે
 શબ્દ 'માત્ર છે અધુ કે '૧૬ મર્ષના માટે સોનાનો ડામરો
 ન હોય હવે દુખ હમેશા દૂર કરવા વાયક ગણાય છે અને સુખ
 હમેશા પ્રાપ્ત કરવા વિચારાય છે સુખ કે દુખ આત્માના પ્રદેશો
 વધારવા કે ઘટાડવાતુ કામ કરતા નથી અહીં આત્માના પ્રદેશો અમ
 ખ્યાતા છે તે અનતા કે અખ્યાતા અને તેમ નથી જતા મમારમા
 થતી રખડપટ્ટીતુ દુખ દૂર કરવા માટે જિનેશ્વ જણાવે છે કે-તારા
 આત્મા બેવોળવ રખડવાવાગો હોઈ ઉત્પન થનાવાગો' છે અને તે
 મન કે ઇદ્રિયના વિમરોને લીધે છે હવે તે ઇદ્રિયો અને મન
 આત્માને વશ કેમ થાય ? તો કરે છે કે તે માટે સત્તા છે આરુ લાગે
 ત્યાં રાજી ન થાય ખરાજમા બેરાજી ન થાય તો ઇદ્રિય' અને મન
 તારા ખાજે આવશે અને તારી રખડ પટ્ટી મળી જશે

સ્વયં સુંદર અને ખીજને પણ સુંદર બનાવનાર સમ્યક્દર્શન આવી રીતે દુઃખનાં કારણો જણાવ્યાં અને સુખના કારણમાં આત્મામાં રહેલી ત્રણ ચીજો જણાવી. કય? સમ્યક્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર. એ ત્રણ ચીજ છે તે સંપૂર્ણ સુખ દેવાવાળી છે. હવે એક ચીજ સ્વય સુંદર છે. જે પોતે સુંદર છે અને ખીજને પણ સુંદર કરે તે સમ્યક્દર્શન. હવે જ્ઞાન અને ચારિત્ર સ્વય સુંદર નહિ પણ દર્શનથી સુંદર બને એ સુંદર કરનાર ચીજ નથી પણ સુંદર થનારી ચીજ છે. ઘડનો ઘોટ ગોળ ભળવાથી મીઠો બને ખગે પણ એમાં સ્વતંત્ર મીઠાશ નહિ ગોળના પાણીમા કાંકરી બીજવીને કાઢી લેા તો તે કાંકરીમાં મીઠાશ ન જ આવે. હવે ઘડ એવી ચીજ છે કે તે મીઠા થાય ખગે. ગોળ પોતે મીઠો છે અને ખીજને મીઠો બનાવે, તેવી જ રીતે દર્શન પણ પોતે સુંદર છે અને ખીજને પણ સુંદર બનાવે આ ક્રાણ્યથી શાસનમાં એને સમક્રિત નામથી બોલાવાય છે સમક્રિત શબ્દથી કોઇ સમ્યક્જ્ઞાન કે ચારિત્રને બોલાવાતાં નથી, પણ સમ્યક્દર્શનને જ બોલાવાય છે. તેથી આ ચોથા અધ્યયનમા સમ્યક્દર્શનનો અધિકાર લીધો. અને તેમાં જિનેશ્વરે શુ જણાવ્યું તે હુ કહુ છુ.

સુધર્માસ્વામી પ્રભુ વીરના આહતિયા કે જૈનશાસનના ?

અહી તે કોણ ? શુ કહે છે ? તો કહે છે કે શાસ્ત્રકારે દરેક સૂત્રની આદિમા 'સુયં મે આહસંતેણં ભગવયા' દરેક સૂત્રની આદિમા આવખુએ લેવાય. આયુમાન ભગવ તે જે કહે તે મે સાભળ્યુ અને તેથી 'સે વેમિ' તે હું, કહુ છુ અને તેથી ટીકાકારો **इति-ब्रवीमि** એમ લખે છે. હવે અહી તીર્થકરોની બુદ્ધિને અનુસરી તેમના ઉપદેશના અનુસારે કહુ છુ. પણ સ્વય બુદ્ધિથી હું કહેતો નથી. દરેક પદમા તે આયુમાન ભગવ તે જે કહેલ તે મે સાભળેલ છે ને તે જ હુ કહુ છુ. આમ અર્થ સુસંગત લાગે છે, વ્યાજખી છે. હવે જે હું સાભળનાર તે જ હું પોતે એમ સુધર્માસ્વામી જ બૂસ્વામી આગળ કહે છે કહે કરીને સાક્ષાત્ પ્રભુ વીરની પાસે સાંભળનારો અને તેમણે

જ મને કહેવ અને મે તે સાબળેલ'એ જ કહું છું આ વપગથી મુધર્મા
સ્વામી પ્રભુ મહાવીરના આડતિયા ને ? તો કટે છે કે-પ્રભુ વીરના એ
આડતિયા નથી પ્રભુ વીર તો ત્રિવેદનાથ તીર્થંકર છે તેને વળી
આડતિયા સી રીતે ? જિનેશ્વર મહાગજના શામનના તેઓ આડ
તિયા જ છે મરણ કે શાસનની મેનાથી મળેલ છે અને વળી શામનની
મવા માટે મળેલ છે હવે મુધર્માસ્વામીજી જે મહે છે તે વીરના
આડતિયા તરી નહિ પણ શાસનની મેના માટે કહે છે
'પ્રત્યુત્પન્ન' શબ્દપ્રયોગનું કારણ

હવે મતીન ળના તીર્થંકરના ચાહે તેમલા ગુણો ગાઓ તેમા
શ ? જેમ ખનમ થયેલી મોડીને અ જે તમે મહિમા ગાઓ તેમા
નવાઈ નથી મેલાના ગેય મેઈ ન બોને ગુણો જ બોને તેમ અહીં
તીર્થંકરને માટે ગુણ મોનો નો ના નહિ વાત ખરી પણ મતીત
ળના તીર્થંકર છે તેમના જ નહિ પણ જે વર્તમાન કાળના છે તેમના
પણ ગુણો મુ છું હવે અહીં વર્તમાન શબ્દ નહિ બોલના પ્રત્યુત્પન્ન
શબ્દ મે મોલ્યા ? જે અર્થ્યા જે વદ્દમાણા જે આગમિન્સા"
એમ એ ન બોલ્યા ? અહીં વર્તમાન કાળ જેનો છે ખરો પણ તે એક
ક્ષેત્રનો નથી નેનાનો અને તે પ્રમાણે લક્ષ્યએ તો જૂન કાળમા થઈ ગયા
મને બરિખમા જે ભગ્તક્ષેત્રમા થયો તે પણ સર્વ ઉત્પત્તિનાળા છે
અથાત્ જેઓ નિર્વાળ પામેલા નથી તેની પ્રથમ અવસ્થા અને જન્મ
ની પ્રથમ અવસ્થા એ મર્' ગણતરીને કરીને પ્રત્યુત્પન્ન શબ્દનો
વપયોગ રો કે એને જ મથી માડીને નિર્વાણ સુધીનો તમામ
કાળ જિનેશ્વર મહાત્માનો લેનાનો છે વર્તમાન મળથી તો માત્ર તે જ
કાળ લેનાર પણ જ મથી નિર્વાણ સુધીનો તમામ કાળ ન નેવાય

કેવલજ્ઞાનથી નિર્વાણ મુધી એક્સરખી દેશના

અહીં મેઈ કહે કે આવું લાણુ કરીને કામ શુ ? વર્તમાનથી
પાન તે આજત વાત ખરી પણ પ્રથમ અજ્ઞાન આવાળા જીવો હોય છે
તેઓ મોનાને ક્ષણેક્ષણે ધતી'બુદ્ધિ બુદ્ધિ સમજ્યો અને વામ્યોના

હિસાબે બોલે. તેવી નિરૂપણા અહીં નથી. અહીં તો પ્રમુખને કેવલ-જ્ઞાન થાય તે વખતે જે દેશના દેવાય તેટલે નિર્વાણ સુધી એકસરખી દેશના, અને જ્ઞાન હોય. તારતમ્યતા ન હોય. હાલમાં બહુ હોય, સૂક્ષ્મજ્ઞાન ન હોય અને પછી સૂક્ષ્મતર થાય, તેવા જ્ઞાનની વાતો કરે તેવા જ્ઞાનો. તીર્થ કરોમા ન હોય. જગતમા જીવોને જેવી રીતે બોધ થાય અને સમજ આવે અને તેઓ બોલે, તે અહીં તીર્થ કરોમા ન હોય. એટલે કેવલજ્ઞાનની પ્રથમ ક્ષણે જે દેશના તે જ દેશના નિર્વાણના છેલ્લા સમયે હોય. હવે ‘પટ્ટપન્ના’ એટલે કેવલજ્ઞાનથી મોક્ષ સુધીના કાળમા જે તીર્થ કરો વિચરે છે તે સર્વે લેવા.

કેવલજ્ઞાન એટલે જાણે સો ટ્યતું સોતું

હવે વર્તમાનમા અધારુ ચાલતું હોય. અને ભવિષ્યમાં તે અધારુ દૂર કરવાનો અવકાશ જગતના જીવોમાં છે, પણ તીર્થ કરોના કાળમા તેવા સુધારાને અવકાશ જ નથી. જેમ દુનિયામા સો ટ્યતું સોતું હોય તો તેમાં કસને વધવાનો પ્રસંગ જ ન હોય, પછી તે ભૂત-કાળતુ કે ભવિષ્ય કાળતુ સોતુ હોય, તેમા સુધારા કે વધારાને અવકાશ જ નથી. તેમ અહીં તીર્થ કર મહારાજના જ્ઞાનમાં-શાસનમા એટલી અધી સંપૂર્ણતા છે કે જે સંપૂર્ણતાને અગે અતીત કાળમા કે ભવિષ્ય કાળમા કે ચાલુ કાળમા પણ સુધારાને અવકાશ નથી.

તીર્થ કરની જોજનગામિની વાણી

હવે ‘જે ઝઈયા જે ચ પટ્ટપન્ના’ એટલે કેવલજ્ઞાનથી મોક્ષ સુધીની અવસ્થામા વર્તવાવાળા સર્વ જીવો આવી રીતે બોલે છે. હવે આવી રીતે નિરૂપણ કરે છે, તેના માટે ‘इक्स्વ’ ને ‘आ’ ઉપસર્ગ જોડીને કામ શુ ? તે ‘एवमाइक्खंति’ પદમા જે ઉપસર્ગ જોડીને કહે છે તેથી જણાવે છે કે મર્યાદિત તેમની દેશના એક જોજન-ગામિની હોય છે. વળી તે આખા જગતના જીવના હિતના આપ્તિને ખ્યાલમાં રાખનારી હોય. તેમની દેશના ગાઉ, બે ગાઉની કે

તેથી જોઈ પ્રમાણવાળી ન જ હોય જે જે દેગના હોય તે મર્વ
આપ્યા જગતના જીવોના હિતને કરનારી હોય

દ્વિગમ્યરોની અનક્ષરશ્રુતની માન્યતા

આપ્યા જગતના જીવોના હિતને કરનારુ તેમણુ મ્થન હોય
તેના બે પ્રકાર છે એ કહ્યુ કે જોઈ બીજાએ પૂછ્યુ કે કેમ જાણ્યા ?
અહીં હિમારાથી જે જાણ્યા તે અનક્ષરશ્રુત છે અને તેથી ન્યુ તેથી
જાણ્યા તે માત્રુ જ ગણાય નથી કહ્યુ એમ ન મ્થેનાય મોટા કરીને
અમાર પ્રાપ્ત્યુ પ્રમાણ આપી કરીને બોલાવાય તેમા મ્થન તરી
ની જોખમવારી હોય છે તે હાર્મોનિયમના સ્વર જેવી ગણાય સુદ્ધ
અને બીજામ ગાયનોમા વાગ્મનો સ્વર મ જો જ હોય હવે તીર્થ
કરુ અનક્ષરશ્રુતદ્વારા મ્થન પ્રે છે એમ નહિ આ વાત અહીં કેમ ?
તો કહે છે કે જે આપણા બાઇઓ પોતાને દ્વિગમ્યરો નાગા તરીકે
જોળખાવે છે તેઓ એમ માને છે કે તીર્થ કરે મુખથી બોનતા નથી,
તેમની વાણી અનક્ષર છે આમ દ્વિગમ્યરો તીર્થ મ્થને જગદ્ગુરુ ઉપ
મેગ, સર્વતત્ત્વપ્રશ્નક છે માનવા છતાં પાગ માને શુ ? તો કહે છે કે-
એક અક્ષર પણ તીર્થ પ્રજોત્પન્નના નહિ, તેમની વાણી અનક્ષરશ્રુત છે

જૈન શાસનમાવી નીજબેલા નુ કહે ?

હવે જનવરની બાપાને સમજે કોણ ? જનવરની બાપાને મમ
જનારો હવે તીર્થ કરી બાપાને ફક્ત ગણધરા જ સમજે અને
ગણધરો પાછળથી પર્વદને મ્થે અને તે મમજે અહીં ગણધરો
દુભાષિયા તરીકે મમજવે એટલે તેમો ભગવાન આમ હે છે એમ
મ્થીને મોતે હવે અક્ષ નિનાની વાણી મર્ધ નમજે નહિ કે નાણુ
ધર્મ જ મમજે આવી વાળી તીર્થ ની દોષ કે એમ દ્વિગમ્યરો માને
તેથી 'વર માસત્તિ' એટલે બાપાપો બાપાવર્ગણાના પુ મ્થોને અહ્યુ
મ્થોને બાપાપણે બોને અહીં હવે જગતના જીવોનો ઉદ્ધાર નાર
તીર્થ પ્રે ગણધર ? મ પુ ગણધર મહાત્મન પર્વદને મમજવે અને
તે જાગરુ પણ ગણધર જ દેવાય આવી દયા જૈનશાસનમા નથી

પણ જૈન શાસનથી નીકળેલા એમ માને છે. તે માટે ‘માસંતિ’ પદ મૂક્યું કે પોતે જ કહે છે.

પુરાણો, મનુસ્મૃતિનાં વિધાનો

હવે ત્રિપદી પણ તીર્થ કરે જ કહે છે તે ગાનુધરેના લયોપગ-મના કારણબૂત છે, અને તેથી તીર્થ કરેના ત્રિપદી ઉપરથી જ ગાનુ-ધરે દાદ્યાંગીની રચના કરે. અને તેથી બીજા પદાર્થો કહેના નથી એમ માનવું નહિ ખૂબ બાપાદારા સર્વકાળના તીર્થકરે નિરૂપણ કરે છે. હવે તેમા નિયમ જો ? “પુરાણો માનવો ધર્મ ” કહી કહું છું કે માની લો. સવાલ જવાબ કરવાના નહિ. આવી રીતનું કથન દોષ કરે છે ? તો કહે છે કે હા. દ્વંદ્વના અગ્રાં પુરાણોમાં જે વાત કરી છે તે સીધી માની લેવી. એમા હેતુ યુક્તિ લગાડવી નહિ. પ્રશ્નોત્તરો ન કરવા હવે પુરાણને જાણનારા એ કથાને જાણના હશે કે સૂર્યને સૂર્યવંશી રાજની છોકરી પરણાવેલી પણ ગઈ નહિ કારણ સૂર્યનું તેજ ખમાયુ નહિ. અહીં સુથાર પાસે છોલ ઉતારાવી, ચીસ ન પાડે વગેરે વાતો પુરા-ણોમાં આવે તેમા પૂછવાનું નહિ. માની લેવું. મનુસ્મૃતિના અંગે પણ કહીએ તે જ માની લેવું. ન માનીએ તો ? કહેલ છે કે યજ્ઞમા જોડાયેલ છતાં પણ જો માસ ન ખાય તો એકવીસ કલ્પો સુધી ઢારનો અવતાર આવે. આમ મનુસ્મૃતિમાં કહેલ છે. વળી આગળ કહે છે કે-ભૂખ લાગવાથી છોકરાને મારી ખાનારને પાપ ન લાગે. આ ભૂખ લાગે ત્યારે શ્વેતને મારવાનું, માંસ ખાવાનું, વટલાવવાનું, એ બધું ચાલે. ન કરવાનું એમ નહિ, સવાલ નહિ, હેતુ, યુક્તિ નહિ, માની જ લેવાનું. હવે અગોપાંગ સહિત જે વેદ છે, તેમા જે કહેલ છે તે માની લેવાનું. જનવરોને બ્રહ્મજીએ યજ્ઞો માટે જ બનાવ્યા છે. સત્ત્વવાનું જનવરો ખપોરના ટાંધમે હોમવા. આ વાક્યો પણ માની લેવાં, પણ પ્રશ્ન નહિ કરવો.

ચિકિત્સક નામનો મત

હવે ચિકિત્સક નામે મત છે. તે વૈદખાતુ નહિ પણ જગતમા એકને તાવ આવ્યો ત્યારથી દરેકને તાવ જગતમાં લાગેલો છે. તે શાથી ? તો

કહે છે કે બોલવાનું નહિ માની લેા પ્રશ્ન ન કરાય આગાસિદ્ધ આ ચારે વસ્તુ છે તેને હેતુયુક્તિદ્વારા ઘટાડવા તેવાર થવું-નહિ અહીં તીર્થ કરો બોલી ગયા તેમા હેતુયુક્તિ ન લગાડવા એમ નથી અહીં પ્રભુ વીર કહેનારા પ્રશ્ન પ્રશ્ન પ્રભુ ગોતમવામી “સે કેણટ્ટેણ મત્તે” એમ પૂછી શકે અને તેને જવાબ હેતુ યુક્તિથી મમળવે વસ્તુને સાબિત કરવામા આવે

દાર્શનિકેષકો કે પીઠાના ઉપાસકો ?

હવે આજમાલ સુધારાને જોઈએ છીએ કે દાર્શનિકેષકને માટે લાખા ભાષણો અપાય મલાઓ ભગવ હેતુયુક્તિથી નિષેધ માટે કહેવાય જતા પોતે જ પીઠા પર જઈ આવતું કર્યા લાગી જાય અહીં તીર્થ કરો જ કહે તે પોતે પ્રથમ આવરે હિંમા જૂઠું ચોરી આદિનો સર્વથા નિષેધ કરેલો હોય અને પાળેલો હોય આ વાત ક્યા સુધી વધી ? લોહીખડા સરખો રોગ તેજોનેસ્થા જેવા દાહક મયોગને અંગે થયેલો રોગ, વળી છ માસ સુધી ચાનેલો રોગ આવેલો રોગ તે લોહુ પ્રત્યર, ઇંટ સર્વનો રાખોડો જ બનાવે હવે તે આગનો વિકાર પણ લોહીખડા-રૂપે ઝરાવનારા અને તે છ માસ સુધી એમ્બારે ન્હો આવે સ્થિતિમા ફેનતી શ્રાવિકાએ કરેલો પાક પોતાના માટે ન કર્યો કહો, પ્રભુ વીરની ટેલી સ્થિતિ છે ? તે વિચારે ! દુખની સીમા નથી છતા શાંતિ માટે આધાકર્મી નહિ ખપે આમ ટેલી થવા છતા પોતે વીતનગ છે અમેને ક્યા કર્મ લાગવાના છે એમ તીર્થ કરના શામનમા મૂળાચારા નથી પ્રથમ ઉપદેશકની અહીં જવાબારી છે ફળ સુધી સંપૂર્ણપણે રહેલું જ જોઈએ પછી જ ખીજને કહે એટલે ફળ વિના દેશના ન દે નિષ્પાયપણુની જવાબારી આવ્યા વિના નિષ્પાયપણુની વાત કરી શકાય નહિ હવે પોતે જનાજારી ઊઠાવવા તાકતદાર અને ત્યારે જ દેશના આપે હવે મૂર્ધાળના તીર્થ પ્રો વચનથી હેતુથી બોલી જાય છે એમ નહિ પણ આચારમા મૂકવા મુકવવા દ્વારા નિરૂપણ પ્રે

હવે કંઈ વસ્તુનું નિરૂપણ કરે છે? હવે મુખર્માંસ્વામીજી કંઈ વસ્તુ જા'બૂસ્વામીજી આગળ કહે છે તે અત્રે જણાવાશે.

વ્યાખ્યાન : ૩૪

સર્વે પાણા સર્વે ભૂયા સર્વે જીવા સર્વે સત્તા ન
હંતવા ન અજ્ઞાવેયવા ન પરિષિત્તવા ન પરિયાવેયવા ન
ઉદવેયવા, એસ ધમ્મે સુદે નિરૂપ. સાસણ. સમિચ્છ લોચં
સ્વેયણ્ણોહિ પવેરણ (આચારાંગ ટીકા પૃષ્ઠ ૧૭૮)

તીર્થકરેના અહિંસાનો ઉપદેશ

શ્રીમદ્ધર મહારાજ શ્રીમાન મુખર્માંસ્વામીજી જા'બૂસ્વા-
મીજી આગળ આચારાંગસૂત્રના ચોથા અધ્યયનની રચના
કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે હે જા'બૂ! ભગવાન મહાવીર
મહારાજની પાસે મેં પોતે જ સાબળ્યું છે, હું જે તને કહું છું, તે
કણોત્કેણું આવેલ કહેતો નથી પણ સાક્ષાત્ સાંભળેલું જ કહું છું. હવે
પ્રભુ મહાવીરે જે કહેલું છે તે તેમના એકલાતુ જ વચન છે, એમ નહિ
પણ ભૂત કાળમાં જે તીર્થ કરે થયા છે, વર્તમાન કાળમાં વિચરે છે અને
ભવિષ્ય કાળમાં જે થવાના, તે સર્વે આ કથન છે, અને તે જ કથનને
અંગે પ્રભુ વીરે આ પ્રમાણે કહેલ છે. આ ચોથા અધ્યયનમાં સમ્ય-
ક્ત્વનો અધિકાર લીધેલો છે. તેમાં મુખ્યતાએ ચારિત્રનો અધિકાર છે.
આગળ કહી ગયા કે સર્વે પ્રાણીઓ, ભૂતો કે જીવોને મારવા નહિ,
તેમને દુઃખ દેવું નહિ, પરિતાપ કરવો નહિ. આ સર્વ હકીકત ચારિ-
ત્રના અંગે છે, એમ ગણવા છતાં સમ્યક્ત્વની આ હકીકત છે, તેની
ખાતરી આગળ થાય છે.

વકીલ તો માત્ર ફીનો ઘરાંક

હવે અહીં પ્રભુ વીરે ચેષ્ઠાથી કે ધસારાથી કહેલ નથી, પણ ભાષા-
વર્ગણના પુદ્ગલોથી સ્પષ્ટપણે કહેલ છે. હવે વકીલ કેસો લે છે પણ
તેમાં વાદીની વાતને પુરવાર-સિદ્ધ કરે, તેમાં નફા કે તુકશાન વાદીને

માથે પણ વખતને કંઈ નહિ જવાબતરી, જોખમતરી, તો વાદીની હોય વકીન તો માન શીતો ધરાક હવે અહીં પોતે આવ્ય વા દાગ નિરૂપણ કરી બતાવે છે એટલે હેતુયુક્તિદ્વારા । કળ જણાવવા માથે પોતે અનુભવેતું છે એ માક્ષાત્ કહે છે આવી ગીતે સર્વ તીર્થ પ્રેર હેતુયુક્તિ દાગ વસ્તુનું પ્રતિપાદન કરી પોતાના આત્મા મા અનુભવેલું સિદ્ધ કરી બતાવે છે

પ્રાણ, જીવ, સત્ત્વ અને જૂત એટલે ?

હવે જીવ માત્રને અગે જૂત જીવ પ્રાણ અને મત્ત્વ આ ચાર શબ્દો છે હવે જગતના મુદાને અગે લઘુ આવીએ ત્યાર પારિભાષિક પણે તેનો અર્થ જુદો થાય છે પ્રાણ એટલે બેઘનિય તેઘન્દ્રિય, ચક્રિદ્રિય આ ત્રણ પ્રાણ શબ્દથી મહેવાય જે જૈન પંચમાયામા વિષ્ણે દ્રિય મહેવાય પચે દ્રિયો તે જીવ મહેવાય પૃથ્વી આદિ સત્ત્વ રહે વાય, અને વનસ્પતિ તે જૂત મહેવાય અહીં સામાન્ય રીતે સર્વ શબ્દો જીવને મહેવાય લેવા પડે છે

તમામ પ્રાણીઓ શ્વાસની ક્રિયાવાળા છે

પ્રાણ અને મહેવા એને પ્રાણને હણવાનો પ્રયત્ન થયો ? કે જેને હીને પ્રાણ ન હણવાનું વિધાન મનુ પડે હવે પ્રાણને મમજવામા ન આવે તેને હણવાથી શુ ગુનગાન એ ન જાણવામા આવે ત્યાં સુની તેના નિરોધનો પ્રયત્ન ખ્યાલમા ન આવે હવે પ્રાણ હણવાથી શુ ગુનગાન ખ્યાલમા આવે તો જ નિરોધ થયો મમ લાગે હવે પ્રાણ શબ્દથી શુ ? અળ્ અળને એટલે શ્વાસ ધારણ કે નારા જેટલા જીવો તે સર્વ પ્રાણીઓ છે જે કે દુનિયામા આપણે જે શ્વાસ ઝાળખીએ છીએ તે પ્રયત્ન થયેનો આજમાલ નરી શોને પણ વનસ્પતિનો શ્વાસ નક્કી થયો છે તે શ્વામોશ્વામ લે છે અને તેની ક્રિયા પણ પ્રેરે છે તેની રીતે પૃથ્વી, પાણી આદિ સર્વ જીવોમા શ્વામની ક્રિયા છે આથી તમામ પ્રાણીઓ શ્વામની ક્રિયાવાળા છે

પ્રાણીઓ શ્વાસની ક્રિયા ક્યારે પામ્યા ?

હવે તે પ્રાણીઓ શ્વાસની ક્રિયાને પામ્યા ક્યારે ? પ્રથમ શ્વાસ ગ્રહણ કરવા લાયકની, તે પરિણુમ્યા પછી છોડવા લાયકની ક્રિયાને લાયક પુણ્યને મેળવે સારે જ તે રૂપે કરી શકે. હવે જગતમાં જેમ ખોરાકના પુદ્ગલો હોવા છતાં અને ખાવા છતાં જે જહરા મળખૂત હોય તો જ તે ખોરાકને મળ અને ધાતુરૂપે પરિણુમાવે. પણ જહરા નરમ હોય તો તે ખોરાક રૂપેથી મળરૂપે ન પરિણુમાવે પણ સંગ્રહણી રોગરૂપે પરિણુમાવે હવે જીવોને જે તાકાત મળેલી હોય તે તાકાતવડે આકાશમાં રહેલાં ખારીક પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરી શ્વાસપણે પરિણુમાવી તેને છોડી શકે. આવી તાકાત ધરાવનારા જીવો જ શ્વાસોશ્વાસને ગ્રહણ કરી શકે. હવે આવી તાકાત જેને મળેલી હોય તેવા જીવોનો નાશ કરીએ અને તેને પાપ ન ગણીએ તો પાપનું સ્થાન જ નથી.

દસ પ્રકારના પ્રાણો

હવે પાપનું સ્થાન જ એ છે કે જીવોને મળેલી શક્તિનો નાશ કરવો. તેથી કહેવું પડ્યું કે જગતમાં જે કોઈ શ્વાસને લઈ શકનારા છે તે સર્વ જીવો ગણાય હવે મનુષ્યમાં પણ કેટલીક વખત આપણે ન દેખીએ તેવો શ્વાસ હોય છે તેમ જ જીવોનો શ્વાસ ન દેખી શકીએ તેવાને જીવ વિનાના કહેવાની વાત કરવી તે નકામી છે. આથી સર્વ જીવો શ્વાસને ધારણ કરનારા છે તેથી તે પ્રાણ કહેવાય. હવે પ્રાણને ધારણ કરવાથી જીવ છે. તો પછી સીત્રો જીવ શબ્દ કહેને ? અહીં જે પ્રાણ શબ્દ પ્રથમ વાપરેલ છે તેનું કારણ એ છે કે વૈયાકરણો પ્રાણ શબ્દથી માત્ર શ્વાસોશ્વાસ લે છે. પણ અહીં બીજી ક્રિયા લેવા માટે એટલે સ્પર્શ, રસ-જાણવા માટે જે જુદી ઇન્દ્રિયો છે તે શ્વાસોશ્વાસથી ખબર પડે છે. વિચાર કરવાનું સાધન મન, પ્રવૃત્તિનું સાધન ક્રિયા અને આયુષ્યનું સાધન વચન આવી રીતે દસ પ્રાણો છે.

જગતમા એ પ્રકારનાં અર્થો

હવે જગતમા જે પ્રપન્ના અર્થો છે એક વ્યુત્પત્તિઅર્થ, જેમ
 ગચ્છતિ इति गौ એ હિમાબે' બીજા અર્થો ન લઈએ તો વાયરો,
 બેમ ધૂળ વિગેરેને ગૌ કહેવાનો પ્રમગ આવે પણ તે વ્યુત્પત્તિ
 પ્રના માટે ધાતુ લીધેન છે, પણ વ્યુત્પત્તિની માથે પ્રતિતિ 'સ્વાની નથી
 પણ નક્ષત્ર ક્ષણે છીએ 'સાસ્નાંદિમત્ત્વ' ગૌ એટલે 'ગંગે વટકા
 કાળ' જેને હોય તે જ ગૌય ચાવવા માત્રમા ગાય સમ્પદ વાપત્વી
 નહિ તેમ અહીં એનાં શામમા પ્રાણુ શબ્દ ન તપસ્તા સ્પર્શાન્તિ
 જાણનારી જે મં સક્તિ છે તે પ્રાણુ શબ્દ પણ છે હવે પ્રાણુની
 હિંસા થતી નથી તો પછી જ્યની મતંત્ર હિમા મ્હા ઘો ને વાત
 ખરી પણ તત્ત્વને મમળે ।

પ્રાણુની મુખ્યતાએ વિરોધનાનું પ્રમાણ

અહીં જીવહિસાના નિબેધ 'માટે' કહેવાન પછી 'સર્વ' જીવો
 સરખી કોટિના છે વનસ્પતીના આહારી અને મામના આહારી એ
 બંને સમ્યા ગણાય ફક્ત ન હે છતા ફક્ત અર્થે છે કયા પ્રાણુમા
 હવે વનસ્પતિમા જે પ્રાણુ છે તે ધણા ઓછા છે અને માસના
 કાસ્તુબૂત જે પાંચો તે નમસ્સ્ત પ્રાણુવાળા છે તેથી વધુ નુકસાન
 છે આથી બંનેને સમ્યા ન મૂકાય હવે પ્રાણુનો નાશ વધારે
 ભયમર છે તેમા પણ જેમ જેમ વધારે પ્રાણુ તેમ તેમ નુકસાન
 પણ વધાર બેધન્દ્રિય, તેધન્દ્રિય આદિની વિરોધનાના પ્રાયશ્ચિત્ત
 જુદા અને ઓછાવતા ગમ્યા, કાસ્તુ ક જેમા પ્રાણુનો નાશ ઓછો
 ત્યા પ્રાયશ્ચિત્ત પણ ઓછું અને પ્રાણુની અધિકતા ત્યા પ્રાયશ્ચિત્ત વધુ
 અહીં પ્રાણુની મુખ્યતાએ વિરોધના પણ અધિ હોય છે

પુણ્યાનુમાર ઇન્દ્રિયોની પ્રાપ્તિ

હવે અહીં એમ્યા પ્રાણુ મ્હા ? અહીં પણ એકેન્દ્રિયની
 વિરોધના કરી નેજે ચા પ્રાણુનો નાશ કર્યો ને ? તેવી રીતે એ
 પચેન્દ્રિય મુખ્યની હત્યા પી તેમા હમ પ્રાણુનો નાશ થયો તેથી દસ

પ્રાણુનુ પ્રાયશ્ચિત્ત અને પેદાને ચાણુ પ્રાયશ્ચિત્તને ? તો કહે છે કે ના. સ્પર્શનેન્દ્રિયના પ્રાણુની જે કિંમત ગણાય તેના કરતાં રસને દ્રિયનો પ્રાણુ અસંખ્યાતગુણી કિંમતવાળો ગણાય, તેવી જ રીતે દ્રાણુ, ચક્ષુ અને શ્રોત્રેન્દ્રિયના પ્રાણુની કિંમત વધુ અંકાય તેના કરતા મનબળ અસખ્યાતગુણી કિંમત ધરાવે છે. હવે જ્યાં અસખ્યાતગુણો ક્ષયોપશમ સ્પર્શનેન્દ્રિયનો પ્રાણુ પ્રાપ્ત કરતા થાય તેના કરતાં અસખ્યાતગુણો ક્ષયોપશમ થાય ત્યારે જ રસનેન્દ્રિયના પ્રાણુની પ્રાપ્તિ. મળે એવી જ રીતે ઉત્તરોત્તર અસંખ્યાતગુણો ક્ષયોપશમ ગણી આગળ વધતા જવું તે યાવત્ સહીષ્યે દ્રિય સુધી. હવે વધારે પુણ્ય હોય તો જ રસને દ્રિય મળે અને તેનાથી અધિક પુણ્ય હોય તો જ દ્રાણેન્દ્રિય આપ્તિની પ્રાપ્તિ થાય.

સ્પર્શનેન્દ્રિય કરતાં રસનેન્દ્રિયમાં વધુ તાકાત

આ બાબુ દુનિયાદારીથી વિચારીએ કે આડમાં વનસ્પતિના અસંખ્યાત જીવો હોય, કદમૂળમાં અનંતા જીવો હોય છતાં રસને દ્રિયની તાકાત એનામાં નથી તેથી કડવું પાણી મળે તો પણ તે આડ પી જાય, પછી ભલે તે પાણી પીવાથી સુકાર્ધ જાય. રસને દ્રિયની તાકાતવાળો જીવ ખરાબ પાણી પીએ જ નહિ. હવે રસને દ્રિયની તાકાતવાળા શંખ, કરમિયા આદિ દ્રાણે દ્રિયના વિષયોને જાણી ન શકે તેથી ખરાબ વાસથી મરણુને શરણુ ખેને. આખમા અવાજ જાણવાની તાકાત નથી તેથી ભલભલા અવાજથી તે ખસે જ નહિ. હવે દુનિયાદારીથી સ્પર્શને દ્રિયી ચાહે તેટલી તાકાત હોય તો પણ રસનેન્દ્રિયાદિને ન જ જાણી શકે.

પ્રાણુને આધારે જ જીવની કિંમત

અહીં પ્રાણુને આધારે જ કિંમત અને તેના આધારે જ હિસાબું પાપ લાગે, અને તેથી શુદ્ધિને માટે જે પ્રાયશ્ચિત્ત આપે તે પ્રાણુને આધારે જ આપે, તેથી જણાવ્યું કે જગતમાં પ્રાણુને ધારણુ કરનારા જે જીવો છે તે સર્વનો બચાવ કરવો જોઈએ આથી ચારિત્રની

વાત થઇને ? કે પ્રાણોની હિંમા ન થતી અહીં અરિષ્ટ એવોની
હિંસા ન થતી તે ચારિત્રનો વિષય અને તે મમજ્ઞાનુ તે જ્ઞાનનો
વિષય, પણ અહીં તે સમ્યક્જ્ઞાન કે મમજ્ઞાનનો વિષય શી રીતે ? જ્ઞાન
કે ચારિત્રનો વિષય મ્હો તો બ્યાજમાં છે વાત ખરી પણ અહીં
જગત વિચાર ! ન હતવ્યા એ શબ્દનો અર્થ કંટો ? અહીં એ નથી
કહેતા કે માં વચ્ચે એ ચારિત્રનો વિષય છે હતવ્યા શબ્દમાં સવ્ય
પ્રત્યક્ષ મુદ્દેય હોવાથી તે ચોક્કસ કે ગમ્ય અર્થમાં આવે કે પશુવાને
આપક એમ તેનો અર્થ થાય

ન હતવા અને જીવો જીવસ્ય જીવનમની માન્યતા

હવે જગતના છતાં મતો કે જે જીવનનાં નમ રતા નથી
તેઓ મોઢ પશુ એવી પ્રમાર મ્હો વિના આપણા ઉપયોગમાં આવે
તેનો બેદિશ્વરપણે ઉપયોગ કરી તેવો પત્રી તે મોઢ પશુ જાતિનો કે
ધર્મિયનાળો જીવ હોય તે આપણે માટે જ છે, એટલે જગતના મર્
પાથો આપણા માટે જ એમ માને છે કેટલાકો તો કહે છે કે આપણા
માટે બનાયુ છે ને ? પૃથ્વી પાણી યાનત્ર બેદિશ્વરિયી દ્વારથી ધોગ
મર્ આપણા માટે કે માટે પૃથ્વી આસ્તિ ઉપયોગ યથાયોગ્યપણે મ્હો
જ નોંધએ ! આવી રીતે જોએ એ પાથો ઉપયોગમાં તેવાની માન્યતા-
વાળા છે તેને માટે કહે છે કે મમજ્ઞાનનાળો આત્મભ્યાસની
કૃષ્ણરાગો પ્રેમ ન ધાર ને ન માને કે મારા માટે આ ઉપયોગમાં
તેવાના નથી પણ જે માટે ઉપયોગમાં તેવાના છે એવી માન્યતા
તે આત્માને આત્મ જીરનારી અને અગોગતિમાં પહોચાડનારી છે
તેથી મ્હો પશુ કે ન હતવ્યા એમને એક પશુ એવો ઉપયોગ
કરવાનો હક નથી કરતુ પડે તેવાનું જુદી અને હક જુદી વાત છે
અહીં જોએ ! હક નગીર મ્હો કે તેઓનું મ્હો છે કે જીવો જીવસ્ય
જીવનમ્ । એના માટે મ્હો કે મોઢ પશુ એવે જીવકાગ એવાનું
માગતુ તે અન્યાય છે, હક નથી જગતનાં સર્વ પ્રાણીઓને હિંમાથી
દૂર રાખવા અને તમારે હિંમાથી દૂર હોવું એ તમારી કમ્ કે

પ્રાણોની હિંસા કરવાનો હક કોઈને નથી

હવે એટલા દૂર ન રહો એ વાત જુદી, પણ તેથી તમારો તમે હક સમજતા હો, ગેરકાયદો નથી એમ સમજતા હો તો તે આ જૈન શાસ્ત્રમાં ચાલે તેમ નથી. આથી જગતમાં કોઈપણ પ્રાણી હણવા લાયક નથી. તેથી કહેવું પડ્યું કે જગતમાં કોઈપણ પ્રાણી હણવા લાયક નથી. તે અંગે સત્તા કે હક નથી. જૈનશાસન કહે છે કે જગતમાં જે અનંતા જીવો છે તેમાંના કોઈના પણ પ્રાણોનો ભોગ લેવાનો તમારો હક નથી. આ કંપરથી સમજશો કે આ સૂત્ર સમક્ષિતનું કે ચારિત્રનું કે હિંસા ન કરો, હિંસા કરવાથી અનર્થ થાય છે આ ચારિત્ર્ય છે છતાં અહીં જગતના જીવોના જે જુદા જુદા રૂપે પ્રાણો છે તેમની હિંસા કરવાની લાયકાત કે હક કોઈને પણ નથી. હવે જોશો હિંસા કરવાનું માને તેને સમ્યક્ત્વ છે જ નહિ, પણ જગતના અનંતા જીવોના જુદા જુદા પ્રાણો તે હણવા લાયક નથી અભયની યોગ્યતા માની તેનું નામ જ સમક્ષિત છે.

જીવ અને પ્રાણ બંનેનો પ્રયોગ કેમ ?

હવે પ્રાણના અંગે હિંસાનો નિષેધ લાયક રીતિએ જણાવ્યો છતાં સર્વે જીવા એમ શા માટે ? પ્રાણ સિવાય જીવ નથી અને જીવ સિવાય પ્રાણ નથી, અને તેથી જીવે શબ્દના પ્રયોગથી પ્રાણો આવી જ જતાં હતાં, છતાં જીવ અને પ્રાણ બંનેનો પ્રયોગ કેમ ? સર્વે જીવા ન હંતવ્યા એવું બીજું વાક્ય શા માટે ? વાત ખરી, પણ એક વાત શાસ્ત્રકાર ખતાવે છે કે વર્તમાનકાળના પ્રાણોને અંગે નિષેધ ક્યાં છતાં જીવની શ્રદ્ધા માટે ભૂત અને ભાવી કાળના ઉપર જ આધાર રહેવાનો. નાસ્તિકો વર્તમાનકાળના પ્રાણોને માને છે. સ્પર્શ, રસ, ઘ્રાણ આદિ ઇન્દ્રિયોને માને છે. અરે, હસ પ્રાણોને તો નાસ્તિકો માને છે ખરા પરંતુ તે પ્રાણો ન હણવા તે તેને માન્ય નથી.

પ્રાણોને ન હણવાનું કારણ શું ?

પ્રાણોને ન હણવાનું કારણ શું ? બીજાના પ્રાણોને હણવાથી પાપ બધાય અને તેથી ભવિષ્યની જિંદગીમાં પ્રાણોને તુકચાન થાય સો ની મપ્યામાથી આગળનો એકડો નીકળે ત્યારે શું રહે ? કંઈ નહિ તેમ અહીં પ્રાણોનો નાશ થયા પછી તેના વિપાક તરીકે ભવાન્તરના પ્રાણોને માનવાનું નથી હવે તે માને કેણું ? જે જીવને માને તે જ પ્રાણના નામનું તુકચાન-પાપ માને અને તે જ વિપાક કે ફળ તરીકે ભવાત મા માની શકે હવે જેઓ જીવ નાન નથી માને અને તેના ન શાનને માને ખરા પશુ તેનાથી રાખવાનું ન હોય તો શું કમ લાગે ?

પ્રાણને ધારણ કરનારા કેણું ?

હવે આ પ્રાણને ધારણ કરનારા કેણું ? પાંચ જાતનું પૂતળું જીલુ થયું અને તેથી સ્પર્શાદિના જાણવાની તાકાત આવી ગઈ એમ નથી હવે જેમ અશુદ્ધી રૂપ દેખી આધણા થયા પછી દેખેલા રૂપનો ખ્યાલ તો આવે જ છે હવે પ્રથમ જે આખે દેખેન તે આખનો તો નાશ થયેન છે પણ તેનો ખ્યાલ મ્હનજો નથી તેવી જ રીતે શ્રોત્ર દ્રિય કે ઘ્રાણેન્દ્રિયાદિને અંગે પણ મમજી લેતું અર્થાત્ પ્રથમ જે સ્પર્શાદિ દ્રેશ હોય તેનો ખ્યાલ આવે પણ તે સાચી રૂપણી દરેકમામે દેખ્યું, મામજ્યુ ચાખ્યું, કુ અડક્યો એમા કુ ગણું ? અહીં પાંચ દ્રિયથી મમજી જુદો પરમાર્થ ન હોત તો કુ શબ્દનો પ્રયોગ જ ન હોત કદાચ કહેવાય કે મન છે-પણ નહિ-લાગ્યું ત્યારે મને લાગ નહોતું અગર મારા વિચારો આવા થયા, માડ મન આમ, હવે કે થયું વિગેરે જે જોનાય તે મન મના પણ કોઈ જુદી ચીજ અદૃશ્ય ન હોત તો આ વિચારોના પરિવર્તનને અંગે મમજી જુદી ચીજ માનવી જ પડશે હવે અહીં પ્રાણોના નાશનું ભયકપણું મણવામાં આવ્યું તે જીવ પરમાર્થ માનવાથી ।

સર્વે પાણા અનિ સર્વે જીવા એ એ પદ કેમ ?

૧. હવે, તેથી પ્રાણોને ધારણ કરનારા જે અનતા હોય છે તે મારવા લાયક નથી. હિસા કરવા લાયક પણ નથી તેથી સર્વે જીવા ન હંતવ્યા એમ જ રાખો. સર્વે પાણા, નામે બ્રીજી પદ કેમ ? વાત ખરી. સર્વે હોયો પ્રાણ વિનાના નથી, માટે કરક નહિ પડે. પણ કરક ક્યા પડે છે તે જુઓ. પ્રાણવાળા, એકેન્દ્રિય અને પચ્ચેન્દ્રિય બને હોયોની હિસામા સખ્યુ પાપ ત્ર ચઇ જાય તે માટે સર્વે પાણા લખવુ પડ્યું. પ્રાણોની અધિકતાએ તેના નાશનુ અધિક જ પાપ ભોગવવાનુ રહે. હવે કોઈના હાથ કાપી નાખ્યા તેથી આપણો પણ હાથ કાપવાથી એ પાપ ભોગવાશે એમ નથી. પણ પ્રાણો દ્વારાજ તે ભોગવવાનુ રહેશે. જીવ દ્વારા જ ભોગવવાનું બને. માટે સર્વે પાણા અને સર્વે જીવા એ પદ મૂક્યું.

જીવનને ધારણ કરે તે જીવ

૧. હવે અહીં સર્વે જીવા પદ કહેલા છે તેમા જેઓ જીવનને ધારણ કરે તે જીવ. અહીં જૈન શાસનમાં પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત રૂપે એમ બે પ્રકારે જીવો કહેલા છે. પર્યાપ્ત એટલે શક્તિ તે આહારાદિ છ રૂપે છે. હવે કોઈકને કટલી તો કોઈકને કટલી. એમા કશું નિયમિત નથી, પણ તે છ શક્તિ વિનાનો અને સર્વે પ્રાણોમાંના એક પણ પ્રાણ વિનાનો જીવ છે, એટલે ગર્ભાન્તરમાં રહેલા જીવને પ્રાણ, શ્વાસ કે ઇન્દ્રિય પણ નથી.

૧. સર્વો તરીકે ગણાતા સિદ્ધમહારાજ

૧. હવે જૈન શબ્દમાં પ્રાણ છે કે નહિ ? થઇ હોય, લાવિ થનાર હોય, અને વળી તે થવાની લાયકાત હોય. તેવા કોઇ પણ જીવને હેણવા લાયક ગણવો નહિ આ વાત ખરી, પણ જે સિદ્ધમહારાજ તે દસ પ્રાણમાંથી ક્યા પ્રાણને, ક્યા શ્વાસને ધારણ કરે છે તે જુઓ. નથી તો પ્રાણ કે નથી શ્વાસ, છતાં તે જીવપણે વિદ્યમાન હોવાથી તેમને સત્ત્વરૂપે ગણ્યાં અને તેથી તે પણ 'ન હંતવ્યા' કહેવાયા. આથી સર્વ જીવો, પ્રાણો, જૂતો અને સર્વો તેની હિસા ન કરવી

અમે તેની હિસાથી હમેશા દૂર રહેવું આ ઉપરથી આ સૂત્ર વિષ
રીતે અદાને ખસેડી જૈનશાસ્ત્રની અદાને મજબૂત કરે છે તેથી હવે
આ અધ્યયનનું નામ સમ્યક્ત્વઅધ્યયન ગણ્યું અને તે જીવોની
હિસાથી શુ અનર્થાદિ થાય તે વગેરે અધિકા અગ્રે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન ૩૫

એકઠા વિનાના મીઠાની કિંમત ન હોય

અકાર મહારાજ શ્રીમાન સુવર્મનામીજી મહારાજ
શાજીજીઆમીજી આગળ આચારાગસૂત્રની અવગણ

કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે-આચારાગના પ્રથમ અધ્યયનમા
કહી ગયા કે નખુ વીરે આખા જગતને એ મદેરો આપ્યો કે મહા
સુભાવો ! તમે આહાર ગૌર ઇન્દ્રિયોની તજવીજ કરી ગયા છે
તેના વિષયો અને માધનોની તજવીજ કરી, ત્યાં છે જા એકઠા
વિનાના મીઠાની કિંમત ન હોય તેમ આત્માની તજવીજ કર્યા વિનાની
ખીજ તૈયારી નકામી છે માધ્યમથી જાતિ કે ગતિ એવી નહોતી મળી
કે જેમા આપણે આહારાદિની તજવીજ ન કરી હોય ત્યાં આત્માની
ઓળખ પણ જ્યાં નથી કરી ત્યાં પડી એના અંગે શ્રીજી વિચારો
હોય જ શાના ? ગામજ તહિ તો પડી સીમાડો કયાધી હોય ?

આત્માને જાણ્યા પછી જ અખડ સુખની પ્રાપ્તિ
આગળ દૃષ્ટાંત દીકું છે કે આ આખા એવી ચીજ છે કે તે

હુનિયાની તમામ ચીજોને તપાસે અરે કણીયા મારીને પકાડ સુધીની
ચીજોને તે તપાસે હવે પોતાનામા જે કાળાગ ગ્તાશ આદિ હોય તે
ન જોઈ શકે તેમ અહીં આ આત્મા જ-ઓગમ આહારશરી દિને
જોતો આપ્યો પણ પોતાને તો તે જુએ જ નહિ પછી અપડે તેમા
નવાઈ શી ? હવે પ્રથમ તમે પોતાને ઓળખનાં શીજો ! અરે જણો!

હવે અહીં અમે તો છીએ તે છીએ જ. જ્ઞાનવાળા થવાથી અનંત પ્રદેશો થવાના નથી અને નહિ જાણવાથી કંઈ સંખ્યાતા પ્રદેશવાળા થવાના નથી. માત્ર અસંખ્યાત પ્રદેશવાળા સદા રહેવાના છીએ, તો પછી જાણ્યાથી કે ન જાણ્યાથી ક્ષણ શુ ? આત્મા અસંખ્યાત પ્રદેશવાળો એકે દ્રિયમા અને સિદ્ધમાં એક સરખો જ રહેવાનો છે. હવે આત્માના પ્રદેશમાં ઘટાડો કે વધારો થવાનો નથી છતાં પરીક્ષા કર્યા પછી તેનાં કિમતમાં તો જરૂર વધારો ઘટાડો થાય. લેનારો જાણીને લે તો જ કિમતી તરીકે રક્ષણ કરે. હવે અહીં આત્માના પ્રદેશમાં વધઘટ અનતી નથી એ વાત ખરી પણ આત્માને જાણ્યા પછી અખંડ સુખની પ્રાપ્તિ કરી શકાય માટે આત્માને જાણવાની જરૂર છે.

અનિષ્ટથી ઘેરાયેલો અને ઇષ્ટથી દૂર રહેલો આત્મા

હવે તે આત્માને બે પ્રકારે જાણવો જોઈએ. આ આત્મા અનિષ્ટમાં ઘેરાયેલો અને ઇષ્ટથી દૂર રહેલો છે. હવે ક્યા અનિષ્ટથી ઘેરાયેલો છે તો તે માટે પ્રભુવીરે એ સદેશો કહ્યો કે—દરેકે ધ્યાનમાં રાખવું કે, મારો આત્મા ભવોભવથી રમડવાવોળો છે. આ અનિષ્ટ જાણ્યું ખરૂં, પણ તે થાય શાથી ? તે જાણ્યા પછી જ તે અનિષ્ટ દૂર કરાય. હવે અનિષ્ટનાં કારણો જાણાવે છે. તે અનિષ્ટ કોઈએ વળગાડ્યું નથી તે તમારી જોખમદારી અને જવાબદારીથી તમોએ વહોરેલ છે એટલે જન્મ, જરા, મરણ, આધિ, વ્યાધિ, ઊપાધિના ચક્રમાં તમોને કોઈએ નાંખ્યા નથી પણ જાણી જોઈને તમે એ લીધેલ છે. હવે તમે ગાંડા છો એમ કહેવાની જરૂર નથી પણ ડાહ્યા થાઓ એ કહેવાની જરૂર છે, તો તે શી રીતે થવાય ?

પરાધીન જીવની દશા

હવે તમારી જવાબદારીથી તમે કેવી રીતે ચક્રર વહોર્યું તે બતાવે છે. જેમ દુનિયામાં ક્ષતાવેજ કરેલો હોય તે મરણએ કે કમર-ગળે પૂરો કર્યો જ છૂટકો, તેમ અહીં અજ્ઞાન દશામાં તમોએ કર્મ-

રામજીની માથે કરાર કર્યો હોય પણી તે પૂરો થ્યે જ છૂટકો હવે તે વખતે અકન હોશિયારી જતા મનના વેગોમા અને ઈંદ્રિયોના વિષયોમા તે ગેગયેલી હોવાથી કર્મરાજના-દેવાદારના કમાવામા ભેગાયા અને તેથી જ મ જરા મરણુ આદિ રૂપ સસારચક્રમા બટકનુ પડે છે હવે જેની મત્તામા રહ્યા હોઈએ અને જે આપણી ઉપર માનિ હોત તેને ૧૭થી આપીએ કે તે બળાત્કારથી એ તે આપ્યે જ છૂટકો પોતાની મરજી વાપરવાનું કામ ચાલતું નથી

૧ આત્મા ઉપર મન અને ઈંદ્રિયોની સત્તા

હવે એ પછુ બન જાતિ કે ગતિ નહોતી > જેમા ઈંદ્રિય અને મનને આવીન ન બન્યા હોઈએ અર્થાત્ એવો કાંઈ ભવ છે નહિ 'હતો નહિ અને થવાનો પણ નહિ મગમરી મેનેજમેન્ટ-વહીવટ-એમે ત્યારે મ મારી લઈ નેટલા નાખે તોવા આજા, તેમ અહી આત્મા ઉપર મન અને ઈંદ્રિયની મત્તા હોય એટલે લક્ષ્મી નાખે તે ગમ્યે જ છૂટકો હવે અકલ્પ્ય હોશિયારી ઠેકાણે રાખીને મમ કરે તો યોગ્ય રીતીવરને પોતે નીમી શ' હવે પોતે સમજદા હોય તો ઈંદ્રિય > મનનું મેનેજમેન્ટ હોત તે પણ તે મત્તા ઉઘાવી શકશે એટલે જે મન્યુ સમજદા હોય તે દેવાદાર તરીકેની મહી અક્ષરથી નહિ જ આપે હવે સમજદાર થયેનો સહી નથી કરતો તેમ અહી જે ઉ સમજદા બન્યો હોય તો સહી ન કર એટલે મન અને ઈંદ્રિયના અનુકૂળ વર્તનની મહી > જ નહિ ! ત્યમ વિચાર કર કે હિન માટે છે કે નહિ તપાસ થ્યા પછી જ સહી કરવી અહી મહી કે વા સમજ રાખ !

મન અને ઈંદ્રિયોને આધીન ન બનો

૫૩ી બીજા અધ્યયનની અદર તે જણાવ્યું કે મન અને ઈંદ્રિયને આધીન ન બનો હવે ઈંદ્રિય અને મન જે કાંઈ કરે તેના અનુકૂળ વિષયોમા ખુશી ન થતુ તેમ અતિકૂળ મગે તેમા ના ખુશ ન થાઓ જો કે મન અને ઈંદ્રિય પોતપોતાની ફરજ બજાવે

છતાં તમે સહી ન કરો તો તેનું કંઈ ન જ થાય. રાજા બ્યારે ચોખ્ખા કમર લાયક થાય પછી તે પોતાના ગજવહીવટની તપાસ કરાવી શકે છે, અને તેમા થયેલી ગેરવ્યવસ્થાનો ચોખ્ખા બદલો લઈ શકે છે.

કાટો કાઢવા સોયના ગોદા કેમ વહોરાય છે!

હવે ત્રીજા અધ્યયનમા જણાવે છે કે સહી કરતા પહેલા વિચારે કે એ તને અનુકૂળ છે કે નહિ? તારા ગેરલાભ માટે હોય તો તું સહી આપીશ નહિ, તેથી શીતોષ્ણ નામે અધ્યયન કહી જણાવ્યું કે અનુકૂળમા રાજી ન થવું, પ્રતિકૂળમા નાખુશ ન થવું. હવે દુખાવા થયેલા હોય તે સૌ કોઈ મટાડવા માગે છે પણ તે મરીને મટાડવા નથી, તેમ દુખાવાથી ડરીને મરવાનું કોઈ ઇચ્છતું નથી. હવે અનિષ્ટ દૂર કરવા સૌ ઇચ્છે પણ તે ઇષ્ટની પ્રાપ્તિની સાથેનું હોય તો. કાટો કાઢવા માટે સોયના ગોદા વહોરી લઈએ તે ગોદા ઇષ્ટ નહિ હોવા છતાં, અનિષ્ટ હોવા છતાં, વહોરી લઈએ છીએ કારણ કે કાટાનું નીકળવું ઇષ્ટ છે.

અનિષ્ટના નિસ્સરણની સાથે ઇષ્ટની પ્રાપ્તિ

હવે આ ભવ્યમણિ નિવારવાને મન ઇન્દ્રિય ઉપર કાબૂ, અનુકૂળ-પ્રતિકૂળમાં રાજી નાખુશી ન કરવી અને તેથી અનિષ્ટ નિવારણ કરવા માટે ચોંધા અધ્યયનમાં ત્રણ સુદર ચીજો બતાવી એટલે સમ્યક્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર, આ ત્રણ જૈન ભાષાના પારિભાષિક શબ્દો છે. દુનિયાદારીના શુદ્ધ નિશ્ચય વિના, સાધનોના શુદ્ધ ઓધ સિવાય અને સાધનોનો શુદ્ધ અમલ કર્યા સિવાય કાર્ય બની શકે જ નહિ તેવીજ રીતે આ આત્માને અંગે પણ જિનેશ્વર મહારાજ એજ ત્રણ વસ્તુ રાખવા કહે છે. શુદ્ધ દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર. આ ત્રણ શુદ્ધ સમક્તિ છતાં તમામ આચાર્યો કે શાસ્ત્રધારો એકલા સમ્યક્દર્શનને જ સમક્તિ કહે છે, પણ જ્ઞાન અને ચારિત્રને સમક્તિ શબ્દથી લેતા નથી જ્ઞાન અને ચારિત્રમા સમક્તિ છતાં તે સમક્તિ શબ્દથી બોલાતાં નથી.

એકલા મમ્યગ્દર્શનને જ સમકિત કેમ હશે ?

ધડ કે બાજરી ગોળના મમર્ગે કે તેના પાણીથી મીઠા બને તેમ હતા ધડને મી. ? બાજરીને મીઠી કેમ થઈ નથી, મરણ તેમા જે મીઠાશ આવી છે તે ધડ કે બાજરીના વગની નથી પણ ગોળના ખાવે એ મીઠાશ છે તેથી મી.પણુનો વ્યવહાર ધડ કે બાજરીમા થતા નથી તુ અહીં ધડ બાજરી મી. થતા નથી / મીઠા થાય ખગ, પણ તે તેના વગની મીઠાશ નથી પણ ગોળની કરેલી તે મીઠાશ છે તેમ અહીં સમકિત જે જ્ઞાન કે ચારિત્રમા છે તે મમ્યગ્દર્શનના ધરતુ છે હવે મમ્યગ્દર્શન વિનાનું જ્ઞાન - ચારિત્ર તે સમ્યક્ ન જ કહેવાય, અહીં જ્ઞાન અને ચારિત્રમા જે સમ્યક્ષય વસેલું છે તે મમ્યગ્દર્શનનું છે પણ પોતાના ધરતુ નથી હવે દરેક શાસ્ત્રકાર અને આચાર્ય જે એકલા મમ્યગ્દર્શનને મમકિત મટે છે તે ગાળખી છે મમ્યગ્દર્શન વિના પણ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ કરાય તેા લાભ

હવે તમે સુદર ચીત્રેનો આધાર આ ચોથા અધ્યયનમા લેવાનો છે જા એકલા મમ્યગ્દર્શનને જ સુદ પણાનો અધિકાર આપેન છે ધડના ભોખા ગોળ બને તેથી તે મીઠી થાય પણ તે મીઠાશ ધડના ધરતી નથી પણ ગોળના ધરતી છે તેમ અહીં જ્ઞાન અને ચારિત્રમા મમ્યક્ષય ખાવે છે ખગ, પણ તે પોતાના ધરતુ નથી, તે મમ્યગ્દર્શનનું વમાવેલું છે હવે મમ્યગ્દર્શનવાળાના જ જ્ઞાન અને ચારિત્ર - તપ મક્ષણ બને હવે મમ્યગ્દર્શન વગરના જ્ઞાન ચારિત્ર કે તપ કરીને કામ નુ ? જેના ફળ ન મળે તેવી પ્રગતિ કાણ કરે ? હવે મમ્યગ્દર્શન વિનાનો જીવ જ્ઞાન કે ચારિત્રમા પ્રગતિ ન જ કરે ને ? વાત ખરી પણ એક મરણ છે - મમ્યગ્દર્શન વિના પણ પ્રગતિ કરે મનુગીથી જેવી જિન મળે તેવી સુમધી પણ મળે તેમ મહી મમ્યગ્દર્શન વિના પણ પ્રગતિ - તે આદા સદિ ઉપાધ દેવતા આદિ પણ ના અને ચારિત્રથી મન ખગ પણ જે સુદ ના ને એ તે ન જ મળે

સર્વ તીર્થ કરોનો એક જ સરખો ઢંઢેરો.

હવે સમ્યગ્દર્શન શબ્દ કહ્યો પણ તે ચીજ શી ? જેમ સસલા-
ના અંગે વાત કરીએ પણ છેવટે પગ કેટલા એમ પૂછીએ તો કહે
કે ત્રણ. અહીં સ્વરૂપનો જ ખ્યાલ ન હોય એવાની સાક્ષી મૂકીએ
તો એનો અર્થ શો ? જેમ રત્નની ચોરીના અંગે ગમાર સાક્ષી
માટીના પિંડ ખનાવીને આપે પછી સાક્ષી કેવી ગણાય ? અહીં
છોકર મતે જેમ વસ્તુ નહિ જાણવાને અંગે ફેંસલાની આખી આજી
પલટાઈ ગઈ તેથી અહીં સમ્યગ્દર્શન શી ચીજ છે તે પ્રથમ જણાવો
તો સમ્યગ્દર્શન ચીજ ખ્યાલમાં લેવાય, તે માટે સુખર્મસ્વામીજી
જંખૂને કહે છે કે—હું તને મહાવીર-મહારાજનો ઢંઢેરો કહે છું. તે
પ્રભુ વીરનો એકલાનો છે એમ નહિ, પણ ભૂતમા થયા, ભાવિ થશે
અને વર્તમાનમા થાય છે તે સર્વ તીર્થ કરોનો આ એક જ સરખો
ઢંઢેરો છે. વળી તે સાક્ષાત્ કહેલો છે, વળી તે હેતુયુક્તિથી કહેલો છે.
વળી આચર્યોને ફળ પ્રાપ્ત કરીને બતાવેલો છે.

પરજીવના સુખદુઃખની પણ કિંમત આકો

હવે તે સદેશો કયો ? તો કહે છે કે “સર્વે પાણા જીવા
સત્તા મૂતા ન હંતવ્વા ।” એકસી સોનાની કિંમત જાણે તે
પોતાના કે પારકા અને સોનાની કિંમત સરખી જ કરે ઝવેરી મોતી-
ની કિંમત પોતાની અને પારકાની સરખી જ કરે. હવે જો દુનિયામાં
એકસીઓ અને ઝવેરીઓ માલની કિંમત કરે તો સરખો જ ભાવ
કહે, તેમ અહીં તમે જીવને માનતા હો તો પછી તમારા સુખદુઃખ-
ને અંગે જેવી કિંમત કરો તેવી જ કિંમત તમે પરજીવના માટે
થણ કરો ! અહીં જો તે અનેની કિંમત ન આકો તો પછી તમે
માત્ર પોતાના સુખદુઃખની કિંમત આકનારા ગણાશે પોતાને દુઃખ
આવે ત્યારે પરજીવની કિંમત ન ગણો તો પછી તમે પરજીવની
કિંમત ગણતા જ નથી. હવે જેમ છોકરાઓ પાચ હીરા કહે તે
કાચના કટકા હોય અને ઝવેરી હીરા શબ્દનો પ્રયોગ કરે તે તેજદાર હોય

અને પાત્ર પશુ જુદા જ હોય અહીં બનેનો શબ્દ એ છે પણ પદાર્થો જુદા છે તેમ અહીં ભગવાન જિનેશ્વર મહારાજ શ્રવ, પ્રાણ, ભૂત અને સત્ત્વો શબ્દો વાપરે છે તે જુદા પદાર્થોને અંગે જ વાપરે છે, અને દુનિયામરીના મનુષ્યો તે શબ્દોનો પ્રયોગ કરે તે ખીજા ધ્યેયથી

ઈતરોના સસર્ગની ખરાબ અસર

જિનેશ્વર પૃથ્વી આદિ ભૂતોને મત્તવ મ્હે છે હવે હાતેચાને તે શ્રવ એટલે નસને જ શ્રવ માનનારા ઈતરો છે, અને તેના સરગરો આપણામા આવ્યા તેથી આપણા બચ્ચાને તેવી ઓળખાણ આપી સમજાવીએ છીએ જિનેશ્વર મહારાજના શાસનના મન્નાર હોય તો પૃથ્વી આદિ વનસ્પતિના શ્રવોને પણ શ્રવ માનીએ મિથ્યાત્વીના સસર્ગના અંગે એવા ખરાબ મસ્કારો પડ્યા છે કે પુનના જન્મ પ્રમંગે જણના જોર લખપ્રસંગે પડ એટલે અમે એનો નિર્ણય કર્યો છે હવે જ્યાં ગમગીનીનો પ્રમંગ બન્યો હોય ત્યાં છેનટમા પરમેશ્વરને ગમ્યુ તે ખરૂ પીડામા પરમેશ્વરને રાખ્યા આ શાથી ? કહો કે ખરાબ સસર્ગના પ્રતાપે જ એમ બને છે પોતાને લાગે તે પરમેશ્વરના માથે નાખે પરમેશ્વરનો બેની કાઈ છે ? વળી ન છે ? પછી આહે તેવું તેમના માથે નાખે તમને માર્ગ પૂછનાર નથી અહીં પણ મિથ્યાત્વીના સસર્ગથી એવું શીખ્યા છીએ કે હાતેચાતે તે શ્રવ પણ તે નમના અંગે હવે તે ઈતરો સ્થાવરને શ્રવ માનના નથી અને તેથી આપણા બચ્ચાને કહીએ કે શ્રવહિમાના પચ્ચખાણુ તે તો તે તૈના ચંદને લેરો, કાણુ કે તે બીડીમકોડીને શ્રવ ગણે છે, પણ પૃથ્વી આગ્નિ શ્રવ ગણુતો નથી તેથી તે જૈનશાસનને પગથિયે પણ આવ્યો નથી

છયે છનનકાયોની થતી હિસા દૂર ઝરવી જોઈએ

હવે છયે કાયના શ્રવો મારવા લાયક નથી અહીં 'તત્ત્વ' પ્રત્યય મૂકીને જણાવે છે એટલે યોગ્યાર્થમા મારવા લાયક અર્થ કમ્પો પડે હવે જ મારવા લાયક છે તેને ન મારે તેથી ધાન પ્રાણીઓને

મન્યા નેદ્યિતિ. નામ મન્યા નામના દાન તેને કરે નિર્દોષ મદ્ય-
સાનને કરેના પાત્રનીને ન્યાયે નામ દાન. પાત્ર નામના, પાત્ર
પ્રમણે દાનના ને પાત્ર ખરી. પાત્ર મન્યાના જાતર ચલાવી કોઈને
મધે અને પાત્ર ને મન્યા કાપડે દેશવન ને જાડે એમ તો પ્રમણે
ન જાડે. પ્રમણા અને મન્યા એમને મન્યા પાત્ર દેવા જે તેમ પ્રમણ
કાંચીને લાવડ છે એવ તો મન્યા ન જાડેવાળ, પાત્ર પ્રમણના
માનને પાત્રના લાવડ છે. હવે એમને વખત નહીં નેદ્યિતિ. પાત્ર ને
કાંચી પાત્ર દેવી પાત્ર. મન્યાના કાંચી પ્રમણ પાત્રના લાવડો જ દેવા,
તેવી રીતે અર્ધી તીર્થ દેવને, આર્ય એવ ને, પાત્ર ને કાંચી અર્ધિમણ-
ની ચવી દિંના દેવ દેવી. તેનાથી દેવ દેવે દેવે દેવે

પ્રમાદના યોગથી પ્રાણનો વિયોગ તેનું નામ દિંમા

હવે દિંમા એવે તેમના પ્રાણનો વિયોગ પ્રમત્તયોગાન્
પ્રાણવ્યપરોરણં દિંમા" (તત્ત્વા ૦ મ ૭, મૂ ૮) અર્ધી
પ્રાણના પ્રાણનો વિયોગ ન થાય તેવી રીતે દિંમા નહિ રીતે. પણ
મારવુ કટવું તેમાં વાંધો કેવું પાત્ર ખરી, પાત્ર આગળ
"ગોબલીવર્દન્યાયેન" એ કાંચી આવ, જાડડ અને આવે. જ્યાં
જ્યાંવર્દ કાંચી લુદો મંદ્ર મેવાથી એનો અર્થ આવ જ આવ, તેમ
અર્ધી કાગ્રુ ધાવુનો અર્થ મરણુ સુધી જાય છે, છતાં અર્ધી મારવું,
તાડવું વગેરેમાં દાન કરવું આવી જાય, એટલે પાત્ર મરવો કે તેના
કાંચી મેળવવા તે તમેને લાવડ નથી. હવે અર્ધી એવડું
મારવાનું જ વાંધો કરવું એમ નહિ, પણ "ન મહ્યાયેવ્યા"
એટલે આજા ન મરવી. "ન પરિઘેત્ત્વા" તામે ન કરવા
તેમજ પીણ ન કરવી, તેમ મારી પણ ન નાંખવા. આવી રીતે
પાત્રનો નિગેધ કેમ? એક જ દાણવાના નિગેધથી નિગેધ આવી જત,
છતાં પાત્ર નિગેધ કેમ કર્યા? વળી કયા કયા મતવાળાઓ કહ્યું મરિતિએ
હવેને માને છે, અને તેથી પાત્ર પ્રકારે નિગેધ કેમ અને સમકિતવુ
લક્ષણ શું તે અગ્રે જણાવાશે

વ્યાખ્યાન ૩૬

સર્વ જીવોને એક સરખો દુ ખનો ૬૨

શાસ્ત્રકાર મહારાજ શ્રીમાન મુદ્ધર્મસ્વામીજી મહારાજ બન્ય
૭૧૦ના ઉપકારને માટે જ બૃહસ્પતીને આચારાગસત

હતા થયા જણાવે છે કે-શ્રમણ ભગવાન મહાવીર મહારાજે કહેમ
અને મેં માક્ષાત સામળેય છે પણ મ્યોર્ત્ત્વ મામળીને હું જણાવતો
નથી અહીં માક્ષાત મામળીને જણાવું છું તેમા પ્રથમ પ્રભુ મહાનીરે
જગતના કપરોને માટે એ ઉપદેશ કયો કે મહાનુભાવો તમે દુ ખથી
નહા પડો છો જગતના જીવોના મનોગ્યો જુદી જુદી જગતના હોય
કે પણ એ એની ચીજ નજીક જેથી તેના મનોસ્થમા કે કોઈ પણ
હવના મનોસ્થમા ફરક પડતો નથી પછી તે હવ એન્દ્રિય હોય કે
પચેન્દ્રિયો હોય અગર કોઈ પણ ગતિનો હોય કંઈ ચીજમા ફરક
પડતો નથી ? તો કહે છે કે-૭ ખનો ૭૦ સૌ કાષ્ટને એક મરખો છે
મીઠું ખાનાથી પાચપચીગ દિન રાત્ર થાય તે મનમળ ખાવાની
છિજ ન થાય

૭૦ ખના ૬૬ માટે જીનમાનના પ્રયત્નો

હવે છિજા માનથી કાઈ ચીજના નથા મર્યો અને મ્યાન ?
નીતિકાર કહે છે કે-એકપણ મિત્ર મર્યુ મિત્રમ મર્ય મનતુ નથી
વળી ખાનતુ મર્યુ તે મર્ય જની જાન નહિ મારી ન તાનણો તે
મર્ય છે તેમાં મારી તે મર્ય ૧ અને અને તાનણામા ધરો ન અને
ગતી અન્ય રણથી મર્ય ન મરો જેમ મર્યુ વિના ૧૫ ન અને
તેમ મન્ય મર્યથી પણ મર્ય ન જો હવે મર્યુ મળતુ તેછમે
મરો તે પંચુ ચોગ્ય મર્યુ મરો તો જ મર્યની ત્પતિ પાય હવે
૭૦ ખના નારા માટે મરો ૧૬ હવ માન મર્ય છે પડતુ જગત છે
૭૦ ખાવજિવાનો મરો મરો તેવી મર્ય ન ૬ જુએ ૭ ૧૦ તે

કોટાના રજેરજ ચૂરા કરે તેથી નહિ વાગે ને ? કહો કે તેથી કંઈ ન વળે. જ્યાં મુઘી આવળિયો બિભો હશે ત્યાં મુઘી તમો કાટાથી ન જ બચી શકો,

દુઃખનું ઝાડ કાપવાની જરૂર

હવે તમોને જે દુઃખ આવે તેને દૂર કરવા મથો ખગ પણ તે દુઃખનું ઝાડ ક્યું ? હવે કાટાને તપાસ્યા વિના દુઃખ મટે જ નહિ. જે કંઈ દર્દ થાય તેના નાશ માટે પ્રયત્ન કરીએ પણ તેનું જે ઝાડ તે લક્ષમાં લીધું નથી. હવે જીવે સર્વ ભયોમાં દુઃખના નાશ માટે પ્રયત્નો કર્યા છે છતાં દુઃખોનો નાશ થયો નથી. જો દુઃખનો નાશ થયો હોય તો દુઃખ રહેતું પણ નહિ, પણ અહીં તો દુઃખ ભવમાં દુઃખ તો રહે છે, માટે તે દુઃખના કારણભૂત જે ઝાડ છે તેને કાપવા માટે, દૂર કરવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

ભવોભવની ઉત્પત્તિ તે જ દુઃખનું ઝાડ

હવે દુનિયામાં આખા, લીંબડા કે પીપળાના ઝાડો દેખાય છે પણ દુઃખનું ઝાડ તો દેખાતું નથી. તે માટે મહાતુલાવ, તીર્થ કર કહે છે કે—તે દુઃખનું ઝાડ તમારી પાસે ખુલ્લું જ છે. હવે તે ક્યું ઝાડ ? અત્થિ મેં આપ્યા ઉવવાદ્વ. આ સંસારમાં તમારી ભવોભવની ઉત્પત્તિ તે જ દુઃખનું ઝાડ છે. હવે દુનિયામાં મરણ એ દુઃખનું ઝાડ કહેવાય છે. વળી મરણ બંધ થતું નથી. તેને બંધ કરવાનાં કારણો પણ નથી, છતાં તે બંધ કરવાના વિચારો કરવા તે શેખચલ્લીના મો માથા વિનાના વિચારો સરખું છે. આપણે પણ જો મોતથી ડરીએ તો પછી તે મોમાથા વિનાના શેખચલ્લીના વિચારો જેવું છે. જગત આખું મોતથી ડરે. આ મોતને તીર્થ કહે પણ રોકી શકતા નથી.

જન્મ રોકાય તો જ મરણ રોકાય

સમ્યગ્દષ્ટિને મરણનો ભય હોતો નથી. સમ્યગ્દષ્ટિને જન્મવાનો જ ભય હોય છે. જો જન્મ રોકાય તો જ મરણ રોકાય. જન્મને

તે તો મરણ પામવાનો છે જ હવે જે વસ્તુ રોકાય તેવી નથી તેના માટે બધા સમ્ભવો તે નકામો છે હવે જન્મ એ ક્ષિપ્તિવાળી ચીજ છે અને તે રોકાય તેમ છે મરણ તે નિશ્ચિત થવાવાળી ચીજ નથી ' જાતસ્ય હિ મુચો મૃત્યુ । ' જન્મેવાને મૃત્યુ અવશ્ય છે અને તેથી હજી રોકાય તો જ મ જ રોકાય

ધાર્યો જન્મ લેવાતો નથી

વળી મિદ્ધ મહારાજની ગતિને માટે અપુનરાવૃત્તિ ઝીએ છીએ અપુનર્મરણ બોલતા નથી કારણ જ મ રોકાય તો જ મરણ રોકાય અને જન્મ ન રોકાય તો મરણ ન રાખાય તેથી અપુનરાવૃત્તિ એટલે ફરી ન જન્મનું એવું સ્થાન મિદ્ધગતિ છે હવે આ મારો આત્મા ફરેક ભવના જ મો કરે છે તેથી આત્મા જન્મ લેવાનારો છે એ મમ બધા પછી તે જ મ સે કે શા માટે ? હવે ધાર્યો જન્મ લેવાતો નથી જેમ જગતની અપેક્ષાએ વિચારીએ તો માએ છોકરાના શ્વને પસદ કરીને કૂખમાં લીધો નથી તેમ છોકરો કંઈ માને પસદ પ્રીને આબો નથી તેમ બાપે કુળમાં છોકરાને પસદ કરીને લીધો નથી અહીં કાઢની પસદગીએ કાઢને આવવાનું બનતું નથી અહીં માબાપ કે છોકરો કોઈ પણ પ્રથમ દેખીને, પસદગી કરીને ડુંકરી કે કુળમાં આવતા નથી છતાં એ બને છે કેમ ? કહો કે કર્મના સંબંધને અંગે આ સર્વ બને છે

કર્મ તે સસાર અને જીવ વચ્ચેનો દલાલ

જેમ શેર બજારમાં દેવાવાળો લેવાવાળાને બચતો નથી અને લેવાવાળો દેવાવાળાને બચતો નથી પણ તે સર્વ દલાલ બચે તેવી રીતે અહીં પણ કર્મ આ મસાર અને જીવની વચ્ચે દલાલ કરે છે આપણે આગળ વિચારીએ કે જ્ઞાતિમાં સેકડો ધરા અને તેમાં સેકડો છોપરા છોકરીઓ હોય છતાં અમુક વર અને અમુક કન્યા આની માથે જ વરે તેનું કારણ શું ? કહો કે પૂર્વના સંસ્કારો અહીં દુખનું જા કર્મ, અને સમાર અને જીવના દલાલ તે કર્મ.

કર્મ નોતર્યા વિના આવતું નથી

હવે પારકા હાથની બાજી છે તેમા અમે શું કરીએ ? અહીં કર્મ કુખ આપનાર, ભવોભવ ભટકાવનાર છતા તમારી જવાબદારી તેનાથી ખસી જતી નથી. હવે કર્મ એવું મૂછોવાળું છે કે બોલાવ્યા વિના, નોતર્યા વિના આવે જ નહિ. નોતરા વિના પગ મૂકે જ નહિ. વગર નોતરે કર્મ વળગી શકતું હોત તો સિદ્ધ મહારાજ કે કેવલિ મહારાજને પણ વળગી જત, છતા કર્મ મુછાળું છે તેથી તે નોતરા વિના વળગે જ નહિ. હવે નોતરા એ પ્રકારના હોય છે. વહીવચાને નોતરું ન દેવું પડે. એ તો ઘરે નાત કરી કે તે તો હોય જ. વહીવચાને બુદ્ધ ન દેવું પડે. નાતીલાને નોતરું તેડું કરવું પડે. તેમ અહીં મુછાળું કર્મ ખરું પણ તે વહીવચાની જાતનું છે.

ઇન્દ્રિયોને આધીન જીવને કર્મનો વળગાડ

તમે અહીં ઇન્દ્રિયોના વિષયોને આધીન બનો, મનના વેગમાં આધીન બનો ત્યારે જ આ કર્મ આવીને વળગે. પછી તે કર્મ છોડે નહિ. નાત જમાડો અને વહીવચાને ન આપવું એ ન બને, નાત ન જમાડો એ તમારા હાથની બાજી મન અને ઇન્દ્રિયને આધીન ન બનો એ તમારા હાથની બાજી પણ બે તેના વિકાર કે વેગને આધીન બન્યા કે કર્મ લાગવાનું જ. હવે પચાત થઇ. મોટા ધરના લગ્ન હોય એટલે નાત કર્યા વિના છૂટકો નહિ અને તેમાં વહીવચા આવ્યા વિના રહે નહિ. અહીં ઇન્દ્રિય અને મનના ભાણું તો વળગેલા જ છે. દરેક ભવમાં તે ઇન્દ્રિયો વળગેલી જ હતી. એકે ભવમાં એણે તમને છોડ્યા નથી. અહીં તે ઇન્દ્રિય છેડી રહી નથી. હવે સત્તી પંચેન્દ્રિયના ભવમા મન પણ લાગેલું જ હોય છે. હવે આવી રીતે મન અને ઇન્દ્રિયો બધું થાય નહિ અને તેથી કર્મબંધ થાય નહિ અને તેથી ભવચક્ર પણ રોકાય નહિ.

માયકાંગલા બની નાહિંમત ના બનો !

બોચીને આખું કેમ નથી અને તેનાથી શું વધારે કાયદો નથી ?

છતા તે મળ્યાથી વિચારજી પ્રતા નથી હવે જે વસ્તુ અંગે
 પ્રયત્ન થાય નહિ અને પ્રયત્ન કરવા છતાં ફળ જ નથી તેના અંગે
 વિચાર જ ન હોય તેમ અહીં ઇન્દ્રિય અને મન સમ રહેવાના અને
 તેથી કર્મ થાય તેથી ભવચક્રમાં ગ્રબ્ધીને દુષ્પામવાનં એટલે હવે
 શો પ્રયત્ન ? વાત ખરી તીર્થકરા કહો કે કે-તમો માયકાગના બની
 નાહિમત ન બનો । અને મન અને ઇન્દ્રિયની જોડે તમે રહો જા
 કર્મ ન લાગે એવો પણ રસ્તો છે જ્ઞાતિની ગોઠમાં જમાડે પણ તેમાં
 વહીવચાનો લાગો ન હોય ગોઠની જ્ઞાતિમાં તે તો ભીડી જ જાય
 તેમ ઇન્દ્રિયો તમારી જોડે રહે અને તમે પણ તેની જોડે રહો છતાં
 કર્મ ન લાગે તેવો જો તો આ ત્રીજા અધ્યયનમાં જણાવે છે

કામ, ક્રોધ કે લોભ માન વચ્ચે ના રૂઢો ।

બીજા અધ્યયનમાં કર્મ લાગે છે તે જણાવી હવે ત્રીજામાં
 શીતોષ્ણુ નામ ગ્રબ્ધીને કહે છે કે અનુભવ કે પ્રતિકૂળ વિષયો આ
 જીવને મળે તેમાં દુઃખારો કે સેનારા ન બન । મનના પ્રમ ક્રોધ કે
 લોભ માનની વચ્ચે તું નારા ન મન । હવે આમ કહીને ત્રીજા
 અધ્યયનમાં મન અને ઇન્દ્રિયોનો પરિચય જતા કર્મથી દૂર રહેવા
 માટે જણાવ્યું પણ હવે પોતાને મમજ્ઞાનો બાધી ગણો

ચેતનના ત્રણ ખજાના

અહીં ચોથા અધ્યયનમાં જણાવે છે કે ચેતનના ત્રણ ખજાના
 છે તે સમ્યગ્જ્ઞાન જ્ઞાન અને ચારિત્ર્ય છે તે ખોદીને કાપવા
 જોઈએ હવે તે ત્રણ ખજાનામાં એક જી રત્નનો છે પણ બીજાને એક
 ખજાનો દેખીતો કાવમાં જેવો લાગે પણ તેમાં અમુક ચીજ નાખો
 કે રત્ન બને હવે ત્રીજો ખજાનો ચોગનો છે પણ અમુક ગ્સ નાખ
 વાથી તે પણ ગ્લરપ બને હવે ઈર્ષ્ય તે સ્વરૂપે સુદર છે પણ જ્ઞાન
 અને ચારિત્ર તે સ્વરૂપે સુદર નથી પરંતુ સમ્યગ્જ્ઞાન તેને મુક્ત બનાવે

સમ્યગ્જ્ઞાનનું મહત્ત્વ

હવે આ જીવને અનતીતાર ન્યૂન સ્થ પૂર્વ જોઈશું જ્ઞાન

મળી ગયું. એ નવ ઐવેયકે જઈ આવ્યો. છતાં કામ ન સર્જ્યું, કારણ કે સમ્યગ્દર્શનરૂપી દવા છટાણી નહોતી. હવે સમ્યગ્-જ્ઞાન કે ચારિત્ર તે સમ્યગ્દર્શનના પ્રતાપે જ કામના છે. સમ્યગ્દર્શન વિનાના જ્ઞાન કે ચારિત્ર કામ લાગતા નથી. હવે સમક્તિ શબ્દથી એકલુ દર્શન જ લેવાય છે, કારણ કે સમ્યગ્દર્શનમા જે સમક્તિપણુ છે તે પોતાના ધરતા છે, પરાયુ નથી. જ્ઞાન અને ચારિત્રમાં જે સમ-ક્તિપણુ લેવાય છે તે ખુદનુ નથી, પણ સમ્યગ્દર્શનનુ કરેલુ છે.

દેવનો ઇન્નરો એકલા જિનેશ્વરને જ કેમ ?

હવે સમ્યગ્દર્શન ચીજ શી ? જિનેશ્વર મહાગજને દેવ તરીકે, નિર્ગ્રંથ પંચમહાવ્રતધારી ગુરુમહાગજને ગુરુ તરીકે અને જિનેશ્વરે કહેલા ધર્મને ધર્મ તરીકે માનવો તે જ સમ્યગ્દર્શન કહેવાય. હવે તે વાત જૈન દર્શનવાળા માને પણ બીજા મતવાળાઓ તે માને શી રીતે ? અહીં તમે જિનેશ્વરને માનવામાં સમક્તિ કહો તેમ હું બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શંકર કે મહાદેવને પણ દેવ માનવામાં સમક્તિ કહી શકું. દેવનો ઇન્નરો એકલા જિનેશ્વરને શી રીતે ? ચાહે તેને દેવ માનવા એમ નહિ. ફક્ત જિનેશ્વર મહારાજને જ દેવ માનવા, બીજાને નહિ. અહીં દેવ-પણું રજિસ્ટર કેમ ? તેમજ પંચ મહાવ્રતધારી ગુરુને જ ગુરુ અને જિનેશ્વરે કહેલો ધર્મ તે જ ધર્મ કહેવાય બાકીનો નહિ એમ કેમ ?

જૈનોના દેવ, ગુરુ અને ધર્મની વિશિષ્ટતા

હવે જે હસ્તાવેજ રજિસ્ટર ન થયો હોય તેની કિમત કંઈ નહીં. અહીં દેવ, ગુરુ અને ધર્મ જિનેશ્વરે કહેલ તે જ રજિસ્ટરવાળા છે. હવે અહીં રજિસ્ટર થવાનું કારણ શું ? જિનેશ્વર મહારાજમા દેવપણુ, તેમણે કહેલા ગુરુઓનું ગુરુપણું અને તેમણે પ્રરૂપેલો ધર્મ તે જ ધર્મ એ ત્રણનું રજિસ્ટર કેમ ? તો કહે છે કે ભૂતર્મા થયા, ભાવિમા થશે અને વર્તમાનમા છે તે સર્વ તીર્થ કરોતો એજ આદેશ છે કે “ સર્વે ભૂતા જીવા પાળા સત્તા ન હંતવ્યા ”. હવે

પોતાના દાગીનાને મો કોઈ મારો કે ચાપ્યાતો મ્હે ખરા ખજૂ
તેથી કંઈ ન વગે પણ જોનો કમ માગે આવે તે જ દાગીનો
કિતમ ગણાય વળી અહીં દેવપણામા કમ કયો ? તો મ્હે છે કે
મર્વે પ્રાણીઓ ન હણવા વાણી દારા જગતમા જોમ કુળ ઓળખાય
તેમ અહીં પ્રથમ દેવની વાણી થો જગતમા ધમે હણા છે પણ કોઈ
ધર્મમા પ્રથમ આ વસ્તુ કહેવામા આવી છે ખરી ? અન્ય કોઈ દેવ
શુન કે ધમે આ વાત કરી છે ખરી કે જગતના જોટલા પ્રાણીઓ,
જૂતો જીવો કે મર્વો છે તેમથી કોઈને પણ માસ્વાનો અધિકાર
કોઈને પણ નથી ? આવુ બોલનાર શેવ વેષ્યવાદિમા હોય તો બતાવો !

બ્રાહ્મણો અને વૈષ્ણવોની માન્યતા

હવે બ્રાહ્મણોનો વિચાર કરીએ તેઓ માને છે કે ધરાને માટે જ
સહ્યાજીએ આ જનવગે બનાવ્યા છે હવે અહીં પણને હોમવા
લાયક ગણે તે મ્યા મુખે બોને કે સર્વ જીવો હણવા લાયક નથી !
વળી બોક્કામાર ધાગાધથીઓ જે જનોઈ રાખે છે તે કોઈ દિન
એમ નહિ બોતે કે મર્વ પ્રાણીઓ મ્વત ન છે કોઈને તે હણવા
લાયક નથી એમ અહીં બોલશે જ નહિ વેષ્યવને અ જે વિચારીએ
તો તેઓ વિષવાન હથી જ પરમાનંદી માનનારા છે તેઓ વિષવા
એકલા બધા ગણેમા છે તેથી તેઓ કેમ બોતે કે મર્વ પ્રાણીઓ
હણવા લાયક નથી ? વળી જે હથિયાર અને સ્ત્રીઓને પાસે રાખ
નારા છે તેરા ય કનાદિ કેમ બોલે કે જગતમા કંઈ પણ પ્રાણી કોઈ
થી ખજૂ હણવા લાયક નથી ? હવે અહીં ગનિસ્ટર વિનાનું દેવપણું
છે સ્ત્રી રાખનારાને ત્યા હથિયાર રાખનારાને ત્યા જે દેવપણું
મનાય તે પોતાના વસ્તુ છે મર્વ જીવો ન હણવા એવું તેઓ
આચરી શકે નહિ બોલી પણ નાંહ શકે

મહિસા પરમો ધર્મ ।

હવે અહીં મહિસા પરમો ધર્મ ' એ વાત તો મર્વ કોઈ
માને છે વળી ન હિંસ્યાત્ સર્વભૂતાનિ ' એ ખજૂ શ્રુતિવાક્ય છે,

છતાં જૈન ધર્મમાં જ આ-દેવાદિ પદો રજિસ્ટર કેમ ? વાત ખરી, પણ જગતમાં એક વસ્તુને અંગે કોઈ કહે કે મારી અને બીજો કહે કે મારી પણ તે મળે કોને ? પુરાવાથી જોની સાબિત થાય, પુરવાર થાય તેનેજ તે મળે. વળી જે પુરાવાથી સાબિત ન કરે અને મારી કહીને આવેલો હોય તે ગળે પડનારો ગણાય. તેમ અહીં અહિંસા પરમો ધર્મ. એ પદ બોલીને ઇતિરો ગળે પડનારો છે. ખરેખર તો તે માલિક નથી. તે શી રીતે ? ધારો કે એક દાગીના અંગે તકરાર થઈ હોય તો પછી પૂછવામા આવે કે આ દાગીનાનું સોતું લીધું ક્યારે ? તે બનાવ્યો ક્યારે ? આ વિગેરે પૂછતા સાચી વાત ખ્યાલમાં આવી જાય.

જૈન શાસનમાં હિંસા ટાળવાના સાધનો

હવે હિંસા ટાળવાના સાધનો કયા વૈષ્ણવ કે બ્રાહ્મણ પંથમાં લીધા છે ? જૈન શાસનમાં હિંસા ટાળવા માટે ઓઘો, મુહપતિ, ડંડાસણ, પલ્લા આદિ વસાયેલા જ છે શ્રોત્રકો અંગે લાકડા-છાણ પૂંજવા, ચંદ્રવા રાખવા, ગળણા રાખવા, આ સર્વ ચોપડાનો દાખલો છે. અહીં મારા જ દાગીના છે એમ કહીને ખેસે તે કામ ન લાગે, તે માટે તો પુરાવા જોઈએ. કોઈપણ ઇતર ધર્મમાં ત્યાગી કે બોરણીને અંગે ધ્યાન સાધન હોય તો બોલો. અહીં જૈન શાસનમાં ઇસ્તિયાસમિતિ આદિ પાંચે સમિતિઓ ધ્યાને માટે જ રાખેલી છે, જેમ ધ્યાને માટે જૈન શાસને આચાર બતાવી સાધનો બતાવ્યા છે તેવી રીતે ઇતર કોઈપણ મતે તેના સાધનો કે રસ્તા બતાવ્યા હોય તો બતાવો ! સાધન કે આચાર કથા વિના ધ્યા પોકારવી તે તો એક ખોતાનો મત જાળવવા પૂરતું છે.

સ્થાનકવાસીઓમાં વિકલેન્દ્રિયનું કેસાઈખાનું !

સ્થાનકવાસીઓમાં આઠમ ચૌદસ પાળવા માટે દહીં ગાંઠિયા પ્રથમ વાપરે. અહીં વિકલેન્દ્રિયનું કેસાઈખાનું. આવું કાળવ્યતીત મહેલુ ખાવાનું સહે છે કેમ ? વળી ગાંઠિયા અને દહીં ખાવા અને

હ્યા પાળતી એમ કહેતુ તે કેવળ શમ્ભુમાત્ર છે તેમ અહીં દયાના સાધનો કે આચારો કદા વિના “ અહિંસા પરમો ધર્મ ” ૫૬ બોલે તે ગમેપણુ છે જો તેમને માક્ષાત્ અહિંમાનો ધર્મ પાળવો હોય તો તેના માધનો અને આચારો બતાવે અહીં જૈન શાસનમા દિમાથી ચના નુકસાનોના દષ્ટાંતો એકઠા મળશે વળી કાયદાના દ્રષ્ટાંતો પણ જોઈએ તેટલા મળી આવશે હવે ઇતિહાસમા માધનો, આચારો દયા પાળવાના નથી તેમ નુકસાન કે કાયદાના દષ્ટાંતો નથી તેથી ગમે પડુઓ દયા માટે હક કરવા આવે તેના જોવો બીજો મૂર્ખ પ્રશ્ન ?

ધાગાપથીઓની મેલી રમત

હવે જૈનો તરફથી વાતુ જોર દેખ્યુ ત્યા ધાગાપથીઓ સમજ્યા કે ધૂત્યે છટમ, એટલે છુદ્દનો અવતાર અને ઋષભદેવ પણ અવતારી છે એવુ, અને મુસ્લિમોનુ જોર વધ્યે અસ્લા ઉપનિષદ વિગેરે તે ધાગાપથીઓએ ધૂમાડી દીધુ તેમ અહીં જૈનોના બગે પણ અહિંસા પરમો ધર્મ એ પદ ધૂમાડી દીધુ હવે પ્રથમથી જ દયાને માનતા હોત તો તે દયાના માધનો—આચારો ૪ તે અંગેના દષ્ટાંતો આદિ હોત ને ૧ પણ ૨૪ જ નથી તેથી કહીએ છીએ કે દેવપણુ અહીં જૈન શાસનમા જ ગજરગર થયેલ છે તેથી સર્વ પ્રાણીઓ હથવા લાયક નથી એમ હંદેરો પિટાન છે

માધુઓ નદી ઉતરે પછી ઇરિયાવલ્લિયા શામાટે ?

હવે મમજી શકીશુ કે માધુઓ મયમના પાલનને માટે વિહાર કરી નદી જીતર તેમા ઇરિયાવલ્લિયા કહી મિચ્છામિ દુક્ક માગે અહીં વિવિધ માટે કે રાજ્યાદિ માટે વિહાર નથી કર્યો છતાં મિચ્છામિ દુક્ક કેમ ? વાત ખરી પણ મૂળ સિદ્ધાંત એ છે કે કોઈ પણ પ્રાણી કોઈ પણ જીવને ન હજો હવે એ મિદ્ધાત હોવાથી નદી જીતરતા થયેલી વિરોધના જાણીને કરેલી છે એટલે ઇરિયાવલ્લિયા કરે હવે સો ઝાલા માલે તો પણ ઇરિયાવલ્લિયા પડિક્કમે ગુરુમહારાજને મળશુ એમ બોલનારા પણ છે પણ તેમણે એમ વિચારવુ જોઈએ કે દશને

જઈશું, વ્યાખ્યાન સોભળીશું. હવે સો ડગલા ચાલે તેમા અન્નણનાં વિરાધના થઈ. જે મરી ગયા તે જીવતા થવાના નથી છતા ધરિયાવહિયા કેમ કહે છે ? તો કહે છે કે સિદ્ધાંત છે કે જગતના સર્વ પ્રાણીઓ હણુવા લાયક નથી એ હું નક્કી સ્વીકારુ છું અને સાથે માનું છું. તેથી ધરિયાવહિયા કહીને મારી માગુ છું. તે પણ કોની ? તો કહે કે અન્નણપણે થયેલી વિરાધનાની, હવે જે કાચા પાણી કે લીસોતરીનો સઘડો થયો હોય તો તેની તો પાછી આલોયણ લો અરે, પ્રાયશ્ચિત્ત લો છો, માટે કોઈ પણ પ્રાણી હણુવા લાયક છે એ માન્યતા ન રહેવી જોઈએ.

વિરાધના માટે આલોયણ અને પ્રાયશ્ચિત્ત

આ વાત ખ્યાલમા ગખશે ત્યારે જણાશે કે ખુદ ભગવાનની પૂજમા હરિભક્તસૂરિજીએ કહ્યું કે—પૂજાર્થી પાપ થાય છે તો શું પૂજ ન કરવી ? હવે છોકરો જ્યા જન્મે ત્યા વિવાહનું ખર્ચ આવે. હવે આગળ વંશ ટકવાની જે કિંમત છે તેની આગળ વિવાહાદિના ખર્ચની કંઈ પણ કિંમત નથી. તેમ અહીં તીર્થ કર મહારાજનું બહુમાન કે તેના સન્માનને માટે જે શુભ પરિણામ તે અસંભવથી થાય છતા તે બહુ ફળને આપનાર છે તેથી કર્મબધવાળી પણ પૂજ કરવી અહીં પૂજ જેવા ધર્મકાર્યમા કે સયમના પાલનમાં થતી હિંસા તેને માટે વળી પ્રાયશ્ચિત્ત. અહીં આલોયણ ને પ્રાયશ્ચિત્ત બંને કરવા પડે. નદી ઉતરીએ તેમા સયમાદિ માટે વિરાધના થાય અને ફળાદિ લઈએ તેમાં પૂજાદિ માટે વિરાધના થાય. હવે આવા ધર્મકાર્યમા વળી પ્રાયશ્ચિત્ત શું ? વાત ખરી. તમો ઉત્તમ કાર્ય કરો તેમાં જે વિરાધના થાય તે ત્યાં કરવા લાયક છે તેથી પ્રથમ ધરિયાવહિયા કહી પડિક્કમે એમ શાસ્ત્રકારે રાખેલ છે, તેમા સિદ્ધાંત એ છે કે જગતમાં જે જે પ્રાણીઓ છે તે સર્વનો, કોઈથી ઘાત થાય નહિ, કે તેમને પીડા કરી શકાય જ નહિ વાત ખરી, મારીએ નહિ, પણ દાખી રાખીએ તો ? તેના માટે કહે છે કે કોઈને હુકમમાં પણ

માય નહિ જગતમા સર્વ પ્રાણીઓ સ્વત્ર છે તેથી, કોઈની પણ તાબેદારીમા નાંધને રાખવાના નથી

કોઈને પણ તાબેદારીમા ન રાખવાનું જૈનશાસનનું ફરમાન હવે શરૂને વહન કરે તેમા સીકુ જ 'મત્યએણુ વદામિ કહે તો માને ને? તો મ્હે ડે કે ના પ્રથમ ઇચ્છામિ પદ બોલી આણા માગો છો ને? સુખશાતા રૂપામા પ્રથમ ઇચ્છકાર પદ મોક્ષી આના માગો એ તે શુ? મ્હે કે પ્રશ્નનો ઉત્તર લવા જેટલું દમાણુ પણ નથી આપની ઇચ્છા હોત તો જ ઉત્તર આપો અહીં નિષારો! ફક્ત સુખશાતાના ઉત્તરની ફરજ પાડના તેવાર નથી માત્ર સુખશાતા ના પ્રશ્નનો ઉત્તર દેવો કે ન 'ઓ તેની ફરજ નહિ મન માને તો જ જવાન માપો! અહીં મીઠા ઉપર હુકમ નાખવા માટે શાસ્ત્રકાર કેટલી માન્યેની રાખે કે નમ સામાચારીમા પ્રથમ ઇચ્છકાર નામની બતાવી છે એટલે જો કઈ કંઈ કે પ્રશ્નો તે હુકમથી નહિ જેમ ધરિ યાત્રિકિયામા પણ ઇચ્છકારેણુ મદિસહ પ્રમોશીને પરિક્રમે મ્હે ત્યારે પાડો ઇચ્છ પદ બોલે છે તેવા પદે જૈન સામનમા જગો જગો પર મૂકેલા છે અને તેથી આ એક જ સામન એવું છે કે કોઈની ઉપર કઈ પણ 'મમ ન કરે એવા મિદ્ધાતને માનનારુ આ જૈન સામન છે

અચિત્ત પરિમલ

જૈન સામનમા તમામ ક્રિયામા ઇચ્છા વિગેરે પદો રહ્યા છે અરે સામાયિક પેનામા પણ તે પદો રાખ્યા છે હવે ન મરજા 'વચ્ચા' પદને જો ના સમજો તેને ફક્ત પદ ન મમે પણ જો મનુષ્ય ખારીક ચિંતાજો હોય અને જિનેશ્વર મહારાજનો ખરેખરો દેવપણાનો મિદ્ધાન અનાધિતપણે મમજતો હોત તેને દરેક વચન જૈન સામનની નિશાનીરૂપ લાગશે આથી મમએ કોઈની પણ આગામા દેવાનું છે જ નહિ તેમ આગા ચનાવવાની પણ નથી હવે ગાયો બેસો પર આગા કોણુ ચલાવે છે તેમજ તેઓ આગા કયા માને છે? યાત્ર ખરી પણ જોનો વારો કે મકાન હોય તેના કમળમા તે

તે કહેવાય તેથી કહેવાય છે કે “ન પરિચેતન્વા” એટલે દુખી ન કરવા, અને તેથી સચિત્ત પરિગ્રહ જુદો કહેવો પડે.

જનનવરોને તાડનતર્જનની મનાઇ

જગતમા સચિત્ત અને મિશ્ર એ બે જ પરિગ્રહ કહેલા છે. જે જીવ હોય તે શરીરવાળો હોય. તે મિશ્ર હોય અને એકલું શરીર તે અચિત્ત ગણાય. આ બે પ્રકારે જ પરિગ્રહ હોય. અરૂપી જીવ તો ગ્રહણ કરી શકાય જ નહિ. અહીં પુદ્ગલ જોડે જીવ રહેલ હોવાથી જીવને સચિત્ત પરિગ્રહરૂપે માન્યો છે. શરીરના પુદ્ગલોને મિશ્રતા ન ગણી, પણ તે શરીરના પુદ્ગલોને સચેતન તરીકે માન્યા છે, કારણ કે સિદ્ધાંત એ છે કે કોઇ પણ જીવ શરીરને ધારણ કરનારો હોય તેને કબ્જામા રાખી શકાય નહિ. આથી તાડનતર્જનની મનાઇ, હુકમ કરવાની મનાઇ, પોતાના તરીકે ગણવાની પણ મનાઈ. હવે અમારા પણ નહિ ગણીએ પણ ખાડો ખોદી દઇએ અને આવે તેમ એમા પડે તો ચાલેને? આમા અમે હુકમાદિ કરતા નથી. વાત ખરી. એને લાકડીથી ન મારો, હુકમમાં ન લો. કબ્જામાં ન લો તેથી જૈન શાસનનો સિદ્ધાંત માન્યો એમ નથી પણ એવો કોઇ પણ પ્રયત્ન ન કરવો કે જે પ્રયત્નથી એ જીવોને પરિતાપ-દુઃખ કૃત્ત્ર થાય.

પિચકારી દઇને પ્રાણ ન કઢાય.

જગતના સર્વ જીવો કિલામના કરવા લાયક નથી અને તેથી કિલામના ન કરવી તે પ્રભુનો હુકમ છે. હવે જેમ પિચકારી મારવી તેમાં હુકમ, તાબેદારી કે પીડા કંઈ પણ નથી, તેજમા માખ પડે કે ખલાસ થાય તેમ કરી લે, પિચકારી દઇને પ્રાણ કાઢી નાંખે તે સ્થિતિ આ શાસનમાં નથી માટે કહે છે કે “ન ઉદ્ધાવેયન્વા” જીવિતનો નાશ કોઇ પણ પ્રકારે ન થાય. નાશ થાય તેવો ઉપયોગ કોઇ પણ જીવનો ન કરવો. આવી રીતે પાંચે પ્રકારથી જીવોની હિંસા અટકાવવી. આ પાંચ વસ્તુ પ્રાણ, ભૂત, જીવ અને સત્ત્વ રૂપની સમજણ અને તીર્થ કરતું દેવપણું, પંચમહાવ્રતધારીતું જ ગુરુપણું ક્રમ અને તેમનો

પ્રપેક્ષો જ ધર્મ કેમ ? આ સર્વ વાત સુવર્ભાગ્વામી કોની આગળ
ધ્રી રીતે કહેજો તે અગ્રે જણાવાશે

ન્યાય્યાન ૩૭

ધર્મ પામ્યા અગાઉની જીવની પ્રવૃત્તિ

શ્રીમદ્ મહારાજ શ્રીમાન સુધર્મસ્વામીજી જ બૂસ્વામીજી
શ્રી આગળ આચારાગ સૂત્રની ચના કરતા થયા આગળ
જણાવી ગયા કે ભગવાન મહાવીરે જગતના ઉપકારને માટે જે સર્વ
ને આદેશ કર્યો તે જ મદેશો ને આદેશ હું અહીં મહુ છું એ
ને કિપજવેનો નથી ભક્તોએ તેમની ક્રૂતા જોડી ગાઇ નથી માફાત
ભગવાન મહાવીરે ચોખ્ખી ભાષામાં ને યુક્તિથી જગતને સર્વે
જણાવ્યો ક્યો સદેશો ? પહેલા ભગવાન મહાવીર મહારાજ જણાવે
છે કે હર જીવમા, હર જાતિમા માહાર શરીર ધરિયો અને તેના
વિષયો જણવામા તપામવામા મેળવવામા આ જીવ તત્પર થયો છે
જના બધા ભવો વિચારીએ ધર્મને નહિ જણનારા જનો તરફ
નજર કરીએ તો શું માલુમ પડે ? આપણે ધર્મ નહીંતા જણતા
ત્યાર આપણે સનારે જીડીને રાતે સ્વપ્નએ ત્યાં સુધી જુ કરતા હતા તે
પ્રવૃત્તિ તપામો ! આપણે શી પ્રવૃત્તિ કરતા હતા ? આહાર શરીર
ધરિયો વિશે પાચ પ્રવૃત્તિ ચાલુ હતી જે પ્રવૃત્તિ જગતના જીવોની
કે તે પાચ પ્રવૃત્તિમા પ્રવૃત્તિ રહેતા હતા આપણે ધર્મ નોતા પામ્યા
ત્યાં નુપી આ પાચ પ્રવૃત્તિ હતી, તે મિવાય છૂટી ન હતી

જન્મથી ઘડપણ સુધીની પ્રવૃત્તિ

ભગવાને જણાવ્યું કે આહાર શરીર ધરિયો તેના વિષયો
અને માધનો એ પાચને જણનાવું માધવાવું આપણે અનાદિ મળથી
જાણ્યું છે છોકરુ જન્મે ત્યારથી ધાવણ હોય ત્યાં સુધી ‘મા, મા’
પરે પણ ન્યારે ગોઠિયામા જોગાય ત્યાર મા તેને જોળવા જાય જે

જીવ પહેલા ‘મા, મા, મા’ કરતો અને આગળ ગોઠિયામા જોડાતો. તે બ્યારે ભણવા બેઠો ત્યારે માને તેમજ ગોઠિયાને છોડીને તેણે માસ્તરને પકડ્યા અને બે અક્ષર ભણ્યો ત્યારે વેપારમા જોડાયો. પછી ધરડો થયો ત્યારે મા, ગોઠિયા, માસ્તર ક ધંધાની ગણતરી ન કરતા ‘મારે આમ ને મારે તેમ’ એમ કહે છે

ભવોભવની રખડપટ્ટીથી ચેતો !

જગતમા દિનચર્યા, માસચર્યા, વર્ષચર્યા ન દેખનાં જિંદગીની ચર્યા દેખો. અનાદિ કાળથી નમો અહાર. શરીર, ઇંદ્રિયો તેના વિષયા અને સાધનોમા એવા તો પહોંટાઈ ગયા છે કે તેના તરફ જોવાનું મન થતું નથી. તેના સાધનો તો દૂર રહ્યા પણ તેને જાણવાનો ટાઇમ પણ તમને મળતો નથી માટે ભગવાન મહાવીરે પહેલો આદેશ એ કહ્યો કે—આ જગતમા તમે તમને જુઓ. હું આ ભવોભવ રખડતો છું તે જુઓ. હું ભવોભવ રખડતો છું તે જોશો તો તરત ચેતશો !

ખસ ખણીએ ને ખળતરા થાય તેમાં નખ જવાબદાર ?

જગતમા બે પ્રકારે ચીજ અને કા તો પોતાની ને કા તો પારકી. તેમ આ જગતના જીવ કા તો પોતાની મેળે ભટકે કે પારકો ભટકાવે. આપણે ખસ ખણીએ ને ખળતરા થાય તેમા નખ જવાબદાર છે. ખસ ખણવાથી જે લોહી વિકાર થયો તેમા આપણી ઇચ્છા નથી, ખીજાએ તે કરેલ નથી. આપણે હાથ કબજામા ન રાખ્યા તેથી આપણે જ આપણા કૃત્યો કર્યા છે.

મન અને ઇંદ્રિયોના કબજામાં ફસાયેલો આત્મા

આ જીવ પોતાની મેળે ભવચક્રમા રખડે છે. ખીજો કોઈ એને રખડાવતો નથી પણ પોતાના કૃત્યોથી જ એ રખડે છે, માટે શાસ્ત્રકારે ખીજા અધ્યયનમા જણાવ્યું કે મન તથા પાંચ ઇંદ્રિયો પાડોશીની ચાલે જ ચાલે છે તો તે શુ ઉકાળવાના છે ? આ મન માંકડું છે. વળી ઉદ્ધત ઘોડા પર ચડવું છે તો પછી માંકડાની અને ઉદ્ધત ઘોડા-

ની માફ જ થાય હવે બીજા અધ્યયનમાં બતાવ્યું કે જો તારે આથી બચવું હોય તો મન તથા ઇન્દ્રિયના કબજામાં ન જા ! આ આત્મા મન અને ઇન્દ્રિયના કબજામાં ફસાઈ પડ્યા છે તેમાં તેની પાત્રી ક્યા આવે ? આત્મા ઇન્દ્રિયો અને મનની સોજન ન કરે તો તેને ફસાવાનું નથી પણ તેની પાસે એક પણ ચીજ નથી કે તે મન અને ઇન્દ્રિયોમાં ફસાઈ ન પડે જેમ વાણિયો બાડિયાના ટોળામાં આ ફસા બધા આ ફસા બોલે છે તેમ અહીં પચ્ચેન્દ્રિય જીવ મન અને ઇન્દ્રિયોમાં ફસેતો હોય ત્યાં સુધી તો એ ફામામાંથી નીકળવાનો ત્યાં એ ચોક્કસ છે માટે શાસ્ત્રકારે કહ્યું કે ઇન્દ્રિયોને મનુદૂળ વિષયો મળે તો નાપુત્ર થવું નહિ સતી પચ્ચેન્દ્રિય મન સ્થગ ચાલી શકતો નથી કોઈ પણ જાતિવાળો જીવ ઇન્દ્રિય વગર ચાલી શકતો નથી ઇન્દ્રિયની પ્રવૃત્તિ અને મનની પ્રવૃત્તિ હમેશા રહેવાની છે ઇન્દ્રિયોને મનુદૂળ વિષય હોય તો પણ આ ફમા' એમ તું કહે

કર્મની બાજીને સમજ !

હવે સ્વેગમાં મોક્ષાભિનાયા થાય નિર્વેદમાં ચારે ગતિના સુખ આવે તો ફમામણુ અને દુઃખ આવે તો પણ ફમામણુ અનુદૂળ હોય તો પણ ફાસો ને પ્રતિદૂળ હોય તો પણ ફાસો આત્માને જાણનારે સર્વ પ્રવૃત્તિમાં આ ફમા' મળે તેનેજ સમક્ષિ હોય માટે ત્રીજા અધ્યયનમાં શ્રીશીતોષ્ણુ ચારે તો અનુદૂળ મળે ચાહે તો પ્રતિદૂળ મળે તો પણ તું ફમા ના ! અનુદૂળ મળે તો અને પ્રતિદૂળ મળે તો પણ તે તારી બાજી નથી હવે તું કર્મની બાજીને સમજ ! કોઈને કોઈ મળે તો મોઈના કોઈ જાણ પણ ચોપડામાં લખવાનું નથી ને ? આત્માને સર્વાર્થસિદ્ધ જેવા મુખો મળે અથવા તો નારખીના દુ ખો મળે તો પણ આત્માના ચોપડામાં લખવાનું નથી

આત્માની પોતાની રાખ ચીલે

આત્માની પોતાની રાખ ચીલે છે સમ્યક્જ્ઞાન સમ્યક્માર્ગ સમ્યક્જ્ઞાન સુદ છે તેથી તે સમક્ષિ કહેવાય છે

સમક્તિ શબ્દ જે શાસ્ત્રધાર અને આપણે કહીએ તો તે સમ્યગ્દર્શનને જ કહીએ છીએ સમ્યગ્દર્શન હોય તો જ્ઞાન અને ચારિત્રનું સુંદરપણું છે, પણ સમ્યગ્દર્શન ન આવે ત્યાં સુધી સમ્યગ્-જ્ઞાન અને સમ્યક્ ચારિત્રનું કંઈ નહિ? સમ્યગ્જ્ઞાનમાં સુંદરપણું છે તે પોતાના ધરતું નથી. સમ્યક્ ચારિત્રનું સુંદરપણું તે પોતાના ધરતું નથી પણ સમ્યગ્દર્શનનું જે સુંદરપણું તે પોતાના ધરતું છે.

સુદેવ, સુગુરુ અને સુધર્મની જ માન્યતા

તમે જિનેશ્વર ભગવાનને દેવ માન્યા, સુગુરુને ગુરુ માન્યા અને ભગવાને કહેલો ધર્મ માન્યો, તે ચોક્કસ તમારા કુલાચારે જ. આ માન્યતાએ સમક્તિ છે. બીજાને એટલે કુદેવ, કુગુરુ અને કુધર્મને સમજીને કુદેવ, કુગુરુ અને કુધર્મ તરીકે માનો અને સુદેવ, સુગુરુ અને સુધર્મને સમજીને સુદેવાદિ માનો તો સમક્તિ. બાળક રમકડા તરીકે સાચા હીરાને પકડીને પછી કાચને હીરા તરીકે પકડે છે. કોઈ વખત બળાત્કારથી કે ગમે તે રીતે કુદેવ, કુગુરુ અને કુધર્મને માનીએ છીએ. પણ અરી વાત એ છે કે સુદેવ, સુગુરુ અને સુધર્મને ક્રિમતી સમજીને સાચા માને તો જ સમક્તિ. કુદેવ, કુગુરુ અને કુધર્મને કુદેવ, કુગુરુ અને કુધર્મની ક્રિમત પ્રમાણે જ સમક્તિ માને. જેઓએ ‘જીઠોરે મુગરિ’ કહી, મૂર નામના દૈત્યને માર્યો તેથી પરમેશ્વર માન્યા તેઓએ મારજૂડ, ચોરી ચકારી વિગેરેથી પોતાની મહત્તા ગવરાવી છે

ગોવાળિયાની સ્ત્રીઓના ચીર ચોરનારો પરમેશ્વર?

મુક્તાવલિના મંગલાચરણમાં કૃષ્ણને વિદ્વાને નમસ્કાર કર્યો છે. તેમાં જણાવ્યું છે કે નવા અપાડ મહિનાના કાળા વરસાદના વાદળા જેવી કાતિવાળા, ગોવાળિયાની જુવાન સ્ત્રીઓના પહેરવાના ચીર (ઘાઘરા, સાલ્લા અને ચોળીઓ) ચોરનારો. તેમને પરમેશ્વર માન્યા ? શું પરમેશ્વરની મહત્તા ગોવાળિયાની સ્ત્રીઓના ઘાઘરા અને સાલ્લા વગેરે ચોરવામાં છે ? ક્યે રસ્તે પરમેશ્વરપણું માન્યું ? જૈન

શામને જગતના જોયી વિલક્ષણની રીતિએ પરમેશ્વર પણ માન્ય છે જગતના જીવોને જાણવાની રીતિએ જ પરમેશ્વર પણ માન્ય છે કુદેવ અને સુદેવનું સ્વરૂપ

નાટકિયા તરીકે જોવાનું ગળે વીંટળાનામા મદતા જણાવી એવાને તો કુદેવ જ માનવા પડે જેની મહત્તા આખા જગતના જીવોને અંગે અહિંમા કહેવાની છે તેથી તેમને સુદેવ માનવા અને જેની અદર આવી અહિંમા નથી તેમને કુદેવ માનવા મગમ જેવો ઉપસર્ગ કરનારો, જેને આખર ઉપર હાથ નાખ્યો, જેણે તપસ્યાના પાણી અંગે આડખીલી નાખ્યા, તેવા પ્રત્યે પણ તીર્થંકર ભગવાન નું વિચાર છે? આ ખીચારા જીવની ગતિ શી થશે? જેને જગતના રક્ષણને મગે મહત્તા લેવી છે અને જેને જગતના ઢંઢેરા તરીકે મહત્તા લેવી છે તો તેની મહત્તા કોની માનવી? જે કર્મના નાશ કરવાનો મુદ્દો ઝાઝ પછુ જગોએ રહેનો દોષ તો તે સુદેવમા જ છે, તેથી તેમને પરમેશ્વર કહેવા તે પ્રમાણે અહીં મમ્યક્ષત્વનું સ્વરૂપ જણાવ્યું તે પછીના અધિકાર આગળ જણાવાશે

વ્યાખ્યાન ૩૮

તમારા મસાનનો દોરો કેમ આવતો નથી?

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શિમાન મુનિશ્વરનામીજી મહારાજ ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે આચારાગ મૂલના ચોથા અધ્યયનની ગ્યના ના ચક્રા જાણવામા આવે છે કે - ત્રિનો નાથ તીર્થંકર ભગવાન શિ મહાવીર જે શ્રુતે પોતે આચરી, કૃણ પ્રાપ્ત કરીને સુમ્નિ, દીનથી મમગની જણાવ્યું તે મે માખત્યુ છે અને તે હું મું હું ત્યાં હું છે? પ્રથમ એ મદોગો મ્હોં ને મહા નુભાવો તમે અનાદિગળથી આહાર શરીર, દરિયાદિ માટે માળી

રાખનારા તો છો જ. તેની કાળજી કોઈ ખીજે કરાવતો નથી. આપોઆપ તમો દરેક ભવમાં ખુદ પોતે તેની કાળજી રાખો છો. હવે તે કાળજીમાં જે તત્ત્વ મળી શકતું હોય તો તમે કહો ! અનંતાનંત વખત અનંતા ભવોમાં આહાર, શરીરાદિ તેમજ ઇદ્રિય અને તેના વિષયોની કાળજી રાખવા છતાં તેનો છોડો આવ્યો નહિ.

ભવસાગરમાં રખડાવનાર કોણ ?

તેમાં પ્રથમ વિચારો કે આહારાદિની કાળજી રાખવાથી સંસારનો છોડો આવતો હોત તો તે ક્યારનો ચ આવી જાત. કઈ કાળજી રાખવાથી સંસારનો છોડો આવે ? આ મારો આત્મા ભવોભવ રખડવાવાળો છે, આથી તેની કાળજી કઈ તો જ સંસારનો છોડો આવે. પણ તે કાળજી તમોએ કોઈ દિન કરી જ નથી. હવે જમીનથી ખેતી ખરી પણ એકલી જમીન લેવાથી કંઈ ન વળે. એટલે જમીન લઈને ખેસવાથી વગર ખેતીએ કંઈ કોઈનો નિભાવ ન થાય. હવે જમીન લેવી જરૂરી છે પણ સાથે કુટુંબના નિભાવ માટે ખેતી આદિ ક્રિયાઓ કરવી પડે. હવે અહીં હું કાળજી કરું પણ તે એકલી કાળજી કામ ન લાગે. તેની સાથે હું ભવસાગરમાં રખડું છું, અને તે શાથી ? રખડાવનાર કોણ ? એ વિગેરે વિચારવું જોઈએ. મારું મન અને ઇદ્રિયો જ મને રખડાવનાર છે.

પ્રભુને માથે જ જન્મમરણાદિની જવાબદારી ?

હવે અન્ય સર્વ મતો એ સ્થિતિમાં છે કે પ્રભુ જન્મ આપે, સુખદુઃખ પણ પ્રભુ જ આપે, ધનમાલ પણ એ જ આપે, માંદા-સાજ પણ એ જ કરે, મારે તે પણ ભગવાન જ ! પણ જૈન શાસનમાં એક પણ ચીજ ભગવાનની જોખમદારીવાળી નથી. હવે અહીં જોખમદારી કોની ? ઈતિર મતમાં તો પરમેશ્વરની જોખમદારી હતી તે ખસેડી પણ અહીં તમો જોખમદારી કોના ઉપર નાંખશો ? કોઈને કોઈએ પથ્થર માર્યો અને તેમાં નામ ખીજવું લેવાય તો પછી તે માણસ લુચ્ચો ગણાય એટલે પોતે તોફાન કરે અને નામ ખીજવું લેવાય તે જીલમ-

મા જીવમ ગણાય તેમ અહીં જ મમરણાદિની જવાબદારી અને જોખમદારી પોતાના શિરની હોવા છતાં ભગવાનના શિરે નાખવી તે તો મોટામાં મોટો જીવમ ગણાય અહીં નામાન્ય મનુષ્યનું નામ સેવામાં થોડી જોખમદારી અને બીજા મોટા મનુષ્યના નામ ઉપર આરોપ મૂકવાથી વધુ જોખમદારી અને પ્રજાનું નામ સેવાથી તો જોખમદારી વધુ બને છે અહીં જન્મ 'મરણ કર્મ', સુખ, દુર્ગતિ કે સદ્ગતિ આ મર્ત્ત વાતો પોતપોતાના કર્મને લીધે બને છે અને તે પ્રજાના નામે જે નામે તેનું નામ જે મિથ્યાત્વી

સમકિતી જીવનું લક્ષણ

હવે જે જોખમદારી પોતાની હોય તે પોતાના ઉપર અડાવે તો સમજવું કે આ જીવડો સમક્ષિતી છે. હવે આ સમ્યક્ત્વમાં આવતી ઉપાધિઓ અને તે અંગે પ્રશ્ન પડના જન્માદિ અંગે અન્ય મર્ત્તપણું જનામદાર નથી પણ આપણે પોતે જ જવાબદાર અને જોખમદાર છીએ હવે જેમ મર્ત્તને સ્તાવેજ કરી આપીએ તેમાં જવાબદાર અને જોખમદાર આપણે જ છીએ તેમ અહીં આપણા કરેલા કર્મોને અંગે જવાબદારી અને જોખમદારી આપણી પોતાની જ ગણાય હવે તે અંગે જણાવ્યું કે-તુ આ બનચક્રમાં જે રખડે છે તેમાં તારી જ જવાબદારી અને જોખમદારી છે અહીં બને કેમ? તો કહે છે કે-કરવાના વખતની જવાબદારી તારી છે તેમ ભોગવવાના વખતની જવાબદારી પણ તારી જ છે

ઈદ્રિયો અને મનના ચાળાનું પરિણામ

હવે અહીં પોતાને શિરે જ જવાબદારી અને જોખમદારી છે તો પછી એમ મુ' કેમ? તો મ્હે છે કે માણસ નિર્બુદ્ધિ થાય ગાંધી થાય ત્યારે પોતાનું માથું પોતે જ ફેડે છે અને જાતી પણ પોતે જ ફેડે તેમ અહીં તે મર્ત્તો તુ પોતે જ મનામે દોવાથી જવાબદાર અને જોખમદાર તુ જ છે હવે તે જવાબદારી અને જોખમદારી મે કેમ દ્રાવી? તો મ્હે છે કે-ઈદ્રિયો અને મનના ચાળાના

કારણે ? ઇદ્રિયો અને મનના ચાળાએ તું ચાલ્યો, વિષયોને આધીન બની તે પ્રમાણે તું વર્ત્યો અને મનના વિકલ્પોએ ચલ્યો માટે જ જવાબદારી અને જોખમદારી ઉઠાવીને ભોગવવી પડે છે. હવે અહીં જીવને જન્મમા ભટકવાની જવાબદારી કે જોખમદારી વહોરવી પડે છે તે કક્ષત મન અને ઇદ્રિયોને આધીન બનવાથી જ વહોરવી પડે છે.

જગતમાં બે પ્રકારના શીત, ઉષ્ણ

હવે જગતમાં કેટલીક વસ્તુઓ કોઈની કરેલી હોય છે પણ કેટલીક તો સાધારણ બનેલી હોય છે. જેમ તાપણી કરવાથી ગરમી થાય તે બનાવેલી કહેવાય, પણ ગરમીની સીઝનમાં-ઋતુમાં તો ગરમી સ્વાભાવિક થાય છે તેના અંગે શું થાય ? તે ઉકળાટમાં તો માત્ર પોતાનો બચાવ કરીએ પણ દુનિયાના ઉકળાટ માટે કંઈ ન બની શકે. હવે જગતમાં ટાઢ, તડકો, શીત અને ઉષ્ણ તે બંને પ્રકારના છે, એક તો નવા થતા અને બીજા ઋતુને આધીન બનતાં. હવે તેમાં ઋતુને આધીન થનારા જે ટાઢ તડકો તેને નાબૂદ ન કરી શકીએ પણ જો આપણને શરદી લાગે તો ઉકાળો પીઈએ, ગરમી લાગે તો પાંખાનો, પણ ઉપયોગ કરીએ; પરંતુ જગતના અંગે કંઈ ન બને. હવે અહીં મન અને ઇદ્રિયો તે ઋતુની માફક છે એટલે તે જગતમાં લાગેલા મન અને ઇદ્રિયોને ખસેડી શકીએ તેમ નથી.

ઈષ્ટમાં રાજ ન થવું, અનિષ્ટમાં નાખુશ ન થવું.

હવે જે મન અને ઇદ્રિયો છે એ તો વળગેલા જ છે. તેને ખસેડવા માંગીએ તો પણ ખસે તેમ નથી, હવે ચારે ગતિમાથી કોઈ પણ ગતિ મનઇદ્રિય વિનાની નથી, તેમજ કોઈ જાતિ એવી નથી કે જેને ઇદ્રિય ન હોય. હવે અહીં આત્માને મન અને ઇદ્રિય લાગેલા છે તેની જવાબદારી કે જોખમદારી શી રીતે બધ કરવી ? તો કહે છે, કે-મહાનુભાવ, જેમ ઋતુને અંગે થતા બનાવોને અંગે આપણો બચાવ કરી શકીએ છીએ તેવી રીતે અહીં પણ મન અને ઇદ્રિયને તું રોકી નહિ શકે પણ તારે તેનો બચાવ કરવાનો. હવે

તે મધ રીતે : તો દે કે > ઇન્દ્રિયોને અનુકૂળ વિષયો આવે ત્યારે
તુ ફહીરા નહિ તેમજ નેને પ્રતિકૂળ વિષયો મળે ત્યારે તુ નાખુશ
થઈ જ નહિ એટલે જો તુ ગજી અને નાખુશ નહિ થાય તો તો
વાગો નહિ જ આવે એટલે ઇચ્છા ગજી નહિ થાય અનિર્દેશ
ઇત્યાદિ નહિ પર તો જગો નાન આત્માને તુ ચિત્તર ગમી રાખી

। મોક્ષમાર્ગે આ પ્રથમ મૂળ કાગળ શુ ?

દરે મોક્ષને પામરા અગે આવતા અતનયો બતાવી તેને દૂર
માના ત્યાં મનાયા પણ મોક્ષનો સ્તો તો બતાવે જ નહિ હવે
ધાડ કે નુટારું મધ થયા જ્યાં ચામે ગામ પહોંચી ગયા એમ તો
નહિ એ તો જગનો પ્રયત્ન કરીએ તો જ અને હવે અહીં ઇન્દ્રિય
અને મનની નુટારું મને ધાડુપાડુઓને છતી ન રાખીએ ત્યાં
નુધી આપમે મોક્ષમાર્ગ ન પામી ન પડીએ હવે પ્રથમ મોક્ષમાર્ગ
માટે નિષ્કાંચ કે-પ્રથમ સમ્યગ્જ્ઞાને જોઈએ આટલા બધા આત્મા
એવા જાનને જ સમ્યક જ્ઞાન છે પણ જ્ઞાન કે ચાન્દ્રિયને કાંઈ
સમ્યક જ્ઞેતુ નથી સમ્યગ્જ્ઞાન માયા બતા મોક્ષને વાર લાગે છે
સમ્યક્ચારિત્ર આત્મા પડી મોક્ષમાર્ગને વાર લાગતી નથી જગતમા
આસ કે ન જો ને મીત્ર, અકુળ કે છોડમાંથી ન થાય પણ તે
તે તો ફળમાંથી થાય જ્યાં જગતમા તો દાણાનું મરણ બીજ ન
જોવાને મદી મીત્ર સ્થાન ફળગો છે પણ તે મર્વનું મરણ બીજ
છે હવે મદી મોક્ષના અગે મરણ સમ્યગ્જ્ઞાન કે સમ્યક્ચારિત્ર બંને
રેાય પણ તે મને માના થાય રાથી ? તો મટે છે કે-સમ્યગ્જ્ઞાન પણ
સમ્યગ્જ્ઞાન વિના મનનું નથી હવે સમ્યક્ચારિત્ર તે પણ સમ્યગ્જ્ઞાન
વિના ન જ મને અહીં મૂળ મનનું સમ્યગ્જ્ઞાન છે અને તે મોક્ષ
અધ્યયનમા રહ્યા પુ

મુદેને ઓળખવા રી રીતે ?

દરે નામાન્ય રીતે સમ્યગ્જ્ઞાનનું લક્ષણ મના મનુ કે-
મુદેવાદિને માનવા તે જ્ઞાતિ તત્ત્વોને ને ગમે માનવા તેનું નામ

સમ્યગ્દર્શન. આ વાત કહીએ છીએ અને તેની ના નહિ પણ જિનેશ્વર મહારાજ જન્મે ત્યારે કપાળમાં એમ તો લખેલું હોતું નથી, કે સુદેવ. હાથી, ઘોડા, સ્વસ્તિકાદિ લાંછન હોય છે. પણ તીર્થ કરને સુદેવ તરીકેનું લાંછન નથી. પછી ઓળખવા શી રીતે ? અહીં કુદરતે સુદેવ તરીકેના અક્ષરો તેમના કપાળમાં લખ્યા નથી. હવે તે જ સુદેવ અને બીજા સુદેવ એ ક્રમ અને ? હવે રેખાને તો જે જાણુવાવાળો હોય તે જ જાણે. સુદેવ તરીકે જે તીર્થ કર હોય તેને રેખા ૧૦૦૮ હોય અને તે જાણુવાવાળો હોય તે જ જાણે. હવે અહીં તુ જાણે તેવી રેખા બતાવીએ.

અહિંસાની એક સરખી પ્રરૂપણા કરે તે જ સુદેવ.

જેની આ પ્રરૂપણા હોય કે જગતના જે સર્વ જૂતો, પ્રાણી, છવો, સર્વો એ કોઇને કોઇએ મારવા લાયક નથી. તાબેદારી લાયક બળાત્કાર કરવા લાયક અને દુઃખી કરવા લાયક પણ નથી. આવો સિદ્ધાંત જેનો હોય તેવા જે કોઇ પણ હોય તે સર્વમાન્ય છે. અમારે કૃષ્ણ, બુદ્ધ, મહાદેવ આદિ વ્યક્તિઓથી વેર નથી. ભગવાન તીર્થ કર સુદેવ છે અને તે કુદેવ થઈ જાય અને બ્રહ્માદિ જે કુદેવ છે તે સુદેવ થઈ જાય તેની અમને પડી નથી. પણ દરેકની પ્રરૂપણા એક જ સરખી હોય. કઈ પ્રરૂપણા ? જે ઉપર કહી તે જ પ્રરૂપણા જેની હોય તે જ સુદેવ, અમારે માન્ય છે. પછી તે કૃષ્ણ હોય કે મહાવીર હોય તેની ફિકર નથી,

તીર્થ કરોની સ્તવના શાથી ?

હવે અહીં જગતના સર્વ પ્રાણીઓ જીવવાને માટે હકદાર છે. કોઇને પણ તેને અંગે બળાત્કાર કરવાનો, તેને તાબેદાર કરવાનો કે મારવાનો હક નથી. હવે અમે તીર્થ કર મહારાજને સ્તવીએ છીએ. શાથી ? જેના વચનમાં અભયપણાનો આદેશ છે, તાડન-તર્જનનો નાશ કરવાનો, પીડા બંધ કરવાનો અને અંતમાં મરણ બંધ કરવાનો આદેશ છે તેથી જ અમે એમને સ્તવીએ છીએ. અહીં વ્યક્તિ ઉપર

સખધ નથી પણ આવા વચનોની પ્રપણા કરનાર કોઈ પણ હોય તે તે સર્વ માન્ય છે

જિનેશ્વર દેવોની પૂજનો વિરોધ નથી

હવે અહીં કેટલાક કહે છે કે—સર્વ જૂતો પ્રાણીઓ, આદિને મારવા નહિ તેમને કિંવામના કરવી નહિ તેમને તાબેદાર કરવા નહિ એમ કહીએ તો પછી પૂજ કરવાનું બને જ ક્યાથી? પણ વિચારો કે કોઈ પણ પૂજ કરનારો એમ તો નથી જ કહેતો કે મને આ જીવોને મારવાનો હક છે અને તેમ માનીને કોઈ પૂજ કરતો નથી. ઇતરેમા તો યજ્ઞને માટે યજ્ઞો મારવાનો હક છે કારણ કે યજ્ઞમા હોમવા માટે જ યજ્ઞો ઇશ્વરે બનાવ્યાં છે એમ તે હક છે એમ મનાય છે ત્યારે અહીં જણાવે છે કે—જગતના સર્વ જીવો પૈકી કોઈ ને કોઈએ મારવાનો હક નથી, કોઈને તાબેદાર કરવાનો કે પીડા કરવાનો કે બળાત્કાર કરવાનો હક જ નથી હવે જો આનાથી પૂજ વિરુદ્ધ હોય તો તો આ સૂત્ર પાણીમા પલાળવા કામ લાગશે એવી રીતે પાણીમા પનાળવું વાત તો સમજવે!

અહર્ત ભગવતોમા અહર્ત એણે શું ?

અતીત કાળમા યથેવ અને વર્તમાનમા છે અને ભાવિ યરી તે સર્વ અહર્ત ભગવતો અહીં અહર્ત શું ? તો કહે છે કે—આઠ પ્રાતિહાર્યૈષી પૂજ ને ઇંદ્રી વિગેરે ૪૨ તેને લાપક હવે જો પૂજ આ સૂત્રથી વિરુદ્ધ હોત તો ‘અહર્ત’ શબ્દ કહેવાનું બનત જ નહિ વળી અગ્નિકે વૃક્ષ, દિવ્ય ધ્વનિ આસન, ચામર સિંહાસનાદિ આ સર્વ વાયુ આદિની હિસામા કે પરિમહમા આવશે પછી ‘અહર્ત’ શબ્દ બોનવાનો વખત ક્યા નહો ? કહો તત્ત્વ એમા છે કે જેઓ જગતના જીવોને હણવા આદિમા હક ધરાવે છે તેના નિરોધ માટે આ સૂત્ર છે ? અને તેથી ‘હતવ્યા’મા તત્ત્વપ્રત્યય શાસ્ત્રકારે વાપરેલ છે એટલે હણવાને લાપક છે એમ નહિ પશ્ચાત્તપ કરવાને લાપક છે એમ નહિ જો જે લાપકાત માનેલી હોય તો કોના અંગે,

તો કહે છે કે હિસાદિના અગે લાયકાત અને હક માનેલા હતા તેનો નિષેધ કર્યો.

મારી નાખવા આદિના હકોનો નિષેધ

હવે અહીં સજ્જમના માટે નદી ઊતરતી પડે તો પછી નદી ઊતરવાનો નિષેધ પણ આ સૂત્ર જ કરશે ને ? “ સત્ત્વાઓ પાળા-
હવાયાઓ વેરમણ ” ના પરમ્યક્રખાણ કરેલા સાધુઓ નદી ઊતરી શી રીતે શકે ? આ સૂત્ર વિધિરૂપ છે, અને તેથી જ ચોખ્ખતા હતી તેનો નિષેધ કર્યો. ઇતરોમા તો કૃષ્ણ મહારાજે કહ્યું મારવો જ જોઈએ, માર્યો તે કીક કર્યું એમ મનાય છે અહીં તેમ નથી અહીં તો મારી નાખવા આદિના હકોનો નિષેધ કહેલ છે. વળી કુદેવાદિની વાતને ન સમજે તેને શું કહેવું ?

સમ્યક્ત્વ તે એકલા દેવતું કે ગુરુ અને ધર્મતું પણ ખરું ?

હવે અહીં સમ્યક્ત્વ કહેવાતું છે તો પછી તે એકલા દેવતું જ કે ? ગુરુ અને ધર્મતું પણ ખરું કે નહિ ? વાત ખરી. દેવતું સમકિત જણાવ્યું પણ તેવી રીતે ગુરુ અને ધર્મતું પણ સમ્યક્ત્વ કહેલ છે અને તેથી અધ્યયનતું નામ સમ્યક્ત્વ રાખેલ છે. હવે વાત ખરી છે પણ એક વાત ધ્યાનમાં રાખો કે પ્રથમ જગતમાં અપેક્ષા કોની ? દેવદ્વારા ધર્મની ઉત્પત્તિ કે ધર્મદ્વારા દેવની અગર ગુરુદ્વારા દેવની ઉત્પત્તિ કે દેવદ્વારા ગુરુની ઉત્પત્તિ ? આ ત્રણ તત્ત્વત્રયીમાં પ્રથમ ઉત્પત્તિ કોની ? તો કહેવું જ પડશે કે દેવ જ્યાં ઉત્પન્ન થયા હોય તેઓ શુદ્ધ આચારને પ્રકાશે અને તેનું આચરણ થાય તેનું જ નામ ધર્મ. શુદ્ધ આચારને કહે તે દેવ. દેવે કહેલા આચારનો પ્રચાર કરે તે ગુરુ અને તેવા શુદ્ધ આચારનું પ્રતિપાલન તેનું નામ જ ધર્મ.

દેવ, ગુરુ અને ધર્મ એટલે શું ?

હવે જગતના સર્વ જીવો એક સરખા છે અને કોઈ કોઈના ઉપર બળાકાર કરવા હકદાર કે તેને તાબેદાર કરવા સ્વતંત્ર નથી. હવે આવા ધર્મને કહેનારા તે જ દેવ છે, અને તેને પ્રચારનારા તે જ

ગુરુ છે હવે અહીં ધર્મની કિમત વધુ છે કે ? મોતીની કિમત પાણીને અગે હીરાની કિમત તેજને અગે સોનાની કિમત મ્યને મંગે છે અહીં રાણી તેજ ~ મ્ય જેવા દેવામા મમ નથી લાગતા પણ તે મોતી હીરા ~ મોતુ ને આધારસ્થ પદાર્થો ૭ તે જ મમ લાગે છે પણ આધારસ્થ ગણાતા પાણી તેજ કે કપની નેનડદેવડ મમ મ લાગે હવે ધર્મનો આધાર ગુરુ અને દેવ છે તેથી પ્રથમ દેવનુ સ્વસ્થ બનાવ્યુ ત્યાર પછી જ ધર્મનુ સ્વસ્થ મ્યુ અને ગુરુનુ સ્વસ્થ આપોઆપ આવી ગયુ માણુ કે દેવના કહેના આચાર પ્રમાણે વર્તે તે જ ગુરુ કહેવાય

ખરો ધર્મ કયો ?

હવે અહીં મર્વ જીવો પૈયો કાઢને માસ્વા નહિ કહે તે જ ખરો ધર્મ છે ધર્મને માટે તો મામાયિક પ્રતિક્રમણ કે પૌપધાદિ ગણાય છે પણ આ ધર્મ કયાથી મારો ? વાત ખરી પણ મામાયિકાદિ ધર્મ શાથી ? તો કહેતુ પડશે કે આવના મોર્ષે રોમ્વા મને આપેલા મોર્ષને રોડી દેવા જેમ મેઇ મૂર્ખે ક્યુ કે આમાની કંઈ ખાવા મમ લાગે મોર મને મૂર્ખા મમ લાગે લાકડ પાટિયા માટે અને પાદડા તોરણ માટે વપરાય પણ આ ને મૂળિયા છે તે બિનજરૂરી છે મેઇને પણ ખાવાના મમમા કે બીજા મેઇ પણ મમમા આ મૂળિયા આવના નથી હવે મૂર્ખ અહીં આમ જ બોને મમણુ ને કે પાદડા ફળ મોર આદિને કામવાળી ચીજને મળે ખરો પણ મૂળ મિનાના જાડના તો તે પાદડા મોર કે ફળ કઈ જે ન મે એ સમજે ને મૂળિયુ ન હોય તો ફળ પ્રમાઈ જાય મોર કે પાદડા કે જાખગ કાઇ પણ ન રે

ધર્મ બિનજરૂરી કોણ કહે ?

અહીં જગતમા મઇ આવુ વિચારે તો તેને મૂર્ખો જ કહીએ કેવુ વિચારે તો મૂર્ખો કહીએ ? જોરાક પાણી વગર બગાન આદિ મર્વ જરૂરી ચીજ છે તે મમ લાગે પણ આ ધર્મ જ એવી ચીજ

છે કે ને ખાવા, પીવા, પહેરવા, ઝોડવા, પાચરવા કે બીજા કોઈ પણ કામમાં લાગતી નથી તેથી તે બિનજરૂરી છે. આવું બોલે કોણ ? અહીં ખાવાપીવાનું, ઝોડવાપાચરવાનું અને યાવત્ ધનમાલ, મકાનાદિ મળે છે કે પુણ્યથી અને તે જરૂરી ચીજ છે, બિનજરૂરી નથી.

ધર્મ જરૂરી છતાં ફળ શું ?

આમ ધર્મ જરૂરી છતાં તેનું ફળ શું ? ખાવાપીવાનું મેળવી આપે તેથી જરૂરી કહો છો ? તો કહે છે કે થોડો શબ્દ પદાર્થ રૂપ છે તેમ તે જરૂરી હોવા સાથે પોતાનું સ્વરૂપ જણાવે તેમ અહીં ધર્મ શબ્દ પોતાનું સ્વરૂપ કહી આપે છે. સમજી સમજી શકે કે દુર્ગતિએ જવું નહિ અને સદ્ગતિ મળે એટલે મારો આવતો જન્મ બચે નહિ. આવતો ભવ સુધરે એ દરેક વિવેકીની નિરાસા કે ઇચ્છા હોય. આવી બે ઇચ્છાને તૃપ્ત કરનાર ધર્મ જ છે. તે વના બીજ કોઈ ચીજ નથી કે ને એ બે ઇચ્છા તૃપ્ત કરે. હવે તે 'ધર્મ' શબ્દ સાથે અને કયા ધાતુથી બન્યો તે અગ્રે જણાવાશે.

વ્યાખ્યાન: ૩૯

‘હું કોણ’ એ જાણવા પ્રયત્ન કર્યો નથી.

શ્રી અકાર મહારાજ શ્રીમાન સુધર્મસ્વામીજી શ્રી જન્મ-સ્વામીજીને આચારાંગસૂત્રના અધ્યયનને જણાવતાં થકા આગળ જણાવી ગયા કે ‘હું જ બૂ, ત્રિલોકનાથ તીર્થ’ કર મહારાજે જગતના ઉદ્ધારને માટે જે આદેશો આપેલા છે તે મે સાંભળેલા છે તે કર્ણોત્કર્ષ સાંભળ્યા છે એમ નહિ પણ સાક્ષાત્ સાંભળ્યા છે. વળી તે તેમણે હેતુ, યુક્તિ, દષ્ટાંતાદિથી કહીને સાબિત કર્યા છે. વળી તેને આચારમાં મૂકીને ફળપ્રાપ્તિ સુધી આચરણ કરીને તે સદેશ જણાવેલા છે. પ્રથમ સંદેશો એ આપ્યો

કે તમે અનાદિ કાળથી આહાર શરીર ઇન્દ્રિય અને તેના વિષયો અને માધનોને જાણો છો અને તેના અંગે હિ-અનિષ્ટરૂપ પ્રવૃત્તિ કરો છો. પણ તમોએ કોઈપણ ભવમા તમને પોતાને જાણવાનો પ્રયત્ન કર્યો નથી ‘હું કોણ?’ એ જાણવાનો પ્રયત્ન તમે એકે ભવમા કર્યો નથી.

સર્વ મથળે અનતી વાર જન્મ મરણ.

હવે તમને તમે જાણો એમા જાણવાનું શું? તો કહે છે કે— મારો આત્મા જુદા જુદા ભવમા જુદી જુદી રીતે ઉત્પન્ન થવાવાળો છે. દરમ ભવમા ઉત્પત્તિ ધ્યાનમા લે તો જાણારો કે આ શ્રવ કેટલી જગો પર ઉત્પન્ન થયો, તેનો પાર નથી તેથી કહીએ છીએ કે આખા જગતમા તેનું સ્થાન કે કુન નથી કે વળી વાળ કે તેનો અન ભાગ કે તેમાનો ખૂણો પણ એવો નથી કે જ્યાં મરે શ્રવે ઉત્પન્ન થયા ન હોય અગર મર્યા પણ ન હોય અર્થાત્ જગતના મરે શ્રવે ચૌદ રાજસોકમા વાળના અમ્મ ભાગના ખૂણા જેવા સ્થાનમા ન ગરા હોય વળી તે અનતી વખત ન જ આ હોય કે મરણ ન પામ્યા હોય એવું કોઈ સ્થાન જ નથી.

હાથના કયાં હોયે વાગે છે

આ આત્મા અનતી વખત ઉત્પન્ન થયો છે હવે તે થયો શાથી? શું તે બળાત્કારથી જ મ્યો કે બળાત્કારથી ચૌદ રાજસોકમા રખડ્યો? તો કહે છે કે—ના આ શ્રવ પોતાના કૃત્યોના પ્રતાપે જ રખડ્યો અને જ મ્યો છે આ શ્રવના અંગે કોઈ કુદૃષ્ટી ઇશ્વર કે અન્ય કોઈ જોખમદાર નથી મારા કે નરમા કૃત્યોને અંગે જવાબદારી કે જોખમદારી શ્રવની પોતાની છે પણ અન્ય કોઈની કે પ મેશ્વરની નથી હવે જ્યાં શ્રવની પોતાની, જોખમદારી છે તો પત્રી આ રખડવાનું મમ શા માટે કર્યું? વાત, છે ખરી. શ્રવ રખડવાનું કામ કરે નહિ, પણ જોમ સ્વેવાનો સ્વભાવ લાકડાનો હોવાથી ચીકામને પક? પણ દેરડું તેને વળગીને બમાવે ત્યારે ચીકાશ મળતી તો દૂર

હી પણ તે હીને જ મેથી નાખે. અર્થાત્ સ્વયો દેશની આલે
 આલીને હીની ગોળીને મેથી નાખે, તેમ આ છવ જન્મમરણના
 સ્વભાવવાળો નથી તેમ તેને તેવી ટેવ કોઈએ પાડી નથી પણ હાથના
 ક્રયાં હવે વાગે એટલે મન અને ઇન્દ્રિયને તું કળ્પને રાખતો નથી અને
 તેના પગિણામે તે અને તા જન્મો અને અને તા મરણો ક્રયાં છે.
 હવે આ છવ મનના વેગે અને ઇન્દ્રિયોના આગે ન ચાલ્યો હોત તો
 આ જન્મમરણ ક્રવાનુ બધ થાત પણ અહી તે મન ઇન્દ્રિયના
 આગે ચાલવાથી સ્ખંડવાનુ બન્યું છે. હવે એક પણ જન્મ એવો નથી કે
 ક્રિમા તે મન અને ઇન્દ્રિય લાગેલા ન હોય.

ઇન્દ્રિયોનાં ઘરે ગીરો મૂકાયેલી જ્ઞાનગુણ

હવે જ્ઞાન તે આત્માનો ગુણ છે પણ તે ગીરો મૂકેલ છે. આત્માનો
 ગુણ હોવા છતા ગીરો મૂકવાનુ કારણું તું ? તો કહે છે કે સ્પર્શને-
 દ્રિયના પુદ્ગલો મળે તો જ સ્પર્શનું જ્ઞાન થાય તેવી જ રીતે અને-
 દ્રિય, દ્રાણેન્દ્રિય, ચક્ષુરિન્દ્રિય કે શ્રોત્રેન્દ્રિયને પુદ્ગલો મળે તો જ તેને
 વિપયનું જ્ઞાન થાય. અહી જ્ઞાન આત્માના ઘરની ચીજ છે છતા ઇન્દ્રિયોના
 ઘરે અડાણે કે ગીરો મૂકાયેલી છે, તેથી તેની મહેરબાનીએ તેનો ઉપ-
 યોગ થાય. આવી રીતે આત્મા મન અને ઇન્દ્રિયો સાથે જોડાયેલો
 છે. હવે કોઈ પણ જાતિ એવી નથી કે જ્યા સ્પર્શનેન્દ્રિય વિના
 સ્પર્શનું જ્ઞાન થાય. હવે જો ઇન્દ્રિયને ખમેડીએ તો જ્ઞાન ચાલ્યું
 જાય. જ્ઞાન જેવી ચીજ જ ન રહે. વાત ખરી, પણ અહી ઇન્દ્રિયને
 ખસેડવાનુ કહેના નથી જેમ નખ એ નકામા વધે છે તેથી કાપો
 છતા તેને હાડનાર જે આંગળી તે કપાય નહિ. તેમ અહીં મન અને
 ઇન્દ્રિયોથી ચૈદ રાજલોકમા જન્મવાનું ને સ્ખંડવાનું બને છે ખરું.
 વળી તે લુલ્લમ કરનારા છે તેથી તેમને ખસેડવા જોઈએ પણ તે
 ખસેડાય તેમ નથી.

અગીયાના પાંજરાના વાઘ જેવા મન અને ઇન્દ્રિયો

હવે એક વાત ધ્યાનમાં લો કે, અગીયાના પાંજરામા વાઘ ગમેલો

દાસ તેને માતા પણ ન કાચ અને જૂથો પણ ન ગ્રહેના વેવાય તેથી તેને ઇવનપૂરતો જ ખોરાક મેળો પડે તેમ અહીં શરીરરૂપી બગીચામા મન અને ઇદ્રિયરૂપી વારો પૂરાયેલા છે તે મરે નહિ અને માતા પણ ન થાય તેવી રીતે નત > જેથી ઇદ્રિય અને મનના ચાળે ચાલવું નહિ મન અને ડિદ્રિયને પ્રમમા લો ખરા પણ તેના ચાળે ન ચાલે । હવે ચાળે ચાલવું નહિ તે શું ? ઇદ્રિયોને અનુદાન વિષયો મળ્યા અને સજી થાય તો સમજવું કે તેના ચાળે ચાલ્યા અને તે ઇદ્રિયોને પ્રતિકુળ વિષયો મળ્યા કે ઇતરાજ ચર્ચતો અહીં તેના ચાળે ચાલ્યા એમ સમજવું

મનમા વિકલ્પોને રોકવામા જ ધર્મ

હવે અહીં વિવેકીઓનું કૃત્ય શું ? મનના વિકલ્પોને રોકવા ઇદ્રિયોના વિષયોને આધીન ન બનવું પણ અહીં કોઈ કહે કે મનના વિવિધ પ્રમાણે વર્તવું અને તેથી શાંતિ મળે અને તે જ ધર્મ, પણ શાસ્ત્રકાર તેને ધર્મ કહેના નથી મનને રોકવામા ધર્મ છે આમાયિકમા પણ અતિચાર પ્હીને મિશ્નભિ દુષ્ટક પ્હેલ છે મન વચન અને પ્રમાણા દુષ્પ્રશ્નિધાનને અતિચાર ગણના મિશ્નભિ દુષ્ટક દીધા હવે મનના નિચારને અનુદાન થવાનું હોત તો દુષ્પ્રશ્નિધાન અને એ અગે અતિચાર ન હોત માટે મને મનના નિક્ક પોને રોકવામા જ ધર્મ રહ્યું છે હવે અહીં અનુદાન કે પ્રતિકુળ વિષયોમા 'સજી કે ઇતરાજ ન થાય તો મન અને ઇદ્રિયો નુશ્સાન મળી શકે નહિ હવે જો મન અને ઇદ્રિયોનો પ્રમત્તે ન લીધો દાસ તો નુશ્સાન ર તેથી તે મન અને ઇદ્રિયના ચાળે ન ચાલવું અને તેથી ચોથા અધ્યયનમા પણ ચીત્તે મેળવવા માટે જણાવું

કોઈને પણ માનનામા મોટાઈ ની ?

હવે સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારાનું સ્વતંત્ર મેળવું મળવાનું નથી એમ નહિ મળવાવાળી ચીજ છે એમ નહિ પણ એમ કહેના માગીએ છીએ કે સમ્યક્જ્ઞાન વિના તે જ્ઞાન અને ચારિત્ર મળતા

નથી. પ્રથમ જો સમ્યક્દર્શન મેળવ્યું હોય તો જ જ્ઞાન અને ચારિત્ર મેળવ્યા કામ લાગે છે. હવે તે સમ્યક્ત્વને મળખૂત કરવા માટે તે શી ચીજ છે તે જાણવું જોઈએ, છતાં જિનેશ્વરે કહેલા દેવ, ગુરુ અને ધર્મને માનવા તેનું નામ સમકિત, લોકમાં વધારે પ્રચલિત છે પણ ધર્મો બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શિવ કે ગોસાંઈજી વિગેરેને. માનવામાં સમકિત કહે છે તો એમાં કયા સમકિતને સાચું ગણવું ? વળી જિનેશ્વરને જ દેવ કેમ ? નિગ્રંથ ગુરુને જ ગુરુ કેમ ? અને તેમના કહેલા ધર્મને જ સમ્યક્ધર્મ કેમ કહ્યો ? તો કહે છે કે—ભગવાન જિનેશ્વર મહારાજ જગતમાં આ એક જ વાતને જાણનારા છે કે ચૌદ રાજ-લોકમાં જે અનંતાનંત જીવો છે તે અગે હુ કહું છું કે કોઈપણ જીવને કોઈએ પણ મારવાનો હક નથી. ઇતરો મારવાનું કહેતા હોય, તેમા સારાપણું જણાવતા હોય તો ભલે જણાવે, પણ જૈન દર્શનકારે તો હકની જ મનાઈ કરી છે. પણ ઇતરોમાં કસ, જરાસધ વિગેરેને મારવામાં કૃષ્ણજીની મોટાઈ, રાવણને મારવામા રામની મોટાઈ ગણાઈ છે. આમ મારવામાં મોટાઈ ગણાવીને જખરાપણું કહેલ છે ત્યારે અહીં જૈન દર્શનકાર મારવામાં પ્રથમ હક નથી રાખતા.

સર્વ જીવોની આખાદી ચાહનારા જિનેશ્વરે.

હવે સર્વની આખાદી ચાહવી તેવી રીતે વિચારીએ તો ચૌદ રાજલોકના જીવોની આખાદી કોઈએ પણ ઇચ્છી હોય તો આ ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર મહારાજે જ. ઇતરો તો જીવો જીવસ્ય જીવનં જીવ જીવનું ભક્ષણ છે કહી ખાય તેમાં નવાઈ શી ? આમ બધાં કહેવામાં આવે ત્યારે ખુદ ભગવાન જિનેશ્વર મહારાજ એ કહે છે કે—ચૌદ રાજલોકમાં સર્વ જીવો પૈકી કોઈને કોઈએ પણ મારવાનો હક નથી. હવે એક મારવાની જ ખાખત નહિ પણ હુકમ કરવાનોય હક નથી. આજકાલ તો બોલનારા બોલે છે કે અમને રાજ્ય ચલાવવા પરમેશ્વરે મોકલ્યા છે. વળી કોઈને તાબેદાર રાખવાનો હક નથી, તેમ પીડા કરવાનો પણ હક નથી. મારવું, બલાતકાર કરવો, તાબેદાર

ખનાવવા પીણ દેવી યાવત્ ઉપદ્રવ મ્હવો એવો મોઢ પશુ હક કોઈ
જીવને કે કોઈના અંગે નથી આવી રીતનો જિનેશ્વર મહારાજનો
હંદેરો સર્વ જીવને અંગે છે

જિનેશ્વર જ સુદેવ કેમ ?

હવે આ વસ્તુ તપાસવાથી મ્હા દેવ સુદેવ ગણાય તે સમજશે
શ્રીવો શિવજીને વેળુવો વિષ્ણુને અને હિરો'પશુ પોતપોતાના દેવને
સુદેવ ગણાવના ચાહે છે પણ આવી ગીતે સર્વ જીવોને સ્વાતંત્ર્ય કે
સરખી રીતે જીવવાનો હક મ્હન જિનેશ્વર મહારાજે જ આપેલો છે
અને આ ઉપત્તી પ્રભુ જિનેશ્વરે જ સુદેવપણું મનાવે અને તેમણે જ
વચન ધર્મ તરીકે નેખારો જગતમા જીવે પોતાના બાળખમ્મ્યા
બેરાનો વિચાર કરે છે સામાન્ય રીતે હું ન જોઈશ ત્યારે આણું શું
થશે? એમ વિચાર કરે છે પણ હું આગળ જઈશ ત્યારે મારું શું
થશે? એનો વિચાર મગ્ગોય કોઈ દિન મ્યોં છે ખરો? જીવને આ
વિચાર આવતો નથી પોતાના બાળકના અંગે ભણ્યો નથી શું
થશે? ખાપડી આધગી છે તેણું શું થશે? માતા અપગ છે તેણું
શું થશે? આ વિચારો આવે પણ અહીંથી ગયા પછી પોતાનું શું
થશે તેનો વિચાર આવતો નથી

કચ્ચન, કામિની, કુંદુળ અને કાયાફી જીવનસ્થલો.

હવે ભવિષ્યમા પોતાનું શું થશે એવો વિચાર જીવે આવે
તેનામા કઈ ધર્મ છે એમ સમજવું હવે જે ગાલો હોય તે પોતાનો
વિચાર કરે કે હું ચાર ચામલાની દીવાલમા સ્થો છું હવે ભૂખરી
માગીમા, હવામા હવાની ચરદી પેસે તો નીમળવા માટે તેમ આ જીવ
ચાર ચામલાની બનેલી ઈમારત ઉપર આધાર રાખે છે કચ્ચન,
કામિની, કુંદુળ અને કાયાફી ચાર ચામલાની જગતમા
પોતાના જીવન કે વ્યવહારને અંગે સૌ કોઈ ગણે છે આ
સિનાય બીજો ચામલો છે ખરો? વળી તે ચામલા મ્હ સ્થિતિના છે તે
વિચાર ક્યોં છે ખરો? જેમ મુમાફરીમા મોઢની જોળખાણુ થવાથી

તે સ્ટેશને ઉતરતા પ્લેટફોર્મ સુધી પણ વળાવવા આવે, પણ અહિં તો આખી જિંદગી જે ધન મેળવવા માટે તનતોડ મહેનત કરી છતાં મરણ સમયે તે ધન એક ડગલુ પણ વળાવવા ન આવે. હવે આવા ધનને આધાર તરીકે શી રીતે ગણવું ?

અંતિમ વાટે વહેતા આ જીવનો સાથી કોણ ?

વળી સ્ત્રી પણ ધરથી નીકળીને ચકલા સુધી ફાવટ કરે પણ, પાછી ધરે જ આવે. કુટુંબીઓ પેલાને લઈ જાય. અહીં સ્ત્રીની સાથે ચાહે તેવી માયા તે જન્મની નહિ પણ કરેલી સગાઈ ગણાય. માઆપની સગાઈ તે બનાવટી ન ગણાય. જન્મની સગાઈ ગણાય. હવે અહીં સ્ત્રીમાં તો બનાવટી સગાઈ છે એટલે પાછી વળે પણ કુટુંબની સગાઈ તો જન્મની છે ને? પણ ચિતામાં આવે પછી શું? કાકામામા કહેવાના, દ્વરમાં હોય તો ખાવાના, પણ તે કંઈ સુખદુખના ભાગીદાર તો નહિ. એ સુખદુખના ભાગીદાર તરીકે તો કાયા છે એટલે આત્માના સુખદુખે સુખી કે દુઃખી રહેનારી માત્ર કાયા જ છે. તે સિવાય બીજી કોઈ ચીજ નથી. હવે અહીં અન્ય દરેક કરતા કાયા વધી ખરી, પણ અતે તે બળીને તો રાખ થનાર છે. હવે જ્યાં જીવ વાટે વાટે વહેવા માંડ્યો ત્યાં દ્રવ્ય, કુટુંબ, કામિની કે કાયામાયી કોઈ જોડે જાય નહિ. હવે દોરનાર નસીબ રહ્યું. હવે જો નસીબ સારુ હોય તો સફળતિ અને જો નસીબ જ ખરાબ હોય તો દુર્ગતિ જ આવે.

લુચ્ચા સથવારને રોકી રાખે તેવું નામ જ ધર્મ

આમ છતાં અહીં કુટુંબનો, ધર્યારનો કે સ્ત્રીપુત્રનો વિચાર આવે છે પણ તારુ પોતાનું શુ થશે તેનો વિચાર કર ! તારો સથવારો સારો થાય, લુચ્ચો ન થાય તેવી ગવેષણા તું કરતો રહેજે ! લુચ્ચો સથવારો આગળ ન થાય તેની સાવચેતી રાખ ! તેવું નામ જ ધર્મ. એ કેમ ? તો કહે છે કે જીવો દુર્ગતિ તરફ ધસી રહ્યા છે. પૈસો પેદા કરીને પાપ મેળવ્યું, સ્ત્રી, કુટુંબ કે કાયા-

ના મમત્વને અગે પણ પાપ જ મેળાયું છે આ ચાટે મેળવવામા
ધધો તો પાપનો જ મ્યો છે માટે કહે છે કે-૭૪ દુર્ગતિ તરફ
ધસી રહ્યો છે હવે તેને બધ કંઈ એકલે પુન્યા મયવાસને ગંકી
રાખે તેનું નામ જ ધર્મ

ધર્મ શાને અગે જરૂરી છે ?

હવે ધર્મ શાને અગે જરૂરી છે ? તો કહે છે કે-૬૫ અગે નહિ
તે તો શેક કે રાજની વાહવાહ કરે કે હાજી રા કરે તો પણ મગે
ભીતિ અગે ધર્મ કરતા હો તો તેમ પણ નથી એ તો વરા કે લાણી
કરે તો મગે કુટુંબ કે કાયાને અગે પણ ધર્મ કરતા નથી એ પણ
પરિચય અને ઝાકટરેથી નાડી સારી રહે, હવે આ ધર્મ ચાર વાના
અગે નથી પણ તે છે ફક્ત દુર્ગતિને બધ મ્વા માટે એટલે દુર્ગતિ
થતી શેકે તેનું નામ જ ધર્મ

નિયમપૂર્વક ચોવીસે વ્લાક નિત્ય વિચારવાનો ધર્મ

હવે તેવો ધર્મ કયો ? તે માટે અહીં જણાવે છે કે-૭૫
તીર્થ કર મહારાજે જે સ્વાતમ્ય, આઝાદી કે આઝાદીના
હક જણાવ્યો છે તે જ ધર્મ કયો ? જગતના સર્વ જીવોમાથી
ગ્રાહને મારનાર તાડન કરનાર પીડા કરનાર બળાત્કારથી દુખી
કરનાર તરીકે હક નથી આ તેમનો મૂળ પાયો છે આ પાયો મ્યૂલ
કરવો જોઈએ આનું નામ જ ધર્મ વળી તે કલમિત્વનો નહિ
સામાયિકાદિ તો બે ઘડી રૂપ પૌષ્ઠ તો અમુક દિને કરે તે જ
દિવસ પૂરતા અતિથિય વિભાગ નન તે અમુક વખતે જ આ સર્વ
અમુક વખત પૂરતા છે પણ આ ને દેરે તેવી નીતે સમજવાનો
નથી કે અમુક દિને ૨ વર્ષમા અમુક તહેવાર વિચારવો આ
ધર્મને તો નિયમપૂર્વક ચોવીસે વ્લાક નિત્ય વિચારવાનો છે સામા
યિકાદિની જેમ અનિયમિતપણે નહિ

કાનના પ્રશ્નને અંગે કેડે હાથ દે તે મૂર્ખ

હવે સુદરતા હોય તો જ નિત્યપણાની સુદરતા. તેથી કહે છે કે—
આ ધર્મ સર્વથા નિર્દોષપણે કરવો. હવે જેમ સાધુ મહારાજે
મૃગલા જતાં જોયા અને વ્યાધિ આવીને પૂછ્યું પણ તેમણે તે
જોયાની ના કહી. અહીં દેખેલ વસ્તુને અંગે ના કહી તેથી મૃપા-
વાદનો ધક્કો ખરો, પણ તે ક્ષમ્ય છે. કારણ કે મરનાર અને મારનાર
બંનેનું સાધુ મહારાજના સહ્ય બોલવાથી દુર્ગતિ થનારી હતી તેથી
તેમને જૂઠું બોલવું પડ્યું, હવે ‘કર્ણે પૃષ્ઠે કટિ પ્રચાલયતિ’
એટલે કાનના પ્રશ્નને અંગે કેડે હાથ દે તે મૂર્ખ ગણાય. તેમ
અહીં હકના અંગે પ્રશ્ન છે. કોઈ પણ સાધુ એમ બોલતા નથી કે
આવી રીતે નદી કિતરીને મારે જીવો મારવાનો હક છે.

ત્રિલોકનાથ તીર્થ કરે જાહેર કરેલો જીવોના હકનો પટ્ટો.

હવે સમક્ષિતી છે તે અવિરતિવાળો હોવાથી સર્વ - પાપો - કરી
હિંસા કરે છે તેથી તેના સમક્ષિતમા શો વાધો? અહીં જગતમાં
કોઈ પણ જીવને મારવાનો, તાબેદાર કરવાનો કે હુકમ કરવાનો
હક નથી. જૈન શાસનમાં કોઈને એવો હક નથી. આમાં
ક્ષમ્ય અવકાશને સ્થાન નથી, એટલે આ જૈન શાસનમાં મારવાના કે
પીડા કરવાના હક તરીકે કોઈ પણ જીવને અંગે બનતું નથી. એવો
હક કોઈને પણ અપાયો નથી. અહીં આ વાત કૃત્યને અંગે નથી.
તમો કરો છો તે વાત જીદી, અશક્ત્યપરિહાર છે એ વાત જીદી, પણ
તમો તમારા હક તરીકે માનો છો એમ નથી. બિનહક તરીકેની જે
તમારી કબજાત તે જ શુદ્ધ ધર્મ. હવે જીવોની હિંસાદિ કે વિરોધના-
દિ જે થાય છે તે બિનહક તરીકે. હવે માનો કે મિથ્યાત્વી દેવ કે
શુરુને માનવા પડે તો તે સકારણ હોય અને તેથી આ હકને વાધો
ન આવે સર્વને સરખી રીતે રહેવાનો હક છે. તાબેદારીમાંથી મુક્ત
રહેવાનો, પીડારહિત રહેવાનો અને મરણ રહિત રહેવાનો હક છે.

આવી ૧૮૬ કોનો પો ને મધ્યજાહેર વસ્તુ હોય તો તે માત્ર ત્રિવેણનાથ તીર્થ ને છે માટે મહે છે કે આ જ ધર્મ

શુદ્ધ એટલે મર્વથા નિર્દોષ જ ધર્મ જોઇએ

વળી તે ધર્મ કેવો છે ? તો મહે છે એમા ક્ષમ્ય અવકાશને આન જ નથી શુદ્ધ એટલે મર્વથા નિર્દોષ જ ધર્મ જોઇએ હવે વીજળી જેમ તત્કાળ અનવાણુ મરી બીજી ઘડીએ અધાર મરે તેના જેવો શુદ્ધ ધર્મ હોય તો શુ મમ લાગે ? હવે મેમ્ડો દીરા-મગીઓ બાળીએ છતાં તે રીજળીના પ્રકાશને પાંચેમી ન મગે તેમ ધર્મ શુદ્ધ બતા આ યો ને મગે તેમ હોય તો શુ મમ લાગે ? વાત ખરી પણ તે નિત્ય એટલે મધ્યપણુ મળે એવો નહોતો કે બુદ્ધ, બાવિ કે નર્મમાનમા આ હકનો પો જગતને તીર્થ પ્રાપ્ત ન આપ્યો હોય મરણુરતિન હેવાનો તાબેદારી વિનાનું દમ મો મધ્ય હવને મર્વ મળતે માટે મર્વ તીર્થ ને આપેતો છે એટલે મર્વ મોવીમી-મા અને મર્વ ક્ષેત્રોમા તેનો પો આપેતો છે પાચ ભસ્ત્ર અને પાચ એવંતોમા દુયમા, પ્યમા નામનો છૂટો આરો તો જરૂર થતો આપ્યો છે એટલે તે રહેવાનો છે વળી તે રાશ્વતો છે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા મર્વ કાળમા નિયમિતપણે આવતો જ આ પો હોય છે

બનાવેલી નહિ પણ બતાવેલી નહિ, માટે નિત્ય

હવે નિયમિત આવે છે તો પછી હમેશની વસ્તુ છે તો પછી તે મધ્યની બનાવેલી ન હોય ને ? વાત ખરી જેમ આપણને અને રેખાને વિરાધ ગણાય તેમ અહીં હમેશની હોય તો બનાવેલી ન હોય નો બનાવેલી હોય તો હમેશની ન રહી અહીં રાશ્વતી છે તો પછી પ માર્ગે નિત્ય એટલે શુ વળશે ? વળી ને જિનેશ્વર એ પો મહાને બતા મે તો પછી તે રાશ્વતો ન હે ને ? વાત ખરી પણ બનાવેલી વાતને નિત્યપણુ મહેવામા રાધો નથી બનાવવાના અનિત્યપણુ માટે પણ બનાવવામા અનિત્યપણુ ન આવે

સંમક્તિ તીર્થકરોઝે; ખતાવેલું માને ત્યારે મિથ્યાત્વીઝો તો ખનાવેલું માને.

અનાદિના પટ્ટકનું નિરૂપણ

હવે અહીં પટ્ટો શાશ્વતો હોય તો ખનાવેલો કેમ અને જો ખનાવેલો હોય તો શાશ્વતો કેમ? તેના અંગે સમાધાન કરે છે કે—જો પટ્ટો વચાઈને જાહેર થતો બધ હતો તેને જ જાહેર વાંચન તરીકે ખુલ્લો મૂકનાર તીર્થકર જ છે. પ્રથમના રાજ્યની જો છાપ કે પટ્ટા હોય તે બદલાઈ જાય, તેથી નવેસરના પટ્ટકની જૂની માલિકીને બાધ ન આવે. હવે અહીં પટ્ટકને નિરૂપણ કર્યો તેથી તે અનાદિનો છે. હવે જો પટ્ટકને નિરૂપણ કર્યો તે ઠીક પણ વસ્તુને, તેના કાયદાને કે રીતરિવાજને સમજે નહિ અને જો તેના અંગે કાયદો કરે તો સાત સાંધે અને તેર તૂટે, તેમ અહીં જિનેશ્વરે જગતના જીવોને અંગે જો કાયદો કર્યો તે જાણી જોઈને કે વગર વિચારે? તો કહે છે કે—આ કાયદો તેમણે ધણી જ બારીકાઈથી કરેલો છે. હવે તે કોને માટે કર્યો છે તે વગેરે અગ્રે જણાવાશે.

વ્યાખ્યાન ૪૦

ચોરાસીના ચક્રરમાં ભમી રહેલા જીવો

શાસ્ત્રકાર મહારાજ શ્રીમાન સુધર્મસ્વામીજી ભગવાન જંબૂસ્વામીજીને આચારાંગસૂત્રની રચના જણાવતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે ‘હે જંબૂ! હું તારી આગળ જો કથન કરું છું તે પ્રભુ મહાવીર મહારાજે મને કહેલું છે, તે ઇસારાથી નહિ પણ સાક્ષાત્ કથન કરેલ છે. વળી તે હેતુ, યુક્તિ કે દલીલથી સાબિત કરેલ છે.’ વળી તે નાટકિયાની જેમ નહિ પણ પોતે આચરીને સંપૂર્ણ રૂપ મેળવીને તે કથન કરેલ છે.’ હવે પ્રથમ પ્રભુ વીરે ઝે જણાવ્યું કે—સર્વ જીવો પ્રથમ ચોરાસીના ચક્રરમાં ભમી રહેલા છે. હવે

તજાવમા પાણી પીછને ફૂંચે એ માણસ ક્યા પશો છે તેનો ખ્યાલ તેને પોતાને હોય નહિ, તેમ મરના ધેનમા ચરેતો અનુષ્ઠ હોય તેને પણ પોતાની ખમઝ ન જ હોય તેવી રીતે આ જીવને પણ અજ્ઞાનના પ્રવાહમા તણાવાનું હોવાને વીરે, મોહમદિગનો જામ લાગેનો હોવાથી પોતાની સ્થિતિનો ખ્યાલ હોતો, નથી.

આત્માનું જ્ઞાન બૂલાવનાર ઇન્જેક્શન

હવે અગ બહેર મારી જાય તો તે સ્થાને ઇન્જેક્શન લગાવે તો ખખરેય ન પડે, પણ મારા અગમા તે ઇન્જેક્શન લગાવે તો ખમઝ પડે હવે અહીં દુનિયામા સ્પર્શનેન્દ્રિયાદિના વિષયો જાણવામા જીવનું પોતાનું હાપણું છે, ત્યાં મમજણું છે મોહરાગ પોતે મમજો છે કે— આ બધું આના પ્રનાપે મારે વધવાનું છે શરીરમા ઇન્જેક્શન લગાવે, મળજી બધ મરવાનું કે આમબધ મરવાનું ઇન્જેક્શન લગાવે તો આ જીવ હા પાડે અહીં મન કે હૃદયના વિષયોનું ઇન્જેક્શન લગાવે તો મોહની જડ બેડી જાય અને તેથી આત્માનું જ્ઞાન ન થના કે તેનું ઇન્જેક્શન મારે હવે મટે છે કે દારૂ પીછને ચમ્ચૂર બનેતો હોય તેને તો જીવવાનો જ મરતો, તેમ અહીં આત્મા અજ્ઞાનમા ફૂંચેતો છે મોહમા જામ્યો છે અને મોહનું એ તમા વ્યાપેનું છે, તેને જગાડવા માટે તો જો તેને ઠીકે ઠીકે લટકાવીએ તો જ કામ લાગે. તેને માટે કહે છે કે—જો મોહમા નને જીતી ગયા છે એવા જિનેશ્વર મહાગજનો એક જ સોટો બમ છે.

એક જ વચનથી ચડકોશયાને પ્રતિબોધ

ચડકોશયાને “ વુઝ્ઝ, વુઝ્ઝ ” મમજ મમજ! કરેનું પડેલ છે એ મર્પ હતો જાનનો જ મરી હતો વળી તે દષ્ટિવિચરનો હતો એવાને પણ ખૂજવના માટે એક જ વાક્ય આવા દષ્ટિવિચર જ મરી અપકર જાનવરને જો એક જ વચનથી હ્રસ્વસ્થપણમા મમજતી શકે છે તેમનું અહીં “ અતિથ મે આયા ” એ વચન આપણને ગળે મે ન બેનરે ? અહીં ધ્વણીપણમા આ મહાપુરુષ આપણને

કહે છે તો આપણે સમજવું જોઈએ, અને જો ન સમજીએ તો પછી આપણે સર્પ કરતાં પણ ભૂંડી જાતના છીએ એમ જ ગણાય. હવે સર્પને કંઈ કારણ સમજાવાયું નથી, પણ તેને પૂર્વભવનું સ્મરણ થયું. હવે જે મહાપુરુષને અંગે હું આર્થિક, શારીરિક વગેરે તમામ પ્રકારના ભોગો આપી ચૂક્યો છું, તે મહાપુરુષનો સંજોગ મને મળ્યો અને હું તેમને જ ડાખવા ગયો. હવે જે ચિંતામણિ શ્રેયેર ભવવા છતાં ન મળ્યો હોય, અતિ ઉદમના પરિણામે પણ ન મળ્યો હોય તે મહાભાગ્યયોગે અનાયાસે મળી ગયા પછી શું તેનાથી આંખ ફેડાય કે ચક્રમાં ચઢીને કપાળ ફેડાય? જો આમ કરાય તો તેવા જીવના કમનસીબની સીમા જ નથી. હવે અહીં તીર્થ કરના વચન ઉપર જે પોતાના કુટુંબકળીલાનો ત્યાગ કરી શરીરના તમામ ભોગોનો ત્યાગ કરનાર હતો, તેવાને સાક્ષાત્ પ્રભુ મળ્યા. તે વખતે તેમને કાયંદો કરવાની વાત તો દૂર રહી પણ ઉલટો ડખ દેવા ગયો. ખરે-ખર, એ કમનસીબી જ ગણાય. અહીં ચંડકોશિયાને ભાન કરાવવા માટે શ્લોક 'ખૂજ, ખૂજ' કહ્યું છે. અહીં એ સર્પ ચંડકોશિયો સમજી શક્યો કે તે પૂર્વભવમાં જળરસ્ત સાધુ હતો.

પોતાની ભૂલના પરિણામે જ ચોરાસીના ચક્રમાં રખડપટ્ટી

અહીં 'આપણું' જે રખડવું થાય છે તે જાણી જોઈને થાય છે એમ નથી, તેમજ કોઈ સત્તા એ કરાવતી નથી, પણ આ રખડપટ્ટી તે પોતાની ભૂલનું જ પરિણામ છે. જેમ ભૂલ કરવાથી ઉખરાની દેમ વાગે અને પડીએ તેથી માથું ફૂટે કે કપાળમાં વાગે તેમા જવાબદારી આપણી પોતાની જ છે. આંખથી જોઈને ચાલ્યા હોત તો આ ઉખરો જોવાની જવાબદારી અંગે કરેલી ચૂકનું પરિણામ જે વેદના તે ભોગ-વધી ન પડત. હવે તમે ભવોભવ સમુદ્રમાં રખડો છો તે કોઈનું કરેલું કે લાદેલું નથી, પણ તમારી ભૂલનું જ એ પરિણામ છે. આ ભવ-ભ્રમણ, અરે, ચોરાસીના ચક્રમાં રખડપટ્ટી તે તમારી ભૂલનું જ પરિણામ છે.

પાડોશી તે ઘરઘણી અને ઘરઘણી તે નોકર !

હવે તે જૂન કઈ ? એ પણ સમજાવવી પડે ને ! વિદ્યાર્થી પ્રથમ આવડે તો ડેપ્યુટી ચોકડી મૂકીને ચનાવે પણ માસ્તરને ચોકડીથી ચનાવાય નહિ જૂન કમ ? જોડું કમ ? સાચુ કમ ? એ બધું મમ જાવતું પડે તેમ અહીં જગતના જીવોને તીર્થ કં મહારાજ એવું જાહેર કરે કે આ ભવમનુભા બટકનું તે જૂનનું પરિણામ છે તો પછી તે જૂન કઈ તે મમજાવવી પડે હવે જૂન શ્યા ? પાડોશીને પાડોશી તરીકે મમજાતા નથી આ જીવ પાડોશીને ઘરઘણી મમજે છે અને ઘરઘણીને નોકરનિયાત તરીકે માને છે હવે તો પાડોશીને પાડોશી તરીકે માને ઘરઘણી તરીકે ન માને તો જૂન ન થાય હવે ઘરઘણી નોકર થાય તે જૂન ખરી, પણ તે કેમ તે માનિત તો કમળો ને ? આમા ઘરઘણી કોણ અને નોકર ? જુ ?

પોતાના હાથે મહી કરો આપેલ ગુલામીનો દસ્તાવેજ

તે માટે બીજા અધ્યયનમાં જણાવ્યું કે-મન અને પાપ ઇન્દ્રિયો તે આત્માના પાડોશી છે તે લેણદેણમાં ખાવાપીવામાં જોવા પાપ આમા માથે જ નેના । પાડોશી ને કુટુંબીનો મજબ સુખડ ખનો કે આર્થિક મજબ હોતો નથી તેમ આ મન અને ઇન્દ્રિયો આત્માની માથે ધણા વખતથી રહે છે જતા તે ઇન્દ્રિય અને મનરૂપી જડ પદાર્થમાં ચેતના ન આવી આ ચેતનરૂપી આત્મામાં જડતા પણ ન આવી હવે અહીં આ બનેને કઈ લાગતુ વળગતુ નથી, જતા આ આ માની ઘા ધી યજ છે ? મન દોરાય ત્યા આપણે ને । હવે ઇન્દ્રિયોને અનુભવ વર્તીએ હવે ગુલામીનો દસ્તાવેજ આત્મા પોતાના હાથે ઇન્દ્રિયો અને મનને મદી કરી ? પછી જૂન કોની મણાય ? આત્માની જ હવે મદી કરી તે કરી પણ હવે થાય શું ? પથ્થર નીચે હાથ આન્યો હોય તો કાગી સેવો જોઈએ ને ? તેમ અહીં પણ પાડોશીના પગમાં જરામંત સપાડ્યો છે અને તેનું જ આ પરિણામ છે

ચૌદ રાજલોકમાં કર્મરાજનો એકસરખો કોયડો

હવે આ પાડોશીના પંજમાથી નીકળી શકાય તેમ છે કે નહીં ? જેમ મિયા છોડવા માગે પણ ખીખી ન જ છોડે, તેમ અહીં આ ઇંદ્રિયો અને મન દરેક જાતિમા ઓછાવતા પ્રમાણમાં સાથે લાગેલ જ છે. ભૂલ કરી અને આત્મા પાડોશીને સોંપ્યો ખરો, પણ હવે તે છોડે તેમ નથી. હવે જખરા શત્રુ આગળ ખજાન કામ લાગતા નથી જખરા શત્રુ આગળ શામ કામ ન લાગે ઓછી શક્તિવાળા આગળ દંડ કામ લાગે. પણ આ શત્રુ એવો છે કે એનામા લગીર પણ દયાનુ નામ નહી. જેમ એક દુખ ઉપર ખીલું અને ખીજ ઉપર ત્રીજુ એમ દુખ ઉપર દુખનુ આવતું અને જ છે તે કર્મ રાજને પ્રતાપે છે—કર્મ રાજને દયા નથી. તે કર્મ રાજનો કોયડો ચૌદ રાજલોકમા એક સરખી રીતે ચાલી રહ્યો છે. હવે તેના ઉપર તમે બળ શી રીતે અજમાવો ? તેને દડ કેમ કરી ગરો ? શામને માટે, દડને માટે તે કર્મ રાજ લાયક નથી. વળી તે દામને અંગે પણ લાલચુ નથી. હવે આ શત્રુને અંગે કરવુ શુ ? અહી કર્મ રાજરૂપી શત્રુ અને મન અને ઇંદ્રિયોરૂપી પાડોશીને કરવુ શું ?

શામ, દામ, દંડ ને ભેદનીતિ

અહી મન અને ઇંદ્રિયોના હલ્લાથી આ જીવ શાંત રહે છે અને એને આધીન બને છે. હવે અહી સ્પર્શ, રસ, ગંધાદિયું જ્ઞાન પણ તે ઇંદ્રિયો દ્વારા જ લેવાતુ છે, પછી જ્ઞાન તો દેવાય શી રીતે ? અહી દડ તો તમારી પાસેથી લેવાય જ નહી. જેમ ઇંદ્રિય ઉપર દડ નાખ્યો તો ભોગવવો તો તમારે જ પડે. કારણ કે જવાબદારી તો તમારી જ છે ને ? જેમ મુનીમના હાથમાં શેઠની હુંડી હોય અને શેઠ તે ફાડે તો તુકશાન શેઠને કે મુનીમને ? કહો કે શેઠને. તેમ અહીં કર્મ રાજને અંગે શામ, દામ કે દંડ કામ લાગે તેમ નથી, તેમ પાડોશીને અંગે પણ તે નીતિ કામ ન લાગે. વાત ખરી, પણ એથી ભેદ તો કામ લાગશે ને ? સમૃદ્ધ બળવાળા વ્યાપેલા શત્રુનો નાશ

પ્રવા માટે જો કોઈ ઉપાય હોય તો ભેદ જ છે

ભેદનીતિ અખત્યાર કરવાથી ઇષ્ટફળપ્રાપ્તિ

આ વાત ખ્યાલમાં વેશો તો માલમ પડશે કે શાસ્ત્રકાર મહારાજે
પણુ મર્મના બે ભેદ પાડ્યા છે એક પુણ્યકુવર અને બીજો પાપકુવર
હવે તેમાં પર્યાપ્તા ત્રસ, મનુષ્યપણુ, વસ્તુવ્યવહારના સઘયણાદિ
પુણ્ય પ્રકૃતિઓને પક્ષમાં લઈને પાપને પડાડ્યું, પડી પુણ્ય તો પડા
ડાય જ હવે ધાતી કર્મરૂપી પાપનો ક્ષય મ્યાં પછી પુણ્ય અગ્નિક
હોય અરે ચૌદરાજ્યોકમાં એમ્હુ ચયેલું પુણ્ય એમ્હુ આત્મામાં હોય
તો પણુ તે અપાવવા માટે આઠ સમયો બન છે ધાર્તિ કર્મ સિનાયના
મર્મ પુદ્ગલોને અપાવવા માટે આઠ સમય બસ છે આ શક્તિ શાથી ?
પાપને તોડી પાડેલ છે તેથી હવે ટ્રિવળજ્ઞાનની તાકાતથી પુણ્યને પડાએ
લેનાથી અને પાપને નમ્હુ પાડ્યાથી છેવટે પુણ્યને પણુ ઠેકાણે પાડ્યું
આવી ભેદનીતિ અખત્યાર કરાય ત્યારે જ ઈ ફળ પ્રમાય છે
“ સદ્વિપાવપ્પણાસણો ” એ પદ નવકારમત્રમાં રાખવાનું
કારણુ જ એ છે કે-મર્મ કર્મનો ક્ષય પ્રત્યાર તો હતા પણુ આ ભેદ-
નીતિ મર્મરાજ સાથે ચખવાની હતી, તેથી પુણ્યને પડાએ ગખવાથી જ
પાપનો ક્ષય કરી શકશે

ઇદ્રિયો અને મનના અંગે ભેદનીતિથી જીત

હવે અહીં ઇદ્રિય અને મનને અંગે પણુ ભેદનીતિ કરે તો જ
પહોંચી વળાશે આમાવણિયામાં શામાદિનીતિના ઉપયોગથી બચાશે નહિ,
પણુ તેની મામે એમ્હુ ભેદનીતિ જ મમ લાગશે હવે તેમાં પ્રવુ શુ ?
ઇદ્રિયોને બાધવી નહિ, તેનો નાશ ન કરવો કાને બહેરા ન થવું,
આખ ફાડવી નહિ આપુ મર્મ ઈ ભેદનીતિ ન પ્રત્યાય તેને પ્ર
વૃત્તિ તો કરવા દેવી જેમ ઘોડા ઉપર બેમનારાએ લગામનો પ્રયત્નો
રાખવો તેમાં અહીં તેનું પૂછડું પડાડ્યું નથી તેમ તેના પગ બાધ્યા
નથી પણુ બ્યા ચનાવીએ ત્યાં એ ચાલે તેમ અહીં મન અને ઇદ્રિયોની
લગામનો છેડો પમ્હીએ એટલે ચાહે તેટલી તે ફેલફેલ પ્રે તો પણુ

તું એમાં ફરીશ નહિ તેને અનુકૂળ વિષયો મળે તો તું રાજ થઈશ નહિ. પ્રતિકૂળ વિષયો મળે તો ઇતરાજ ફરીશ નહિ. આવી રીતે મન અને ઇન્દ્રિયનો લગામનો છેડો લઈ લે. આવી રીતે ભેદનીતિ કરવામા તેમનો નાશ નહિ કરતાં ફક્ત નાચવાના પ્રસંગમાં આપણે ભળવું નહિ, તોજ આપણે ખરેખર છુટ્યા છીએ. તેથી જણાવ્યું કે શીતોષ્ણ પ્રસંગોમાં તું એક સ્થિર રહે, રાજ કે ઇતરાજપણામા ન જા !

આત્માની આઝાદી અને આપ્તાદીના રસ્તા

હવે આત્મામા આઝાદી અને આપ્તાદી ન આવે તો પછી આ બધું કર્યાનું ફળ શું ? મુસ્લિમ રાજ્યમાં હિંદુ નોકરોએ પોતાના હિંદુ દેશનું નખોદ વાળ્યું હતું. જે દેશ પોતાની આઝાદી કે આપ્તાદીનું ધ્યાન ન રાખે તે ચાહે તેવી નીતિ રાખે તો પણ તે શ્રાપ-રૂપ બને. તેમ અહીં મન અને ઇન્દ્રિયોને કબજામા રાખી આત્માનું ધ્યાન રાખે તો આત્માની આઝાદી કે આપ્તાદીમાં વાંધો ન આવે. હવે આઝાદી હોવા છતાં આપ્તાદી ન હોય તો શું કામ લાગે ? તેટલા માટે આત્માને તમે આપ્તાદીવાળો-સમૃદ્ધિવાળો બનાવો ! હવે તે માટે ત્રણ રસ્તા છે. સાચો નિશ્ચય, સાચું જ્ઞાન અને સાચું ચારિત્ર. એટલે નિશ્ચય, સમજણ અને વર્તન આ ત્રણે વસ્તુ સાચી હોય. હવે શાસ્ત્રમા તેના સાકેતિક શબ્દો છે તે સમજો !

સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્ર

સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર. હવે સાચો નિશ્ચય તેનું નામ જ સમ્યગ્દર્શન અને સાચી સમજણ તેજ સમ્યગ્જ્ઞાન છે. વળી સાચું વર્તન તેનું નામ જ સમ્યક્ચારિત્ર છે. આ ત્રણ આત્માની આપ્તાદીના રસ્તા છે. હવે સાચા નિશ્ચય વિના સાચી સમજણ આવે નહિ અને સાચા નિશ્ચય વિના સાચું વર્તન પણ આવે નહિ. તેથી પ્રથમ આત્માને અખંડ ખગ્ગનાવાળો બનાવવા માટે સાચો નિશ્ચય જોઈએ, હવે સાચો નિશ્ચય કયો ? તો કહે છે કે-દેશના અંગે કહું કે-દેશ આપ્તાદ થવો; જોઈએ; તેમ અહીં જગતના જીવોને

પીઠા ન રાતો હા મધને છે જ નહિ આ એ જ નિશ્ચય જિનેશ્વર
મહાગત પ્રથમ નિશ્ચય છે મર્વે પ્રાણો જૂતો જીવો કે સત્ત્વો પૈકી
કોઈપણ એકને હણવા, કોઈપર બળાત્મક કરવા એકને તાબેદાર કરવા,
મારવા કે કિલામના પ્રત્યા હાવાથી આ પાપ વસ્તુ કોઈ એકને
ન કરી શકે આ જિનેશ્વર સામન છે

અવતરનાદ અગે બધા હકો યુરોપને ।

આત્મલ અવતરનાને અગે બોલાય છે કે બધા દેશ મર્વને
મળતા નેમએ પણ હરે કહે ન તે યુરોપને માગે અહીં એ જ
શબ્દથી આખી મના ચલિ થાય તેમ અહીં ચો નજતોમા નેટલા
હવે હોય, કોઈ પણ ગતિનો કે કોઈ પણ ગતિનો હવે હોય,
પણમા કે અપણમા હોય તેને હણવાનો મારવાનો કે તાબે ૧૦ કર
વાનો એ વિગેરે પામે બામનનો દહ જ નથી દહે 'નમમાપણે' એવો
શબ્દ મૂકે તો મમ ન હોય તો મારવા આદિપણનો દહ નથી
એમ અર્થ થાય આ । મતાવેજ આજો કરીને પાળથી હુઆઈ
થી બીજા શબ્દો નખાય તે હી ન ગણાય

નર્મમાન અને બાવિ જિદગીની આઝાદી અને આઝાદી
દેવે પ્રમુ વીગે જે દેરે પીપો છે તેમા દાણ કરનારી એ
પણ કરમ નથી પણ સર્વ જગતને મમાન મરીને આ નેરે મેરે
આ દે તમારી જિદગી જગે નહિ ગતિ સુધરે બાયામા બાગી
મે તે માટે ન આ ને । જિદગી મદા ને પીપો છે અહીં
આખી બરિચની જિદગી ન જગે તે માટે તેને જિદગી કરે છે કે
આ દેરે માનનારો અરે તેને શિ માવ ન ગણનારો હોય તેની
બરિચની જિદગી ખગત નથી જ માસવાની દેવે ખગત જિદગી
ન આવે એવું જ નો નો કહે છે કે ના આ દેરે માનને
તેને જાહેર મરી વિસ્તાર કરવાવાળા બરિચની જિદગી આઝાદી અને
આઝાદીવાળા મેગવાના જનમે વળી બધી મુક્તિ તેમ જ આઝાદી
અને આઝાદીનો મો જિદગી ન હો આ દેરે છે વળી એમા

કાળભેદે ક્ષત્રં નથી, જાતિ, દેશ કે કુલભેદે પણ ક્ષત્રં નથી. વળી ઇતરોના ઢંઢેરામાં ક્ષત્રંની કાલિમા લાગેલી હોય છે તેવી કાલિમા અહીં લાગેલી નથી.

ધ્રુવ, નિત્ય અને શાશ્વત ઢંઢેરો

હવે મોટા અધિકારીઓને એમ કહેવું પડે છે કે વખત આવે સારે વચનને પણ વેતરી કાઢવું. શુદ્ધ વચન બોલેલા હોયએ તો તે વખત પૂરતું જ, પછી નહિ. શુદ્ધ ઢંઢેરોએ સ્વરૂપે શુદ્ધ, ક્ષત્રં વગરના હોય. પણ તે વખતે વહેવડાવી દેવાય તેવો ઢંઢેરો તીર્થ કરોનો નથી પણ નિત્ય છે. સર્વકાળને માટે આ ઢંઢેરો છે. કોઈ પણ કાળે, કોઈ પણ દેશે, કોઈ પણ જાતિએ કે કુલે એમાં ફેરફાર કરાય જ નહિ. આવો ઢંઢેરો હોવા છતાં એમાં મુધારો કરી નાખવામાં આવે તો શું થાય ? તો કહે છે કે સર્વ જાતિ તેમજ કુલને તે લાગુ પડે પણ સરકારને લાગુ ન પડે તો ? અહીં જગતના હવેના ઉદ્ધાર માટેનો તીર્થ કરોનો જ ઢંઢેરો છે તેમાં મુધારા માટે કે ફેરફાર માટે અવકાશ નથી. તે ઢંઢેરો ધ્રુવ છે, નિત્ય છે. વળી જગતમાં જેની મર્યાદા ન આપી હોય અને યાવત્ય પ્રદિવાકર જેવું લખેલ હોય તો પછી તેમાં દેશ—કાળની મર્યાદા ગણી લેવી પડે તેવો ઢંઢેરો આ નથી, પણ આ ઢંઢેરો શાશ્વતો છે. કોઈ દિન ન હોય એમ નહિ. આ ઢંઢેરો તે જ ધર્મ, અને તે ધ્રુવ, નિત્ય, શાશ્વતો છે. હવે આ ઢંઢેરો કોણે જાહેર કર્યો, શું સમજીને ક્યા મુદ્દાથી જાહેર કર્યો ? વળી પોતાની લાયકાત, મુરદ, તેના કાયદાને ન જણાવે ત્યાં મુધી તેની કિંમત ન અકાય, માટે અહીં ઢંઢેરો જાહેર કરનાર તીર્થ કર મહારાજ કેટલા લાયક છે ? તેનું કળ શું ? કોને ઉદ્દેશ્યે કહે છે એ વગેરે અધિકાર અગ્રે જણાવાશે.

વ્યાખ્યાન ૪૧

પ્રભુ વીરનો જગતના ઉદ્ધારનો સંદેશ

શ્રી અકાર મહારાજ શ્રીમાન સુવર્ભસ્વામીજી મહારાજ જી બ્રહ્મવામીને આચારાગસૂત્રની રચના જણાવતા થકાં આગળ જણાવી ગયા કે-પ્રભુ વીરનો સંદેશો હું તને કહું છું તે તેમણે માક્ષાત્ શબ્દોથી, હેતુ યુક્તિ અને ક્ષણપૂર્વક જણાવેલ છે વળી પોતે આચરીને સંપૂર્ણ રૂણ પામીને જ જણાવેલ છે શું જણાવેલ છે ? તો મહે છે કે જીવોની હૃત્પત્તિ, મન અને ઇન્દ્રિયોનું આધીનપણું, તેમા રાજી અને ઈતરાજી ન થનારું જણાવવા સાચે આત્માની ત્રણ અચૂર વસ્તુઓ જણાવ્યા બાદ સમ્યગ્જ્ઞાન વિનાના જ્ઞાન અને ચારિત્ર તે મમ્યક્ ન ગણાય, માટે જ્ઞાન અને ચારિત્ર એ બેની અદ્વિતીયતા લાવનાર, જ્ઞાન નામની ચીજ છે હવે તે મમ્યગ્જ્ઞાન શી ચીજ છે ? તો કહે છે કે-જે દુનિયાનો હક એક સરખી રીતે માનવો તેનું નામ જ સમ્યગ્જ્ઞાન, એટલે દેવ ગુરુ અને ધર્મ તેને આધારે મમ્યગ્જ્ઞાન તે હકને આધારે વળી આશ્રવ સવર નિર્જરા કે મોક્ષ પણ તે હકને આધારે જ માનવાના છે હવે જીવોને અમુક હક છે તે હકને આધારે તત્ત્વતરી અને આશ્રવામિત્રી માન્યતા રહેલી છે

અહિં સાનો સર્વ જીવોનો હક

હવે એ હક કયો ? જગતના મર્ત જીવો તાડન, માતૃષુ તાબેઘરી આદિ પાંચ હકોથી હિત છે અર્થાત્ સર્વ જીવો પૈકી મર્ત કોઈને મારવાનો હકદાર નથી બળાત્કાર કરવાનો તેમજ મારી નાખવાનો કોઈ જીવને કોઈ પણ જીવ અંગે હક નથી આ હકે માનના અંગે કે તે જાળવવા અંગે વિશેષ પ્રવાનો પોઈને પણ હક નથી હવે આવી જે માન્યતા તે જ મમ્યક્ત્વ

તીર્થંકર મહારાજ કેવલી શાથી ?

હવે તીર્થંકર મહારાજ કેવલી શાથી ? અદાર દોપથી રહિત થયા માટે. જેવી રીતે તીર્થંકર કેવલી અદારે દોપ રહિત હોય તેવી જ રીતે, બીજા કેવલીઓને પણ અદારે દોપ હોતા નથી. બનેલાથી કોઈને પણ અદાર દોપમાનો એક પણ દોપ હોતો નથી, વળી કોઈને વર્તમાનમા એ દોપો ગયા અને બીજાને ભવિષ્યમાં જનારા હોય એવું નથી, બીજા કેવલીઓને ભૂતમાં દોપો હતા પણ વર્તમાનમા નથી અને ભવિષ્યમા થનારા પણ નથી. તેવી, જ રીતે તીર્થંકર મહારાજના આત્માને ભૂતમા દોપ હતા પણ વર્તમાનમા કે ભાવિમા તે દોપો છે નહિ અને થનાર પણ નથી.

તીર્થંકરો અને સામાન્ય કેવલી વચ્ચે ફેર શો ?

હવે અહીં સર્વ તીર્થંકરો કેવલજ્ઞાનવાળા અને અદારે દોપ રહિત છે, છતાં તેમા એક મુદ્દો છે કે-આવો જે ઢઢેરો પીટવો તે તીર્થંકરોમા જ હોય છે પણ સામાન્ય કેવલીમા તે હોતો નથી. જગતના સર્વ જીવો તાંડન-તર્જનથી રહિત રહેવા માટે હકદાર છે. તા-બેદારી વિના, પીડા વિના જીવવાનો તેમને હક છે. અરે, નિર્ભયપણે જીવન જીવવા માટે તેઓ હકદાર છે. હવે જગતના સર્વ જીવો કોઈના પણ આ હકની આડે આવે નહિ. વળી આવો ઢઢેરો પીટાવી દેવ-મનુષ્યમાં પહોંચ્યાબાર કોઈ હોય તો તે તીર્થંકર મહારાજ છે, એટલું જ નહિ પણ જગતને જિનેશ્વર દેવનો આ સદેશો જણાવવા ગણધર મહારાજ જ ખૂસ્વામીને કહે છે કે-મનુષ્યમાત્ર પોતાની ભવિષ્યજિંદગી ન બગાડે તે માટે કટિબદ્ધ હોય પણ મરણ પછીની પોતાની ભવિષ્યની જિંદગી કેવી થશે તેના માટે તેઓ વિચાર કરતા નથી. આ ચાલુ જિંદગીના ભવિષ્યને માટે વિચાર કરે તેના કરતા આચરણ પછીની ભવિષ્યની જિંદગીનો વિચાર કરે તેનું નામ જ ધર્મ. આ સિવાય ધર્મ નામની બીજી કોઈ પણ ચીજ નથી.

બવિધ્યની જિંદગી સુદરતર કરનાર ધર્મ

આ જીવન પછી બવિધ્યની જિંદગી સુદરતર રહે એવું રજિ-
સ્ટર કરવાની જે ઓફિસ તેણે નામજર ધર્મ હવે તમે મુલાકાતની
માફક સત્તા હાથમાં રાખે છે એમ જણાય છે, એમ ઇ હે તો
આ કોઇની મત્તાથી આપેલી ચીજ નથી પણ તે પોતે પોતાના હાથે
જ નખી કરી શકે છે બવિધ્યની જિંદગી મારી આપ્પી જ નિવડે
તેના માટે કયું ૧૫ પ્રશ્ન જે કાર્ય તમને ધર્મ તરીકે ઓળ-
ખાવેલ છે તે વળી બવિધ્યની જિંદગી સુધારા તે કાર્યરૂપે મે જે
ઓળખાવેલ છે, તે આ ઢંગે જ છે, પણ તે સમેશમ આતમૈત
થવે. જોઇએ તે ઢંગની આડે આનરાનો પ્રાપ્તિ હક નથી
અને તેણે નામ જ ધર્મ છે

ગઠડીની ચોરી અને સોયની સાહુકારી

હવે ત્રિનોમ્નાથ તીર્થંકર મહારાજના રચનરૂપ જે આ ઢંગે
તે જ ધર્મ છે જે તમારા સમસમમાં આ ઢંગે આતમૈત ન
થાય, તો પછી ચાહે તેટલા ધર્મ-ચોરી કરે પણ તે વાસ્તવિક ધર્મ
મથી એટલે ગઠડીની ચોરી અને સોયની સાહુકારી જેવું છે
પ્રાપ્તિ સોય પડી ટોચ તો લઇ લેતા કહે અને પાપનો ડર બતાવે, પણ
આપ્પી ગઠડી હજમ કરી જાન હરે જે છોડે જગતના જીવોના
હકને કપૂન ન કર અને તેની આડે આવે તો તે સાહુકાર નથી, પણ
ગઠડીના ચોર જેવો દેખીતો ચોર છે

જીવોના પાપ હરૂં રૂપ આ ધર્મની વિગિહતા

હવે જિનેશ્વરે કહેલો જે ઢંગે તેની માન્યતા તે જ ધર્મ છે,
હવે આક્રમણ નાસને મારી નાખવાનો ક્ષત્રિયોનો ધર્મ હ તેમ
અમુક અમુક અપેક્ષાએ પ્રાપ્તિ ધર્મ ગણતો ટોચ, તેમ અહીં જાતિ
દુળ કે પ્રાણને અંગે કષાધિરૂપ આ ધર્મ ગણનામાં આવ્યો નથી
જગતના જીવોના પાપ રૂપ જે આ ધર્મ છે તે દુવ નિશ્ચય રૂપ
છે તેમાં જાતિ દુળ કે અન્યને મંગે પ્રશ્ન વધી નથી હરે

નિશ્ચય રૂપે એમ કહે ખરો, પણ ધ્રુવ એટલે લાગલાગટ અમુક મુક્ત-
ની જ મર્યાદા ગણાય છે, સવચ્છરીએ ગાયના રવાડાથી વધુ વાળ
સાધુને મસ્તકે ન રહેવા જોઈએ. અહીં જીવાનને ચાર માસે અને
સ્થવિરને છ માસે લોચ કરવાનો છે, પણ બિનકલ્પી સાધુએ તો
હમેશા લોચ કરવો. હવે અહીં રોજરોજ લોચ કરવો કેમ અને? તો
કહે છે કે-આજે હાથમાં આવ્યા તેને આજે, કાલે હાથ આવે તેને
કાલે એટલે ચાર માસ સુધી વધતા જતા વાળનો લોચ કરે તે ધ્રુવ
શબ્દથી કહેવાય, તેવી જ રીતે અમુક ઋતુ સુધી રહે તે પણ ધ્રુવ
શબ્દથી કહેવાય. હાડી અને ગરમીને અંગે પણ લાગલાગટ હોય તેને
ધ્રુવ શબ્દથી કહેવાય. અહીં તેવા ધ્રુવરૂપે આ-ઢઢોરો નથી પણ
નિશ્ચય રૂપે છે, એટલે આવક કે જાનવરને કે નારકી કે દેવને માનવાને
જરૂર નથી એમ નહિ, પણ સર્વ જાતિ અને ગતિમાં હક માનવાનું
નહી જ છે.

અવન્ધ્યો બ્રાહ્મણઃ એ ઇતરોની માન્યતા

ખીજમા કહેવાય છે કે “બ્રાહ્મણો ન હંતવ્યઃ” તેમજ
“અવન્ધ્યો બ્રાહ્મણઃ” અહીં ખીજઓને મારવાનો હક રખાય અને
પ્રાણીઓ માટે છૂટ છે એવું અહીં જૈન શાસનમાં નથી. અહીં જૈન
શાસનમાં તો સર્વ જીવો માટે એક સરખો હક છે. હવે અહીં નિત્ય
શબ્દ વિવક્ષાને આધીન છે. જીવ પ્રથમ સિદ્ધપણામાં જાય ત્યાં નિત્ય-
પણું કેમ? કારણ કે પ્રથમ સિદ્ધના જીવો તો સંસારી હતા હતા હવે
સિદ્ધપણામાં રહેનાર છે તેથી નિત્ય કહીએ. તેમજ તીર્થંકર મહારાજ
વોસરાવી છે કાયા જેમણે એવા છે, તો અહીં પ્રથમથી સસારી-
પણામાં કાયા વોસરાવી નહોતી, હતા નિત્ય. માટે જેણે કાયા વોસરાવી
છે એમ કેમ બોલાય? તેમજ જીવો અનાદિના શુદ્ધ હોતા નથી,
હતા કહી શકીએ કે નિચ્ચવોસદ્વકાયા એટલે કર્મનો સર્વથા ક્ષય
કરીને સિદ્ધપણાને પામ્યા છે તે સિદ્ધપણું કોઈ દિન જનાર નથી. તેથી
નિત્ય છે. તેવી જ રીતે તીર્થંકર મહારાજે શરીરની દરકાર છોડીને

શરીરને વોમિસાવ્યુ છે અને હવે પગી પણ શરી ની દ માર કરનાર નથી તેથી નિત્ય શબ્દનો પ્રયોગ મ્તાય છે

ધ્રુવ, નિત્ય અને શાશ્વતો જીવનહર

હવે તથી જ રીતે મવ શ્રવેને તાજના-તર્જના પામ્યા વિના બળાત્મરમા આન્યા વિના તાબે ૧૨ બ યા વિના ૩ જિંદગીના અ ત મુધીતુ મારવાતુ બન્યા વિના શ્રવનારપે પાયે પ્રમારનો જે હમ છે તે અમુક ઋતુના અ ગે ૩ કાળને અ ગે છે એમ નહીં પણ આ હકકથ જે ધર્મ તે ધ્રુવ અને નિત્ય હોના માથે અમુક મળને માટે વિવલિન નથી પણ શાશ્વતો છે એટલે અમુક કાળે નથી કે નહોતો અગર નથી રહે તેમ નથી પણ આ પાયે હજી મર્ અતીતકાળમા હતા વર્તમાનમા સર્વ ક્ષેત્રોમા છે અને ભવિષ્ય કાળમા મર્વ ક્ષેત્રોમા રહેશે

દેવ, ગુરુ, વર્મ તથા આશ્રવ, સ નર

આના હકોને માને અને તેનો ધર્મ કહે તે દેવ, અને તેનો પ્રમાર કરે અને અમનમા મૂકે તેનું નામ ગુરુ અને તેને જ માયો માનવો તેનું નામ ધર્મ છે હવે અહી આ હકોને માનના તે પ્રમાણે વર્તવું તેનું નામ મવ તેને ન માનવા તેનું નામ આશ્રવ વળી તે હકોને ન માનીએ અને તેનાથી નિરુદ્ધપણે વર્તીએ તેનું નામ આશ્રવ આવી રીતે ત્રણે તત્ત્વો ત્રણ રત્નોનો આધા આ હકની કબૂનાત ઉપર છે

આ સર્વે કહેનાર કોણ ?

હવે આ મર્મને દેના પ્રણ ? જેને જોડી ખમર દોય તેવડી વાત કહે તે પ્રમાણિ મનાય પણ બે વાપડી ભણેનો ઐરિસ્ટ પણાની વાત કરે તે ન મનાય તેવી જ રીતે અહી મર્મ અના મળમા આ શ્રવેને આ હક છે ભાવિમા પણ હક છે આવુ હેવાની સત્તા મેને ? જેઓ જૂત અને ભવિષ્ય જાગે મારી રીતે જાણી રામતા દોય

તે જ આવુ કહેવાને હકદાર છે, પણ જેને ભૂત કે ભાવિ કાળનું જ્ઞાન નથી તેઓ બખડે તો કોઈ પણ માને નહીં. હવે અહીં સર્વકાળને ન જાણે, તેના હકો, ફળો કે તુક્રશાનોને ન જાણે તેઓ સર્વકાળના હકની વાત કરે તે નકામી છે.

કેવલજ્ઞાની તીર્થંકરે જણાવેલ ધર્મ

હવે આ પવિત્રમા પવિત્ર ટહેરો તે જ ધર્મ. વળી તે ક્રુવ, નિત્ય અને શાશ્વતો હોવા સાથે કોઈ રેચિયાપેચિયાએ જણાવેલો નથી, પણ જેઓએ ચૌદ રાજલોકના અનંતાનંત છવોનું સર્વ પ્રકારે જ્ઞાન મેળવેલું છે, વળી અનાદિ અનંત સ્થિતિ તરીકે તેટલા કાળના પર્યાય તરીકે જેને જ્ઞાન છે તેમણે એ જણાવેલું છે.

“સમેચ્ચ” શબ્દ મૂકવાનું કારણ

હવે અહીં લોકને જાણેલ છે, તો પછી “જાણિતુલોય” ન કહેતાં “સમેચ્ચ” શબ્દ નવો કેમ વાપર્યો ? અહીં સમ્ શબ્દ એકીભાવમા છે, તેના દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાયોનું તન્મયપણું જણાવે છે. એટલે દ્રવ્ય પર્યાય જુદા નથી એમ જણાવવા માટે, સમ્યક્ જણાવવા માટે “સમેચ્ચ” શબ્દ મૂકેલ છે. તેથી કેવલજ્ઞાન પામીને ચૌદ રાજલોકને જાણેલ છે. હવે અનંત કાળના અનંત દ્રવ્ય પર્યાયોને તેજ જાણી શકે કે જેને કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ હોય તેથી અહીં આખા લોકને, ગ્રામગર અને જગમ બંને પ્રકારના છવો-પદાર્થો-ને સર્વ કાળના અવસ્થાએ જાણીને તીર્થંકર મહારાજે ધર્મરૂપે આ ટહેરો કહેલ છે.

વીતરાગ અને સારા ગામની પીડા એ કેમ ?

હવે અહીં તીર્થંકર મહારાજને પરતી શી પડી હોય ? આખું જગત મરે કે હવે અથવા જગતની જિંદગીપથ થાય તેથી તેમને શું ? પારકી પચાતમા પડે તેથી શો કાયદો ? ઘરઘણી ઘરનું, દેશઘણી દેશનું સુભાળે પણ અહીં આખા જગતનું સુભાળીને ગમ શું ?

તેમને હક હોય કે નહીં ? એક આડા આવે કે ન આવે મજૂર
 ડ્રે કે ન ડ્રે તેમા તેમને ગુ ? મજૂર એના દુખળા ? તો મારે ગાવડી
 પીડા અહીં વીતરાગ માનવ અને સારા ગામની પીડા એ કેમ બને ?
 ધન્યાળાને ધ ની પડી હોય, દુખનાળાને દુખની પડી હોય તેમ અહીં
 વીતરાગને આખા જગતની પડી હોય કે હવે જે કુટુંબનું કે
 જ્ઞાતિનું દિન દરેક તત્કાર થયેનો હોય તેને ખીજની દરમિયે ન
 હોય તેને પોતાનો ।ગ તેવામા જ કે અહીં વીતરાગ પરમાત્માને
 સ્વપ્નો પક્ષ નથી તેથી આખા જગતના દિનની કામના વર્તે છે,
 તેમ આખા જગતની આ આનવાથી તેમણે આ ધર્મ-નિરૂપણ
 કરેલ કે તેની તેમણે કપાધિ વહેરી નથી

જગતના સર્વ જીવોની દયા

આ જગતને જન્મ જરા મરણથી પીડાયેલું દેખીને પોતાને
 આ આવી તેથી જિનેશ્વરે આનો ધર્મ નિરૂપણ કરેલ છે વળી
 આ જગત માત્ર પીડાય છે એમ નહીં પણ દુખીદુખી થઇ રહેલ
 છે અહીં વર્ગ જગતમા માર પણ નથી તેવા જગતના ઉદ્ધાર
 બચાવ કે રક્ષણને માટે જેઓ તૈયાર થયા છે તે જ વીતરાગ તૈયાર કર
 છે હવે મરાગપાત્ર હોત તો અમુક કુટુંબ ધર કે જાતિ માટે
 તૈયાર થાત પણ અહીં આખા જગતમા થયેલ એક દુખ કે પીડા
 અગર તેના સ્વનો થતો નોપ-તે પીડા જાળીને પ્રભુ તૈયાર કરે આ
 સ્વનો પો નિરૂપણ કરેલ કે

પટ્ટક બનવાનાર નહિ પણ બતાવનાર જિનેશ્વર

હવે અહીં પણ અનાદિનો પ્રયોગ કે વળી પ્રભુ વીરે લખેનો
 જે આ બે માત્ર એ બને ? વાન ખરી પ્રભુ વીરે તો નમ્ય મરી કે
 કોર્ટમા પ્રથમના દસ્તાવેજની નમ્સ મારૂં નથી ? તેથી દસ્તાવેજની
 તારીખ મધ્ય નમ્સના દિનની નહિ જ ગણાય તેમ અહીં હક
 અનાદિનો છ પ્રભુ વીરે તો તે જાહેર બને માત્ર નમ્ય મરી દીધી

છે. ‘જગતના સર્વ જીવોને આવી રીતે જીવવાનો હક છે’ એ પટ્ટકની તેમણે નક્કલ કરી દીધી. “ **પવુચ્ચઈ** ” એટલે જણાવેલ છે. અર્થાત્ તીર્થંકરો ધર્મને કરનાર-ખનાવનારા નથી. અધર્મને પણ ખનાવનારા નથી પણ તેઓ ખતાવનારા છે. જગતમાં સ્વાભાવિક રીતે જે પ્રકારે સર્વ થતું હતું, પણ લોકોને જાણુમા નહોતું તેથી તેમણે તે ખતાવ્યું. દીવાએ હીરો ખતાવ્યો તેથી તે દીપક હીરાનો ઉત્પાદક નથી પણ દર્શક છે. તેમ અહીં પ્રભુ વીરે પટ્ટક કરી દીધો નથી, પરંતુ તેમણે તો તે જાહેર કરેલ છે.

અમને એ પટ્ટક સાથે શું લાગેવળગે ?

હવે તે પટ્ટકને માનવો તે જ ધર્મ. તે પ્રમાણે ચાલવું તેવું નામ શુદ્ધપણું, અને જો તે પટ્ટક જગતમાં લુપ્ત થયો હોય તો તેને જાહેર કરવો તેવું નામ જ દેવપણું. અહીં પટ્ટક અનાદિનો છે. તેની નક્કલ પ્રભુ વીરે કરી. હવે અહીં એક માણસે જૂના દસ્તાવેજની નક્કલ કરી આપી તેથી નક્કલ કરનારો માલિક ખનતો નથી, જેણે જેને લખી આપ્યો હોય તે જ હકમનામું બજાવી નાણાં વસુલ કરી શકે પણ ખીજને ન જ કરી શકે. અહીં પ્રભુ વીરે જેને આ હક કહ્યો હોય તે જ હકદાર. પ્રભુ વીરે ગૌતમસ્વામીજી કે સુધર્મ-સ્વામીજીને કહેલ છે તેઓ તે પ્રમાણે ચાલવાને હકદાર, પણ અમને શું લાગેવળગે ! જેમ રસ્તામાં ચાલનારને ખીજના દસ્તાવેજ સાથે હક્ક હોતો નથી, તેમ અહીં પ્રભુ વીરે કહેલો હક્ક સાબળે તેથી ખીજને શું ?

સમોસરણુમાં હાજર કે ગેરહાજર બંધાય માટેનો હક.

હવે ઉપર્યુક્ત પ્રશ્નના સમાધાનમાં જણાવાય છે કે પ્રભુ વીરે આ હકપટ્ટો કહેલ છે તે કોને ઉદ્દેશીને કહેલ છે ? એકલા ગૌતમ કે સ્કંદિ-લાદિ માટે નહિ, તેમજ આણંદાદિ આવક માટે કે ચંદના આદિ સાધ્વીજી માટે કે રેવતી આદિ આવિકા માટે કહેલ નથી, પણ જેઓ

હકપટ્ટાનો અમન કન્યાવાળા ૧ના તેઓ મહે છે કે ઇચ્છામો અણુ
સાદિ મ્હીને કિ તરત ' એમ મ્હીને ગડેલ આવા ગણુધર મદા-
નળઓને પણ આ ૧ છે વળી જે ગણુધર પત્નીને નાચ નથી
તેનાઓ માટે પણ આ હ છે હવે તે કેમ ? તો કહે છે કે-મનુષ્ય
તરીકે જે જાહે ત કસ્ય તેમા એ ખોતે તો પણ તે મર્વને માન્ય
ગણાય પણ તે મનુષ્યમા જે એમ્હા થયે ન રોય તે જ તે માન્ય
ગણે પણ અહીં પ્રતુ ચીરની મમામા કે પત્નિદમા રોય તેઓ તે
હને માને એ વા ૧મી છે, પણ જેઓ તે મળમા તે મમામા નહોતા
તેમને તુ ? હવે જે પ્રતુ ચીર આગળ જોના રોય & જોના ન
પણ રોય એતે મમોમ છુમા અનુપસ્થિત રોય તેવાને માટે પણ
આ હ છે

નિન્તિ અને અનિરતિ મો મા મરજો હકપટ્ટા

હવે જે રાજગૃહી નગરીમા રોય અને પ્રભુ વીરને પોતાના મન
વચન પણ આપી ચૂ ના રોય તેઓ તો એમ મે કે-પ્રતુ વીર ! આપ
ધર્મને મ્હો ! જેમ આપણા જુદવેલ મ આિક આદિ પદોમા શુ તત્ત્વ
છે ? આ મારા મનવચનમયાના યોગો જે છે તેની પ્રગતિ આપને પૂજ્યા
વિના ન યાય પણ જે પ્રગતિ ક્ષણે ક્ષણે થનારી છે તે પૂજ્યાનો
રાઈમ-વખન નથી તે માત્રા વિના મ્હી તેવી પડે તેની છટ મગાય
છે આખની પાપણુ મયન માસની ગતિ નાગીની ગતિ એ પા-
ધીન છે અને મમો નમયે પૂજાય તેમ નથી તેથી તે મિવાયની મર્વ
પ્રગતિમા પૂજ્યાનુ ગણે ન ઉ અહીં નર્વ સત્તા એતે મન, વચન
અને મયાની આધીનતા ને ગુરુના અનમા ન મૂખીએ તો તોળાની
નિન્તેગી હપગ ખાવી ચારીએ મોપવા જેતુ છે અહીં જેઓ મે યોગે
મોપે ના છે તેઓની આગળ આ ધમપ મ્હો ત હીમ પણ જેમજે
મન વચન અને મયાના યોગો ને પેમા નથી એતે વિ તિધમમા
જેઓ આ ન્યા નથી તેમને માટે પણ આ હપો નરજો છે

સમસ્ત જીવોને લાગુ પડતો કાયદો

હવે જ્ઞાતિનો કાયદો પોતાની જ જ્ઞાતિમાં ચાલે. આસવાળની જ્ઞાતિમાં થયેલા દગવનો વર્તાવ પણ એ જ્ઞાતિએ જ કરવાનો; નહિ કે શ્રીમાળીને. તેમ અહીં નિર્ગ્રંથ અને અચેત્ત્ર એવા પ્રભુ વીરે કાયદામાં કશું કે આ કાયદો આપણે પાળવાનો છે તેથી જોએ. અચેત્ત્ર હોય તેમને આ કાયદા સાથે સંબંધ નથી. તેથી કહે છે કે-જે સાધુઓ ઉપધિવાળા છે, જે ઉપધિ વિનાના છે, જે જીવો સાધન સામગ્રીવાળા છે કે સામગ્રી વિનાના છે તે સર્વને અંગે આ કાયદો છે. ત્યાં ઉત્થિત-અનુત્થિત, ઉપસ્થિત-અનુપસ્થિત એમ બંને પ્રકારના જીવોને આ કાયદો લાગુ પડે છે. હવે ઉપધિવાળાને અને ઉપધિવિનાનાને એ કાયદો લાગુ પડે એ વાત ખરી, પણ અહીં વીતરાગ તેમાં જે વીતરાગમાં ઉપધિવાળા હોય અગર ઉપધિવિનાના હોય તેને આ કાયદો લાગુ થાય પણ વીતરાગ જ નથી તેને શું ? કહે છે કે-જોએ ચૈદ પ્રકારના અભ્યંતર સંનિગવાળા સંનિગવિનાના હોય તે સર્વને આ કાયદો લાગુ પડે છે. ઉપસ્થિત કે અનુપસ્થિત, દંડવાળા કે દંડ વિનાના તે સર્વ જીવોને લાગુ પડે છે.

જગતમાં સત્યરૂપ-તત્ત્વરૂપ ઢઢેરો

વાત ખરી, પણ જ્યાં રાજ્યની રૈયત જ ન હોય એટલે જે કાયદો રાજ્ય કારભાર, નોકરચાકર કે પ્રજાજનને લાગુ પડે, પણ જે તેના ડિસ્ટ્રિક્ટ-જિલ્લા-માં કે રાજ્યમાં ન હોય તેને શું લાગે-વળગે ? પરરાજ્યમાં ગયેલાને તે કાયદાથી શું થાય ? અહીં આ કાયદો જ્ઞાતિ, કુલ કે સંયોગવિશેષને અંગે નથી પણ તે સર્વને અંગે છે. આ તો ગળે વળગાડવા જેવી વાત છે એમ કોઈ કહે તો કહે છે કે ના, તેમ નથી. ખરેખર જગતમાં જો સત્ય-સાચેસાચુ-કંઈ હોય, તત્ત્વરૂપ જો કંઈ પણ હોય તો આ ઢઢેરો છે અને તે તત્ત્વરૂપ છે, અને તેના અંગે જે આધિકારીઓ તે અકેક કેમ લીધા, વળી તે ઢઢેરો સાચો અને તત્ત્વરૂપ કેમ છે તે અંગે જણાવાશે.

વ્યાખ્યાન ૪૨

ઇતરો નવો ઈશ્વર થવાનું માનતા નથી

શી શ્રદ્ધાર મહારાજ શ્રીમાન સુવર્મસ્વામીજી મહારાજ
જૂસ્વામીજીને આચારાગસૂત્રની રચના જણાવતા
થતા આગળ જણાવી ગયા કે હે જૂઠું ત્રિનોમ્નાથ તીર્થંકર
ભગવાન મહાવીર મહારાજે જે નિગ્ધણ કુંડ માક્ષાત્ સુમ્તિ,
દીન કે દ્વાતથી સાબિત થ્યું અને જે વસ્તુ આચરીને ફળ સુધીની
તેની આરાધના કરી તેજ વસ્તુ તેઓ દુનિયા આગળ કહે છે
હવે પ્રભુ વીરે જગતને શુ આપ્યું ? હીરા મોતી કે રત્નો આપ્યા
નથી સોનુરૂપ કે હાલવેલી આપ્યા નથી પરંતુ ભગવાન મહાવીર
મહારાજે એ જ આપ્યું છે કે આ આત્માને ઓળખતા શીખો
હવે જગતમા આત્માને ઇષણ ઓળખી શકતું હોય તો તે તીર્થંકર
મહારાજ ઓળખી શકે હવે જગતમા જેમ ઇતર મતવાળાઓને ત્યા
ઈશ્વર થવાને અંગે રજિસ્ટરપણ છે તેમ અહીં શુ રજિસ્ટર છે ?
ઇતરોના ગુરુઓને પૂજાય કે ઇશ્વર થવાનો ગ્સ્તો તમારા શાઓમા
ખતાવો ને ? તો તેઓ એમજ કહેશે કે બીજો ઇશ્વર થઈ શકે નહી
ઈશ્વર કે તેજ છે નવો ન થાય તેથી તે ઇશ્વર પણ ઇતરોમા
નિસ્તર છે તેમ અહીં તીર્થંકર પ્રભુએ પોતાના ધરે આત્મા
ઓળખાવવાની રીતિ નિસ્તર મ્ગી છે કે શુ ?

આત્માની ઓળખાણ તીર્થંકરે જ કરાવે ?

પ્રશ્નકાળના સમાધાનમા કહેવાય છે કે તેમ નથી એટલે એકલા
તીર્થંકરે જ આત્માને ઓળખારી શકે તેમ નથી એટલે રજિસ્ટર
નથી તો પછી એમ કમ મોતો છે કે તીર્થંકર જ આત્માની ઓળ
ખાણ કરાવે ? બીજે રીતે કેમ બોલાય છે ? નિસ્તરની ના પણ
કહેવાય અને વળી રજિસ્ટરની વાત પણ કરાય આ નવે વસ્તુ કેમ

બને ? તો કહે છે કે ને એવી રીતે બને છે કે જે વસ્તુ બીજને ઓળખાવવા માગે તે વસ્તુને પ્રથમ પોતે તો ઓળખવી જોઈએ. જે વસ્તુનું જ્ઞાન પ્રથમ પોતાને ન હોય તે વસ્તુ બીજને ઓળખાવવાનો દાવો કરવો તે નકામો. હવે જે પોતાના આત્માને જાણે ત્યારે જ તે બીજને જાણે અને તેમની મહિનતાને જાણે. તેથી જેઓ આત્માને ઓળખતા નથી તેઓના આત્માને ઓળખાવવા માટે આત્માને જ્ઞાન કરાવવું પડે. હવે તેથી આત્માને ઓળખનાર બીજના આત્માની ઓળખ કરાવી શકે. આથી તીર્થ કરે જ બીજના આત્માની ઓળખ કરાવી શકે, કારણ કે કેવલજ્ઞાન થયા વિના બીજના આત્માને દેખી ન શકાય અને તેથી કેવલજ્ઞાન ધાય તો આત્મજ્ઞાન પછી તેના આત્માની મહિનતા પણ જણાય. હવે કેવલજ્ઞાન દ્વારા પોતાને, બીજને અને તેની મહિનતાને જાણી તેઓ ઓળખાવી શકે.

કેવલજ્ઞાનનો માર્ગ વહેતો કરે કોણ ?

હવે કેવલજ્ઞાની જે તીર્થ કરે હોય તે જ બીજના આત્માના જ્ઞાનને કરાવી શકે કે તીર્થ કર ન હોય તેવા કેવલજ્ઞાની પણ તેમ કરાવી શકે ? તો કહે છે કે કેવલી માત્ર આત્માને ઓળખે છે એ વાત ખરી, એમા ના નહિ, પણ એક વાત ખ્યાલમા લો ! કેવલજ્ઞાનનો રસ્તો ઉઘાડે કોણ ? અને વળી કેવલજ્ઞાનનો માર્ગ વહેતો કરે કોણ ? કહે છે તીર્થ કર મહારાજ જ કેવલજ્ઞાનનો માર્ગ વહેતો કરે. અતીર્થ-સિદ્ધ થાય, અજિનાસિદ્ધ થાય. તીર્થ પ્રવર્ત્યા વિના પણ કેટલાક જીવો મોક્ષે જાય. અજિનસિદ્ધ બને એટલે મોક્ષે જાય. તીર્થ કરે તીર્થ સ્થાપે તેની પહેલા પણ કેટલાક જીવો મોક્ષે જાય. તેથી અતીર્થઅજિનસિદ્ધ બને ખરો પણ. માર્ગ વહે નહિ. અતીર્થ-સિદ્ધથી માર્ગ વહેતો ન હોય. માર્ગને વહેતો મૂકનાર તો તીર્થ કરે જ હોય, અને તે પુણ્ય કે ભાગ્ય તેમના જ હાથમા હોય. કઈ વસ્તુ ? મોક્ષ માર્ગને વહેતો મૂકવો તે મોક્ષને પામવો તે તો અતીર્થસિદ્ધ કે અજિનસિદ્ધનાય હાથમાં હોય, પણ મોક્ષમાર્ગ વહેતો મૂકવાનું

મમ તો તીર્થ દ્ર મિવાન બીજા મોઈથી ન જ બને

તીર્થ કુળની જે પ્રમારની મોક્ષભૂમિ

કુલપસૂત્રમા તીર્થ કુળની મોક્ષભૂમિ જે પ્રમારની મ્હી છે પર્યાય મોક્ષભૂમિ અને પરપરા મોક્ષભૂમિ પર્યાયમા એવું છે કે તીર્થ દ્રના ક્ષેપણગ્ધાન પડી અમુક મળે જ મોક્ષમાર્ગ પ્રવર્તે અને બીજી અમુક પાટો સુધી મોક્ષમાર્ગ વહેતો રહે આ વાત મગજમા લેશુ તો આત્માની ઝોળખ પ્રગતરાની ચોચતા કે મતા માન તીર્થ દ્રને જ છે એ મમજાઈ જગે અને તેથી જ પ્રભુ વીર જગતને આત્માની ઝોળખ આપે છે

આત્મા એ શી ચીજ છે ?

૧વે એ ઝોળખમા પ્રથમ એ જણાવ્યું કે—આ આત્મા તે શરીર ઇન્દ્રિય, ધનમાલ કે કુટુંબખીનો ન હોય એટલે આ મર્વ વાના તે આત્મા નથી આત્મા એ અદ્વ આવીને રહેતી ત્વજ્ઞ થવાવાળી બવચક્રમા જ મ લેવાવાળી એની એ નોખી ચીજ છે આત્મા આત્માથી જુદો પાડી અબ્યતર આત્માને ઝોળખાવવાનું મમ આ જિતેશ્વર મહાગજનુ છે ભવોભવ ત્વજ્ઞ થનારાજો એ જુદો પદાર્થ તું છે એટલે મન ઇદ્રિયો શરીરાદિથી બિન પાર્થ છે વગી તું મને આધીન છે એટલે એ ભવથી બીજો બરે અડવાવાળો છે હવે તે મોઈથી તારે મન અને ઇદ્રિયોને આધીન થવાનું થાય છે તેથી બધાય છે હવે દ્રિયોની આધીનતા એટલે અનુકૂળ અને અનિદુષ્ણ એવા ઇદ્રિયોના વિપયોમા ૧૯ ચતુ કે ઇનિગણ ધા જુ મની એવું નામ જ આધીનતા

બહિઃગતમા, અતરાતમા અને પન્માતમા

આવી રીતે અહિત્તમાનો ત્યાગ ઝોળખાવવા છતાં અતરાતમા ની ૧ શી ૧ બહિઃગતમા તો મિથ્યાત્વી નેય ને અમ્યગ્દિ હોય તે અતરાતમા જ નેય આપણે આત્મા ગ્રન્થુ પ્રમારે લીધા છે

બહિરાત્મા, અંતરાત્મા અને પરમાત્મા. ધન, શરીર, કુટુબા-
દિને 'હું' તરીકે ગણનાર હોય તે બહિરાત્મા. ભવોભવ ઉત્પન્ન
થવાવાળો 'હું' છું, આવી રીતે જે ગણે તે અંતરાત્મા. હવે અહીં
અંતરાત્માવાળો જે છે તે લે શું ? વેપારી જેમ કાચળી છોડે ત્યારે
અંદર શું છે તે ગણી લે. તેવી રીતે અંતરાત્મા થવાવાળો આત્મામા
શું છે તે તપાસે. હવે અહીં આ આત્મામા ત્રણ રત્નભંડાર છે.
એક સમ્યગ્દર્શનરૂપી, બીજો સમ્યગ્જ્ઞાનરૂપી અને ત્રીજો સમ્યક્-
ચારિત્રરૂપી ભંડાર છે. આ ત્રણ રત્નોના ભંડારોનો ખ્યાલ ન આવે
ત્યા સુધી આત્માનો ખ્યાલ ન જ આવે.

પારસમણિ જેવો સમ્યગ્દર્શનરૂપી રત્નભંડાર

હવે સમ્યગ્દર્શનરૂપી રત્નભંડાર તે પારસમણિ જેવો છે.
પારસમણિ પોતે સુંદર રહે અને બીજાને તેવા કરે. તેવી જ તાકાત
સમ્યગ્દર્શનમાં છે એટલે પોતે સુંદર રહે અને બીજાને સુંદર
બનાવે. જ્ઞાન અને ચારિત્રને સમ્યગ્દર્શન સુંદર બનાવે છે. જ્ઞાન કે
ચારિત્રમા એવી તાકાત નથી કે પોતે સુંદર રહે અને બીજાને સુંદર
બનાવે. આ સમ્યગ્દર્શનમા એવી તાકાત છે કે તે અજ્ઞાનને જ્ઞાન
બનાવે, અવિરતિને વિરતિ બનાવે. હવે તે સમ્યગ્દર્શન ચીજ શી ?
તેનું રૂપ, રંગ, ગંધ કંઈ છે કે નહિ ? તે રૂપ કે આકારવાળી
ચીજ નથી. અરે, એમા ગંધાદિ પણ નથી, તો વળી એ વસ્તુ શી
હશે ? જગતમા વસ્તુ તે જ મનાય કે જેને આકાર, રૂપ, રસ, ગંધાદિ
હોય. અહીં સમ્યગ્દર્શનને તેમાનું એકે નથી પછી માનવા શી રીતે ?
હવે અહીં તારામા અક્કલ જેવી ચીજ છે કે નહી ? જે અક્કલ
જેવી ચીજ માનતો હોય તો પછી તેનો રંગ, રૂપ, આકાર ખોટા ?
હવે જે તું અક્કલના આકાર, રૂપાદિ નહિ, ખોલે તો પછી અક્કલને
મનાવીશ કંઈ રીતે ? શોક એ ચીજ છે કે નહિ ? સુખ-દુઃખ છે કે
નહી ? તેનું રૂપ, આકાર કે રંગ કયા ? તો પછી કહો કે જડ ચીજો,
પૌદ્ગલિક ચીજો રૂપ, રંગ કે આકારાદિવાળી હોય, પણ અહીં અરૂપી

એવી આત્માની ચીજ છે તેના વળી ૩૫ ૨૭ કે આકાર લેવા જાય તે બને કેમ ?

અનવિજ્ઞાની પણ સમ્યગ્-ર્જનના અંગે પ્રભુને પૂછે છે

અહીં સમ્યગ્-ર્જનમા ૩૫ ૨૭ કે આકાર નથી તો ખરી તે છે કે નહિ થયું કે નહિ તે જણવું શી રીતે ? વાત ખરી તેમા નવાઈ નથી હવે તે મ જણ્યી અવધિયાની પુરુષોને પણ પ્રશ્ન કરવો પડે છે સૂર્યાભદ્રેન અવધિયાની જ્ઞા પ્રભુ વીરને પ્રશ્ન કરે છે કે પ્રભુ, હું સમ્યગ્-ર્જિ કે મિથ્યા-ર્જિ ? અહીં આવો દેવ પ્રશ્ન કરે તેથી તે ૩૫

ગાદિથી નથી જણાતી માટે અગમ્ય એવી સમ્યગ્-ર્જન નામની ચીજ માટે પ્રશ્ન કર્યો ને ? હવે તે ૩૫ રગાદિ વિનાની ચીજ છે એમ માનવું અને તે અમાર છે કે નહિ તે વળી યાનીને પૂછવું એ કેમ બને ? અહીં હવે અક્ષન, સુખદુખ એ અનુભવોની ચીજો છે તેથી મનાય પછી તેના ૨૭ ૩૫ કે આમા ન હોય તો પણ માનવામાં દરમત નથી સુખ દુખ કે મુદ્ધિ થાય છે ત્યાં તેમા હકાર બણાય છે, પરંતુ આ સમ્યગ્-ર્જન અનુભવની ચીજ કયા ? એવના સુખ દુખ તે અનુભવવાળી ચીજો અને રગાદિ વિનાની હોવાથી તેનું અસ્તિત્વ મનાય પણ આ સમ્યગ્-ર્જન અનુભવવાળી ચીજ નથી તેથી મનાય કેમ ?

લૂટારુપણ વ્યૂહો તે જ સમ્યગ્-ર્જન

સમ્યગ્-ર્જન એ જ ચીજ છે કે જગતમા સર્વ એવો જે લૂટારુપણ કરી રહ્યા છે તેમને લૂટારુપણ કરીએ છીએ તેનું જ્ઞાન થાય અને તે જાણ કરે તે પ્રથમ નગરે જરૂરી છે હવે એ જ સમ્યગ્-ર્જન છે સુત્રમા મજ્જિમાન પછી ઉપની વાતને જ સમ્યગ્-ર્જન કહે છે હવે અક્ષય જોમ અનુભવની ચીજ છે તેમ આવી વાતનો અનુભવ થાય તેનું નામ સમ્યગ્-ર્જન હવે જગતમા ચોરી કે ની અને ચોર શબ્દથી બંધવું તે ચોરી ઉપર શિરજોરી મના ને ગાંભે તેમ અહીં તમારે જગતના એવોના હકો લૂટવા લૂટારુપણ કરવું અને

પ્રાપ્તને હું નથી જોતું જે માનતું તેનું નામ મમતિ આતુ રાત
તે ન મમ્યગ્જાન અને તેની પ્રતિ તે મમ્યક આતિ

બ્રહ્માની મહેન્માનીથી બ્રાહ્મણોની માલિકીનું જગત્ !

હવે પ્રાપ્તના વેરથી ચોરી કરીને ચીજ ઉપાડી લાવવી અને
વળી તે ચીજ પેના માણુમની છે એમ જે નથી માનતો એ નામ
‘તુ’ ? બરાડી ચોરનું કામ એટલે પ્રાપ્તની ચીજ ઉઠાવી લાવે અને
તેની માલિકી માને નહિ તેમ અહીં પણ પૃથ્વી આદિ જ્યે
કાયોને મારે હેતાન કરે છતાં તેને એવ તરી ન ન માને એટલે
જેમ બ્રાહ્મણો પ્રે તેના જેવું યજુ બ્રાહ્મણને પ્રાપ્તુ ઉપાડીને
ખાઈ લે તો તે ચોરી નથી, કાણુ તે પોતાનું હતું પ્રાપ્તના લગડા
સહને બ્રાહ્મણ પહેરી ને તો તે પોતાના જ છે, એ ચોરી નથી
તેમજ ‘તુ’ ઉપાડી બીજાને આપે તેમા પણ ચોરી નથી અહીં
મર્મમા પોતાનું ‘મ’ તો પ્રે છે કે બ્રહ્માની મહેન્માનીથી ન આ
આતુ જગત્ ત્વન યથેન છે અને તેની મહે માનીથી આ મર્મ
બોગવાય છે અહીં બ્રાહ્મણ પાતુ માલિક અને છે

બરાડી ચોર જેવું નર્તન

હવે એવી જ ગીને જ્યે મયના એવેને અ ગે તાડનાદિ કરીએ
અને છેવટમા ક્ષીએ કે તે એવ જ મ્યા છે : એટલે બાહી ચોર
ચોરી કરીને બાગે ગયે પડે તેમ અહીં એવેની વિધના કરીને
તેને એવ તરી ન ન માનવા એ બરાડી ચોર જેવું છે

ગિ મિત્તેનદિનાકન્થએ કહેવા સમક્રિતના લક્ષણો

હવે મિત્તેનવાનું જ મમતિના લક્ષણમા જણાવે છે કે—જ્યે
મયના એવેને એવ તરી માને તેનું નામ જ મમતિ આ માને
મારે : બગવાન નિનેશ મના જના વચનની પ્રતિતિ કે શ્રદ્ધા યના
વિના પૃ થી પાણી આદિને એવ માનવાનું બને ન નહિ પૃથ્વી
આદિને ન ત્યાર ન માને કે જ્યારે નિનેશ ના વચન ઉપ પૃથ્વી

અર્થ થાય. હવે હવનિદ્રાવતે માનીએ તો પછી તેને " નાહત, માન-
શ્યામિ ક્રિયાને આપણે દરદાર નથી " અને એ જ માન્યતા - મહિત છે.

ઇતરો કરતાં જૈનદર્શનમા વધુ શું છે ?

હવે, જે કે આચારે વિનાયક માન્યતાને ક્રિયા તે પ્રભુ
વીરે જોળખાવ્યું. " જગત્ હમે માન્યા હયોમા દરોને પડી છે
છે " એવી માન્યતા થાય ત્યાં જ અમ્યર્શન. તેનાથી જ નાસ્ત્રા કેવ,
શુર કે ધર્મને માનીશ, હમે કાયના હયોમા જરાનપણ ન માનીએ
તો સમક્ષિત જ નથી, અને તેથી વિનેશનાદિને કેવલિષો ન્યાય જ
નહિ હિમા. જગ કે માયના તમા આદિ - જ મનયાણાએ એવી
ગ્યા છે. મન અને હરિયને કસવાની વાત પણ કેવ મનયાણા કરે
છે. છતાં જૈનશાસ્ત્રમા વધુ શું છે ? તેનું કવનંમા છે તેવું જ જૈન-
શ્શનમા છે ને ? તો કહે છે કે-ના, હમે હવ નિદ્રાવતે માનવી અને
તેવું લુટારાપણ માનવું ને વાત જૈનશ્શન વિવાય ખીલનમા નહિ
મળે. ઇતરો હિમા કાઠી મકાટીના ગણે છે, પરંતુ પૃથ્વી આદિની
હિંસા ગણતા નથી, તેથી હમે હવનિદ્રાવતું અમિત્વ જૈનશ્શનમા
છે અને તેનું લુટારાપણ માનવું તેનું નામ જ અમ્યર્શન છે.

સમ્યક્દર્શનની માન્યતા કેના માટે ?

હવે આ અમ્યર્શનની માન્યતા કેના માટે ? તો જે જોડેલા
હોય તેના જ માટે કે ? ધર્મ ક્રિયાને હવો એ પ્રકારના છે. એક ધર્મ
તરફ લાગણીવાળા થયેલા તે કિશિન એટલે તૈયાર થયેલા, અને જેમને
ધર્મ પ્રત્યે લાગણી નથી તે અતુત્થિત કહેવાય. તેવાઓને પણ આ
સમ્યક્દર્શનનું સ્વરૂપ જણાવ્યું. અહીં એમ પ્રશ્ન થાય કે-તમે નીતિને
પણ જોળખતા નથી. ખરેખર, જે મહુખને વાયુનો ગેગ થયો છે તે
લખાડો કરે તેમ અહીં આ બોલનારો પણ લખાડો જ કરે છે.
લખાડામા પણ અદના જે મસ્કાગે હોય તે જ કામ કરે. તેના
કેલાદિ જે વર્ણન થયું હોયને જ નીકળે લખાડામા પ્રથમ સંસ્કારો

જ કાન્યુ છે મૂત વળખુ છે એમ પ્રેવાય તો પછી મસ્મરોને સબધ ન હે અને જેમ તેમ બોલે પણ ખરો બહો કયા મનુષ્યને વાયુરોગ ને ભૂત વળખાનુ જણાનુ ? તો કહે છે કે—જે સાબળવાવાળો અર્થાં થયો નથી તેની આગળ બોલવુ તે વાયુરોગવાળો કે ભૂત વળખાવાળો જ બોલે માધી રીતે નીતિનો નિયમ છે તો પછી ધર્મને માટે તૈયાર નહિ થયેનાને પણ ધર્મનો મદેશો આપ્યો કેમ ? અર્થ તૈયાર નહોતા થયા તેને તૈયાર પણ આ મદેશોએ ખ્યા

ક્રોધથી નુકસાન અને ક્ષમાથી ફાયદો

જેમ પ્રભુ વીરે ઘુઝ્ઝ ઘુઝ્ઝ એમ ચઠોશિયાને કહ્યું તેમા ક્રોધથી થતું નુકસાન અને ક્ષમાથી થતો ફાયદો જણાવ્યો તેમ બહો ધર્મને માટે જે તૈયાર નહોતા થયા તેમને તૈયાર કર્યા અને સાથે આ મદેશો આપ્યો 'યો ? તો કહે છે કે જગતના હવેના તાડન, માગ્યુ બાદિ મગ્ય તે લૂટાગપણુ છે અને તેની જે માન્યતા તેવું નામ જ અમકિત

ઉત્થિત અને અનુત્થિત વર્મો છવે

ગૌતમસ્નામી, અભિભૂતિ આદિ તો પ્રભુ વીરને હતવા માટે આવ્યા હતા પણ મમજવા માટે નહિ બ્યારે વાયુભૂતિ વગેરે ગણ્યુધરો હતના માટે નહોતા આવ્યા પણ મમજવા જ આવ્યા હતા પ્રથમના બે હતવા આવ્યા હતા અને બાકીના નવ મમજવા આવ્યા હતા એમ મમજવાનુ કે પ્રથમના બે અનુત્થિત હતા અને બાકીના કલિયન હતા મત્સ્ય કે ચાતા જાઠએ આપણા મનુ સુમાધાન ખરીએ ' એ બાવનાથી તેઓ આવેલા હતા પ્રથમ બે હન મેળવના માવેલા હોવાથી તે ધર્મને માટે અનુત્થિત હતા તેથી હન ધર્મ ન વાળે નાતે તૈયાર થયેનો તેમ જગત આજનુ નીવાથી તેવા ન પણ થયેનો તેવા તો તેવા જનેને મ ખી ગીને ધર્મનો મદેશો આપ્યો —
 રુપ્પન્નેહ વા, પિગમેહ યા ધુવેહ યા

ઉત્થિતમા પણ એ પ્રકાર છે. જે તમારી પાસે ન આવવાવાળા છે તે કંઈ ધર્મને માટે તૈયાર નથી એમ નહિ કહી શકાય, તેમ જોએ પાસે આવેલા છે તે સર્વ કંઈ ધર્મ માટે તૈયાર છે એમ પણ નહિ કહી શકે. પ્રભુ વીરની પરિપદમાં કાળિયો કસાઈ પણ આવતો હતો ને ? જેમ નેમિનાથની પણ પરિપદમાં સાંખ ન આવ્યા તેમણે ધરે રહીને જાણીને વદન કર્યું એટલે તેઓ ધર્મ કરવા તૈયાર હતા અને પ્રદ્યુમ્ને આવીને રૂપ વદન કર્યું. પ્રભુ વીરની પાસે આવીને ધર્મનો પ્રતિષેધ થયો ત્યારે વિનયપૂર્વક અગિયારે ગણધરોએ પ્રદક્ષિણા કરીને પૂછ્યું કે ‘ પ્રભુ ! તત્ત્વ શું ? ’ તો “ ઉત્પન્નેદ્વા વિગમેદ્વા ધ્રુવેદ્વા વા ” એમ પ્રભુએ કહ્યું : આવી રીતે ત્રણ ‘પ્રદક્ષિણા કરી ત્રણ પ્રશ્નો પૂછ્યા તેના નિષ્કાર ત્રણ ઉત્તરો તે જ ત્રિપદી છે.

ત્રિપદીના આધારે પ્રવચન પુરુષ

જિનેશ્વર મહારાજને ત્રણ પ્રશ્નો કર્યા અને તેના જે નિષ્કાર ત્રણ મળ્યા તે ત્રિપદીના આધારે ગણધર મહારાજનો એક મનુષ્ય ખડો કરે છે. કયો પુરુષ ? પ્રવચનરૂપ પુરુષ ખડો કરે છે. અહીં પુરુષ કેમ ? તો કહે છે કે આચારાંગાદિ સૂત્રોને છેડે ‘અગ’ શબ્દ મૂક્યો છે તે પુરુષ માન્યા વિના અગ કહેવાનો હક શી રીતે ? માટે કહેવું પડશે કે ભગવાન પાસેથી ગણધર મહારાજનો ત્રિપદી સાંભળીને પ્રવચનપુરુષ જિલ્લો કરે. તેમા આચારાંગ-સૂચગાંગ-તે એ પગો, ઠાણાંગ સમવાયાંગ તે ઢાચણરૂપ છે.

ઉપસ્થિતના એ પ્રકાર

અહીં પ્રભુ વીરની પરિપદમાં અગિયારે ગણધરોની જોડે ૪૪૦૦ શિષ્યો હતા તે સર્વેએ પ્રદક્ષિણા દીધે નિષ્કાર લીધી નથી, એટલે એ સર્વ અનુપસ્થિત છે, તો પણ તે સર્વને એક સરખો સંદેશો આપ્યો છે. કયો ? તો કહે છે કે-જગતના જીવોનું થતું જે લૂટારાપણું તે

બધ પ્રા । તેમા હપચિતના બે પ્રકારે છે ૩૦લાં હુકમને માનીને અમનમા મૂકે ટલાં હુકમને માને ખરા પણ અમનમા ન મૂકે ગૌતમાદિ અગિયાર ગણધરોએ હુકમને માની છએ કાયની એવ વિ । ધનાને બધ પ્રી અને આનદાદિ શ્રાવણેએ હુકમ માયે ખરા પણ આચર્યો નહિ જેણે હુકમ માન્યો માભણ્યો અને દોષર પણ માર્યો તેવાઓને હુકમ પાડે કરવો મ ? તો કહે છે કે-તેવાઓને પણ પ્રભુ નીકે મદેગો આપ્યો, એટલે જે ગૃહસ્થપણમા લા છે તેમને પણ મદેગો આપ્યો જેઓ દહના લાગી નથી તેમને પણ મદેગો આપ્યો

નિનકરૂપી અને સ્થવિનકરૂપી માધુ

ધ મા જેનુ ચાલતુ હોય તેનો હુકમ સર્વ માને ખરા, પણ જે વર્ધના છોડગને હુકમ ? તો ન પણ માને અહીં ધરમા હુકમ ચાતે એમ કહેવાય જતા બે વર્ધનો છોડશે ન માને તેથી ધરમા હુકમ નથી ચાનતો એમ ન જ કહેવાય, કારણ કે જે હુકમને જ મમજતો નથી તે માર્ને નહિ અને અમલમા પણ ન મૂકે તેમા નનાઈ નથી તે માટે કહે છે કે-માધુ બે પ્રકારે છે નિનકરૂપી તે નિરુપાધિક અને સ્થવિનકરૂપી તે સોપાધિક છે આવા બે પ્રકારના માધુઓને આ જ મદેગો આપ્યો

આ તો ગાહા ટાપી જેવો હુકમ

જેઓને નિરોધ મદારાજની પામે તેનુ દેય તેને તો આ હુકમ માયે જ છટકેને ? તો કહે છે કે ના હવે જે ગરુ હી મારી । વાળા દોષ મયોગનાળા મયોગ સિનાના દોષ તે મવ માટે આ હુકમ પ્રભુ નહિ ક માવેના જ હવે આ બધુ મગ્વાની પ્રભુ સરને હી જર ? તમો કેવો છે તે જોયા સિના મી । હુકમ જ ક માવવો તે ગા । દાથી જેનુ ગણાય એવો દાથી મદારાજ L નોમ નેન દબે અને એમ ખી નીતે પ્રવતે મદી ગા ની નીતિ નિ પ । દેય જ તેને

સ્વપરનો વિવેક હોતો નથી. નિર્વિવેકપણાને આદ કરીએ તો ત્રીતગગ મહારાજની પ્રવૃત્તિ પણ તેવી જ છે. એટલે સ્વ-પર કે સોપાનિક નિરુપાધિક્ષણાને જોતા નથી. જગતમાં લૂટારાપણુ અંધ ધાય તે જ તત્ત્વરૂપ તેમના મનમાં છે.

જૈનશાસનમાં જ છએ કાયતા લૂટારાપણાના ત્યાગનો ઉપદેશ હવે તત્ત્વ એ શી ચીજ ' જેમ જુગારી જુગરામાં જ તત્ત્વ માને. ચોપટમાં જ તત્ત્વ ગણે તેમ આદીં આ મદેશો તત્ત્વની સાથે સત્ય વસ્તુ છે. એવા સત્યના ઓળખવાવાળાઓ તો ઘણા આવે અને બોલતા કોને નથી આવડતુ ' જેમ બોલતા સર્વને આવડે ખરુ, પણ હિસાબ નહિ આવડનારને હિઆખ પ્રજાય તો તે ન જ બોલે. કોડે કે જગતમાં બંકના સર્વને આવડે પણ બોલતા તો ન જ આવડે. આ સત્ય સંદેશો તો જગતમાં બીજે કોઈ ન જ બોલે છએ કાયતાં અ ગે થતું લૂટારાપણું જણાવી, મનાવી તેનો ત્યાગ તે અ ગે ઉપદેશ બીજા કોઈ પણ શાસ્ત્રમાં કહેવાયેલ નથી પણ જૈન શાસનમાં જ છે. અને તે અ ગે સુધર્મસ્વામીજીએ જંબૂસ્વામીજીને જે કહ્યું તેની દીકા શીલાકાંચાર્યજી શી રીતે કરશે તે અંગે જણાવાશે.

વ્યાખ્યાન : ૪૩

ગૌતમસ્વામીજી અને સુધર્મસ્વામીજીની એકસરખી વાચના

શા સૂત્રકાર મહારાજ શ્રીમાન સુધર્મસ્વામીજી મહારાજ ભવ્યજીવોના ઉપકારાર્થે મૂળમાં આગળ જણાવી ગયા તેવી જ રીતે દીકરાકાર શ્રીમાન શીલાકાંચાર્યજી મહારાજ આચારંગ સૂત્રના ચોથા અધ્યયનની દીકામાં જણાવી ગયા કે સે વેમિ અર્થ આ પ્રમાણે છે. ' સે વેમિ ' એટલે શુ ? તે હું કહું છું. માગધી ભાષામાં સેનો અર્થ તે થાય. અહીં " તત્ " શબ્દના અર્થમાં ' સે ' લઈએ, અથ શબ્દના અર્થમાં સે લઈએ તો શો અર્થ થાય ? તે બંને

અર્થો અહીં દીગમર જણાવે છે પણ મા મટે છે ગણધરો કાણુ ગણધરોને ન અગો ચવાનો અધિગ છે ગણધરોમા જેમ મરખા બુદ્ધિરાણીઓનો પાર્થ એમ મખી ગીતે નીમ્મે તેમ અગિયાર ગણ-ધરાની દેશના એમમખા અધિગ નાગી છે તેથી ગૌતમમખામીજીની વાચના અગે ભગનાન મુરમ્મસ્વામીજીની વાચના એમમખી હોય છે જેમ ભગવતીસૂત્રમા હે ગાયમા અને જ્ઞાતાજીમા હે મુરમ્મ ।’ આ ગીતે વાચનાઓ ચાનેલી છે તેથી બને એમમખા અધિગમમા હોય છે અહીં બનેમાથી નાઇ પણ બોને તે મટે છે કે સેત્રેમિ એને સોડહમ્’ એને અહીં ‘અહમ્’ ક્યાથી લીડુ ? વન ખરી પણ ‘ઘ્રીમિ’ એટલે હુ એ અર્થને મ્હેના અહમ્ શબ્દ લેવો પડે અને તેથી મહી ‘સોડહ ઘ્રીમિ’ એમ મ્હીને તે હુ બોલુ હુ એમ કે છે અહીં મોનાના સિથો આગળ મ્હેનુ તેમા વગી ‘તે’ હુ’ એ બલુ મોનીને કામ હુ ? વાત ખરી પણ હુ જ્યા મ્હેના હુ તેથી વસ્તુસ્થિતિનો નિશ્ચય મ્હીને હુ મ્હે હુ

આપ્ત એટલે ભરોનાદાન પુરુષ

હુનિયામા આપ્તને એટલે ભરોના ન પુરુષને જાણુવા માટે મ્હે નિન પેલુ નથી મૂખને ડિગ પેલુ નથી આ તે ભરોમાદાર અગે મૂખને ઓળખવા શાથી ? તો શામ્મર જણાવે છે કે— હુનિયામા આપરે અભિષેય વસ્તુ યથાસ્થિત ચો જાનીતે ” એટલે મ્હેવા ચોખ પમથો યથાસ્થિતપણે જણાવે પછી બોલે તે જ ભરોસાદાર ગણાય આજમાલ હુનિયામા બધા માણુઓ અધિગરી થતા છવ્વે છે પણ તે અધિકારીઓ મે બાલુનુ જોધને દેમનો આપે વાગપ્રતિવાદીનુ નચી, મામજી પોનાની સુદ્ધિ માથે દુનના મ્હીને પછી જ જગમે ટ—સુમદો—આપે આપરે તો વગર જલ્લે કે માનજે સુમદો આપામે તેથી ભરોમાદાર ન જ ગણાઇએ ભરોમા ન તે ન ગણાય કે જે અથધી દનિ સુધીની તમામ બાનમી નાજીને પછી ન વસ્તુના નિલુયને નહેડે મર અહીં પણ આપ્ત—

ભરોસાદાર-ના લક્ષણુમા શાસ્ત્રકારે એ જ જણાવ્યું કે-જે વસ્તુ પોતાને જણાવવાની કે બોલવાની છે તેને અથથી ધૃતિ સુધી જાણે, પછી યથાવસ્થિત જાણે એટલે કહેવા યોગ્ય વસ્તુને સત્યપણે પ્રથમ જાણે, પછી જણ્યા પ્રમાણે જ કથન કરે તેનું નામ જ આપ્ત આવા પુરુષોના વચનો સર્વને કબૂલ કરવા લાયક થાય.

ગૌતમસ્વામીજીનું અભિમાન નહિ પણ

તીર્થંકર મહારાજની સ્તુતિ

અહીં ગૌતમસ્વામીજી પોતાની આપ્તપણાની સ્થિતિ જણાવવા માટે શિષ્ય આગળ કહે છે કે તીર્થંકરની સેવાથી જેમ માર્ગ પામ્યા અને જે રીતે માર્ગ મેળવ્યો છે એટલે તેમની પાસેથી જેવી રીતે પામ્યા છીએ તેવી જ રીતે કહું છું. એટલે ગૌતમસ્વામીજી કહે છે કે “ સોઽહં વ્રવીમિ ” તે હું કહું છું. અહીં તત્ શબ્દ પ્રથમની વાતના આગળ કરે છે. ‘ તે ’ શબ્દ પ્રથમની વાતના પરોમર્શ વિના કામ નથી લાગતો. અહીં તત્શબ્દનો પરોમર્શ શી રીતે? જે હું તીર્થંકર મહારાજના વચનથી સંપૂર્ણ તત્ત્વોને જાણી શક્યો છું એવો જે સંપૂર્ણ તત્ત્વોને જાણનાર હું ગૌતમ કહું છું. અહીં કહેવાશે કે ગૌતમસ્વામીજી ઘોડે જ ચઢ્યા તે? એટલે અભિમાન-માં આવ્યા તે? તો કહે છે કે-ના, આમાં ઘોડે ચઢવાનું નથી પણ તીર્થંકર મહારાજની પ્રશંસા છે. જે તીર્થંકરના વચનને આધારે જ હું પામેલો છું અને તેના નિશ્ચયથી શકાવગરનું. ન્યૂનતાવિનાનું, વળી સંપૂર્ણ એવું જે છે તે જ હું કહું છું. અહીં શ્રદ્ધેય વચનના હેતુ તરીકે આ બધું છે. અહીં સંપૂર્ણ સત્ય શકા વિનાનું જાણનારા તમે છો. તે સંપૂર્ણ સત્ય નિશ્કપણે જાણવામા મારું પોતાનું સ્વાતંત્ર્ય નથી પણ ખુદ તીર્થંકર મહારાજનો પ્રતાપ છે. આથી તીર્થંકર મહારાજની સ્તુતિ થઈ, નહિ કે પોતાનું અભિમાન.

તીર્થંકર મહારાજના વચનોનો જ અનુવાદ કહે છે હવે ‘ તે હું તમોને કહું છું. ’ તે કોણ? જેણે તીર્થંકર મહારાજની સ્તુતિ કરી.

રાજના વચનથી સપૂણુ જ્ઞાન થયેન છે તે જ હુ કહુ છુ આટલુ
મધુ લાસુ બોનીને શુ મમ ? ‘ પીનો દેવદત્તો દિવા ન મુકે ’
એટલે લકપુષ્ટ રરીરનાગો દેવ ત દિવસે ખાતો નથી એટલે અર્થાપત્તિથી
મહેજો મમજાવ કે ગત્રિએ ખાવ છે અને તેમ ન હોય તો પુટપણુ ન
મબને પણુ મર્વજીવો મર્થાપત્તિથી મમજનારા પોતા નથી તેમ અહીં
પણુ તીર્થ કરના વચનને આધારે જ ગૌતમ-નામીજી બોનનારા છે
તેથી અર્થાપત્તિથી હુ પ્રભુના વચનોને આધાર બોનનારો છુ એટલે
હુ વિશ્વામપાત્ર છુ એમ આવી જાન છના જોઓ ન મમજો તે માટે
કહે છે કે-હુ શ્રદ્ધેય છુ મારુ મહેતુ માનતો અહીં શ્રદ્ધેયપણ
પોતાપણુને આધીન નથી ખાના મારુ વચન માનવા લાયક છે,
માનતુ જોઈએ હુ શ્રદ્ધેય જ છુ, આ મધુ બોને ખરા જા કયું
શુ ? મારા તરીકે જે તમે વચન માનના હા એટલે મારી મન તતાએ
કે મહિમાએ માનના હો તો માનવાનુ નથી અહીં ધડીમા મેતુ
છે કે માનો, વળી મા । તરીકે ન પણુ માનો એમ કેમ ? અહીં જે
સપૂણુ પદાર્થને જણાવના વચન છુ હુ તે મારા તરીકે મહેતો
નથી પણુ તીર્થ કર મદા જાના વચનોનો અનુસાર મગને મહુ છુ
એટલે મારા ધમ્મુ મહેતો નથી આમ ગૌતમ-નામીજી તથા
સુધર્મ-આમીજી મહે છે

સ્વરૂપમા ગૌતમ-નામીજીનુ પદા અર્થાપત્તિથી

તીર્થ કરનુ જ વચન

તે અહીં મત્ત સપૂણુ નિશ્ચય આનુ જે વચન મને તીર્થ કરથી
જાણુના મારુ છે તે જ મહુ છુ મહી સ્વરૂપમા વચન માનવાનુ
ગૌતમ-નામીજીનુ પદુ બાવાયમા નો અર્થાપત્તિથી તીર્થ કરનુ જ
વચન માનવાનુ હશે છે અહીં તીર્થ કર મદાગજના વચનથી તરવને
માનનારા હ કહુ છુ કે તેમનુ મહેતુ તરવરૂપ વચન તમારે
માનવા લાયક છે તે હુ તમોને મહુ છુ અહીં ઇશીસિ’ એક જ
પ મહેન પેન તો પણુ સાવન એટલે અતીત અનાગતના તીર્થ કરો

કહે છે તે હું કહું છું એટલાથી જ ચાલત. છતાં 'તત્' શબ્દ મૂકીને કામ શુ ? તીર્થ કરતા વચનથી તત્ત્વને માનનારો તત્ત્વને સંપૂર્ણ સત્ય અને નિઃશકપણે માને એમ જણાવ્યું છે, તેવી જ રીતે બીજા પ્રકારે કહે છે કે જૈન દર્શનદ્રારો જેમ પોતાને અનુસરનારાઓને ઉપદેશ આપે છે તેવી જ રીતે દરેક મતવાળા અહિંસાદિ પાત્ર વસ્તુઓ પવિત્ર તરીકે કહે જ છે. ખુદ હરિભદ્રસૂરિજી જણાવે છે કે-દરેક મતવાળાને એ કહેવું પડે છે કે હિંસા, જૂઠું, ચોરી, સ્ત્રી અને પરિગ્રહ તે પાપરૂપ છે, છોડવા લાયક જ છે. આમ દરેક મતવાળા બોલે છે ખરા. પણ ફરક ક્યા ? તો કહે છે કે જગતમાં કપની શુદ્ધિવાળા સર્વ ધર્મો હોય તે સર્વમાન્ય.

સાચા સુવર્ણની કપ, છેદ તેમજ અગ્નિથી પરીક્ષા

જેમ સુવર્ણની પરીક્ષા માટે કસોટી ઉપર કપ આવે તો જ તેને સુવર્ણ માને. પિત્તળ કે ત્રાખા ઉપર સુવર્ણ હોય એટલે બનાવટી ઘણીના ઉપર કપ લાવવા સુવર્ણ જોઈએ. તેમ દરેક મતવાળાને કપ પૂરતો તો ધર્મ રાખવો જ પડે. કપરૂપ પદાર્થમાં જ્યાં છીણી મૂકવામાં આવે તો મઢેલા કે રસેલા હોય તે ન ટકે નક્કર હોય તે જ છીણી લાગતા સુવર્ણરૂપે ટકી શકે. રસેલા કે મઢેલા સુવર્ણો કપમાં ટકે પણ છીણીમાં ન ટકે. ઇતર મતદ્રારો તો કપમાં નીકળી જાય પણ કેટલાક મતો તમારા જ સંસર્ગમાં રહેલા હોય. જેમ નિહનવો તે કપમાં ચોખ્ખા નીકળશે, છેદમાં જાઓ તો આચારો પણ એ જ બોલશે. મહાવ્રતના આચારો કે સાધનો પણ તે જ બોલવાના. જમાલિ કે ગૌશાળા સરખા કપ કે છેદમાં નાપાસ નથી જ થવાના એટલે તેવાઓમાં ફરક ક્યાં પડવાનો ? તો કહે છે કે-તત્ત્વવાદમાં ફરક પડે. અગ્નિમાં નાંખવામાં આવે ત્યારે તો સોનાની લગડી જ ટકે પણ રસેલું, મઢેલું કે ભેળસેળવાળું પણ સુવર્ણ ન જ ટકે. ચોખ્ખે ચોખ્ખું હોય તે જ રહે. ખરેખર સુવર્ણ જ ભઠ્ઠીમાં રહે.

દક્ષિણવાદના પરિણામે ગોટાળો

અહીં દિમાક્તિની નિરતિવાળા એટલે નિમેષનાળા આચારવિચારને પ્રશ્નવાળા હતા છતાં માન્યુ શું ? તત્ત્વવાત્ની અપેક્ષાએ દક્ષિણવાદના જિતયા એટલે દાણુમા ઉપજે અને દાણુમા નાશ પામે બૂખ્યો દાણુ થાય અને ખાય નહિ બીજો ! એક જ દ્રવ્યની અદર તેને અનેક ગુણો કે પર્યાયોનો મમાવેશ કરવાનો વખત જ ન આવે જમાલિના અંગે જેમ ‘કહેમાણે કહે’ એમ ન માને તેથી આશ્ચર્ય સર્વ તત્ત્વોમા ગોટાળો જ થાય ક્ષણ જૈન મનવાળો હોય તે જ એમ બોલી શકે કે ‘તે હું’, એટલે અતીત અનાગતકાળને માનનારો હોય તે જ એમ બોલી શકે કે તે જ હું’ અહીં જૂત અને ભાવિના પર્યાયરૂપ આત્માને જાણે કે માને તે જ બોલી શકે અર્થાત્ પ્રજુની પાસેથી જે તત્ત્વોને હું પામી શક્યો હતો તે જ હું ગૌતમ કે મુદ્ધર્મસ્વામી કહું છું જે દાણે દાણે દ્રવ્યનો નાશ માનનારા છે તેમનાથી આ રીતે બોલી શકાય જ નહિ

બૌદ્ધમતનું ખંડન

સમ્યક્ત્વની કે મિથ્યાત્વની દ્રષ્ટા પણ આ જ આત્મામા હતી વળી તીર્થંકરના વચનથી મપૂર્ણ તત્ત્વ પામી જે હાદ્યાગીની રચના કરી તે પણ આ જ આત્મામા હતી અર્થાત્ શ્રોતાવમારૂપ જે આ આત્મા છે તે જ આ છે આથી ‘તે હું’ એમ ગૌતમમત્વામીજીએ કહ્યું અહીં બૌદ્ધોએ માને ન જે દક્ષિણપણુ તે જગતમા છે નહિ ચાલ્યું નથી તેમજ ચાલવાને યોગ્ય પણ નથી મળ્યું કે આત્માને જ્ઞાન જ ન થાય જેમ એક સમ્મ બોલે તેમા મમયો અસપ્પાતા હોય પછી તે દાણુવા મા તો નાશ પામે તેથી બીજો મામળો નહિ પછી તેનું જ્ઞાન પણ ન થાય ઉપદેશ પણ ન જને અહીં બૌદ્ધમતનું ખંડન થાય કેવી રીતે ? તો કહે છે કે પ્રથમ મે બાર અંગો મ્હા છે અર્થાત્ નણુ અધ્યયનો કર્યા તે જ હું બીજો નહિ તેના અંગે જણાવના કહે છે કે-તે જ હું કહું છું એક જાતું જણાવના કહે

છે કે તીર્થ કરના વચનો પામીને જે કહેનારો અને બીજા બાબુ આર અંગને કહેનારો અને ત્રણ અધ્યયનો કહીને કહેનારો તે જ હું. અહીં ગૌતમસ્વામીજી શિષ્યોમાં પોતાના વર્નાવ દ્વારા છાપ તો એવી પાડી ચૂક્યા છે, છતાં શબ્દથી પોતે 'તે હું' એમ કહીને કામ શું ? અને તેથી તેની દીક્રા ન પણ કરીએ એમ દીક્રાકાર કહે છે, કારણ કે ખુદ પ્રભુ વીરથી પ્રતિબોધ પામેલા આ ગૌતમસ્વામીજી છે.

સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિરૂપ તત્ત્વ જણાવનાર તત્ત્વ શબ્દ

તેથી અહીં સે નો અર્થ તત્ત્વ શબ્દમાં લેો. અહીં તત્ત્વ શબ્દનો અર્થ તે કરવો. અહીં સ શબ્દથી ગૌતમસ્વામીજીનો સંબંધ નથી. ક્ષણિકવાદનો પણ સંબંધ નથી કારણ શ્રદ્ધાને અંગે જે આ શબ્દ હોય તો દરેક અધ્યયનમાં તે હોવો જોઈએ. ક્ષણિકવાદને અંગે આ સે શબ્દ હોય તો બીજા અધ્યયનોમાં તે શબ્દ કેમ ન બોલ્યા ? આથી ગૌતમસ્વામીજીના અરૂપના માટે કે ક્ષણિકવાદના ખડનને માટે તે સે શબ્દ છે એમ મનાય નહિ, તો પછી તે સે શબ્દ કોના માટે ? તત્ત્વ શબ્દ નપુંસકલિંગવાળો અહીં છે 'તે વાત' હું કહું છું. અહીં તે વાત એટલે જે વાત. એટલે કઈ ? તો કહે છે કે-હૈ મહાતુલાવ ! જે પદાર્થની માન્યતા કરવાથી સમ્યક્ત્વ થાય તે પદાર્થ તત્ત્વરૂપ છે તેને જ હું કહું છું. અહીં યત્ અને તત્ત્વ શબ્દનો પરસ્પર સંબંધ છે. દુનિયામાં જે ડાહ્યો તે કામકરદો અને જે કામકરદો તે ડાહ્યો. આથી અહીં 'જે તે' શબ્દો પરસ્પર સંબંધવાળા છે. અહીં તે વાત કહું છું. એમાં તે કઈ ? તેના અંગે જણાવ્યું કે- જે તત્ત્વની શ્રદ્ધા કરવાથી સમ્યક્ત્વ થાય તે જ વસ્તુ કહું છું. અહીં છેવટે તત્ત્વ શબ્દ સ્વરૂપ માટે, ક્ષણિકવાદ માટે ન રહ્યો પણ સમ્યક્ત્વના કારણરૂપ જે બને તે તત્ત્વને જણાવનાર આ તત્ત્વ શબ્દ છે.

સર્વકાળના તીર્થ કરોની એક સરખી પ્રરૂપણા.

હવે જેને માનવાથી સમ્યક્ત્વ થાય તેવી વસ્તુ કહો છો, પણ આ વાક્યથી જૈન શાસનનો આખો પાયો માર્યો બન્ય છે, ગણધરપન્નકે

તત્ત' પ્રાપ્ત જ્યાએ કહેવાય નથી, પણ " જિનપન્નત્ત તત્ત " "કેવ
લિકહિઓ સુહાવઓ ઘમ્મો એમ જિનેશ્વરે કહેવા જ તત્ત્વો છે તે
વાજબી નહિ રહે વાત ખરી, પણ હું તત્ત્વ' શબ્દના અર્થમાં
આગળ જણાવી ગયો હતો કે જે હું મહુ છું તે તીર્થદર મહા
રાજના વચનના આધારે જ મહુ છું અહીં જે તત્ત્વ મમ્યક્ત્વના
કારણરૂપ છે તે અહીં ગણધરો પોતાના ધરતુ મહેના નથી પણ
ખુદ તીર્થદર મહારાજે મહેવ મહે છે અહીં અતીત મળમા થયેના
અને વર્તમાનકાળમાં વિદ્યમાન છે તેના તીર્થ કરો તેમજ જે ભવિષ્ય
માં પદ્મનાભાદિ તીર્થ કરો થવાના છે તે મર્ત તીર્થદરો આવી
રીતે પ્રરૂપણા કરે છે એટલે વર્તમાન કાળના તીર્થદરો આ પ્રરૂપે
છે એ વાક્ય વાજબી ગણાય પણ જૂન અને ભવિષ્યના તીર્થ કરો
માટે આ પ્રરૂપે છે ' એ વાક્ય એ વાજબી ગણાય ? આ વાત
તમે મૂળમાં પણ મહી ગયા છો દીકામાં તે ત્રણને વર્તમાનમળ શી
રીતે જોડ્યો ? જૂનના મહી ગયા, ભવિષ્યના મહેતો એમ મહે તો
દીક પણ આ નસે કાળના મહે છે એ શી રીતે ? અતીતકાળની
ત્રણને બેગા મ્યાં અને ક્રિયાપ મા "પ્રરૂપે છે" એમ વર્તમાન કાળનું
ક્રિયાપદ કેમ ?

વ્યાકરણ અંગે પ્રશ્નનું સમાધાન

અહીં હાન જૂન કે ભાવિના તીર્થ કરો વિદ્યમાન નથી એ વાત
ખરી પણ ધાતુને મળની પ્રત્યયો લગાડાય છે ગોમાત્ર માસીત્ '
એટલે જેની પાસે ગાયો છે તે ગોવાળિયો બસ ધાતુના આગળ
જૂતકાળનો પ્રત્યય લગાડ્યો તેની અપેક્ષાએ છે અને આપણી અપે
ક્ષાએ હતો એ માળ લીધો અહીં જે અતીતકાળની અપેક્ષાએ અને
ભવિષ્યકાળની અપેક્ષાએ પણ જે વર્તમાન લીધેતો છે તે તે કાળની
અપેક્ષાએ જ વર્તમાનમળ લીધો છે આ મર્ત આની રીતે પ્રરૂપણા
કરે જૂતકાળના તીર્થદરો કેટલા ? તે મર્ત એમ મરખા પ્રરૂપણા
કરે છે કે મતબે દોષ ? તેવી જ રીતે ભવિષ્યકાળના તીર્થ કરો કેટલા ?

વળી તે સર્વ સરખા મતવાલા કે તેમાં મતભેદ ખરો? તે વિગેરે ટીકાકાર મહારાજ અત્રે જણાવશે.

વ્યાખ્યાન : ૪૪

ભગવાન્ વીર મહારાજની પ્રશ્નણા જ કહું છું

શા સ્વકાર મહારાજ શ્રીમાન્ શીલાંકસૂરિજી મહારાજ આચારાંગસૂત્રની ટીકા કરતાં થકા ચોથા અધ્યયનનું પહેલું સૂત્ર સમજાવતાં આગળ જણાવી ગયા કે ભગવાન્ ગૌતમ સ્વામીજી અને સુધર્મસ્વામીજી જેવું કહે છે તેજ હું કહું છું. ભગવાન્ સુધર્મસ્વામીજી જ'ખૂસ્વામીને કહે છે કે 'તે કહું છું.' 'સે વેમિ' એટલે શું? ભગવાન્ વીર મહારાજની પ્રશ્નણા જ હું કહું છું. ભગવાન્ વીર મહારાજની પ્રશ્નણાને જાણનારો કોઈ ખીન્ને જ હતો અને હું કોઈ ખીન્ને જ છું એમ નહિ.

ગોશાળાનો પરિમતવાદ(?)નો પડદો

ગોશાળાની અપેક્ષાએ ગોશાળાનો મુખ્ય મત પરિમતવાદવાળો હતો. જેમ ખીજ મતવાળાઓને ઈશ્વરનો અચાવ કરવા માટે લીલો પડદો કરવો પડે છે, તેમ ગોશાળો પોતાની જાતના-કુળના અચાવ માટે-ભિક્ષાચરણાના અચાવ માટે પરિમતવાદનો પડદો આડો કરતો હતો. આવી રીતે પરિમતવાદ એ લોકોએ આગળ દરેકો હતો. આપણે પરિમતવાદમાં છીએ જ નહીં.

‘હું’ અહંકારદર્શક નથી

હવે ભગવાન્ સુધર્મસ્વામીજી તેમજ ગૌતમસ્વામીજી જે ‘હું કહું છું’ વગેરેમાં હું શબ્દ વાપરે છે તે પોતાના અહંકારને માટે નહીં પણ ક્ષણિકવાદના નાશ માટે કહે છે.

પ્રશ્નો અને તેના ઉત્તરો

પ્રશ્ન તીર્થ કર મહારાજની દેશના પહેલા પહોરે હોય અને બીજા પહોરે ગણધર મહારાજ દેશના આપે તેમા શુ તીર્થ કર ભગવાન ચાખી ગયા ?

ઉત્તર શુ અનતયાનના ધણી ચાખી જાન ખરા ? ગણધર મહારાજ પાસે તીર્થ કર ને દેશના દેવગાવે છે તે શા માટે ? પોતાનું વીર્ય આનંદ નથી એમ નહિ જગતમા ગુરુશિષ્ય અને તીર્થ કર ગણધર એમા ફરક નથી, એ બંને એક જ તત્ત્વને કહેનારા છે એ બનાવવા અહીં તીર્થ કર અને ગણધરમા ફેર હોય તો શામન ચાલી શકે જ નહિ તીર્થ કર અને ગણધરમા એકમન પ્રવર્તતું હોય તો જ શામન ચાલી શકે તીર્થ કર મહારાજ નિરપણુ કરે છે તેમજ ગણધર મહારાજ નિરપણુ કરે છે

પ્રશ્ન એ બંનેના નિરપણુમા બંને ફરક ન હોય પણ પહેલા પહોરે આવેના અને બીજો પહોરે આવેના તેમની શકાતુ શુ થાય ? જુનધેવી ને ધેવી મહારાજ તત્ત્વની પ્રરપણા કરે તેમા ફરક ન જ હોય પરંતુ સસયનો છેદ ને કેવી મહારાજ કરી શકે તે જુનધેવી એમ કરી શકે ?

ઉત્તર ધેવી મહારાજ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનવાળા છે અને જુનધેવી મહારાજ પરોક્ષ જ્ઞાનવાળા છે તેથી તેઓ છદ્મચ હોવાથી તેમની પામેથી શકાતું સમાધાન થાય જ નહિ ગણધર મહારાજ આ સખ્યાતા બંનેની વાત જાણે એટલું જ નહિ પણ નિરપણુ પણ કરી શકે અમખ્યાતા બંનેની નિરપણુ કન્વાની વાત ગણધર મહારાજના જ્ઞાનમા રહેલી છે વળી એના અમખ્યાતા બંનેનું નિરપણુ કરે તેમ નહિ પણ ચોતા ને પૂછે તે સર્વનું નિરપણુ કરે છે

જગતમા મર્વ છે તેથી બધા પાંચો આધરૂપે આવી ગયા તત્ત્વનું નિરપણુ બંનેનું નિરપણુ એવી ગીતે કરે કે એને ધેવનાન

નથી એમ બીજા જાણે નાહ. આ હ્રદયસ્થ છે એમ જાણે જ નહિ એવી રીતે તેઓ તત્ત્વનું નિરૂપણ કરે છે.

સગર, બ્રહ્મદત્ત, સુભૂમ એ ચક્રવર્તી થવાના હતા, તે એમ કહેતા હતા કે હું ચક્રવર્તી છું? અને ચક્રીપણાને તેઓ શોધવા ગયાં હતા? નહિ જ. સૂર્ય હોવાના અસખ્યાતા ભવને જાણનારો અને શકાતું સમાધાન કરનારો હું તમને કહું છું તે જ હું.

પ્રશ્ન. આખું આચારાંગ શરૂ કરતા ‘સોઽહમ્’ કહેવું જોઈતું હતું. તો આ વચ્ચે કેમ કહ્યું? ૧-૨-૩ અધ્યયનમાં ‘અથ’ નહિ અને ચોથા અધ્યયનમાં ‘અથ’ કેમ કહ્યું?

ઉત્તર. પ્રથમ અધ્યયન શરૂઆતનું છે માટે ‘અથ’ ‘હવે’ ન કહેવાય. પહેલાના ત્રણ અધ્યયનો અનિષ્ટ નિવારણવાળા હતા. ચોથા અધ્યયનમાં આ ઈષ્ટપ્રાપ્તિ જણાવી. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રની પ્રરૂપણા જણાવી તેમ પહેલા ત્રણ અધ્યયનોમાં તો એકની એક જ વસ્તુ જણાવવાની હતી તેથી અથ કહેવાની જરૂર નહોતી.

“તીર્થકરોનું કહેવું જ સાચું” એ સમક્ષિત માનવું. શ્રદ્ધા એ જ સમક્ષિત કહે.

પ્રશ્ન : ભૂતકાળમાં તીર્થકરોએ કહ્યું, વર્તમાનમાં તીર્થકરો કહે છે તે કીક, પણ ભવિષ્યકાળમાં કહેશે તે કેમ મનાય?

ઉત્તર : તે તે કાળની અપેક્ષાએ વર્તમાનપણું લઈ કૃદન્ત કરવું પડે છે તેથી અહીં તે તે કાળનું વર્તમાનપણું લઈ વર્તમાન-કાળનો પ્રયોગ કર્યો છે. તે ભવિષ્ય તથા ભૂતકાળમાં પણ તેમજ પ્રરૂપણા કરે છે.

ક્ષાયોપશમિક ભાવ અને ઔદયિકભાવ

હવે જે જે મતવાળા પોતાના માલિકને કર્તાપણું માને તેને તીર્થકર તરીકે લઈ લેવાય નહિ તો અહીં ક્યા લેવા તે માટે કહે છે કે-સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુપણાને પ્રાપ્ત કરવાની કોઈ કર્મની પ્રકૃતિ નથી, પણ તે ક્ષાયોપશમિક ભાવથી જ પ્રાપ્ત થાય છે.

તીર્થ કરપણુ એ એક જ પદ ઔદયિ-ભાવનુ છે કર્મને
પર કરનામા દમવામા મિદ્ધ આચાર્ય, ઉપાચાર્ય ને માધુ-પણુ તે
ઔદયિ નથી

પ્રશ્ન ઔદયિ ભાવનુ તીર્થ કરપણુ તેને તમે પહેલુ મૂકે
તેનો અર્થ ગો ?

ઉત્તર જગતના સ્વભાવે તેઓને તીર્થ પદ આવેલુ છે
લાયિમ્પણુ તે પોતાના દ્વમની વાત, લાયોપગમિ પદ એ પોતાના
દ્વમની વાત તે પ્રમાણેનુ તીર્થ કરપણુ નથી પણ તીર્થ કરપણુ તે
જગતના સ્વભાવે જ આવે છે જગતના સ્વભાવે તીર્થ
ક્રુપમા આવતાની સાથે જ માતાને ચૌદ સ્વપ્ને આવે તીર્થ કર
મહારાજ કાળ કરે ત્યારે આમા જગતમા અધાર અને જન્મ થાય
ત્યારે નારખીમા સહે જ દાધમ સુધી અનવાગુ થાય એવા જગતના
સ્વભાવવાગુ તીર્થ કર પ છે

૧૫૮ કર્મપ્રકૃતિમા ત્રણ જ બ વ, સત્તા અને ઉદયે શુભ
૧૫૮ કર્મપ્રકૃતિમા ત્રણ જ પ્રકૃતિ એની છે કે જે બે શુભ
સત્તાએ શુભ અને ઉદયે પણ શુભ છે બાખીની ૧૫૫ પ્રકૃતિ બધે
અશુભ મત્તાએ અશુભ અને ઉદયે અશુભ છે પરંતુ આ ત્રણ બધ
મત્તા અને ઉદયે શુભ તી તેમ આહાર શરીર અને આહારક અ ગો
પાગ તે બધ મત્તા અને ઉદયે શુભ તે સવમના જેરે બાખી શરે
દગવી કો ને ફોરની શરે છે તે બે પ્રકૃતિ મયમ મૂળનૂત તથા તે
મયમ હેતુથી હોવાથી બધ ને મત્તાએ શુભ વગી તીજ પ્રકૃતિ તીર્થ કર
નામ મે તે પણ બધે મત્તાએ અને ઉદયે પણ શુભ જ છે આ
તીર્થ કરનામમર્મ શુભ જ છે તે બે મત્તાએ અને ઉદયે શુભ છે
અશુભ તો છે જ નહિ

અનતા તીર્થ એની વાતથી ઇતંગેને મૂઝવણ

અનુવિધ મધની આપના દાહાગીની રચના કરના । જે જે
ચર્ચ ગા તે ઇટના ? તો ખે છે —અનતા તીર્થ એ યદ્ય ગા

આ જગ્યાએ નહિ સમજનારા ઇતરે બિચારા કહે કે-જેનો તે તો અનંતા શબ્દ કીક લાગ્યો. તેથી જ્યાં હોય ત્યાં અનતા ને અનંતા શબ્દ ખૂબ જ વાપરે છે, એવું ભવિષ્ય કહેલું છે ને જેના સંસારનો આરો આવવાનો નથી તેવા મનુષ્યને અનતા તીર્થ કરો શબ્દનો અર્થ ન સમજાય. એવાનું ભવિષ્ય સ્વાભાવિક રીતે જ ખગડેલું સમજવું. આ ચતુર્વિધ સઘને સ્થાપનારા થયા તે તો નક્કી જ છે ને? ભલે તે ગમે તે રીતે સ્થાપ્યો. પણ સ્થાપ્યો એ વાત તો નક્કી જ છે ને ? હવે આ વર્તમાનમા ચતુર્વિધસઘ સ્થાપનાગ થયા તેવા ભૂતકાળમાં ન હતા તેનો પુરાવો શું ? વર્તમાનમા સ્થાપ્યું તો ભવિષ્યમા સ્થાપ્યું જ છે. આ બીજ છે તે નિર્વિવાદ છે. આ સંસાર અનાદિનો હોવાને લીધે દરેક અવસર્પિણી અને ઉત્સર્પિણીમા દરેક વખતે તીર્થ કરો થઈ ગયા છે. અનંતી અવસર્પિણીમાં અનતા થયા જ છે અને ભવિષ્યના અનંતા કાળમાં અનંતા તીર્થ કર થવાના છે, કોઈ પણ અવસર્પિણી અને ઉત્સર્પિણીમા એવીસ તીર્થ કરો યાય જ છે તેથી જે દરેક અવસર્પિણી અને ઉત્સર્પિણી અનતી થઈ ગઈ તેમાં તીર્થ કરો થયા અને જે અનંતી અવસર્પિણી અને ઉત્સર્પિણી થશે તેમાં પણ અનતા તીર્થ કરો થશે તે વિગેરે અધિકાર ટીકાકાર મહારાજ આગળ કહેશે.

વ્યાખ્યાન : ૪૫

અનિષ્ટ નિવારણ પછી ઇષ્ટપ્રાપ્તિની જરૂર

શ્રીમદ્ મહારાજ શ્રીમાન્ શીલાંકાચાર્યજી મહારાજ આચારાંગ સૂત્રના વ્યાખ્યા કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે પહેલાં, બીજા અને ત્રીજા અધ્યયનમા આ હવે અનિષ્ટ ક્યા કારણથી વળગેલું છે તે જણાવ્યા પછી તેને નિવારીએ કઈ રીતે એ અધિકાર જણાવ્યો, એટલે કે અનિષ્ટ દૂર કરવાનો અધિકાર જણાવ્યો. તેમાં

છટપ્રાપ્તિ જણાવવામા ન આવે તો તે સપૂર્ણ । જણાવ તેથી ચોથા અધ્યયનમા છટપ્રાપ્તિ જણાવી આ આત્માને છટ શુ છે ? આ આ આત્માને જ ગે ખરેખર આથે રહેનારી તથા જ વસ્તુ છે મમ્યગર્હન જ્ઞાન અને ચાગ્રિ અને તેમા અખડપણે રહેનારી સર્વકાળમા રહેનારી જે મુખ્ય નીજ તે મમ્યગર્હન છે એ મમ્યગર્હન પોતે સુદર છે અને જ્ઞાન તેમજ ચારિત્રને મુર બનાવે છે મમ્યગર્હન ન હોય તો જ્ઞાન અને ચારિત્ર સુદર બની શકે ન નહિ આ જ મમ્યગર્હન એ જ માની તદ્દા શી ? જિનેશ્વરનો અહિઆનો ઢેરે

સર્વ જીવોની જ્ઞાનત્યાગાળા જિનેશ્વરેવો

જગતમા જેટલા જીવો છે તેનો આ હક છે મર્ત જીવોને પાત્ર પ્રકારની આપત્તિ વગર નવાનો હક છે એકાદને પશુ કોઈપણ જીવને એ પાત્ર પ્રકારની આપત્તિમા મૂકાનો હક નથી જિનેશ્વર મહાગજ સર્વે જીવોની જ્ઞાનત્યાગાળા તથા તેમને જ્યાંનાવાળા કેમ કહેનાય છે ? બીજા એક પશુ મનનાજાએ કપયુક્ત હક સ્વીકાર્યા નથી એકાદને મારવો જળાત્કાચી આધીન બનાવવો, માણમા શખવો, પી । કરની અને મારી નાખવો એ પ્રકારનો હક એકાદને નથી આતુ નામ જ સમ્યક્ત્વ છે આને લીધે જ તીર્થ કરો તથા શુરુઓ તેમજ ધર્મનુ જોનો બહુમાન પ્રે છે જેઓ ચૌદ રાજનોકમા અહિઆનો આ હક કપૂન ન પ્રે તે નમસ્તિ નથી આ હક મ્બૂક્ષ કર તે જ મમકિતી જેઓ આ હકનો પ્રેરો પિટાવે તેઓ જ શુરુ જેઓ આ હકને પહેનવહેનો જાહેર પ્રે તે જ કેવ

અનતા તીર્થ કરોનો એક જ ઢેરો

શૌતમસ્ત્રામીજી તેમજ સુનર્મસ્ત્રામીજી કહે છે ક—આ ચૌદ રાજનોકમા પ્રેરોની અને હકની જે વાત હુ મુ હુ તે મારી પ્રપેલી નથી મારા રગની નથી પ્રેતો ત્યાર નુ તે મહાવીર મહા । જે પ્રેદી ? તો પ્રેદ છે કે—ના અતીનમળમા થયેના પર્તમાન કાળમા વિચસ્તા અને બરિખમા થનાગ તીર્થ કરો આજ પ્રેરો

પીટનાર થયા છે. થઈ ગએલા તીર્થકરે કેટલા ? ચક્રવર્તીની અપેક્ષાએ બમણા, પણ કાળનું અનંતપણુ હોવાથી અનંતા તીર્થકરે થઈ ગયા છે.

અપાર, અનાદિ, અનંત એ બધું શું ?

જેમા આપણી પૂરી શક્તિ હોય નહિ, જેનો આપણે પાર પામી શકીએ નહિ તેને અ જે આપણે અપાર શબ્દ વાપરીએ છીએ. આપણે જેનો પાર ન પામીએ તેને અપાર કહીએ. જગતમા અપાર શબ્દ કહેવાવાળાની જ ન્યૂનતા જણાવાય છે, તથા કહેનારમાં પૂરું જ્ઞાન નથી તેથી તે અપાર કહે છે. તમે પણ અપાર શબ્દ વાપરીને તમારી ન્યૂનતા જણાવી. તમે આદિ ન જાણવાથી અનાદિ કહો છો તે તમારા જ્ઞાનમા ન્યૂનતા છે. કાંઈ આદિ જાણો છો ખરા ? જે અનાદિ તમે કહો છો તેમા તો તમે સર્વને દગો છો. તેમ ભવિષ્યમાં તીર્થકરે અનંતા છે તેમ ભવિષ્ય પણ અનંતો છે. તમારા જ્ઞાને તમે છેડો જાણ્યો છે ખરો ? જે છેડો જાણ્યો નથી તો અનંતા કહી શકો-જ નહિ જેનો છેડો નથી તે અનંત કહેવાય છે. અહીં અનાદિ ને અનંત આ બે શબ્દો જગો જગો પર વાપરો છો તે તો તમારા જ્ઞાનનો ઢઢેરો છે.

ઘડિયાળના વલયાકારમાં આદિ ને અંત કયાં ?

અનાદિ ને અનંત શબ્દો અને અનાદિઅનંત શબ્દ વાપર્યા છે તે તો જૈનોએ જ. જૈનો કબૂલ કરે છે કે “ અમારું જ્ઞાન પહોંચ્યું નથી અને અમારું જ્ઞાન પહોંચ્યું હોય તો અમે છેડાને શોધી કાઢત પણ તેમ નથી. ” આવું કેટલાકો જૈનોની વિરુદ્ધમાં ભરમાવે છે. હવે આ ભરમાવેલું ક્યા સુધી રહે ? જ્યાં સુધી તે જગો જાણનારો ન હોય ત્યા સુધી તે રહે. ઘડિયાળના વલયાકારને સંપૂર્ણ જાણ્યો છે અને દેખ્યો છે, તેમા એની આદિ અને અંત કયા છે તે કોઈ કહે છે ? જે ચીજ આપણા જોવામાં ને જાણવામાં આવી હોય તેની આદિ ને અંત કહેવા જ જોઈએ એમ

નથી જેમ પદાર્થ અનાદિ ઇ તેમ જ્ઞાન પણ અનાદિ જાણવાવાળું છે જેમ પદાર્થ અનંતા ઇ તેમ જ્વલજ્ઞાન પણ અનંતવાને જાણવાવાળું છે તેમા લેશ માત્ર ૬૫ જ નથી એક એક મમય વર્તમાન બનેલો હોય તે જ અતીત જોવાનું જે વર્તમાનપણાને પામશે તે અનાગત એમ વર્તમાન ઉપર અતીતનો અને ભવિષ્યનો આધાર ને વર્તમાનપણા તે આદિ ને અતવાળું ઇ તેમ ચાલુ મમય પણ આદિ ને અતવાળો છે જે વર્તમાન કાળના મમયમા આદિ ને અતવાળી વસ્તુ છે તેનાથી ભવિષ્યનો મન તો કાળ મન્યો શી રીતે ? અને અતીતકાળ બધો શી રીતે ? જે વનમાનપણ વસ્તુ અનાદિકાળથી વર્તુ - પછી બને તે આદિ ને અતવાળું હોય જા ને વર્તમાનપણ વર્તુ અને પ્રવર્ત મનાદિકાળથી પ્રવર્તે છે અને અનાદિકાળ પ્રવર્તે તેથી ભવિષ્યકાળ ને તેમજ અતીતકાળને અનંત કહેવાય છે

કાળનું અનાદિ-અનંતપણું

જેઓ જાણે અનાદિ ન માગે તેને માથે જવાનું હારી છે ઇશ્વરને, હવે તો અનાદિ માનવા જોઈએ ને ઇશ્વર અને હવ તારેય નવા થયા નથી માનવા, તેથી અનાદિ માનવા જોઈએ પ્રાગ્ભાવને અનાદિ માગે છે પ્રવર્તમે અનંત માને છે આ બે શબ્દો સૂચક જ છે મહી તીર્થ તું અનાદિપણ બતાવવા માટે ઇશ્વરને મનાદિ તથા ધર્મને અનાદિ માનવામા ના પાડો પણ મળને મનાદિપણ માનવામા મહપણ ના પાડી શકે તેમ નથી ચાકે તો નૈસર્ગિક હોય નારિત્ત હોય કે ગમે તે હોય તેમજે મળને તો અનાદિ માનવો જ પડો દરેક મનવાળા મળને અનંતો માને છે અને ભવિષ્ય અનંતો માને છે તેવી રીતે ભવિષ્યમા થવાવાળા તીર્થ કેમ પણ મનતા મનવા પ શે, તેમ અનંતા તીર્થ દરે અતીતકાળમા થઈ ગયા તે પણ માનવુ પડે વર્તમાનકાળ અનંત કેમ નહિ ?

૫૧મી અપ્રમય તેજમય, વાકિકાય અને વનમ્પતિમાન જે પાચ

કાયનાં શ્રવેને આવી રીતે શ્રવવાનો હક છે. કેવી રીતે ? ખીજની આધીનતા વગર, ખીજ પમાડ્યા વગર, દુષ્ટ દીધા વગર, તાડના ક્યાં વગર શ્રવવાનો હક છે. આવો દેવે ત્રિકોટનાથ તીર્થ કરે દેવનો જ છે. ભૂતકાળનું અનાદિપણું હોવાથી, ભવિષ્યકાળનું અનંતપણું હોવાથી ભૂતકાળ ને ભવિષ્યકાળના તીર્થ કરાની વાત જણાવીને વર્તમાનકાળ કોણી દીધે તેનું નું ? અહીં અતીતકાળનું અનાદિપણું હોવાથી ભવિષ્યનું અનંતપણું હોવાથી અનંતા જણાવ્યા તેમ વર્તમાનને પણ અનંતા શબ્દ લગાડવાનો નથી. અહીં વર્તમાનને એટલા માટે જુદો પાડ્યો કે વર્તમાન તીર્થ કરે કોની અપેક્ષાએ ? જે વસ્તુને જે માણસ કહેતો હોય તેને માટે વર્તમાનકાળ. ભૂત ને ભવિષ્યનું અનંતપણું સર્વપણે સરખું પણ વર્તમાનની સખ્યા સરખી નથી તે કેમ ? જેમ ભગવાન આદીશ્વર પ્રભુ વિચરતા હોય તથા ભગવાન અજિતનાથ પ્રભુ વિચરતા હોય તથા મહાવીર ભગવાન વિચરતા હોય તો તે અપેક્ષાએ જ વર્તમાનના તીર્થ કરે ગણવા અને તે વખતની અપેક્ષાએ જ વર્તમાનના તીર્થ કરે ગણાય.

વર્તમાન કાળમાં ઉત્કૃષ્ટથી તીર્થ કરેની સખ્યા ૧૭૦

વર્તમાન કાળ પ્રરૂપણા કરનારની, વ્યાખ્યા કરનારની પ્રરૂપણા પર આધાર રાખે છે તેથી તેનો નિયમ નહીં. તેથી વર્તમાનકાળે વધારેમા વધારે તીર્થ કરે એટલા અને ઓછામા ઓછા કેટલાં તે કહે છે. ઉત્કૃષ્ટથી જે તીર્થ કરેની સખ્યા લઘુએ તો અહીં દ્વીપના બધા લેવા જેમએ, અને તે બધા લઘુએ ત્યારે કુલ ૧૭૦ સખ્યા હોય, તેથી વધારે ક્ષણિ હોય જ નહિ અહીં ઉત્કૃષ્ટ તીર્થો લોકમા તથા ચૌદ મળલોકમા કહે પણ તેમ નહિ. જેમાં દિવસે ભગવતુ અને રાત્રે ઉત્તરુ થાય છે તેવા કાળના સમયક્ષેત્રમા જે તીર્થ કરે થાય છે તે ૬૭૦ થાય છે, પાંચ મહાવિદેહ તે ભન્ત ઐરવતના છે. મહાવિદેહ અખડ છે. તેમા વચ્ચે મેરુપર્વતે જે ભાગ ક્યાં અને આલુઆલુ સીતા અને સીતોદ્ધ એ જે નદીએ પણ જે ભાગ ક્યાં

તેમા ૧૫૦ અંત નીચો તથા વક્ષસ્પરે આઠ આઠ ભાગ પાયા
તેથી ૩૧ ૩૨ નિચો ગણાય તેથી પણ મહાવિદેહમા ૧૬૦ નિચય
વાય તેથી તેમા ૧૬૦ નીચું કરા તથા પાય ભરત અને પાય એ-
વનમા મળી ૧૭૦ નીચું કરે કિંતુથી થાન મેષ પણ કાળ લઇએ અને
વિવક્ષા લઇએ તા ૧૭૦થી સ્થાર ન હોય

જ ૧૫૫થી વર્તમાનમાળના ૨૦ તીર્થ કરે

ઓળમા ઓળ તીર્થ કરે કરના ? ઓળમા ઓળ તીર્થ કરે
વીમ હોય તેમ પણ કાળ એવો ગયો નથી અને જગે પણ નહિ કે
વીમથી ઓળ તીર્થ કરે હોયે મીના-મીતોનના ઉતર-દક્ષિણમા
આ તેથી ૫ મહાવિદેહમા ૩૧ ૨૦ તીર્થ કરા થાય આમા ભગત
એવનનો દિમામ જ નહિ ? ના એમ નહિ પણ અડી ભરતમા
હત્તમિષ્ણી તેમ / અવમિષ્ણીમા અમમ આરામા જ તીર્થ કરે હોય
ઉ માળીના આરામા માળા નથી તેથી તે સખને ન હોય

નિહરમાનનો અર્થ વિદ્યમાન

એમ તીર્થ ૨ પામે ૮૪ તીર્થ કરા તેવા જોઇએ એવું કરનામે
? કે પણ તેમા તીર્થમાળ રહેનો નથી તેથી સ્વર્ગપણે કે માધુપણે
નિચરુ તેનું માનના ઓનું માનનું ચોચ નથી પણ વિદ્યમાન
હોય તેવો નિહરમાનનો અર્થ કરે-પત્રી ચાહે તો જન્મ
તરીકે કે સમ્યક્ત્વ હોય પણ વિદ્યમાન / સખ સેવો તેથી
૧૮૫થી ૧૮૫ નમા ૧૮૦ તીર્થ કરે હોય અને જલન્યથી ૨૦ હોય
અતીતમાળમા અનતા અને બવિધના અનતા વર્તમાનમા તે ૧૭૦
૧૮૫થી અને ૨૦ જલન્યથી હોય તેઓ એવો જ પ ? વગા ? કે

દીકાકાંગેનું નિરામહપત્તે સ્થન

જે માત્ર આપણને જ્ઞામા જ્યમ્યાવો અને મીઠુ ખાણ
નહા નનારો તો મામા નાચુ તુ માન ? મીમાત્ર નિષ્પરપણે
જે વસ્તુ જે જે નેમને માત્ર ૫ જે પ્રમાણે લેણાવે તેથી

ટીકાકાર જણાવે, તેમાં જેનું ભવિષ્ય અવળું હોય તેને “આમાં કાઈ નહિ”, અને જેનું ભવિષ્ય સારું હશે તેમને “ટીક” એમ લાગશે. જેનું ભવિષ્ય જાગતું હોય તેનું મન હઠ યાય, તેથી ટીકાકારો નિરાશ્રય-પણે કહે છે કે-આ વસ્તુ અમે આવી રીતે ક્રહીએ છીએ. ખીજાઓ આવી રીતે કહે છે. તેમા તરવ તો કેવલિગમ્ય વગેરે પોતે નિરાશ્રયપણે કહે છે. ટીકાકાર ૨૦ વિહરમાન જિનની સંખ્યા વગેરે તથા ઢંઢેગની વ્યાખ્યા વગેરે કહેશે, તે હવે પછી જણાવાશે.

વ્યાખ્યાન ૪૬

આ ધર્મ કહેવાનું કારણ ?

શાસ્ત્રકાર મહારાજ શ્રીમાન્ શીલાંકાચાર્યજી મહારાજ ભવ્ય જીવેના ઉપકારને માટે શ્રી આચારાંગસૂત્રની વ્યાખ્યા કરતાં થકા આગળ જણાવી ગયા કે પહેલા, ખીજા, ત્રીજા અધ્યયનમાં અનિષ્ટનું નિવારણ કરવાનું કારણ જણાવ્યું અને ચોથા અધ્યયનમાં ઇષ્ટની પ્રાપ્તિ જણાવવા માટે ‘અથ’ શબ્દ વાપર્યો છે. તેથી જેણે ભગવાનના વચનથી આરે અંગની રચના કરી ને જેણે તીર્થંકર ભગવાને ગણુધરની પદ્મી આપી તે હું કહું છું, વળી જે હું (સુધર્મસ્વામી) કહું છું તે ભગવાન્ મહાવીર મહારાજએ કહ્યું છે તે જ કહું છું. તમારી ને મહાવીરપણાની એકતાના કારણે જ આ ધર્મ જણાવ્યો છે.

જીવેની અહિંસાનું નામ જ સમકિત

જે અતીતકાળમાં અનંતા થઈ ગયા અને ભવિષ્યમા અનંતા થશે. અને વર્તમાનકાળમાં જે તીર્થંકરો છે તે ભગવાન્ મહાવીર મહારાજને કહેલી વસ્તુનું નિરૂપણ કરનારા છે. આખા જગતમાં જે દોષ-

પણ જીવ છે તેને કોઈની પણ તાડના તજના વગેરે પાત્ર વસ્તુ વિના જીવવાનો હમ છે કોઈ પણ જીવને કોઈ પણ અન્ય જીવને નાસ્વાનો, પીડા ઉપગમવાનો તાડના ધ્રુવાનો તાબેદાર ધ્રુવાનો કે હણવાનો હમ નથી આ પ્રમાણે મહાત્મીર મહારાજએ તથા બીજા તીર્થ ધ્રોએ પણ જણાવ્યું છે તેથી તેનું નામ મનકિત છે

બ્રાહ્મણને ન મારવા વગેરે મત યતુ નિસ્સન

જીવ જીવહારા જ જીવે છે પણ બ્રાહ્મણને ન મારવા અને અન્ય જીવોને મારવા યેનું જે ઈતરોનું મન્ત્રાન્ય હતું તે મન્ત્રાન્યના નિસ્સન માટે મહા જણાવ્યું કે મોઢપણુ જાતિનો મોઢપણુ ગતિનો, કોઈ પણ વર્ણનો આદે તે જીવ દોષ તો પણ તેને અન્યની તાબેદારી તાડના તજના મા કે પીડા વિના જીવવાનો હમ છે આ પ્રમાણેનો ધર્મ અતીતકાળના તીર્થ ધ્રો તેમજ બવિષ્યકાળના તીર્થ કરા અને વર્તમાન કાળના તીર્થ ધ્રોએ જણાવ્યો જણાવ્યો અને જણાવે છે આનું નામ જ મનકિત આ જ પૂરી ને માચી શ્રદ્ધા જણાવી

મહાવિદેહમા વિહરમાન તીર્થ ધ્રો ૨૦

અતીતકાળ અનતો છે અને બવિષ્યકાળ અનતો છે માટે તીર્થ કરા અનના છે તો ભલે તેમ હો પણ વર્તમાનકાળમા સ્તેમ નથી ને ? અતીતકાળ નર્વને અનતો આવવાનો અને બવિષ્યકાળ નર્વને અનતો આવવાનો પણ વર્તમાનકાળ તે નિયમ વગરનો છે આટે અનિયમિત છે અહીં તીર્થ ધ્રોની અપેક્ષાએ વર્તમાનકાળ અનિયમિત છે વર્તમાનમા ક્રિદ્દેટથી ૧૭૦ અને જવન્યથી ૨૦ તીર્થ કરો દોષ મહાવિદેહમા ૧૬૦ અને ૫ ભલ્લમા તથા ૫ એર વનમા મળી કુલ ક્રિદ્દેટથી ૧૭૦ તીર્થ કરો દોષ બ્યારે બ્યારે અહીં તીર્થ કરો દોષ ત્યારે ત્યારે ૧૭૦ દોષ તેમ નથી પણ તે ૧૭૦ તો અજિતનાથને નારે જ હતા તેમા એક પણ ઓછા ન હતા નેથી ક્રિદ્દેટમા ૧૭૦ જ દોષ તેમા એક પણ ઓછા ન હોય જવન્યથી

૨૦ તીર્થ કરે હોય તે સર્વ કાળે હોય. દરેક મહાવિદેહમાં ૪ એટલે ૫ મહાવિદેહમાં મળી કુલ ૨૦ તીર્થ કરે નો જરૂર હોય; તેથી ઓછા હોય જ નહિ.

વિહરમાન તીર્થ કરે ૧૦ ની માન્યતાનું શું ?

આવી રીતે સૂત્રની વાચનાદ્વારા વીસ વિહરમાન તીર્થ કરે જણાવ્યા. કેટલાક આચાર્યો ૨૦ ને બદલે ૧૦ માને છે અને તે કઈ રીતે માને છે ? મહાવિદેહની પૂર્વ દિશામાં એક અને પશ્ચિમ દિશામાં એક તીર્થ કર હોય તેથી પ્રત્યેક મહાવિદેહમાં બે તીર્થ કર ગણતાં કુલ ૫ મહાવિદેહમાં ૨૦ તીર્થ કર તેવી વ્યાખ્યા કરે છે તે મનસ્વી છે કે તેમની પાસે કોઈ આધાર છે ? ‘સત્તરીસય ઉક્કોસં’ ગાથામાં ઉલ્લેખથી ૧૭૦ તીર્થ કર હોવાનું જણાવ્યું છે. **इय हि दस.** ગાથામાં જઘન્યપદમાં ૧૦ તીર્થ કરે હોય એમ કહ્યું છે આમાં મેરુનો પૂર્વ ભાગ આખો લઘએ તેમાં ૧૦ આવે. તેનું હતું. છતાં અહીં બધા મળીને દસ ગણતરી કરતા દરેક મહાવિદેહમાં ૨ તીર્થ કર લીધા છે

જંબૂદ્વીપમાં ૩૪, ધાતકીખંડમાં ૬૮ અને પુષ્કરાવર્ત દ્વીપમાં ૬૮

समयं हि पक्ष जिणमाणं ગાથામાં અહીં દ્વીપમાં આ પ્રમાણે છે. મહાવિદેહના ૩૨+૧ ભરત+૧ ઐસ્વત=૩૪ એમ જંબૂદ્વીપમાં ૩૪, ધાતકીખંડમાં ૬૮ પુષ્કરાવર્તદ્વીપમાં ૬૮ કુલ ૧૭૦ ઉલ્લેખ તીર્થ કર થયાં. આવી રીતે ગાથાથી તેઓ ૧૦ તીર્થ કર માને છે શાસ્ત્રકારો તો જે વસ્તુ હોય તે જણાવી દે છે “**तमेव सच्चं निस्संकं जं जिणेहिं पवेइयं**” તેજ સાચું. શકા વિનાનું જે જિનેશ્વરે પ્રપેલું છે. કોઈ પણ જૈન મતવાળો આ વસ્તુ માન્યા સિવાય રહેતો જ નથી. સ્વ આ પ્રમાણે સાચું માને તો સર્વને સમજીત જ છે એમ અહીં નથી પણ અહીં શકા ટાળવાની છે મારે સમજીત નથી

મહાન આચાર્યોની જુદી જુદી માન્યતા

આના માટે ભગવતીશ્રી એ જ પ્રશ્ન પૂછવામા આવે
 કે વખતે બે નરખા મનમા આવે ત્યાં પ્રયુ માયુ માનવુ ?
 શ્રી જિનભદ્રગણિ હમાત્રમણ પહેને મમો કવચાન અને પીત્તે
 મમયે નેવલર્જાન એમ મમો મમયે નવનાન અને ક્વલર્જાન માને
 છે શ્રી સિંધમેનસૂચિની માન્યતા એ છે કે ક્ષમ્ધિકાળનો ઉપયોગ
 દોષ ન તકિ માટે તે ન મમયે નાન અને તેજ મમયે દર્શન હોય
 મહુવાદીશ્રી માને છે કે જાગ વિગતના મુખ્યતાવાળો મોષ થઈ
 જાય ત્યારે મામાન્ય મોર થઈ ગયેલા કે વિનય મોષ તે જાન જ
 તેમ વિગત મોષ થયો એટલે મામાન્ય તો માયે મમાઈ ગયુ જ
 ગણાય ક્વચત્રાનથી નવલર્જાન નાન થઈ જાય ત્યાં ક્વલર્જાન જુદુ
 પાતુ નથી

પ્રમાથી ક્યો પત્ર માયો માનવો ?

આપણને આ રંગેના શાસ્ત્રોના અષ્ટ ખુલામાવાળા વાક્યો
 મળી જતા હોય ત્યાર ૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ જિનભદ્રગણિ-નાન-ચર્ચા એમાથી
 પ્રેમ મમો એમ જ ઉપયોગ હોય તેથી એ મમયે બે ઉપયોગ ન
 દોષ સિંધમેન નના-કમ્મથ જેવા ૭ વાં હોય તો એમાથી
 એમ જ ઉપયોગવાળા ૮ નરિઓને તો મે ઉપયોગ માયે જ દોષ
 મહુવાદી ત્યાર બે ઉપયોગ નથે દોષ ત્યાર જાન માયે દર્શન
 નમાઈ જાય માટે એમ જાનની જ મુખ્યતા ૬

જિનેશ્વર નેત્રુ કહે તે જ માયો પદ્મ

ત્યાં સુધી ૨૫૦ ખુલામાવાળા પાત્રો જેવાવાળા પૂર્વધરો ન
 હોય ૩ પાદો મળતા ન હોય ત્યાર ૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ જિનેશ્વર ભગવાને
 પ્રયુ એ જ સાચ માનવુ ત્યાર ૭ આ રંગે વખતુઓ જિનેશ્વર
 ભગવાને જણાવી દો ? આ પ્રમાથી તે માયુ કે જે જિનેશ્વર
 ભગવાને કહ્યુ હોય એટલે નિર્દેશથી જણાવવાના પદાર્થો

આત્રી ગયા હોય તેનો નિર્ધાર કરવો પડે. આ ત્રણમા તે એક પક્ષ આવો કે જે જિનેશ્વરે કહ્યો હોય.

ત્યારે એક આચાર્ય કહે કે જઘન્ય ૨૦ તીર્થ કરે હોય અને બીજા આચાર્ય કહે કે જઘન્ય ૧૦ હોય તો અહીં પણ શીલાંકા-આચાર્યને પ્રમાણે જણાવે છે.

અર્હત શબ્દનો અર્થ શો ?

‘અર્હત’ જેઓ આગળ પાછળના વિચાર વગર માત્ર ધાતુના અર્થો કરનારા હોય તેઓ પૂજનારા, પૂજા કરનારા એવો અર્થ કરે છે, ત્યારે તમે તો પૂજા કરવાને લાયક એમ કહો છો. અહીં લાયકને યોગ્ય પ્રત્યય નથી અને તમારે અર્થ પણ લાયકપણાનો લાવવો છે તેવું શું કારણ ? ‘અર્હ’ ધાતુમા જે ‘શત્’ પ્રત્યય આવે તે જ યોગ્યને અર્થ આવે. બીજા ‘શત્’ પ્રત્યય કર્તા નરીકે ત્યાં પૂજનારા એવો અર્થ થાય. જે પૂજાને લાયક છે તે પણ અર્હત કહેવાય. દેવતા, અમુરો વગેરેની પૂજા આદિ મતકારોને જે લાયક અને તે અર્હત. વક્ત્ર અને નમસ્કારને જે લાયક અને તે જ અર્હત કહેવાય. અષ્ટ પ્રાતિહાર્યરૂપી નિત્ય પૂજા, બીજી પૂજા અનિત્ય. અષ્ટ પ્રાતિહાર્યની પૂજા નિત્ય હોવાથી તે પ્રાતિહાર્ય કહેવાય. જેમ ૨૪ કલાક, આઠ પહોર હોય તે પ્રાતિહાર્ય-પહેરગીરતું કાર્ય કરનારા. આઠે પ્રાતિહાર્ય એવી સીજ કે જે ચોવીસ કલાકમાં એક પણ મિનીટ એવી ન હોય કે તે નાથે ન હોય. તેથી તે ગુણમા દાખલ કર્યા

નવકારમાં પ્રથમ અરિહત પદ કેમ ?

નવકારમાં પ્રથમ અરિહત પદ કેમ ગણ્યું ? કર્મની ૧૫૮ પ્રકૃતિમાં જિનનામ કર્મને બદલે અર્હત નામકર્મ ગણ્યું હતું ને ? જેમ અર્હત શબ્દ ને જિન શબ્દ તીર્થકરોને જણાવનારો, તીર્થકર શબ્દ તીર્થ કુવારૂપ ક્રિયા એક વખત થઈ ગઈ એમ જોને જણાવે તે તીર્થકર. જિનેશ્વરગણુ લેવાની અંપેક્ષાએ સામાન્ય

કેવળી પણ આવે અહીં અર્હતપણુ જિનનામ કર્મના ફળગ્ય હોવાથી તે પદ પ્રથમ લીધું આપ્યા માટે નવપન્ની અદર નમે! અરિહતાણુ પદ સખેન છે અવધિ મન પ્રથમ અને કેવલગાન ધગવનાગ અર્હત કરેવાય છે ને? અહીં એશ્વથામિ મહિન એવા અરિહત તેના અશોષકાદિ મહિન એવા ૨ અર્થમા ન લેવા

તીર્થ કરોએ નિરૂપણ કરેલા અધિકારો

અતીનકાળના તથા ભવિષ્યકાળના તેમજ વર્તમાનકાળના તીર્થ કરા આ પ્રમાણે જ જણાવે છે શુ જણાવે છે? કોઈ પણ જીવને કોઈ પણ જીવે મારવો નાહ એ વગેરે પાપ રસ્તુઓના હકની બાબત જણાવી તે જ અધિકારો તીર્થ કરોએ નિરૂપણ કર્યા છે તે કેવી રીતે નિરૂપણ કરે છે તે વગેરે આગળ કહેલામા આવશે

વ્યાખ્યાન ૪૭

સસારચક્રના ભ્રમણની આપત્તિ

શીલ્પકાર મહારાજ શ્રીમાન્ શીલાકાચાર્યજી મહારાજ આચારાગસૂત્રના એવા અધ્યયનની વ્યાખ્યા કરતા થયા આગળ જણાવી ગયા કે-ભગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજએ મોક્ષમાર્ગ બતાવતા ભવ્ય જીવેને આપત્તિનું નિવારણ અને મપત્તિની પ્રાપ્તિ એ બે વસ્તુ જણાવે કે તેમા જીવેને મોટામા મોટી આપત્તિ ધ્રુ ૨ તો કહે છે કે સમા ચક્રનું ભ્રમણ પ્રારંભ કે એના કપર કોઈથી પણ પ્રયત્ને મેળવી શકાતો નથી ચાહે ચક્રવર્તી હોય, વાસુદેવ કે જળદેવ હોય પણ સમાચક્રના ભ્રમણ ઉપર તેનાથી પ્રયત્ને મેળવી શકાતો નથી એ ભ્રમણ બધ પ્રવાની તાકાત મેળીઆ નથી નરણુ મૌને લાગેન છે સસારચક્રમા ભ્રમવાવાળાને જન્મ-મરણને મરણ લાગેના કે તેથી રોગ શોષ વ્યાધિ ને કષાધિ પણ / છે કોઈથી ન વારી શકાય

એવી એ આપણે આપણા વચનને કેરી એવી છે આમ જ ને
આપણે એવી નથી કે ખમ્બેરી ન સમય, એ ખમ્બેરી સમય તેમ છે.

ધર ફટે તેથી જ આપણે થાય છે

તે આપણે થાય નથી કે ધર ફટે છે તેથી જ આપણે થાય
છે અહીં પાગ દ્રવિયો અને મન તે આપણા ધર છે. દ્રવિયો વિદ્યાર-
ના માર્ગે અને મન આવેશના માર્ગે જ્ઞાન તો જ ઉપને ભટકવાનું
બને છે. તે ઉપની દ્રવિયો અને મન ભટકે નહિ તો ઉપને ભટક-
વાનું બંધ ન થાય તેથી આચારંગના પ્રથમ અધ્યયનમાં જણાવ્યું
કે નામે ઉપ ભવોભવ ભટકવાવાળો છે, બીજા અધ્યયનમાં કહ્યું
કે—આ દ્રવિયો અને મનથી વિદ્યારે થવાથી તે આવેશમા જ્ઞાન છે.
ઓત્રદ્રિયે આવેશો મજ્જા મળળાયા વિના રહેને નહિ તેમ જાણ
બીજા દ્રવિયોથી થવાવાળા વિષયો આવેશા હશે તે નિવાર્ણ બંધ થશે
નહિ. પાગ દ્રવિયો અને મનના વિપાતને હીન ઉપને અપડવું થાય
છે. વળી તે પાગે તેડે રહેલ છે. રસ્તો જો કન્યા તો રહે છે કે—
એનો રસ્તો છે.

દ્રવિયો અને મન ગાંડા થાય તો શું કરવું?

દ્રવિયોના વિષયો ભલે આવે. દ્રવિયો પણ ભલે આવે તે મેક-
વાનું કામ તારી શક્તિનું નથી, પણ એક વાત તારી શક્તિની છે.
સાન વિષયો આવે ત્યારે ખુશ ન થવું અને પ્રતિકૂળ વિષયોમાં
નાખુશ ન થવું. જો તું આમ કરશે તો તારું ભવચક્રમા અપડવું
પડશે નહિ ધરમા જતા પાપડી, છોકરા આદિ ગાડા થાય ત્યારે
તિન્નેરીએ તારું વાસી ચાવી કબજે રાખીએ તો પછી નુકસાન થાય
જ ક્યાથી? અહીં ગાડા થયેલાઓ ખાલી ઓગડામા શું કરે? તેઓને
માટે નુકસાન કરનારી જે ચીજો હોય તેનો ક્યારે લક્ષ્યે તો નુકસાન
ન થાય તેમ અહીં મન અને દ્રવિયો ગાડી થયેલી છે તે સાનનરસાને,
જુએ જ નહિ અને બાળતો કરવામા તેને ક્યો વિચારભેદ હોય જ
નહિ, માટે આપણે કરવું શું? નુકસાન થાય તે ચીજોનો ક્યારે

લેવો તે દિવિયા દંડ કે અનિદ સિયોને ગ્રહણ ને પણ તુ તેની
પાછળ તેવો યજ્ઞ નહિ ધરમા બારી ડોંગ ગા । અને તેથી
ધ ધણી ગાગે અને તો ધ તુ બેનમેદાન જ થાય બહી ધિયો
અને મન ગા । અને ગા ને આત્મા માવચેન જે તો ધઈ પણ ન
ચાર તે માટે સીત અ યયનમા કૃત્ય નેઅતુ જ ને અગે । ૮ થયા
વિનાનો અને પ્રતિ જના અગે છન । ૭ મ્યા વિનાનો તુ રહીશ એને
તુ । ગાગેનો મનને લદગ તો તારે ભવચક્રમા ભાગ્યાનુ થને નહિ

અતુ બાહી મૂકીને જવાનુ છે

માત્રુ બહુ તુ ગાન માટે ' ઈ મળવાનુ છે ? મળવાનુ
હોયતો મઠકે જવાય, પણ ન જન મળવાનુ હોય તો ભાગોળે
પણ ન જવાય ગાત્રાનુ બાટતુ બહુ મઠમપણુ । ખવાનુ હુ તો
તેથી મળરાતુ હુ ? તેના માટે ચોથા અ યયનમા જણા ૫ કે-
જમનમા જે હુ સીતે મણાય તે મેળવાનુ છે મહામહેનનથા
પણુ મૂાય કે મિનિમા જેમ - ગાપણુ મરી તેને મા વર્ષામુર્તી
પાણીપાણી-પોષીપોષીને મોહુ । એ પણુ હોવામા તો એજ ન મિતીટ
બન તેસીત નીતે ધનમાન રૂદ્રામબધી નમજતુ તિતેગીમા ગડો
પિરા લેય તેથા ગાદુ । ૧ તિતેગીની નહિ પણુ ગેની જ ગાગાન
નેમ અહા મા મરી હકુમ હોવા બતા આત્મા । મની ધિમનગી
ધઈ નહિ મીઠુ અન જેમને મૂનીને જવાન તેની અને આત્માની
મી ગાગતરી ન નહિ અહીં તો આત્મા મિવાય મર્વ મૂળને
જ જવાનુ છે

આત્મા મેળવનાની સીતે કડ અને દુહલી ?

આત્માને મેળવવાની સીતે ગી અને ધઈ તો રહે છે -
પણુ ચો બે નેજાય ચો બે મોધ અને ચોખ્ખુ રાન, આ ત્રણ
મા નત ૫ ૧ નાપણુ છે પણુ તેમા એકના રણુ ચોખ્ખાપણ
પોતાતુ કે મને જેના ધ મા ચોખ્ખાપણ બાહુની આવેન દ મમ્યગ
દર્શનતુ ચોખ્ખાપણ તે તેના રણુ છે પણુ જાન અને ચાનિમા

આવેલુ યોખ્યાપણુ તે દર્શનના ધરતુ આવેલુ છે, માટે તે બાહ્યની છે. અનંતીવાર ઓઘા મુદપતિ કર્યા છતાં મોઢા કેમ નહિ ? અનની વખત દશ પૂર્વ સુધી બણી ગયા 'જના મીડું', તેમજ નવગ્રેવેવકે પહોચી શકાય તેવુ કુચ્ચ ચારિત્ર પાળ્યુ છતાં મીડુ કેમ ? કહો કે તે જ્ઞાન અને ચારિત્ર સમ્યગ્દર્શન વિનાના દત્તા તેથી તે જ્ઞાન ચરિત્ર ગણાયા જ નહિ. માટે યોઘા અધ્યયનમાં સમ્યગ્દર્શનનો અધિકાર લીધો. પ્રથમમા ભરકવાનો, બીજામા મન ઇન્દ્રિયનો અને ત્રીજામા રાજી ઇતરાજનો લીધો.

સારું કહેવું તેમાં નહિ, પણ સારું થવું તેમાં નવાઈ છે.

ઓઘામા સમ્યગ્દર્શન શી ચીજ છે ? જૈન માત્ર તેને પોકારે છે. બીજા મતવાળાઓ પણ પોતાના દર્શનને મિથ્યા માનવાને તૈયાર જ નથી. પોતાનું દર્શન સમ્યક્ અને ઇતરોનું મિથ્યા એમ તમે ઓઘો તે માનવા તૈયાર નથી. પોતાની "મા"ને સર્વ કોઈ સારી જ કહે, તેમ સર્વ મતવાળાઓ પોતપોતાના દર્શનને સાન કહે તેમા નવાઈ નથી, પરંતુ સારું હોવું તેમા નવાઈ છે. સાગે હોય શામા ? અને તે થાય શી રીતે ? તો કહે છે કે—તે માટે એક જ રસ્તો છે. સમ્યગ્દર્શન. કોતુ નામ ? શુદ્ધ દેવ, શુરુ અને ધર્મને જે માનીએ તે સમ્યગ્દર્શન વળી નવ નરપને માનીએ તે સમ્યગ્દર્શન શુદ્ધ દેવ જન્મથી કપાળે તિલક સાથે અવતરતા નથી. કુદેવને કંઈ શિગડા હોતા નથી. તેવી જ રીતે શુરુમા સમજી લો. બીજાના કુદેવ, કુશુરુ કેમ ? વાત ખરી. દરેક મનુષ્ય પોતાના સોનાને સો રચવું સોતુ કહેવા માગે, પણ કસોટીએ મૂકે તો તેમા કોઈને ઓલવાનું રહેજ નહિ આપોઆપ સૌ કોઈનો નિર્ણય થાય.

સુવર્ણની જેમ આત્માની કસોટી

જેમ સોનાના નિર્ણય માટે વગર પક્ષપાતે સિદ્ધાત કરાવવા-વાળી કસોટી છે, તેમ તને તારા આત્માની કસોટીએ કાઢાગીએ. તને કોઈ મારે તો તે તને સારું લાગે છે ? તારા પર કોઈ

જનાત્કા કરે હુકમ કર પીડા કર કે તને મારી નાખે, આ સર્વ
 પેળી પ્રધ તને મારુ નથી લાગતુ તો તે ઝાંતી મૂળને તુ વિચાર
 કર કે જે ધર્મ એમ કહેતો હોય કે ચૌદ ગજનોકમા મહેના સર્વ
 હવેમા પૃથ્વી આદિ પાચ સ્થાવર બેધન્દ્રિયાદિ તસ તેમજ
 પચેન્દ્રિયાદિ હવે જે પ્રધ હોય તેમને હણવાનો કાંઈને હક નથી
 તેમ તેમને પીડા કરવાનો મારવાનો કે તેમના પર જનાત્કા કરવાનો
 કાંઈને હક નથી આવેા દહેરે ચૌદ રાજનોકમા જેઓ એક મરખો
 કબૂન રાખે તેનુ નામ જ સમ્યક્જ્ઞની મમ્યક્ષત્વને અ જે પ્રધ
 તિવકાદિ મહેવા નથી માગતા

હિસાના ત્યાગરૂપ સમ્યક્જ્ઞન

આ માટે સૂત્રમા જણાવ્યું કે જૂતમા જે થાય વર્તમાનમા
 જે વિચરે છે અને ભવિષ્યમા જે વિચરે તે સર્વ તીર્થકરે આ
 સમ્યક્ત્વને જણાવનારા છે કયા મમ્યક્ષત્વને ? તો કહે છે કે હણવાનો,
 તામે મરવાનો જનાત્કારનો હુકમનો કે મારવાનો હક કાંઈ પણ
 હવના અ જે કાંઈને પણ નથી અહીં આવેા ઉપદેશ નેતરા સાધુઓ
 નદી ઉતરીને અસખ્યાતા હવની નિગધના પણ પ્ર છે તે કેમ ?
 વળી દેખરા બિનસ્તા કદાચ જ્ઞાની પ્રાણને પણ પકડે છે તેનુ શુ ?
 મહાનુભાવ વાત મમજ અહીં હમની વાત થાય છે અને તમેા લઈ
 જાઓ છા કિયાની વાતમા કિયામા આપત્તિધર્મને સ્થાન છે તકમા
 તે આપત્તિધર્મનુ ધ્યાન નથા જેમ દેકરે દાથ પગતુ એપ શન
 મુત્રક્રિયા-કરે તેથી તે જગતો મપરા તેવા નથી થયા હક તો
 માગ્ન મરવાનો મખેન છે પ્ર નો પણ તેમા છે છના અગ મરે છે,
 બીજને નુમ્માન પ્ર છે ત્મા મપતુ પર છે એમ કહે છે અતી
 કાપતુ પર છે એ જુદી વાત હ અને કાપવાનો હક છે એ જુદી
 મીજ હ એ શિરનેરી મહેવાન મપતુ પડે છે તે આપત્તિધર્મ
 ગાપાય કાપુને મમજ નિર્વાદ ક રો પડે છે અને તેથી નદી

જિત્તા વિગધના થાય તે સયમનિર્વાહ માટે નહિ કે વિગધનાનો હક છે તેથી

પ્રભુપૂજમાં થતી હિંસાનું શું ?

આવા સમ્યક્ત્વને માનનાર આવકો પ્રભુની પૂજા શી રીતે કરે ? પૃથ્વી આદિ ભૂતોની અને ત્રસદાયની પણ હિંસા પૂજામાં જાણતાં કે અજાણતાં થાય છે ને ? યાન ખરી. પણ હક જુદો વસ્તુ છે, વર્તન જુદો વાત છે. પ્રજા કરનારા હક ગણીને જીવોની વિરાધના કરતા નથી પણ ભક્તિ કરતા વિગધન થાય છે એમ માને છે. હવે ખીજા દર્શનકારો એમ માની લે તો તેમને પાલવે તેમ નથી તેઓ તો માને છે કે જલ્લાએ જે જનવરો યનાત્યા તે મર્વ યજ્ઞમાં દોમવા માટે છે. તેઓ જનવરોને મારે તે હક યુદ્ધિએ, જગરે જનજાસનમાં આવું માનનાર કોઈ નથી. ક્રિયા વસ્તુ જુદી છે અને હક વસ્તુ જુદી છે.

શત્રુના વધ કરનારને દેવ કેમ મનાય ?

જેઓ જનવરોને મારવાનો હક મને છે અને તેમાં જ પોતાની ઉત્તમતા માનવા સાથે તેવાને દેવ માને. એવાઓ કૃષ્ણને દેવ કેમ માને ? કસનો વધ કર્યો, જલ્લવકુળનો નાશ કર્યો એમાના ગાણા ગાતાં બોલે છે કે “ ચીર કોણુ ખેચશે ” જૈન દર્શનમાં દેવાદિને માનવામાં કોઈ પણ જીવની વિરાધનાને સ્થાન જ નથી. વ્યાકરણને સમજનારા સમજશે કે યોગ્ય અને શક્યાર્થમાં આવતો ‘ તવ્ય ’ પ્રત્યય મૂકીને ‘ ન હન્તવ્યા ’ એટલે હણવાને લાયક નથી એમ જણાવ્યું. અહીં સર્વ જીવોને હણવાની માન્યતા નથી. આવો દહેંગ ત્રિલોકનાથનો છે. સર્વ જગતના જીવોને અગે કોઈને હિંસા કરવાનો હક જ નથી. આનું નામ જ સમ્યક્દર્શન, આનું નામ જ સુદેવ એટલે આવો દહેંગ પીરનારા તે સુદેવ અને તેનો પ્રચાર કરી તે પ્રમાણે વર્તનારા તે સુશુરુ. આવો જે દહેરો અને તે મારેતો પ્રયત્ન ને જ સુધર્મ. આ ત્રણથી જે વિરુદ્ધ તેનું નામ જ કુદેવ, કુશુરુ કે કુધર્મ છે.

એટલી વધુ ક્રિયાપદો કેમ જોડયા ?

મર્મ ૧૭ના તીર્થપરા મર્મ બૂતો, છવો, મત્તેને માગ્યાનો કે તાબે ૧૨ માનો ઓછે હમ નથા એમ મ્હેતા હતા તે વાત ખરી પણ એક વાતને આખો સ્તિ મોતપી તે મમજીને ન ગોમે તેમ અહીં 'અવમાસ્યતિ' યુ તે મમ હતુ પણ 'અવ માસતિ' આદિ ક્રિયાપદો જોડયા કેમ ? તો કહે છે કે તે જોવાનુ કાણુ છે અને તેથી આ ૧૨ની કેટલી મજબૂતી છે તે અત્રે જણાવાગે

વ્યાખ્યાન ૪૮

સ્વપૂર્વ અને તેની ઉપરનું જ્ઞાન તે સમ્યક્ જ્ઞાન કેમ ?

શાસ્ત્રો બહુવિધતામાં આવે અને યજ્ઞ ન્યૂન ત્વ પૂર્વ સુધીનું જ્ઞાન થાય તો પણ તે સમ્યક્જ્ઞાન વિનાનું હોય નો ને સમ્યક્જ્ઞાન ન જ મ્હેવાય જ્ઞાનમાત્રને બ્યારે સમ્યક્જ્ઞાનથી સુધાન્વાનું હોય તો મ પૂર્ણ ચૌ પૂર્વ ૧૧ ૧૨ આત્મિ મુધારનાર કણુ ? ને અવ્ય સમ્યક્ છે કે નહિ ? તો મ્હે છે કે-જુન નવમ મ પ નથી તો પછી શાસ્ત્ર મગે નિરમ કેમ માને કે-ચૌ પૂર્વનું જુન વાવત્ત જિરતે મ પૂર્ણ સ્વપૂર્વનું જુન નહી સમ્યક્ જ કે-ચૌ કે સ્વ પૂર્વવાળાને અગે પમ સમ્યક્ જુન મિથ્યાજુન એના ભાગે પાડે । તેના ભાગે તો પાડના નથી જ્યાં મ પૂર્વ છે ત્યાં મિથ્યાજુન ન સમ્યક્તા સમ્યક્ જુન જ મગે તે કેમ ? અહીં નક્ક બ્યારજી છે એટલે ચૌ પૂર્વવાળાને અને સ્વપૂર્વવાળાને સમ્યક્ જુન તેાય છે પણ મિથ્યાજુન ન તેાય સ્વ પૂર્વની અ જાણના માટે બે । પડે પણ તેનાથી આગળવાળા માટે તો સમ્યક્ જુન ન જાય

સમ્યક્જ્ઞાન વિનાનાને કેટલું જ્ઞાન થાય ?

હીં શાસ્ત્રમાર જુન જણાવે છે - એમ પૂર્વનું જ્ઞાન સમ્યક્ જ્ઞાને પણ થઈ જાય મરુવમા ન્યૂ । એનું જ્ઞાન અસમ્યક્

મિથ્યાત્વીને પણ થાય, પણ દ્વિતી આગળના જે જ્ઞાનો છે તે સમ્યગ્દર્શન વિનાનાને થાય જ નહિ. જગતમાં ભાગ્યશાળી ન હોય તેને ચક્રતા બળરે વેચવાનું મન જ ન થાય, અને ઉતરતા બળરે લેવાનું મન પણ ન થાય. અહીં વેચવું લેવું તે ભાગ્ય ઉપર આધાર રાખે છે. જેના આત્મામાં સમ્યગ્દર્શન વસેલું હોય તેને દસમું પૂર થાય. બાકીનાને દસ પૂર્વનું જ્ઞાન થાય જ નહિ. માટે તેવા દસ પૂર્વના કે તેથી આગળના જ્ઞાનો પણ સમ્યગ્ દર્શનવાળાને જ હોય તેથી તે જ્ઞાનો સમ્યગ્જ્ઞાન કહેવાય.

તે ચોદે પૂર્વો સુંદર છે તે સમ્યગ્દર્શનના પ્રતાપે છે બીજા જ્ઞાનો તો સમ્યગ્દર્શન વિના પણ થાય. દસ પૂર્વાદિના જ્ઞાનો જે થાય તે સમ્યગ્દર્શન વિના ન જ બને. અહીં જ્ઞાનમાં અને ચારિત્રમાં જે સુંદરપણું છે તે સમ્યગ્દર્શનના ધરતું છે અને તેથી શાસ્ત્રકારે ક્ષપક્રોણિ કે ઉપશમત્રેણિમાં પ્રથમ દર્શન મોહનીયનો ક્ષય કરે એ વિકલ્પ ન લીધો, કારણ કે સમ્યગ્દર્શન વિના ચારિત્રની સુંદરતા છે જ નહિ. તેમ અહીં સમ્યક્ત્વ નામનું ગુણકાણું લઇને પાંચમું કે છઠ્ઠું ગુણકાણું સમ્યક્ત્વના નામે ન લીધું. કારણ કે સમ્યગ્દર્શન વિના દેશવિરતિ કે સર્વવિરતિની સુંદરતા નથી. દેશવિરતિ કે સર્વવિરતિની સુંદરતા સમ્યગ્દર્શનને જ આભારી છે.

સમ્યગ્દર્શન કહેવું કોને ?

આવો પડહો કે સદેશો જેને મજૂર હોય તેને જ શુદ્ધદેવાદિ આરાધવાનો અધિકાર છે અને તેને જ હવાદિ તત્ત્વો માનવાનો અધિકાર છે. તે પડહો કયો ? જગતના સર્વ હવોને મારવાનો હક ડાકે છે જ નહિ. આવો જિનેન્દ્ર મહારાજનો ઢઢેરો જેમને કબૂલ હોય તેઓ જ શુદ્ધ દેવ, ગુરુ અને આશ્રવાદિ તત્ત્વોને માનનારા ગણાય. જેમને આ ઢઢેરો કબૂલ ન હોય તેવાઓ ચાહે તેટલા દેવાદિને માને કે તત્ત્વોને ગણે તો પણ તે-માર્ગમાં કે સમ્યક્ત્વમાં આવી શકતા નથી.

પ્રથમ પૂછે તેના ઉત્તરમાં આ હઠેરો

આવી ગીતે જે મૂળ ૧૭૨ જણાવ્યો તેમાં ટીકા કરતા શીલા કાચાર્યજી કહે છે કે-આ મોઢ્યે ઉપજાવી કાઢેલા નથી અરે ખુદ વીર ભગવાન કહે છે કે-આ અમુક ટાકમ માટેનો હઠેરા નથી જેમ મનનના અંગે બાગમિકી લખાય તેમ આ નથી અતીતમાં થયા વર્તમાનમાં થાય છે અને ભાવિ જે તીર્થધરા થશે તે સર્વ આ જ હઠેરાને જણાવનારા છે હવે કેવી રીતે તો કરે છે પરંતુ મને મને કોઈ તત્ત્વ પૂછે તેના ઉત્તરમાં તીર્થધરા એ જ જણાવ દે કે જગતના હવેના એવી સરખાવટ તેવી જોઈએ કે કોઈ કોઈને મારવાને તાબે રવાને પીગા રવાને રાખે નથી એવો હઠેરા જણાવે

જણાવવાના એ પ્રકાર

હવે જણાવવામાં મેં પ્રકાર છે જેમ કોઈ વખતે મૌનપણે જણાવે જેમ બોજન માટે આમ ત્રણ આપીએ ત્યાં મામે મનુષ્ય મુખે દા ન બંધે પણ મનુષ્યતા આપે ન આવે તો હપકાડપે પણ કોંવાય તેમ આ જિનેશ્વર મહારાજ શ્રી મૌનની મનુષ્યતાવાળા છે ? તો કહે છે કે જ્યાં મુખી તેમનું હમયપણ છે તે વખતના જે આચારો કે પ્રકૃતિ છે તે મૌનની છે અને તેથી જે ઉપમર્ગો પડે છે અને મહેલ છે તે અંગે માનપણે જણાવે છે કત્તાણ ની હમયવાળાએ પરીણો, ઉપમર્ગો મહન રવા અહીં હઠેરા જાહેર પીટયો નથી પણ મૌનપણે તે જણાવેલ છે આવી ગીતે મૌન પણે પ્રસીદ્ધ મનુષ્યતાનો દોષ છે તેવી ગીતે આ મૌનપણનો ૧૭૨ નથી પણ હમેશા ચોખ્ખા શબ્દોમાં જે હઠેરા જાહેર કર્યો છે જાહેર રવામાં મોઢ મનુષ્ય જગતમાં રહેને જિનેશ્વર બોલે તેમાં પણ જાહેરતા તો છે ? તો કહે છે કે નરિ માબજના મૌની મ મુખ જાહેર જાહેર સ્વરે બોલે તે કામનું પામ પડા હા જાહેર જાહેર ગીતે જિનેશ્વર બોલે તે કામ ન લાગે જિનેશ્વરે જે ૧૭૧ જાહેર કરે છે

તે મનુષ્યની પર્ષદમાં જાહેર કરે છે, જગલમાં કે પહાડ ઉપર નહિ.

અઢારે દેશોની ભાષામાંથી બનાવેલી અર્ધભાગધી ભાષા

અહીં પર્ષદ ખરી પણ જેમ કોંગ્રેસમાં જે મત 'પહ્યા ત્યારે ક્રીડ-સિદ્ધાંત-ઉપર સહી લેવી પડી કે જેને આની કબૂલાત હોય તેજ સભામાં આવજો ! અહીં પોતાની માન્યતા મુજબની સભા ભરીને બોલાય તો તેની કિંમત ન અકાય તેમ અહીં દેવો અને મનુષ્યો સર્વ એકલા થયેલા છે તેથી પર્ષદમાં બોલેલા છે. ગુજરાતી આખો વર્ગ જાઓ કરે અને કોઈ નવીન ભાષામાં બોલે તો તેથી લોકો ન સમજે તો પછી તે બોલવાંની કિંમત શી ? તો કહે છે કે તેમ નહિ. આ ઢંઢેરાની ભાષા સર્વ જીવોને અવગત છે. અઢારે દેશોની ભાષા ભેગી કરીને જે ભાષા બનાવવામાં આવી છે તેવી અર્ધભાગધી ભાષા જે સર્વ દેશવાળા સમજી શકે તેવી ભાષાએ કરીને પ્રભુ બોલે -છે.

પ્રભુનું વચન સર્વ જીવોને પોતપોતાની ભાષાપણે પરિણમે

ભલે પ્રભુ અર્ધભાગધી ભાષામાં બોલે તે ભાષા તો આર્ય દેશવાળાની સમજમાં આવે પણ પ્રભુની પર્ષદમાં એકલા આર્યો જ હતા એમ નહિ. પ્રદેશી રાજ વગેરેની માથે આવનારી રાણીઓની સાથે આવનારી દાસીઓમાં ચીન, અરબસ્તાન આદિ દેશોની પણ હતી અને તેવીઓ આ ઢંઢેરાથી બેનસીય જ રહેને કારણ કે તેમને ભાષાનો ખ્યાલ નથી. તેથી તેઓ એમ બોલેને કે અમો ઢંઢેરા વંચતે ગયા ત્યારે આ બોલાયુ નથી ! તો કહે છે કે-ના, પર્ષદમાં જે જીવો આવેલા છે તે આર્ય હો કે અનાર્ય હો, ચાહે મનુષ્ય હો કે પ્રશુ-જનવર હો તે સર્વ જીવોને પ્રભુનું વચન પોતપોતાની ભાષાપણે પરિણમે-છે. તે કેમ બને ? તે માટે જ અમો કહીએ છીએ કે આ કંઈ સમાધાન ન કહેવાય, કારણ કે જગતની દષ્ટિએ વસ્તુ બનેલા પામે તેમ નથી, કારણ કે મનુષ્ય બોલે અને જનવર સમજે ને કેમ બને ? વાત ખરી, પણ અતિશય કોનું નામ તે સમજો.

તીર્થાંકર દેના વચનાતિગયનો પ્રભાવ

અતિશય એટલે અમુક બાવ્યસાળીના બાવ્યથી જ બને તે બને તેવો અતિશય અહીં પ્રભુને લેવાથી અર્ધભાગથી બાવાએ બોલે છતાં ચાહે તે હોય તે મરવે પોતપોતાની બાવામા તે પરિણમે હવે તીર્થાંકર દેવોએ નવું શ્રવેને પોતપોતાની બાવારૂપે પરિણમનાનાની મેરી અર્ધભાગથી વાળીએ કરીને આ ાઢેરા જાહેર કર્યો છે પ્રભુ કે ઇશ્વર તરીકે પોતે જ જાહેર કરે તે 'માનવાને મહા તૈનાર જ હોય "આન" નામદ કંઈ ન જાણે, જોઈ" નચન પરમાણુ ॥ એટલે કે શેઠે મેનુ નોમને પ્રમાણુ જ લેય, તેમ અહીં જિનેશ્વર મેના ાઢેરા બને કમૂન થયો પણ ખાતરી વિના મન મ્યૂન ન કર જેમ આશાથી બનથી ત્રામથી 'યોકેની જીમ રાજ મ્હી દે પપુ અગથી મન મેઈ મિ ખાતરી વિના મ્યૂન કરે જ નહિ, તેમ અહીં પણ જિનેશ્વર મહારાજના વચનને કોઈ માણથી ભયથી કે ત્રામથી મ્યૂન કરે તો શુ મમનુ મ્હો કહે છે કે મ્યુદ ભગવાન મે' કે કે મારી મોટાઈથી તમે આ વચન અહણુ ન કરો કે દે નાહુઓ ! કુ જે મ્હુ છુ તે પરીમા કરીને તપાસીને નેજે ! મારે ગૌન્યે મમજીને કે મને મોટો ગણીને તમે આ વચન નેજા નહિ ।

પ્રમકાને કિત દેનાની પ્રભુની દરજ

અહીં મહાવીર મહારાજના નરખા કેવલી મહેનારા અને ગૌતમમ્હામીજી નરખા માલજનારા છતાં પ્રશ્ન પૂછાય છે કે "સે વેણદ્ધેણ મતે" એવ ઉચ્ચદ્ધ" એમ ગૌતમ પ્રભુજીને પૂછે છે અહીં મારીને મનાવવાનું નથી શકા કરીને અમાધાન મેળવવાનો હક છે કે નહિ ? મહી જેને જે મ્હઈ પણ શકા થાય તે શમ પૂછવાનો હક દરમતે છે હવ તે ચેતના અને ચેતના તે હવ આમ પમ પૂછી શે અને કિત પણ પ્રભુ તે જ પ્રમાણે આપે, તેથી ભગવતીજીમા પ્રશ્ન થયો એટલે કિત દેવાની પ્રભુની દરજ પણ છે.

લૂણી ગાયના ઘરાક જેતું નહિ

અહીં ગાયના ઘરાક જેતું નહિ. એક મનુષ્યને ગાયનો ખપ હતો તેથી તે વેચાતી લેવા ગયો છે. એક લૂણી થયેલી ગાયની ખડાર ખરીદી કરી પણ પોતે ફસાયો તેવી રીતે ખીજને ફસાવવા ગયો. ત્યાં સામાવાળાએ ઊભી કરી ખતાવવા કહ્યું. ત્યાં પેલાએ કહ્યું કે મેં તો એટલી જ ખરીદી છે. તેમ અહીં નથી. અહીં તો પ્રભુના વચનો સાબળેલા કે લખેલા કહેવાતા નથી પણ જેનો જે સંશય હોય તે કહી દેવો, સમાધાન કરવું એમ છે.

સાત તત્ત્વોનું નિરૂપણ

આ જે ઢઢેરો હું કહું છું તે કયો ? બળાકારના, પીડાના કે મારી નાંખવાના સંબંધમાં હું જે ઢઢેરો કહું છું તેમાં કોઈ પણ જીવ કોઈને પણ મારે તો તેના પાપ બાંધે. પાપથી બચે ક્યારે ? આ ઢઢેરાના પરિણામ કહી તેની કબૂલાત આપે તો જ બચે. એવી કબૂલાત આપે ત્યારે જ સંવર ગણાય અને એ ઢઢેરો ન માનવો તેનું નામ આશ્રવ. જીવ, અજીવ, આશ્રવ (કર્મબંધનાં કારણો) બધાં (આત્મા અને કર્મનું એકમેક થવું.) એવી રીતે જીવકર્મનું એકમેક થવાનું રહે તો સંસારમાં કર્મનાં પુદ્ગલો જ ન રહે અને તેથી બાંધવાનું બને જ કેમ ? તો કહે છે કે-મહાનુભાવ, કોઈ જીવો એવા છે કે જેમને કર્મનો સંવર હોવાથી નવાં કર્મો લાગતા નથી. વાર, પણ લાગેલા તો છે ને ? વાત ખરી, પણ લાગેલા કર્મો અમુક મુદ્દતે છૂટા પડે છે. દુઃખ ભોગવાતાં કર્મો છૂટા પડે તેનું નામ નિર્જરા. કર્મો આવે, રોકાય, વેદાય અને છૂટા પણ પડે છે. જીવની એવી પણ દશા છે કે જેમાં કર્મનું આવવું નથી, બંધાવું નથી, રોકવાની કે તોડવાની ક્રિયા પણ કરવાની નથી પણ માત્ર આત્મસ્વરૂપ જ છે. એવી દશાનું નામ મોક્ષ છે.

શિષ્યોની શંકાના નિરસન માટે કહેવાતા તત્ત્વો

આવી રીતે સાત તત્ત્વો જિનેશ્વર મહારાજને પ્રરૂપવા પડે છે.

જ્ઞાને માટે ? શિષ્યોની શકાના નિરમન માટે આ તત્ત્વો કહેવા પડે છે. મોક્ષ તે નેરોનો ઉદ્દેશ છે. હૃદયે પ્રમાણે વર્તન થાય એવો નિયમ મોક્ષમા જ રહી શકે. બાકી તેરમા ગુણુઠાણુ મુખી તો યોગથી વિરાધના થાય જ. મોક્ષ માટે તેના માધનો નિરપણુ કરતા પોતાની પ્રશ્નણુ નક્કી કરી, તે પ્રત્પણુ કષ્ટ અને તત્ત્વો ક્યા અને તેથી નેરો સમગ્ગન તેવી પ્રશ્નણુ કેવી રીતે કરી ને અગ્રે જણાવાશે.

વ્યાખ્યાન ૪૯

જૈનશાસનનો શુરુમત્ર

શાસ્ત્રકાર મહારાજ શ્રીમાન શીલાજીવાચાર્યજી મહારાજ આચારાગસૂત્રમા ચોથા અધ્યયનની વ્યાખ્યા કરતા થકા આગળ સમ્યક્ત્વના અધિકારમા જણાવી ગયા કે જૈનશાસનનું સમ્યક્ત્વ તે અધિમાનો નેરો જ છે. મેઘમા પ્રેમ-ભક્તિ એ શુરુમત્ર હોય છે. કોઈમા પગભવની ચિક્કી નેવારપ શુરુમત્ર હોય છે. ત્યારે જૈનશાસનમા પ્રેમ-ભક્તિ કે શુરુમત્ર આદિ પ્રામંચિ હોય છે. જૈનશાસનમા શુરુમત્ર તરીકે જો મેઘ પણ જણવામા આવતો હોય તો તે માત્ર એ જ છે. સર્વજીવોએ સર્વજીવોને માટે ને મિદ્ધાત મૂન કરવો. મેઘ પડુ છવને માગવાનો. હુમ કરવાનો તામે મગવાનો પીના મગવાનો કે મારી નાખવાનો. હા કોઈને પણ નથી વાજ મિદ્ધાત આ જ શુરુમત્ર અને આ જ સમ્યક્ત્વ છે. આ મેઘ ધરી કાઢવો શુરુમત્ર નથી પણ અનતા અતીત કાળના તીર્થ કરોએ બવિખમળના તીર્થ કરોએ અને વર્તમા કાળના તીર્થ કરોએ પણ આ મિદ્ધાતને જાહેર મોર્ષે કે

સમજદારની ભાષામા પીટવો હૃદયે જ કામનો.

જે ભાષા નેરો પીટવો હોય તો તે દેશની ભાષામા જ તે પીવો. જોઈએ દેશ જુદો અને ભાષા જુદી એવો નેરો કામ ન સાગે. જોમ ઘાવત ઘાવત મમ ગુદ કૂપ પતિત ' આવી

રીતે ચેલો મદદ માટે બોલ્યો પણ અહીં સમજનાર કોઈ નથી. તેની ભાષા સંસ્કૃત હતી. તે કહે છે, ' દોડો દોડો, મારા શુરુ કૃવામાં પડી ગયા છે. ' કોઈ ન સમજ્યું તેથી વિદ્યાર્થીનો અવાજ તેના મુખમાં જ રહ્યો. જગતને ન પહોંચ્યો. તેમ અહીં સમજદારની ભાષામાં ઢઢેરો પીટાય તો કામ લાગે અને જગતને તે પહોંચે પણ ખરો. અહીં કેવળજ્ઞાન અવસ્થામાં જે દેશના દે ' તેમાં એક અતિશય નિયમિત હોય. ક્યો ? સર્વને તે તે ભાષાપણે તેમજ વચન પરિણમે. અહીં જે ઢઢેરો પીટયો છે તે તમામ જાતિના જીવ, અને જગત માટે છે. તે સર્વ સમજી શકે તેવો ઢઢેરો તેવી જ ભાષામાં પીટાવવો જોઈએ.

જિનેશ્વરના ઢઢેરોની સર્વગમ્ય ભાષા

કાયદો હ મેશા ચાર ચોવટિયા ભેગા મળીને કરે. પછી જે કોઈ પણ એમ કહે કે હુ કાયદો નથી જાણતો તો તે અચાવ કામ નહિ લાગે. એવું છેવટે લખે તો તેનો અર્થ શો ? અહીં જિનેશ્વર મહારાજનો ઢઢેરો દેવ, મનુષ્ય, આર્ય, અનાર્ય સર્વ જીવો પોતપોતાની ભાષામાં સમજે અને તેથી ભગવાનની દેશના તે સર્વ ભાષાને અનુસંવાદીણી મનાય છે. હવે આ ઢઢેરો દુનિયાને જાણવા કે જણાવવાને માટે પીટ્યો હોવાથી જેમ શહેનશાહી ઢઢેરો દરેક ભાષામાં ટ્રાન્સલેશન-તરજૂમો અનુવાદ કરીને મોકલાય છે તેમ અહીં જણાવ્યું કે સર્વ જીવો આ હકને મંજૂર કરે. કોઈને મારવા, તાબેદાર કરવા, હુકમ કરવા, પીડા કરવા કે મારી નાંખવારૂપ કંઈ પણ ન કરી શકાય. આ પાંચ વસ્તુ ઢઢેરારૂપે સમજાવી છે, જણાવી છે તેથી દરેકને તે પોતપોતાની ભાષામાં જ પરિણમે તેવી ભાષામાં જ કહ્યો.

ઢઢેરો જાહેર કરવાનો મુદ્દો શો ?

અહીં શાસ્ત્રકાર કહે છે કે એવું એવી શંકા થાય કે ઢઢેરો જાહેર કરવાનો મુદ્દો શો ? ખોટો હુકમ અને કાલ્યો હિલ્લ એના જેવું છે. અહીં આર્ય, અનાર્ય, દેવ, મનુષ્ય સર્વને એકસરખી ભાષામાં સમજાય તેવો ઢઢેરો પીટવાનું કારણ શું ? તો કહે છે કે-ઢઢેરોનું

ફળ જે હેતુને અંગે કે સ્વરૂપને અંગે જે મશયો થાય તેના માટે મહે છે એ ટંકરા ઝીને શા માટે ? તમને અને દુનિયાને આમા ફળ શુ ? તેના નિવાણુ માટે મમાધાન ન થાય ત્યા મુધી ટંકરાની કિમત ટીડીની પણ ન જ થાય એક વળી બીજાને મબજાવીએ અને તેમા શકાતુ મમાધાન ન થાય તો વાતની કિમત જ નથી અહીં જગન કે તમને નિસ્ખલ રી ?

અનેક ભવોના ભોગોનું પરિણામ

તે અંગે જણાવતા તીર્થ કર ફરમાવે છે કે આ ટંકરા માટે મે મારી જિભીઓ ખતમ કરી અત નટાઝોટિ માગરોપમ સુધી તીર્થ કરનામકર્મ આવે છે તે નિકાચિત ભવે ત્રીજા ભવે થાય છતા અહીં અત ડોટાઝોટિ સામગેરોપમ સુધીના મળમા જે ભવો થયા તે મર્વ તીર્થ કરનામકર્મના પોપણુમા આપેના છે અને તેથી જ અનેક ભવોના ભોગોનું આ પનિયામ છે શુ ? કે બધા મારુ બોલેલુ વચન મમજી શકે છે આર્થ અનાય કે દેવ, મનુષ્ય બધા તીર્થ કરતુ બોલેલુ વચન મમજે કે પણ તમારુ બોલેલુ વચન તો મનુષ્ય જાતિના તમારા બાધઓ પણ ન સમજે અરે ગણુધ મદાગજન તેનુ તે વચન બોલે તે બધા તો ન જ મમજે પણ ચતુર્વિધ મધની પર્દા જ મમજે ત્યાં તીર્થ કરો મોલે તે તો જનવર નાહી મનુષ્ય અને વૈવેય નમજે જાનની કિમત ગણુવામા આવી છે જે અક્ષય અને જ્ઞાન મોદના માધનોને જણુવા તરફ વધતા જાય વળતા જાય તેનુ જ નામ મમજ્જ્ઞાન છે તે મિવાંધના જ્ઞાનને મમજ્જ્ઞાન ન મનાય મારી અક્ષય આ જ્ઞાન તેને જ કહેવાય જે મોદના માધન તરફ વળતુ હોય આ દમ્ની ડાએ વર્તાય તે જ મ વર્તન ગણુતુ મોદના અંગે પીટાપેતો દરે તેની અનુકૂળ રીતિએ વર્તાય તો જ અદ્વર્તન એટલે ચાલ ન આપે. જારી જાડેચત જે કાષ્ટએ કરી હોય તો તે જોનું દ્ય ન જ છે ક્ષત દ્યનમા મોદામર્ગના માધન મિવાંધની અક્ષય પુરિ કે જ્ઞાનને અજ્ઞાન તરીકે મણુવામા આનુ નથી

અહિંસા રૂપી અનાજના રક્ષણ માટે વાડરૂપ સત્યાદિ

આ ઉપરથી સમજાવો કે પાંચ મહાવ્રતોમાં પ્રથમ પ્રાણાતિપાતનું સ્થાન કેમ ? આ ઢઢેરો “ સર્વે પાણા સર્વે મૂઆ જીવા સત્તા ન હંતવ્યા એ પ્રથમ મહાવ્રતનો છે. વળી હરિભક્ષરિણ જણાવે છે કે સત્ય જ્ઞાને માટે છે ? અહિંસાના પાત્રનને માટે જ સત્ય છે. ચોરી નિવારવી તે જ્ઞાને માટે ? હિંસાના ત્યાગને માટે. હવે અહીં અહિંસા તે અનાજ છે અને તેના રક્ષણને માટે વાડરૂપ સત્યાદિ છે. વાડનું અનાવનું કે રક્ષણ કરવું અને તેને ટકાવવું તે વાડના રક્ષણના મુદ્દા માટે નથી પણ અનાજના રક્ષણના મુદ્દાએ છે. તેમ અહીં સત્ય સત્યના મુદ્દાએ નથી પણ હિંસાના ત્યાગના મુદ્દાએ છે. અહીં અહિંસા અનાજ છે અને બાકીના વ્રતો તે વાડરૂપ રક્ષણને માટે છે. આહિંસા પ્રથમ મહાવ્રત રૂપે લીધી. આ સર્વ જીવને અંગે ઢઢેરો છે.

મનુસ્મૃતિમાં માંસાહારની છટ

હવે ઢઢેરોના વિવેચનમાં કે નવતત્ત્વના સત્યમાં આવીએ. સમ્યગ્વર્ણનાદિ રત્નત્રયી તે મોક્ષમાર્ગ છે. આર્ત લોકો જેવું થાય તો શું થાય ? તે કેવી રીતે ? તો કહે છે કે મનુસ્મૃતિ એટલે જેને ધાગાપંથીઓ જૈનનીતિનો અંશ મનાવે છે તે શું કહે છે ? તે કહે છે કે-માંસ ખાવામાં દોષ નથી, ખાવાજી બોલ્યા બાર વર્ષે તેમાં ફળ પૂછ્યું તો કહે-જયફળ. અહીં મનુસ્મૃતિમાં જણાવ્યું છે કે-માંસ ખાવામાં દોષ નથી. મુજબસાધ્યએ બોલ્યું એટલે અહીં મૂળજી બોલ્યો હતો. બાપાએ બોલવા ના પાડી હતી. અહીં લોકોમાંકડું વળગાડવું છે એટલે ચારીમાં બોલ્યા કે બાપા બહુ એમ કરતાં બોલ્યાનો ખ્યાલ આવ્યો. એટલે અહીં છાકમાં-બોલ્યો, અહીં દારૂ પીવામાં પણ દોષ નથી. આ મનુસ્મૃતિકાર ધાગાપંથીઓ જેને માને છે તે બોલે છે. વળી મૈથુનમાં પણ દોષ નથી એમ મનુસ્મૃતિકાર કહે છે. આમ કહીને તમે કસ્તા શું બેઠા છો ? જગતમાં જે દુષ્ટમાં દુષ્ટ ચીજ છે તેમાં

પાપ ન માનો તેણે મરણ ? એવા પ્રશ્નના જવાબમાં તેઓ કહે છે કે—આ તો જીવોની પ્રવૃત્તિ છે અને તેમાં જ રખડતા રહ્યા છે ખરી વાત એ છે કે—મૈથુનથી નિવતવાના કાયદો છે પ્રવર્તવામાં કાયદો નથી. અહીં મમ્યજ્ઞાન, નાન કે ચારિત્ર મળે તો મોક્ષનો કાયદો છે ન મળે તો નુશ્તાન નથી એમ અહીં નથી

મિથ્યાદર્શન કર્મજન્ય ધનુ કારણ

મમ્યજ્ઞાન ન હોય અને મિથ્યાદર્શન હોય તો કર્મજન્ય ધનુ કારણ તેવી જ રીતે ચિરંતિ ન થાય અને અચિરંતિ ચાલુ રહે તો પણ કર્મજન્ય વળી યોગોની જે પ્રવૃત્તિ થાય તેમાં પણ કર્મજન્ય થાય છે અહીં સમ્યજ્ઞાનાદિ મોક્ષના કારણો છે એ જણાવવા સાથે મિથ્યાદર્શનાદિ કર્મજન્યના પણ નમજો તે કક્ષત તેમના ભોગોત્તર પરિણામ છે

તત્ત્વોત્તર નિરૂપણ કરવાનું કારણ

અહીં લોકોને કળ શુ ? શા માટે તત્ત્વોત્તર નિરૂપણ કરવું પડ્યું ? એવા માટે કે આ હકીકતો વિરુદ્ધ જનારો કર્મ બાધે છે એટલે આગ્રવ, તે હકીકતો અનુમરનારો કર્મથી બચે છે એટલે સવર કરે પ્રથમના બાધિયા તોડે તેથી નિર્જગ અને તોડના તોડતા બધા જીવ આગળ વધે કે આત્માના સ્વસ્વરૂપમાં આગળ પહોંચે છે ત્યારે મોક્ષ મેળવે છે આ દેહરાના અગે થયેલી શકાના અમાધાનને માટે જીવ અજીવ આશ્રય મળે મધ નિર્જગ અને મોક્ષરૂપી સાત તત્ત્વો કહેવા પડ્યા અહીં શ્રોતા અને શિષ્યોની શકાના નિસ્ખન માટે આ તત્ત્વો કહેવા પડ્યા કારણ કે પરમ કળ કયું અને પરમ અનિદ્ય મ્યુ તે જણાવવા માટે સાતે તત્ત્વોત્તર નિરૂપણ કરવું પડે છે

નવ તત્ત્વોની માત્રી પદ્ય

આ માત્ર તત્ત્વોમાં અન્ય મનવાળા મ્યુ તત્ત્વ નથી માનતા ? આસ્તિ મનવાળો દરેક જીવ જ. કર્મનું આવવું બધાવું તેમાં નામતવાળો સાચ તેમ નથી તેમ કર્મનું શેકાવું વહેવું અને શેકવું

મોક્ષ મેળવવો તેમાં તે નામ જૂર થાય તેમ નથી. આ સાત તત્ત્વો ફક્ત 'તીર્થ' કરને ત્યાં રજીસ્ટર્ડ નથી, પણ દરેક મતવાળા તે સાતે તત્ત્વો માને છે. આ સાત પુણ્યપાપ સાથે મેળવતાં નવ તત્ત્વો તે કંઈ તીર્થ કરને ત્યાં રજીસ્ટર્ડ થયા નથી. ઇતરે અને આપણે બંને કહીએ છીએ. વાત ખરી, પણ દરિનો છોકરો કાચનો હીરો લઇને એ તો પણ હીરો જ બોલે તેમ ઝવેરીનો છોકરો બોલે હીરાથી એ તો હીરો જ બોલે. અહીં દરિનો છોકરો એ કાચથી અને બોલે હીરો તેમ અહીં ઇતર દર્શનકારો જીવ, અજીવાદિ નવે તત્ત્વોને બોલે ખગ પણ તે કાચ અને પંથ્યૂરને બોલે છે. જૈનો, ઝવેરીનો છોકરો જેમ સાચા હીરા રજીસ્ટર્ડ નથી હોયે કહે તેમ સાત કે નવ તત્ત્વોને સાચા પારખીને જ બોલે.

મોક્ષ જ મળો અને મોક્ષ પણ મળો એટલે શું ?

દરેક જીવે મોક્ષ પામવા કટિબદ્ધ થવું જોઈએ. મોક્ષ સિવાય જગતમાં બીજું કંઈ સાધ્ય નથી. તે સાધ્ય બે પ્રકારે છે. મોક્ષ જ મળો અને મોક્ષ પણ મળો. અહીં મોક્ષ જ મળો તે ખડાહિતાની કુડી ગણાય એટલે દેખાડની સાથે સ્વીકાય. મોક્ષ પણ મળો એવી માન્યતાના જીવો પણ છે એટલે ધન, માત્ર, કુટુંબ, કબીલો પૂછું મળો અને સાથે મોક્ષ પણ મળો, તેવાને એક પુદ્ગલપરાવર્ત પછી મોક્ષ મળે જે મોક્ષ જ જોઈએ એવી માન્યતાવાળા જીવો હોય તેવાને અર્ધપુદ્ગલ-પરાવર્તમાં મોક્ષ મળે. આવી રીતની માન્યતા બે કોઈ ધરાવતું હોય-તો તે જૈનદર્શન જ ધરાવે છે. ઇતર દર્શનકારોમાંથી કોઈ પણ આવી માન્યતા ધરાવતા નથી. આવો ઢઢેગે પણ માનતા નથી ત્યારે કહો કે તેમના જીવાદિ તત્ત્વોને જે માનવાનું તે કાચના કટકાને હીરા માતી કહેવા જેવું છે, અહીં હીરા આદિને માનવાનું જે છે તે સાચા તરીકેના.

કુર્ષ અક્ષલ અને ક્યું જ્ઞાન કીમતી ?

દેશોન પૂર્વ કોઈ સુધીનું જ્ઞાન થઈ જાય પણ અહીં તે અક્ષલ અને કારણ છે એ પણ જણાયું. ખોટી માન્યતા સાથે રહેતે ન પ્રવર્તવું,

વ્યમનાદિ કે કોષાદિમા પ્રવર્તવું તે કર્મબંધન કારણ છે અને તમે બોલો છો તો પછી તેમને એમ બોલવામા વાધો જો ? એ લોકો પણ કર્મબંધના કારણ તરીકે બોલી શકે પ્રજાકારની આવી રાકાના સમાધાનમા કહે છે કે બોલવામા વાધો છે એમ માણુમ વિનાયતમા એમ બોલ્યો - વિનાયતની બધી સ્ત્રીઓ ખાખ છે ; અહીં મારી મા' અને એક સ્ત્રી એ સારા છે માને ખગમ નથી કહેતો કેમ ? એમ કહે તો જાન વગોવાય બાયડીને કાઈ ખગળ કહે તો તે ઝાડીને ચાલી જાન

ધર્તરો કર્મબંધ માને તો લીલા ક્યાથી રહે ?

અહીં મિથ્યાત્વ અવિરતિ યોગ અને કર્મબંધ માનવામા ધર્ત-ગેને અડચણ નથી તેમને પડદાખીખી તરીકે કામ કરનું છે એટલે બાયડી માથે ગ્રહે, શસ્ત્રાદિ રાખે તો કહે કે એ તો લીલા છે અહીં મિથ્યાત્વાદિથી કર્મબંધ માને તો તેના ભગવાનના ધરે જે લીલા થયેલી છે તેને ધક્કો પડોએ જાડવકુળની લીલા એટલે ગોપીઓની સાથેની જે રમત તેને કર્મબંધ તરીકે માને તો તે લીલા દે જ નહિ જોનો સિવાય ખીજનએ ૫ મેશ્વર માન્યા છે એટલે જો જગત બનાવ્યું જ ન આપ્યો સુખી કર્યા પૃથ્વી પાણી આદિ આપ્યા તેવા પરમેશ્વરને મિથ્યાત્વાદિ હોય જ નહિ ! હવે તે ૫ મેશ્વરને મિથ્યાત્વાદિ ન હોય પણ તે સિવાયનાને તો લાગે એમ અહીં જનશાસનમા બાણાનું આતર નથી અહીં તો ચાહે પરમેશ્વર હોય કે જગતનો મોઢપણુ હવ હોય તે મિથ્યાત્વી અવિરત ક્યાથી, કે યોગવાગો હોય, તો તે મર્વ કર્મને બાધે : જગતમા આવી રીતનો વ્યાપક સિદ્ધાંત જોનાનો જ છે

ઠઠેગાનુ અથથી ધર્ત સુધી નિરૂપણ ૧ : ૧ :

। તે સિદ્ધાંત દે ક્યારે ? તો કહે છે - જીવનુ સ્વરૂપ પલ્લાય છે અને નથી પણ પલ્લાય એટલે સ્વરૂપે દરેક તત્ત્વનુ પરિવર્તન થાય છે શુદ્ધનુ મત્ત અને અશુદ્ધનુ અસત્ત્વ દરેક જીવમા ગ્રહેલ છે.

દુશ્વરમાં શુદ્ધત્વં મત્ત્વ અને અશુદ્ધત્વં અસત્ત્વ લાવવું ક્યાંથી ? અને તેથી ઇતિરોએ સ્યાદાદને આખો ઉડાવી દીધો. શુદ્ધ, અશુદ્ધ, સત્ય, અસત્ય. ભિન્ન અભિન્ન આદિને માને અને સાથે મિથ્યાત્વાદિ ચારને માને તે જ ઢંઢેરાને માને. શરીરથી આત્માને નિત્યાનિત્ય, ભિન્ન-અભિન્ન માને તે જ આ ઢંઢેરાનેકે તત્ત્વોની સ્થિતિને માને. તે સિવાયના જીવો આ તત્ત્વોને ન માની શકે. આ ઉપરથી ભગવાનને તત્ત્વો પ્રરૂપવા પડ્યા છે. આવી રીતે આખા ઢંઢેરાતુ અથથી ઇતિ સુધી જેઓ નિરૂપણ કરે તેઓ જ પ્રરૂપણ કરનારા કહેવાય. અને આવી પ્રરૂપણા તીર્થકરોએ કરેલી છે. જૈનદર્શનકારે આ ઢંઢેરાનો “સર્વે પાળા મૂઝા.” એ વિષય રાખેલો છે, તેમ ઇતિર દ્વાનકારો એવો ઢંઢેરો રાખે કે “સર્વે બ્રાહ્મણા ન હન્તવ્યા.” તો તે કામ ન લાગે. મર્યાદાવાળો જ ઢંઢેરો શોભે. તે ઢંઢેરાને અંગે ટીકાકાર કે વ્યાખ્યાકાર શું કહે છે તે અંગે જણાવાશે

વ્યાખ્યાન : ૫૦

સર્વાંતરથી સાધેલો સર્વજીવહિતકર સદેશો

શાસ્ત્રકાર મહારાજ શ્રીમાન શીલાંકાચાર્યજી મહારાજ આચારાંગસૂત્રના ચોથા અધ્યયનની ટીકા કરતાં થકા આગળ જણાવી ગયા કે—સમ્યક્ત્વઅધ્યયનની અદર મૂળ સૂત્રકારે જણાવ્યું કે અતીત, અનાગત અને વર્તમાનકાળના સર્વ તીર્થકરો એવી રીતે કહે છે, બોલે છે અને નિરૂપણ કરે છે. કઈ રીતિએ ? જગતના સર્વ જીવો સર્વ જીવોની સાથે તાડના. તર્જના નહિ કરવા-રૂપ હકદાર છે. કોઈ પણ જીવને મારવો તે હકની રૂએ યોગ્ય નથી. આ પ્રરૂપણા જે કરવામાં આવી છે તે મૂળ સૂત્રકારે કહી છે. ભૂતના, વર્તમાનકાળના ચોવીસ, વીસ કે એકમો સિત્તેર એ સર્વે તીર્થકરો આ પ્રમાણે કહે છે. અહર્નિનો સર્વાંતરથી આ સદેશો જણાવે

જ-લઈને જ જ મેં છે કોઈ પણ જીવને એમ પણ જીવે માત્રા વિગેરેનો
હક નથી આ મદેશો મ્હે કે સમ્યક્ત્વ કહે તે પ્રથમ ભરથી લઈને
જ આવે છે તે મજેગને આધીન કે સ્વાયંત્રે આધીન નથી પણ
બવાત થી સામ્યો, મર્વ જગતના હિતને માટે ધારેનો આ સંગ્રો છે
શકાના સમાધાન માટે તત્ત્વોનું નિરૂપણ

તે કહે છે તેમા 'આચ્ચાચત્તિ' આદિ ચાર શબ્દો કમ ?
માન 'કો' છ' એમ કહેને ? સંદેશો મ્હેવામા એ વાત ચોક્કસ છે કે
જે જોતાના મદેહનું સમાધાન ન કરે તેનું ફળ ન થાય તેનો
અમલ ન થાય ફળ ત્યારે જ મજે કે જોટલી શકા થાય તે ફરેકનું
સમાધાન કરાય કરવાથી ફાયદા ન કરવાથી તુક્સાન આદિ સર્વ
જાણાવે ત્યારે જ જોતાઓને તેની અસર થાય અને તેને આધારે
તેઓ ચર્તા શકે ત્યાં સુધી આપેનો મદેશો કાર્યને કરનારો થાય
જ નહિ દીકાકાર મ્હે છે કે—નવે તત્ત્વોનું નિરૂપણ તે આ સદેહના
નિહરણ માટે છે અથવા તેની મિદિ માટે જ છે તે વિના સદેહની
મિદિ ન થાય

જીવતત્ત્વ માખિત કરવાની જરૂર

જો જીવ જીવ એમ માને તો જ તે અગે ઉપદેશપણ જોતા
પણ હે પણ જીવ જ ન માનવામા આવે તો પછી મારવાહિત
થાત જ ક્યાથી ? માટે પ્રથમ જીવ પદાર્થ જ આ જોડેરને અગે માખિત
પ્રયો પો તે વિના અધિભરી કે અધિકારનું વર્ણન કરી શકાય
નહિ એટલે આરા કરનાગ અને આરા પાળનારા નક્કી ક્યારે થાય ?
જીવતત્ત્વ નક્કી કરાય તો જ જો જીવતત્ત્વ નક્કી ન કરાય તો તેમને
તા નાદિ ન કે વાનો અધિકાર વિગેર કહેવાનું કંઈ પ્રયોજન નથી
આથી હવે પ્રથમ જીવતત્ત્વ માખિત કરવાની જરૂર છે

જીવ પદાર્થનું નિરૂપણ

એકનું જીવતત્ત્વ સાખિત કરવામા પરિણામ એ આવે કે
ડાગરના બદલામા જોખા આપવા જેનું થાય અહીં એમ્લા જીવ

પદાર્થને માને તો સદેશા ઉપર છીણી જ કરી વળે. જીવને માનવો કેવો ? અનત જ્ઞાનસ્થાનાદિવાળો, અમૂર્ત કે જે બોલે નહિ, મારે નહિ, એને મરાય નહિ, એ સાબળે નહિ. ધતંગ કહે છે કે આ જીવને કથિયારો છેલ્તાં નથી, અગ્નિ બાળતો નથી, એને બેદી શકાય નહિ, એમા વિકાર ચાય નહિ. આવી રીતે જીવના સ્વરૂપમા તમાગ હકની વાત જ ઊડી ગઈ એટલે કોઈથી કોઈને તાબેદારી, પીડા કરવાપણુ વિગેરે ચતુ જ નથી. અહીં જીવપદાર્થ સદેશાને તોડનાર બન્યો. કારણ કે પોતે અરૂપી હોઈ મારે નહિ અને મરે નહિ. ધતંગ કહે છે કે હું એને મારુ છું અથવા મરું છું એમ જે કહે તે મૂર્ખ છે. એ બે મરતા જ નથી. કારણ કે જીવ એવી ચીજ છે કે કોઈ દિન હણતી નથી અને હણતી પણ નથી. અહીં સદેશાની સિદ્ધિ માટે જીવપદાર્થનું નિરૂપણ તે તે સદેશાને જડમૂળથી ઉખેડી નાખે છે. કાચુ કે જીવ અરૂપી છે. બેદાય છેદાય નહિ, પછી કહેવાનું રહે જ કેમ કે “ કોઈએ માર્ગો નહિ । ”

આકાશના ચૂરેચૂરા થવાનું કહેનાર હાંસીને પા-

કોઈ કહે કે આકાશના ચૂરેચૂરા થવાના છે અને તેથી સાવચેત રહેજો. એમ કહેનાર વક્તાને લોકો હાંસીપાત્ર ગણે. તેમ અહીં જે જીવ કોઈને મારતો નથી કે પોતે મરતો નથી તેવાને અંગે મારણુ, તાડન, તર્જનાદિ કહે તે બંને કેમ ? અહીં બીજાને પીડા કરે કે બીજો પીડા થામે તે સર્વ વાતો અજીવ પદાર્થને અંગે છે. ઔદારિકાદિ શરીરો જે અજીવરૂપે છે તે જીવને લાગેલા છે તેથી આજ્ઞા, પીડા, બળાત્કાર, મારણુ, તાડન આદિ થાય જ છે. આ સર્વ અજીવ ઉપર છે. જીવ એકલો હોત તો આ સદેશાની જરૂર નહોતી, પણ અજીવ પદાર્થ માનેલો છે જગતમા સિદ્ધ છે અને આત્માને વળગેલો છે તેથી તાડન, તર્જનાદિ માનવા પડે છે.

અજીવ પદાર્થ કહેવાની જરૂર શી ?

કહો કે અજીવપદાર્થ ન મનાય તો સદેશાની મિદ્ધિ ચાય

નહિ, માટે મદેશાની સિદ્ધિ માટે અશ્વપત્તિ [માનવો રહ્યો જીવ,
અશ્વને તરત્રો માનવાથી બગવાનને બોલપા લાયકપણુ ચલુ આ
જે હકનો વિચાર રહ્યો તે બંને માનવનારા જીવો પણ તે, એ
જે વાન બની

અનિષ્ટનિવાગ્નુ અને ઇષ્ટપ્રાપ્તિ માટે કાયદો

જગતમા, પ્રવૃત્તિમાત્ર ઇષ્ટની આધાર છે નિવૃત્તિમાત્ર અનિષ્ટને
સાધનારી છે, મેષપણુ, મનુષ્ય કાર્યની નિવૃત્તિ ત્યારે, જ હમ્મે કે બ્યા
આપત્તિનો મહત્ત્વ હોય, તેવી જ ગતિ પ્રવૃત્તિ પણ તે ઇષ્ટને આપ-
નારી હોય તો જ કર બહો અદેશ પ્રનાણે ચાલનારને શુ ફળ કે
કુશ્માન થાય તે જણાવો 'જેમ રાહકારી' અને ચોરી બંનેમા ફળ કે
કુશ્માન ન હોય તો 'પાક ફેલાવ રો' અને પ્રવૃત્તિ પણ ન કરે
જગતમા પ્રવૃત્તિ ઇષ્ટની સિદ્ધિ નિષ્પાતે જ મ્હાય અને તેથી જગતમા
કહેવાય કે જે પ્રયત્નની પ્રાપ્તિ તેના અમની શિક્ષા ન હોય તો તે
કાયદો અગણ્યુ ચીથરુ જ ગણાય અથવા, મેષપણુ રાજ્યના હિતનુ
સ્વાતુ હોય તેમા કાયદો ન જણાવાયો હોય તો તે કુશ્મનો કદ
અર્થ જ નથી જે કાયદો પાળવાથી અનિષ્ટનિવાગ્નુ ઇષ્ટપ્રાપ્તિ ન
હોય તે કાયદો મેષ અર્થ જ નથી .

'એ તરત્રો કહેનાથી' કામ ન ચરત ?

ચોરશ / ચામના જીવો અનતા મનત છે તેનાથી કામને પણ
માસ્ત્રા આદિનો મેષને ય હમ નથી જે કુશ્મનુ અનાદિ કન્વામા
કુશ્માન ન હોય અને પામનમા કાયદો હોય તે કુશ્મની પ્રિયત જ
નથી જે કુશ્મા અગે પાવનમા અજ્ઞાન કાયદો હોય અંગે ભગમા
જે કાયદો હોય તેની જ કિમત છે આ જિનેશ્વર મહારાજનો દહેરો
છે તેમા પ્રવૃત્તિ મ્હવાથી કાયદો ન હોય અને તેનાથી વિરુદ્ધ વર્તનારને
કુશ્માન ન હોય તો પછી તે દેરા હવામા જ બીજી વ્યવ આશ્રય,
મવર માટે આ દહેરમા એ ન તરત્રો માન્યા નિવાય એક
ગણુ પણ આગળ ચાલી રમય તેમ આ બહો માર્ગ કાદે કે

હવ, અહવ એ બે જ તત્ત્વોમા સર્વ તત્ત્વો આવી જાય છે. એ બે તત્ત્વની બહાર તો કંઈ નથી. જેટલું વધારે વેતરે તેટલા વધારે અખિયા દેવા પડે. અહી તત્ત્વો વધારે માનો તો દરેકની સ્થાપના કરવી પડે. અહી સાત કે નવ કહીને કામ શું? હવ, અહવ એ બેને જ તત્ત્વો કહો. જડ અને ચેતન એ બેની પરિણતિ થયા પછી જગતમાં રહો કે વનમાં. જગતમાં એવો કોઈ કાયદો ન હોય કે કાયદો કરો પણ તેના ફળ-તુકસાનને ન જ જણાવો એ બંને જ નહિ. તેમ અહીં હવ, અહવ એ તત્ત્વોનો સંદેશો તાડન, તર્જનાદિ બધ કરવા માટે છે.

આશ્રવ સંવર તત્ત્વ એટલે શું ?

તે ઢંઢેરાથી વિરુદ્ધ વર્તનારને તુક્રશાન શું? તે પ્રમાણે વર્તનારને ફળ શું? તેવું નિરૂપણ કર્યા વિના તે બે તત્ત્વો નકામા થાય, તેથી તેના ફળ માટે બે તત્ત્વો જણાવવા પડ્યાં. હવે ઢંઢેરાથી વિરુદ્ધ વર્તન કરે તે ત્રણે પ્રકારના પાપ બાંધે એટલે મનથી વિરુદ્ધ વર્તે, વચનથી, કે કાર્યથી ઢંઢેરાની વિરુદ્ધ વર્તે તે સમયેસમયે અનંતાં કર્મો લાવવા-વાળો થાય. જેમ પેલા વાંદરાએ કહ્યું કે હું ધર કરું નહિં પણ કરેલું ભાંગી તો નાખું, તેમ અહીં જે ન માને તેને કર્મબંધ થાય પણ જે ઢંઢેરો માને તેને પાપબંધ થાય ખરો? તો કહે છે કે ના, તે પાપ બાંધે જ નહિ તેથી તેને સંવર થાય. અહી ઢંઢેરા પ્રમાણે મન, વચનને કાર્યથી વર્તે તેવું નામ જ સંવર.

મુસ્લિમ ક્રિશ્ચિયન માન્યતા

પાપ બાંધે તેથી ગુનો, તેની શિક્ષા અને છેડો હોય. તેમ અહીં કર્મ બાંધેલાં હોય તે દુઃખો ભોગવીને પણ છોડી શકે છે. કર્મ-બંધ કર્યા પછી તે છૂટી શકે જ નહિ એમ મુસ્લિમ- કે ક્રિશ્ચિયન જેવું નથી. તેઓ માને છે કે દુનિયાનો પ્રલય થશે ત્યારે પયમબર આવશે. કબરમાંથી દરેકને ઉઠાડીને સારા કર્મો કરનારાને સ્વર્ગમાં અને ખરાબ કાર્ય કરનારાઓને જહનમ એટલે નરકમાં મોકલશે. પણ

પત્ની ત્યાંથી છેડો ક્યારે આપશે ? આવું કોઈ પૂછે તો કહેશે કે
તુંમ કાફર હો. ભોગનાથ ગભ્યમા ' હાલ દો જેલમાં ' એમ અહીં
નથી કર્યો ભોગનાથ તેજી નિગરા થાય એને આવેના કર્યો
આત્મા માથે બધાય પત્ની તે ભોગનાથ એને છૂટે

એવું કરવતિયા કરવત કે મોચીડાના મોચીડા

એક મોચી મરી કરવત મૂકાવવા ગયો ધાગાપથીઓનો ધ ધો
એ હતો કે જનવાળાઓને કાશીમા હાડવા અને સ્ત્રીઓને મતી
તરીકે બાળતી હજી કાશીમા કરવત છે અને ત્યાં લાખો મનુષ્યની
હત્યા એ કરવતથી થયેલી છે ધાગાપથીઓના અંગે દોરનાયેના મોચી
મરીની કરવતથી મરી જન તો તેને ધારેનો જ મ મળી શકે તેમ
મનાવું હતું આજકાલ કાશી દેતી વખતે અધિકારી પૂછે કે તારે
કાંઈ જરૂર છે ? તેમ ત્યાં કરવત આગળ મોચી ગયો, ત્યાં તેને કરવ
તવાળાએ પૂછ્યું ત્યારે મોચી વિચારે છે કે-જેને હાથ ત્યાંમુધી રાખ
અને જેને ધડે તો મ્હો ધવાય માટે તે તો નકામું લડાઈ વિના વિચા
રીએ તો પોતાનું આને ત્યાં મુધી રાખ પત્ની તો નામભાગ કરીને
ભાગી ગયે જ છૂટ્યો થાય છે હાનના રાગ્નઓ મ મારાગ્નઓ જે
જે કહો તે મવ પ્રથમવાળાઓનો ખાડો જ મ મારે આપણે જન
પાડું નહિ જેમએ પણ જ્ઞાન થઈએ કારણ કે ચનાનું ભોય
ત્યાં મુધી ચવારીએ પણ પત્ની એ પ મોખી પણ દેવાય પણ પ્રવા
નનું રથાન નેવાય તોય જાગે દુઃખ થતા મળી રાત્રે જ્યાં તે કહે ત્યાં
જનું પ' તો મમતો ની પત્ની તો કુશ્મ ગામનું મજાળાય પણ
મલો તો પેલીના ફતરા જેવું થાય છે કા મુ કે જનનું માં મરીએ તો
જન પ જન કહે અને રાગ્નનું માં કરીએ તો પ્રજા ઉપાનમ આપે માટે
તેને અને વિચાર કર્યો કે અ તે મોચીને ને મોચીડા થવા દે આવી

ધુળા તે મોઝીએ કરી. તેમ.આ ઢઢેરે માનવા છતાં ઇવની દશ જે
એની એ રહેતી હોય તો તે ઢઢેરાનું કળ શું ?

ભયરહિત મોક્ષની રિથિતિ

ઢઢેરાના ભયનો પ્રસંગ આવે નહિ, પાપનું જોયું આવે નહિ
તેવી એક રિથિતિ મોક્ષની છે. અહીં જ્ઞાન તત્ત્વ નિરૂપણ ન કરે તો
સંદેશો ક્રોધ દ્વિતિ ચોખ્ખો ન જ થાય. અહીં સંદેશને સુધારાના
કરકરિયાં લાગી જાય પણ આ નવ તત્ત્વોની કલમોથી સુધારાયેલો
સંદેશો ગોઠવે લાયક ન થાય. એ તેવાસીઓને આ સંદેશો સમજાવવા
માટે હવ, અહવાદિ સાતે તત્ત્વો સમજાવ્યા. વળી તેમાં શંકાનું સમા-
ધાન કરવું તેનું નામ પ્રજ્ઞાપયન્તિ પ્રજ્ઞાપન કરવું, સર્વને સર્વ ભાષા
પ્રમાણે પરિણમે તેવું બોલવું કહેવાય શકાના સમાધાનપૂર્વક કહેવું
તે પ્રશ્નનું. અહીં પાલન, ભગ આદિ અને;છેડે જણાવ્યા તે પ્રશ્નના
કહેવાય. અહીં સાધન પ્રાપ્ત કરવા દ્વારા તત્ત્વનું સ્વરૂપ જણાવવા દ્વારા
આ સંદેશો સાચો દસાવવા માટે તે ભગવાન કવી રીતે જણાવે છે
તે અગ્રે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન : ૫૧

સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ ॥

શ્રી! સ્વકાર મહારાજ શ્રીમાન શીલાંકાચાર્યજી મહારાજ ભવ્ય
હોવાના ઉપકારાર્થે આચારાંગ સૂત્રના ચોથા અધ્યયનની
ટીકા રચતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે “ સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાન-
ચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ ” “ મિથ્યાત્વાવિરતિપ્રમાદકષાયયોગા
વન્ધહેતવઃ ! ” જગતમા જ્ઞાન એ સુંદરમા સુંદર ચીજ, પરંતુ તેની
સુંદરતા, શુદ્ધિ, અક્લ, હોશિયારી ને પ્રામાણિકતાને અંગે જ રહેલી
છે. જે તે અપ્રામાણિક મનુષ્યમા આવે તો તે શ્રાપરૂપ ગણાય છે,

પણ પ્રામાણિક પુરુષની જ શુદ્ધિ, અમ્ય, વખણાય છે તેની જ રીતે જગતમા વિનય વિરોધની નિમિત્ત કે પણ તે પ્રામાણિકને અગે જ નેઓ બેઠામા ભેષ તેઓનો વિનય વિવેક નમનો ગણાય જગતમા શુદ્ધિ આદિની મુ રતા નેને આધીન ર, કમ ન્હુ તેમ પ્રામાણિકતાને માનીન એ મુદ્દના પ્રામાણિકતા આભારી છે ઈમાનદારીને આભારી છે અમામાણિક પુરુષની શુદ્ધિ અમ્ય જમાન દારી કે મુદ્દના ન ગણાય

મોક્ષમાર્ગે જમાનો નિશ્ચય તે જ અમ્યગ્દર્શન

મહો એ જ વાત યાજ્ઞમ જમાનીને કહે છે કે જે મનુષ્યે આત્માશ્યાણી, મોક્ષ મેળવવાની કે પાપનો રૂ ગણવાની પુણ્યવતુ મર્થાપણ મેળવવાની શુદ્ધિ થઈ નથી તેમ / અમ્યધ તો વાની નેઓની શુદ્ધિ થઈ નથી તેઓનો મર્તન સુ ગણાય હિ સુદ કાને કહેવાય કે જે માત્રા નિર્મળ થાના પગલા લે, મારા માત્રા મોક્ષગતે જવો નેકએ એવો નિશ્ચય નેતો દોષ તેવુ નામ જ અમ્યગ્દર્શન તેઓ અમ્યગ્દર્શનનાગો જે તેમ તેવુ જાન તે નરનાન તેવુ વળન તે જ અમ્યગ્દર્શન

આત્માને કર્મગદિત આનદમય બનાવવાનો અર્થો

અમ્યગ્દર્શનો રૂપ પીનારુ પેલુ તમારુ મુન મુન કતુ કે જગતના મર્ત એવો પ્રાણો નૃતો કે નરવો આ હમ ધારી શકે ક્યો કે એ તા ન તર્ત રસા લાર નથી મા ના લાય નથી તામે ર બાવના નામ નથી માના રેવા નાય નથી કે પીના રવા નાય નથી એ જે પાય રમો મર્થપણ અને અગે પ્રાધપણ એ ધારણ મ્વાને હમ ર નથી આનો માન્યતા હા ત ર માગ્નો પ્રાધ વને મર્થપણ એ નાગે હ નથી એવી મા વના તે જ અમ્યગ્દર્શન તે પ્રાણુ જાન જાને તેઓ મનુષ્ય અમ્યગ્દર્શન કહેવાય, અને આનો મનુષ્ય જે વર્તન એ તે અમ્યગ્દર્શન કહેવા મા વા,

ખજાતકાર આદિનો હક નથી એવો જે સદેશો માનવો તેનું નામ સમ્યગ્દર્શન. તેનું જ્ઞાન તે જ સમ્યગ્જ્ઞાન અને તેનું વર્તન તે જ સમ્યક્ચારિત્ર. આથી વળ્યું શું ? તો કહે છે કે 'મોક્ષમાર્ગ.' આ ત્રણુ વસ્તુ જ મોક્ષનો માર્ગ છે. આત્માને કર્મરહિત આનંદમય બનાવવો હોય તો આ રસ્તો છે.

મિથ્યાત્વ કોને કહેવાય ?

સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર આવે કે મોક્ષમાર્ગમાં આવ્યો ગણાય અને તે માર્ગ મળે. તેના માર્ગે ન આવ્યા તેથી મોક્ષ નહિ મળે ને ? બીજી તો કંઈ તુકસાન નથી ને ? મોક્ષ મળવારૂપ અર્થકાર્યની સિદ્ધિ નહિ થાય એવું ને ? મહાતુભાવ ! હજી તું જૈન યીચરી-સિદ્ધાંત સમજ્યો નથી. મોક્ષ ન મળે એટલું જ નહિ પણ આત્મા કર્મથી બધાય અને લેપાય, તેથી કર્મબંધના કારણો જણાવવા પડે. પ્રાણીઓ પરસ્પરને મારે કે આજ્ઞા કરે, ખજાતકાર કરે, પીડા કરે કે યાવત હજી તે તેમનો હક છે-જીવો, મરવો જૂતો પણ આવી રીતે કરે તે તેમનો હક છે-એમ માનવું તેનું નામ મિથ્યાત્વ જેઓ એ હકને નથી વિચારતા તેનું નામ મિથ્યાત્વ નથી. મારવા વગેરેનો હક છે એવી જે માન્યતા તેનું નામ મિથ્યાત્વ. કોઈ પણ પ્રાણીને કોઈને પણ મારવા વગેરેનો હક નથી એવા ઢઢેરાને ન માનવો તેનું નામ જ મિથ્યાત્વ છે એમ નથી પણ સદેશને ન માનવો તેનું નામ મિથ્યાત્વ છે. વળી હરિભદ્રસૂરિજી કહે છે કે તત્ત્વની શ્રદ્ધા ન થાય તેનું નામ મિથ્યાત્વ છે.

કર્મબંધનું પ્રથમ કારણ મિથ્યાત્વ

કર્મબંધનું પ્રથમ કારણ મિથ્યાત્વ છે. મિથ્યાત્વ તે કર્મબંધનું કારણ કેમ ? સમ્યક્ત્વ નિર્જરાનું કારણ બને હોય. સાચી માન્યતા તે આત્માનો ગુણ છે કે નહિ ? જો તે સાચી માન્યતા આત્માનો ગુણ

મનાય તો પછી માગી માન્યતા ન થવા દેવી એ પણ આત્માના ગુણનુ રોમાંષ છે જ્ઞાન એ આત્માનો ગુણ છે અને તે જ્ઞાન ન થાય તે ક્રમનો દોષ ગણાય, તેમ અહીં પણ માગી માન્યતા ન થાય તો ક્રમનો જ દોષ છે, આપણે રીતમ્ જોતાં મેતા ભેદએ હાની અનુકૂળતા હતા જોરાં પચે નહિ ત્યારે જદરાનો દોષ જ કહેવો પડે તેમ અહીં પણ સાગી માન્યતા આત્મીય ગુણ છે અને તે ન થાય તો તે ક્રમનો દોષ છે એમ માનવું પડે

રસોળી અને ગમકુ થાય ત્યારની દશા

મામાન્ય નિમમ છે કે મોળી થઇ ભેષ તો પડી ખાનારને એમ નથી થતું કે હું આ જોરાં લઉં છું તેનું પર થાય રમીને ઔપધી લગાડીને મધ ન કરાય ત્યાં મુધી જોરાકનો રસતો જડ પાં તરફ જશે જ થયેતો વિકાર પોતાનો હિસ્સો વગર ઈચ્છાએ લીધા વિના રો જ નહિ જેમ મોળી કે ગમકુ ખાતાની મેગે તમારી અનિચ્છાએ પણ પોતાનો આગ તે છે તેમ અહીં માની મા થતા માનવા અ જે તમારા આત્મામા જ્યારે વિકાર થાય તેથી એ જોગી મા થતાને મમ્વાનો વિમ્ પળુ ધાર જોગી માન્યતા ન થતી તે પાપરપી વિમ્મને નોતરુ દેનાં તેથી આગળ ચારીએ ત્યાર મોમ્સ્થિતિ અને ધાર્મિક સ્થિતિ એ જ નેમા આતર

સોમ્સ્થિતિ ધાર્મિક સ્થિતિ, પરમ ધાર્મિક સ્થિતિ

સોમ્સ્થિતિમા પ્રે તેનુતેગાર જેમ નોરી ક તા ને પક વ્યો તેમા પ્રનેગાર તો નોર જ તેન ન પક થા દોષ તો નો નુ આપુ કદુ બ તે નોરીનો માન ખાય પમ પમ ત્યાર દ ભ્યો જ સોમ્સ્થિતિમા રૂળ જોગમનારને કે અગમો નારને મર્ષ પ્રનેગાર ગમ્મુ નથી ધાર્મિક સ્થિતિમા પ્રત્યા કે ભ્યાર અને યાવત અનુમોદનાર એટલે વખાણના પણ પ્રનેગાર આ આમાન્ય ધાર્મિક સ્થિતિ પરમ ધાર્મિક સ્થિતિએ વિચારીને તો પ્રજ્ઞામુ આપ નહિ ત્યાં મુધી પ્રનેગાર

અનાદિશ્રીની કૃપા પદ્મવ્ય અર્થે તેમાં નાદ મંદનઃ અર્થમાં કોઈ સ્ત્રિ
પાત્ર હાજરી ન આપેલા પેલુ દત્તાં તે ગંગાદર અનુભવ. તેમ તે તે
સહનાતું આપીને કૃપા ચમત્ સર્વે ન જ તે પિત્રમુંબાર અનુભવ.

વિરતિ એટલે શું ?

આ કૃપા અનાદિશ્રી આપમય પ્રેમીમાં જ રહી છે. કોઈ પાત્ર
બધમાં પાપથી કુદરે પડેલા નથી. અર્થાત્ પાપચ્છાનનને આદરી આ
દનિયામરીની પ્રેમી છે તેમાં આપાંત અમેલ દત્તા. તેમાંથી સહનાતું
આપીએ-ચિન્તિ કૃપાને તે જ પદ્મવ્ય થાય. અનિચ્છિત કૃપા પાપથી
નિવર્તિ ન કરવી તે. છૂટી માન્યતા, ખોટી માન્યતા કર્મબંધન મન્ય
છે તેમ પદ્મવ્યમાં ન થવાય તે પાત્ર કર્મબંધન મન્ય છે. ધારે
કે એવી વાદ આલો કૃપા તો તે કૃપા મેળો જ નિનર કરે,
મર્વન બદલાય નહિ કરે. આગ કતા દિવસ પ્રાણી સ્ત્રીને ફરકતું
કાળજી ધમધમે વાગ આપાળી દિવસ કરવા નતપર થાય. તેમ
આપણે પાત્ર દત્તનં - લાગે પાણીગોના દિ મધ્ય વાદ બનીએ
છીએ જેમ મિંદને અંગે કે વાતને અંગે તેનો પંતે ન આવે તેની
જગાએ જાદએ તો જ નિભય બનીએ અને બપદારક પ્રમગથી
કૃપાએ તેનું નામ જ વિગતિ. બપદારક દ્વાર પાણી મેવતુ તેનું
નામ જ વિગતિ.

અવિરતિ. કૃપાય એ પાત્ર કર્મબંધનાં કારણો

જેની વિરતિ ન થાય તે મર્વન પાપ અધાય. આથી અવિરતિ
એ પાત્ર કર્મબંધનું કારણ છે. માન્યતા સુચી હોય અને મર્વથા
પદ્મવ્યમાં કૃપા હોય તો તે મનુષ્ય બન્યો તે જ તો કહે છે કે ના.
દૃષ્ટ વણી વાર છે. કારણ કે કૃપાયકાકે અફર હોય એટલે કૃપા
ધમધમતો હોય, માન ઉપર ચડ્યો હોય, માયામાં આપણને મૂકવી
નાખતો હોય. લોભને અંગે સમુદ્રમથન કરતો હોય. જેમ ચડે-
શિયાની કૃધની સ્થિતિ બેધને ! બાહ્યબળ બાર માસ અભિમાનમાં

જામા ૧ જામા સમય ! મલ્લિનાથજીનો પ્રથમ જન વિચારો ! તેઓએ
 ૩ની માથે દીક્ષા લીધી પોતે મોખા ૩ વિચાર આ-મે - મારી
 મોટાઈ રહેવી નેધએ તે ઘટની ન નેધએ તે આનતા લેને કેમ
 ખરી ? ધણો વડુ ધર્મ આ બના મ્તા કરુ તો તેમ બને ધર્મ
 ૫ વા કેવી રીતે ? પ્રથમ જોએની પ્રતિના છે કે બધાએ મરણ કરુ
 પણ માન અહી અધિધ ધર્મ તપશ્ચરવા છે અહી છૂટનાડુ નથી
 જર જમીન જો નથી નેધતી માન ધર્મઅહણુ અધિધ મ્તુ
 છે પ્રતિષ્ઠા પણ ૭, જતા રસ્તો કાચો ૭ પાતળાના દિને મને આજે
 દીધ નથી માટે તથી નાપરુ એમ મ્ત્રી પાતળુ ન કર અને ખીજે
 દિવસ પેના લોખની માથે ઉપનામ કરે એટલે અક્રુમો મ્ત્રે છે શાસ્ત્ર
 ૫ આડુ નામ માના મ્ત્રે છે એ માયાએ મલ્લિનાથના થવને
 મિથ્યાત્વમા લઇ જઈ જીવેદ મધા યો આની ધર્મરૂપી માના પણ
 જીવેદ બધારે તો પડી ખીજી માયા શુ ન - ૨ ? મ્ત્રો મ્ત્રો જીવમ ?
 અહી કીને તપ કરો તેમા પ્રથમ શુશ્રુચાન - મ્ત્રકાના જીવન
 મા યો કહો અહી મમ્યક્ત્વ નિગતિ જતા આ જ્ઞાનના પરિણામે
 નીચ લાગે માયા

ધર્મના ઉપજનાના લોભાનુ પરિણામ

એવી રીતે નાબો અગે વિચારો શાસ્ત્રજાર મ્ત્રે છે કે અગિ
 વાનમ શુશ્રુચાએ માધુ ચક્રા છે તેમા યો મોખ જ્યો જોના
 પ્રતાપે માનીને પ્રથમ શુશ્રુચાનમ્ પડકાયા મારે મુદપતિ માગી
 નેધએ ૧૧ મારા નેધએ આના મમત્વભાવના પ્રતાપે અગિયાર
 માથી પરમવ, તો પડી મીઠા લોભની તો વાત જ રી મ્ત્રવી ?
 ધર્મના ઉપજણો અગે ના મોખ મામ ૨, તો પડી મિથ્યાત્વ
 અનિ નિ ટાળ્યા જા મ્ત્રાવ પી જમો ન ટાળે તો અતે મોગીડા
 નો મોચીન ૯

પ્રમત્ત, અપ્રમત્તદશા અને યોગ

સર્વ જગ્યાએ મિથ્યાત્વ, અવિરતિ અને કપાય એ ત્રણ જ કહે, પણ ગુણુદાણાની અપેક્ષાએ પ્રમત્ત અપ્રમત્તદશાની અપેક્ષાએ વિચારે છે ત્યારે યોગને પણ કર્મબંધનું કારણ માને છે. દમને ગુણુદાણે કપાયનો ક્ષય માનો છે અને અગિયારમે ગુણુદાણે પણ કર્મબંધ તો માનો છે ને ? તો કહે છે કે પ્રથમના મિથ્યાત્વાદિ ન હોય પણ યોગનું ચક્ષુષ્ય ચાચ એટલે આત્માને સ્થિરતા ભાવ ન રહ્યો તેથી કર્મબંધ થાય.

આનો આ જ શ્રવ અને આનો આ જ શિવ

આવી રીતે કર્મબંધના કારણો સમજાવ્યા છતાં મિથ્યાત્વ તે શ્રવના ધરતું કે જડના ધરતું તેવી જ રીતે સમ્યક્ત્વ કોના ધરતું ? જડના ધરતું મિથ્યાત્વ કહે તો તે શ્રવને કેમ હોય, અને શ્રવના ધરતું હોય તો તે સિદ્ધને જ હોય ? અહીં મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કપાય, પ્રમાદ અને યોગ તે પણ શ્રવના ધરનાં કે જડના ધરનાં તેને માટે કહે છે કે વાત ખરી, પણ જે સ્વરૂપે સત્ત્વ અને પરરૂપે અસત્ત્વ માનનારા છે તેમને આ ચાર માનવામાં વાંધો નથી. શ્રવ કર્મસંહિત હોય ત્યારે તે સંસારીપણે અસત્ અને સિદ્ધપણે સત્ થાય. સ્વપર-ભાવે કરી એટલે સ્વપણાની અપેક્ષાએ મિથ્યાત્વાદિ સંહિત હોય ત્યારે કર્મબંધ છે. સિદ્ધશાએ જશે ત્યારે મિથ્યાત્વાદિની અપેક્ષાએ કર્મબંધ-પણું નહિ રહે આનો આ જ શ્રવ અને આનો આ જ શિવ.

વસ્તુને સામાન્ય વિશેષ સ્વરૂપથી ઓળખો !

અહીં કર્મબંધ કેમ ? સંસારમાં શ્રવરૂપે કર્મનું અસત્ત્વ અને સિદ્ધપણામાં શ્રવરૂપે સત્ત્વ, આવી રીતે સ્વરૂપે સત્ત્વ અને પરરૂપે અસત્ત્વ માનવામાં આવે ત્યારે જ બંધના હેતુઓ મનાય. તે બીજા રૂપે સત્ત્વ અને બીજા રૂપે અસત્ત્વ હોય તો શ્રવ અશ્રવ બને અને અશ્રવ તે

છવ થાન જી ગિવન પ જ અજ પે બને બને પ્રાણન
અજ પાજ જ થાન બને જ પણ અજ થાનને ? તાત ખરી
પણુ ને? એ સાન થાનમા રાખી આમાન્યરિગે મ્વ પથી
મ્વ ઓળખી દુનિસામા ને મનુષ્યપણુ તે મરમામાન્ય તેમા
પરપણુ જીપણુ તે વિગે માપણુમા અહી મનુષ્યપણુ અો
પ રપણુ એ બને આમાન્યરિગે મો એ જ વ્યક્તિમા દેના દેન
ડે નેને મો આમાન્યપણુ ન દેન તેમા પગે ન થાન છવો
મો મામા રપણુ નથી તેથી તે અજ થાય જ નરિ અહીં મ માગી
મને મિદ્દશ મે અજે જપણુ આમાન્યપણુ મેન ડે અહીં આમાન્ય
મો વિગે પ તરન ન દેન તો છવ અજના બે જ ન દેાય

મમદિ અને વ્યક્તિગતરૂપ દ્વેક પદાર્થ

મમદિ અને વ્યક્તિન્ય પ દ્વેક પાર્થ ડે આરસ પ મનુ
ન્ય પ અનાયસ પ મનુષ્ય પ જાતિપણે લેનાય એટલે મમદિ
એ પાણુ છે અને મમદિ પે પાણુ છે મારી આમાન્યવિગે પ
વાનાથો અનાની નાની મરિ તિ વિ નિ બનીગે છે પ્રવારી મગીને
મપ્પારી મને છે આ મર્વ મારે બને? રે પાય આમાન્યરિગે
પણે મનાય તો જ આની રીતે મગે નિપણુ ર ત્યારે આપ્પાન
પણુ અો પ્રનાપન એ મરી વસ્તુઓ લુભ પે મારી પ? તે ન
વિચારીએ તો આપ્પાનાં એક જ અથમા છે, તે અનીન ણના
વર્તમાન મા અનિચ્છા ણના તીથ રા એ જ વાતને મે છે
જણાવે છે તેવાન મ્મ અને રીગીને જણાવે ડે તે અત્ર જણાવો

નમોઽત્યુળ સમળસ્ત મગવઝો મહાવીરસ્ત

પોઽશક-પ્રકરણ

—→*(*)←—

દેશનાકાર

આગમોદ્ધારક આચાર્ય શ્રીઆનન્દસાગરસૂત્રીશ્વરજી

વ્યાખ્યાન ૧

ઘાલ પશ્યતિ લિઙ્ગ મધ્યમબુદ્ધિર્વિચારયતિ વૃત્તમ્ ।

આગમતત્ત્વ તુ બુદ્ધિ પરીક્ષતે સર્વવત્ત્વેન ॥ (પો. ૧, શ્લો. ૨)

દુનિયાના જીવો એકલે સગીઁ

શાસ્ત્રકાર મહારાજ શ્રીમાન હરિભદ્રશ્વરજી મહારાજ મન્ય
જીવોના ઉપકારને માટે ધર્મોપદેશ દેતા થકા સચરી ગયા કે—

આ જગતમા પોતાની માવિધીની જે ચીજ તેને જે ન
સમજી શકે તે તેનો સુપયોગ શો રીતે કરે ? તથા તેનો દુરુપયોગ
પણ શી રીતે કરી શકે ? કારણ ? હજીદાર કે માલિક છતાં પણ
વરતુ શી ચીજ છે તે વાત સમજનારા ખટુ જ એવા દોષ છે

અર્થાત્ સ્વતંત્ર માલિક છતાં પણ તેને વસ્તુના માલિક તરીકે જગત-માં સ્વીકારનારા ઓછા હોય છે અને આથી સગીર શબ્દ વાપરીએ છીએ. જેમ સગીર એ મિલકતનો માલિક છતાં કપ્પૂલ કરાતો નથી અને માલિક છતાં કપ્પજો સોપાતો નથી. કારણ કે મિલકતનો સદુપયોગ કે દુરુપયોગને નથી સમજતો માટે માલોમી તેને સોંપાતી નથી. બ્યારે તે સદુપયોગાદિ સમજે ત્યારે જ તેને માલિકી સોંપાય. અહીં વ્યવસ્થા કરવાનો હક્ક માલિક છતાં પણ રહેતો નથી. આ દુનિયાની વાત. બ્યારે ખીજી બાજુ દુનિયાના જીવોને સગીર ગણવા, પણ હંમર લાયક ન ગણવા એમ હરિમંદસરિજી કહે છે.

ભરવાડ ને મોતીનું પાણી

દુનિયાના જીવોને મળેલી મિલકતનો જ ખ્યાલ નથી. કારણ કે કોઈ પણ મનુષ્ય જન્મે છે તે સર્વ ખાલી મૂઠીએ જ અંવતરે છે. બધેકે ભરેલી મૂઠીએ જન્મતા નથી. હવે કટલાઓ ‘લઈને જન્મે છે,’ એમ કહે છે તે વાત ખરી છે પણ તે વિચારવા જેવું છે. જેમ ચાર ઝવેરી છે. જાંય છે. એક રસ્તામા બીસો ભેગા થયા છે, ત્યાં ઝવેરીઓ વાત કરે છે કે આ મોતીમા પાણીનો તો દરિયો છે. આ સાંભળી બીસો પરીક્ષા કરે છે. લૂગડું મૂકી ભીંજવવા ગયા પણ ભીંજ્યું નહિ. અહીં હકીકત એ છે કે ભીંજ તળાવ કે નદીના પાણીને પાણી સમજે છે પણ તે મોતીનું પાણી સમજતો નથી. તેમ આ દુનિયા પૈસો-સોનું-ધર-મકાન આદિને જ મિલકત સમજે છે, ખીજી કોઈ પણ ચીજને તે મિલકત તરીકે સમજતો નથી.

જીવ આગળ કેમ વધ્યો ?

પ્રથમ તે જીવ મન, વચનની કંપની વિનાનો હતો. કાયા પણ સૂક્ષ્મ, તે પણ કેવી તો આગળના અસંખ્યાતમા ભાગે જ હતી. વળી તે અનંતા જીવોની મિલકત હોય છે. અનાદિથી આ જીવ આવી

મિકલ્લતવાળો હતો. સદ્ધર્મ-આગળના અસખ્યાતમા ભાગની તેમાં અનતમો ભાગીદાર આ છૂન છે, તેમાંથી પુણ્યજાગે વધ્યો. ત્યારે જ એક શરીરનો સ્વતંત્ર ભાગીદાર થયો. એટલે પ્રત્યેક થયો. દૃષ્ટિએ દેખી શકાય તેવો બ મો. તેનાથી આગળ વધ્યો. એટલે રમ જાણવાની શક્તિવાળો બ મો. જો પાછળ પડ્યો. હોત તો પાછી તે જ દશા-મૂળની આવે. જેમ દરિયાના વળમા જે ચીજ ગુમે તે પાછી કઠિ આવરી મુશ્કેલ બને તેમ અહીં પણ સમગ્રવુ પુણ્યયોગે જે ઇન્દ્રિયમાં અને તેનાથી આગળ વધે તો તે ઇન્દ્રિયમાં આવી જાય ત્યારે દ્રોણ એટલે ગદ્ય જાણવાની તાકાત મળે તે વખતે જો પાછો ચક્રરમા પડે તો પાછો એકેન્દ્રિયાદિમા આવે અને જાય, પણ કોઈક પુણ્યસંજોગે તે રખ-પટ્ટીમાંથી ચક્રુરિન્દ્રિયની તાકાતવાળો-ચાર ઇન્દ્રિયવાળો બને ત્યાં પણ ચક્રવો ખાય તો પાછો એકેન્દ્રિયાદિમા જાય અને વળી કદાચ પાછો ત્રોત્રેન્દ્રિયની તાકાતવાળો બને આ પાંચ શક્તિઓ કોઈ પણ મન્યુ જન્મે છે ત્યારે સાચે લઈને આવે છે બાકી રોકા કે રોકડા તો બને નહિ લાવનો હોય એ તો એના ભાગ્યમાં હશે તેવાં મળશે.

મનુષ્યપણ ક્યારે ?

આ પાંચ તાકાત છતાં પણ જેમ વરસાદનાં દેડકા છે તેને વિચારની તાકાત એટલે મન નથી અહીં પચેન્દ્રિય મનુષ્ય રૂપે જે બાલક જન્મે છે તે વિચારની શક્તિ વિના જન્મતુ નથી એટલે પાંચ શક્તિ સાચે મન લઈને અવતરે છે અને તેથી મનુષ્યત્વનું દુર્લભપણ બતાવ્યું છે આપણે જોઈએ છીએ કે અગ્નિમા પ્રવેશ કરનારા બધા મરી જતા નથી પણ એક બે છવી પણ જાય, તેમ પાણીમા તરનારા બધા ડૂબી ન જાય અહીં સેકડે એક બેને બચ નારા જાણીએ છીએ, છતાં ત્યાં ભય નથી લાગતો ? અહીં અનત

હવેમાંથી એક બે હવે મનુષ્યપણે આવે છે એમ ચોક્કસ નથી, પણ અનંતામાંથી અનંતમો ભાગ બચવાવાળા હોય છે, તેની ગણતરીમાં આપણે આવેલા છીએ, જે એમ ન હોત તો આ મનુષ્યપણામાં આવી શકત ન નહિ. આવું પંચેન્દ્રિયયુક્ત મન સહિતપણું જે આપણા જેવા ભાગ્યશાળીઓને મળેલું છે તે ભાગ્યયોગે આવી સ્થિતિ બ્યારે હવેને અંગે દેખે છે ત્યારે કહે છે કે-ન હોય તેને યશો નહિ પણ હોય તેનું જશો નહિ. તેના કરતાં શાસ્ત્રકાર કહે છે કે-મિલકતને અવળે રસ્તે ફના કરે તેના કરતાં બીજી રીતે જાય તે બહુ જ ખરાબ ગણાય. વ્યાપારમાં ખોટ જાય તો હજી વ્યાપારમાં ગયા એમ કહેવાય, પણ જે રોડોમાં કે જૂગટામાં ખોએ તે તો બહુ જ ખરાબ ગણાય.

સગીરના વાલી તીર્થંકર

કોટિધ્વજનો છોકરો દુર્બંસનોમાં મિલકતને હડાવે, તેથી સજ્જનને તો દયા જ આવે, જેમ ગધેડો પારકા ખેતરની દ્રાક્ષ ખાય છતાં સજ્જનને તો દયા જ આવે, તેમ અહીં પણ ભવ્ય હવે પોતાને મળેલી અપૂર્વ ચીજ જે પાંચ શક્તિરૂપી ઇન્દ્રિયો, મન તેમજ મનુષ્યપણું આદિનો દુર્ગતિમાં જવારૂપે ઉપયોગ કરે, અગર તે મળેલી મિલકતને સમજે નહિ, તેમજ પોતાની મિલકતના સદુપયોગ કે દુરુપયોગને સમજે નહિ તેઓ બીજાના વચનના આધારે પ્રવર્તવાવાળા ગણી શકાય. હવે જેઓ ન સમજે તેઓને પંચેન્દ્રિયપણા આદિ, સંસીપણા આદિનો ઉપયોગ સદ્ગતિમાં કરવા માટે ઉપદેશ દેવાવાળા તરણુતારણુહાર તીર્થંકર મહારાજ હોય છે. જેમ સગીરની માત્ર મિલકતનો વફીવટ કરવો પડે પણ સગીરને તો જોવા પૂરતું હોય, ધ્યાન તો તે રાખે. અહીં પોતાની જાત અને માત્ર માટે બીજો-જ ઉપરી હોય, તેમ અહીં આપણી જાતમિલકતના માલિક તીર્થંકર મહારાજ છે. જે ત્રિલોકના નાથ તીર્થંકર મહારાજ માલિક

બા પાછો તેઓએ પોતાના કમળમાં આવેલા મગીરને હાથી
સ્થિતિએ લાવવો જોઈએ વાલીનું કામ શું ? સગીરનું દિત તપાસવું
તે નહિ તો વાલીપણુ રહ કરાય જે સગીરનું દિત ન સચવાય
તો વાલીપણુ રહ કરાય તેમ અહીં સમારના જીવેના વાલી કાણુ ?
તીર્થ કર મહારાજ કમ ? જીવેને મિલકતનો ખ્યાલ નથી તેમજ
મદુપયોગ કે દુરુપયોગનો પણ ખ્યાલ નથી હવે જે જે અવગ્યામાં
જે વાલી હોય તેને તે તે અવસ્થાનું દિત જાળવવું જોઈએ જે રીતે
દિત જાળવાય તે રીતિએ વાલીએ જાળવવું. ભગવાન જિનેશ્વર
મહારાજ તથા જગતના માલિક તરીકે વાલી હોવાથી યોગ્યતા પ્રમાણે
જીવેના દિનને માટે તેમને ધ્યાન રાખવું જોઈએ તેમના દિતને
માટે કટિબદ્ધપણુ ન રહે તો નવું ન મગે અને મગેનું હોય તો તે
જવું રહે તેમ અહીં તીર્થ કર મહારાજ જગતના જીવેની મિલકત
અને માલિકી સમજાવી તેનો જો મદુપયોગ ન થાય તો
વાલીપણુ ન રહે

સર્વ મળે ત્યામુધીના વાલી તીર્થ કર મહારાજ

સુધા દયા લાવીને અજવાળું ખૂન કે કં પણ આખ જ ન
ઉપાડે ત્યા શું થાય ? તેમ અહીં જિનેશ્વર મહારાજે તો આખા
જગતના જીવેના ઉદારને માટે શાસનની પ્રરતિ કરી પણ
જે શાસનમાં જ ન રહે તેનું શું થાય ? તેમ અહીં આ
જીવ સગીર હોય પણ વાલીના કમળમાં ન રહે ત્યાં શું વળે ?
કંઈક સગીર કમળમાં રહે તેવો હોય કહ્યા પ્રમાણે ચામે તેવો
હોય તો કામ લાગે, પણ વાલીના અધાના વાળ કાઢે તેવો સગીર
હોય તો પછી તેનું દિન ન થાય જેમ વાલીને અધુનું જ સમારવું
પાય કે કમ વર્ષ સુધી સમારવું અને પછી નહિ એમ નહિ પણ
કાય ? પ્રમાણે નીમાયેતો વાલી એકતીમ વર્ષ સુધી સમારે—નહિ તો

અઢાર વર્ષે સ્વતંત્ર સગીર થવાથી પછી જરૂર ન જ રહે. એકવીસ પછી તો લાયકાત હોય કે ન હોય તો પણ આલે-સ્વતંત્ર ગણાય. અહીં તીર્થંકર મહારાજનું વાલીપણું તેવું નથી. અહીં તો મિલકત સંપૂર્ણ-પણે, સર્વ કાળ સ્થાયીપણે, તેમાં જરા ચે ઝાઘું ન કરે તો જ સગીર-પણામાંથી છૂટે. દુનિયામાં એકવીસ વર્ષ પછી સગીરતા ટળે ત્યારે તીર્થંકરના વાલીપણામાં સંપૂર્ણ મિલકત મેળવે, કોઇ દિન આત્માના ગુણોમાં ન્યૂનતા નહિ થાય, આત્માના સંપૂર્ણ ગુણો મળેલા છે એવી ખાતરી થાય તો જ તે તીર્થંકરના વાલીપણામાંથી નીકળી શકે.

રસ્તો તન્મયતાનો

આવી અક્ષય, અવ્યય, અવસ્થિત મિલકત મેળવે ત્યારે જ તીર્થંકર મહારાજના વાલીપણામાંથી સ્વતંત્ર થાય. તેથી ઉપાધ્યાયજી કહે છે કે-પોતાનામાં સર્વ ગુરુપણું ન આવ્યું-પ્રાપ્ત ન થયું તો તેની પ્રાપ્તિ શાથી ? તીર્થંકરનાં જે વચનો-ઉપદેશો કે શિક્ષામાં આ આત્મ તન્મય બને તો. હવે તન્મય શી ચીજ ? તો દુકાને ધરાક કાપડ માટે આવે, તે રાત્રિએ સ્વપ્નામાં આવે તો પણું તમો છાતી ઠોકીને એ જ ખપોરનો ભાવ કહેા. અહીં ધરાક નથી, કાપડ વેચવાનું નથી, છતાં તન્મયતા તેની છે. આપણને જેમાન અવસ્થામાં કે શૂન્ય ઉપયોગમાં પણ તીર્થંકરના વચનોનો, આચારનો કે ઉપદેશનો કે શિક્ષાનો ખ્યાલ આવે ત્યારે તન્મયતા. આ તન્મયતા થાય તો જ માસિકી મળે. પછી પોતાના આત્માનું સંપૂર્ણ તત્ત્વ તેનો ખ્યાલ આવે અને જ્યાં સુધી આત્માનો ખ્યાલ ન આવે ત્યાં સુધી ઉત્તમ ગુરુઓની સેવા કરવી જ જોઈએ. અહીં તીર્થંકર મહારાજના વાલીપણાની વાત આલે છે. તેમાં સંપૂર્ણ જ્ઞાનવાળા તમો ન થાઓ ત્યાં સુધી તીર્થંકરના વાલી-પણામાંથી સ્વતંત્ર નહિ થાઓ. દુનિયાદારીમાં પણ એકવીસ વર્ષ સુધી વાલીપણાએ રહેવું જ પડે. હવે જે મનુષ્યે પોતાના આત્માનું

જ્ઞાન મેળવે નહિ અને વાંધીપણ પશુ ન રાખે, ત્યાં સુધાય ? તો જ ગરીબણામા કુટાચ મિલતતની મરામત કે રક્ષણ ન હોય તો જ ગરીબણાની રિયતિ ગણાય તેમ અહીં આત્માની રિયતિને અંગે તીર્થ કરના વાંધીપણા વિના જ ગરીબી તરીકે ગણાય અહીં હવે એ જ માર્ગ છે, મેના માટે ? સર્વ જીવો માટે તીર્થ કર મહારાજશ્રી વાંધીના દુખમા રહેવું તે તે સિવાય તો જ ગરીબણાની રિયતિ સમજવી

સગીરના ત્રણ પ્રકાર

હવે સગીરો જ્યાં એક અવરયાવાળા હોતા નથી તાજે જન્મેલો હોય દૂધ પીતો હોય કોઈ વધી ધૂળમા રમતો હોય તેમ કોઈ શિક્ષણવાળો હોય તેમ અહીં શાસ્ત્રારો પશુ સગીરના બેદો પાડે છે પોઠશકના કર્તા શીમાનુ ભરિભસ્મરિજી ગણાવે છે ૫-જવા સગીરો મરખી રીતે રખાતા નથી જેમ રમારી જ્યાં બાપાઓને લાકડીએ ન જ હાંકે જેવા ઢોરો હોય તેવી જ રીતે હાંકે તેમ અહીં તીર્થ કર મહારાજ એક લાકડીએ અનતા જીવોને દાકના નથી તેમ હાંકી પશુ ન જ શકે માટે તેના ત્રણ પ્રકાર છે જેમ દુનિયામાં બાળ, જુવાન અને વૃદ્ધ છે તેમ અહીં પશુ સગીરના ત્રણ મેદો છે કયા ? તેમાં એક વાત તો ચોક્કસ છે કે દરેક જનવરો ચરવાના સન્મુખ છે હવે દેહમા જડા મધ્યમ, દુખળા એ સર્વ ચરવાના તો સ્વભાવવાળા છે હવે અહીં જીવો પશુ ધર્મની મ મુખ છે એટલે બાલ, જુવાન કે વૃદ્ધ એ પશુ ધર્મના સ્વભાવવાળા છે

ધર્મની દિ મત કેને ?

ખાવા પીવા જોડવા વગેરે ચીજોનો ઉપયોગ પ્રત્યક્ષપણે દેખાય પશુ આ ધર્મ એવી ચીજ છે કે જેનો વપરાશ કે ઉપયોગ જણાતો નથી ખાવા-પીવા-જોડવાણી જરૂર ક્યારે ને પમતે જોઈએ, પશુ

ધર્મ તો તે ચારમાં ઉપયોગ આવતો નથી. અડચણને ભાંગતો નથી, પછી તે ધર્મની જરૂરી શી રીતે ગણાય ? દુનિયામાં જરૂરી તે જ છે કે જે ખાવા પીવા ઓઢવા પહેરવાની અડચણને નાબૂદ કરે. હવે જે ચાર અડચણને ભાંગે તે વસ્તુની ઉપયોગિતા તો જનવર પણ ગણે. આ ધર્મ તો કોઈ પણ અડચણને ભાગનાર જણાતો નથી. તેને ઉપયોગી કે જરૂરી શી રીતે ગણીએ ? ફક્ત તમારા કહેવાથી માની લઈએ એ જ કે ખીજું ખરું ? મહાનુભાવ ! વાત ખરી, પણ પ્રથમ જે કહેલ છે તે ભેંસ આગળ ભાગવત કે ખીજું કંઈ ? કારણ ? ઓત્તેન્દ્રિય કે રસનેન્દ્રિયાદિની તાકાત ઠીક ચીજથી મળી ? તેવી જ રીતે ઘ્રાણ કે ચક્ષુરિન્દ્રિયની તાકાત પણ ક્યાંથી મળી ? આવી રીતે જે જગતમાં ચક્ષુરિન્દ્રિયની તાકાતવાળી કોઈ ચીજ હોય અને તે કીડીને અડકાવ કે જેથી તે દેખતી થાય ? કહે કે કોઈ એવી ચીજ નથી. ફક્ત આ ધર્મરૂપી ચીજ છે કે જેને પ્રતાપે આ સર્વ ઇન્દ્રિયોની પ્રાપ્તિ થઈ શકી છે અને તેથી તે જણાવેલ સર્વ આ ભેંસ આગળ ભાગવત જેવું લાગ્યું. ધર્મના પ્રતાપે જ સર્વ દુનિયાદારીની સામગ્રી મળી આવે છે. જેમ ગમારે જ મોતીના પાણી ઉપર લૂગડું ફેરવ્યું પણ છેડો ભીનો ન જ થયો અને તેથી ઝવેરીને ગપ્પીદાસ જ માને, તેમ અહીં ખાવા પીવા ઓઢવાને જરૂરી માનનારો ધર્મને નિરુપયોગી માને તેમાં આશ્ચર્ય નથી. જેમ ઝવેરી મોતીના પાણીને સમજે, તેમ અહીં જેઓ સમજી છે, આત્માના તત્ત્વને વિચારનારા છે, તેનો સદુપયોગ, દુરુપયોગ કે અનુપયોગને સમજનારા છે તેઓ તો ધર્મને ઉપયોગી ગણે પણ દુરુપયોગી કે નિરુપયોગી તો ન જ ગણે.

જરૂરી ચીજ કંઈ ?

હવે એક વાત ખ્યાલમાં રાખીએ કે ચાર જણા રસ્તામાં જતા હતા. વચમાં એક ઝાડ આવેલ ત્યારે દરેકે ફળ, ફૂલ, પાંદડા, થડને

ઉપયોગી ગણાવ્યા પછી તેના મૂળાડિયા શુ કામ લાગે? કહો આને શુ કહેવું? મૂખના સરદાર સિવાય શુ કહેવાય? આ ચક્ર, પાંદડા કે ફળ કાના પ્રતાપે? કહો કે મૂળાડિયાના પ્રતાપે જ તે ચારમાં મૂળાડિયા નકામા કહેનારો મૂખ ગણાય તેમ અહીં ખાવાપીવામા કામ ન લાગે તેવો આ ધર્મ છે તેથી તે નકામો છે એમ કહેનાર મનુષ્ય મૂખ છે પછી તે નથી સમજતો કે ખાવા પીવા કે ઓઢવાના સજ્જેગો અનુકૂળ કરનાર કોણ? કહો કે પુણ્યના પ્રતાપે એટલે જ ધર્મ તમે તપાસો તો ખાતરી થશે કે પુણ્યના પ્રતાપ વિના કેટલાક જીવો ખાવા પીવા વિનાના, અરે ઓળંગ પાથરવા વિનાના હોય છે શાથી? કહો કે પુણ્યની ઓછાઇને લઈ વસ્તુની પ્રાપ્તિ થઈ નથી આથી દુનિયામા જરૂરી ચીજ ધર્મ અને પુણ્ય જ છે

પરભવની બેક કઈ?

શાસ્ત્રકાર કહે છે કે જેમ વિલાપતમા બે કા હોય છે તેથી અહીં રૂપિયા બરે: કે ત્યાની સ્વીપ મળે પરદેશી બેન્કો નાણાની હેરફેરી કરવામા સફળતા મેળવે છે તેમ આ ધર્મ એ પછી પરદેશી બેકની જેમ પરભવની બેકરૂપ છે અને જે પરદેશી બેકમાં નાણાં જમા ન કરાવે તે વ્યાપાર ન જ કરી શકે તેમ આ ધર્મ એ પછી પરદેશી બેક પરભવ માટે છે તેમાં જેટલું જમા તેટલું જ મલવાનું છે માટે આ જીવને અગે પુણ્ય એ જ પરભવની બેક છે તે વિના પરભવની બેક જ નથી અપુક દેશનું નાણું ભેગું થયેલું જમા કરાવ્યું હોય તો જ ત્યાં મળે હવે પુણ્ય, પાપ, સ્વર્ગ ને નરકાદિ કૃત્તાકો માનનારા છે અને કેટલાકો માનનારા નથી, પછી હઠાતરીમા મતભેદ નથી એટલે દરેક જીવને મરવાનું છે એમા મનભેદ નથી હવે કહો કે અહીં કાપડો છે-જેમ અમેરિકામા મોનાની લેવડદેવડ બધી ત્યાં કરે. પછી બહારે તો પ્રતિગ્રંથ એક તોતો પછી સોનું લાંબને ન જ આવવા દે જેમ

રાજ્યોએ બંદરમા પ્રતિબંધ કર્યો, તેમકર્મ રાજ્યએ પણ પ્રતિબંધ રાખેલો છે. આય જેટલી મિલકત, સ્ત્રી, ધન હોય તો પણ તે સર્વ છોડીને જવાતું. આય તો અખજોની મિલકત હોય કે પછી સ્ત્રીઓ ધણી હોય તો પણ લઈ ન જ શકાય, પણ ખેંકમા જમે કરાવી શકાય. અહીં પરભવમાં મેળવવા માટે ધર્મરૂપ ખેંકમાં જમે હોય તો જ મળે. પ્રથમ તમે અહીં જ વિચારો કે આ પંચેન્દ્રિયપણું, ધન, માલમિલકત આદિ શાથી મેળવ્યાં ? કહો કે પરભવની ધર્મરૂપ ખેંકમાં નાણું છે તેથી. વિચારો જે ધર્મરૂપી ખેંકે તમારા ચેકને સ્વીકારી દીધો છે, તેને માનવાને તમે તૈયાર ન થાઓ, તો પછી દેખેલા ફળને ન માનો એવી દશા આવીને ? આ સર્વ પ્રત્યક્ષ જોઈ રહ્યા છો. કહેશો કે માતાપિતાના કુલમા આવ્યા છો, પણ તેમણે જન્મવા પહેલાં પારખીને કૂખમાં લીધા એમ નથી. તેમ તમે માતાપિતાને જોઈ વિચારોને તો નથી આવ્યા ને ? કહો કે ખન્નેએ પારખ્યા નથી છતાં ત્યાં લાવ્યું કોણ ? એમા નથી માતાનો પ્રયત્ન કે નથી તમારો પ્રયત્ન. માટે કહો કે વીમાવાળી ધર્મની ક પતી તમોને લાવી દે છે જેમ વીમો ઉતરાવેલો હોય છતાં તુકસાની માટે માલિક ન લડે, પણ વીમા કંપનીવાળો જ તુકસાનકારકથી બચાવી લે. તેમ અહીં પ્રથમના પુણ્ય સિવાય કોઈ વસ્તુ બચાવી શકાતી નથી. હવે જે ખેંકમાંથી કાણે કાણે નાણું મળે છે તે ખેંકને ન માનો તો પછી કમઅક્ષલ સિવાયની શી વાત કરવી ? કાણે કાણે ખેંકતું દીધેલું નાણું જે છે તેનો જ ઉપયોગ કરીએ છીએ છતાં ધર્મ શી ચીજ એમ ચાલે ?

ધર્મ એ મુદતિયા ખેંક

કેટલાકો મુદતિયા ખેંકને નામે તેને વગોવે છે. રોકડી ખેંક નથી. જૂઠું, ચોરી સર્વ આ ભવમાં કરીએ પણ ભોગવીએ પરભવમાં. આ મુદતિયા ખેંકનો મોટો ગોઠાળો છે. અહીં સરકારે

જેમ વોરના અંગે લોન કરી છે તેમ વચમાં બાજુ ખાઓ પશુ નહીં તો એક વર્ષે જ મળે તેમ અહીં પણ ધર્મરાજ્યને મુક્તિયા લોનો રાખી છે તે જ પચાત છે સવારે હિસા કરી કે સાંજે મર્યા, લપટપણ ક્યું કે નયુ મક થયો. એની તત્કાળ શિક્ષા થાત તો તે દુનિયા બધ કરી જ હેન નાણા મુક્તિયા ભરે તો પછી રોકડિયો હિસામ કયાથી મળે ? અમુક તારીખે નાણા મળે તેવી રીતે ચેન્દ્ર લખો પછી નણાં તે જ મુકે મળે, તેમ પુણ પશુ અમુક માગરોપમનુ બાધો, પછી ટેટલા સમયે જ મળે વીતગગ મહાત્મા જ રોકડિયુ ના મેળવે છે એટલે પ્રથમ સમયે બાધે, બીજે સમયે ભોગવે મુક્તિયુ ભરાવે અને રોકડિયુ માગે તે તો માંગનારની મૂર્ખાઈને ? હવે પ્રથમ બવના જે નાણા મુક્તિયા મૂક્યા છે તે વેદાય, પછી જ પરભવના વેદવાનાં ચામ જેમ દુનિયામાં આપણે બચપણ માં પગી ગયા, ચોર લાગી પછી આરમ થયો જીવનની આવી ત્યા મુધી ખમજ ન પડે પણ લોહીનુ જોસ મયુ કે પછી ધડપણ આવે ત્યારે તે કળતર આવે તે ક્યારે આવી ? જેમ બાલપણમાં વાગેના ધાની કળતર જીવનીમા હોય નહિ પણ ધડપણમાં જ આવે તેમ અહીં પરભવના મારવા વેગયા ન હોય ત્યા મુધી આ બવ ના બાધેના ભોગવવાનો પ્રશ્ન ન જ આવે, અને, તેથી ધર્મની એકની ગીતિ સમજ્યા મિશાય હવે રહેશે નહિ

ગાળક, આકાર, ને વર્તીવથી માનનારા બાળકો

એક વાત ચોક્કસ છે કે દરેક બાળક પોતાની મા સામે દષ્ટિ રાખે પણ તદ્દન નાનું બચ્ચુ શબ્દને સમજે પણ આકારને ન સમજે મધ્યમ બાળક શબ્દને આકારને સમજે પણ વર્તીવને ન સમજે, પણ ત્રીજા ન મરેડુ બાળક શબ્દ, આકાર ને વર્તીવને પણ સમજે જેવી રીતે અહીં ત્રણે બાળક માને માપણે જ જીવે છે તેવી જ રીતે અહીં પણ ધર્મને

બ્યાખ્યાન ૨

મિલકતનો ખ્યાલ ન હોય તે સગીર

શાસ્ત્રકાર મહારાજ શ્રીમાન હુરિભદ્રસુરિય મહારાજ પોઠશક પ્રકરણની રચના કરતા થકા જણાવી ગયા કે-વાલઃ પદ્યતિ લિङ्गम्-ભવ્ય જીવેમાં જે શ્રોતાઓ છે તેઓએ પોતાને મળેલી મિલકતનો વિચાર કરવો જોઈએ. પોતાને મળેલી મિલકતનો સદુપયોગનો વિચાર કરી શકતા નથી, અગર તેના સદુપયોગ કે નિરુપયોગનો વિભાગ ન કરી શકે તે સગીર ગણાય. તેમ અહીં જે ભવ્ય જીવે તે આત્માની સ્વાભાવિક ઋદ્ધિને સમજતા નથી તો પછી તેને મેળવીને તેના રક્ષણ માટે સદુપયોગ વગેરે તો સમજે જ શી રીતે ! કારણ ? જેને મિલકતનો જ ખ્યાલ નથી.

આસ્તિક દર્શના જુદે રસ્તે પણ નવ તત્ત્વો માને

સામાન્ય રીતે દરેક આસ્તિકો નવે તત્ત્વ માને. વૈષ્ણવો પણ જીવ, અજીવાદિ ચીજો નથી એમ કહેવાને તૈયાર નથી. પુણ્યના દળિયાં આવવા અને બંધાવવા, એ નથી થતું એમ કહેવાને તો તે પણ તૈયાર નથી. હવે ભોગવવાથી પુણ્ય, પાપનો ક્ષય થાય છે એમ પણ માને છે. એ રીતે સંવરને અર્થાન્તર તરીકે, તેમજ મેક્ષને પણ માને છે. એટલે જૈવ કે વૈષ્ણવ વગેરે કોઈ પણ આસ્તિક વર્ગને અંગે વિચારીએ તો દરેક નવે તત્ત્વોને માને છે. ક્યું તત્ત્વ એ આસ્તિક

વગેં નથી માનતો ? કહો કે નવેને માને છે નવ તરવેની શ્રદ્ધાને તમે સમ્યક્ત્વરૂપે કહો છો કે નેના પછી સસાર અર્ધ-પુદ્ગલપરા-વર્ત રહે છે તે નવે તરવેને તો દરેક આસ્તિક વગ માને જ છે ઓહુ માનનારો નથી, તેમજ ઓહુ માને પાલવે તેમ પણ નથી કારણ—નવે તરવેનો સાર અહણુ કર્યા વિના છુટકારો નથી અરે ! ઊંઘો પણ તે તરવેને માને જ છે છુદ્ધના પગે કાઠો વાગ્યો ત્યારે શિથ્થે ખૂંછુ કે સાથી વાગ્યો ? તો જુદે કહ્યું—આ એકાણુ મો ૨૬૫ છે તે પહેતા મહે જીવને માર્યો હતો તે કમે કરી કાઠો વાગ્યો આ ભોગવવો પડ્યો, અહીં ક્ષણિક માગીને પર્માયોને માને હવે સર્વ આશિષ મતવાળાને નવે તરવે માનવા જ પડે છે તો તમે જ મળરો કેમ લઈ બેઠા ? ખીજી બધા મિથ્યાત્વી એમ કેમ બોલો છો ? નવે તરવેને માને એટલાથી કે આ અને સમ્યક્ત્વ કહો તો દરેક નવ તરવેને માનવાવાળા આસ્તિક મતવાળાને સમ્યક્ત્વ હોય જ છતાં મિથ્યાત્વી કેમ કહો છો ?

બન્ધાનો અને ઝવેરીનો હીરો

વાત ખરી, પરંતુ નાનું બચ્ચુ રમના કાચના કટકાને હીરો કહે તેથી ઝવેરી કાચના કટકાને હીરો ન મહે અને તેને મમ્મકે નદિ અરે ! પેગીમાં મૂકી તાણુ ન જ મરે નાનું બચ્ચુ પોતાના કાચના કટકાને પેગીમાં મૂકી સમ્મકે તેથી તે ઝવેરી ન ગણાય કારણ ? સાચા હીગને હીરારૂપે જાણે અને ગણે તો જ ઝવેરી કહેવાય પેગીમાં મૂકવા માત્રથી ઝવેરીપણુ નથી આવતું, પણ હીરો સ્વરૂપે હોય અને તે રૂપે ઝાળખે ફિમન કરી લે અને પગી રક્ષણ કરે તો ઝવેરી ગણાય

જ્ઞાનમય આત્મા

સ્વરૂપે આ જીવ કેવળજ્ઞાનને દર્શનવાળો છે, તે રૂપે ખીજી દષ્ટ ન

હીરો માનતા નથી. આવા સ્વરૂપવાળો જીવની માન્યતા માત્ર જોન દર્શનકારે જ કરી છે, અર્થાત્ હોકરાની માફક કાચના કટકાને હીરો કહેવા રૂપે નથી. કેવળજ્ઞાનસ્વરૂપ આ આત્માને જોન દર્શનકારે જ માન્યો છે. બીજાઓ જ્ઞાનનો આધાર જીવ કહે છે. જોમ નિજેરી તે હીરાનો આધાર. જ્ઞાનમય આત્મા નથી માનના. કોણુ ? વૈશેષિક અને નૈયાયિક, અર્થાત્ જ્ઞાનનો આધાર આત્મા એટલે જ્ઞાન દૃત્પત્ર થાય તો આમાં જ થાય. જોમ તિજેરીમાં હીરો ખુકાય તેમ. દરેક દર્શનકાર જીવને માને પણ જ્ઞાનવું સ્થાન, જ્ઞાન વગરના આત્માને માને. આપણે જોનો જ્ઞાનમય આત્માને માનીએ છીએ. જીવ છે એ માન્યતા સર્વ તત્ત્વકારોની સરખી છે, પણ જીવના સ્વરૂપમાં ભેદ છે હીરાવું સ્વરૂપ જાણવું, તેની પરીક્ષા કરવી, એ બાળકમાં ન હોય. તેમ અહીં જીવને જાણવો ખરો પણ તેના સ્વરૂપને ન માનવું. આત્માનાં જે અનંત જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, વીર્યરૂપ લક્ષણો તે માનનાર તો જોન દર્શન જ છે. જીવ નામની શ્રદ્ધાને સમ્યક્ત્વ કહીએ તો દરેક દર્શનકાર સમ્યક્ત્વી બને, પણ તેમ નથી. અહીં તો “તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનં સમ્યગ્દર્શનમ્” એટલે સ્વરૂપે કરીને જે જીવાદિક પદાર્થોની શ્રદ્ધા કરવી તેવું નામ સમ્યક્ત્વ. હારે હવે કહો કેઈતર દર્શનો—નૈયાયિક, સાંખ્ય, યૌદ્ધ, શૈવ કે વૈશેષિક આદિ કોષ્ટ પણ દર્શનમાં કેવળજ્ઞાનવાળો જીવ માનવામાં આવ્યો નથી. કેવળજ્ઞાનવાળો જીવ જણે માન્યો હોય તેણે જ્ઞાનને રોકનારાં કર્મો માન્યાં હોય. દીવાને તેજસ્વરૂપ માને તે જ તેના આઅર્છાદનને માને. હવે ક્રૂરત-જોનોએ જીવને કેવળજ્ઞાનસ્વરૂપ માન્યો છે, તેથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મ માન્યું છે અને તેથી ધૃતર દર્શનમાં આવારક કર્મો છે જ નહિ અને તેથી જ કેવળજ્ઞાનસ્વરૂપ જીવને માનતા નથી એમ નક્કી થયું. હવે આવરણો માનતા નથી તેમ કેવળજ્ઞાનસ્વરૂપ જીવને માનતા નથી. માત્ર જીવ શબ્દ પકડી કે મર્યાદા કરનારો પદાર્થ કોષ્ટક છે. જ્ઞાની મર્યાદા ? તો ગતિની. હવે

રાખ્યો છે તેથી સ્વરૂપે ગ્રહા યજ્ઞ ન ગણાય આથી સમ્યક્ત્વ પણ ન હોય જેમ બ્રહ્માએ કાચના કટકાને હીરો શબ્દ મહીને પેટી મા રાખ્યો તેથી ઝવેરી ન ગણાય તેમ અહીં પણ જ્ઞાન રહિત-કેવળજ્ઞાનસ્વરૂપ વિનાના જીવને માનવાવાળા તે સમ્યક્ત્વ વિનાના છે

ઈતરો ને અજીન પદાર્થો

હવે અજીવ પદાર્થને તો સૌ માને છે અરે! નારિતક પણ પ્રત્યક્ષ દેખાતા જૂતોમાં પૃથ્વી, પાણી આદિ પદાર્થોને માને છે તેમ ધટપટાદિ પદાર્થોને પણ દરેક દર્શનકારો માને છે, પણ ધર્માસ્તિકાય અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય અને કાળ એ પાંચ અજીવના ભેદો માનવાની રીતિ કોઇનામાં નથી હવે જે ઇતર દર્શનકારો ધર્માસ્તિકાયાદિને માને તો પછી વ્યવસ્થા લોક અલોકની કરવી પડે શકા—જીવ અરૂપી હોવા છતાં સુખ, દુઃખરૂપ અનુભવો થવાથી માની લાઇએ અજીવતત્ત્વમાં ધટપટાદિનું પ્રત્યક્ષ હોઈ માનીએ, પણ આ ધર્માસ્તિકાયને તો મનાવશી રીતે ? કારણુ તે પ્રત્યક્ષ છે જ નહિ એ તો ધરની બાજુ છે કોઇની સાક્ષી મળી શકે તેમ નથી વૈષ્ણવ, શૈવ સાખ્ય આદિ કોઇ પણ દર્શનમાં ધર્માસ્તિકાયાદિ અજીવતત્ત્વો મનાયેલા જ નથી અરે! કોઇ નામથી પણ જાણીતું નથી, છતાં તે મનાવવા હોય તો તમે કહો તે જ માનીએ સમાન-વાત ખરી પણ જરાક શાંતિથી વિચાર કરો કે ધર્માસ્તિકા અધર્માસ્તિકાની રિયતિ જેવી કોઇક ચીજ છે કારણુ કે અનંતા પુદ્ગલો એકઠા થઇને એક દેગન મનેન છે, તેમા અનંતા પરમાણુઓ એકઠા થયેલા છે એમા કોઇનાથી ના પડાય તેમ નથી અને તેમા ધર્માસ્તિકાય આવડી ગયેા જગતનો છોડા છે અને તેવી મર્યાદાનાળી જગત હોવાથી તેમા આપણે રખડવું પડે છે જે મર્યાદા ન હોય તો પરમાણુને કે જીવને ભેળા થવાનો પ્રસંગ આવે જ નહિ, પણ આનું નિયમિત સરકલ છે એટલે

તેમાં જ બટકવાનું થાય છે અને ભેગા થવાનું અને છે. આથી સ્કંધરૂપે ભેગા થવાય છે. ખસો માઈલનો દરિયો હોય અને તેમાં પૂર્વ-પશ્ચિમ બે બાજુએ દેડકાં બે મૂક્યા હોય તો ક્યારેક ભેગાં થાય, પણ આ અનંત લોકના જીવો ભેગા કેવી રીતે થાય ? જો લોકનો હોડો જ ન હોત તો આગળ ને આગળ ચાલ્યા જાત અને ભેગા ન થાત, પણ કહો કે ભેગા થવાનું અને છે, સ્કંધરૂપે થવાય છે. એટલે માનો કે મર્યાદા કરનારો પદાર્થ કોણ છે. શાની મર્યાદા ? તો ગતિની. જો ગતિની મર્યાદા કરે તો પછી સ્થિતિની મર્યાદા કરનાર પણ કોઈક બીજો પદાર્થ જોઈએ. ગતિની મર્યાદા કરનારનું નામ જ્યારે ધર્માસ્તિકાય છે, ત્યારે સ્થિતિની મર્યાદા કરનારનું નામ અધર્માસ્તિકાય છે.

અજીવતત્ત્વની શ્રદ્ધા એ સમ્યક્ત્વ

આ ધર્માસ્તિકાયાદિ ભેદોરૂપે અજીવને માને ત્યારે જ સમ્યક્ત્વ સાચું ગણાય, નહિ તો સામાન્ય અજીવને માનનાર તો દરેક દર્શનકાર છે, પણ આવી રીતે-ધર્માસ્તિકાયાદિ પાંચ જડ પદાર્થોને પણ અજીવતત્ત્વ તરીકે માને ત્યારે જ સમ્યક્ત્વની ગણી શકાય. જેમ કાચના દુકડાને હીરો કહેનાર છોકરો ઝવેરી ન ગણાય, તેમ ઘટપટાદિ પદાર્થોને અજીવ માનનારો સમ્યક્ત્વની ન ગણાય. તત્ત્વે કરીને પદાર્થોનું શ્રદ્ધાન વાસ્તવિકપણાએ-સ્વરૂપે કરી પદાર્થોનું શ્રદ્ધાન તેનું નામ જ સમ્યક્ત્વ છે. નામ માત્રે કરી સમ્યક્ત્વ ન હોય. અર્થાત્ ધર્માસ્તિકાયાદિ ભેદોએ રી અજીવ પદાર્થોનું શ્રદ્ધાન થાય તો જ સમ્યક્ત્વ. જીવ અને અજીવ એ બે પદાર્થોનું સ્વરૂપ જુદું અને નામ પણ જુદું છે. જેમ હીરાનું સ્વરૂપ જુદું અને નામ જુદું અને કાચના દુકડાનું નામ પણ હીરારૂપે જુદું.

વિરમે નહિ તે ડૂબે

દરેક આસ્તિક દર્શનવાળા સુખના સાધનને પુણ્ય માને અને દુઃખના સાધનને પાપ માને એમાં બે મત નથી, તેમજ ફરક પણ નથી. જેવો જીવના સ્વરૂપને અંગે ફરક હતો તેવો સ્પષ્ટ દષ્ટિએ

પુણ્ય-પાપમા ફગ્ત નહિ લાગે, પણ જરાક વિચાર કરો ! જેમ દુનિયા મહે છે કે-‘કરશે તે ભોગવશે કરશે તે પામશે,’ પણ જૈન દશ નને પ્રથમ પગથિયે ચઢેતો મનુષ્ય તેમ ન બોલે કે કરશે તે ભોગવશે કે ભરશે હવે આશ્ચર્ય યશે કે ત્યારે જૈનો શું બોલે ? તો વાંધો ત્યાં જ છે ‘જેઓ નહિ વિરમે તે ફૂમશે.’ એટલે પચ્ચક્ષુઆણુ નહિ મરે-વિરતિ નહિ કરે તે ફૂમશે જ ‘કરે ને ફૂમે’ એ તો અન્યમતમા છે

હોનારકીસ્તની ટાળી

દહાન્ત તરીકે-હોનારકીસ્તની ટાળીમા જેણુ નામ હોય અને મેઝર થઈ ગયો હોય, પત્રી તે ધરે બેઠીને કંઈ પણ ન કરે તો પણ તે ગુનેગાર છે, પણ તે બચે મ્યારે ? તો રાજનામુ આપીને નામ પેશ (ગાટન) કરેલ હોય ત્યારે જે ટાળીને ઝેરકાપડેમર ગણી છે તે ટાળીમાથી રાજનામુ આપી ખરચો ન હોય તો તેની પણ ધરપકડ થાય જ અર્થાત્ સપકાલ તેમ અહીં આપણે કાણુ છીએ ? અગરે પાપરથાનમ્ની ટાળીના મેઝર છીએ ક્યા બવમા તે ટાળી માથી નીકળ્યા હતા, તે તો મ્હો ? હિ સુકપણાની કે જૂઠ્ઠીની ટાળી માથી કે હઠાડગીની ટાળીમાથી મ્યારે નીકળ્યા હતા ? કહો કે અહારે પાપરથાનકોની ટાળીમા રહ્યા હતા હવે તે મનુષ્ય ધરે બેસી રહ્યો હે ય છતા તેને ગુનો આગ્યેથી પકડે જ છૂટકારો થાય અર્થાત્ ટાળીમા રહેવાવાળાને હાથકડી થાય જ જેમ રાજનામુ ન આપે ત્યાં સુધી ગુનેગાર જ મણાય, તેમ અહીં અગરે પાપ રથાનમ્ની ટાળીમાથી રાજનામુ ન આપે તે ધર્મસાળનો ગુનેગાર છે

તીર્થ જીવેને પાપ રાજનામા

આ વાન જ્યારે ધ્યાનમા લેશે ત્યારે સાચકારી જણાવે એ કે-તીર્થ કે ના જીવેને પણ રાજનામા પેશ કરવાની જરૂર પડી છે મહાનુભાવો ! દરેક પશુપણમા કદપસૂન તમે સાબળો છો તેમા કહે છે કે ‘ મગારામા જળનાગિજ વચ્ચરણ ’ એટલે ધેરધો નીમ્મીને

સાધુપણું લીધું' એમ કેમ બોલો છો ? સીધું કહો કે સાધુપણું લીધું એમ નહિ કહેતાં ગૃહસ્થપણાનું રાજનામું આપીને સાધુપણું લીધું એમ કહો છો. આવી રીતે તીર્થંકરના જીવેને પણ રાજનામું અઢારે પાપસ્થાનકતું આપવું પડે છે. આ વાત કુંદરતે પણ સ્વીકારી છે. જેમ મહાવીર મહારાજ પૂજ્ય રાજકુમાર છે. દેવદેવેન્દ્રોદ્યા પૂજ્યથેલા છે. જેની સેવામાં જન્મથી ચંડપ્રધોત, ઉદાયન, શ્રેણિક આદિ રાજઓ હાજર છે. તે રાજકુમાર એ પ્રતિજ્ઞા લે કે— “મારા નિમિત્તે કરેલો ખોરાક નહિ ખાવો. અરે એકકે દિન સ્નાન નહિ કરવું. અરે બ્રહ્મચર્યની પ્રતિજ્ઞા પાળવી. તેમ સચિત્ત પાણી પીવું નહિ એટલું જ નહિ પણ વાપરવું કે સ્પર્શ પણ ન કરવો.” આવી અડગ પ્રતિજ્ઞાઓ જેમણે બે વર્ષ સુધી સતતપણે પાળી છે, છતાં કુંદરત નાકપૂલ કરે છે કે નહિ? કારણ? મનઃપર્યાવ જ્ઞાન થયું નહિ તેથી. જે કુંદરતને તે ત્યાગ કપૂલ હોત, તે સાધુપણું કપૂલ હોત તો મનઃપર્યાવ જ્ઞાન થાત. અરે ! શાસ્ત્રકારે પણ ગૃહસ્થપર્યાયનાં ૨૮ વર્ષ નહિ માનતાં ત્રીસ વર્ષ માન્યાં. કારણ? રાજનામું પેશ થયું નથી તેથી. શાસ્ત્રકારો ત્યાગ ત્યારે જ માને કે અઢારે પાપસ્થાનકની ટોળીમાંથી રાજનામું પેશ કરે તો જ. હવે કેટલાક કહે છે કે—ધરે ત્યાગ-ધર્મ શું નથી થતો ? અરે ! કુંદરત પણ ધરના ત્યાગને ત્યાગ માનતી નથી. ખુદ તીર્થંકર મહારાજે ધરે ત્યાગ કરેલો હોવા છતાં કુંદરત કપૂલ હોત રાખતી નથી. અરે ! રાજનામા વિના લેખું ન ગણાયું, હવે શાસ્ત્રકારો પણ રાજનામા વિના ત્યાગને લેખે ગણતા નથી, તેથી જ ગૃહસ્થપર્યાય અઠાવીસ ન માનતાં ત્રીસ જ માન્યો. પૂજ્ય રાજકુંવરની અવસ્થામાં ત્યાગધર્મને સ્વીકાર્યો, છતાં ગૃહસ્થપર્યાય ત્રીસ વર્ષનો ગણ્યો અને તેથી જ “અગારાઓ અગારાદિઅં” એમ લખ્યું અને કહ્યું. પુણ્ય-પાપ આખી દુનિયા માને છે. હવે પુણ્યપાપ જોઈ દર્શન સ્વીકારનારને ભોગવવું પડે એમ નહિ, પણ પરચક્રપાણુ ન કરે તે સર્વને ભોગવવું પડે. હવે જોઈલું વિરમાય નહિ તે સર્વ

કર્મનું કારણ છે પાપથી ન વિરમાય તેથી કર્મબંધ જો અ યમતના દિસામે ' કરશે તે ભરશે ' એમ લઈએ તો આખી જીન થીઅરી મરી જાય

નિગોદિયો દિસાનું કારણ ન જાને

નિગોદની વાત જાણી જાય નિગોદની વાત ત્યારે જ પ્રમુદ્ધ કરાય કે 'વિરમે નહિ તે કર્મબંધ કરે' એમ થાય ત્યારે અનાદિના નિગોદિયા જીવની કાયા સૂક્ષ્મ છે એની કાયામાં કેવળ જ્ઞાનીની કાયા પણ 'નીચી' મથુાય અહીં અપેક્ષા ધ્યાનમાં રાખજો કેવળી મહારાજની મથા અયોગીપણામાં હોય, તો પણ તેનાથી જીવની વિરાધના થાય બને પછી પોતાના પ્રયોગથી વિરાધના અટકેલી છે પણ આ સૂક્ષ્મ નિગોદની કાયા કોઈના ધાતમાં કારણ ન જાને અજવાળું કોઈને ધક્કો ન મારે તેના પુદ્ગલો આપણા મહારના પુદ્ગલોથી ખારીક છે એટલે ધક્કો લગાડી શકતા નથી તેમ આ સૂક્ષ્મ નિગોદના જીવોના પુદ્ગલો પ્રાણની અધક્રમણમાં આવે નહિ અને બીજાની દિસા પણ ન જ મરી શકે આવી કુચ્છ સ્થિતિ કાયા જો કોઈની હોય તો તે સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયની છે કારણ ? તેનાથી પર જીવોની દિસા ન થાય તેમ બીજા જીવોને દિમાના કારણરૂપ પોતે ન જ જાને આ વાત સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયમાં ઘટે બીજામાં તો પોતે દિસા મે અને દિસાના કારણ પણ જાને આથી કુચ્છ કાયાની સ્થિતિ માત્ર સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયની છે આવી સ્થિતિ કેવળી મહારાજ અયોગી થાય ત્યાં પણ નથી તો પછી આવી એકેન્દ્રિયની સ્થિતિમાં-નિગો માં કેમ પડી રહ્યા છે ?

પ્રચ્છન્નધ ગામા ?

વચન જન તો છે જ નહિ અને કાયા તો સૂક્ષ્મ છે એટલે ' કરે તે ભરે ' એ ધનગના મને તો આ અતિકુચ્છ મથુાય, જના નીચેના રથાનમાં કેમ ? જોન દર્શનકાર તો મિથ્યાત્વની માફક અવિરતિપણે ને કર્મબંધનું કારણ માને છે સર્વ દર્શનકારો પાપને માને છે

પણ ‘પાપથી ન વિરમે તો પણ પાપ અંધાય’ એવું માનનાર તો જૈન દર્શનકાર જ છે. ‘પ્રતિજ્ઞા ન કરે તો અંધાય જ’ એવું માનનારો જૈનમત છે, અને તેવા સ્વરૂપે પાપ માનનારો ઈતર દર્શનકાર નથી. પાપની જેમ પુણ્યમાં તો વાધો નથી ને ? તો દુનિયાએ જે પુણ્ય-અંધન માન્યું છે તે શામાં ? વસ્ત્રપાત્રાદિના દાનમાં, પણ આશ્રવના રોકાણને લઈ યોગની શુભતા, તેને લીધે પુણ્ય અંધાય એવી માન્યતા કોઈની નથી. એવી માન્યતા માત્ર જૈન દર્શનની છે.

સંવર, નિર્જરા

આપણે શુદ્ધ ચારિત્રના પાલનથી વૈમાનિકપણું પાવત્ પાંચ અતુતરવાસી બની શકાય છે. સર્વ સંવરવાળા યોગોમા ઊંચામા ઉચ્ચપણું મનાયું છે. જે સંવરને ન માને તો પછી ઊંચામાં ઉચ્ચપણું રહે જ ક્યાથી ? જ્ઞાની ત્રણ ગુણિવાળો-એટલે મન, વચન અને કાયાના રક્ષણવાળો એવો જ્ઞાની-‘ક્ષણમાં સાગરોપમનાં પાપો ખપાવે છે,’ એવી નિર્જરાની વાત કોણ માને ? કહો કે એવી નિર્જરાની માન્યતા અન્યોની નથી.

જૈનદર્શનનો મોક્ષ

શંકા-મલે તે ન હોય, પણ મોક્ષની માન્યતા તો છે ને ? શ્વાય જેવા રસ્તે પણ મૂળ ધ્યેયે તો આપ્યો ને ? એટલે મોક્ષ નક્કી છે. પણ સંવર નિર્જરા-ગમે તે રીતના માને તેથી શું વાંધો ? મુખ્ય ધ્યેય સાચું હોય તો બસ ? સમાધાન-આટલા માટે કહે છે કે-મોક્ષનું ધ્યેય માન્યું પણ બીજાઓએ મોક્ષ કેવો માન્યો છે ? જેમાં જ્ઞાન-દર્શન, વીર્ય કે મુખ્ય અનંતાં હોય તેવો મોક્ષ કોઈએ માન્યો નથી. આત્માના જન્મ-મરણ ન થાય તેવી રીતનો મોક્ષ ઈતરોએ માન્યો છે. પણ સર્વ કાળ અક્ષય અને અવ્યાબાધ હોવા સાથે અનંત ઋદ્ધિસિદ્ધિનો ધણી જેમાં થાય, તેવો મોક્ષ કોઈએ માન્યો નથી. અને તેથી કહેવું પડે છે કે “કૃત્ત્વકર્મક્ષયો મોક્ષઃ”

એ લક્ષણ મોક્ષનું બાધનું પડે છે, એટલે સર્વ કર્મનાં ફાય છે જેમા તેવો મોક્ષ હોય આવા લક્ષણવાળો મોક્ષ કોઈ દર્શનકારે માંયે નથી

બાળક પણ સામ્યગાળી

આથી આત્માની સદિ કેવી છે તેને જોયે ઝોળખી કે જાણી નથી, કે સમજ્યા નથી તો પછી તેનો સદુપયોગ કે દુરુપયોગને તો શી રીતે જાણે ? સુપયોગ કે દુરુપયોગને ન જાણે કે ન સમજે તો પછી તેને સગીર જ કહેવો પડે મિલકતનો માલિક અને હક્કદાર છતાં છોકરાને કમર લાયક ન થાય ત્યાં સુધી મગીર ગણી એ શાને માટે ? વ્યવસ્થા માટે છોકરાને જેમ વ્યવસ્થા માટે નાણાં થકે ગણીએ છીએ, તેમ અહીં આ આત્માની સદિ જે અન્ય દર્શન કારોએ જાણી, માની કે કહી પણ નથી, તેવી આત્માની સદિને જાણ્યા, માન્યા કે વ્યવસ્થા માર્ગ વિનાના હોયએ તો પછી સગીર માંથી આપણે છૂટના નથી મગીર બાળક પણ જન્મતા નમીત્ત લઇને જ આવેલ છે નહિ તો ઉચ્ચ કુળમાં આવે જ કયાથી ? બને તે બાળક મિલકતને કે તેની વ્યવસ્થાને કે સદુપયોગ કે દુરુપયોગ ને ન સમજતો હોય પણ જાગ્યો માટે ભાગ્યશાળી છે તેમ આ હવે પણ ભાગ્યશાળી છે કારણ ? બાદર એકેન્દ્રિયમા આગ્યો ત્યારે તે તેનો વિચાર ન હોતો કયો યાવત મનુષ્યપણા સુધી આવવા માટે તે વિચાર ન હોતો કયો છતાં અહીં કુ રતે તને તે રસ્તે જોડ્યો અને આવી પહોંચ્યો

મનુ'યપણુ પણ તિર્યચપણુ કેમ નહિ ?

કપાલની પતિષ્ણિ મદ કરી પરિણામો સુદર જનાવ્યા, અને તેથી મનુષ્યાપુષ્પ જધાયુ છે કપાલની તીવ્રતા હોય તો નરક, તિર્યચ ગતિ જધાય અને કપાલની મદનાએ મનુષ્ય કે દેવમતિ થાય શકા-એ શાથી કહો છો ? બાજાવાક્ય પ્રમાણુ " નહિ

ખને. તમે કહો તો માની લઈએ, પણ કષ્ટ રીતેએ તે સમજવો તો ઠીક. સમાધાન-વાત ખરી. એક વાત ધ્યાનમાં રાખો કે જેને અશી-
ણુનું વ્યસન છે તેને ઘરે જમવા બોલાવો, તેને પાંચ પકવાન આપો
અને અશીણુનો કાઢો ન આપો તો બધું ફેક, પણ અશીણુનો કાઢો
આપીને છાશને રોટલો જમાડો તો પણ તે સારું જ કહેશે. કારણ
કે તે પોતાની ટેવનો રસિયો હતો અને તે ચીજ તેને મળી છે. તેમ
અહીં તીવ્ર ક્રોધાદિવાળા કાણુ હોય કે જેણે મગજનો કાપૂ ગુમાવ્યો
હોય. અહીં મનુષ્યપણામાં તો મગજનો કાપૂ ગમે તે બયથી
રાખવો પડે. કાપૂ ન રાખવો હોય તો સર્પાદિની ગતિમાં જવું પડે,
એટલે તિર્યંચ કે નરક ગતિમાં જવું પડે, માય, ઘોડા આદિ કૂરતાવાળાં
કહેવાય. તે છોકરાને શીંગડુ માર્યા વિના ન રહે હવે 'છોકરો લાકડી
મારે તો ગાયને કેટલું નુકશાન' આવે. વિચાર જનવરને ન હોય,
પણ મનુષ્યને હોય છે. એને તો મગજ ઉપર કાપૂ છે જ નહિ.
ગુસ્સો કરે કે પછી શું પરિણામ આવે તેનો વિચાર ન કરે. તે
જીવોનું સ્થાન નીચ ગતિ હોય. અશીણુયાની બેઠક તો કાવખાનામાં
એટલે જ્યાં આખો દિન અશીણુ જ ઘોળાવું હોય. તેમ જ જીવો
ક્રોધને આધીન થાય તેનાઓનું ઘર કયા હોય? કાપૂ વિનાનો
ક્રોધાદિ હોય ત્યાં. હવે તેની જાતિ કષ્ટ? તો નરક અને તિર્યંચ.
હવે ક્રોધાદિ કષ્ટક મંદતાવાળા હોય અને આયુષ્ય બાધ્યું, તેથી
મનુષ્યપણામાં આવ્યા. આ કુદરતે કર્યું.

મનુષ્યપણાથી આગળ કુદરત નહિ લઈ જાય

હવે અન્યમતનું પકડોને કે કુદરત અહીં સુધી લાવી તો હવે
ઠેક પહોચાડશે. 'જેને દાંત આપ્યા તે ચાવવાનું' પણ આપશે જ,
પણ ખેતરમાં કોઈ જગાએ રોટલા પકવ્યા? જેમ વરસાદે અનાજને
પકવ્યું, તેમ દળીને રોટલા પણ તે કરી દેશે? વરસાદનું કામ તો
અનાજ વાવેલું હોય તેને ફલ તરીકે કરી દેવાનું. અનાજને
લણવું વગેરે કામ તો મનુષ્યનું છે. ત્યાં કુદરતનું કામ નથી, કદમ્ય

અનાજ સુધી કુદરતે કયું પણ રોટલા તો કુદરત નહિ જ મેં હવે તમે માનો કે મનુષ્ય સુધીમાં કુદરતે લાવી દીધા, એટલે આગળ પણ લઈ જશે એમ નહિ બને આ એક વચન ભગવાન મહાવીરનું વિચારશે તો ખ્યાલ આવશે

મનુષ્યપણા પછી ઉત્તમની જરૂર જ

ભગવાન મહાવીર મહારાજ ઉદ્યોગ, નિયતિ, કર્મ, કાળ અને સ્વભાવ એમ પાંચ વસ્તુને માનતા હતા છતાં 'ઋત્યિ ઘલેં ઘીરિય' આદિથી એક જ કેમ બોલ્યા ? 'સહાયે આદિ કેમ ન બોલ્યા ? કહેા કે પાંચે મારણોને માનનારા છતાં એમનો જ પોષાર કેમ ? "સત્તે ઘલેં, સત્તે ઘીરિય" એમ પદ્ધિખસૂનમા બોલીએ છીએ, પણ તે સહાયે' એ કેમ નથી બોલતા ? કાતે, સ્વભાવે મરી જીવે કર્મ કે વાત કરી લીધું છે, તેમા અત્યારે તરી સાધ્યતા નથી રહી જીવોમાં ત્રમપણુ તેમાં પણ પચેન્દ્રિયપણુ, તેમાં મનુષ્યપણુ ઉચ્ચ કુળ, સામગ્રી, જળ આદિ મળેલા જ છે તે સર્વ કુદરતના પ્રતાપે થવાનું થયું, પણ હવે જે બાકી છે તે તો તારે જ કરવાનું છે જેમ જેતરમા વરસાદ તો વરસી ગયો પણ જેડીને વાવવું, લણવું કે દળાવી રોટલા બનાવી ખાવું, તે તો પુરુષને આધીન છે તેમ અહીં સર્વ વસ્તુઓ કુદરતે આપેલી છે, પણ હવે તો તારે કરવાનું રહ્યું અને તેથી ભગવાન મહાવીર મહારાજને કાળ-સ્વભાવ-નિયતિ-ભાવિ એ ચાર કપૂન છતાં વાત એક જ કહે છે કે 'ઋત્યિ ઘલેં પુરિસકાવરક્કમ્મે બંધવાની ક્રિયા, ઇન્દ્રિયાની ક્રિયા-બળ-કર્મ-વીર્ય-પુરુષકાર ક્રિયાનું કૃણ વગેરે તમારામા છે, માટે તમારે મફત કરવાની જરૂર છે, એટલે આ ઉપરથી તમારા વીર્યને ફારવેા એ જ ઉપદેશ છે આ તમારું કર્તવ્ય બાકી છે તેથી 'ઋત્યિ ઘલેં' આદિ વચનો બોલ્યા આ ઉપરથી તેઓ ઉદ્યોગ, નિયતિ આદિ માનનારા ન હતા તેમ નથી એક વેતની જગામાં કાતસા હોય અને ચારે ગાણુ ચાર ચાર આગળ રાખેડો છે વચમા

કોલસા છે તેમા અગ્નિ નાખીએ તો કોલસા જ બળશે, પણ રાખોડો નહિ બળે. કારણ કે અગ્નિનો સ્વભાવ છે કે 'નહિ બળેલાને બાળવું', તેમ ઉપદેશકોનો સ્વભાવ છે કે-નહિ સિદ્ધ થયેલાની સિદ્ધિ માટે જ ઉપદેશ આપવો. તેમ અહીં આ મનુષ્યપણા સુધી કુદરતે લાવી દીધા. તેમાં આવતા કુટલી મુશ્કેલિતા આવી છે તેનો ખ્યાલ કરી, તેમાં આત્માની ઋદ્ધિ ગણી તેનો સદુપયોગ કે દુરુપયોગ સમજવા સાથે વ્યવસ્થા કરતા શીખીએ તો જ ખરા માલિક ગણાઈએ.

મળેલી 'મહેરમાં' પણ ત્રણ વર્ગ

કુદરતે જેને સાધન મેળવી આપ્યાં, તેમાં ત્રણ ક્લાસના વિદ્યાર્થીઓ હોય. જેમ ક્લાસમાં ત્રણ વર્ગ હોય. તેમ અહીં કુદરતે જેના ઉપર સંપૂર્ણ મહેર કરી છે, તેનામાં પણ ત્રણ વર્ગ છે. બાળ, મધ્યમ બુદ્ધિ અને બુદ્ધ એમ ત્રણ વર્ગો છે.

લિંગ, વર્તન અને તત્ત્વથી બાળાદિ

કોઈને બાલ કે મધ્યમ રહેવું નથી ગમતું. સહુને બુદ્ધ કે પંડિત થવું ગમે છે. બાળ કોને કહેવો, તે સમજીને આત્મા તે સ્થિતિ-મા છે કે નહિ તે વિચારે. તેવી જ રીતે મધ્યમ બુદ્ધિવાળા અને બુદ્ધ કોને કહેવો તે વિચારે. દ્રષ્ટા અને દર્શનીયના સ્વરૂપના અંગે વિચારીએ તો બાલ વર્તનના અંગે વિચારનારા બધા 'બાળક'. શારીરિક પ્રવૃત્તિ દ્વારાએ વિચારનારા તે 'મધ્યમ' અને તત્ત્વ દૃષ્ટિએ વિચારનારા તે 'તત્ત્વજ્ઞ' એટલે ઉત્તમ તરીકે ગણાવ્યા. આ બધા દર્શનીય તરીકે જોયા. દેવ, ગુરુ અને ધર્મને અંગે બાલ પ્રવૃત્તિ આદિ જોઈને જ ગણી લે, તે દર્શનીય પદાર્થને અંગે બાળ, મધ્યમ અને ઉત્તમ પણ એ રીતે કહેવાય હવે સ્વરૂપે ગણીએ તો કેવી રીતે ? ધર્મમા લિંગ, વર્તન અને માર્ગદ્વારાએ પરીક્ષા છે. તેમ ગુરુ અને દેવમાં પણ સમજવું એટલે દેખવાની જ ચીજ તેની અપેક્ષાએ ભેદો થયા. હવે દેખનારાઓની અપેક્ષાએ ભેદ પાડીએ. જેમ લીલા કાચના ચરમા પહેર્યા હોય તેથી તે ચીજને લીલી દેખાય. અહીં

મૂળ બે કયાથી ? ચસ્માથી છે કારણ ? જોવા ચસ્મા તેવા પાયાં દેખાય તેમ અહીં બાળ મધ્યમ અને બુધ એ ત્રણમાં બે ફરક હોય તો દર્શનીયમાં ફરક થાય હવે બલકાદિ ત્રણનું સ્વરૂપ કેવું ગણવું ? તો તે માટે જણાવ્યું કે દષ્ટિપ્રધાન બાળક હોય, તે લિંગદ્વારાએ પરીક્ષા કરે મધ્યમ બુદ્ધિવાળો વિચારપ્રધાન વાળો હોય અને તત્ત્વવાળો તો માર્ગ ઉપર દષ્ટિ રાખી પરીક્ષાપ્રધાન હોય તેથી બુધ ગણાય આ ત્રણ ભેદો સ્વરૂપે પાડ્યા દર્શનપ્રધાન માટે નાગ વિચારપ્રધાન માટે મધ્યમ અને પરીક્ષાબુદ્ધિ હોવાથી બુદ્ધ હવે તે ત્રણ શું ? નિમ વૃત્ત અને તત્ત્વ એ ત્રણ દર્શનીયના ભેદો છે, તેમ અહીં દર્શન વિચાર અને પરીક્ષા એ ત્રણ ભેદો શી રીતે ? તે અંગે સમજાવશે.

વ્યાખ્યાન ૩

તેર કાઠિયા જાળ્યા વિના તેનાથી બચતુ સુરકેલ

શાસ્ત્રકાર મહારાજ શ્રીમાન હરિભદ્રસરિજી મહારાજ પો.૬૨૬૦ પ્રકરણને કૃતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે જે કાઠ મન્ય હવ આ મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં આવી પચેદ્રિય સમીપાણુ ઉચ્ચ કુળ, દેવ ગુરુ અને ધર્મની જોગવાઈ પામેલો છે તે હવે તેર કાઠિયાઓથી ઘેરાયેલો ન હોય, તે જ દેવ ગુરુ અને ધર્મની પરીક્ષામાં જોડાય અને તેના સ્વરૂપને જાણે પણ ખરા મામાન્ય રીતે તેર કાઠિયા ' એ શબ્દ આપણામાં પ્રસિદ્ધ છે, પણ ને શ્યા ? એ પૂછે તો કહેવા પ્રાપ્ત તેનાર નયા અરે ! હમને ને પગને તેનો વ્યવહાર કરતા હોઈએ પણ તેને ન જાણીએ તે ન જાણીએ ત્યાં સુધી તેના નિવારણનો ઉપાય શી રીતે ? જેમ મદ્દ જાળ્યા વિના તેની પીડાથી દૂર રહી શકીએ નહિ પણ જરા ઝડકા જ ન જાણતા હોઈએ ત્યાં શું થાય ? તેમ કાઠિયાઓ માયા ઉપર આવીને રાજ્ય કરી જાય ત્યાં

સુધી ખખર પણ ન પડે. કારણ ? કાઠિયા કયા તે જાણતા નથી.
માટે કાઠિયાઓને જાણવાની જરૂર છે.

સંખ્યાત્મ મનુષ્યપણું મુશ્કેલ

આથી મનુષ્યપણા આદિની દુર્લભતા જણાવતાં જણાવ્યું છે કે
ચૌદે રાજલોકમાં આ વસ્તુ અતિમુશ્કેલ છે. કઈ અને કેમ ? તો નારદી,
તિર્યંચપણામાં મુશ્કેલ કહો તો હીક ? પણ દેવગતિમાં મુશ્કેલિતા.
કેમ ? તો મનુષ્યપણું દેવગતિને મેળવે. એટલે દેવપણું મળવું
સહેલું છે. દુનિયાદારીની દૃષ્ટિએ મનુષ્યપણું સહેલું લાગે, પણ
'જેની જગ્યા મોટી તે રહેજે મળી શકે,' પણ 'જેની જગ્યા ઓછી
તે મળવાની મુશ્કેલી'. આ વાત દુનિયામાં દેખીએ, સમજીએ અને
માનીએ પણ છીએ, તો હવે દેવની સંખ્યા એટલી ખંધી જખર-
જસ્ત છે કે મનુષ્ય ક્રૂતાં સંખ્યાતગુણી. ત્યારે ગર્ભજ મનુષ્યની
સંખ્યા ઓગણતીસ આંકવાળી છે. આ હિસાબે કહો કે મનુષ્યની
સંખ્યા ઘણી જ ઓછી, વેઢે ગણાય તેવી. હારે દેવની સંખ્યા
અસંખ્યાતી. આથી દેવપણું મળવું સહેલું છે.

સ્થાનની અપેક્ષાએ મનુષ્યપણું મળવું મુશ્કેલ

જી દેવના ઉમેદવાર કેટલા ? એટલે તે પામવાને લાયક
કેટલા ? તો કહો કે એકેન્દ્રિય તો નહિ જ ને ? તેમજ વિકલેન્દ્રિય પણ
નહિ જ ને ? દેવતા કે નારદીઓ પણ મરીને દેવગતિમાં ન જ ઉપજે.
ફક્ત રહ્યા મનુષ્ય, તિર્યંચ પચેન્દ્રિય જ્યારે દેવનાં ઉત્પન્ન થવાનાં
સ્થાનો અસંખ્યાત ગુણાં. ત્યારે ઉમેદવાર માત્ર બે જ. પચેન્દ્રિય
તિર્યંચ અને મનુષ્ય એ બે જ છે. આ બે જ ઉમેદવાર દેવગતિના
છે અહીં મનુષ્યનાં સ્થાનો વેઢે ગણાય તેટલાં છતાં ઉમેદવારો ઘણા,
દેવગતિવાળા, નરકગતિવાળા તેમજ એકેન્દ્રિયાદિ પણ મનુષ્યપણાને
મેળવી શકે, એટલે સર્વ ગતિવાળા લાયક છે. જેના ઉમેદવાર ઘણા
હોય ને જગ્યા થોડી તે મળવી મુશ્કેલ કે જેના ઉમેદવાર ઓછા
અને સખ્યા ઘણી તે મળવું મુશ્કેલ ? આ બન્નેમાં મુશ્કેલ કયું ?

હવે મનુષ્યપણુ સખ્યમાં ઝોણ હોવાથી અને ઉમેદવાર ધણા હોવાથી મળવુ મુશ્કેલ છે ત્યારે દેવપણુનું સ્થાન મોટું અને ઉમેદવાર ઝોણ એટલે તે મળવુ મહેતુ છે તેથી મનુષ્યપણુ ચૌ રાજ લોકમાં મળવુ મુશ્કેલ છે

મુશ્કેલ એવું - આર્યપણુ, ઉત્તમ કૃત, પચ્ચેન્દ્રિય સપૂર્ણપણુ

તે મનુષ્યપણુ પામ્યા છતાં આર્યપણુ મુશ્કેલ છે બત્રીશ હજાર દેશમાં ૨૫૦ દેશ માત્ર આર્ય છે હજારમાં ભાગ કરતાં પણ આર્યના દેશો ઝોણ છે તેવું આર્યપણુ પામ્યા છતાં ઉત્તમ કુળમાં આવવું મુશ્કેલ મ્હાત્ત અધમ કુળમાં ગયા તો સીંગમાંથી જ સંભ્યા હવે ઉત્તમ કુળમાં આવવા છતાં ગણ્યુથી પડતી હોય તો તે મતા તરફથી તેનાથી માન્યપણુમાં સસ્કાર પડે, કાણ કે સમજણ આવ્યા પછી તો પિતાના સસ્કારો પડે માતાને ઉત્તમ સસ્કારવાળી ન હોય તો ઉત્તમ સસ્કાર બાળકમાં ન આવે તેમ છતાં પચ્ચેન્દ્રિય સપૂર્ણપણુ મળવું મુશ્કેલ એ મળવા છતાં તેર કાઠિયાઓ મળે તો મુશ્કેલ કયા ? આનંદ્ય મોહ આદિ જે તેર છે તે

આ તેર કાઠિયાઓ જ્યાં સુની હત્યમાં વસ્યા હોય ત્યાં સુવી દેવ, ગુરુ ને ધર્મ પ્રત્યે ઝુકવાનું મન ન થાય કેટલાક જીવો એવા બાળસુ હોય છે કે જરાકે હાવુ ફરવુ હોય તો ધણુ જ મુશ્કેલ થાય

આળસુ જાણુ ખાનાર ?

જમ જાણુ માટે ઘોડેવારને એક મુમાફરે બોલાવ્યો શા માટે ? પેતુ પડેણુ જાણુ લઈ ખુખમાં નાખવા માટે હવે પેતો કહે છે કે - આળસુપીરના પીર ત્યારે પેતો મ્હે છે - તમો કે નુ વાડ ઝોળગી જેનર વટાવી અહીં આવ્યા અને એક નજીકમાં રહેના જાણુને આપતાં શુ થાય છે ?

૧૫૫ યોગે આળમ કરાવનાર કાઠિયો 'આળમ'

આવા મનુષ્યો દેવ, ગુરુ અને ધર્મની પરીક્ષા ગી રા'ને કરી શકે ? હવે જેઓ મનુષ્યપણુ આદિ પામેલા હેય પણ કાઠિયો એવો

જરૂર જરૂર હોય છે કે જિઠવા જ ન દે. આપણે શું ? 'કરશે તે બરશે' એ આપણે વિચારવાનું ન હોય. આમ આળસ પોતાની દશાને ખતાવે. આવી રીતે કાયાતી જ દશા છે એમ નહિ પણ વિચારમાં ય તે 'આળસ' નામનો કાઠિયો આગળ થાય જ. કાઠિયો એકલો કાચિક આળસ કરે તેમ નહિ પણ વાચિક અને માનસિક પણ આળસ કાઠિયો કરે. આવી રીતે કાઠિયો કરાવે, આ બધું કયો કરાવે ? તો 'આળસ' નામનો કાઠિયો જ કરાવે. એટલે ધર્મથી દૂર જ રાખે. (૧)

કર્મના ફળમાં ઇશ્વરની જરૂર નથી

આલસ્ય છોડ્યું અને પરીક્ષામાં જિતવે ત્યાં બુદ્ધિ પરીવળી પડે ત્યાં મૂઝવણ થાય. સીધો રસ્તો ન કાઢી શકે એમ જન્મ પરમેશ્વરે કયું હશે તો ? હરે જો જગતને પરમેશ્વરે બનાવ્યું હશે તો જૈન ધર્મ માનવો નકામો, અને જો પરમેશ્વરે નહિ બનાવ્યું હશે તો ઇતર ધર્મો માનવા નકામા. કારણ ઇશ્વર જ સર્વ ચીજોનો અને કર્મોનો કર્તા બને છે. પોતાની જવાબદારી હોતી નથી, એમ ઇતર ધર્મમાં ફરમાવ્યું છે, ત્યારે જૈન દર્શન તો પોતાની જવાબદારી રાખવા સાથે—'કર્મના કર્તા તમે પોતે જ છો અને સદ્ગતિ કે દુર્ગતિના બાજન તમે પોતે'. તમારા કર્મના હિસાબે તમે સુખી-દુઃખી થયા છો આવતો જન્મ કેવો લેવો એ પોતાના હાથમાં છે, એટલે 'જેવી કરણી કરો તેવો જન્મ મળશે'. તમે કરણી સારી કરો તેથી ખરાબ જન્મ ઇશ્વર આપે એમ બનવું નથી. જો કરણી સારી કરી હશે તો સદ્ગતિ જ મળશે, એટલે કરણીની જવાબદારી પોતાના શિરે જ છે શંકા-યુતે ગારને આપોઆપ સજ્જ જ થતી નથી, તેને માજીરૂટ કે રાજા હોય તો જ સજ્જ કરે, નહિ તો બને શી રીતે ? તેમ અહીં કર્મ કરનારને સજ્જ કરનાર કોઈક બીજો જોઈએ ? સમાધાન-વાત ખરી, પણ શું મર્યું ખાય છે અને તને બળતરા બ્રજે છે. તે સજ્જ કરવા કાણ આપ્યું ? તેમ હરે બાવાથી રેય. ઘી સાકર બાવાથી હડક—આ

કાણે કરી ? કહો કે ન્યાયાધીશ વિના આ બધું શાથી ? તારા હિસામે તો ઝડો કરવા પણ ન્યાયાધીશ જોઈએને ? જગતના પદાર્થો પોતાની મેજે પેતાનું કાર્ય કરેજ છે તેમ સુખ કે અસુખ પુદ્ગલો બધાય તે પોતાનું કાર્ય કરેજ તેમા ન્યાયાધીશની જરૂર ન હોય જો તુ કર્મમા ન્યાયાધીશને લાવીશ તો પછી બગતરા, ઠડક આદિમાં પણ જોઈએને ? કહો કે પત્રાય જડ હોવા છતાં તેનો સ્વભાવ છે કે તે તે રૂપે પરિણમે છે તેમ અહીં કર્મોનો સ્વભાવ છે કે જે જે રૂપે હોય તે તે રૂપે પરિણમે એટલે પાપના પુદ્ગલનો સ્વભાવ છે કે-તે દુઃખરૂપે પરિણમેજ તેવા જ રીતે પુણ્યના પુદ્ગલનો સ્વભાવ છે કે તે સુખ રૂપેજ પરિણમે અરે ! કાણે કાણે આપણી પરિણતિ ફેરફાર થાય છે તેમજ કાણુમા ઈર્ષના પ્રત્યે ક્રોધ થયો અને તેને ગાળ દીની તેથી ઇશ્વરે ગાળ કહેનહાવી એમ કહેવાય કે ?

બીજાના સંસ્કાર—બૂડામા લગનાન

હવે જોને લોકો પામેથી ભગવાનના નામે ધૂતી ખાવું છે તે લોકો જ ઇશ્વરને કર્તા કહે છે ઇશ્વરના દનાલરૂપે વચ્ચે રહેવાથી બ્રહ્મણે શ્રાદ્ધ આદિમા કર્માઈ ખાય છે અને તેથી જ પોતાના કુટુંબના નિભાવ માટે વચ્ચે ઇશ્વરને જોઈએ એટલે જવાબ દરી મધી તેના સિરે નાખે સારા-નરસા કરવાનું કામ ભગવાનને માથે આપણા-મા પણ તેવા મસ્કારો છે જેમ ભગવાન મરશે કાળિયાની જોડે ઘાળિયો રહે તો સાન ન લે પણ નાન તો લે એટલે તમે મિથ્યાત્વી બને ન થયા પણ વાન તો તેની લીધી જેઓ નિરંજન નિરાકાર છે, જેણે જગતને પોતાના મોંથી ઉદ્ધાર કરવાના રસ્તામા જ જોડ્યું છે, તેને માટે જવાબદારી સુખ-દુઃખની ન ખાય જ કેમ ? કાળના લખવામા પણ જુઓને—

પરણાનનામા પડ, જણનામા જોઈ અને બૂડામા
લગવાન

જેમ ઈર્ષની મજોતરો લખે ત્યારે લખે કે મરી ગયા, પાછળ

બાળ સંતાન છે, કોઈ બીજું છે નહીં. 'ભગવાનને ગમ્યું' તે ખરું' હવે અહીં મિથ્યાત્વીના પરિચયમાં આવવાથી મિથ્યાત્વી ન થયા પણ સંસ્કારો લીધા. કહે કે ભૂંડામાં જ ભગવાનને આગળ કરવા છે. પરણાવવામાં પડેને આગળ ધરે, જણવામાં સ્ત્રીને આગળ કરે છે. અહીં જૈનમતમાં પોતાની કરણી માટે પોતે જ જવાબદાર છે, તેમાં ઇશ્વરને કંઈ સંબંધ નથી. હવે તમે કહેશો કે— જો ઇશ્વર કંઈ સુખ, દુઃખ કે સદગતિ કે દુર્ગતિ નથી કરતો તો પછી તેને માનવો શા માટે?

તીર્થંકર મહારાજ કુંભાર્ગ, સુમાર્ગને ખતલાવે

ભારતરો સ્કૂલમાં જે શિક્ષણ આપે છે તે શા માટે? માસ્તરને! અધિકાર શિક્ષણ આપવાનો અને તે પણ ઉત્તમ. પણ પછી જીવન-નિર્વાહ કેમ કરવો તે વિદ્યાર્થીનો અધિકાર છે. માસ્તરે તો ઉપાયો ક્રીતિ મેળવવાના કહ્યા હતા, પણ વિદ્યાર્થી પછી ક્રીતિ મેળવે કે અપક્રીતિ મેળવે, તેમાં માસ્તરની જવાબદારી ન ગણાય. સૂર્ય કે અજવાળાની જવાબદારી કેટલી? કાટો કે કાંકરાને ખતાવી આપે તેટલી, પણ તે ત્યાંથી ઉપાડી બીજે ન મૂકે. ખાડો, ટેકરો કે કૂવો આદિ તે ખતાવે, પણ તેનાથી દૂર રહેવું કે બચવું, એ કામ દેખનારનું છે. તેમ અહીં ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર મહારાજ માસ્તરની જેમ કુંભાર્ગ, સન્માર્ગ ખતલાવે, અને તેના ફાયદા જણાવે.

બોલવાનું ડહાપણ એટલે મોકાણ વાલવા એટલી ખાઈ

બોલવાનું ડહાપણ સહુને આવડે. હવે ચોરીનો માલ પકડાયો અને કોટે પણ વાત સાચી માની, છતાં ગુનેગાર તો 'પોતાને બીનગુનેગાર કહી, પુરાવા વકાલને જ બળાવે છે, એટલે કોષપણ વચનથી દેવાળિયો થવા માંગતો નથી, 'આજે બીડ પડી છે પણ કાલે તો આપીશ' એમ દહી વચનની શાહુકારી તો લોકોએ રાખી છે. તેમ સન્માર્ગનો ઉપદેશ તો સર્વ કોષ આપે જ છે. ઉન્માર્ગે જવા કોષ મતુખ્ય પ્રેરશે નહિ, માટે દુનિયામાં તો સર્વ કોષ પ્રકૃતિ ઉપર

[વ્યાખ્યાન ઉભાનુ પાકીનુ મેટર ન
મળવાથી અધૂરું રહેલ છે]

વ્યાખ્યાન ૪

ખેડુત વજેર ધર્મી ગણાય ?

શાસ્ત્રકાર મહારાજ શ્રીમાન હરિભદ્રસૂરિ મ અંગેના ઉપ
કારને માટે પોડશક પ્રકરણની રચના કરતા ચક્ર આગળ જણાવી
અયા કે- ' ઘાલ' વદ્યતિ લિટાન " અનુષ્ઠ ભાત્રધર્મને લાયક પશુ
ધર્મને લાયક છતા તે ધર્મને મેળવે કેવી રીતે ? પોતપોતાની
દૃષ્ટિએ પરીક્ષા કરીને મેળવે સ્થાપા ૧ મીતે ધર્મની પ્રીતિ આપ્યા
જમતને ગહેલી છે જમતમા જે વસ્તુ બદાવી તેના જુદા પશુ શમ્દો
પ્રીતિ કરનારા થાય છે જમતમાં ઋદિ સમૃદ્ધિ બદાવી દોય નોય બ્રાહ્મ
જુના આથીવાં થા બગી જમ એમ નથી દોણ, છતા તેથી ખુશ જ
થાય નાખુશ ન જ થાય કોઈ અષ્ટમિદિ કે નવનિમાન કે ચિરજીવી
કહી દે, તેથી બહાર કે મૃત્યુ થવાનું હશે નો જયમે નદિ, છતા
ખુશી જ થાય. વળી કોઈ માણે બોલે તેથી નુખજોઈ થયું નથી
એટલે તેના કહેવા પ્રમાણે જનવાનું નથી, છતાં જુદા શબ્દો અનિષ્ટ
વાચક હોવાથી પોતાને ક્રોધ કરનારા નિવડે છે આવી જમતની સ્થિતિ
છે, એટલે કહેવેતો જુદો શબ્દ પશુ અનિષ્ટ લાગે છે તેવી રીતે અદિ
પશુ અધર્માત્રને ધર્મિષ્ઠ-ધર્મી કહે તો રાજી રહે જેમ ' અખડ
ઋદિવાળા માણે " એમ જુદું બોલે છે કારણ સમૃદ્ધિ પ્રવાનું
તેના હાથમાં નથી છતાં તે કહેવાથી ક્રોધ થતો નથી તેમ અદિ
ધર્મનું આચરણ ન કરતો હોય છતાં જુદો પશુ ધર્મિષ્ઠપણાનો
શબ્દ કહે કરાવનાર થતો નથી તેવા જ રીતે અધર્મી શબ્દ કહે-
વામાં આવે તો ક્રોધ થકે છે, કારણ અનિષ્ટ શબ્દ છે માટે પુણ્ય
વાનું કહેવાથી રાજી થવાય પણ કહેવાથી નાખુશ થવ જ છે આમ

કેમ બને છે ? તો ધર્મ ધણ છે, પાપ અનિષ્ટ છે. હવે તે ધર્મને
કરી સકે કે નહિ, પાપને ઝોડી સકે કે નહિ તે વાત જુદી. આર્ય
મનુષ્યમાત્રને ધર્મ ધણ છે. પાપ અનિષ્ટ છે તે ચોક્કસ ચયું. આય-
રણુ વધાય જેવું કરતો હોય તે જોવાનું નથી, પણ માન્યતા તો
ઉપર પ્રમાણે છે. આમ છતાં બધા ધર્મી છે તે ન કહી શકાય, પણ
ધર્મને સારો ગણનારા છે. ધર્મને સારો કેવી રીતે ગણે ? ત્રેણિક
રાજાની સભામાં લોકો વાત કરે કે, " લોકે અધર્મી થયા, પાપ
કરતાં ડરતા નથી, ધર્મનું નામ પણ નથી " ત્યારે અભયકુમારે કહ્યું કે
આ લોકો માત્ર સફાઈની જ વાત કરે છે. પછી વિચાર્યું કે એક
વખતે સ્વપ્નમાં " હું રાંડયો " એવું મને લાગ્યું. એટલે બાઈડી કહે
કે હું મરી એના કરતાં તમે જ મરોને ! અહિં દુનિયા અધર્મી છે,
એટલે હું તો ધર્મી ને ! અભયકુમારે કહ્યું કે જૈનધર્મનો મુદ્દો એ છે કે-
પેલે પાપથી વિરમ્યો ન હોય ત્યાં સુધી તે પોતાને પાપી જ ગણે,
આ વિચાર નથી આવતો તેથી પોતાને ધર્મી માને, અને લોકોને
પાપી માને છે તે વાત સમજાવવી કેવી રીતે ? માટે એક દ્રવ્યકો
કર્યો. એટલે અભયકુમારે કહ્યું કે-પાપી થોડા હોય છે અને ધર્મી ઘણા
હોય છે. પ્રધાન તરીકે અહિં અભયકુમાર છે. એટલે એ માસ
ગયા પછી લોકો કાર્તિક માસે જોગવની ઉજવણી કરવા જાય છે.
ત્યાં એ મહેલ રંગાણા. એક સફેદ, ખીજો કાળો. જે લોકો ધર્મી
હોય તે સફેદમાં જાય અને અધર્મી હોય તે કાળામાં જાય, એમ
જાહેર કરાયું. બધા ધોળા મહેલમાં ગયા. ફક્ત ચારેજ આવક કાળા મહે-
લમાં ગયા. અહિં ખેતીવાળો સફેદ મહેલમાં ગયો છે. તેને ધર્મ માટે
પૂછ્યું, તો કહે છે કે ખેતી કરવાથી અનાજ થાય તે લોકો ખાય અને
જીવે છે તે ધર્મ છે, ખાટકી આવેલો તેને પૂછ્યું કે તું અહિં કેમ ?
તો હિંસકપ્રાણી એટલે માંસાહારી પ્રાણીઓનું હું પોષણ કરું છું,
નહિ તો તેમનું શું થાય ? હવે ચોર આવેલ તેને પૂછ્યું કે તું
કેમ ધર્મી પણામાં આવ્યો ? તો દરેકને ઉપકાર મારો છે. કારણ

અમારા લીધે લોકો જામના રહે વળી સુચાલુદારને તો અમારા લીધે કમાણી છે જો એ ન હોય તો પછી કમાણી શાના ઉપર થાય ?

એમણે ધર્મ સારો માન્યો, પણ કયો ? પોતાની દૃષ્ટિને અદિ સર્વ વાના કરવાના છે પોતા માટે છતાં મહેવો ધર્મ હવે અદિ કાળા મહેલ ઉપર આવી જોયું તો ચાર શાવક દના પૂછ્યું કે-અદિ કેમ ? તો અમે પાપી છીએ-અમારે પાપરયાનકોમાં વર્તેલા છીએ પણ અમે ધર્મી ગી રીતે હાઇમે ? આ મને ઉપરથી લોકોને ધર્મઅધર્મની ખબર પડી તેમ અદિ ધર્મની દૃષ્ટિદૃષ્ટિમાં રજૂ હોય

બાળજીવોની બાહ્યલિંગધી દેવપરીક્ષા

અદિ જે "બાળક" એ સામાન્ય દુનિયાદારીમાં વપરાય છે, પણ શાસ્ત્રકાર દેડે છે કે રાગ અને દેવથી બરાબેલો એટલે રામ-દેવની નૃત્તિ ઉપર કાબૂ ન રાખી શકે તે બાળક જુગલીયા પ્રથમ જન્મ આપેને પગલા ગયા દના પણ તેમાં અનર્થ શો ધરો તેની ખબર ન પડો બાળક કામ પડે તો માના પણ ગ્રીયાં જે એ, એટલે રામ અને દેવે કરીને બામ હોય, પણ તેને દૂર કરવાનો અવસર ન હોય તેનું નામ બાળક એટલે વિચાર પ્રમાણે વર્તન કરનાર, પરિ-શ્રામ જીવે નહિ તે અર્થાત્તજની રાગદ્રેષવાળી અશુભ પ્રવૃત્તિ તેનું નામ બાળ. હવે તેવો બાળક ધર્મની પ્રવૃત્તિ કે દેવગુરુ આરાધનાની પ્રવૃત્તિ કરે તે વ્યવહારથી વ્યવહાર પૂરતી દૃષ્ટિ હોય હવે મધ્યમ બુદ્ધિવાળો શુ વ્યવહારને નહિ દેખે ? તત્ત્વદૃષ્ટિવાળો શુ વ્યવહારને નહિ દેખે ? તો તે વ્યવહારને જરૂર જોશે મધ્યમબુદ્ધિવાળો મુખ્યતા-એ વર્તનને દેખે અને વ્યવહારને તો સહાયક તરીકે જ દેખશે, તેમજ બુધ તત્ત્વને જ જોશે એટલે દેવને અર્થે વ્યવહાર, વર્તન અને તત્ત્વને જોશે હવે નયમ દેવને અર્થે શુ જોડે ? ચાર અતિશય અને આઠ પ્રાતિદાયક ગતિશય અતિશય વગેરે જાણ લક્ષણો જોયા હોય તેને જ દેવ તરીકે માને તે સિવાયનાને દેવ તરીકે ન માને આઠ પ્રાતિદાયક તે શુ છે ? નવ લક્ષણો જ છે જાણદૃષ્ટિવાળાને દેવપણી પરીક્ષા

માટે ઉપરની ચીજો જ જોવાની હોય, અને તે દ્વારા જ દેવને પારખી શકે. આ દેવનું બાહ્યસ્થિતિ યથું, તેથી શાસ્ત્રકારોએ પણ બાહ્યલક્ષણવાળા દેવને નમસ્કાર કરવા જણાવ્યું છે. વળી—“જગતીસમદ્વ-સ્તયજુઝા અદ્વમહાપાદિહૈરકયસોદ્ધા ” એવું વિશેષણ આપી-એ છીએ. વળી ચૌદ સ્વપ્ન સંહિત, તીર્થ કર કુળમાં અવતર્યો હોય તે જ વીતરાગ થઈ શકે. હવે કલ્પસૂત્રમાં જેમ ગોશાળાને અંગે વાત ચાલી છે ત્યાં “ગૌશાળા ”માં જન્મેલો છે—એટલે જ ગૌશાળામાં જન્મેલો હોય તે, એક સદ્ગૃહસ્થ જોવાના ધરે પણ નહિ—સુમંગળા અને મંખલિના ધરે જન્મેલો હતો. હવે બગવાન મહાવીર મહારાજ ગોશાળાનું તત્ત્વજ્ઞાન કે વર્તન કેવું ખરાબ છે તે જણાવવું જરૂરી હતું, તે જ જણાવતા તેના જન્મનું સ્થાન, માખાપનું દરિદ્રપણું વિગેરે જણાવે છે. કેમ? તો તેમનું તીર્થ કરવું ગૃહસ્થપણાનું બહારનું સ્થિતિ જે હોય તે તપાસવાનું હોય. એટલે રાજકુળમાં જન્મેલ જન્મ નથી તે આવી રીતે તીર્થ કર બતી શકે નહિ. વળી ગર્ભ-સંહરણુ વખતે ઇંદ્રમહારાજ બોલે છે કે—રાજ્યકુળાદિ જે હોય કુળેલ હોય અને રાજ્યલક્ષ્મી વધતી હોય સાંજ તીર્થ કરવું ગૃહસ્થપણામા પાલન થાય. અરે! ખુદ વીતરાગપણામાં અશોકાદિ પ્રાતિહાર્યાના ચિન્હો હોય. વળી ઉવવાઇછમાં—તીર્થ કરના વિહારને અંગે જણાવાયું કે—આકાશમાં ચક્રાદિ વિગેરે લક્ષણો સુક્તાજ તીર્થ કર હોય. આ ઉપરથી દિગ્ગમ્યરો કહે છે કે—ત્યાગને માનીએ, ભોગને ન માનીએ. તો પછી તીર્થ કર કેવલીને દરિયાને કિનારે મોકલવા, કારણ પ્રાતિહાર્યાદિ વિનાના જે હોય તે સામાન્ય કેવલી છે તેને તીર્થ કરથી યદ્યપ્ય માન. પ્રાતિહાર્યાદિ સંહિત જે તીર્થ કર હોય છે તેમને તું ત્યાગી માનીશ નહિ. અને તેથી “નમો અરિહંતાણાં ” પદ તું માનીશ નહિ કે જપીશ નહિ. વળી તેથી “નમો કેવલીણુ ” એ પદ બોલવું પડશે, કારણ કર્મોદિ શત્રુઓને છોડવાને નમસ્કાર નહીં કરાય, કારણ તીર્થ કરમાં બાહ્યસમૃદ્ધિ જરૂર હોય. અતિશયો દેશના વખતે હોય અને પ્રાતિહાર્યા

તેા કેવલગાનથી તે ઠેઠ મોક્ષ સુધી હાય પહેરેગીર જેમ આઠે પહેર
હાજરી આપે તેમ આ પ્રાતિદાર્યો ચોવીસે કલાક હાજર રહે, અને
તેથી જ તેનું નામ પ્રાતિદાર્ય આવી રીતે દેવનત્વની પરીક્ષા
માટે બાળક ને માલલિંગ જુએ તે આઠ પ્રાતિદાર્ય અને ચોત્રાસ
અતિશય આદિ તેથી વળી હરિભ સૂરિજીને કહેવું પડ્યું કે
“यस्य सङ्केतजननो रागो नास्ति” અર્થાત્ સકલેશજનન
રાગ નથી એટલે આત્માને દુર્ભતિમા લઇ જનારો રાગ હાસ્ય
પણાની દશામા પશુ ન જ હોય એટલે આવી સ્થિતિ જેની હાસ્ય
સ્થપણામાં હોય છે ભગવાન તીર્થંકર મહારાજ ને દેવ તેમનું
બહારનું લિંગ પ્રાતિદાર્યોદિ છે હવે વર્તન કેવું ? તેા ‘अशभ-
सनिभग्न इष्टियुग्म असन्न” એટલે-આ કે રાગ અગાનથી
વિમુક્ત, કથિયારાદિથી રહિત અને જ ને દ્રષ્ટિ જેની સાંતરસમાં
મગ્ન હોય તે માટે હેમચ દ્રસૂરિજી કહ્યું છે કે-જગતમા નાટકીયા
ને હોય તે મૂન નમાણે વર્તન તેા કરે એટલે ચિવાણ યજ્ઞને
આવનારો દક્ષિણી પાંધડી આદિ પહેરીને અનુકરણ કરે પણ આ
ખીજા મતવાળાઓ તેા માયા દેવ તરીકે ન મને એ તેા ઠીક, પણ
નાટકીયા દેવ પણ નથી જની શક્તિ વપુષ્વ૦ જિનેન્દ્રમુદ્રા લયા
ન્યા-” આત્મકલ્યાણના આદર્શરૂપ જનવું હોય તેા બહારના
શરીરના અવયવો તેા ઠીક રાખવા પડે જેમને ક્રોધ નથી એમ
કહેનારના હોઠ ફકડતા હોય આખ લાલ હોય, તેા પછી ક્રોધ નથી
એ કેમ મનાય ? વળી અહીં શરીરના ને અવયવો હસ્તાદિ તે જોયા
કેમ ? ક્રોધ, રાગ, લોભ કાર્યાદિ નથી તેા આ શરીરને દેખીને
ખીજો કેમ માની શકશે કે આમા ક્રોધાદિ નથી ? વળી શરીર
પદ્મકાસને જોઈએ તે ઠે નહી, એટલે હાય પગાદિ જોયા છે પ્રથમ તેા
શરીરની ને વીતરાગપણાની દશા તે પણ નથી વળી દ્રષ્ટિ-તે ને
માણસને કંઈ લેવાદેવા ન હોય તેની દ્રષ્ટિ સ્થિર હોય, નેની જગો
આ નાસિકા હાસ્ય દ્રષ્ટિ જ નથી, આવી ને દેવપણાની મુદ્રા તે પણ

મધ્યમબુધ્ધિ અને બુધની દેવપરીક્ષા

દેવે તેથી આગળ વધેલા જીવો કહે છે કે એમ નહીં. કારણ
રાજકુટુંબમાં કાષ્ઠ એવા અવતરે છે. વૈકિયપુલ્કિ કારવે, ઢોળીઓ
પણ હોય, તેથી કહે છે કે-આગમતત્ત્વવાળો અશોકવૃક્ષાદિના લીધે
દેવતત્ત્વ ન માને. તે હોવા જોઈએ એ વાત જુદી. વ્યતિરેક ખરા,
અન્વય નહીં એટલે જ્યાં જ્યાં અશોકાદિ હોય ત્યાં ત્યાં દેવ એમ ન
માને, પણ જ્યાં જ્યાં અશોક ન હોય ત્યાં દેવ નહીં એમ તો માને.
વળી મધ્યમ દષ્ટિવાળાની અપેક્ષાએ પ્રશ્નમરસનિમન્ન દેવ વગેરે વર્તનને
જુએ ખરા, પણ તે વિનાનાને દેવ ન માને. માળા, હથિયાર, સ્ત્રી
આદિ ચિહ્નો પૌષધવ્રતી શ્રાવકને કે સાધુને પણ ન હોય. તેથી તેમને
દેવ ન મનાય, પણ જ્યાં દેવપણું હોય ત્યાં પ્રશ્નમાદિ હોય. વળી
સર્વજ્ઞો “ત્રેલોક્યપૂજિતઃ” આ વાત જ્યાં હોય ત્યાં જ દેવપણું.
અધા સર્વજ્ઞ હોય તે કેવલીઓ હોય જ. આ સર્વજ્ઞો જુદી જાત-
ના. કેવલજ્ઞાન જ્યારે એક પ્રકારનું માને છે તો પછી કેવલિપણુના
એ ભેદ કેમ ? વાત ખરી, પણ એક શુદ્ધમાં અધા ગયા છે. અંધાર
ઘોર છે ત્યાં એકે દીવાસળી સળગાવી કાકડો કર્યો, તેનાથી
ખીજઓએ પણ કાકડાઓ કર્યા. અહિં કાકડાના સ્વરૂપમાં ભેદ નથી
છતાં અધાનો તારક કાકડો પ્રથમવાળાનો જ ગણાય. તે સ્વરૂપે જુદો
નથી, છતાં તારક તો તે કુપ્પ જણાય. નહિતર નવાણું કાકડાવાળા
શુદ્ધમાં હેરાન થાત, તેમ અહિં મોક્ષ માર્ગ પ્રવર્તેલો નહોતો, એટલે

દુનિયામાં ત્યાગમાં સુખ એ સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ નહોતો; પણ ભોગમાં
 જ સુખ એ વાત મનમાં હતી ભગવાન જયભદ્રેજી જન્મ્યા રતા
 તે પહેલા અતાર કે ડોકોડી મામરોપમ સુધી લોકોની એ જ માન્યતા હતી
 કે મેળવવામાં સુખ, મજા-છોડવામાં ત્યાગમાં સુખ કે મજા ? એ થીઅરી
 કાઢી મણે ? મદારના પદાર્થોને છોડવામાં જ સુખ નિરૂપાધિકપણ કરે
 તેમાં જ મળ આવી વાત ઉની કરનારે કાણ ? પ્રથમ જોઈ કે સાંભળી
 હોય તો વાત જુની સ્વપ્નામાં નાંદ એવી ત્યાગમાં ધર્મ એ વાત જોઈ
 જિમી કરી તેને ઉપકાર કૃતો ? વળી ચરિત્ર લખને સર્વશ્રેષ્ઠાતુ
 દષ્ટાત પૂરુ પાડનાર તીથ કર સિવાય બીજો કાંઈ નહિ પ્રથમ દષ્ટાન્ત
 તરીકે આ તીર્થ કર છે અને તેથી તેનું સર્વશ્રેષ્ઠ તે દષ્ટાન્તરૂપ
 છે હવે પહેલવહેલા સર્વશ્રેષ્ઠ જયમ તીર્થ કરતું છે હવે પાર્શ્વનાથ
 પ્રભુ પડી કેવનશાનની શરણાત યાય તો તે મદાર્વર પ્રભુ જ
 આટલા માટે શાસ્ત્રક રોએ મોક્ષની રિયતિ બે પ્રકારની, એટલે એક
 તીર્થ કર મદારાજની પાટની પર પરાએ અને બીજી અમુક કાળસુધી
 એમ બે પ્રકારની જૂમિ ઇવળોપણા માટે કહી છે વળી રાગ દ્વેષ અને
 મોહ એ ત્રણનો સર્વથા ક્ષય બે પ્રથમ માર્ગ કરે તો તે તીર્થ કર
 જ વળી 'ત્રિલોક્યપૂજિત' અર્થાત્ રામાદિને ક્ષય કરી
 સર્વશ્રેષ્ઠ મેળવવાયા દુનિયામાં પૂજ્ય બને અને ન પણ બને જેમ
 ઝવેરીના હાથમાં ગયા હોરા આવી ગયા હોય એવો નિયમ નથી,
 તેમ જ ગુણી હોય તે દેવે દ્રોથી પૂજ્યા હોય એવો નિયમ નથી
 અને તેથી તે ગુણી નહિ એમ તો નહિ ને ? જેમ ખંધકમુનિ
 આદિ દેવલી યથા પણ દેવેન્દ્રોથી પૂજ્યા નહિ એટલે તે કેવલી નહિ ?
 હવે અહીં કે છપણ તીર્થ કર રાગ દ્વેષ અને મેહનો ક્ષય કરીને યથેલા
 હોય તો તે દેવેન્દ્રોથી પૂજ્ય એવા જ હોય અહિ ગુણી ધણા હોય પણ
 તે "દેવ દ્રોથી પૂજ્યા હોય તો ગુણી" એવો નિયમ નથી, પણ
 તીર્થ કરે માટે તો દેવે દ્રોની પૂજ્યાનો નિયમ છે, અને તેથી કેવલશાન
 યન્ ત્યારે એક કોડ દેવે ને જયમ સમવસરણ બનાવવું જ પડે પશ્ચંદા

હોય કે ન હોય અને તેથી ઋણુવાલુકામાં જઈને પ્રભુનું સમોસરણ
 બનાવવું પડ્યું. ત્યાં નથી સમા કે પાર્વદા. વળી મહાસેન વનમાં
 સમોસરણ કર્યું તે બ્યાબખી, કારણ ત્યાં ગણધરાક્તિની સ્થાપના થઈ.
 અહિં ઋણુવાલુકામાં સમોસરણની રચના થઈ તે વખતે સાધુ સાધ્વી
 કે શ્રાવક શ્રાવિકા નહોતા ચવાના તે પ્રભુ જાણવા છતાં એકા કેમ ?
 કહો કે તીર્થ પ્રવર્તે કે ન પ્રવર્તે તેમ જ સાધુ, સાધ્વી કે શ્રાવક કે
 શ્રાવિકા બને કે ન બને પણ તીર્થંકર થયા એટલે દેવોથી પૂજનિક
 બન્યા અને તેથી સમોસરણની રચના થાય જ. હીરો ઝવેરીના હાથે
 પડ્યો એટલે ચોપડે તે નોંધાય જ, તેમ અહિં કેવલજ્ઞાન થાય
 એટલે તીર્થંકરો દેવેન્દ્રોથી પૂજાય, અને તે નિયમિત પૂજાય. તેથી
 જેનું હંમેશા ધર્મમાં મન છે તેને દેવો પણ પૂજે છે તે કોની
 અપેક્ષાએ ? તીર્થંકરની અપેક્ષાએ. સંપૂર્ણ કેવલી થવા છતાં બિચારા
 હાથમાં ઘેરાયેલા હોય છે. જેમ અરણિક મુનિવર કેવલી થવા છતાં
 દેવોથી પૂજાયા નહિ. કેવલીઓ પૂજાય જ એવો નિયમ તો માત્ર
 તીર્થંકર માટે જ લેવાય. કેમ પણ તીર્થંકર દેવોથી પૂજાયા વિના
 હોય જ નહિ. એટલે બ્રહ્માભિષેકથી લઈને યાવત મોક્ષ સુધી પૂજાય
 છે. તત્ત્વદષ્ટિવાળો વળી “યથાસ્થિત” એટલે શાસન પ્રવર્તીવવું,
 મોક્ષ માર્ગ પ્રવર્તીવો તેના અંગે પદાર્થોની યથાર્થ દેશના આપે.
 બીજાઓ કહે તે યથાસ્થિત નહિ અને તમે કહો તે પદાર્થો બધા
 યથાસ્થિત છે તેની ખાતરી શી ? વળી દરેક આસ્તિક નવે તત્ત્વોને
 માને છે. કોઈ પણ આસ્તિક જીવાદિ તત્ત્વોને માન્યા વિના રહી
 શકતો નથી, તો પછી તે યથાસ્થિત તત્ત્વવાદી નહિ અને તમે સાચા-
 બોલા એ શી રીતે ? બોલવામાં ફરક કેમ પડે છે ? જૈન શાસ્ત્રકાર
 જીવાદિ તત્ત્વો બોલે સારે બીજાઓ પ્રમાણુદિ ને દ્રવ્યાદિદ્વારા તત્ત્વોને
 કહે છે. આમાં કારણ શું ? તો અભ્યંતર દષ્ટિ અને બાહ્યદષ્ટિ
 જીવાદિરૂપે ઝોળાએ તે અભ્યંતર દષ્ટિએ અને બાહ્ય દષ્ટિએ બોલે
 સારે દ્રવ્યાદિ. એટલે છત્રો મુણ્ણુ વિવેચન કરતાં સ્પર્શાદિ કહેશે,

ત્યારે જોનેા સ્પર્શાદિ ગુણો બોલશે એટલે તુ નાદિ ગુણો ને આત્માના સાધ્યરૂપ છે તેને મુખ્ય રાખે છે બીજાઓને આશ્રય સર્વથા છોડવો, સવર આદરવો તે પાલવતું નથી તેવું નિરૂપણ જ નથી ત્યારે જોનેાને આકાશ છોડવો સવર આદરવો વિગેરે પાલવે છે અને તેની પ્રરૂપણા સાચી ગણી તેમાં યથાસ્થિત રૂપે જીવાદિ તત્ત્વોની પ્રરૂપણા કરનારને દેવ આવી રીતે બાળ કે મધ્યમ બુદ્ધિએ અને બુદ્ધે પણ પરીક્ષા ત્રણ રૂપે કરી, છતાં બાળક ને મધ્યમ બુદ્ધિમાં ફરક કયા પડે ? તો બાળક તો પ્રાતિહાર્ય હોય ત્યાં જ દેવ માને પ્રાતિહાર્ય વિના દેવ ન જ માને મધ્યમ બુદ્ધિવાળો જ્ઞાનરસાદિ જીએ ત્યાં જ દેવ માને જ્યારે બુદ્ધ સર્વગુણશુદ્ધિને મુખ્યતાએ જીએ ત્યાં જ દેવ માને બુદ્ધ આર મૂળ અતિશયોમા આવ્યો અપાયાપમપ્રાતિશય જ્ઞાના તિશય વચનાતિશયાદિને તપાસે

ગુરુ અને ધર્મની પરીક્ષા.

આવી રીતે દેવતત્ત્વની પરીક્ષાને અંગે ત્રણે જણા જુદી રીતે તપસે તેવી રીતે ગુરુતત્ત્વને અંગે ત્રણે જણા જુદી રીતે જ તપાસે બાળક ગુરુપણુ સામા ગણે ? વેશ હોય, વિહાર કરતા હોય, ગોચરી લાવતા હોય, માસખમણાદિ તપ, પ્રતિક્રમણાદિ કરતા હોય કે સોય કરાવતા હોય આવે ત્યાગ જોડને સાધુ તરીકે માને જ્યારે મધ્યમ બુદ્ધિ જો કેએ દેએ પણ સાથે બોલવા-ચાલવાની વ્યવસ્થા તેમજ ગોચરી લાવવામા પણ વ્યવસ્થા છે કે નહિ ? એટલે પારિધા પનિકા સમિતિ સાચવે છે કે નહિ તેમજ મનોગુપ્તિ આદિ ત્રણ ગુપ્તિ પાળે છે કે કેમ ? અર્થાત્ આઠ નવચન માતાને જોડને મધ્યમ બુદ્ધિવાળો ગુરુ તરીકે માને હવે બુદ્ધ-જ્ઞાણ ત્યાગને જરૂર માને ધરિયાસમિતિ આદિ પણ જીએ એ બે જોવા માત્રથી માને એમ નહિ છતાં જ્ઞાનવચન માનવા સાથે ઉત્સર્ગ અપવાદને માનનારા છે કે નહિ એ વિગેરે તપાસીને ગુરુ તરીકે માને આવી રીતે ત્રણે જુદી જુદી દષ્ટિએ ગુરુતત્ત્વ માને, અને જ્ઞાનકારે કહ્યું છે કે—સાધુઓએ

વ્યાખ્યાન ૫

ધન, સ્ત્રી અને કુટુંબનું સ્વરૂપ

શાસ્ત્રકાર મહારાજ શ્રીમાન હરિભદ્રસૂરિજી મં બ્રહ્મોના ઉપકારાર્થે અષ્ટકજી પ્રકરણને રચતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે “વાલઃ પશ્યતિ લિङ्ગ” આ મંસારમાં સામાન્યરીતે ચોરાસી લાખ જીવાયોનિ કહેવાય, પણ બ્રમણની અપેક્ષાએ ગણીએ તો સંખ્યાનો પાર નથી. સાત લાખ પૃથ્વીકાય કહ્યા પણ તેમાં કુટલી વખત આવ્યા તેનો પાર નથી ચોરાસી લાખ જીવાયોનિ તે તે જાતિની અપેક્ષાએ છે. સાત લાખ પૃથ્વી આદિ સ્થાનો છે તેવી રીતે અનંતી પુણ્યપરાવર્તોની સ્થિતિ સુધી રખડયો છે. રખડતા રખડતાં કોઈક ભવિતવ્યતાને યોગે બાદરમાં યાવત્ ત્રસમાં પણ મનુષ્યપણું પંચેન્દ્રિય સંત્તિપણું યાવત્ ઉત્તમ કુળ આદિ સર્વ ભવિતવ્યતાએ આવ્યું પણ જેમ વરસાદનું કામ અનાજ પકવવાનું છે પણ રોટલો થઈ કોળિયો કરવાનું નહીં અર્થાત્ આગળ પ્રયત્ન ખાવાવાળાનો જોષએ તેમ અહીં પણ મનુષ્યપણું સુધીની લાયક સામગ્રીએ મૂક્યા તે કામ ભવિતવ્યતાનું હતું. હવે આપણું કામ છે તે શું ? મનુષ્યમાત્રનો સિદ્ધાંત સુખની ઇચ્છા. કોઈ પણ સ્થિતિમાં જીવનું સાધ્ય સુખ જ હોય છે. કુટુંબ કે ધનનું સાધ્ય હોય તો પણ પરિણામ તો સુખ જ સરજાયેલું હોય છે. એટલે સાધ્ય સુખનું જ હોય તે માગે કેવી રીતનું ? ગળ્યું ખાતા સુખ યાદી જાય તો ખારું કે તીખું ખાવાની ઇચ્છા થાય પણ આ સુખને ભેગવતાં અનંતો કાળ વ્યતીત થવા છતાં તેના વળાવિયા તરીકે સાચે કોષ્ટને ઇચ્છનો નથી અરે ! લાગલાગટ સુખ ભેગવવાની ઇચ્છા કરે છે અર્થાત્ સુખનો છેડો નથી. તેને આડો હાથ ન દેવાય, ભોજન પાણીમાં તો આડો હાથ દેવાય. ટાઢ તાપને માટે આડો હાથ ખરો પણ સુખમાં આડો હાથ નથી તેવું સુખ જોષએ-એટલે હુઃખ ન

યાય તેવું હવે તેવું સુખ છે કયા તે વિચારું ? દીરાની ઇચ્છા હોય તો ખાણું તરફ જવું જોઈએ પ્રથમ ખાણુનો ખ્યાલ ન હોય તો દીરા ક્યાંથી મળે ? દુખ ન યાય, નાશ ન પામે અને સપૂણું તેવું સુખ છે ક્યાં ? સ્થાનના નિશ્ચય વિના ઉપાયનો નિશ્ચય કરે કોણ ? ઉપાયના નિશ્ચય વિના પ્રવૃત્તિ પણ કોણ કરે ? ધન માલ મિલકત આદિ જે દુનિયામાં મેળવે છે તેના માટે સટિફિક્ટ છે કે તે મૂઠી જવાણુ તે (મૂકાવવા) રૂપે કાયદો આડે આવશે જે કંઈ વસ્તુની પ્રાપ્તિ આ દુનિયામાં કરે તે સર્વ મેની જવાણુ, પણ લઈ જવાણુ નહીં ધનમાલરૂપ જે સુખના સાધનો તે તો મૂઠી જવાના છે એટલે પાછા નિરાધાર મન્યાવળી કહીએ છીએ કે “દ્રઘણિ તિષ્ઠતિ ગૃહે” એટલે કરોડો ભોગા ક્યાં અને મનુષ્ય ગૃહ જવાએ અખો ભોગા ક્યાં, છતાં રહે તો ધરે બે દિવસમા કોઈની સાથે એવી મહોત્સવ યાય છે કે તે વળાવવા આવે પણ આ દ્રવ્ય તો મરતાં સમયે ધરે જ રહે છે જેની પાછળ તમાએ તમારી જિંદગી વેચી નાખી છે “આવળે” કહેવા પણ નથી આવડું હવે તે જડ છે એટલે ન ભોલે પણ ચેતન હોય તો વિચારવે તે માટે કહે છે કે “નાર્યો વિદ્યામમૃમય” આ ચેતન છે એટલે તે પણ ચેત્ આવી પાડી વળે ચક્રાધી પાછી જ ફરે આ સુખદુખની ભાગીદાર છે આમરની ભાગીદાર તે નહિ પણ કુટુંબ છે ખાળા પીવાના ભાગાદાર આ છે આમારું કુળ વચ કે કુટુંબ” કહેનાર તો કુટુંબી જ નીકળે પણ તે સ્વચાન મુદ્ધી જ આવે હવે તે કોઈ અજાણના-ભોગના ભાગીદાર છે પણ સુખ દુખના ભાગીદાર કોઈ નથી અગુઠો કપાય તેવી ને નાનું રણ તે માત્ર શરીર જ ભોગવે ધન આ કે કુટુંબ ન લે

શરીર તે જ મયી જોડું અને મરણની ડહાંતી ધડી મુદ્ધી રહ્યું અને હવટે ચિનામા જળી ગયું બધામા મનભોર છે એટલે પુણ્યપાપ માને અને ન પણ માને, પણ મેનડુ એમ મનભોર થી નાસ્તિક પણ સમજે છે કે જે મેળવ્યું તે મેલવાનું જ છે આખું ધનમાલ કુટુંબ

કપીલાના રહેવાના નથી તેમ તે પણ આપણા હમેશાં રહેવાના નથી બિંદગીમાં જે પોને કર્મો કરેલાં છે તેને અનુસારે જ જીવને જવું પડે છે. એટલે આવતી ગતિને માટે દોરનારો કોણ ? એટલે શરારભવ-ધન-માલ, કુટુંબ કે સ્ત્રી જીદા પછશે તે વખતે આપણાં કર્મો જ આગળની ગાન માટે દોરશે. કર્મો વિના કોઈ ખીજું દોરનાર નથી. સર્વ મેલીને જવાનું છે. તેના ઉપર સુમતી ઈચ્છા રાખી તે આ ભવ પૂરતી—બિંદગીના છેડા સુધી, પણ આગળ શું ? કહો કે સુખ જોઈએ સર્વકાળનું અને સાધન મેળવે છે આ ભવનું, તો એ કેમ અને ? તો સાધન એવું મેળવો કે સર્વકાળ મટે સુખ એક સમુદ્ર રહે. તે સાધન કયું ? તો ધર્મની ખેંક, જે આવતા ભવમા જવાય દેશે, ધન-માલ, કુટુંબ, સ્ત્રી આદિ પરભવમાં જવાખદાર નથી માટે ધર્મ જ પરભવનાં જવાખદાર છે અને તેથી લોકોની લાગણી ધર્મ પ્રત્યે થાય તો આશ્ચર્ય નથી અને તેથી આર્ય માત્ર ધર્મશબ્દ સાંજળી ખુશ થાય છે, કોઈ ભરાતો નથી. હવે ધર્મ આટલો વડાલો છતાં એક વાત ધ્યાન રાખવી કે જેમ વસ્તુ કિંમતી વધારે તેમ ઠગાઈનો ડર વધારે. હીરા, મોતી, સોના-ચાંદી સર્વ બનાવટી ચયા પણ ત્રાણું, લોહું કે ધૂળ બનાવટી નથી ચતાં કારણ કે કિંમતી નથી. જેની કિંમત વધારે હોય તે વધારે બનાવટવાળું હોય. હવે અહિં ધર્મ કિંમતી છે. કિંમતી કેમ ? તો પૈસાની ત્રણ પાંચગો હોય તો તેમાં કિંમતી પૈસો જ ગણાય, કારણ એકથી અનેક થયો તેમજ રૂપીઆના આના-માં-રૂપીઓ કિંમતી. જેનાથી વધારે મળે તે વધુ કિંમતી ગણાય, તેમ અહિં પણ આ ધર્મ એ મનુષ્યપણું, પંચેન્દ્રિયપણું, આર્યક્ષેત્ર, ઉત્તમ કુળ, જાતિ, ધનમાલ, સ્ત્રી કુટુંબ અને તમામ સુખની સામગ્રી મેળવી દે એટલે તે ધર્મને પછી કિંમતી કહેવો જ પડે. હવે જેના-થી અનેક વસ્તુ મળતી હોય તે મૂળ વસ્તુ કિંમતી લેખાય, સામાન્ય દષ્ટિએ વિચારીએ તો પણ ધર્મ કિંમતી લાગ્યા વિના ન જ રહે. હવે ધર્મ જ પરભવમા સાચે આવનાર અને તે ધર્મ જ જવોભવ માટે

બેઠરૂપ છે દીરામા જોયો દોઝો ન હોય તેનાથી વધુ દોઝો ધર્મમા રહેલો છે મરણ તેની મિત્ર મરણે છે પાપમા કમયા તો પાપ ગણ પેસા આના કે રૂપીઆમા કમાયા તો તેટલુ જ નુકસાન પણ ધર્મમા જો કમાયા તો ભવોભવનુ નુકસાન ધાય શાકમા કમાયા તો તિન પણ માયડીમા કમાયા તો જિ ગી મગડે પણ ધર્મમા કમાયા તો ભવોભવ મગડે ત્યારે કરવુ શુ ? તો ધર્મની પરીક્ષા કરવી હશે શાસ્ત્રાણુ મપક કે ગીના લાવના માટે બીજાને બળાવે પણ મોતી જેવી કિ મરી વળુ લાવવાની હોય અને કમાવાનુ તથાતુ હોય તો પોતે જ જાન જ્યારે પાપ પદ્મો કે રૂપિયા કમાવાનુ હોય તો લાવતેન ચક્રએ છીએ તો જેનાથી ભવોભવ સુરી કમાવાનુ થાય તે પરીક્ષા કરવી જોઈએ હિંદુલદ્રસૂરિશુ કહે છે કે-ધર્મથી પ્રાણીએ સ્વદ્ધર્મ શુદ્ધિએ ધર્મને તપાસવો જોઈએ સ્વદ્ધર્મસુદ્ધિ મદદા જોય દીગમોતી પારખવામા જે શુદ્ધિ રાખે તેના કરતા પણ અતિ સ્વદ્ધર્મ શુદ્ધિથી ધર્મને જાણવો જોઈએ શા માટે ? કારણુ ભવિતવ્યતા સારી હો તો ધર્મ સારો મળે અને ભવિતવ્યતા વાંકી હશે તો ખરાબ પ્રાપ્ત થશે. વજ્ર મારો મળવા છતાં ભવિતવ્યતા વાંકી હશે તો પાછો ખરાબ પ્રાપ્ત થશે, માટે ભવિતવ્યતા ઉપર જ આધાર રાખવો તે કહે છે કે નદિ ભવિતવ્યતાનુ કામ તો થોડા સ્થાને પહોંચાડી દેવુ પછી પ્રવૃત્તિ છવે પોતે મરવાની છે યથાનિવૃત્તિરણુ સુધી ભવિતવ્યતા પણ અપૂર્વકરણુ તો આત્માના ઉચ્ચ સિવાય બને જ નહિ અપૂર્વકરણુ ભવિતવ્યતાને ન જ જનાવે પછી અનિવૃત્તિમરણુ તો ભવિતવ્યતાને જનાવે જ મ્યાથી ? તે સર્વ પુરુષ પ્રયત્નનાં કાર્યો તમે માને છો કે ભવિતવ્યતા અનુકૂળ થશે પણ તેમ નહિ બને શુદ્ધિ વિના ધર્મના પરિણામ છતાં અધર્મ થશે

સ્વદ્ધર્મશુદ્ધિએ ધર્મને તપાસે હવે કિવાએ ધર્મ ? અને પરિણામે ધર્મ ? અદિ અમાગ પરિણામ ધર્મના હશે એવો ધર્મજ્ઞ નહિ માગે ને ? ગ્રામમાગ મહેલ કે-જો પતિ કામ કામ નથી લામના તો આ

વાક્ય અનુપયોગી છે ? તો ના, છે તો ઉપયોગી, પણ પ્રસંગે. જેમ કોઈક આકસ્મિક યોગે જીવહિંસા થાય ત્યારે પરિણામ સારા હતા તેથી કર્મબંધ થાય પણ ધર્મી જ ગણાય. હવે કોઈક જીવને મારવાના હિસાબે વિષ આપ્યું પણ તેના શરીરમાં રોગ હતો અને તેથી બચી ગયો, પણ અહિં આકસ્મિક યોગે બચ્યો છે, છતાં તે ધર્મ ન ગણાય, પણ કર્મબંધ જ ગણાય. આકસ્મિક યોગે “ ક્રિયાએ કર્મ ” અને “ પરિણામે બંધ ” એ વાક્ય સર્વ જગે આગળ કરાય તો મુસ્લીમો ગાયત્રી કતલ કરે તે પણ ધર્મ ગણાય. અહિં તેના પરિણામ તો ધર્મના ગણાય, છતાં ધર્મ ન જ ગણાય. તેમ ધામા-પંથીઓ બકરા કે ઘોડા મધેડાના હોમો કરે, તેથી પરિણામ તો ધર્મના છે, છતાં તે ધર્મી ન જ ગણાય. આવા વિચારો ઉપર ધોરણ નહિં ગખવું પણ સુદૃઢબુદ્ધિએ ધર્મને તપાસવો. હવે જો નહિં તપાસીયે તો ફક્ત નહિં મળે ને ? તો ના. બુદ્ધિ ધર્મની હોવા છતાં એ પ્રમાણે વર્તવાથી ધર્મનો નાશ થશે. બીજી રીતે ધર્મની બુદ્ધિ-એ રહેલા છતાં ધર્મનો નાશ કબલે ને પબલે થશે તે કવી રીતે બનશે ? ત્યારે હરિભક્તસૂરિજી મહારાજે બે દાખલા આપ્યા છે. તેમાં એક એ છે કે-કોઈક રાજા મહારાજા છે. તે જંગલમાં ગયો છે. ત્યાં કોઈક મરીખ બૂખ્યો તરસ્યો બટકતો હતો. તે ગરીબને સાધન મળ્યું છે તેવામાં પેલો રાજા હતો તેને દેખ્યો પણ તે મૂર્છાગત હતો. બંને બટકતા બટકતાં એક વખત ગરીબને રાજાએ વાઘવરૂથી બચાવ્યો. અહિં ગરીબે વિચાર કર્યો કે-જગતમાં અનાજ એ ખાવાની ચીજ ખરી પણ ઉપકાર તો વાળવાની ચીજ છે, ખવાની નથી. હવે આ રાજાનો ઉપકાર શી રીતે વાળું ? કારણ આ તો છે રાજા. હવે તેણે વિચાર કર્યો કે-કોઈક બલિતવ્યતાએ આ રાજા પદબ્રજ થઈ ગરીબપણે જંગલમાં રખડે અને હું રાજાની સ્થિતિમાં આવી તેને ઉપકાર કરું તો સરખો ઉપકાર વળે. અહિં આવા વિચારવાળાને દિતચિંતક ગણવો ? જો કે દૃષ્ટિ તો ઉપકારની છે પણ ઉપકારની જગ્યા અહિં

અપકાર વિચારવામાં કંઈ ખીના છે ? અહિં અહિંતચિંતનનો પાર નથી કેમ ? બારીક યુદ્ધિ નથી જાને તીર્થે કંઈ મહારાજે માપણને ધર્મ આપ્યો છે પણ તેમનો ઉપકાર વળે ગાથી ? ફરી વાછા તે મમારમાં આવે નખડતા યાય અને હું ધર્મ સ્વરૂપ બની તીર્થે કંઈપણે ચંદ્ર દેશના આપુ તો બધો ઉપકારનો વળે અહિં પણ વિચાર ઉપકારનો બધો ચવાડપ છે પણ નિષ્કામ અપકારનો પાર નથી હવે એક આચાર્ય વિહાર ખૂતા ગામમાં ગયા છે ત્યાં વ્યાખ્યા ચલાવી છે કે-એક જ્ઞાન એવી ચીજ છે કે અપ્રતિપાતી છે અર્થ જ્ઞાનીએ એમ વિચારું કે હું મારા આ બધો / આ તે જ્ઞાનપરાણો બધા મરે છે આ વિચારથી બીજા બધે જાનનાં પ્રદોષ ન આવ્યો અને મૂર્ખ બન્યા અપૂર્વ તદ્દાગ્રણા હોય ચારિત્ર પણ પ્રતિપાતી હોય જતા અગીઆરમાં ગુણગણેથી પડી જાય અપ્રતિ પાતિ પ્રાઇ ગુણ હોય તો વૈવાવચ્ચ છે જૈવાવચ્ચ કયા પછી તેનું ગર્હણ, નિહન કરે તો પણ તેને તો તેનું કલ મહારા નિના ન જ રહે અભિમાને જ્ઞાન જાય કોર તપન ફળ જનર પણ વૈવાવચ્ચનું ફળ તો અભિમાને કોઈ કે આપાથી પણ ન જાય તેનું ફળ તો બરર મળે મળે ને મળેજ એટલું જ નહિ પણ ભગવાન મહાવી મહારાજ જોતમને જણાવે છે કે-જો બીજા સાકુતી આવજત ક નાં તે જ મને માનનારો, અને મને માનનારા તે અવસ્ય માણની આવજત કર નારા હોય જ હવે ચક્રવર્તી દુનિયામાં શ્રી રીરમાં શ્રુવી પણ તેને ચૂરી નાખવાની તાકાત નાનામાં ? કહે કે બાહુમનજીમાં પણ બાહુ બળજીમાં એ તામત શાથી ? કહે - વૈવાવચ્ચના રખાવે અહિં જો કે ચક્રવર્તીપણાના પ્રભાવે મૂડી પડી નહિ અને મ્હવ્ય ઉપાજ્ઞાની સાથે જો પડી હોય, તો બ ત અને ચક્ર જ નેનો ઘાલ વળી જત અહિં આવી તામત વૈવાવચ્ચના ગુણે જ મળે છે હવે આની રીતે વ્યાખ્યા કરી ત્યારે મેઈક શદ્ધિ પચ્ચખ્યાણુ માગ્યા ॥ માર વૈવાવચ્ચ કુચી,

અર્થિં શુભ આપે અને પેળા પચ્ચાપાપુ છે. એટલે વ્યાખ્યા મળ્યા
 હોય, સાધુની નેગવામ હોય એટલે એને વાકા મળે, પણ કોઈક દિન
 એવો આવ્યો કે જ્યાં કોઈ માંદો ન નહિં, સર્વ આદિ વિગત છે
 કે આચાર્ય મહારાજે વૈષ્ણવચ્ચન કળ કળ પાડું બતાવ્યું હતું, મારો
 ઉત્તમ અભિગ્રહ પણ છે. છતાં કોઈ સાધુ માંદો ન પડ્યો, અર્થિં શુદ્ધિ
 વૈષ્ણવચ્ચની હોવા છતાં કોઈ માંદો ન પડ્યો અને તેથી ક
 નિર્ભાગી છું. “ અહો મેઝઘન્યતા ” એમ બોલે છે. અર્થિ નાક
 માંદો ન થયા તેથી પોતાનું વાદિન ન થયું. એટલે વૈષ્ણવચ્ચનો વખત
 ન મળ્યો. અર્થિં આની શુદ્ધિ વૈષ્ણવચ્ચની કેટલે જેટલ અભિગ્રહ
 પાળવાની, છતાં માત્રકાર તેને અધર્મ ન ને છે. કારણ બીમાર માંદ
 થાય તેમાં પોતાનું બાળ માને છે. અર્થિં ધર્મની શુદ્ધિ, ક્રતા ધર્મનો
 ન નારા થાય છે. વિદ્યુએ બીજને મારે ત્યારે ધર્મનું કામ સમજ
 પણ થાય છે અધર્મ. કેમ ? તેથી કહે છે કે-જે તમને ધર્મની
 ઇચ્છા હોય તો ધર્મને આરીક શુદ્ધિથી જોવો પડશે. શુદ્ધિ
 ધર્મની છતાં ધર્મનો નારા કરનારા થશે. આ કપરથી એ નક્કી કહ્યું
 કે-ધર્મના અર્થોએએ ધર્મની પરીક્ષા કરવી જોઈએ. ધર્મ તે રખડતી
 ચીજ નથી કે વગર પરીક્ષાએ તે આવી જાય. વળી ધર્મચિન્દુમા
 પણ લખ્યું છે કે-ધર્મની પરીક્ષા કરીને ગ્રહણ કરવો. ધર્મની પરીક્ષા
 કરવામાં, જોયો અધા એક સરખા હોતા નથી કેટલાકે બાળક જેવા
 લિંગદારએ પરીક્ષા કરે. મધ્યમે વર્ણનથી અને તત્ત્વોદારએ બુદ્ધ
 સોકો પરીક્ષા કરે. એટલે પશ્ચિમામ. તત્ત્વ અને બાવનાએ ધર્મની
 પરીક્ષા પડિતો કરે. આ કંઈ ધ્યાનમાં કિતરું નહિ, કારણ આ
 આખું શાસન લિંગક્રમ ન આધાર રાખીને જોઈલું છે. ભગવાન
 ઋષભદેવજી ‘મો’એ પુત્રાને મો રાખ્યો. આખીને વિહાર કરતા
 શિક્ષાને માટે બમે છે, છતાં કોઈ ભિક્ષા નથી આપતું. હવે તેમની
 સાથે આ હજાર માંદો હતા, તે ભિક્ષા નહિ મળવાથી એક ન વર્ષમાં
 બધા ખસી ગયા અને તાપસો થયા છતાં એવાસે. ભગવાન ઋષભદેવ

છને પાણુ કરાજી તેમા હેતુ શો ? પાત્રમા તે સમજ્યો શી રીતે ?
કહો કે ભગવાન સ્વયંભદ્રવદનો બાલ્યાગ કે ચિન્હ દેખીને તેણે
નિચાર્યું અને તેથી જાતિસ્મરણ થયું પત્રી સાધુ આચાર જાણ્યો
અને રસ વહેરાયો આ નર્વની જ બાલ્યાગ છે આ શામનમા
જે દાનાદિ ધર્મો સાધુપણની વાછનના પ્રવર્ત્યા છે તે બાલ્યાગના
પ્રતાપેજ વળી શામન કહે છે એતત્ત્વ હોય પણ બહારના લિંગ ન
જણાતા હોય તો માનના નહિ જેમ બરત મહાગજને
આરિમા બુનનમા કેળણજાન થયું છત્રો દેવોદામાથી આવ્યા
છતા વદન ન કર્યું બહિ ડવળજાન જેવી તાસ્વિત્ત્વ દ્વા
છતા બહારના ત્યાગના ચિહ્નો ન હોવાથી વદન ન કર્યું
અને મુખે જણાવ્યું તમો ત્યાગ કરો તો જ વદન કરે જ્યા
સુધી ત્યાગ ન કરો ત્યા સુધી વદનને લાયક નથી અને હું પણ વદન
કરનાને લાયક નથી બહિ બાલ્યાગને શાસ્ત્રકારોએ કેટલું બહુ
પ્રાધાન્ય આપ્યું ? કહો કેળણજાન જ્યા પણ બહારના ત્યાગ નિના ન જ
માન્યા તેમ શ્રેતામકુમારનું તીર્થ કરના ત્યાગધર્મ પ્રત્યે લક્ષ ગયું પત્રી
જ જાતિસ્મરણ થયું અને જન ધર્મ પ્રવર્ત્યો ન્યાયની દૃષ્ટિએ વિચા
રીએ તો માધ્ય હોય ત્યા માધન હોય ન પણ હોય પણ માધન હોય
ત્યા માધ્ય હોય જ અનુમાનની દૃષ્ટિએ વિચાર્યો તો ધૂમાડો હોય
ત્યા અગ્નિ જરૂર હોય પણ અગ્નિ હોય ત્યા તો ધૂમાડો હોય ન પણ
હોય જેમ લાકડા જણાના અગ્નિમા ધૂમાડા હોય પણ લોખના અગ્નિ
મા ધૂમાડો ન હોય તેમ અગ્નિ અમ્યક્ત્વ હોય ત્યા પ્રશમાદિ ચિન્હો
હોય અને ન પણ હોય પણ પ્રશમાદિ હોય ત્યા અમ્યક્ત્વ જરૂર
હોય એટલે માધન કે હેતુ હોય ત્યા માધ્ય જરૂર હોય કવે સાધન
દ્વારા માધ્યને માનનારાને તમો બાળક શી રીતે કહે છે ? સાધ્ય
શિવાય માધન હોતું નથી નિયમ હોવા છતાં બાળકપણ કેમ ? પણ
અમે એકલા લિંગ દ્વારાએ બાળક હીએ છીએ એમ નહિ, પણ દૃષ્ટિ
પ્રધાન છે એટલે એવાસકુમાર એકના એવા માનથી દાન નથી

આપ્યું, પણ વિચાર્યું અને જાણ્યું. પછી દાન ધર્મ શરૂ થયો. ત્યાગ તો
 બાર માસથી લોકોએ દેખ્યો હતો પણ કોઈએ દાન ધર્મ ન પ્રવર્તાવ્યો.
 પણ કહો કે વિચાર અને પરીક્ષાને અવકાશ બીજાને નહોતો મળ્યો,
 તે વિચાર અને પરીક્ષાનો અવકાશ તો શ્રેયાંસને જ મળ્યો. તેમ આહી
 ઇન્દ્રમહારાજે ત્યાગ માટે ભરતને કહ્યું. હવે અહિં ભરત પાસે ઇન્દ્ર
 આવ્યા કેમ ? અને દીક્ષાદિની વિનંતિ કરી કેમ ? કહો કે બાહ્ય
 ત્યાગરૂપ તત્ત્વદષ્ટિ ધ્યાનમાં છે. માટે વિચાર વગરના બાહ્ય ત્યાગ
 ને નથી જોતા. હવે બાહ્ય માત્ર દેખે અને તેથી પડ્યતિ કહ્યું,
 અને તેથી વિચાર કે પરીક્ષા બાહ્યને ન હોય. દુનિયામાં ન્હાનાં
 અસ્થાં ઢીંગલીને મારી છોડી કે ખેંચે કહી ઉપાડી ફરવે. માત્ર અહિં
 બાહ્ય આકારને જ જોઈને ફરવે છે. જીવન કે પ્રાણુ જોતાં નથી.
 તેમ ધર્મની પરીક્ષામાં જોએ બાહ્ય ત્યાગને તત્ત્વ તરીકે ગણીને તેના
 આધારે વિચાર અને પરીક્ષા કરનાર હોય તે જ યુધ્ધ ગણાય, પણ
 જોએ વિચારપરીક્ષા કર્યા વિના માત્ર બાહ્ય લિંગને જ જુએ તે
 બાળક. સાધન દ્વારાએ સાધ્યનો નિશ્ચય કરનારો છે તેને બાળક કેમ ?
 અન્યથાવ્યતિરેક વ્યાપ્તિ વિચારી અને કાર્યકારણ ન વિચાર્યા તેથી ચયુ
 શું ? ધૂમાડો છે એટલે અગ્નિ છે એટલો વિચાર તો ખોટો નથી ને !
 વાત સાચી, પણ હવે ચિન્હો બે પ્રકારનાં છે. એક અભ્યંતર બીજું
 બાહ્ય. અભ્યંતર કયા ? જેમ રાજના રાજ્યની પાસિ અને સંચાલન
 શક્તિ તે અભ્યંતર અને છત્ર ચામરાદિ તે બાહ્ય ચિન્હ. નાટકીયામાં
 પણ બાહ્ય ચિન્હ હોય તેથી રાજ ન ગણાય. તેમ અહિં ધર્મમાં
 પણ અભ્યંતર ચિન્હો હોય છે. જે વિચાર કે તત્ત્વરૂપ અભ્યંતર
 ચિન્હ ન જુએ, તે માત્ર બાહ્ય ચિન્હ જુએ તે બાળક. જેમ ગૌતમ-
 સ્વામીજી બહારથી ધમધમી પ્રભુ વીર પાસે આવ્યા ત્યાં ગૌતમ એ
 શબ્દ કહ્યો તે શાથી ? દુનિયા જાણે છે માત્ર અહિં શકાતુ જ્ઞાન થાય
 તેથી પ્રભુ વીરના સર્વરૂપણાનો નિર્ણય કરે છે. તેથી બાહ્ય ગણવાને ?
 કેમ લિંગ દ્વારાએ બાળક ? બાહ્ય લિંગ દ્વારા. રાજના અંગે બાહ્ય

અને અબ્યતર ચિન્હો હોય છે તેમ અહિ બાલક તેવું નામ કે જે દેખવા માન્ય સાધ્ય માને તે બાલ નિગ દ્વારા બુદ્ધિ, વિચાર કે પરીક્ષા ન જ કરે માટે બાલક અહિ બાલ નિગ તેવું છે તે ધર્મ માટે સબધનાળું નથી મધ્યમ કે મુધ પૃથ્વી ગીતે ધર્મને માનનાર હોય તે અગ્રે વતમાન

વ્યાખ્યાન ૬

આપણે જેલમા કે મહેલમા !

શાસ્ત્રકાર મહારાજ શ્રીમાન હુગ્લિભદ્રસૂરિજી મ બન્ધુ શ્રવેનાર ઉપકારાર્થે પોષ્ટક પ્રકરણની રચના કરતાં યકા આમળ જણાવી ગયા કે “ વાલ્લ 'વસ્યતિ લિંગ' ” આ મમારમા શ્રવ રૂપર્શ રમ રૂપ ગદ્ય અને સાત શબ્દોવાળા પર્યોની પરીક્ષા મ્મ કાળથી કરતો આવ્યો કે બ્યારે બ્યારે તિય ચ પચોદ્રિય થયો કે સચિ' પચોદ્રિય મનુષ્ય થયો ત્યારે નારમાગ મર્શાન્તિ બોજતો રહ્યો છે, પણ પોતાની તપામ કરી નથી દુનિયામા માખ રત્ન ગણાય પણ તે કમનસીમ ગણાય છે મરણુ ને આખ માખા જગતને બુદ્ધિ પણ પોતાને ન જોઈ મ્મ પોતાની આમમા આગ હોય જતા તે આરિસો લે તો જ જોઈ મ્મ નહિ તો નહિ દરે પોતાનું કાશુ ધોળુ જે ન જોઈ મ્મ બો દુનિયાની તમામ પ્રલમ થતી વસ્તુઓને જોઈ મ્મ છે તેથી મા શ્રવ દરે બમા મ્મનસીમ હોય રણુ જ મ્મો ત્યારે મા મા ' જરા મોટો થયો ત્યા ' ગોડીમા ' અને તે પરી બ્યારમા જોડાયો ' ગોડીમાને વિમાર્શ બો છેડે કુદુ મ્મમીનામા માયતા યાવત દેલી ધડીને “હુ જુ એ આશા રહે છતા તે શ્રવ પોતાને જોવાવાળો ન થયો દર બમા બીજી ત્રીજી ચીજો

કરે તે જ ભાગ્યશાળી. આવી રીતનું ખ્હાર આચારાંગના પહેલા અધ્ય-
યન પ્રથમે ઉદ્દેશ, પ્રથમ શ્રુતસ્કંધ અને પહેલા જ સૂત્રમાં જણાવે છે.
હવે આપણી ચીજ હોય અને તે ખોવાઇ ગયેલી છે, પણ તે કોઈને
જડેલી માલમ પડે તો પછી લીધા વિના ન જ રહીએ. માલમ ન પડે
તે વાત બુદ્ધી, પણ મારી છે એમ માલમ પડી એટલે તો લેવાની
જ. તેમ અહિં અગ્નિ જાણ્યા પછી તેના ઉપર કોઈ પગ નહિ
જ મૂકે. કારણ તેનાથી બળવાનું જ છે માટે, તેમ અહિં સુધર્મ-
સ્વામીજી કહે છે કે-જન્મમરણની ભીતની ખ્હાર જાઓ અને જુઓ
તો બસ છે. જેમ જાણ્યા પછી અગ્નિ ઉપર પગ મૂકવો મુશ્કેલ છે
તેમ અહિં જન્મતા પહેલાંની સ્થિતિ, મરણ પછીની સ્થિતિને જો
જાણો તો તમો ધર્મ કર્યા વિના અને પાપથી દૂર ખસ્યા વિના રહો
નહિ. અગ્નિ જાણ્યા પછી બીજો માણસ હાથ નાંખવા બંધ તો
પણ ખેંચી લો. તેમ પોતાનો દાગીનો પાછો મળવો હોય તો લેવા
કેટલા ઉત્સુક બને છે ? અહિં જન્મમરણની દીવાલની ખ્હાર દ્રષ્ટિ
ગંધ એટલે પાપથી ડંરવાના અને ધર્મ કરતા થશો. જો જોવાનું ન
બને તો કંઈ ન થાય. જેમ કેદખાનાના કેદીઓ ભેગા બેસીને ખાય,
ઉઠે, ખોલે-આલે તેના જેવું સમજવું. જે જન્મની કે મરણની ભીતથી
ખ્હાર જુએ, તેનો આત્મા કોઈ પ્રકારે પાપથી બંધાશે નહિ અને
ધર્મનું આચરણ કર્યા વિના રહેશે નહિ. દુનિયામાં વૈરાગ્યની વાતો
બધા કરે છે. પણ એક જ વૈરાગ્યનો શબ્દ ગોખી રાખે તો વૈરાગ્યની
ખરી જડ સમજાય. જડ શી ? જવું. ક્યાં ? એટલે જ આગલા ભવમાં
જવું છે એટલું નિશ્ચિત રાખો તો તે ખરેખર વૈરાગ્યનું સ્થાન છે.
જન્મમરણની ભીતમાં કાણુ રાખીને જિતા શીખો, અને હું આવ્યો
તે જવાનો છું આવો નિશ્ચય કરો તો તમો કોઈ દિન દેવ, ગુરુ અને
ધર્મને વળગ્યા વિવાય રહેશો નહિ, પણ તેમાં કેટલાક બાળપણાદવાળા,
કેટલાક મધ્યમ બુદ્ધિવાળા અને કેટલાક વિચક્ષણો હોય છે. બધા બાળકો
કે બધા વિચક્ષણો હોતા નથી. જેમ માતાને ૩-૧૩-૨૩ વર્ષના

છોકરા હોય છતાં જુનાને પાળના પડે ૨૩ વાળાએ જેમ પીરમેની
યાળી ફેફા દીધી હોય છતાં તેને મમજનીને ખવરાવે તેસ્વાળો હોય
કે ત્રણવાળો હોય છતાં પોપણુ કરુ એ જ માતાની ભાનના હોય
જેઓ આત્મોલ્લાસની ભાનના રાખે તે (તીર્થંદ્રે) તો દરેકો કુદ્ધાર
કરવાની ભાવનાવાળા હોય 'એ આત્મતત્ત્વ મમજવું હોય તો મમજે,
ન રામજે તો કંઈ નહિ' એવી રીત અખત્યાર કરવી તે અને ન
પાલને એટલે બાળ મન્યમ કે વિચક્ષણમાથી જે કોઈ હોય તે દ્રેકને
ધર્મમાર્ગે જોડવા અને ધર્મ પમાડના શાસ્ત્રકર્તા કટિબદ્ધ રહે છે
અને તેથી ત્રણે ચીજે રાખવી પડી

ધર્મીએ કુવ્યાની પણ વસ્તુ

જે તમે ધર્મી ઠરાવવા માગતા હો તો ત્રણ વસ્તુ કરવાની
જરૂર છે સંયોગી પ્રતિ શારીરિક પ્રતિ અને આત્મીય પ્રતિનો
સુધારો કરણુ શાસ્ત્રીય દષ્ટિએ વિચારીએ તો મયોગી પ્રતિનો
સુધારો કમ ન રહે ૧ આત્માનો સ્વભાવ કોષ્ઠપણુ ત્રણ પ્રતિમા શુદ્ધ
રહેવાનો છે જો આત્માનો મયોગની પ્રતિમા શુદ્ધ રહેવાનો સ્વભાવ
હોય તો ચારિત્ર મોહનીય ધર્મ માનનાવું હોત જ નહિ ચારિત્ર
મોહનીય ધર્મ શાને આધાર, શા રૂપે માનવું ? કહો કે પહેલપહેલા
મમ્યક્ત્વ એટલે શુદ્ધ ગ્રહા એટલે ન્યાય જેવા મનેગો હોય છોડી
સાંકે કે ન છોડી સાંકે પણ ધર્મને ધર્મ અને પાપને પાપ માનનારા થા ।
મયોગો ઉપર મજૂ રાખો એટલે પાપમા પ્રમગવશાત્ પ્રવર્તવું થયું હોય
તો પણ રાખને પાપ માન । તેમ મોક્ષમાર્ગને અંગે શકાકારે શકા
કરી હતી કે જગતમા એવું કોઈ મમ નથી કરું કે જે યજ્ઞ કે નથી
યજ્ઞ તેવું મમ કરના કોઈ તરા થતું નથી સ્ત્રીઓ રાધવા મેસે
ત્યારે કાસુ અર્ધપિંચ કે પૂર્ણ પાકે મમજે તો જ રાધવા બેમે
જેને મીઠવું નસીઠવું કે કાસુ રહેવની ખખર । હોય જો રાધવા ન
બેસે તો ખજી તમે અમને શી રીતે દોહો છો ૨ મોક્ષ મોક્ષ બોતો છો

તે શું ? અમને ખબર નથી કે આ મોક્ષમાર્ગની શરૂઆત છે કે આ વચલો ગાળો છે ! મોક્ષનું સ્થાન કયું છે તે પણ ખબર નથી, તો 'હાલો મોક્ષ માર્ગ' કહો એ શી રીતે અને ? જેવું કરાવવા તમો માંગો છો તે તો આંધળીયા લાગે છે. હવે જેમ ન્હાની છોડીને માતા રંધાવે. તે સીઝ્યા ન સીઝ્યાની ખબર પાડે. તેને રાંધવા બાબત સમજણ કે માહિતી આપે. એટલે માતાના કહેવા પ્રમાણે છોકરી કરે. તેમ અહિં અમને છોડીની સ્થિતિમાં મૂકો છો ? કારણ અમે મોક્ષમાર્ગ સંબંધી કાંઈપણ જાણતા નથી.

ચાર ખીટાઓમાંથી આપણે કયાં ?

હવે અમે ખીટા ઠોકી દીધા છે, છતાં ન દેખે તો અમારો ઉપાય નથી. જેમ અમદાવાદથી આણંદ જવા માટે માધલે માધલે ખીટા ઠોકેલા છે છતાં ન જોઈએ તો વાંક કોનો ? ન જોનારનો જ વાંક કહેવાય. સડકવાળાનો કે ખીટા ઠોકનારનો વાંક ન જ ગણાય. તીર્થ કર મહારાજે મોક્ષમાર્ગ જવા માટે જોડો લગાવેલાં જ છે, પણ તે ન જોઈએ તો વાંક કોનો ? પ્રથમ ખીટા એ ઠોક્યો છે કે અઢારે પાપોને પાપસ્થાનક તરીકે માનો તો પ્રથમ ખીટે આવ્યા ગણાઓ. છોડો કે ન છોડો તે વાત દૂર રાખો. પ્રથમ પાપના દરેક કાર્ય કે પ્રવૃત્તિને પાપ તરીકે માનો. સંવરના દરેક કાર્યને સંવર તરીકે માનો ત્યારે જ મોક્ષમાર્ગના પ્રથમ ખાટે આવેલા કહેવાઓ. બીજા સંયોગમાં જોડાયા એટલે પાપપ્રવૃત્તિમાં જોડાયા હો, છતાં તેને પાપરૂપ, ન માનો તે ન અને. જેમ અશીળીયાને ત્યાં કાવાખાનું થાય છે અને તેમાં જે ખર્ચ થાય છે તેનું ફળ શું ? એમ દિવાને બાદશાહને પૂછ્યું. કારણ કષ્ટ સંપત્તિથી તે ચલાવાય છે ? બાદશાહ શારીરિક, કૌટુંબિક કે પ્રબક્ષીય સંપત્તિથી પણ કહી શકે તેમ નથી. અહિં ત્રણમાંથી એકે કારણ નથી, પણ ફેગટ ખર્ચ છે. એટલે જોનાથી એક પણ ફાયદો જણાતો નથી તે નકામું છે, પણ હવે તેને બંધ કરવું જોઈએ. ફેંકવામાં પણ અક્લ જોઈએ, નહિ તો અધા થાય. જેમ કચરો ઘરમાંથી નીકળ્યો

અને સ્થામા પવનમા નાખવા જાય તો પાછો આપમા પડે અને
 અધો થાત એટલે ફેરવામા પણ અકલ્પ જોઈએ અકલ્પ વિના ફેરવી
 દેવુ તેમા તો નુશ્ચાન છે તેમ અદિ કાગદવાખાતુ બધ કરવુ વ્યાજબી
 છે પણ ને આસાનીથી કરવુ ને મણુમાએ આમા કામ કરીને
 પોતાનુ જીવન ગાળુ છે તેનુ શુ થાય ? વાન માચી છે પણ પ્રથમ
 આપ બધ કરવાની વાત કમ્પૂન કરા પછી તે માલસોની વ્યવસ્થા ફે
 રીશ, એમ હી નિના મમયે લાખડાની ભારીઓ લાવીને દિવાને
 મકાવી અને નળગાવી ત્યા બધકચરાઓ તો પોટકી લઈને ચાલતા
 થયા પણ ને મક્કમ હતા તેઓ લ્હાવને મોટી દીવાળી
 ગણુના । છે તેથી મોઝમઝાહ માને છે અદિ જીવ પાપના સજે
 ગોથી દૂનવા છતા માને છે હા શ ! જેમ કાવાદવામા ઝળવાયેરો
 લ્હાવને માનદ્વેષ માને છે તેમ આ જીવ મોહમદિમા ચક્રુર બનેરો
 હોય ત્યાર પાપની પ્રવૃત્તિઓને હા શ કલેનાગ હોય છે તેથી
 મયોગાં મળધોમા આવયેત થાઓ તારીરિષ્ કે આત્મિક સબધોની
 વાત દૂર ગયો પણ પ્રથમ અદાર પાપમાથી મઈપણુ પાપની પ્રવૃત્તિને
 પાપરૂપ માન્યા ગિવાય ન જ ગ્હો માધુ મયમનિર્વાહ માટે અર્થિથી
 મો ડગના કપર ગયો શાન માટે મ દેવદર્શન માટે ગયો આ મર્વમા
 ધર્મ સિવાય બીજુ મ્મ નથી જતા માવો એટલે ઇનિયાવદિયા
 પદિક્કમે મ્મો ૩ માધુના પવિત્ર આચારને લીધે પણ થયેરી વિરાધના
 શાસ્ત્રમરારને ક્ષમ્ય નથી વાત ધ્યાનમા ને જોતો ચાલે છે માનાદિ
 ગરેણુના ન જ ગાલવુ મધુ છે છતા પણ સો ગાસાની અદર વિરા
 ધનાની રખાવના છે ત્યા પણ ઇરિયાવદિયા મરવા પડે મ્મો કેમ ?
 શાના ન જ ? માનાદિ મન્યુને અ ગે જ આવમ્મની કહીને નીમ્મો
 છે આગળ પુરુષદારાજ છે જતા ત્યા વસ્ત્રને ઇરિયાવદિયા પદિક્કમે
 ૧) એટલે જૈન માસન આજસે થયેરી પણ જીવની વિરાધનાને ખમા ન્યા
 વિના ન જ ચાલે એમ માને છે અદિ ઇનિયાવદિયા પદિક્કમે એટલે જ
 ૬. થયો મમિતિશુભિપૂર્વક વર્તેલા જતા અને માનાદિ માટે નીમ્મો

તે જ કાર્ય અન્નને છતાં પણ “ જે મેં જીવા વિરાહિયા ”દિ પદો બોલવા પડે. તેથી જૈનશાસન ધર્મને નામે પણ વિરાધનાને ક્ષમ્ય નથી ગણતું. વિરાધનાના ભયે ધર્મના કાર્યો અંધ કરવા નહિ જ કહે. જે કે ધર્મ-પ્રવૃત્તિ સર્વ વિરાધનાવાળી છે. તેથી તેને અંધ કરવા નહિ જ કહે. નહિ કરે તો દૂધણુ માત્ર લાગવાનું એમ શાસ્ત્રકાર કહેશે. તો જે જ્ઞાનાદિની પ્રવૃત્તિ શાસ્ત્રકાર કરાવે તે ન કરવામા દૂધણુ કહે, તેવી પ્રવૃત્તિમા લાગતી વિરાધનાને કબુલ ગણુતા નથી. પ્રતિક્રમણુ કરવામાં પણ ધરિયાવહિયા પડિક્રમવી જોઈએ. સો, અસો કે તેથી પણ વધારે ડગલા આગળ જાઓ તેટલામા વીર્યોત્સાસ વધારે ગણાય, પણ દડ તરીકે તો. ધરિયાવહિયા સર્વને કરવાની. આવી વિરાધના પણ જૈન શાસનમા ક્ષમ્ય નથી. હવે કોઈ વખત વચનનો દંડ આપે એટલે માશી મગાવે અને કાયિક દંડમાં કાયોત્સર્ગ કરાવે. જેવો ગુન્હો તેવો દડ આપી શકે. જ્યારે આવી રીતે વિરાધના નિયમિત નથી, તો પછી તેનું કાર્ય શું? ખાવા માટે હાથ ધોવો પડે અને એકો પણ કરવો પડે કારણ ખાધા વિના પોષણ નથી એ વાત નક્કી હોવાથી હાથ ધોવરાવવાના જ છે. અચ્ચાનું પોષણ તેમા છે. એટલે પોષણનો વિચાર અને ધોવાનો એડર માખાપ જરૂર કરશે. હવે જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રના માર્ગો આત્માના ઉદ્ધાર માટે કહેવાશે તેની સાથે વિરાધનાની માશી માટે ધરિયાવહિયા પણ કરવાનાં રહેશે. વળી બીજી બાજુ પણ શાસ્ત્રકાર કહે છે કે જગતમાં પગ ઉઠાવે. આપણા હાથમા છે, પણ ઉઠાવ્યા પછી હજ્યો તે વખતે હાથની વાત નથી. કારણ આખા શરીરનો બોળો તેના ઉપર આવેલો છે માટે ઉઠ્યો નહિ જ રખાય. અહિં ધરિયાસમિતિથી પ્રથમ પગ જોએલો છે. વળી નકામો પગ આમ કરે છે એમ નહિ પણ આગળ જવા માટે સક્રમણ થાય છે. ત્યાં કોઈ જીવ આવ્યો. જેમ ચાલતા ખિસકોલી આવી તે મોટો જીવ સોંપાથી કદાચ બચી જાય, પણ કોઈ ન્હાના જીવની વિરાધના થઈ, તે તો પગ પડવાથી મરી જ જાય. છતાં તેને તેના નિમિત્તે ઉત્તમ,

બધ જ નથી કાત્યુ કે પ્રયોગથી તે નિવધ છે એટલે બધ નથી
 છતા તમે ઈશિવહિયા કરના કહો છો એટલે લાગેના પાપોનુ
 આનોવનુ અહિ પાપ લાગવાનીજ ના પાડો છો તો પગી બધ જ
 નથી તો આનોવવાનુ કેમ? વાત ખરી પણ તેમા બે પ્રકારો છે
 બવાતર દિસાના ફોજો બોગવવા પર એવો સાપરાધિજ જે મધ છે
 તે આ ઈશિવસમિતિવાળાને થતો નથી, પાનુ એ વાત જોડે જુદી
 સમજાવે છે કે—ઈશિવસમિતિવાળાને ઈશિવહિયા માત્રથી વિરાધના
 ચાલી જાય આનો અર્થ શો? બવાતરે બોગવવો પડે તેવો બધ નહિ
 પણ ઈશિવહિયા પડિમવાથી તે વિતધનાના બધનો નાગ થાય
 કવળી હોય અને તેનાથી વિધના થઇ તો પ્રથમ સમયે બાવે બીજો
 મમયે વેદે અને ત્રીજો મમયે ક્ષય કરે આટલા માટે ઈશિવહિયા
 સમી હવે મૂળ વાત ઉપર આવીએ કે આપરે પાપસ્થાનમાને પાપ
 તરીકે માનવા અને શ્રદ્ધા કરવી તે મોક્ષનો પ્રથમ ખીટો છે આ ખીટો
 બ્યારે તમારો આત્મા આવે ત્યારે મનનજો કે પ્રથમ ખીટો આવ્યા
 તેના મે પ્રકારો છે ૧.ટલા એવી સ્થિતિના હોય છે કે મહાજનન
 માગ માયા ઉપર પણ ખીંગી મારી ખસે નહિ એટલે શારીરિક કૌટુ
 મિજ આદિ સયોગોના માર્ત્તો મિનાયના પાપસ્થાનમાથી નિવર્તો
 બીજો વર્ગ શરીર કે જીવનના બોગે પણ મર્વયા હિમાન્નિના ત્યાગ કરે
 પહેલો પ્રકાર મયોગી છતા ગાગીજ બ્યારે બીજો આત્મીયુ તે
 રીતરાગ ને કીધુમોહી બને જેનુ આય જેવા મન્નેગોમા રવાડુ ન
 કરકે પ્રથમ ખીટો પાપસ્થાનમાને તે રૂપે માને બીજો આર્થિક શારી
 રિક મન્નેગો છાગીને પાપ નહિ ૨. ત્રીજો ખીટો શરીર કે જીવનના
 બોગે પણ ત્યાગ અને મોયો મનથી પમુ દિના ન જ કર આવી
 રીતના ચાર ખીંગીમાથી મ્યા ખીટો માપજો છીએ તે વિચારા

બાપિ વિગની પગીમા કન્ના બાગાક કેમ?

અપ્રત્યાખ્યાની અને પ્રત્યાખ્યાનીની ચોકડી જે છે તે શા માટે?
 કટો કે દેખાયા કે મર્વયા પાપને ૧.મા માટે જ છે જે બાળક છે

તે ખાલ સયોગની સુધરેલી સ્થિતિને દેખે. અને તે શાસ્ત્રકારોને ઘટ છે અને તેથી અપ્રત્યાખ્યાનાવરણીય અને પ્રત્યાખ્યાનાવરણીયની ચોક્કડીઓ માનવી પડી, તેથી એ શાસ્ત્રકારોએ નક્કી કર્યું કે— “ખાલ: પશ્યતિ લિંગ” એટલે સયોગની સ્થિતિને જ જુએ. તે ત્રણમાં નિર્ણય શો? જેમ “રૂપી પુદ્ગલો” એટલે વર્ણાદિ વિના પુદ્ગલો હોય નહિ, જે રૂપવાળા હોય તે જ પુદ્ગલો અને પુદ્ગલો જ રૂપી. આ બે નિશ્ચય જેમ ક્યાં તેમ અહિં બાળકના અંગે ત્રણ વસ્તુ છે. તેમાં કોનો નિર્ણય? બાળક જ લિંગને દેખે એમ કહે તો શાસ્ત્રકારે સાધુપણાને અંગે જે વેશાસ્તિ નિયમિતપણું રાખ્યું, તેથી બાળકજ લિંગને દેખે એ ન રહ્યું. વિદ્વાનો પણ લિંગને જુએ છે. તીર્થંકરો પણ સર્વ સાવધન! ત્યાગને જ જુએ છે. કેવળજ્ઞાનાદિ પછી અહિં તો સંસારત્યાગ જ માત્ર છે. બાળકો લિંગને જ જુએ છે એટલે બાળકને દેખવાતું જ હોય, વિચારવાતું કે પરીક્ષાતું ન હોય. “एव” કાર “पश्यति” માં મૂકવાનો છે. સયોગિક સુધારાને દેખનારો બાળક હોય. એ વાત ચોક્કસ છતાં બહારનો સંયોગ તે ખરેખર કાર્ય છે. જેમ અગ્નિનું કાર્ય ધૂમ, જેમ અગ્નિની પહેલા ધૂમાડો ન હોય પણ પછી જ હોય. તેથી ધૂમાડાને આધારે ચાલનારો હોય તે અગ્નિથી ઠગાય નહિ. તેમ અહિં બહારની પ્રવૃત્તિનો બગાડ શાથી? આત્માને પાપનો ઉદય છે માટે. કહે કે તે કાર્ય છે. તેનો સુધારો તે ધર્મિષ્ઠો તું કાર્ય છે. આવી રીતે કાર્યદ્વારાએ દોડનારો છે તે ઠગાય કેમ? વિચાર કરી દોડનારા નહિ જ ઠગાય એ નિયમ નથી. કારણ વસ્તુ ક્યા રૂપે હોય અને વિચારે કઈ રીતે? તેમાં અનિયમિતપણું છે, તેમ પરીક્ષામાં પણ જેની જેવી બુદ્ધિ હોય તે પ્રમાણે થાય. વિચાર અને પરીક્ષા ઉપર આધાર રાખનારને તમે જાણ! ગણો અને બાળકને નીચે ગણો તે કેમ? લિંગ એ કાર્ય છે. કાર્ય દ્વારા નિશ્ચય કરનારો ઠગાય જ નહિ, પણ વિચારદ્વારા કે પરીક્ષાદ્વારા પ્રવર્તવાવાળો-

તો ઇમાય વાત સાચી પણ શાસ્ત્રકાર કહે છે કે-વ્યાખ્યાનો વિશેષાર્થ સપત્તિ । કલાણાભાષ છાણીના એ વાત બોલનારો જે બોલ્યા તેનો ખુલાસો કર્યો ત્યારે માચી વાત ખ્યાલમાં આવી પ્રત્યક્ષ બેઠેલા ન હિભાઈ છતાં છાણી કેમ ? તો તે જુદા હવે આહિ લિંગદ્વારાએ પરીક્ષા કરવાનું કહેલ છે તે બાલ લિંગ પણ અનિયમિત જેમ પ્રગ્નિની સાથે ધૂમાડો તે અનિયમિત ચિહ્ન પણ તાપ કે અજવાળું તે નિયમિત ચિહ્ન ગણાય અગ્નિનું સ્થાન સગડી એ નિયમિત નથી. એમ્બીજના પારસ્પરિ મળધો છે ચૂલામાં જ અગ્નિ હોય સ્થાન વગર અગ્નિ ન હોય, આધારમાં જ હોય પણ તે મળધ ખઢારનો હોય કાર્યરૂપ લિંગ ને તે તો ગ્રાહ્યલિંગ લેવું એટલે બાલ લિંગને અસાર કહેરો અને તેથી ગ્રાણ ખઢારના સયોગોની પ્રવૃત્તિને જોધને તેને જ ધર્મનું સ્થાન ગણે મધ્યમ સુદ્ધિવાળા વિચારોને જોધન ધર્મપ્રવૃત્તિ કરે પણ તે પરીક્ષના વિચારો નથી લેતા પણ ધર્મોષ્ઠોના વિચારો નેવાના છે એટલે ખાનાપીવામાં મૂકવામાં, બોલવામાં મન વચન અને કાયામાં કેવા વિચારો રાખે છે તેના અંગેના વિચારો લેવાના છે જેમ પરીક્ષાને અંગે પણ પરીક્ષમાં રહેલ જે તત્ત્વ હોય તેની પરીક્ષા જે તપાસે તેનું નામ સુધ તેના વિચારો સુધી પહોંચે તે મધ્યમ પુદ્ધિ અને બાલ લિંગને જુએ તે ગ્રાણ હવે બાલ વર્તા વથી દેખનારાને ગ્રાણ મ ગણાય ? તો ગ્રાણક જેવસ્તુ જે તેને અને ધર્મને કટસો મળધ છે તે મધ્યમ અને પુધના અંગે કટસો ધર્મ સાથે સળધ છે તે તપાસા ગ્રાણ પ્રવૃત્તિ વર્તન અને તત્ત્વ આદિની તપાસ કેમ કરવી તે અંગે જણાવાશે

વ્યાખ્યાન ૭

જાનવર એક ઘરના ગુલામ, આપણુ અનેક ઘરના ગુલામ
શાસ્ત્રકાર મહારાજ શ્રીમાન હરિભદ્રસૂરિજી મહા ભગ્વ

હવેના ઉપકારને માટે પોડશક પ્રકરણને રચતા થકા આમળ જણાવી ગયા કે-

“મુધસ્તુ માર્ગાનુસારી યઃ”

આ સસારમા અનાદિકાળની રખડપટ્ટી કરતા કરતા મનુષ્ય-ભવની પ્રાપ્તિ થવી મુશ્કેલી હતી છતાં તે પ્રાપ્ત થયો, પણ મુશ્કેલીએ મળેલી સીજનો ઉપયોગ ન કરે તો તે મુશ્કેલી વેડી નકામી. જેમ એક મનુષ્ય દોડી દોડીને સ્ટેશને પહોંચી પ્લેટફોર્મ ઉપર બેસી રહે અને ટીકીટ ન લે, તો તેની યુદ્ધિની ખામી ગણાય. તેમ આ મનુષ્ય-ભવ મુશ્કેલીથી મળેલો છે અને જો તેનો ઉપયોગ ન થાય તો મૂર્ખાઈ ગણાયને ! આ મનુષ્યભવમા ખ્યાનપાન, મોજશોખ સર્વ થાય છે તે જ તેનો ઉપયોગ છે ને ! એમ માનનારા ભૂલ ખાય છે, કારણ તમારે જોઈતા હતા વિષયો, તેણે તમને કપ્પનમાં રાખ્યા. જેમ સ્ત્રીને અંગે મનુષ્ય ભરણપોષણની જવાબદારી ઉઠાવે ત્યારે વિષયવાસના તૃપ્ત કરે, એના કરતાં જાનવરને તો વિષયને અંગે જવાબદારી જ નહોતી એટલે તેમાં વુ હોત તો સારું. અહિં મનુષ્યમાં તો સ્ત્રી છોકરાની જવાબદારી વેઠવી પડે છે. શાના અંગે ? વિષયને અંગે. પણ જો જાનવરમાં હોત તો તે જવાબદારી ન ભોગવવી પડત. પણ વિધાતાએ ભૂલ કરી કે તને મનુષ્યપણુમા નાખ્યો. રસતેન્દ્રિયના અંગે વિચારીએ તો મહેનત કરી પૈસા કમાવીએ પછી ખાવા પામીએ. પણ છીડી મકોડામા જન્મ્યા હોત તો વાધો જ નહિ. દ્રાણેન્દ્રિયને અંગે વિચારીએ તો મુગધી પદાર્થ માટે પૈસો ખરચીએ તે મનુષ્યપણુમાં મોઢો થાય, પણ જો બ્રમરૂપ બન્યા હોત તો રહેજો રાજમહેલના બગીચામા સૂર્યવિકાસી કમળ ઉપર બેસી શકત. તેમજ પંચેન્દ્રિય તિર્યચમાં ઉત્પન્ન થયો હોત તો પૌપટ આદિ રૂપે રાજમહેલમા રહી શકત, પણ આ મનુષ્યભવને અંગે સાધ્ય જો વિષયભોગવું હોય તો સારુ શુ. ? કહો કે એવી કોઈ સ્થિતિ હોવી જોઈએ કે જ્યાં ધર્મ, અગર પુણ્યપાપનો વિચાર આવે. એકેન્દ્રિય-

પણુમા અનતા જ મો થાય તો પણુ ત્યા આવે નહિ અર । ધર્મની
 માધના ટેવળ મનુષ્ય જ મવાગો નરી ગમે બીજાથી ધર્મ મધાતો જ
 નથી હવે જેમ હુદમા તરવાર જ મમ ને તેમ ધર્મમાધનમા
 મનુષ્ય જ મમ ને ધામને તો દાતરુ પણુ મપે અને ત ના પણુ
 નપે, તેમ અહિ મન રણુમા વિષમમાધનાનુ નમ તો મા ડોઇ
 કર પણુ ધર્મમાધનાનુ । મ પ્રે તે જ માર્થ મનુષ્યપણુ મિવાય
 ધર્મની ઉપત્તિ થઈ શમ્તી નથી અને તેથી તિર્ચની ગતિમા તીર્થ
 પ્રે ન માન્યા અરે । ટેવગતિ કે નગ્મગતિમા પણુ ન માન્યા ક્ષત
 મનુષ્યપણુમા જ તીર્થ ન માન્યા અને તેથી ધર્મનુ આયણુદિ
 મનુષ્યગતિમા જ ચર્ચા બીજો માધી મકાય જ નહિ જેમ હુદમા
 હત તરવા થી થાય તેમ ધર્મની મિદિ મનુષ્યગતિથી જ થાય ધર્મની
 સાધના મ મિદિ રના । મનુષ્યમરથી જે વિષમની માધના ટેખાત્રા
 પીવાના પાર્થની મિદિ મ । તેને મકળગણીએ તો મૂર્ખા જ ડીએ
 મગ્લુ તરવાનુ કામ તણુખનુ મપવાનુ નથી તણુખનુ તો અપ્પાથી
 પણુ કપાય જનવગે પણુ પાયે વિષયોને સારે છે પણુ મનુષ્ય તો
 । મ હોય તો ધર્મમિદિ ને નેનાથી મને તે તેનુ જ પ્રયોગન
 એટલે ધર્મ મનુષ્યપણુથી જ મને અને તેથી મનુષ્યપણુનુ માન્ય પણુ
 ધર્મ જ નાય પુખ્ત પાપ પણુ મનુષ્યપણુમા જ મમજન એ
 આધગો માધુમ વાર ત્રીસ અથડાય છે એટલે આખદારા મમ
 નથી ની । તો તેમ જ ગાન્ય વિચા વાળા નને મજેર દીડી
 ગન્યરમના વિચાગવાળી ને જ નવગે પણુ કુટુમ્બીનાના વિચા વાળા
 હ કુલ ન્યાન અને પીની પાપ જ્ઞા પ્ર ને આ મર્ જનવગે
 પગ રે છે તેથી મનુષ્ય આર । - ૨ ની ને લારોપગમિક
 મનાનાળા હવા મર્ ઈ મ । હ મનના મનાનાળા જ્ઞા
 માનુ મય ન મ તે જનની હુ । ૧ પોતાના વિચાગ
 મવા જ ને ની કુટુમ્બના વિચાગ મ પગુ આત્મ નાણુના
 પ

વિચારે ન કરે તેથી અસરી કહેવો પડે. ગુલામી એટલે શેઠની અનુ-
જ્ઞાએ ચાલવું. શેઠનું હિત જેમા થાય તેવું વર્તન કરવું, પોતાના હિત
અહિતની દરકાર કર્યા વિના શેઠના કહેવા પ્રમાણે વર્તવું તેનું નામ
ગુલામી. તેમ આહિં આત્મા ધન કુટુંબ અને આયડી છોકરાની ગુલામી
કરે છે, તેનું હિત નપામે છે પણ પોતાનું હિત ન જીએ અને તેથી
તે જનવરનો અવતાર છે એમ માનો. જેમ આપણા વરે ગાય કે
ઘોડો હોય તો ચાગે ચરે, દૂધ આપે અગર ભાર વહે અને છેવટે
જિંદગી ખતમ કરે, તેમ આહિં આપણે કુટુંબમાં જનવરરૂપ છીએ.
કારણ વેડ કરીને દહાડા પૂગ કરીએ છીએ. ગાય કે ઘોડો પોતાનું
હિત ન જીએ પણ દૂધ આપે, કામ કરે અને જિંદગી પૂર્ણ થયે
જાય, તેમ આપણે પણ ગુલામ જ છીએ. ગાય ઘોડો તો એક ધરનો
ગુલામ, પણ આપણે તો અનેક ધરના ગુલામ છીએ. કારણ
પિત્રાધ-કુટુંબ સખધી દરેકની વેડા કરીએ છીએ અને છેવટે
મરી જઈએ છીએ પણ કંઈ મેળવતા નથી માટે કંઈ ફરક નથી.
તેથી જેઓ પુણ્ય પાપનો વિચાર ન કરે. આત્મકલ્યાણનો વિચાર
ન કરે, તેમ જ જન્મ-મરણની ભીતમાં કાણુ ન હોય એટલે
જન્મની પ્રથમ દશા અને મરણ પછીની દશા ઉપર ધ્યાન ન
રાખે, તે સંજી પચેન્દ્રિય છતાં શાસ્ત્રકાર કહે છે કે તે અસંજીજ છે,
પછી તે કોઈ પણ ગતિવાળો હોય. અને તેથી દક્ષિવાદોપદેશિકી
સંજ્ઞાના હિસાબે અમે સરી જીવ કહીએ છીએ. સંજી કોણ ? જેઓ
ધર્મ, પુણ્ય, પાપ, જ્યાદિ તરવોને સમજે કે જાણે તે જ સંજી હોઈ
શકે. જેને ધર્મનો કે પુણ્યપાપનો વિચાર નથી, આત્મકલ્યાણનો વિ-
ચાર ન હોય તે સંજી ગણાતા જ નથી, મનુષ્યપણું એક અપૂર્વ ચીજ
છે તે આપણને મળી, છતાં તેનાથી સાધ્ય ન સાધી શક્યા. તો પછી
અક્રમ કરી દેવની આરાધના કરી અને વરદાન માંગવા જણાવ્યું હોય
અને ચિન્તામણિ પ્રાપ્ત કરવા છતાં માંગવા વખતે આવળીયો માગીએ
તો શું કહે ? જેમ દુર્ગલ મનુષ્યભવ મળવા છતાં છેવટે વિષયોની જ

માગણી કે જે મઆરબ મા ખડાનનાર છે, આથી જીત જ જાયો છે મનુષ્યપણુ મેળાયા પછી ધર્મની નાધના તપ્પી જતા માન્યતા એ ન પી રહે પણ મુદ્ધિ ક્ષોષણમની નિચિત્તાને લીધે જુદી હે છે બા મે શુભાશુભને છોડે જ્ઞાનજ્ઞાનુ ઇતુ જ્ઞાન દોષ ? તો અદ્વ પ્રસયનમાતા જેટલું જ હોય જ્ઞાનજ્ઞાન યમાના પ્રથમ મમયે યોધો નયુ ચા પણુ દોષ મેટને મુદ્ધિની તીનતા મ ના બારમાના છે । સુરી દોષ, અને તેથી ચોથે પ્રયાયમે શુભાશુભ મુદ્ધિની તીનતા મના દોષ તો તેમા આશ્ચર્ય શુ ? જનન્યધી મારમે ઇતુ જ્ઞાનો તો અદ્વ પ્રસયનમાતાના નામ માત્ર ગાખુ તેનું અવ્યયન નહિ ટલા મે એમ મહે છે કે તેનું અવ્યયન પણ જ્ઞાને મહિ તો નામ માત્રજ બા મે જો મોહ જ્ઞાને એણુ દોષ તો પણ લીધુમોહનીય હોય મહિ ના માના કે । મુધી જ્ઞાનની તીનતા અને મદના દોષ મેટને નયુ જો ચાર જ્ઞાનવાળા જો મુખ ટ્રણી તેમજ અદ્વ પ્રસયન માતાના નામ માત્રવાગો પણ બારમાના છેડે હો । મને ધર્મ માધવાને તેમજ થયેના મનુષ્યમા તીનતા મદના હોય તેમા નવાધ નથી અને તેથી નાન્યમરેત્રણ પ્રમાર ધર્મા, એટલે બ ન મધ્યમ અને મુધ પણ દોષ એજ પ્રમારના હોય એવો નિયમ નથી નવમાથી તેમની શ આત મરે તેને પણ વિચાર એજ દોષ કે મારાથી બીજા જીવને વિધના ન ધાર જેમ અર્હન્તક મુનિને જે ઉગ્રાચો છે શ્રી રીતે ? જ્ઞાને ક્રીડાને મને તેથી નોહીની ધારા અપૂમય ઉપર પડે છે અને તેથી જીવની વિધના થતી દોષથી તેમનો આતમા મરે છે બારી પ જીવ ઉપર અનુપા કે તેથી ધર્મને નાધવાવાળા અર્ધ જીવે મ ખા ન દોષ

જમાલીના મતે નવે તરનોમા મુરકેલી

બધા મુધ ન દોષ જુદા જુદા દોષ તેથી તે જોળખવા રી રીતે ? તો બાજમ દોષ તે નીમોગિષ્ટિ વિવાલેને નેધને ધર્મને મા । સાગરિષ્ટ મયોગેને નેધ વિચારીને ધર્મને અને ને મધ્યમ મને

શાસ્ત્રીય વિચારેને જોઈ તપાસીને આગમ તત્ત્વને માને તે બુધ, ઐટલે પરીક્ષામા પ્રધાન હોય તે બુધ, આત્મીય પરીક્ષામા ઉતરે તે બુધ. આવી રીતના ત્રણ પ્રકારે આગળ પણ જણાવી ગયા છીએ. આમ હોવાનું કારણ ? બાળક આવું જુએ અને આ જ જુએ, તેમ મધ્યમ અને બુધ માટે પણ નિયમ બાધવાનું કારણ શું ? શું તમે રોકવા માંગો છો ? તો અમે બાળકને વિચાર કરવા જતો હોય તો રોકતા નથી તેમ નિષેધ પણ કરતા નથી, પરંતુ એ કહે જ નહિ 'એની એ તાકાત જ નથી. કારણ બાળક કહેવાય ત્યાં સુધી કે જેના પ્રયત્નોમાં સુદરતાનો નિયમ નહિ. જેમ હોળીના છાડે ધૂળ ઉછાળે અને દીવાળીના દિને લુગડા લત્તા શણગારીને પહેરે. તેનો પ્રયત્ન સર્વથા શુભ જ હોય એ ન બને. તેમ અહિં જે બાળક ધર્મપરીક્ષામાં ઉતરતો હોય 'છતાં' તેના પ્રયત્નનું સુદરપણું ન હોય, ઐટલે જેના વિચારોની સુદરતા ન હોય તે પરિણામવાળો તો હોય જ ક્યાથી ? તેને તો માત્ર બહારના સંયોગો જોઈને કહેવું પડે. જેમ કે તપવાળો, ચક્રવિહારવાળો, રાત્રિભોજન ત્યાગવાળો દેખીને ધન્યવાદ આપે. માત્ર બહારના સંયોગો જોઈને ધન્યવાદ આપે પણ અંદરખાનાની કોઈ પણ બાબત ન જુએ, અને તેથી તે પચાગ્નિ તપસ્યાદિની કસામણમાં આવી જાય. તમારી તપસ્યાં દેખીને દુઃખ થાય, તેના કરતાં પચાગ્નિ તપ જુએ તો વધારે દુઃખ દેખી તેને ધર્મ માને ઐટલે બાળક સુદર જ પ્રયત્નમાં હોય એવો નિયમ નહિ. ઐટલે બાહ્ય સંયોગિક આચારને દેખી બંધાં ધસવાનું થાય ત્યાં ધસે. પ્રભુવીરના વખતે, એક ગામમા તળાટી છે તેનો છોકરો વડેરાની સેવાના સિદ્ધાંતવાળો છે, બંધા માઆપની સેવા કરે છે ત્યાં અભયકુમાર આવી ચઢ્યા, ત્યારે આ અભયકુમારની સેવામા ચડ્યો. કારણ માઆપ પણ તેમની સેવા કરે છે. તેમ ઐણિકની સેવાનો પ્રસંગ આવ્યો યાવત્ પ્રભુ વીરની સેવા કરી. જેની સેવા કરવી હોય તેના ધરની મર્યાદા જાળવીને થાય, નહિ તો બલાડીને બગલા જેવું થાય. બલાડીએ થાળીમા પીરસીને બગલાને ખાવા કહેલું તે કામ ન

લોગે લાયક માધન અપાય તે જ ભક્તિ થાય તેમ અહિ જેના
 ધરની મેવા પ્રસી હોય તેના ચિન્હો તેવા પડે, અહિ મેવા કરવી છે
 એ સિદ્ધાંત હતો એટલે ચિ હો પ્રભુ વીરે આપ્યા તે લીના તવાગીમા
 ચી પ્રાપ્ત અને ચાવત્ ગમ્યથે આપ્યો તેટલુ તેનુ ભાગ્ય હતુ
 છતા જાણ નો સુદ્ધ જ પ્રાપ્ત થાય એ નિયમ નથી જે મધ્યમ
 બુદ્ધિવાળો હોય તે માયારમા મધ્યમ ને એટલે નિયમિત સુદ્ધ આ
 ચાન્વાળો હોય ખરો અને ન પણ હોય એટલે ઈરિયાસમિતિ માદિ
 નિન્નવોમા ન હોય એમ ન મ્હી શકીએ તેથી મધ્યમ જુએ ૧ ૭ અને
 તેથી શારીરિક મજેગોમા ચાડુપણુ જુએ એટલે ખાવાપીવામા જોન
 ચાનમા વતનમા પરહનનામા જુએ, પણ તેને એ ખ્યાલ ન આવે
 કે પચ્ચમ્પાણુ ઉપનામ પ્રેલા જુએ પણ મીંગે દિને મનાર ચાર વાગે
 ચૂના મળગાવે એટલે તત્ત્વજ્ઞ આચાર બહામ્ના મજેગો અને અદ્ધ
 નુ પણ જુએ જેમ મોનાની મ્મોગી માટે મ્મ અને પતરુ પણ જુએ
 તેમ અહી બહાગ વિનર મયોગો ચિન્નો-પિન્નિગુદિ આદિ
 તપામવા માથે અદ્ધલુ પણ જુએ એટલે માર્ગને અનુસરે એનો
 માર્ગ કેવો છે એટલે જિનેશ્વરે પ્રેલા માર્ગને અનુમરે છે કે નહિ ?
 ઇરિયાસમિતિ આદિને જુએ, મ્હામ્ના તાગને પણ જુએ જના ખરી
 મ્મોગી કયા ? તો માર્ગને અનુમરે છે કે નહિ હવે જેમ જમાલી
 અને મહાવીરમા ક્રમ ગો ? મોગેની અપેક્ષાએ જમાલિ મોટો
 કાગ્ધુ મ્મોપગી મ્મુ કહે અને નીન પગ્માત્મા પ્રવાતી શક્યાતથી
 મ્મુ કહે હવે કમ્મુ તે તો મોમ્મ છે પણ જે પ્રવા માડ્યુ તે તો થાય
 તો જ મ્મુ ગણાય નહિ તો અધમ્ચરુ ગણાય શ ક્યાને મ્મુ મ્મીએ
 તો અવૂરુ ગ્ધુ હોય ત્યારે મુગ્ધેથી, જેમ-મુજા જનાને નીમ્મોનો વચમા
 રોકાય તો મુજા ગયો મે વામ્મ્ય જોડુ પડે અને મનિય રહે અહિ
 જમાલીના સુદા પ્રમાણે ન્યૂલદિએ આપણને મ્મોપગી કમ્મુ મોનીપ્રે તે
 હીન લોગે પણ સોના ચાદી, મ્મ તોનાના માપવાળા ત્રાજવાએ ન
 તોનાન એ તો સ્ત્રી કે ચવથી તોવાય જસ સુદ્ધમદિથી આગળ

આયો તો જમાલિના મત પ્રમાણે નવે તત્ત્વો જગડી જાય. જેમ મનુષ્ય મરીને દેવમાં ઉપજ્યો, તે મરતાંની આયે દેવપણે થયો અને આયુષ્ય ભોગવ્યુ તેથી દેવપણે ન કહેવો ને ? કારણ આહિ મનુષ્યનુ આયુષ્ય છે નહિ અને દેવપણે હજી થયો નથી તો પછી તેને કહેવો શો ? ઉત્પન્ન થયા પછી જ દેવ કહેવાનો ? નારડીમાં કે તિર્યચપણામાં ઉત્પન્ન થાય ત્યારે જ તે ગતિવાળો કહીએ તો મુશ્કેલી જેમ અજીવ દ્વચણુક આદિ જે સમયે ભોગા થાય તે સમયે દ્વચણુક ન કહીએ કહેા જીવતત્ત્વમા મુશ્કેલી. અજીવતત્ત્વમાં પણ મુશ્કેલી. પુણ્યમા સારા પગિણામ થવા માંડયા ત્યારે ન બધાય, પણ તે પરિણામ પૂરા થઈ જાય પછી જ પુણ્ય બધાય અને તેવી જ રીતે પાપમાં સમજવું. “કહે-માણે કહે” ન માને તો મુશ્કેલી. આશ્રવના અને સંવરના અંગે તેમજ સવર નિર્જરાને અંગે પણ સમજવું. યાવત મોક્ષ તે આદે કમો છૂટે તે સમયે મોક્ષ નહિ પણ છૂટયા પછી મોક્ષ. એ રીતે એક પણ તત્ત્વ જમાલિના મતે ટકતુ નથી. આહિં બાહ્ય સંજ્ઞેગોમા વિહાર-પિડવિશુદ્ધિ, સમિતિ, શુભિ આદિ આદે પ્રવચનમાતા અને આવશ્ય-કાદિ બાહ્ય અનુદાનો જમાલિને પણ હતા, છતાં એક તત્ત્વમાર્ગે ખસી ગયેલા હોવાથી શાસન બહાર ગણ્યા તાત્ત્વિક દષ્ટિવાળો ભગ-વાન જિનેશ્વર મહારાજે બતાવેલો સમ્યગ્દર્શનાદિ રૂપ રત્નત્રયી જે બતાવેલી છે તેને તપાસે તેજ પંડિત કે ગ્રુધ કહેવાય આળક, મધ્યમ અને ગ્રુધ એ રીતે ત્રણે પ્રકારે જીવોના ધર્મની આરાધના માટે જણાવ્યા.

જમાલી સર્વ બાહ્ય ક્રિયા કરવા અનુસરતા નહોતા

ક્ષણ અને લવ પણ પ્રમાદ ન આવવો જોઈએ, અને તેથી મહાવીરમહારાજે જે ઉપદેશ આપેલો છે તે કયો ? અમંભવિત, એટલે હે ગૌતમ ! એક સમય માત્ર પણ પ્રમાદ કરીશ નહિ આ ઉપ-દેશ વગર વિચાર્યો-નકામો ભેંસ આગળ ભાગવત જેવો. કેમ ? ખાટલે, મોટી ખોડ કેમ ? તો ગૌતમને સમયનું જ્ઞાન હતુ કે સમય કે પ્રદેશ-

તુ ગાન તો કેવળીને હોય અરૂપીનું જ્ઞાન તો મર્વન શિવાય બીજાને
 દોય ન નહિ વ્યવહારિ કાળાદિનું પ્રમાણ જાણ્યને હોય મમય તો
 મર્વન શિવાય બીજાને જણાય તેમ ન દોતો જ્ઞા પ્રભુ વીરે ગૌતમ
 ગ્વામીછને મમયનો પણ પ્રમાણ ન કરા ઉપદેશ એ આપ્યો ?
 નમનું ગાન તો છે નહિ જાણ્યને પચામ પણ અતર્મુદતનો દોય,
 મમય અરૂપી છે આ ઉપયોગ પ્રભુ વીર જણાવે છે એમ પણ
 પ્રમાણ ન થવે જોઈએ જેમ દિનિયામા શ્રીએ ગીએ કે એમ બ્રહ્મનો
 પણ કદ ન પડવો જોઈએ તેમ અહિ કાણુ સવમાય અપ્રમતપણ
 હેતુ જોઈએ તેથી મમયનો પણ પ્રમાણ શ્રીશ નહિ તેમ કદમાનુ
 અને તેથી વીમગ્ધાનમા તીર્થ પણાને બાધવાની વાત શ્રી છે ત્યા પણ
 કાણુ સવની વાત ગી પણ મમયની ન શ્રી અહિ ગૌતમશ્વામી
 એ મમયનો ઉપયોગ છે તેથી ઉપદેશ આપ્યો છે એમ નહિ પણ
 કાણુ સવ પણ પ્રમાણ ન કર તે માટે જણાવ્યું છે સવે મુખ આવી
 ગીતે તત્ત્વને જુએ એમને કાણુ-સવ જોટા કાળ પણ પ્રમાણમા જાણ
 નહિ મહિ વિરાજના એ મમય શબ્દ નથી શ્યો તેથી મુખ તે
 માગી અનુમત પ્રમાણે રાને મા ઉપદેશી એક મમયના જુમ
 પશ્ચિમ આત્માને નિર્ગમ્ય શ્વાવવાવાળા અને પુષ્પ બધાવનાર
 છે અને તેમા પ્રથમ પશ્ચિમ થાય અને પછી પુષ્પ બધાય, તો
 શાસ્ત્રમા મર્વન છે ને મમયે દુનિયામા જોવો વ્યવહાર દોય
 તેનું જોવાય મળિતો પ્રમાણાર પણ જોધુ નથી આપતો કાણુ
 વા । અર્થાત્ અને મોતી દી । મોનાના વ્યાપાર રાતો નિથી
 વાત કે જે તેમ જોન શાસ્ત્રશાસ્ત્રોનો વ્યવહાર મમયથી છે તેથી જે
 જે મમય હવે માન્ય, મવ, નિર્મલ । બધના બાવમા પ્રવેશ
 એ તે તેનમામ (મમ્યાનન નહિ) “કહેમાણે કહે ન માને
 તે તે અનન મમય થઈ જાય તેથી શાસ્ત્રમા જોખ્યા શબ્દમા
 કદ છે કે તે તે મમય મમ અનુમતોને બાધી તે , જે વખતે
 જોતા પશ્ચિમ થવ ને તે વખતે નેતા જો બધથ છે બધા ।

છે કેમ કહ્યું ? તો જીવ જ્યાં મુદ્ધી યોગમાં પ્રવર્તેલા છે ત્યાંમુદ્ધી બધ છે અને તેથી સયોગીપણામાં યોગની પ્રવૃત્તિ છે અને બધ પણ છે. તેથી જે જે સમયે જે જે ભાવમાં પ્રવર્તે તે તે સમયે બાધે વિગેરે. જમાલી સર્વ બાધ અનુક્રાંતોને કર્તો. પંચસમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિને પણ આચરતો હતો, છતાં માર્ગને અનુમરવાનું તેનામા નહોતું, માટે કહે છે કે તાત્ત્વિક માર્ગની અંદર આવીને તેને જ અનુસરે તે જ પંડિત. એટલે ઇરિયાસમિતિ આદિ કે ત્યાગાદિ ન પણ હોય તો પણ માનવામાં વાંધો નથી. જેમ એક સાધુ નદીમા ઉતરે, ખીન્ને કાંઠે છે અનેમા ઉતરે છે તે મયમ પાલનની દૃષ્ટિમાં છે. અને કાલવાળા પણ તેવા છે. જે તત્ત્વદૃષ્ટિવાળો છે તે વિચારે કે માર્ગમા છે અને તેથી તે પડિત ગણાય.

ધર્મની સ્વરૂપથી પરીક્ષા

પ્રથમ ત્રણેને અગે બખ્ખે નિર્ણયો કર્યા હતા. લિંગમાત્રને દેખવાવાળો બાળક, વિચારવાળો મધ્યમ બુદ્ધિ, તત્ત્વને તપાસે તે બુધ. આવી રીતે પરીક્ષ્ય અને પરીક્ષા દ્વારાએ વિભાગ કર્યો હતો તેમ અહિ સ્વરૂપ દ્વારાએ નિર્ણય કર્યો છે. એટલે દેખવું, વિચાર અને માર્ગની તપાસ. એ ત્રણવાળાનું બાલ, મધ્યમ અને બુધનું સ્વરૂપ જણાવ્યું છતાં આને બાલક કેમ કહેવો ? જેમ એક મનુષ્ય કસદાર, તોલકારા કે અગ્નિકારા પારખે તે પણ સોનું કહેવાય તેમ બાલક સયોગદ્વારા પારખી દેવગુરુધર્મની તપાસ કરે. તેમ મધ્યમ અને બુધ ખીજી રીતિએ પારખીને દેવગુરુની તપાસ કરે, પણ તે બધાને છેવટમા સાધ્ય તો દેવ, ગુરુ અને ધર્મની સાધનાને ! કોઈ ચાલીને, કોઈ ઘોડા ઉપર કે ગાડીમા આવ્યા તે બધાનું સાધ્ય મકાનમ જવું તે. તેમ અહિં ત્રણમા કયું શો ? આટલું પિંજણ કેમ ? આવી પચાતથી શું કામ છે ? રોટલા મયા એટલે બસ. ટપટપથી મતલબ શી ? દેવગુરુ કે ધર્મની પ્રાપ્તિ માય એટલે બસ. ખીજી પચાત કરીને કામ શું કેવાત ખરી. દેવગુરુ અને ધર્મની પરીક્ષા ઉપર જ તત્ત્વ છે પણ જે પરીક્ષા કરવાની દૃષ્ટિ

છે તેમા મોઢ મનુ ન મળા ચરમા પહેરીને ઘડો દેખે તો તે કાળા
પણાને જ જુએ મણુ ચરમા કાળા છે જેનુ માનન ખેખવામા મગે
તેનુ દેખાય હાથ કે પીળા ચરમા હોય તો તેમા તેનુ દેખાય કાચ
ઉચ્ચો નીચો હોય અને ઘડો આડો રાખે ન હોય તો પ્રતિમિબ મચના
જેનુ ખરે એટલે મચના સ્વરૂપ ઉપર પ્રતિમિબનો આધાર રહે છે
તેમ અહિ પણ દેવ, ગુરુ આ ધર્મ એ ન સ્વરૂપે છે ખેખનાર
આત્મા ધર્મિષ્ઠ છે તેમા ફગ નથી પણ ખેખનારી નિષ્ઠિ જુદી હોય
તેથી ફગ પડે સિમદારાએ દેખે તે માળ વર્ગને વિચાન્વા દારાએ
જુએ તે મચમ અને તસ્વદારાએ દેખે તે જુધ હવે નશે મધ ન્શાનું
દેખવા માગે છે તેથી રીતે અને તે સયોગિ આ વિ ત્રણે રિથતિ
કેની હોય એ ત્રણે પરીક્ષામા ફગ જણાવી જુધપણુ નમજી દેશના
દેવાવાળે કેની ગતે દેશ ॥ જેવી તે અધિકાર અંગે નતમાન

વ્યાખ્યાન ૮

જૈન અને અર્જુનોની નિષ્ઠિએ ધર્મવ્યવસ્થા

શાસ્ત્રમા મહાગણ શ્રીમાન હર્ષિભદ્રસૂરિશ્ચ મ બ યોના
ઉપકારાર્થે મોક્ષક પ્રાણને રચના થા આગળ જણાવી ગયા કે—
“વાલ વદયતિ લિફ્ફ” આ મમાગમા આર્થ માત્ર ધર્મની ઈચ્છા
વાળા છે કાઈપણુ આર્થ ધર્મની ઈચ્છા વગરનો નથી અને તેથી
પોતે ધમ મરતો દોષ કે ન કરતો હોય પણ તેને ધર્મિષ્ઠ મહો ત્યારે
તે ખુશી થાય અને અધર્મી કહ્યો તો નાખુશ થાય એવે જુદો
એવો પાતુ વ્હાયો ના મામળી ખુશ થાય છે વળી પાપ અજખા
મણુ દોવાથી પાપી મેવાથી પાતે નાખુશ થાય છે આયોને પાપ
અનિષ્ઠ છે અને પુણ્ય ઇટ છે હવે જેમ જેમ વસ્તુ કિમતી તેમ
તેમ તેનામા એટાળો હોય ધૂળ, મોડુ નાના વિગેરેની ખનાવટ કાઈ
ન કરે મત્ત્ય તેની કિમત છે જ નહિ જે કિમતી દોષ તેની જ

લોહો બનાવટ કરે. ચાદીના અંગે જર્મન સિલ્વર તેમજ સોના, હીરા-
મોતી માટે બનાવટ થઈ પણ ઘૂળ લોહા માટે બનાવટ ન થઈ. કારણ
શુ બનાવટ નહિ થવાનું કારણ તે કિંમતી નથી. બનાવટ કે નક્કીનો
ભય કિંમતની પાછળ છે આ બાબુ ધર્મ એ કિંમતીમાં કિંમતી ચીજ
છે. કેમ ? તો પૈસાની ત્રણ પાઈ મળે તો પૈસો પાઈ કરતાં કિંમતી.
તેવી જ રીતે આના રૂપિયાના મોળ આવે તેથી આના કરતાં
રૂપિયા કિંમતી. હવે ધન, માલ, કુટુંબકળીસો આદિ નમામ વસ્તુ
ધર્મથી મળે છે. દુનિયામાં ન મળતી ચીજો પણ ધર્મથી મળે છે
અને મળતી ચીજો પણ ધર્મથી જ એટલે પુણ્યથી જ મળે છે. પાઈ
લઈને કોઈ પૈસો ન આપે પણ ત્રણ પાઈઓ લઈ જાવો તો પૈસો
આપે તેમ પૈસાથી ત્રણ પાઈઓ પણ આપે. અહિં એક પુણ્ય જ
એવી ઉચ્ચતમ ચીજ છે કે જેનાથી સર્વ ચીજો મળે. જગતમાં કોઈ
એવી ચીજ નથી કે જેને પચેન્દ્રિયપણુ, મનુષ્યપણુ અને લાંબી
આવરણ તે સર્વ ધર્મથી જ મળે છે. દુનિયામાં મળતી ચીજો ધનમાલ
કુટુંબ આદિ પણ તેનાથી જ મળે છે. એક શેડિયાને જશની ઈચ્છા
પણ પોતાને અપજશનો દિવ્ય છે તેનું શુ થાય ? નાત જમાડવી તે
હાથની બાજુ છે, તેમાં ચોવટીયાને બોલાવી નાતનું ખર્ચ પૂછ્યું તો
દોઢસો કલા. પણ શેડે અસો મનૂર કર્યા અને જશ ખાટવાની વાત
કરી. આ બાબુ તૈયારી કરી કાલે નાત જમવાની છે. “હાથનું
બાળુ” અને “ધરનું સમાધુ.” અહિં ચોવટીયામાં કોઈ માલિક
નથી છતાં જોઈ આવું તો ખરો. શિયાળાનો દિન હોવાથી ઘીથી
કઠણ થયેલા લાડુઓ જોયા અહિં શેડ ખીજ્યા, અને ઘી પાછું
નખાતું. ઘીની તપેલી સાથે દીવેલની તપેલી હતી તે પણ નખાતું
અને રાત્રે લાડવા તો વળાઈ ગયા. સવારે જમવા ટાણે ઝોરડી લાડવાની
બોલી ત્યારે લોહો દીવેલના લાડવા એમ બોલવા લાગ્યા તેથી શેડને
જશ ન મળ્યો. અહિં ભાગ્ય વિના જશ પણ મળતો નથી. હવે સર્વ
વસ્તુ પુણ્ય કે ધર્મને આધીન છે અને તેથી જગતમાં કિંમતીમાં

ક્ષિત્તી ચીજ ધમ કે અને તે ક્ષિત્તી થયો, તો પણ તેની પાછળ
 જરૂર નબળી થવાના અને તેથી જ ધર્મના ફાટાઓ ધણા છે. જો
 આ ક્ષિત્તી ન હોત તો ફાટા ચાલ જ નહિ જોને જોઈએ તે આખા
 જગાડી ખેંચે તો જ મમત્વી માન મગે ખમગદારી નખતી જોઈએ
 એટલે જોની મેંડો નખા ચઈ હોય અમત્વી માન નવો હોય
 તો ખમગદારી નખતી જોઈએ અહિ રમ્મ આર્યોને કહ્યું કે, પણ
 તે ખમ ની ખેંચે તો જ નઈ ન તે નિના અમત્વી ધર્મ નજ
 મો મર્મ જાનમગ ધમને તપાસીને બેસાની વાત કહે છે, પણ
 સાચે ગણુરાનો મધ દિષ્ટિએ ? છોડગ છાપના ગગ સાચા કેમે પણ
 ૭૫ બગમ ન નિ ખે એનાથી ચળિયાતો હાનભાવ તપામે નીજાએ
 હાંતી હમી તપાની જોની જ્યાં કે તે બગમ કે નહિ એ પણ
 જુએ તેમ અહિ ધર્મ નેનાનાળા જુની જુદી દિષ્ટિએ વિચાર કે
 જોમને આમી મુદ્ધિ નથી અકલ કે વિચાર નથી તે માન આજી
 નિગ માત્ર ખીને ધર્મની તપામ કર એટલે માત્રમા જાનના આજી
 વર્તન-નોચાદિ ગોચરી જીવામગિતિ માત્ર મર્મને તપામે મમમ
 મુદ્ધિરાગો એ તપામે ત્યાગ બેસામા કુખી જરાનુ થાય તો માર
 એમ નમ ? તો પ્રાચીનકાળમા એક જો બરાગમા જના માટે
 એક સાર્થનામ સીમા એક માણુમ બીખારી સ્તામા મળ્યો અને
 તેને સ્તામા ખાવાનું મારુ મળું એટલે તે બીજા દિને બિદા માટે
 ક્યો નહિ બીજા દિને એથી મારુ ખાવાનું આપું અહિ માર્ધવાદે
 ખેડું - માત્ર જ રજૂ થયો હશે અહિ રેનો વિચાર કે મે બે નિ
 ન ખાધું એટલે પેયો ભક્તિ કે કે મહિ બમે નિને આતરે ગદ
 મર છે અહિ હનાથે વિચાર ક્યો - હવે મા અહિ ની ધમ
 સ ? માર્યનું કામ સુ છે ? બધા ગામની બાજોમે ઝૂપડી બાધી રહ્યો
 બધા ભક્તો ચયા બોજન પણ પેટો એક લાને હ તેને પામ
 મગે છે મીજાને આગ મારવાના થાન છે તેથી જ બોજન કરને
 તે આહ જાવર વગાડે અહિ આ માત્રનું નામ એમિષિયો

તેવામા પ્રભુ વીર પધાર્યા. ત્યારે સાધુઓ કહે છે કે-ગોચરી જન્મ્યો. ત્યારે પ્રભુએ ના ખાડી. કેમ કે તો પેલા ગધા નામા લઇને આવ્યા હતા. પછી વીરે અનુમતિ આપી ત્યારે ગૌતમસ્વામીશ્રીએ પૂછ્યું કે કેમ પ્રથમ મનાઇ કરી હતી અને હવે કેમ જવાનું કહો છો ? એટલે આખી વાત સમજાવી. અને છેવટે કહ્યું કે-તું ઈન્દ્રનાથને કહે કે-હું એકપિ ડિયા ! તને અનેકપિ ડિયો જોવાને ઈચ્છે છે. આવી રીતે ગૌતમસ્વામીશ્રીએ કહ્યું. પછી પોતે વિચારમા આવે છે કે-મને કહેવાનું તત્ત્વ શું ? કોઇ શય્યા પછી પણ વિચાર આવે તેનું નામ જ માણસાઇ તે વિચારે છે કે-તે સાધુઓ તો ઘણે ઘરે જઇને લે છે, મારે માટે પારણાની તૈયારી ઘણી જગે થાય છે તેથી હું અશુદ્ધ પિડ લેવાવાળો છું. તેઓ માધુકરી વૃત્તિથી લે છે. બાળ-જકના પારણાની વાટ જ જુએ, ગોચરી શુદ્ધ છે કે અશુદ્ધ તે પણ ન તપાસે. બાળક માત્ર બાલ્ય સંયોગોને જુએ પણ નિયમોને ન તપાસે. બાળક ધર્મની પરીક્ષા બહારના સંલોગોથી કરે ત્યારે મધ્યમ સંયોગો અને નિયમોને પણ તપાસે. નિયમો ક્યા ? પાત્ર સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિને પણ પાળે તે હવે તે સમિતિ શું ? પારિભાષિક શબ્દોનો અર્થ કહીએ તો ચાલવામા, બોલવામા, ખોરાક લેવામાં, વસ્તુને મૂકવામાં અને તેને છોડવામાં પણ મર્યાદા. આનું જ નામ પાત્ર સમિતિ. પાંચની મર્યાદા સાથે મન, વચન અને કાયા ઉપર કાબૂ હોય એટલે સંયોગિક સ્થિતિ સારી હોવા સાથે આ શારીરિક સ્થિતિ સારી હોય તો જ ધર્મ ગણાય જે શારીરિક સ્થિતિ સારી ન હોય તો ધર્મ ન ગણાય. મધ્યમ આ બંનેને જુએ, અને યુધ પુરુષ બંને જોવા સાથે સિદ્ધાંત સારો છે કે નાહ એ મુખ્યતથા તપામે. હિસાદિ પાત્રનો ત્યાગ તો સર્વ દર્શનકારોએ માન્યો છે, પણ કોઇએ તેને ઓતપ્રોત કર્યો નહિ અન્ય મતવાળાએ નવ તત્ત્વો માન્યા. પણ મુખ્યમા છવાદિ નહિ લેતા દ્રવ્ય-પ્રમાણ-પ્રકૃતિ-સ્કંધાદિ રૂપે તેનો વિભાગ કર્યો. જૈન ધર્મમા કર્મને આવવાનું કારણ તેનું નામ આશ્રવ. કર્મને ગેકવાના

માણુ તેનું નામ મવર મર્મને તોડના તેનું નામ નિર્જરા આ જ
 તત્ત્વો જોનોએ માન્યા છે ઈનિરોમા દ્રવ્યાદિની મુખ્યતા છે ત્યારે
 જૈનમા મુખ્યતા શ્વાદિની છે હવે તત્ત્વાર્થભાષ્યદારે પણ શ્વાદિ
 તત્ત્વો શ્વા, પશુ વ્યાદિ ન શ્વા ને કે જગતમા સર્વ દ્રવ્ય-
 પર્યાયો છે ખરા પણ માધ્ય અને સાધનદર્ષિ જેમા ત્યાં તે જ
 તત્ત્વ મ્હેનાય તેના વિભાગ વિનાના તત્ત્વો મોક્ષ માટે ઉપયોગી
 ન થાય નેવાયોએ પ્રમાણુદિ પે સાખ્યોએ પ્રકૃતિ રૂપે બૌદ્ધો
 એ વેદાદિપે તત્ત્વોના બેઠે કર્યા પણ જોનાયી બાધક-સાધક
 માલમ પડે તેને દૂર કરવાના આધનો હોય તેની તત્ત્વ તરીકેની
 વલેચણી તો જૈનશામને જ કરી છે નાનો છોકરો મચના મટકાને મૂકે
 તો પણ હીરા તરીકે માટને તાણુ વાસે છે અહિ નામ માત્રથી
 હીરા છે, વસ્તુથી નહિ ગણ્ધમાન છે ઝવેરી હીરા લઈને પેગીમા
 મૂકી તાણુ વાસે છે અને તેથી તે ગણ્ધરૂપ દીગે હોવા છતાં વાસ્ત
 વિષ છે શ્વતત્ત્વને મર્મ આસ્તિમે માને છે પણ તે શ્વ કેવળજ્ઞાન
 સ્વ પવાગો છે એવી રીતે માનવાનાગો એ પણ વર્ગ નથી કેવલ
 જ્ઞાન સ્વરૂપવાગો શ્વ નથી તો તે જ્ઞાનને ઉત્પન્ન કેવાનું અથવા
 જ્ઞાનાનુસંધિયાદિને તોડવા માટે સાધનો પણ માનવાનું કયાથી બને ?
 અન્ય મતોમા મયોગિ કે મારીરિક સ્થિતિ મુધરવા જતા તત્ત્વમા
 શૂન્ય એટલે કેવળજ્ઞાન સ્વરૂપવાગો કે વીનરાગ સ્વરૂપવાગો શ્વ ન
 માત્ર તેથી ફરક નુ ? તેથી નાસ્તિક મ્હેનાય એજ ને ? પણ નાસ્તિક
 પાપ નથી એમ હે અને પાપ કર તેથી કુર્મતિ જવાનું અટકી પડ
 વાનું નથી પોતે માને કે ન માને પણ સત્કર્મો ? ફળ તો મળ જ
 મિત્રાદિ નોત્રો તો માનેને ? ગૃહ્યવેશનાગો મિથ્યાદિ બો માનુ
 પણ નન કેવલ મુર્ખ જઈ ગમે જોની કુમધ આત્રી તે ચાલી જવાના
 નથી બ માનો ન માનો એની જ રીતે મુખ્ય પાપ માને તો પણ
 ફળ તો ભોગવવાના છે ન માનવાયાય તેના ફળ તો ભોગવવાના જ
 છે તેથી આગ્નિ નાસ્તિકના ફ - ગો ? જગત લી આગળ

આવ ! જીવના સ્વરૂપને જાણે ત્યારે તેને પ્રગટ કરવા ઉદ્યમ કરે, અને તેને રોકનારાં કર્મને જાણી તેને રોકવા ઉદ્યમ કરે. હવે જે જાણુશે જ નહીં તે ઉદ્યમ શો કરશે ? અહિં જીવને કેવલજ્ઞાન સ્વરૂપવાળો માને, તેને રોકનારાં કર્મો માને તે જ પ્રગટાવવા ઉદ્યમ કરે. બાકીનાઓ તો ઉદ્યમ જ નહિ કરે, તેથી પડિતો ત્રણે પ્રકારની સ્થિતિથી તત્ત્વ તરીકે તપાસ કરે. એટલે સિદ્ધાંતદ્વારા બધું તપાસે બાળક, બાલ સંજોગ જીએ મધ્યમ શારીરિક સ્થિતિનો વિચાર કરે. જે પડિત તે શાસ્ત્રના તત્ત્વની પરીક્ષા કરે. આવી રીતે ત્રણેને પરીક્ષાનું સાધન કયું ? અને પરીક્ષ્ય કયું ? એકને દષ્ટિએ— વિચારે અને પરીક્ષાએ સાધન. પરીક્ષ્ય સંયોગ, શારીરિક અને તત્ત્વ એ ત્રણ છે, પણ મૂળનું સ્વરૂપ કયા જણાવ્યું છે ? એટલે બાલક કોણ, મધ્યમ કોણ અને યુધ પણ કોણ ? તેનું સ્વરૂપ શું ? તો બાળકની સ્થિતિ એ હોય કે—પ્રયત્ન કરવો, પણ કળ થશે કે નહિ તે વિચારવાનું બાળકને ન હોય. બુદ્ધિશાળીઓના પ્રયત્નો ફળના અનુમાને હોય. ફળદ્વારાએ પ્રયત્નનો નિશ્ચય કરે. એટલે ફળની અપેક્ષાએ જ પ્રયત્નોની મંદતા તીવ્રતા રહેલી હોય છે. જગલમાં ગયા હોય, અને હાથમાં મોહર, રૂપીઓ અને હીરો હોય તો ત્રણેને બચાવવાના પ્રયત્નો જીદા જીદા હોય છે. કારણ, કિમત એકબીજાની તારતમ્યતાવાળી છે. હવે અહિં રૂપિયાની, મહોરની અને જીવનમૂડીની કિમત સમજી નુકશાન કેટલું થશે તે ઉપરથી જ પ્રયત્નનું તીવ્ર, મદ અને મધ્યમપણું થાય છે. તે કોને ? બુદ્ધિશાળીને, પણ બાળકને તો ફળ કે તેના સાધનોનો નિશ્ચય કરીને પ્રવૃત્તિ કરવાની ન હોય. બાળકને તો માત્ર ધર્મ કરવો એ એક જ ધ્યેય કે લક્ષ્ય હોય. ફળ તપાસવાનું બાળકને ન જ હોય. મધ્યમ-બુદ્ધિસ્તુ મધ્યમાચાર મધ્યમ બુદ્ધિવાળો મધ્યમ આચારના પ્રવૃત્તિ કરે. જે પડિત છે, તે ફળ. સાધન તરફ પ્રવૃત્તિને ન દેખે પણ મોક્ષનો માર્ગ છે કે નહિ એ એક જ ધ્યેય રાખે. દુનિયામાં ગાધીવાદવાળાને

પૂછીશું તો મહેંગે કેમ ? તો દેશની આબાદીમાં અહિંસા તેમ
અહિં તિનિવાળાઓ આપાદી જ નથી હિંસા થાય કે ન થાય તે
જુઓ તેમ અહિં પતિ પુત્રો તો પ્રમુખ માર્ગને જ તપાસે પ્રવ્ય
વિધાના ત્યાગરૂપે માર્ગ હોય તો તેજુ આચર્યું શ્રે

આઠ પ્રવચન માતામાં પણ મોક્ષની દૃષ્ટિ
જેની હોય તે પડિત

મોક્ષમાર્ગ મિત્રાય ખીજી ચતુર ન હોય મન પ્રવૃત્તિ મોક્ષમાર્ગ
માટે જ ને હાથ પાપુ પ્રવૃત્તિ માટે મિત્રાય એ જ પડી તે દી જનનાનુ
દોષ કે વિહાર નાનુ હોય પણ માર્ગ તો મોક્ષનો જ છે શારીરિક
સંયોગિક સ્થિતિઓ પણ માર્ગ વધાગ્નાગી દોષ તો જ મન લાગે તે
મિના તે પણ કામે નથી લાગતી મેઈ મન મનાનુ પ્રતિક્રમણ શ્રુ
અને તેમાં ચાર પાસે મના મહુ અહિં તે પ્રતિક્રમણના સૂત્રોની
સુધિની સ્થિતિમાં છે, મનમાં જ છે તેમજ નિહારના અંગે કુ
ધામે રીમે કરીને જાક અહીં ભિક્ષા મને ગામમાં ફરે કે બહાર
ફરે તેજુ મને નત્વ નથી મોક્ષમાર્ગ અવસ્થિત થાય, માપણુ આ
ત્માને ચગવે ઇન્ધિયાસમિતિ તે પણ માર્ગ માટે માર્ગનો બે
થતો હોય તો તે મન ન લાગે તે કેમ ? તો કાંઈ ટેમ્પ ઉપરથી સાધુને
ચક્રર આપ્યા અહીં જો ઇન્ધિયાસમિતિમાં ધામે ધામે ચાલીને જાય
તો જવા પહેલા ચમરી ખાઈ પેનો પગી જાય તે કામ ન નાગે તેમ
જ આપામમિતિને અંગે કાંઈ ખોળી વાત શ્રે અને તેમાં વજુ જ
સારુ મહીએ તો ઠીક નહિ । જુ માગ બેઠાય તેની જ ગીતે પચ
સમિતિ આગળ ગુપ્તિમાં પણ માર્ગની દૃષ્ટિ જેની હોય તે પડિત
હોય આવી રીતે પરીક્ષા મનાય ત્રણ તેની રીતિમાં પણ
નજુ જણાવી

ગાંધરી વિહાર પડિત મણુ આપાપનાદિ અસાગ છે ?

આજા દેખવાલા । પરીક્ષા કર ચાવી ? સંયોગિક સ્થિતિએ
મધ્યમ વિચારના । પરીક્ષા શ્રે તે સંયોગિક સ્થિતિએ અને બુધ

પરીક્ષા કરે તે આત્મિક સ્થિતિએ જુએ. જે સંયોગિક સ્થિતિ છે તે આત્માની શુદ્ધિ વિના થતી નથી. વિહાર-ત્યાગ-આતાપના આદિ જે કાર્યો છે તે આખી દુનિયા કરતી નથી. પણ સાધુઓ કરે છે. અને તેને દેખનારા તે બાળક જ કેમ? સંયોગિક સ્થિતિ એ પ્રકારે ઉત્પન્ન થાય છે. જેમ અગ્નિને અંગે, ઉષ્ણતા, ઘર્ષકતા, પ્રકાશતા એ પણ ચિન્હો છે, તેમ સગડી એ પણ ચિન્હ છે. કારણ શિયાળામાં ઘર્ષ સગડી લઈને જાય તો કહી શકાય કે આમા અગ્નિ છે પણ તે સગડી બાહ્ય સાધન છે. અહિં બાળક જે સંયોગિક સ્થિતિને તપાસે તે બહારનાં ચિન્હો તપાસે. એટલે જેમ રાજાને અંગે મુકુટ, કુંડલ. તે રાજા હોય તો પણ ધારણ કરે અને નાટકીયો પણ ધારણ કરે. બાહ્ય સ્થિતિ તે અસાર છે. તે કેમ? તો તે નવ ગ્રેવેયક સુધી બહારની સ્થિતિ લઈ જાય. જૈન ધર્મમાં પળાતાં મહાવ્રતો મોક્ષપુદ્ધિએ ન લે પણ કેવલ દેવલોકની પ્રાપ્તિ માટે સર્વ વર્તનો રાખે. અરે! પૂજવા માટે રાખે. જેનાથી દેવલોક મળે તે સ્થિતિને અસાર કેમ કહેવાય? અહિં પુણ્ય કરીને સાર મળે છે, તે અસાર નથી; પણ આત્મીય દષ્ટિએ-મોક્ષમાર્ગની અપેક્ષાએ અહિં વાત છે, એટલે સંયોગિક સ્થિતિથી પુણ્ય બધાય પણ ધર્મ ઉત્પન્ન થવાનો આધાર નથી.

વિહાર, ગોચરી, આતાપના, પડિકમણાદિ જે બહારની સંયોગિક સ્થિતિ તે ભગવાને કહી છે. છતાં અસાર કેમ? તે એક જ. મુદ્દાથી કે તેનાથી ધર્મી'પણું' આવવું મુશ્કેલ છે. તેની સાથે ધર્મ ઉત્પન્ન થવાનો સંબંધ નથી.

વાઘરડાને ગ્યો અને શોભ્યો પણ સારો, પણ તેનાથી દ્વંધ ઉત્પન્ન થવાનો સંબંધ નથી તે તો ગાયત્રી સાથે છે, તેમ અહિં સંયોગિક સ્થિતિને ધર્મ ઉત્પન્ન થવાનો નિયમ નથી કારણ તે બાહ્ય સંયોગિક સ્થિતિને ધર્મીઓ ધારણ તો કરે છે. પણ તેમાં અવિડબકો હોય છે, છતાં તેવી રીતે વર્તવાવાળા-અવિડબકોજ હોય એમ નહિ પણ વિડબકોય હોય છે વિડબક શાસ્ત્રમા કેને કહ્યા છે? અભજ્ય' અને દુર્ભવ્ય

હવે લાગે કે શરમે પ્રવૃત્તિ થતા પાછો માર્ગે આવી જાય પણ આ વિડબકને તો અત્યારે ભાવશૂન્ય પ્રવૃત્તિ છે અને આગળ પણ ભાવ નહિ થાય તેવા અભવ્ય સરખા વિડબકો એટલે શામનની વિડબના કરનારાઓ પણ આ સયોગિક સ્થિતિને ધારણ કરે છે તેમને વળી તપસ્યા, વિહારાદિ કરવાનું કામ શું ? તો કાર્યવશ— એટલે જિનેશ્વર મહાગળ જે વખતે વિચરતા હોય તે વખતે દેવેનું આવવું થાય તેથી અભન્વાદિને એમ થાય કે આ કોઈક સમય જીવ હશે ત્યારે જ દેવ આવે છે આવું મુમર્શીપણું તે તો સાધુપણાના આચાર સિવાય ન જ મળે આવી વાત દેવો પાસેથી પણ સાબળે કે અમે માધુ આચારથી દેવપણાને પામ્યા છીએ તેમજ શામનમાં પણ કહેવાય પછી ચકાને સ્થાન ના જ રહે આ ચારિત્ર દેવતોડનું કારણ છે એમ માની અભવ્ય અને દુરભવ્યો પણ સયોગિક સ્થિતિને મુધારવા માગે બાહ્ય સયોગિક સ્થિતિના મુધારા ઉપર ધર્મનો નિશ્ચય નથી એમ હન્નિભદ્રસૂરિજી કહે છે શાથી નિયમ નથી ? તો હુનિયામાં જેમ ધૂમ હોય ત્યાં અગ્નિ હોય પણ અગ્નિ હોય ત્યાં ધૂમ હોય એવો નિયમ નથી જેમ લોહના ગોળામાં આવી રીતે બાલ મયોગિક સ્થિતિ મુધરી હોય ત્યાં ધર્મ હોવાનો નિયમ નહિ પણ ધર્મ જ્યાં હોય ત્યાં તો બહારની મયે ગિક સ્થિતિ મુધરી જ હોય એમ બે નિશ્ચય કરવાના ધર્મો હોય તેની જ બાલ સ્થિતિ મુધરી હોય જે અત્યા મુધરીલો ન હોય તો બાલ સ્થિતિ મુધરી ન હોય ગૃહિતિને કે અન્યતિને સિદ્ધ કેણું ? જેને બહારના આચારની માવતા હોય તેની તીવ્ર ભાવના થઈ હોય તે લેવાની તૈયાગીમાં આકરમક ભાવના વિચિત્ર થઈ હોય તો તે જ વિગે સાધુ થઈ મેલે જ્યાં અથવા દિગે સિદ્ધ પણ કેવળજ્ઞાન પછાં બે ધડી જ આધુત્ય હોય નો વધારે હોય તો સ્થાવરમાં આવી ૪ જ્યાં મરુદેવા માતાને જેમ કેવલજ્ઞ ન થયું

અને આયુષ્ય પણ તૂટ્યું. એટલે અતીર્થસિદ્ધ થયા. અન્યલિંગે સિદ્ધ થાય તે ભાવનાથી બન્યું છે. અહિં લાગતી ભાવના સારી હતી માટે કેવલજ્ઞાન થાય. “નકામા ત્યાગ”વાળાને કેવલજ્ઞાન થયેલું સાબળ્યું છે ? જેને ત્યાગ નકામો લાગે તે માર્ગમાં રહી શકતો નથી, પછી કેવલજ્ઞાન તો હોય જ ક્યાંથી ? હવે સંયોગિક સ્થિતિ સુધરે અને ભાવના ન પણ સુધરે તે બંને, પણ ભાવના સારી હોય તેનો સંયોગિક સ્થિતિ સારી હોય જ. વિડંબકો ચારિત્ર કેમ સારું પાળે છે. અરે ? માખીની પાંખ પણ ન દૂભાય તેવું ચારિત્ર પાળે. “ખાવાના નાના બચ્ચાં પણ ધૂણીએ જ બેસે.” તેમ સર્વજ્ઞ ભગવાન શાસનના ધોરી તરીકે શાસનને ચલાવતા હોય તે વખતે સાધુઓનો આચાર કયો ? કહો કે ક્ષીણુમેહનો. તે વખતે અભવ્ય કે દૂરભવ્ય પણ જોડાય તે જાયી ? દેવલોકાદિની ઇચ્છાએ. અને તેથી તે વિડંબકો સંયોગિક સ્થિતિને ધારણ કરનારા હોય છે, માટે તેમનો ધર્મનો નિયમ ન ગણાય એટલે બાળક સંયોગિક સ્થિતિને નિરખીને ધર્મ તપાસે છે. શરીરમાંથી અણુસમજીપણે નીકળેલું ઝેર જરૂર જીવાડનારું છે. તમે તો હિંસા, ચોરી, જૂઠું આદિ કાર્યવશે છોડ્યાં કે મોક્ષને માટે છોડ્યાં પણ તેથી તમારી સદ્ગતિ તો થવાની જ છે ને ? અભવ્યોને ઇચ્છા પુદ્ગલની, ધ્યાન આર્તધ્યાન છે, છતાં તેવી રીતે પાળેલું સાધુપણું પણ નવ ગ્રેવેયક સુધી લઈ જાય. મન બલે ન સુધર્યું હોય છતાં આટલી ઉચ્ચ સ્થિતિએ સાધુપણાના બાહ્ય સંયોગ લઈ જાય છે. ત્યાગ પોતે ત્યાગ છતાં ત્યાગનું સત્યાનાશ વાળે. જેમ સુભૂમ બ્રહ્મદત્ત જેવા ચક્રવર્તી સરખાએ પ્રથમ ભવમા સાધુપણું લીધાં તે ત્યાગ ખરો, પણ પરિણામ શું ? ત્યાગનો સત્યાનાશ થયો તે ? એટલે બીજા વાસુદેવના ભવમાં પ્રત્યાખ્યાન જ ન પામે. વળી એક ત્યાગ પોતે ત્યાગનું ઝડ જ ઉગાડે, જેમ વજીરવામીજી આગળ પાડોશી આવેલા તે કહે છે કે- “આના બાપે દીક્ષા ન લીધી હોત તો તે મહોત્સવ કરત.” અહિં

દીક્ષાને ધિક્કારતો જીવ કહેવો તે વળસ્વામીજીના રવાડે રવાડે સળગી રહ્યો છે જો આ મા પોતાનો રાગ છોડે તો મારી દીક્ષા યાચ "મા" નો રાગ છોડાવવા માટે જ નહિના સુધી રહે છે જ માસની ઉંમરે સાધુને આપે છે ત્યારે રોતો જાય યાય છે અહિ કેટલાક ત્યાગો એવા હોય છે કે આવતા હવે ત્યાગનું ઝાઝ બીજું કંઈ છે.

અહિ બે પ્રકારના ત્યાગમા જાળક કયા ત્યાગને દેખે છે પોતાને લાગે ન વળગે તેવો ત્યાગ ન જ હોય ત્યાગને અંગે લાગણી હોય તો પછી ધર્મને અંગે પ્રતિનિધ ન હોય જાણીને કરે એટલા માત્રથી ત્યાગ કહેવો હોય તો તે ત્યાગ તેના ફળ વિગેરેને ન જુએ તે સાચો ત્યાગ ન ગણાય વિગેરે અંગે કહેશે

ન્યાય્યાન ૯

જન્મવા છતાં કર્મ ન બાધવું એ હાથની વાત છે.

દાસકાર મહારાજ શ્રીમાન હરિભદ્રસૂરિજી મં બચ્ચવેના ઉપકારને માટે પેાડશક પ્રકરણની ટીકા કરતા ચકા આગળ જણાવી ગયા કે આ સસારમાં લાલ્લાવચ્ચત્યાગ આદિ અનાદિકાળથી આ જીવ રખડપટ્ટી પ્રતો આગ્યો છે કદાચ કહેવામાં આવે કે અમને આ જન્મની કે ભવની પણ ખતર નથી દરેક મનુષ્ય ગર્ભમાં નવ માસ રહ્યો વળી તિર્થંચ કરતાં વિચિત્ર સ્થિતિમા રહ્યો તિર્થંચોની ગર્ભસ્થિતિ કોઈની ત્રણ માસ કે ચાર માસની અને તે અવસ્થા સીધી, પણ અહિ તો નવ માસ દુર્ગંધીની સ્થિતિમાં અને જીવે માથે જન્મ્યા પછી દુર્ગંધ સદન ન ચાપ, પણ ત્યાં તો નવ માસ સુધી રહ્યો, તેનો ખ્યાલ કયા આવે છે ? દરેક જાણે છે કે અમે જન્મ્યા છીએ ધોડીયામા હીચ્યા છીએ અને માતાનું દૂધ પણ પીધું છે એ વાત ખરી પણ મ્હં જો ધોડીયુ હતું તેમજ ઠંઈ ઘમપણ હતી

વિગેરે ગર્ભમાં આવ્યા તે અને, જન્મ્યા પછીની આળસની અવસ્થાના પશુ, ખ્યાલ નથી. જેને આ ભવના જન્મ સંબંધી હેવાલનો ખ્યાલ નથી તેને ગણા ભવની વાત મુશ્કેલ છે, તો પછી અનાદિની રખડપટ્ટીની વાત કરવી તે ભેસ આગળ ભાગવત છે. વાત ખરી, પશુ નહિ દેખાયેલો પદાર્થ પશુ ચિહ્નદ્વારાએ મનાય છે. જેમ દાદાના દાદા દેખ્યા નથી તો પશુ તે માનવા પડે છે, કારણ કે નહિં તો પિતાદિ હોત જ નહિ. એટલે દાદાનાં દાદાનાં નામો પશુ કેટલી વખત ન જાણીએ તો પછી દેખવાની કે ઓળખવાની વાત જ શી કરવી ? છતાં આપણી હયાતિ છે એટલે પિતાદિની ખાતરી માનવી પડે છે. વગર દેખ્યા ખ્યાલમા ન આવે તેવી ચીજ કાર્યદ્વારા માનવી પડે. તેમ અહિં પશુ જન્મ અને કર્મ એ બેની પરંપરા છે. બીજા અને અંકુરાની જેમ પરંપરા છે એટલે બીજા વિના અંકુરા ન હોય અને અંકુરા વિના બીજા પશુ ન હોય, તેથી અનાદિની તેની હિતપાદક શક્તિ માનવી પડે. જો બેમાંથી એકની શરૂઆત કરીએ તો બંને નહિ. બંનેની પરંપરા અનાદિની છે, કોઈની પશુ આદિ કહી શકીએ તેમ નથી. અને, તેથી, બંને, અનાદિના છે. પરસ્પર કાર્યકારણવાળા તે બંને છે. એટલે પ્રથમના બીજા અંકુરા, તે કાર્ય અને બીજા અંકુરાનું બી તે કાર્ય છે. તેમ અહિં શરીરદ્વારાએ જન્મ માનો છો કે નહિ ? અને જો માનો તો કર્મજન્મની પરંપરા માનવી પડે. પ્રથમ કર્મ માને તો કર્મ, વિના જન્મ થયો કેમ ? કર્મ વગર જન્મ થાય તેમ નથી, કારણ જીવ તો પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ છે. આય જેવો મૂર્ખ એમ નહિ કહે કે હું નથી, પશુ સર્વ કોઈ હું છું એમ જ કહેશે. સુખી દુઃખી પશુ સર્વ કોઈ કહે છે તેથી જ જન્મ છે એ માનવું પડે અને જન્મ તે કર્મ વિના હોય નહિ અને કર્મ તે પ્રથમના જન્મ વિના હોય નહિ. આવી રીતે જન્મકર્મની પરંપરા અનાદિની છે અને તેથી જીવ, કર્મ દ્વારાએ અનાદિની રખડપટ્ટી કરે છે. જેમ બીજા અને અંકુરાની પરંપરા અનાદિની માનવી પડે છે તેમ કર્મ અને જીવની

સમગ્રવી, છતાં કેટલાંક જી સવાઈ જાય-જુઝાઈ જાય તે અકુરો ન થાય એટલે અકુરોને ઉત્તમ કરવાની શક્તિ જીનમાં નહિ થાય છે તેમ અહિં આ આત્મામાં જ મ કરવાની શક્તિ કર્મદ્વારાએ છે તેમ અહિં કર્મનો ધાત કરવાનો રહેશે જીનના નાશે અકુરાનો નાશ અને અકુરાના નાશે જીનનો નાશ થાય છે તે તેમ અહિં જન્મના નાશે કર્મનો નાશ થાય એમાં ના નહિ, પણ કર્મનો નાશ થવો જોઈએ એટલે પ્રથમ કર્મનો નાશ થવો જોઈએ નૈવાયિકાએ પણ જ મ વીતરાગતા સિવાયનો માન્યો છે, એટલે જ મ સમયે વીતરાગ હોય જ નહિ એટલે કર્મ મિત્રાય જન્મ થવાનો નથી અને તેથી જન્મ કર્મ મ નેનો નાશ થાય પણ તેમાં પ્રથમ કર્મનો નાશ જોઈએ જ મ તે કર્મ વિના થતો નથી કર્મ છતાં જન્મનો નાશ થાય જ નહિ પણ જન્મ છતાં કર્મનો નાશ શક્ય છે જન્મ છતાં કર્મ ન બાધવું તે આપણા હાથની વાત છે, પણ કર્મ છતાં જન્મજુ નહિ તે આપણા હાથની વાત નથી. આ વાત જ્યારે ધ્યાનમાં આવશે ત્યારે શાસ્ત્રાર કહે છે કે-આવના બવતુ આયુષ્ય જેણે ગાધુ તે ક્ષપક્રોણિ માટે નકામો ક્ષપક્રોણિવાળાથી પરબવતુ આયુષ્ય બધાય નહિ ક્ષપક્રોણિએ ચઢનાર તે જ હોય કે જે આવના બવતુ આયુષ્ય ન બાધે તેથી મ હોય તે જ મ રોકવો શક્ય નથી, પરંતુ જન્મ થવા છતાં નવું કર્મ ન બાધવું તે શક્ય છે કર્મ તે ઈચ્છા માત્રથી રોકાઈ નથી જો ઈચ્છા માત્રથી રોકાર તેમ હોત તો જન્મની સ્થિતિથી ઈચ્છુ ખીયાત નહિ તેમ કાષ્ટને પાપ ગાધવાની ઈચ્છા નથી અને તેથી ઈચ્છા પ્રમાણે કર્મ બધ થતો હોય તે કાષ્ટ કર્મ ગાધત નહિ ઈચ્છા હોય કે ન હોય પણ માધનો હોય એટલે કર્મગધ થાય જેમ નાના બચ્ચાને ચારી ખાવાની ઈચ્છા ન હોય તેથી ચારી ખાવાથી મગજ પણ વેગમાં રહે છે અને પૃથ્વી ઝાડાદિને વેગમાં ફરતાં જુએ છે તેમ અહિં કર્મના વેગમાં રચા છતાં કર્મ બાધવા નથી એ ન બની શકે.

મર્યાં ખૂબ ખાય અને કહે કે મારે બળતરા ન જોઈએ એ ન બને. તેમ અહિં 'પાપકર્મ' બાંધે, અશુભ પ્રવૃત્તિ કરે અને કહે કે હું પાપ ન બાંધું, હુઃખી ન થાઉં એ કેમ બને ? જેને પાપ ન બાંધવું હોય તેણે તેના રસ્તા બંધ કરવા જોઈએ. આતું નામ જ ધર્મ છે. બીજી કોઈ ચીજતું નામ નથી. તેમજ તેને રૂપરસગન્ધાદિ નથી. હું પાપ બાંધનારો ન થાઉં એમ ધારીને પાપના કારણોને દૂર કરવાં તેતું નામ જ ધર્મ. પાપના કારણોને દૂર ન કરે તેતું નામ અધર્મ. અધર્મને કષ્ટ શીંગ-પૂંછ નથી. જનવરને તો શીંગ-પૂંછ પણ હોય છે. અહિં પાપની પ્રવૃત્તિ કરવી તેતું નામ જ અધર્મ. બીજું ચિહ્ન નથી. રૂપ, રસ, ગન્ધાદિ પણ તેમાં નથી. આવી રીતે અનાદિ કાળથી આ જીવની ચતી રખડપટ્ટીને ટાળનાર જે કોઈ ચીજ હોય તો પાપની પ્રવૃત્તિ બંધ થવી જોઈએ અને ધર્મને આદર થવો જોઈએ.

પણ ધર્મ મળે ક્યાં ?

કાળીયાની વખારમાં જાય અને મોતી માગે ક્યાંથી મળે ? તેમ જેઓ શુરુતત્ત્વને ઝોળખી શકે નહિ તે ધર્મને પામી ન શકે. શુરુઓને કેમ ધર્મના આપનાર કહો છો ? ધર્મના ઉત્પાદક, દેનાર, ચક્રવર્તી તો દેવ છે. શુદ્ધ દેવ મળે તો જ શુદ્ધ શુરુ અને ધર્મ મળશે, માટે કહો કે ત્રણેની જડ જ દેવતત્ત્વ છે. વાત ખરી, પણ ઉત્પત્તિની અપેક્ષાએ ત્રણે તત્ત્વની જડ દેવતત્ત્વ છે, પરંતુ બોધની અપેક્ષાએ કે જ્ઞાનની અપેક્ષાએ વિચારીએ તો ત્રણે તત્ત્વોમાં મુખ્ય તત્ત્વ શુરુતત્ત્વ છે. કારણ કોના પરિચયમાં કોની સેવામા રહેવાના ? કહો કે શુરુના. આખું શાસન શુરુમહારાજને આધીન છે અને તેમના જ પરિચયથી ધર્મને સમજવાના. ઉત્પત્તિની અપેક્ષાએ દેવતત્ત્વ છે, પણ પ્રતિબોધની અપેક્ષાએ કે જ્ઞાસનની અપેક્ષાએ જે શરૂઆત થાય તો કયાથી થાય ? શુરુતત્ત્વથી. હવે વિચારીએ કે જન્મથી જૈનધર્મમાં છોએ અને જૈન સાધુના જ પરિચયમાં આવેલા છોએ તેથી વીનરાગને જ દેવ માની-

એ છીએ અને પચમહાવતધારીને જ સાધુ માનીએ છીએ, પણ કદાચ હી ગનાપથીમાં કે ખીજા કોઈ દેશનાં જન્મ પામ્યા હોત તો તે જ માનત પણ આપણને જેન ગુરુ મળ્યા એટલે જ શુદ્ધ દેવા દિને માનવા લાગ્યા. અહિં સર્વના કારણ ગુરુ છે તેથી મુનિસુન્દર-સૂરિજી જણાવે છે કે-મર્વ તત્ત્વોમા ગુરુતત્ત્વ જ મુખ્ય છે આમ કહીને દેવતત્ત્વને હતકું કહેા છે. અમર અપમાન કરેા છે ને ? તો હતકું પાડવા ગુરુતત્ત્વને મુખ્ય નથી કહેના. પણ હિતના અર્થાં થયુ હિતના જે કાર્યો તે ગુરુમહારાજના વચનથી જ સધાય તેમના વચન સિવાય હિતપ્રાપ્ત કરી શકીએ જ નહિ સામગીને જ જાણી શકીએ છીએ અવિરતિ દેશવિરતિ, સર્વવિરતિપણુ આદિ સર્વ વાનાં ગુરુમહારાજના મુખથી સામગીને જ જાણી શકીએ સામગ્ર્યા સિવાય જાણવાનો હક તીર્થ કર સિવાય ખીજાને છે નહીં તીર્થ કરમા સ્વયં જાણવાનું ન સધાએ તો સ્વયં સંપુર્ણ કહેવાય નહિ તીર્થ કરેા તો સ્વયં સંપુર્ણ હોવાથી તેમને ગુરુ ન હોય શાસ્ત્રકાર કહે છે કે-ગુરુઓ વમર જાણી શકાય નહિ પણ ગુરુ એટલે કુળગુરુ, વિદ્યાગુરુ આદિ નહિ પણ જે મોક્ષમાર્ગે પ્રવર્તાવે આત્મમહ્યાયુમા મમ પાપથી દૂર ગહેના તેવા ગુણના મહાર તે જ ગુરુઓ હોય જગતમા અધકાર હોય તો વસ્તુને જોવા આખ કારણ છે પણ હીવા સિવાય દેખી શકાતું નથી તેમ ધર્મનેા પ્રતિબોધ કે દેવતત્ત્વનેા પ્રતિબોધ પણ ગુરુદાગ જ મળે છે તેમના વિના જણાય જ નહિ આ કારણથી ભગવાન હૃદિસસૂરિજી બ્રાજક, મધ્યમમુદિ અને બુદ્ધ માટે દેવ ગુરુ અને ધર્મ એ ત્રણ તત્ત્વને સમજવતા હતા પણ છેવટે ધર્મ કે દેવની પરીક્ષાનું સધન ન જણાવ્યું પણ ગુરુની પરીક્ષાનું સાધન જણાવ્યું તેના ત્રણ ભાગો ૬ કે ૬૬૬ જાણ કોઈ મધ્યમ અને બુદ્ધ ને કેવી રીતે ? તે માટે કહે છે કે-બ્રાજક હોય ને હજી દેખીને પ્રવૃત્તિ ન કરે પણ પ્રવત્ત કર્યા કરે નાનાં બ્રાજક ધૂનના મગન દૂગ કે વાવડીઓ કરે પણ તેમા હજી ન હોય એ દૃષ્ટિ પણ ન દેવ એટાઓને મદલ

વાવડી કરતાં જુઓ તેથી નેજો મીના પપ્પા પનારે છે પણ કાળે ન જ વિચારે. મમ્મ પાળકને મીનાની પ્રાણિયું શું કાળે રહે તે વિચારવાનું નથી. જન્મજાતનાં જોઈને કાળે નિહાય પગ પ્રાણિ કહે તે નવારંબ પણ તેમ પાળે એવી ન હોય તે પાળકો સમજવા તેમ પાળકો કે પાળે તે મુરવા પાંચ કાળે ત્યાગને દેજે, જોઈએ મમેગિદ્દિ રિયતિ જુઓ. તેના જો પમાર, જોઈને નેજા અને પાળ વર્તન દેજે. તેજા જોઈને મુર કે પમારને માનનાના દના નેને અંગે મી ગળા કે-પમાર પિંગ ને અમાર છે. પિંગ પાળ સીક છે, અમાર છે. તે મી રીને રીયા ન ન જો પ્રકારે છે જોઈને ધર્મ ને મ ત્યા પાળ પિંગ દોષ કે અત્ર પિંગ દોષ ત્યાં ધર્મ દોષ ને તો કહે છે કે-ધર્મ દોષ ત્યા પાળ પિંગ દોષ, પણ પાળ પિંગ દોષ ત્યા ધર્મ દોષ એ નિયમ નહિ ધૂમાડો દોષ ત્યાં અંગે દોષ એ નિયમ ખરો પણ અંગે દોષ ત્યા ધૂમડો દોષ એવો નિયમ નહિ, જેમ અરોગોત્તમ. તેમ અર્ધિ પાળ પિંગ કે ત્યાગની સાથે (મમેગિદ્દિ રિયતિની સાથે) પમારો પ્રતિષ્ઠ નથી. એ કે ધર્મના કે દેર, ગુરુની સાથે પાળનો પ્રતિષ્ઠ છે. નહિ તો વગર ત્યાગીને પણ ગુરુ માનવા પડે. પાળ દક્ષિણવાળાને પણ દેવ માનવા પડે અને આરંબ પરિશદવાળાને પણ ગુરુ માનવા પડે, પણ અર્ધિ પાળ વર્તન તો નેહજો. તેમ જી દક્ષિયાર છે તેને દેવ માનવાનું કહેતા નથી અને તે ન હોય તેથી દેવપણું અર્ધી જાય એમ નથી, પણ જ્યા દેવપણું હોય ત્યાં આ, દક્ષિયાર કે માળા હોય જ નહિ. આરંબ પરિશદ ન હોય તેથી ગુરુ માની લેવા એમ નહિ પણ જ્યા જ્યા ગુરુપણું હોય ત્યાં આરંબ-પરિશદ ન જ હોય. તેથી જ રીને ધર્મને અંગે પણ આરંબ-પરિશદનો અભાવ હોય ત્યાં જ ધર્મ હોય એમ નહિ, પણ ધર્મ ત્યાં આરંબપરિશદ ન જ હોય. કહો કે આવશ્યક ક્રિયા, તપ, કાચોત્સર્ગ આદિને અંગે ગુરુપણાનો પ્રતિષ્ઠ નથી પણ જ્યાં ગુરુપણું છે ત્યાં

આવશ્યક ક્રિયા તપ કાયોત્સર્ગાદિ હોય જ એટલે બાહ્ય સ યોગિક સ્થિતિની સાથે ધર્મ વ્યાપેતો નથી પણ ધર્મ હોય ત્યાં તે વ્યાપેલા ॥ જ્યાં જ્યાં કષ હોય ત્યાં ત્યાં સોનાપણુ અને સોનાપણુ હોય ત્યાં ત્યાં કષપણુ હોય બાહ્ય વર્તન હોય ત્યાં ધર્મ હોય એ નિયમ રાખીએ ક્યારે ? કે બીજા કોઈ વર્તન ન કરતા હોય તો જેમ નાટકીયા નાટક ભજવવા રૂપો બનાવે, જેમ બહુરૂપી ગદ્યરૂપ કરી આજીવિકા ચલાવે ॥ એક વખતે સાધુમહારાજ તે ગામે પધાર્યા છે તે વખતે તે વિચારે છે કે મારું નામ મહુરૂપી તેથી આ સધુપણુ એ પણ એક રૂપ છે તેથી તે કરવા માટે તેમની પાછળ રૂપો સાધુની દરેક રજતિ પોતે જોઈ અને તે પ્રમાણે કરી છેવટે વેશ લેવા તેવાર થયો એ ભજવવા માટે નિષ્ણાત બ થો તે બીજા ગામમાં જઈ રાજા આમજ સાધુનો વેશ ભજવવા લાગ્યો અહિં દાન દેવા પ્રસન્ન થયો છે પણ તેથી બીજા રૂપો જાણવા નહિ મગે મોહ રાજાએ મર્વરૂપો જાણવા નવાણુ કરાવ્યા છેવટે સાધુનું રૂપ આનું અહિં ચરપુરુષોએ રાજાને જણાવ્યું છે કે આ છેલ્લું રૂપ છે તે પછી હવે નથી તેથી માધુ ધર્મલાભ દમ પધાર્યા પછી રાજા બહારીને દમ હનર આપવા કહે છે અહિં સધુ ના પાડે છે અમરે ખપ નથી ધર્મલાભ દમ પાછો ગયો રથ ને આવી વેશ કનારીને પછો આગ્યો રૂપીયા માગ્યા રાજાએ કહ્યું તે વખતે કેમ ન લીધા ? તો રૂપ ભજવવા નથી આવ્યો રૂપનાં ક્રિમત ન રહે પછી રાજાએ આપ્યા બાહ્ય મ જોગને આધીન જો ગુરુને માનીએ તો બહુરૂપી જેવા ગુરુને પણ માની લેવા અજકાલ નાટકમા કૃષ્ણના રૂપો આવે તેથી તેને દેવ તરીકે માનવા લાગી ગયું ॥ પણ તે દેવરૂપે નથી જેમ સ્ત્રી-હયિયર કે માળાના ત્યાગ સાથે દેવપણુ બધાયેલું નથી પણ દેવપણુની સાથે તેનો ત્યાગ તો બધાયેનો જ છે એટલે જ્યાં દેવપણુ હોય ત્યાં સ્ત્રી, હયિયારો કે માળાનો અભાવ બધાયેલો છે તેમજ ગુરુને

અંગે વિહાર, પિંડવિશુદ્ધિ બંધાયેલા છે એમ નહિ. માત્ર સુશુરુને અંગે તે બંધાયેલા છે. તેવીજ રીતે ધર્મને અંગે જ્યણા બંધાયેલી છે પણ જ્યણાને અંગે ધર્મ બંધાયેલો નથી. દેવશુરુ કે ધર્મને અંગે સંયોગિક સ્થિતિ બંધાયેલી નથી. પદ્મપંડિત, શ્લોકપંડિત, ગાથાપંડિત કે પોથાપંડિતથી જ્ઞાની કહેવાઈએ છીએ તો પછી જે જન્મથી ત્રણ જ્ઞાન લઈને આવનારા છે તેમને સંસાર છોડવાની જરૂર શી ? કહો તેમણે કેમ છોડ્યો ? અહિં સંસાર છોડે તેટલા માત્રથી સાધુ હોય એ નિયમ નહિ. પણ જે સાધુ હોય તે સંસારના ત્યાગી જ હોય એ નિયમ છે. જેમ પ્રભુવીર ૨૮ વર્ષ પછી રાત્રકુંવર છતાં સ્નાનાદિ ન કરવા, પ્રાસુક ખાનપાનાદિ શ્રેવા, અલ્પચર્યા પાળવું, આ ગૃહવાસમાં સર્વ ત્યાગ કરે છે છતાં તેમને ગૃહસ્થ ગણીએ છીએ. અને તેથી તેમને ગૃહસ્થપર્યાય ત્રીશ વર્ષનો ગણાય છે. જે કે પોથાપંડિતો તો અઠ્ઠાવીસ જ માનતા હશે. એ વર્ષ સુધી ત્યાગધર્મ સારી રીતે પાળ્યો છે છતાં શાસ્ત્રકારે કે કુદરતે અઠ્ઠાવીસ વર્ષ સુધીનું ગૃહસ્થપણું ન માન્યું, કારણ તીર્થંકરોને મનઃપર્યાવ જ્ઞાન સાધુપણાની સથે જ હોય. મનઃપર્યાવ કુદરતથી ૨૮ મા વર્ષે કે ત્રીશમા વર્ષે થયું. કહો કે ત્રીશમા વર્ષે જ મનપર્યાવ થયું. એ વર્ષ લાગના હતા છતાં કુદરતે તે ત્યાગ ન જ સ્વીકાર્યો. આ ઉપરથી કહેવું જોઈએ કે સાધુપણાની સાથે બાહ્ય ત્યાગ હોવો જ જોઈએ, તેવી જ રીતે જ્યણા હોય ત્યાં ધર્મ હોય જ એ નિયમ નહિ પણ ધર્મ હોય ત્યાં તો જ્યણા હોય જ. કાર્યને અંગે-દેવશુરુ અને ધર્મને છોડીને બીજા કોઈ કાર્યને અંગે જેમાં અહુરૂપી આદિ કાર્ય હોય, સ્વપ્રપંચ પૂર્ણ કરવા માટે પણ વેશોને ઉદાયીવૃત્ત-મારક જેવા વિડંબકા ધારણ કરે છે. જેઓ જવજીવને માટે લાગ કરનારા છે. એટલે હિંસા, જૂઠ, ચોરી આદિના લાગ સાથે તેણે પાલન તે બિંદગી સુધી બંને કરે ત્યાં શું સમજવું ? કહો કે તેને તો સાધુ માનવો ને ? બાહ્ય સંયોગિક સ્થિતિની સાથે પણ સાધુપણું

ખંધાયેલું છે ને ? મહાનુભાવ, એક વખત માની પણ લે કે-આવતા ભવને મટે બાલ સ્થિતિ સુધરેલી હોય પણ તે ભવ્ય કે અભવ્ય હોય, સમ્પદ્દિ હોય કે મિઠવાદ્દિ હોય અને તે જિંદગી સુધી સાધુપણ પાળનારા હોય છતાં અમે તેને સાધુ તરીકે માનતા નથી તો કેમ ? આજકાલ કમરો છે કે સાધુપણુ લે તે હક્કની અપેક્ષાએ મરેલો ! ફુનિયાદારીનો હક્ક મરો પાછો આવે તો પણ ન જ મળે તેણે યાવજીવ સુધી ધનાદિની માલિકી છોડેલી છે તેવાને શુરુ માનવા કે નહિ ? વાત ખરી, પણ બાલ સંયોગિક સ્થિતિનો ત્યાગ જો આજમતર સ્થિતિના ત્યાગ વિનાનો હોય તો તે નકામો જ છે પુલ કે, બકુલ, કુશીતાદિ પાંચને નિર્મલ્ય કહીને ઐયના ત્યાગમા જ સાધુપણુ કહે છે, તેમા અમારી ના નથી, પણ ઐયના ત્યાગને જ સાધુપણુ નહિ કહે કારણ બાલ ઐય જો ધન કુટુંબાદિનો ત્યાગ તે તો પરમ ત્યાગી પુરો માત્ર કરે છે જેમ રમે સોનું કહેવાથી રમે માનુ નથી એમ તો નહિ પણ તેથી વસ્તુનો રંગ માત્ર જ અદિ સુવર્ણનો લેવાનો છે તેથી રમ સિવાય બીજું કંઈ પણ સુવર્ણનું ન મળે વેશે માધુ કહેવાથી વર્નાદિ ન હોય તેમ અદિ ઐય માત્રનો ત્યાગ નહિ કહેતા બાલ ઐયત્યાગની વાત કરી એટલે અજમતર ઐયના ત્યાગની વાત જ ન કરી પણ બાલ ત્યાગ જો વિદાર, આવશ્યકાદિ કે કામોત્સર્ગ આદિ કરવાથી મનોહરપણુ આવડુ નથી કારણ આ જગતમા આપણે જોઈએ છીએ કે બાલ ત્યાગ જો જો આચારુઓ નથી તેમને પણ હોય છે જેમ “કચ્છુકમાત્ર ત્યાગાત્ મહિર્નિર્વિષો મયતિ” સર્વે કચ્છી છનારી તેના ત્યાગથી દાદ વિનાનો થયો અને નહિ કરડે એમ મનાય નહિ, એર વગરનો મણુ મે નહિ, તેમ અદિ બાલ વર્તન માત્ર રાખવાથી, પગિણિતિ થમા વગર સાધુ ધર્મ કે દેવ ચર્ચ શકતા નથી ઓ દયિવાર કે માળા ન હોય પણ કેવલગાનાદિ તો દેવના લક્ષણ હોવા જ જોઈએ હવે જમા દેવપણુ હોય ત્યાં ઓ દયિવારાદિ ન જ હોય. ગ્રં ૬૫ ત્યાં

હોવાદિક હોય જ. ધર્મપુદ્ધિ હોય ત્યાં જયણા પણ હોય. આવી રીતે સર્પની કાંચલી જેવા જાણ સંભોગો માત્રથી દેવગુરુ કે ધર્મ ન મનાય. તેવી રીતે આરંભ સમારંભાદિની પ્રવૃત્તિ ન હોય તેથી ગુરુપણું આવતું નથી. અને તેથી જ કહ્યું કે કાચલી માત્ર છોડવાથી સર્પ નિર્વિષ થતો નથી તેવા જ રીતે જાણ સંયોગિક સ્થિતિ સુધરવાથી દેવગુરુ કે ધર્મપણું આવતું નથી, તો હરે તે આવે ક્યારે ? જેમ સર્પમા દાઢ તૂટે તો જ નિર્વિષપણું આવે તેમ દેવમાં મોહાદિ તૂટે તો જ આવે, ગુરુમાં અપ્રત્યાખ્યાની કે પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય તૂટે તો આવે, તેમ ધર્મમા પાપપુદ્ધિ મટે તો જ આવે. જાણ સંયોગિક સ્થિતિ જોયા વગર દેવગુરુ કે ધર્મને માનવા તે શી રીતે અને ? તે કરવા માત્રથી સાધુપણું નથી પણ સાધુપણા આદિથી તે તો છે જ. એનથી સાધુપણું ઉત્પન્ન નથી થતું પણ સાધુપણું હોય ત્યાં તે તો હોય જ. એકલા જાણ ચિન્હો હોય ત્યાં દેવાદિ ન જ માનવા. જગતના પદાર્થોમા માયાવીપણું ન જ હોય. જેમ સોના, ચાંદીમાં મૂળમા કે હેવટમાં જે પીળાશ કે સફેદાઈ હોય તે આખા ભાગમાં જ હોય. એટલે જેવું અંદર તેવું જાણ અને જેવું બહાર તેવું અંદર, આ જડ પદાર્થમા હોય છે. પણ આ ચેતન પદાર્થમા ચકાવો છે. કારણ અંદર કંઈ તો બહાર જુડું. અને બહાર જુડું તો અંદર કંઈ ત્રોણુ જ હોય. જડ પદાર્થથી ઠગાવાનો સંભવ જ નથી. માત્ર ચેતનથી ઠગાવાનો સંભવ હોય છે. કારણ તેની બહાર અને અંદરની સ્થિતિ ભિન્ન હોય છે. બીજાઓમાં બહાર અને અંદર એક જ હોય છે. તમારમાં બહારનું ચારિત્ર દેખાવા છતાં અભવ્ય કે દુરભવ્ય માનીએ. વાત ખરી, પણ બીજાની તને ખબર સરખી પણ નથી. ખબર હોય અને ખોલે તેની કિંમત, પણ વગર ખબરે જે ખોલે તે દોઢાલો કહેવાય. કારણ ધૃતરેમા પણ જાણ કે અંદરના જે વિભાગ રાખેલા છે. તે ક્યા અને કેવી રીતે વિગેરે અધિકાર અગ્રે જણાવાશે.

વ્યાખ્યાન ૧૦

ભણવાના બહારને વપને રોકનાર દીક્ષાના ય બહારને રોકશે.

શાસ્ત્રકાર મહારાજ શ્રીમાન હરિભદ્રસૂરિજી મં બ્રહ્મ
જીવેના ઉપકારાર્થે, પોઠશક પ્રકરણની રચના કરતાં યકા આગળ
જણાવી ગયા કે-આ સ સાર સમુદ્ધા મનુષ્યને ભવ પ્રાપ્ત થવો
એજ મુશ્કેલ હતો કારણ આપણે આગળ સામાન્ય સમજાવી ગયા
કે દેવભવ પામવો સહેલો છે પણ મનુષ્યભવ પામવો દોહીસો છે.
કારણ દેવપણુ પામવાના સ્થાને અસખ્ય છે પણ મનુષ્યપણુ
પામવાના સ્થાને તો ગણતરીના એટલે ૨૬ વેળા કહો કે છત્ર સુધી
ગણતરી કરો તેટલા જ છે આ ઉપરથી દેવપણુ સહેલુ છે વળી દેવ
પણાના ઉમેદવારો થોડા છે એટલે મનુષ્ય અને તિર્થંક પચોદ્રિય જ
મેળવે પૃથ્વી આદિ કે નારક દેવો પણ દેવપણુ ન ઉપજે મનુષ્યને
અંગે ઉમે વારો ધણા છે એટલે એર્ધ દ્રવ્યના મતે જીવે એટલે અનત-
કાયપણુ મનુષ્યપણુ ઉપજી શકે-એટલે તેના ઉમેદવારો અનતાનત છે-
જેના ઉમેદવારો અનતાનત છે અને સ્થાનો વેટે ગણાય તેટલા છે
જેના સ્થાનો અમખ્ય છે અને ઉમે વારો થોડા છે તેણે દેવપણુ તે
પામવું સહેલુ છે કે મનુષ્યપણુ ? કહો કે દેવપણુ સહેલુ છે એક
બળ તૃપાથી બ્યાપ્ત છે ત્યા પાણી ભરીને બાઈઝિા જાય છે છતાં
કોઈ પાતી નથી સર્વની આશાએ રહે છે તેવી જ રીતે ધાસને અંગે
આશા રાખે છે આ સ્થિતિમા બૂખ તરસને જે વેઠી તેનાથી જે
કર્મની નિર્ગર્જા યજ તેણે મળે જ છે આ ઉપરથી તપસ્યાના જે
કટાચતુઓ છે તે શુ બોલે કે પેરને જાણવાનું સાધન છે! હવે
બહારના ચોરથી જયવું સહેલું પણ ધરના દુરમનથી જયવું કઠિન
છે કારણ બહારના તો તમને લાધણુ કહીને રહે, પણ પ વાળા તો
કહે કે-‘ મર્મનું બાધવું તે પરિણામ ઉપર આધાર છે પત્રી તમે
ઉપવાસ કરીને ખાવાની ઇચ્છા કરી તેના કરના ઉપવાસ ન કરવો

સારો. એક માણસે ખાવા પીવાની ઇચ્છા ન કરી અને ઉપવાસ કર્યો તેને પુણ્ય થયું. ” આવા વિચારોથી તપસ્યાતું નિકંદન કાઢે છે. વળી મને કોઈએ ખાતાં રોક્યો નહોતો પણ મારા મનથી જ ખાધા વિના, રહ્યો છું તેથી ઉપવાસ છે. અને તેથી ભૂખને વિચાર હતો તેને માર્યો કાણે એ કહે ને ? પાણિયાઈ કે દામડો તૈયાર હતો. તેની આગળ કોઈની ચોટી પણ નહોતી. એટલે ઇચ્છા થતાં ખાઈ શકતો હતો, છતાં ન ખાધું તેનું કારણ શું ? કહે કે મનથી બંધ દરી મનથી પાળવું છે ને ? તો એક બાજુ ભૂખ લાગે છે છતાં બીજી બાજુ ; મારે ઉપવાસ છે ” એવું કહેવું તે કેટલું બધું સારું છે ? અહિં જે ભૂખને તોડવાની વાત કરે છે તે તપસ્યાને તોડવાના ઇરાદાવાળા છે. અહિં તપસ્યાના વિચારે ભૂખને દાબી દીધી. તપ કરવા પહેલાં ભૂખને જાણતો હતો, તેથી આવી પડેલી ભૂખને દબાવી છે. અણુસમજથી નથી કરતો, અને તેથી તેના તપ દ્વારા કર્મની નિર્જરા થશે. તપની ખુદ્ધિથી તપ કરે તે સકામ નિર્જરા હોવાથી ‘સ્વ’ કહેતાં પોતાના કર્મનો ક્ષય કરે છે. જે ઉપર બળદ જીવે તે- (ધાસ-પાણી)ની આશામાં છે છતાં કંઈ મેળવી શકતો નથી, અને ભૂખ-તરસની ખીડા વેઠી તે માત્રથી દેવ થયો. વગર ઇચ્છાએ કે વિરુદ્ધ ઇચ્છાએ ભૂખ અને તરસનું દુઃખ વેઠ્યું. તેનાથી પણ આવી કર્મની નિર્જરા થાય અને દેવલોકપણાતું ફળ પામે તો પછી ઇચ્છાએ કરેલી તપસ્યા અને તેથી જે સકામ નિર્જરા તેનું ફળ આત્મકલ્યાણરૂપ સર્વ કર્મનો ક્ષય કેમ ન થાય ? આત્મગ્લાનિ કરવારૂપ તપ કરનારને શાસ્ત્રકારે ખોડ્યા છે. તેથી તપસ્યાના કદા દુસ્મને જ આવું બોલે છે. કેટલાકો તપસ્યાને અંગે ના ન કહે, પણ સ્વાધ્યાય બગડે છે એમ કહે સ્વાધ્યાય તે કારણનું કારણ છે. તપસ્યા તે નિર્જરાનું અનન્તર કારણ છે. મોક્ષનો માર્ગ જાણો અને આદરો પછી તે નિર્જરાનું કારણ, પણ તપસ્યા તો સીધી નિર્જરાનું કારણ. શાસ્ત્રકારે અમુક તપ ન થાય તો પ્રાયશ્ચિત્ત જણાવ્યું છે. જેમ પકખીનો

ઉપવાસ, યોમાસીનો છઠ્ઠ, પર્યુષણનો અઠ્ઠમ આદિ નિયમિતપણે કરવા કહેલું છે ચારે કાળ સ્વાધ્યાય ન કરો હોય તો આસોચન છે એટલે બધુજુ જરૂરી છે એ વાત માની છે, પણ આચારાંગાદિ સૂત્રોને જો ન બણે તો પ્રાયશ્ચિત્ત, જેમ છે નહિ પણ તપને ન કરવાથી તો પ્રાયશ્ચિત્ત જણાવેલું છે આજે બધુવાના નામે તપને રોકશે તો કાસે વળી કાઠક બધુવાને નામે દીક્ષાને પણ રોકશે અને તેમા જેમ પણ કહેશે કે દીક્ષા નહિ લે તો હજારોને બોધ આપશે પણ દીક્ષા લેશે તો તે સપુલાયને અમર થોડા થયા ખીજા જોને બોધ આપશે, માટે દીક્ષા રોકો જેમ પણ બોલશે શાસ્ત્રકારે તપ કરનાર કહ્યું છે તે કયુ ? જેનાથી આત્મધ્યાન કે ગ્તાનિ ન થાય, ઇદ્રિયો નિર્મળ ન થાય અને યોગો પણ નકામા ન થાય એવી તપસ્યા કરવી યહી પણ તપના નિષેધ માટે કહે છે ? શાસ્ત્રકાર તપના નિષેધ માટે તો કંઈ કહેતા જ નથી અકામ નિર્જરા એટલે ઇચ્છા વિના અને ઇચ્છા સહિત એટલે મારા કર્મની નિર્જરા થશે જેમ માની દુ ખને મહન કરે તે સકામનિર્જરા અહિં વિરુદ્ધ ઇચ્છાએ મળદ બૂખ અને તરસ્તુ દુ ખ સહન કરે છે તેથી આવુ દેવતાકપણુ પામે છે, તો પછી સકામ નિર્જરાએ તપસ્યા કરી આત્માક્યાયુ કેમ ન માધે ? જ્ઞાનદર્શનને માટે જેમ ઉપસપદાઓ લીધી છે, તેમ તપસ્યા અને વૈયાવચ્ચ નામની બે ઉપસપદાઓ ચારિત્રને માટે લીધી છે જે તપસ્યાના માટે ગચ્છમાં આશ્રય કરીને રહેવાનું છે તે તપસ્યા આપણુ ને કડવી સાગે તો સમજવુ કે માર્ગ જૂલ્યા છીએ જ્યારે તપસ્યા ઉપર અનાદર કે અરુચિ થાય તો સમજવુ કે માર્ગ જૂલ્યા છીએ ખાવા પીવાની ઇચ્છા થતાં તેને રોકી દોય તો પણ નિર્જરા જ છે એટલે અકામ નિર્જરામા આવે અને તેથી દેવપણુ મળે વગર ઇચ્છાના કે વિરુદ્ધ ઇચ્છાના દુ ખોથી દેવપણુ મેળવાય પણ મનુષ્યપણુ વગર ઇચ્છાના દુ ખોથી મેળવાય નહિ મનુષ્યપણુ માટે આ ત્રણ વસ્તુ હોય તો જ મેળવી શકાય ત્રણ વસ્તુ કંઈ ? મનુષ્યને સામાન્ય જે

વ્યસન હોય તે વસ્તુ મળે તોજ આનંદ. જેમ રાજાને જીતની ઇચ્છા હોય અને તે વખતે પ્રજા, રાજ્ય પાયમાલ થઇને પણ જીત મેળવે તો તે આનંદ પામે, તેમ અહિં પણ જે મનુષ્ય ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ ઉપર કાળૂ મેળવનારો હોતો નથી તેને મનુષ્યપણું મળતું નથી. આ મનુષ્યપણુની જાતિ એવી છે કે ક્રોધાદિને દબાવી શકે. એટલે ક્રોધને સફળ કરવા પહેલાં તેના પરિણામના વિચારો કરવા પડે. એટલે રસ્તામાં જતાં ક્રોધ અધિકારીની કાણી વાગી હોય ત્યારે આપણે જ માફી માગીએ. અહિં વગર જોઇને એ આલ્સો છતાં તેના અધિકારના હિસાબે આપણે જ માફી માગીએ. કારણ રખેને ભવિષ્યમાં તે આપણને હેરાન કરે ! જેમ મામમા લ્હાય લાગેલી હોય અને બોજર જતા રસ્તામાં ક્રોધને એકસી-ડેન્ટ થાય તો પણ તે બોજર ગુન્હેગાર ગણાતો નથી, કારણ દરજ્જે મોટો છે. ગાય ભેંસાદિ રસ્તામાં કંઈ વગાડે તો સમજવું કે તેના ક્રોધાદિ કાળૂમાં રહી શકે તેમ નથી. માત્ર મનુષ્ય જાતિમાં જ ક્રોધાદિ કાળૂમાં રહી શકે. એટલે ક્રોધ આવે તો મગજ ઉપર કાળૂ રાખવો જ પડે. જેણે ટેવ પાડી હશે, જ્ઞાની ? તો ક્રોધ ઉપર દાખની. તે જ પ્રાણી આ મનુષ્યગતિમાં આવશે. નારકી અને તિર્યંચની ગતિમાં જ ક્રોધ ઉપર કાળૂ નથી. પદ્યોપમના પદ્યોપમ સુધી યાવત્ સાગરોપમના સાગરોપમ સુધી લક્ષ્યા કરે. કાણુ ? નારકી આદિ. તમારે તો લક્ષતાં લક્ષતા બાર વાગ્યા તો ખાવાના જ મતમાં જાય અને ક્રોધાદિને છોડે. ક્રોધમાં કાળૂ ન લેવો પડે કે ન રાખવો પડે તો તિર્યંચ અને નરકની ગતિ છે, બાકી મનુષ્ય અને દેવમાં તો ક્રોધ ઉપર કાળૂ રાખવો જ પડે. દેવતાઓમાં સર્વને ઇંદ્રને આધીન રહેવું પડે, તેની મર્યાદા પાળવી પડે. મનુષ્યને રાજા કે કુટુંબ અગર જ્ઞાતિ આદિના કુખ્જમાં રહેવું પડે. ફક્ત જનવરાદિને કાળૂ ન હોય. જેને મનુષ્યગતિમાં જવું હોય તે ક્રોધાદિ ચાર ઉપર કાળૂ મેળવે, તો જ લાયક અને. અહિં કર્મની ચિએશી પણ એ જ કહે છે કે-જેની ક્રોધાદિની સ્વાભાવિકપણે મંદતા

હોય તે જ મનુષ્યપણુ મેળવી શકે જેના ક્રોધાદિની તીવ્રતા હોય તે મનુષ્યપણુને ન મેળવી શકે અકામ નિર્જરાએ મનુષ્યપણુ ન મળે મગજ ઉપર કાળૂ રાખવાથી મળે છે મનુષ્યનુ જીવન પદાર્થની અપેક્ષાએ ગુલામીબધુ છે.

દુનિયામા પૃથ્વી-પાણી-અગ્નિ યાવત્ બેઠાં દ્રિયાદિ જીવોને મનુષ્યની ગરજ નથી પણ મનુષ્યને તો સર્વની ગરજ છે પૃથ્વી-પાણી-અગ્નિ-વનસ્પતિ કે જનનવરાદિ વિના ન જ ચાલે આથી જનનવર આદિના જીવન સ્વતંત્ર એટલે દરકાર વિનાના છે, જ્યારે મનુષ્ય જીવન દરકારવાળું છે જીવન મનુષ્યનુ મધ્યુ, પણ સાધન ન મળે તો શુ કરવુ ? જેમ તાનસેન ગવૈયાને હાથી એક ભેટ તો આપ્યો, પણ તે હાથીના જોરાક માટે કોઈ મામ પણ ન આપ્યું તેથી તે હાથીને કરે શુ ? અહિ હાથીને ત્રણેક દિન ભૂખ્યો રાખ્યો પણ હવે તે હાથીને મળે તોનરો બાધીને મળ્લરમા છોડ્યો ત્યાં કદેષ આદિની દુકાનમા પશ્ચો સફાચટ કરી નાંખતો ગયો અહિ ભોંટા રાજા પાસે જઈ કહ્યું તાનસેનનો હાથી જીલ્લમ કરી રહ્યો છે તાનસેનને બોલાવ્યો તારા હાથીએ શુ કયું ? કયાં ગયો હાથી ? તો સાહેબ તે માગવા ગયો છે શુ ? તો તે ખાવાની ચદી માગવા ગયો છે હુ પણ માગીને જ ખાઈ છું આ હાથી તો માગીને જ પેટ ભરશે આપ જો ગામ આપો તો ખાઈ શકશે અહિ મનુષ્ય જીવન મળવા છતાં તેના સાધનો ન મળે તો તે ટકાવવુ થી રીતે ? જેમ હાથી તાનસેનને મળવા છતાં જોરાકી વિના હાથીને રખાય કેમ ? આ મનુષ્યપણુ બીજા પણ કારણથી મળે છે 'લેવુ લેવુ' એ જ વિચાર જેના મગજમાં રહેતો હોય છે જેમ કાઠી મઝાકી લઈને દરમાં જ મૂકી રાખે દુનિયામાં સર્વ જીવ સર્વો નગ્ન આદિ માને કે ન માને અગર મતભેદ, રહે, પણ જે

મેળવીએ છીએ તે મૂકીને જવાના છીએ એમાં મતભેદ નથી, છતાં જે મેળવવાનું તે મેલવાનું હોવા છતાં આપણે કેટલા લોભ વગરના છીએ ? સાડા ત્રણ હાથ જગ્યા, શેર અનાજ અને એક જોડ કપડા જોમ્મએ, છતાં લોભ આખી દુનિયાનો છે, કાગળ કર્મના ઉદયને લીધે જીવને લેવાની જ ટેવ પડેલી છે, જેમ નાના બચ્ચાના હાથમાંથી જગત અવસ્થામાં આવેલી કોઈ પણ ચીજ ન લઈ શકે. પણ નિદ્રાવસ્થામાંથી તે ચીજ અગર કપડાંગ ઉતારે તો પણ લેવા દે, ધમાલ ન કરે, તેમ આ જીવની આંખ મીચાય ત્યારે સર્વ છોડે, છતાં પોને લોભને થોભાવી શકતો નથી. વળી લેવાની દૃષ્ટિ જ જ્યાં મુખ્ય હતી, તેના કરતાં દેવામાં કલ્યાણ, દીધું તેટલું કલ્યાણ આવી દૃષ્ટિ જ્યાં આવે ત્યારે મનુષ્યપણામાં આવવા લાયક. પશુપણમાં મેત્રકુમારના દષ્ટાન્તમાં સાંભળીએ છીએ કે મારા જીવનના ભોગે પણ હું એને જીવવા દઉં. અહિં પોતાના જીવનના ભોગે પણ ખીજને જીવાડવાની ઇચ્છા થાય તો જ મનુષ્યપણું મળે એટલે હાથાનો જીવ મનુષ્યપણે થયો. દાનના સ્વભાવવાળો હોય તે મનુષ્ય થાય. અહિં દાન દેવાવાળો કહોને ? નહિ, ફરક છે. જેમ ગામમાં એક શેડીયો છે. તે દાન દેવાનો છે. ૨૫૦ ના કામ માટે પ્રથમ સોથી વાત કરે છેવટે ૨૦૧ માં સે.હો થયો ત્યારે શેડ કહે કે પચાસ બચ્ચા. અહિં બસીને એક જે આપ્યા તે એળે ગયાને ! દુનિયામાં કહે છે કે—શેડીને વાવે તેથી મનુષ્યપણું ન આવે. અહિં તો દાનરૂચિ હોય. એટલે યોગ્ય પાત્ર, યોગ્ય સાધન છતાં ન દીધું. તેથી પરિચ્છે ઉપરની મમતાનો ત્યાગ કરવાનો વિચાર કરે, તે કાણ કરે ? તો દાનરૂચિવાળો હોય તે જ. તે કપાયતી મંદતાને લીધે. મનુષ્ય જીવન આંધી શક્યો. તેમજ દાનરૂચિને અંગે મનુષ્ય જીવનના સાધનો મેળવી શક્યો, પણ ઉપધાત બંધ ન થાય તો, વસ્તુ મળેલી હોય પણ તેને ટકાવવાનું સાધન ન મળ્યું હોય તો નાશ જ થાય. હવે મનુષ્યજીવનના ઉપ-

ધાત કરનારા જે હુ ન મનો આદિ છે તે ન હોવા જોઈએ એટલે
 મધ્યમગુણુવળો હોય તે જીવનના ઉપપતોને દૂર કરી શકે આની
 તથા વસ્તુઓ જેને પૂર્વભવમાં મળી હોય તે જ મનુષ્યપણ મેળવી
 શકે એ પણે પચેદ્રિય મનુષ્યપણ પામી કૃતમ કુળ જાતિ અને
 વેગુરુ ધર્મની આમત્રી પામવા છતાં કૌષાદિ ઉપર મળ્યું રાખવે
 મુશ્કેલ છે તે પછી ખીજા જીવોને મુશ્કેલી પડે તેમા નવાઇ શી ?
 આથી મનુષ્યપણું મેળવવું તે વગર ઇચ્છાએ હુ ખને મદન કરવાથી
 નહિ મળવાતું પણ કૌષાદિ ઉપર કળ્યું દાનરશ્મિ મધ્યમ વર્ગે ગુણ
 હોય તે જ મળે તે આ મનુષ્યપણાથી કચરા માટે કાઢીનૂર મેળવવા
 જેવું છે જેમ જો જગા એવા કે રજવાડો છે તેમા માગી બહુ બરેલી
 છે તેથી હુકમ કર્યો કે મદાર જાય તે એક મજા માગી તર્ક જાય
 આગળ જતાં મીજો દેશ એવો છે કે કેરળ દરિયાનો કીચક ત્યા
 એમ રાખેન છે કે અદિથી જે કાંઈ જોઈલી માગી વહે તેગલા મોનાની
 ચિટ્ટી લખી દેવી તેવામા બે સુસાદરો નીચલા તેને હુકમ કર્યો કે
 આ માગી જે લખે નામે તેને મોતુ મળે છે એકે વિચાર કર્યો કે
 આગળ કવાય મોના કરતાં વધુ નિમરી ચીજ નહિ મળે ? એમ
 માની અધા નાખી, મોળએ રાખી તેને આમળ મળ્યો ખીજો દેશ
 તેનો હુકમ થયો કે અદિથી માગી લઇ જનાની મનાઇ છે અદિ
 મોતુ આપ્યું લેનારા બે જણ થયા ત્રીજો માગી નાખીને
 સોતુ લીધા વિના ત્રીજો તેમ અદિ કર્મરાત્નએ ચેટી જેમાડી છે કે
 દરેક જીવને સરીરની માગી બધાવવી કાંઈ એવ શરીર વિનાનો છે જ
 નહિ આવી કર્મ રાત્નની ચેટી છે અદિ ધમરાત્નએ ચેટી રાખી
 છે કે જે પ્રમાણે સરીરને મ્સ તેને પુણ્યની ચિટ્ટી લખી આપ્યું
 એટલે મદાત્માઓએ સર્વ સરીર કર્મવાની ચિટ્ટી લખાવી ત્યારે
 દેશવિરતિવાળાઓએ અર્ધી કાંધા કર્મવાની વાત લખારી એટલે
 ધનમલ સંભાળવા રોકાણા ત્રીજા નગરના માણુમો તે સરી-

તે જ પોષવામાં સમજ્યા છે. જ્યાં જીવનનો છેડો આવ્યો ત્યાં તો યમરાજ આવ્યો. અહિં ત્રણે પ્રકારના જીવો શરીરને છોડવાના છે. સંપૂર્ણ પુણ્યવાળા, અધકચરા કે પાપીઓ એ ત્રણે પ્રકારના જીવો યમરાજની પામે જાય છે. નરકમાં ગયેલા સમ્યગ્દષ્ટિઓ તો ઝૂરે જ દેવલોકમાં ગયેલા જીવો પણ ઝૂરે છે કે અમે સાધુપણ ન લીધું. ત્યાગ ન કર્યો, અર્ધી માટી કચરા પેટે ગયેલી હોય તેને અકસોસ થાય. તેમ શ્રાવકોને દેવપણામાં જન્મને પણ અકસોસ થાય. અહિં મનુષ્યપણામાં કચરા સાટે કોહિનૂર લેવાનો છે. એટલે દેવગુરુ અને ધર્મની પરીક્ષા કરી શકે તેજ સાચા કોહિનૂરને પામી શકે. એ પરીક્ષા લિંગ, વર્તન અને તત્ત્વદ્વારા કરે. પરીક્ષા ચઢાય તે રીતિ-એ કરે, પણ સર્વને આવવાનું સ્થાન તો એક જ ને ? કોઈ વ્યાખ્યાન સાંભળવા પાત્ર ડગલાથી, કોઈ સો ડગલ થી આવ્યા તે સર્વ સાંભળવાના આ વાત ખરી, પણ કેટલીક વખત ભરોસે ભૂ પીવડાવાય છે. એટલે આ બાહ્ય સંયોગિક સ્થિતિ કોઈક વખત ભૂત્રમાં પાડે છે. આ બદ્ધરની સ્થિતિ તત્ત્વવાળી નથી. એને અસાર કહો છો તો પછી પ્રભુએ આવી નકામી વસ્તુ કહી કેમ ? વિહાર, લોચ, ગોચરી આદિ સર્વ વાનાં-બદ્ધરનો ત્યાગ જણાવ્યો છે તે નકામો કહ્યો નથી, પણ તે કરનારા નકામા હોઈ શકે. તે માટે જણાવ્યું કે-બાહ્ય સંયોગિક સ્થિતિ સુધારી લો ! એટલે અંદરના ત્યાગ વિના આત્મપરિણતિ થયા વિના બદ્ધરનો ત્યાગ, બીજાને કાયદો નહિ કરે, તેવા બદ્ધરના ત્યાગથી સદ્ગતિ, અકામ નિર્જરા ભલે થાય, પણ સાચું રૂપ જે મોક્ષનું તે ન જ મળી શકે. કાંચથી ઉતરવા માત્રથી સર્પ ઝેર વિનાનો થતો નથી, તેમ બાહ્ય સંયોગિક સ્થિતિ સુધારવા માત્રથી ધર્મ નથી, જે કે ધર્મીઓએ તો એ પ્રમાણે વર્તવાનું જ છે. જે કોઈ છોડે છે તે વિચાર વિના તો ન જ છોડેને ? વિહાર, લોચ, ભૂમિશ્ચયન આદિ કાયં વિચાર્યા વિના ન જ બને. વાત ખરી, પણ

અન્યતર વિરુદ્ધ ઇચ્છા બધા પડી છે ત્યાં શું થાય ? જેમ મિથ્યાદિષ્ટિ કે અભવ્ય જીવ સાધુપણુ લે પણ ચા માટે ? તો દેવતોઈ માટે મો વર્ષના દીક્ષા પર્વાય પણ પરિણામ તો દેવતોઈના છે અર્થે સો વર્ષના તપ ગમા પર્યોપમ કે સાગરોપમનો લેપ (દિવ્યભવની ઇચ્છા) છે આવા ત્યાગો કામના નથી, અને બીજાઓએ પણ તે મિથ્યાચારનું જ ફળ મતા પુ છે જાણ ત્યાગ જરૂરી છે ધર્મ માટે છે, પણ કોને ? તો જેના શુભ ભાવો છે તેના માટે જેનો વધારે મેળવવા માટે જાણ ત્યાગ છે તે અશુભ માટે છે માટે નકામો બગસાનો જાણ ત્યાગ રિચરતામા રૂવો છે ! પણ મનમા તો ક્યારે મત્સ્ય આવે તેનો ધાટ જ જોઈ રહ્યો છે તેમ અર્થે બહારના ત્યાગવાળાઓ મનમાં દેવતોઈના સુખની વાછા મ્યાં જ કરે અર્થે બગના જેવો ત્યાગ છે એટલે દેવતાઈ નહિ-દુરાઈની યાચના કરે તેથી મિથ્યાચારનું ફળ છે આવી ગીતે સૂત્ર સિદ્ધાંતમા મહેલુ છે કે બહારનો ત્યાગ મપૂણું હોય તો પણ તે જૈન શાસનનો ઉકરડો અભવ્યને સપૂણું ત્યાગ હોય તોય તેનાથી દેવગુરુધર્મની પરીક્ષા ન જ થાય અતિશયો કે પ્રાતિહાર્યાથી દેવ ગણવાના નથી, મામકસ્પાદિથી શુક ગણવાના નથી, તો પછી **અઠ્ઠમહાવાદિદેરજુષાણ** ” વિગેરે બોલ્યો કેમ ? વિહાર કરે તો સાધુપણુ ટકે પ્રાતિહાર્યાને અંગે દેવપણુ જરૂરી નથી પણ વેવપણાને અંગે પ્રાતિહાર્યાદિની જરૂર છે અને તેથી **“તત્પ્રતિષદ્ધ”** એટલે જાણ ચિહ્નોને અંગે ધર્મ બધાયેતો નથી પણ ધર્મને અંગે તે ચિહ્નો હોય જ, તેવી રીતે દેવગુરુમાં સમજવું એકલા ચિહ્ને તપાસે પણ તત્ત્વમા ન હતરે તે માટે અટલી બનામણું કરી છે જેમ માગમાં જનાર મુસા ફરને આગળ બે ફાંટા પડતા માગને સમજવો જરૂરી છે તેમ અર્થે ધર્માદિને અંગે શુભ ભાનનું ધ્યાન રાખવું જોઈએ, નહિ

તો પરિણામ જુદું આવે. આ બધું બાહ્ય સયોગિક સ્થિતિ જોનારા માટે કહ્યું, પણ વર્તન માટે તો વાધો નથીને ? કારણ વર્તન તો ચોવીસે કલાક સરખું હોયને ? લિંગમાં તો પ્રતિક્રમણ, લોચ કે ગોચરી કોષ્ટ વખતે હોય, પણ આ મધ્યમ તો ચોવીસે કલાકની ચીજ દેખીને દેવગુરુધર્મને માને. હવે ચોવીસે કલાકની ચીજ કષ્ટ કે જે દ્વારા પરીક્ષા કરાય ? તો અષ્ટ પ્રવચનમાતા, તે ચોવીસે કલાક રહેનારી છે. જેમ ચાલવા માંજ્યો કે ધ્યાનસમિતિ, તેમજ બેસવામાં બાધાસમિતિ, ગોચરી માટે એવણાસમિતિ આદિ જોઈએ, તેવી જ રીતે ધર્મને અંગે સંસારનેા બધ ચોવીસે કલાક હોય, દેવને અંગે કેવળજ્ઞાન આદિ ગુણો સતત હોય, આવી રીતે મધ્યમ બુદ્ધિવાળો દેવાદિ ત્રણને જુએ, પણ બુદ્ધ તેના બુદ્ધ સ્વરૂપને જુએ, એટલે દેવને માર્ગદર્શક હોય તો જ માને, ગુરુને ઉત્સર્ગ-અપવાદ સહિત આત્મરમણતામાં હોય ત્યારે માને, ધર્મને જયણાપૂર્વક વ્રત-પચ્ચક્રપાણ્ય-સામાયિક-પૌષધાદિની પરિણતિ હોય તો જ માને. આવી રીતે ત્રણે જણા દેવ, ગુરુ અને ધર્મની પરીક્ષા કરીને શુદ્ધ દેવાદિને મેળવે. છતાં શાસ્ત્રકાર કહે છે કે-દેશના દેવા-વાળાએ લાયક દેશના દેવી, અને શ્રોતાએ સાંભળવી, જેથી જીવો સમ્યક્ત્વને પામે ને કલ્યાણની માળાને બજે છે.

પોદશક પ્રકરણો

ક્રમ	પામિ	મનુષ્ય	ગુહ્ય
૧	૧	માલીકી	માલિકી
૨	૧૨, ૧૩	મૂડીએ	મુડીએ
૨	૧૮	મમજતો	મમજતા
૩	૧	મિ / મનવાગો	મિ / મનવાગો
૩	૧	વળમા	વળમા
૩	૧	ગુમે	ધૂમે
૩	૫૦	જનમે ૩	જ મે ૩
૩	૨૫	લાગતો ૧	લાગતો
૪	૪	મકત ૦	મકત ૦
૪	૧૪ ૧૫	મજનને	મ જનને
૫	૭	તેને	તેણે
૫	૧૦	તેમને	તેમણે
૫	૨૧	કધ	કધ
૫	૨૧	મજમા	મજમા
૫	૨૦ ૨૪	સભારતુ	મ ભાળતુ
૫	૨૫	સભારે	મ ભાગે
૬	૧	અવત ત્રમગીર	નગીર અવત ત્ર
૬	૬	મજમા	મજમા
૮	૧૪	તે	તે
૮	૨૦	તેના	તેના
૯	૧૦	ઓજાશને	ઓજપને

૯	૧૮	મલવાનું	મળવાનું
૧૦	૧૦	કુલમા	કુળમાં
૧૦	૧૬	નુકા નાનકડી	નુકાનાથી
૧૧	૨	નણા	નાણા
૧૧	૯	બાધે,	બાધે,
૧૧	૧૦	માગનારની	માગનારની
૧૨	૧૮	કહેવાશે	કહેવાશે
૧૩	૧૩	બલ	બાલ
૧૪	૬	મિલકતનો	મિલકતના
૧૬	૧૩	લક્ષણો તે	લક્ષણો છે તે
૧૬	૨૬	આખી લીંટી ભૂલથી છપાઈ છે તે ન વાચવી.	
૧૮	૧૩	માનનર	માનનાર
૧૮	૨૦	રી	કરી
૧૯	૮, ૯	હોનારકીરની	એનારકીરની
૧૯	૧૨	પેશ (ખાટલ)	ખાતલ
૧૯	૧૩	ત્યારે	ત્યારે
૨૦	૪	અઢારે	અઢારે
૨૦	૧૯	કબૂલાત	કબૂલ
૨૨	૧૮	જેવા	તેવા
૨૪	૨૪	પકવ્યા ?	પકવ્યા છે ?
૨૫	૧૧	કાલે,	કાળે,
૨૬	૫	મુશ્કેલિતા	મુશ્કેલી
૨૬	૧૧	હેર	મહેર
૨૭	૧૧	સમજવાશે	સમજવાશે
૨૮	૬	મુશ્કેલિતા	મુશ્કેલી
૨૮	૧૭	• બી	વળી

૨૮	૨૧	મુણા	મણા
૨૯	૨૦	આળસુપીરના	આળસુના
૩૦	૧૭ ૧૮	તમે	તમે
૩૨	૨૦	વાલવા	વાળવા
૩૪	૭	લોકે	લોમે
૩૫	૪	કરવાના	કરવાના
૩૫	૧૮	આળ	આળક
૩૮	૧૦	મર્વર્પણ	મર્વર્પણ
૪૧	૩	પાલવતુ	પાલવતુ
૮૩	૧૨	સદ્ધર્મ	સદ્ધર્મ
૮૪	૧૬	ક્રમ	ક્રમ
૪૬	૫	ગાત	ગતિ
૪૬	૧૦	બેક	બેક
૪૭	૧૨	સૂક્ષ્મવુદ્ધવા	સૂક્ષ્મવુદ્ધવ
૪૯	૨૪	મૂડી	મુડી
૫૦	૨૪	પુત્રોને	પુત્રોને
૫૧	૮	આત્મા	આત્મા
૫૧	૨૦	ચર્ચ	ચર્ચ
૫૩	૧૬	ધૂમા	ધૂમાડો
૫૪	૫	આત્મો	આત્મો
૫૪	૫	સત્ર	સત્ર
૫૮	૯	ખીટાઓમાથી	ખીટાઓમાથી
૫૮	૧૯	ખાટે	ખીટે
૫૯	૨૬	ધરિયાવદિત	ધરિયાવદિત
૬૧	૨૨	ઝડીને	ઝોડીને
૬૨	૨૦	ધર્મિજો નુ	ધર્મિજો નુ

૬૪	૧૨	કૃષ્ણભા	કૃષ્ણભા
૬૪	૧૯	કૃમાવીએ	કૃમાઈએ
૬૫	૧૧	થાય.	થાય,
૬૬	૨૫	માંગવા	માંગવા
૬૬	૨૬	માંગવા	માંગવા
૬૮	૬	માંગો	માંગો
૬૮	૨૬	બલાડીને	બિલાડીને
૬૮	૨૭	બલાડીએ	બિલાડીએ
૭૦	૨૫	ગેતમ	ગૌતમ
૭૦	૨૭	ગતિમને	ગૌતમને
૭૧	૧૦	તીર્થ કરપણાને	તીર્થ કરપણાને
૮૧	૧૨	દુર્ભવ્યો	દુર્ભવ્યો
૮૧	૧૮	સ યેગિક	સ યોગિક
૮૨	૧૨	દુર્ભવ્ય	દુર્ભવ્ય
૮૨	૨૫	ઝડઝ	ઝાડઝ
૮૪	૪	વીત ખરી	વાત ખરી
૮૪	૧૧, ૧૨, ૧૬, ૨૬, ૩૭	અંકુરાનો	અંકુરાનો
૮૫	૨, ૪, ૫	અંકુરાને	અંકુરાને
૯૦	૨	રાતે	રીતે
૯૧	૨૧	કચ્ચુ ક	કચ્ચુક
૯૧	૨૭	ગુરુધાય	ગુરુધાય
૯૩	૬	મશકેલ	મુશકેલ
૯૫	૪	સૂત્રાને	સૂત્રાને
૯૬	૨૭	થિએરી	થિયરી